

ΤΕΛΕΡΤΙΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΔΟΥΚΑΚΗ

№ 1176

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ
ΝΗΣΟΥ
ΛΕΣΒΟΥ

side Kasserandun

№ 1176

ΔΙΩΤΑΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
9^ο ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1959

№ 11769

ΑΝΩΤΑΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΔΟΥΚΑΚΗ

Αποφοίτου τής Α.Β.Σ.

Α.Β.Σ. ΠΕΙΡΑΙΩΣ	
ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΙΤΑΡΩΝΗΣ	5038
ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ	

Ο

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ

ΛΕΣΒΟΥ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ	
ΑΡ. ΕΙΣ.	72092
COMP.	
ΤΑΞΙΝ.	
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	

00173892

ΚΡΙΝΕΤΑΙ
67 ΜΑΙ 1963

Ι. Α. Κουτσουγιάννη

9^ΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1959

ΜΕΡΟΣ Α'

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΙ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΑΥΤΟΥ

1903

THE END

KATHLEEN M. ELLIOTT

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α΄) Κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῶν πολλῶν ὅτι ὁ ὑφιστάμενος τουρισμὸς εἰς ἕνα τὸπον εἶναι ὁ γνώμων τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῇ. Ἡ θεωρία αὕτη, εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν ὑποστηριζομένη, θὰ ἐχαρακτηρίζετο τουλάχιστον ὡς ὑπερβολή.

Ἐν τούτοις εἰς τὰς ἡμέρας μας ἔχεται ἀληθείας. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς πολλὰς περιφερείας τῆς Ἑλλάδος, οἱ κάτοικοι ἔχουν κατανοήσει καλῶς τὴν ἀλήθειαν ταύτην καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἔχει εἰς τὴν τοπικὴν οἰκονομίαν ἢ τουριστικὴν κίνησιν καὶ ἐντείνουσι τὰς φροντίδας καὶ τὴν προσπάθειάν των ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου των διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἔργων βελτιώσεως ἐν γένει, ὑποβαλλόμενοι εἰς χρηματικὰς δαπάνας καὶ ἔξοδα καὶ κόπους.

Καὶ ἡ Λέσθος πολλὰ ἔχει νὰ ἐπιδείξη τόσον εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν κίνησιν ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐμπορικὴν.

Κατὰ τὰ παλαιὰ χρόνια ἦτο τὸ ἐπίκεντρον μιᾶς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς κινήσεως καὶ ὁ σταθμὸς ποικίλου καὶ πλουσίου ἐμπορικοῦ ρεύματος. Τὴν δὲ προνομιοῦχον θέσιν τῆς διετήρησε καὶ διὰ μέσου ἀκόμη πολλαπλῶν περιπετειῶν τῆς.

Ἡ ὄρφανὴ τοῦ Ὀρφῆως λύρα εἰς τὴν Νῆσον αὐτὴν εὔρεν ἄσυλον καὶ τῶν χορδῶν τῆς ἡθεῖα ἀρμονία ἐγέννησε τὴν Μουσικὴν καὶ τὴν Λυρικὴν Ποίησιν εἰς τὴν Λέσθον. Καὶ τέκνα τῆς ἦσαν πλείστοι ἄνθρωποι τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν.

Ἐκ τούτων ἐξέχουσιν : ὁ μουσικὸς Τέρπανδρος ὁ ἐξ Ἀντίσσης (680 π. Χ.), ὁ ἀνασκευάσας τὴν θεωρίαν τῆς μουσικῆς, Ἀρίων ὁ ἐκ Μηθύνης, ποιητῆς καὶ μουσικὸς, Πιττακὸς, ὁ ἐκ τῶν ἑπτὰ σοφῶν, Ἀλκαῖος, ὁ λυρικὸς ποιητῆς (610 π.Χ.), Σαπφῶ ἡ λεσβία (628 - 568 π.Χ.), «τὸ μελιχρὸν αὐχίμα λεσβίων» τοῦ Λουκιανοῦ, «ἡ δεκάτη Μούσα» καὶ ἡ «Καλὴ» τοῦ Πλάτωνος. Ὁ περιπατητικὸς φιλόσοφος Θεόφραστος, ὁ διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλη (372 - 287 π.Χ.). Ὁ ἱστορικὸς Χάρης, ἐπιτελῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου τοῦ ὁποίου καὶ ἔγραψε τὴν ἀκριβῆ βιογραφίαν, μὴ σωθεῖσαν μέχρις ἡμῶν. Ὁ ἐπικούρειος φιλόσοφος Ἐρμαρχος.

Ἐπὶ Ρωμαίων, ἤκμασεν ὁ περίφημος ρήτωρ Διοφάνης (140 π.Χ.), ὁ διδάσκαλος τοῦ Τιβερίου Γράκχου. Τῷ 61ον ἔτος ἀναφαίνεται ὁ πολιτικὸς καὶ ἱστορικὸς Θεοφάνης ὁ ἐπιφανέστατος, κατὰ Στράβωνα, ὁ καὶ μέγας σύμβουλος τοῦ Μεγάλου Πομπηίου. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀκμάζει ὁ σοφιστῆς Λεσθῶνας καὶ τῷ 30 π.Χ. ὁ υἱὸς αὐτοῦ ρήτωρ

Ποτάμων, ὁ ρήτωρ Λεσβοκλήης καὶ ὁ ἐπιγραμματοποιὸς Κριναγόρας ὁ μετέπειτα χρηματίσας πρεσβευτῆς εἰς Ρώμην.

Κατὰ τὸν 11ον μ.Χ. αἰῶνα, διακρίνεται ὁ ἱαμβογράφος Χριστόφορος ὁ Μυτιληναῖος. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἀναφαίνεται ὁ Δωρόθεος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ φιλόσοφος. Κατὰ τὰ πρῶτα τοῦ 19ου ἀκμάζει Βενιαμὶν ὁ λέσβιος, ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους. Μετὰ ὁ ἱστορικὸς φιλόσοφος καὶ δραματικὸς Δημήτριος Βερναρδάκης, τοῦ ὁποῦ ἡ φήμη εἶναι παγκόσμιος (1834 - 1907). Ὁ πλατωνικὸς φιλόσοφος Ἰωάννης Ὀλύμπιος. Τέλος, τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα τῆς Λέσβου φωτίζει ἡ μεγάλη μορφή τοῦ Ἀργύρη Ἐφταλιώτη, τοῦ μεγάλου διηγηματογράφου καὶ ποιητοῦ. Ἀκολουθεῖ πλειὰς ὀλόκληρος πνευματικῶν ἀστέρων, γνωστῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους καὶ τοὺς συγχρόνους χρόνους.

Παράδοσις μακρὰ διέπει τὴν ζωγραφικὴν τῆς Νήσου· διακρίνονται δὲ οἱ τεχνῖται τοῦ χρωστήρος : Γεώργιος Ἰακωβίδης, Κανέλλης, Ἐλευθεριάδης, Ἀξιώτης, Παγίδας κ. ἄ., ὡσαύτως ὁ λαϊκὸς ζωγράφος Χατζημιχαὴλ (ὁ Τσολιάς) μὲ τὴν πηγαίαν νοοτροπίαν καὶ ὁ ξεχωριστὸς σκιτσογράφος Ἀντώνιος Πρωτοπάτης.

Ἡ Λέσβος, διετῆρει ἀκμαῖον ἐμπόριον εἰς τὰς ἱστορικές της περιόδους καὶ εἰς τοὺς χειροτέρους ἀκόμη χρόνους κατοχῶν, ἐπιδρομῶν καὶ δουλείας.

Εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι εἰς τὰ παλαιότατα χρόνια εἶχε συναλλαγὰς μὲ τὴν Αἴγυπτον, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὸν Ἑλλησποντον.

Ἐπὶ Ρωμαϊοκρατίας, ἡ νῆσος ἦτο εὖπορος, εὐδαίμων καὶ εὐημεροῦσα.

Ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος, καθίσταται τὸ κέντρον τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως τῆς Ἀνατολῆς. Μάλιστα οἱ Ἰταλοὶ ἔμποροι καὶ διὰ οἱ Γενουαῖοι ἀποκτοῦν ἐν Μυτιλήνῃ ἰδιαιτέρον πρόξενον, «κόνσωνλον», ἰδίαν ἐμπορικὴν στοάν, ἰδικούς των δικαστὰς ἀκόμη, ἦτοι ἐλευθέραν ἐμπορικὴν ζώνην, θὰ ἐλέγωμεν σήμερον. Πράγμα, ὅπερ μᾶς γνωρίζει ὅτι, ὁ λέσβιος, καλῶς σταθμίζων τὰ πράγματα μὲ τὸ ἐμπορικὸν του δαιμόνιον, ἤξευρε νὰ κάμνη παραχωρήσεις, ἔστιν ὅτε καὶ ὑποχωρήσεις, ἐὰν ἡ ἀνάγκη τὸ ἐκάλει, ἀρκεῖ νὰ μὴ ἔχανε τὴν συναλλαγὴν καὶ κυρίως τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκράτει τὰ σκῆπτρα ἐν παντὶ καὶ πάντοτε, εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν· οἱ Ὄθωμανοὶ κάτοικοι τῆς Λέσβου, μὴ ἀρεσκόμενοι εἰς τὴν κίνησιν, ἤρκοῦντο εἰς τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων των, ἀφήνοντες τὸ πεδῖον ἐλευθέρον εἰς τοὺς ἐμπόρους, καταστηματαρχὰς καὶ βιομηχάνους Ἑλληνας συμπατριώτας αὐτῶν.

Τέλος, ἐπὶ συγχρόνου ἐποχῆς, ἡ Λέσβος προβαδίζουσα πάντοτε, τηρεῖ, παρὰ τὰς ἀντιξόους περιστάσεις καὶ τοὺς παντοίους περιορισμούς, ἀκμαῖον τὸ Ἐμπόριον καὶ πρωτοποροῦσαν Βιομηχανίαν γενικῶς εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς· εἶναι δὲ πασίγνωστον ὅτι εἰς τὴν Ἐλαιουργίαν, κρατεῖ ἰσπερρῶς τὴν πρώτην θέσιν, οὐ μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ εἰς τὰς μεσογειακὰς ἐλαιοπαγωγὰς χώρας.

Β') Είναι ιστορική ἀλήθεια, ὅτι ἡ Λέσθος ἔχουσα συναλλαγὰς μὲ ἄλλας χώρας καὶ μάλιστα μακρυνὰς — διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην — εἶχε κατ' ἀνάγκην καὶ κίνησιν ἀνάλογον ξένων ἐμπόρων ἀλλὰ καὶ περιηγητῶν. Ὁ δὲ Λέσθιος, παρὰ τὰς κρατούσας συνθηεῖας εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, δὲν ἐδίσταζε νὰ μετακινήται, μεταβαίνων εἰς ἄλλας πόλεις καὶ Χώρας, κυρίως μὲν πρὸς ἔμπορίαν, κατ' ἀκόλουθον ὁμοῦ συνάπειαν διαμένων ἀλλαχοῦ καὶ πρὸς τέρψιν καὶ ἀναψυχὴν. Παρουσιάζει δηλαδὴ μίαν ἀντίθεσιν ὅτι, οἱ μὲν Ἕλληνες ἐδέχοντο Ξένους, ἐπρέσβευον ἱερὰν τὴν φιλοξενίαν, ὁ δὲ Λέσθιος ἐταξίδευε καὶ ὁ ἴδιος συναλλασσόμενος καὶ περιηγούμενος, εὐχαριστούμενος εἰς τὴν μεταλλαγὴν τόπων καὶ εἰκόνων.

Οἱ πρῶτοι ἐλάτρευον μόνον τὸν Ξένιον Δία, ὁ Λέσθιος ἔθυε καὶ εἰς τὸν πτεροπέδιλον Ἑρμῆν.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς Λέσθου, ἔχομεν τὰ ἱστορικά δεδομένα ἐπὶ ταξιδίων Λεσθίων ἐμπόρων εἰς μακρυνοὺς λιμένας καὶ πόλεις, εἰς τὴν Λυδίαν τῆς Μ. Ἀσίας, εἰς Συρακοῦσας τῆς Σικελίας, εἰς τὴν πολυθέλητρον Ναύκρατιν τῆς Αἰγύπτου, τὰ τῆς ἐκεῖ διαβιώσεώς των ἀκόμη καὶ περιγραφὰς τῶν σκανδάλων τῆς πλουσιοπαρόχου ζωῆς αὐτῶν, ὡς πλουσιῶν τουριστῶν πλέον.

Ἴδου μερικὰ ἀποσπάσματα σχετικὰ :

Ἡρόδοτος Βιβλ. 11, σ. 134 — : Ῥοδῶπις δὲ ἐς Αἴγυπτον ἀπίκετο Ξάνθω τοῦ Σαμίου κομίσαντός μιν· ἀπικομένη δὲ κατ' ἐργασίην ἐλύθη χρημάτων μεγάλων ὑπὸ ἀνδρὸς Μυτιληναίου Χαράξου, τοῦ Σκανανδρωνίμου παιδός, ἀδελφεοῦ δὲ Σαπφούς τῆς μουσοποιοῦ—. «Χάραξος δὲ ὡς λυσάμενος Ῥοδῶπιν ἀπενόστησεν εἰς Μυτιλήνην ἐν μέλει Σαπφῶ πολλὰ κατεκερτόμησέ μιν».

Στράβων XVII 1, 33 σελ. 808 : «λέγεται δὲ τῆς ἐταίρας τάφος γεγωνῶς ὑπὸ τῶν ἐραστῶν, ἦν Σαπφῶ μὲν ἡ τῶν μελῶν ποιήτρια καλεῖ Δωρίχαν ἐρωμένην τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Χαράξου γεγωνυῖαν, οἶνον κατὰ γοντος εἰς Ναύκρατιν λέσθιον κατ' ἐμπορίαν, ἄλλοι δ' ὀνομάζουσι Ῥοδῶπιν».

Ἐκ τούτων τῶν ἀποσπασμάτων καὶ ἐξ ἄλλων ἀναλόγων, τῶν ἀρχαίων κειμένων, λοιπὸν πειθόμεθα ὅτι εἰς τὴν Λέσθον ὑφίστατο ἀξιοσημείωτος κίνησις, οὐ μόνον ἐμπορικὴ ἀλλὰ καὶ τουριστικὴ. Τὴν κίνησιν ταύτην, πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀναζωπυρήσωμεν καὶ εἰς τὴν σημερινὴν Λέσθον κινούμενοι ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ κόσμου τῶν συγχρόνων ἀπαιτήσεων.

Πλουσία εἰς πνευματικὰς ἐκδηλώσεις ἡ νῆσος ἡμῶν, προικισμένη μὲ θαυμασίας φυσικὰς καλλονὰς καὶ ἀρχαιολογικοὺς χώρους, διαθέτουσα τὸ μοναδικὸν ἀνὰ τὸν κόσμον πετρωμένον δάσος τῆς μὲ τὰ ἀπολιθωμένα δένδρα, ἔχει ὅλα τὰ προσόντα διὰ νὰ καταστή κατὰ ληλος τόπος διαμονῆς διὰ παραθεριστάς, ἐκδρομεῖς καὶ τουρίστας, ὡς καὶ διὰ τοὺς ποιούμενους θεραπείαν διὰ τῶν ἱαματικῶν ὑδάτων. Διαθέτει ὅλα τὰ χαρίσματα τὰ ἀπαιτούμενα ἵνα ἀξιοποιηθῇ τουριστικῶς, ἀποκτώσα τὴν ἀρμόζουσαν τουριστικὴν θέσιν τῆς ἐν τῇ Χώρᾳ

καὶ καθισταμένη τὸ σπουδαιότερον τουριστικὸν κέντρον τοῦ Βορείου Αἰγαίου.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, πρέπει πρῶτον νὰ καθορισθῶσιν αἱ ἐλλείψεις, μετὰ νὰ ἐξαρθῶσι τὰ ἄξια λόγου τουριστικὰ σημεῖα τοῦ νησιοῦ καὶ τέλος νὰ ὑποδειχθῇ τί πρέπει νὰ γίνῃ διὰ τὴν εὐρύτεραν καὶ τὴν πλέον ἀποδοτικὴν ἀνάπτυξιν τῆς τουριστικῆς οἰκονομίας τῆς Λέσβου.

Καὶ ἐνῶ ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους ἡ Λέσβος, ἀξιοποιουμένων τῶν τουριστικῶν πηγῶν τῆς, θὰ ἠδύνατο νὰ κατέχῃ ἀξιόλογον θέσιν μεταξὺ τῶν ἔχουσῶν τουριστικὴν κίνησιν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοῦτο μόνον μὲ κάποιαν σχετικὴν διαφήμισιν, ἐν τούτοις, λόγῳ στασιμότητος καὶ ἀδρανείας τοῦ ζητήματος ὑπὸ διαφόρων παραγόντων καὶ συντελεστῶν μικρὰ μόνον πράγματα ἐγένοντο. Αἱ μέχρι τοῦ 1950 φιλότιμοι πλὴν σπασμωδικαὶ καὶ ἄκαρποι προσπάθειαι, ἔχουν συμβάλει ἐπαρκῶς εἰς τὸ νὰ τεθῇ ὑπὸ μελέτην τὸ ὄλον τουριστικὸν πρόβλημα τῆς Λέσβου.

Ἐκ τῶν ἤδη ἐπιτευχθέντων διὰ τὴν προώθησιν τοῦ λεσβιακοῦ τουρισμοῦ, δύνανται νὰ ἀναφερθῶσιν ἡ ἔκδοσις τοῦ ἀπὸ 18 Ἰουλίου 1950 Β. Δ. «περὶ ἀνακηρύξεως καὶ τῆς Νήσου Λέσβου ὡς τουριστικοῦ τόπου» (Ἐφημερὶς Κυβερνήσεως, Τεύχος Α', ἀριθ. Φ. 159 τῆς 24-7-50), ὁ διορισμός, ἐκ μέρους τοῦ Ἐθνικοῦ Ὄργανισμοῦ Τουρισμοῦ τῆς ἐπταμελοῦς Ἐπιτροπῆς τουρισμοῦ διὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. Πρωτ. 4326)23-2-55 ἐγγράφου του, ἡ ἴδρυσις τῆς Τουριστικῆς Ἑταιρίας Λέσβου Α. Ε., ἡ ἀποστολὴ καὶ ἐγκατάστασις εἰς τὴν Λέσβον Τουριστικῆς Ἀστυνομίας δυνάμει τῆς ὑπ' ἀρ. Α.Π. 12835)12437)16.6.55 διαταγῆς τοῦ Ε.Ο.Τ. πρὸς τὴν Δ)σιν Τουρ. Ἀστυνομίας, ὡς καὶ τινες ἄλλαι τουριστικοῦ ἐνδιαφέροντος σποραδικαὶ συμβολαὶ τῆς τοπικῆς διοικήσεως, τοῦ τύπου καὶ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας.

Ἐν τῇ παρουσίᾳ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ περιγράψωμεν τὸν τουρισμὸν τῆς Λέσβου, ὁποῖός τις ἦτο κατὰ τὸ παρελθόν, πῶς εἶναι σήμερον καὶ πῶς πρέπει νὰ γίνῃ εἰς τὸ μέλλον.

Μυτιλήνη τῆ 28 Δεκεμβρίου 1957

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ἐπουδήποτε τῆς γῆς ἡ βιοπάλη καὶ ἡ τραχεῖα ἐργασία καταπονοῦν τὸν ἄνθρωπον, ἀναπτύσσεται ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀλλαγῆς, ὁ πόθος τῆς προσωρινῆς ἀπομακρύνσεως τῶν κατοίκων ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν χώρας καὶ περιοχῆς, ἔστω καὶ ὠραιότερας καὶ γραφικωτέρας οὔσης, πρὸς σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπαυσιν καὶ ψυχαγωγίαν. Δοθέντος ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ψυχολογικὴν βάσιν τοῦ τουρισμοῦ, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀληθές ὅτι ὁ μετακινούμενος περιηγητὴς προσφέρει εἰς τὸν ἑαυτόν του προσωρινὸν βιοτικὸν ἐπίπεδον, κατὰ τὸ διάστημα τῶν περιηγήσεών του, κατὰ πολὺ ἄνωτερον, ἐν σχέσει μὲ τὸ κανονικὸν του τοιοῦτον.

Αἱ ηὔξημένα ὄθεν ἀτομικαὶ δαπάναι τῶν περιηγητῶν, προσελκουμένων διὰ τῆς καταλλήλου ὀργανώσεως τοῦ τουρισμοῦ ἐν ἐκάστη χώρᾳ, ἀποτελοῦν τὸ οἰκονομικὸν ἀντίκρουσμα τῶν ἀπαιτουμένων σοβαρῶν οἰκονομικῶν ἐπενδύσεων, διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ, θεωρουμένου πλέον ὡς ἐνὸς πλουτοπαραγωγικοῦ κλάδου πάσης ἐθνικῆς καὶ τοπικῆς οἰκονομίας.

Ἡ μετακίνησις αὕτη τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ χώρας εἰς χώραν ἢ περιοχῆς εἰς περιοχὴν αὐτῆς διὰ τουριστικοὺς λόγους, δὲν ἔχει μόνον οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὰ καὶ ἐκπολιτιστικά. Τὸ τουριστικὸν ταξίδιον ἱκανοποιεῖ μίαν πραγματικὴν ἀνάγκην τοῦ ἀτόμου καὶ ἐπιδρᾷ μορφωτικῶς καὶ ἐκπολιτιστικῶς τόσον ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῆς χώρας ἐξ ἧς προέρχεται ὁ περιηγητὴς, ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς χώρας εἰς ἣν μεταβαίνει, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνάπτυξιν πνευματικῶν σχέσεων, τὴν διέυρυνσιν ἀντίληψεων καὶ ἰδεῶν καὶ τὴν διάλυσιν ἐσφαλμένων ἀπόψεων.

Λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀνωτέρω, νομίζομεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπισημάνωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως τουρισμός. Καὶ πρέπει νὰ τὴν προσέξωμεν, καθότι ἡ ἔννοια αὕτη τυγχάνει ἄκρως διασταλτικῆ· προϋποθέτει δὲ τὴν ὑπαρξιν ἀνωτέρου ἐπιπέδου πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἐνὸς τόπου.

Ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς φανερώνεται εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα τοῦ πολιτισμοῦ, δύναται δὲ νὰ λάβῃ ἔκφρασιν καλλιτεχνικὴν, ἀνθρωπιστικὴν ἐν γένει καὶ ἐκπολιτιστικὴν. Δὲν πρέπει δέ, κατὰ στενὴν ἀντίληψιν, νὰ περιορίζεται μόνον ὡς αἴτιον καὶ μέσον καθαρῶς οἰκονομικοῦ ὑπολογισμοῦ, δηλαδὴ ὡς μέσον αὐξήσεως εἰσαγωγῆς συναλλάγματος καὶ κατὰ συνέπειαν πλουτισμοῦ τῆς ἀτομικῆς, τοπικῆς καὶ ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ἐνωριολογικῶς ἐξεταζόμενος ὁ ὅρος τουρισμός (Tourisme) διὰ μὲν

τῆς εὐρείας αὐτοῦ ἐννοίας, δηλοῖ πᾶσαν μετακίνησιν προσώπων, ὁμαδικὴν ἢ μεμονωμένην ἀπὸ χώρας εἰς χώραν ἢ ἀπὸ περιοχῆς εἰς περιοχὴν αὐτῆς ἢ ἀκόμη καὶ ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ, πρὸς βραχεῖαν ἢ μακράν, πάντως ὄχι μόνιμον, διαμονήν, ἣτις ἔχει σκοπὸν τὴν ἀναψυχὴν. Ἐν δὲ τῇ στενῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, νοεῖται, πᾶσα μετακίνησις προσώπων ὁμαδικὴ ἢ μεμονωμένη, ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, πρὸς βραχεῖαν ἢ μακράν, οὐχὶ ὅμως καὶ μόνιμον διαμονὴν καὶ ἣτις δὲν ὀφείλεται εἰς λόγους ἐργασίας ἀποφέροντας ἄμεσον ὑλικὸν κέρδος.

Ὁ Τουρισμὸς ὅμως ἐν τῷ χρόνῳ ἐξελίσσεται ἀπὸ πάσης πλευρᾶς εἰς λίαν ρευστὰ πλαίσια, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι δύσκολον νὰ προσδώσῃ τις εἰς αὐτὸν τυποποιημένην μορφήν, ἣτις ἐν ἄλλῳ χρόνῳ ἢ καὶ τόπῳ θὰ ἦτο ἂν ὄχι παράδοξος, πάντως ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν κρατοῦσαν κατάστασιν καὶ τὰς εἰδικὰς ἐκείνας συνθήκας πού χαρακτηρίζουν ἐκάστην περιοχὴν χώρας τινός.

Κ Ε Φ Α Λ Λ Ι Ο Ν Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Ν

Η ΛΕΣΒΙΑΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ

Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ τουρισμὸς, ἡ τουριστικὴ κίνησις, δὲν ἀναπτύσσεται εἰς ἓνα τόπον μόνον μὲ τουριστικὰ διατάξεις τοῦ τόπου ὡς τουριστικοῦ, οἰαδήποτε τουριστικὰ προσόντα καὶ ἂν κέκτηται οὗτος. Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τουριστικῆς κινήσεως ἀπαιτεῖται καὶ τουριστικὴ συνειδησις καὶ διὰ νὰ ἀποδώσῃ ἢ τοιαύτῃ κίνησις, δεόν νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν τελευταίαν. Ἡ δημιουργία δὲ τουριστικῆς συνειδήσεως θεωρεῖται ὡς μία ἐκ τῶν βασικῶν προϋποθέσεων τῆς τουριστικῆς ἀναπτύξεως τόπου τινός.

Πρὶν, λοιπόν, διατυπωθῶσιν σκέψεις περὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ὑπὸ ἐκτέλεσιν καὶ τοῦ πραγματοποιηθέντος ἤδη ἐν Λέσβῳ τουριστικοῦ ἐξοπλισμοῦ, δεόν νὰ τονισθῇ ἡ ἀνάγκη μιᾶς ἐντατικῆς ἐργασίας προπαγανδισμοῦ καὶ διαφωτίσεως τῆς κοινῆς γνώμης, ἥτοι τῆς ἀποκτήσεως μιᾶς, κατὰ πλάτος κυρίως, τουριστικῆς συνειδήσεως.

Κατ' ἀρχὴν ἐπιβάλλεται ἡ ὑπὸ τῆς τουριστικῆς ἀστυνομίας ἐφαρμογὴ τῶν διατάξεων ἐκείνων, αἵτινες προβλέπονται διὰ τοὺς τουριστικούς τόπους. Εἶναι δὲ γεγονός ὅτι ἡ τουριστικὴ ἀστυνομία, διὰ τῆς καταλλήλου ἀσκήσεως τουριστικῆς πολιτικῆς, θὰ συμβάλῃ ἱκανῶς εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν γενικωτέρων προσπαθειῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τουριστικῆς συνειδήσεως καὶ εἰς τὴν Λέσβον.

Οἱ τομεῖς τῆς τουριστικῆς τοπικῆς διαφωτίσεως εἶναι πολλοί. Πάντως, ὁ τοπικὸς τύπος ὀφείλει νὰ ἀρθῇ εἰς τὸ ὕψος τῶν περιστάσεων καθ' ὅτι εἶναι οὐσιώδης παράγων διαφωτίσεως, οἱ δὲ κινηματογράφοι, τῇ ὑποδείξει τῆς Τ.Ε.Τ. καὶ ἄλλων ἀρμοδίων ὀργάνων, ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ δεχθοῦν, εἰς τὰ διαλείμματα, τὴν ἐκφώνησιν ὀρισμένων συνθημάτων οὕτως εἰπεῖν διὰ τὸν τουρισμὸν τῆς νήσου, τὰ ἐξ αὐτοῦ ὀφέλη κ.λ.π.

Βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔλλειπει παντελῶς ἡ τουριστικὴ συνείδησις ἀπὸ τὴν Λέσβον. Παρατηρεῖται ὅμως, ὅτι εἰς μὲν τὴν Μυτιλήνην ἢ τουριστικὴ αὕτη συνείδησις ἔχει καταστῆ κτῆμα τῶν ἰθυνόντων τὰ τουριστικὰ ζητήματα τοῦ τόπου, λόγῳ ὅμως τῆς μὴ διαφωτίσεως τῆς κοινῆς γνώμης, αὕτη ὑφίσταται εἰς μικρότερον ποσοστὸν εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις, αἵτινες ἔχουν ἀναλάβει τὴν ὑπηρεσίαν ὑποδοχῆς· εἰς δὲ τὴν ὑπαιθρον ὀλίγοι εἶναι αἱ δημοτικαὶ καὶ κοινοτικαὶ ἀρχαὶ αἵτινες, ἔχουσαι συναίσθησιν τῶν ἐκ τοῦ τουρισμοῦ ὠφελημάτων, καταβάλλουν προσπάθειάν τινα διὰ νὰ καταστήσουν τὴν τουριστικὴν συνείδησιν κτῆμα καὶ τῶν χωρικῶν, ἐκείνων ἰδίως πού ἔρχονται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τοὺς ξένους.

Εἶναι ὅμως ἀξιοπρόσεκτον ὅτι, εἰς ὠρισμένα χωρία τῆς Λέσβου, ἰδίως εἰς ἐκεῖνα ἅτινα ἀνάκαθεν διὰ τῶν πανηγύρων εἶχον ἀνεπτυγμένην τὴν τουριστικὴν παράδοσιν, οἱ κάτοικοί των καὶ ἰδίως ἐκεῖνοι οἵτινες ἔρχονται εἰς ἄμεσον συνάφειαν μὲ τοὺς ἐκδρομεῖς καὶ ἔχουν ἐκτιμήσει δεόντως τὰ οἰκονομικὰ ὀφέλη ἐκ τῆς ἀναπτύξεως εἰς τὸν τόπον των τουριστικῆς κινήσεως, ἔχουν ἀνεπτυγμένην εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν τουριστικὴν λεγομένην συνείδησιν. Εἰς πολλὰ χωρία, ἡ τουριστικὴ παράδοσις εἶναι ἠῤῥξημένη εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ παρέχουν πολλακίς, εἰς ὀλοκλήρους ὁμάδας περιηγητῶν, ἀφιλοκερδῶς ὕπνον, τροφὴν καὶ πᾶν μέσον διασκεδάσεως αὐτῶν ὅπου ἔλλείπουν τοιαῦτα.

Ἡ διάθεσις αὕτη φιλοξενίας ἀπὸ τοὺς κατοίκους ὠρισμένων ἰδίως πτωχῶν χωριῶν, συναντᾶται καὶ εἰς τὴν τελευταίαν καλύβην τοῦ χωρικοῦ, οἵτινες, ἂν καὶ στεροῦνται πολλῶν ἐκ τῶν τεχνικῶν προϋποθέσεων φιλοξενίας, κατῶρθωσαν μὲ τὴν εὐγενῆ διάθεσιν, νὰ ἀναπτύξουν εἰς τὸν τόπον των μίαν τουριστικὴν κίνησιν ἀνωτέραν ἄλλων χωριῶν τῆς νήσου μὲ ὑψηλότερον τουριστικὸν ἐνδιαφέρον. Ἡ διάθεσις αὕτη, ἐκτὸς τοῦ ἐμφύτου τῆς φιλοξενίας τοῦ Λεσβίου χωρικοῦ, ὀφείλεται καὶ εἰς τὸ ὅτι, ὁ τελευταῖος οὗτος, λόγῳ τοῦ χαμηλοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου εἰς ὃ διάγει, ἐκτιμήσας ἰδιαιτέρως τὰς ἀπολαύς καὶ τὰ ὀφέλη τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν ἐκδρομῶν καὶ ξένων τῶν περιηγουμένων τὴν ὑπαιθρον, καταβάλλει τὴν ἐνδεδειγμένην προσπάθειαν πρὸς ὑποδοχὴν, περιποίησιν καὶ ξενίαν τῶν περιηγητῶν τούτων. Ἀκόμη ὡς αἴτιον τοῦ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου τῆς τουριστικῆς συνειδήσεως τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τοὺς κατοίκους τῆς ὑπαιθρου ὠρισμένων τμημάτων τῆς νήσου, δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ἡ ὑψηλὴ στάθμη τῆς ἐσωτερικῆς τῆς νήσου τουριστικῆς κινήσεως, ἥτις ἔχει καλλιεργήσει τὸ ἀπαραίτητον κλίμα τῆς τουριστικῆς παραδόσεως.

Βεβαίως, δὲν θεωροῦμεν ὅτι κέκτληται τουριστικῆς συνειδήσεως οἱ Λέσβιοι μὲ τὸ νὰ ἰδρύνουν ξενοδοχεῖα, ἐστιατόρια, κέντρα διασκεδάσεως κ.λ.π. Ὁ Λέσβιος εἶναι φύσει ἔμπορος καὶ ὅταν κινήθῃ τὸ οἰκονομικόν του ἐνδιαφέρον ὅτι θὰ ἐξασφαλίσῃ σχετικὸν ἀτομικὸν κέρδος, τάχιστα θὰ ἐξεύρῃ τὰ ἀπαιτούμενα κεφάλαια διὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ τεχνικοῦ τούτου ἐξοπλισμοῦ. Κατ' οὐσίαν ἡ τουριστικὴ συνείδησις ἔγκειται εἰς τὸν τρόπον συμπεριφορᾶς, τὴν τιμιότητα, τὴν ἐπάρκειαν καὶ γενικῶς τὴν ἀρτίαν κατάρτισιν τοῦ ὑπαλληλικοῦ κυρίως προσωπικοῦ. Ἡ εἰσπραξις ἐνὸς χρηματικοῦ ποσοῦ πλέον τοῦ κανονικοῦ διὰ τὴν παροχὴν μιᾶς τουριστικῆς ὑπηρεσίας,

φαγητού ἢ διασκεδάσεως, ἀπὸ τοὺς περιηγητὰς κυρίως τοὺς ἐκ λοιπῆς Ἑλλάδος ἢ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ προερχομένους, ἢ ἢ ἀπρόθυμος χορήγησις τυχόν ὑπηρεσίας, ζημοῖ πολὺ τὸν τουρισμὸν τῆς Λέσβου καὶ δυσφημίζει τὸν τόπον καθ' ὅσον οἱ αὐριανοὶ ἐπισκέπται θὰ εἶναι ἀπεσταλμένοι τῶν σημερινῶν.

Καὶ αὐτὰ μὲν εἶναι τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα, αἱ ἐκδηλώσεις τῶν ἐχόντων ἢ στερουμένων τουριστικῆς συνειδήσεως. Τὰ αἷτια, δηλαδὴ ἡ ἀντίληψις, ἀτομικὴ ἢ ὁμαδική, ὑπὸ τῶν Λεσβίων, ὅτι ὁ Τουρισμὸς εἶναι μέσον ἀναπτύξεως τῆς τοπικῆς τῆς νήσου οἰκονομίας καὶ ἀνυψώσεως τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ τῶν ἐπιπέδου καὶ μέσον πνευματικῆς ἐπικοινωνίας καὶ φιλίας μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ξένων περιηγητῶν, εἶναι ἀφανῆ. Αἱ ἐκδηλώσεις τῆς τουριστικῆς συνειδήσεως τῶν κατοίκων προξενοῦν ἐντονωτέραν καὶ καλλίστην ἐντύπωσιν, ὅταν αὐταὶ γίνονται χωρὶς τὸν μανδῦα τῆς ἐξεζητημένης εὐγενείας, δηλαδὴ φυσικὰ καὶ ἀπλᾶ, ταυτιζόμεναι μὲ τὰς λοιπὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τῆς πόλεως, τοῦ χωρίου.

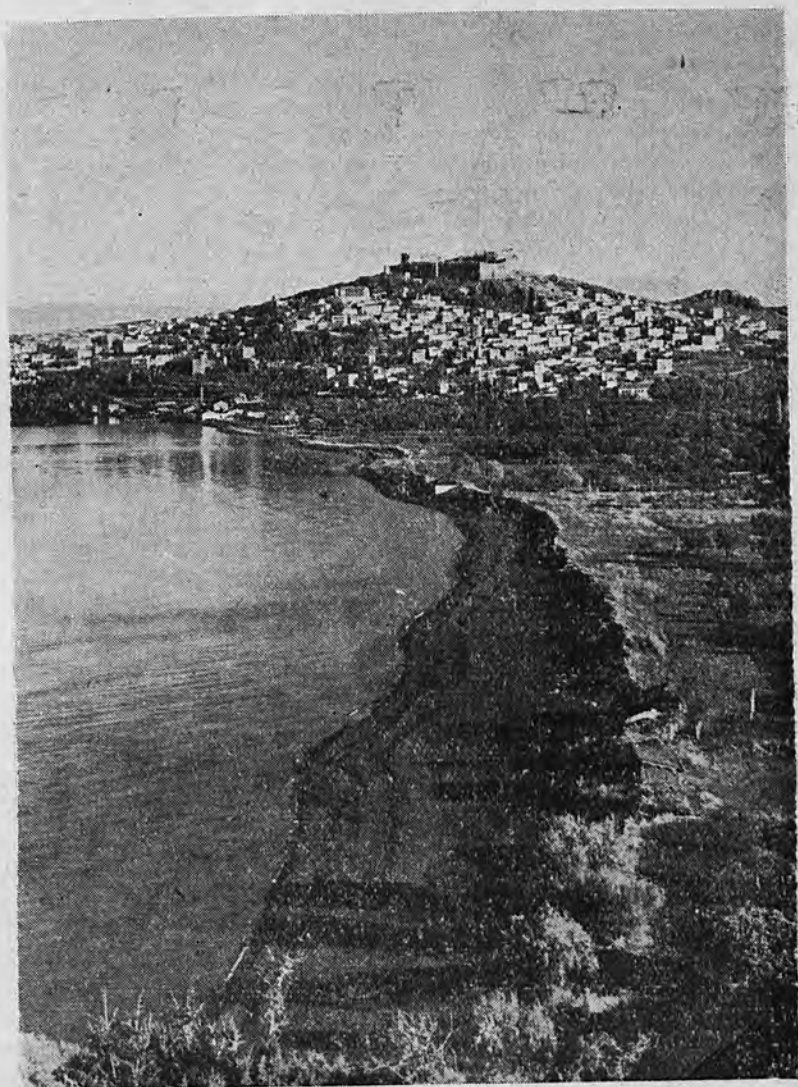
Οὕτω δεικνύουν τὴν εἰλικρίνειαν καὶ τὴν ἐνδόμυχον εὐχαρίστησιν τοῦ ἐξυπηρετοῦντος, ἥτις φαίνεται τουλάχιστον ὅτι γίνεται ἄνευ σκοπιμότητος καὶ πειθαναγκασμοῦ, προπαντὸς δὲ ὅταν αὕτη εἶναι καθολικὴ, πηγάζουσα ἐκ μακροχρονίου τουριστικῆς παραδόσεως.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν διαπαιδαγώγησις τοῦ κοινοῦ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν πρὸς τόνωσιν καὶ δημιουργίαν ὅπου ἐλλείπει, τοῦ αἰσθήματος τούτου. Δέον δὲ νὰ κατανοηθῶν καλῶς ὑπὸ τῶν Λεσβίων οἱ σκοποὶ καὶ τὰ ἐκ τοῦ τουρισμοῦ ὄφελῃ, ἡ ἀξία τῶν τουριστικῶν πηγῶν καὶ ἡ συντήρησις αὐτῶν καὶ ἡ ἐν γένει ἀξιοποίησις τῶν πλουτοπαραγωγικῶν τουριστικῶν πηγῶν τῆς νήσου. Ἡ κατανόησις δὲ αὕτη, τοῦ περιεχομένου τῆς τουριστικῆς ἐννοίας, δέον νὰ εἶναι εὐρεῖα καὶ πλήρης, χωρὶς νὰ γεννᾷ ἀμφιβολίας· ἡ ἐκτέλεσις δὲ τῶν ὑποχρεώσεων τῶν, τῶν καθηκόντων πρὸς τοὺς ξένους νὰ γίνεται αὐθορμήτως καὶ εὐσυνειδήτως.

Πρέπει λοιπὸν, νὰ κατανοηθῇ ἀπὸ ὅλους καὶ ἰδίως ἀπὸ τοὺς ἐπιχειρηματίας τοὺς ἐρχομένους εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τοὺς Λεσβίους καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος περιηγητὰς ὡς καὶ τοὺς ἄλλοδαπούς, ὅτι ἡ εὐγενὴς συμπεριφορὰ πρὸς αὐτοὺς δεικνύει τουριστικὴν παράδοσιν καὶ ἀναπτύσσει τὴν τουριστικὴν κίνησιν, ἥτις εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένη μὲ τὸ ἀτομικὸν ἐνὸς ἐκάστου συμφέρον.

Πρὸ πάσης συνεπῶς ἐργασίας, προβάλλει ἡ ἀνάγκη δημιουργίας αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς τουριστικῆς συνειδήσεως, ἥτις ὑπάρχουσα εἰς ἄλλους κατοίκους περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος μὲ χαμηλότερον τῆς Λέσβου τουριστικὸν ἐνδιαφέρον, ἔκαμιν αὐτοὺς νὰ προηγούνται κατὰ πολὺ τοῦ ἀδάμαντος τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου.

Τέλος, πρέπει νὰ τονισθῇ ἰδιαίτερος καὶ μὲ πείσμονα πειθῶ ὅτι, τὸ ἀνισσοσκελὲς καὶ ἡ ἀστάθεια τοῦ φαινομένου εἰς τὸν δείκτην τῆς τουριστικῆς συνειδήσεως, εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρθώσῃ μύρια ὄσα ἐμπόδια εἰς τὰς καταβαλλομένας προσπαθείας τουριστικοῦ συντονισμοῦ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἀνυπολογίστου ἐκτάσεως ἠθικὰς τουλάχιστον ζημίας.

Μόλυβος — Άποψεις από Νότον

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΛΕΣΒΟΝ

Τὴν Ἑλληνικὴν οἰκονομίαν χαρακτηρίζει ἡ στενότης τοῦ καλλιεργησίμου ἐδάφους τῆς, ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ κεφαλαιουχικοῦ τῆς ἐξοπλισμοῦ καὶ ἡ σπανὶς τῶν ρευστῶν τῆς κεφαλαίων· τὴν δὲ Λεσβιακὴν τοπικὴν οἰκονομίαν ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω καὶ ἡ περιοδικὴ τοπικὴ οἰκονομικὴ κρίσις, ἀπόρροια τῆς μονοπλεύρου γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς.

Ἡ οἰκονομικὴ εὐημερία τῶν Λεσβίων στηρίζεται εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ τὸ ἐμπόριον τοῦ ἐλαιολάδου. Τὸ γεωργικὸν ὅμως τοῦτο εἰσόδημα ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν καὶ ἀποδίδει ἀνά διητίαν, μὲ ἀποτέλεσμα, τὸ ἔτος τῆς ἀφορίας, νὰ ἐπέρχεται πλήρης οἰκονομικὴ κρίσις εἰς τὴν Λέσβον, μείωσις τῶν ἐργασιῶν, μαρασμὸς τῶν ἐπιχειρήσεων, αἵτινες στηρίζονται εἰς τὴν παραγωγὴν ἐλαιολάδου, ἀνεργία καὶ ἔντασις τῆς διαρκῶς αὐξούσης ἀστυφιλίας. Συνέπεια τούτων τὸ ἀσταθὲς τοῦ βιοτικοῦ ἐπίπεδου τῶν Λεσβίων.

Ὅμως, ἡ τοπικὴ αὕτη οἰκονομικὴ κρίσις, δύναται νὰ ἀποφευχθῆ, ἡ ἀστάθεια νὰ ἐξομαλυνθῆ, τὸ δὲ βιοτικὸν ἐπίπεδον, τῆς ἐπαρχίας ἰδίως τῆς νήσου ποῦ ἀποζῆ μόνον ἐκ τῆς παραγωγῆς ἐλαιολάδου, κάλλιστα νὰ ὑψωθῆ, ἐὰν διατεθοῦν ἰδιωτικὰ κεφάλαια, εἴτε ἀπὸ Λεσβίους εἴτε ἀπὸ λοιποῦς Ἑλλήνας ἢ καὶ Ἑλλήνας τοῦ ἐξωτερικοῦ, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ τουριστικοῦ ἐξοπλισμοῦ αὐτῆς. Ἀξιοποιούμενου δὲ καὶ τοῦ ἀνεκμεταλλεύτου τουριστικοῦ πλοῦτου τῆς νήσου, εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ δοθῆ νέα ὄθησις πρὸς αὐξήσιν τῆς τουριστικῆς κινήσεως τοῦ τόπου.

Ἡ αὐξήσις αὕτη θὰ συντελέσῃ, τόσον εἰς τὴν ἀνοδὸν τοῦ ἐπιπέδου διαβιώσεως τῶν Λεσβίων, ὅσον καὶ εἰς τὴν κατανομήν τῶν εἰσοδημάτων, ἐκ τουρισμοῦ καὶ ἐξ ἐλαίου, καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀφορίας τῶν ἐλαιῶνων. Ὡς παράδειγμα τῆς συμβολῆς τοῦ τουρισμοῦ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐξυγίανσιν τῆς νήσου, ἀναφέρω τὴν Κέρκυραν, ἣτις, μὲ ὀλίγα ἔργα, μὲ ἴσως πολλὴν διαφήμησιν καὶ μὲ ὀλιγώτερα τουριστικὰ προσόντα ἀπὸ τὴν Λέσβον κατώρθωσε νὰ ἀναπτύξῃ μίαν μεγάλην τουριστικὴν κίνησιν καὶ τὸ ἐκ τοῦ τουρισμοῦ εἰσόδημα τοῦ 1955 νὰ ὑπερβῆ κατὰ 27,6% τὸ εἰσόδημα ἐκ τοῦ ἐλαιολάδου. Σημειωθῆτω δὲ ὅτι τὸ ἔλαιον εἶναι ἡ μόνη παραγωγή τῆς Κερκύρας ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὴν Λέσβον.

Τὰ οἰκονομικὰ ὀφέλη ἅτινα θὰ προκύψουν ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τουριστικῆς κινήσεως, διὰ τῆς παραμονῆς ξένων καὶ Ἑλλήνων τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος περιηγητῶν εἰς τὴν Λέσβον, εἶναι σημαντικὰ καθ' ὅσον, οἱ ξένοι καὶ οἱ οἰκονομικῶς εὐποροῦντες ἡμεδαποί, οἱ ἐκ τῶν ἀστικῶν κέντρων τῆς Ἑλλάδος προερχόμενοι, ἔχουν σημαντικῶς ἀνώτερον βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν Λεσβίων καὶ πολὺ μεγαλύτεραν οἰκονομικὴν εὐρωστίαν καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰσφέρει μεγαλύτερα ποσότης χρήματος εἰς τὴν Λέσβον διὰ τὴν κίνησιν τῶν ἐπιχειρήσεων, καταναλισκομένου εἰς εἶδη διατροφῆς, χειροτεχνίας, παροχῆς ὑπνου καὶ λοιπῶν ὑπηρεσιῶν εἰς αὐτοὺς (μεταφορὰς, ἀσφαλιστικῶν, τραπεζικῶν κ.λ.π.).

Ἀποτελεῖ πράγματι, μετάγγισιν αἵματος ἐκ μέρους τῶν οἰκονομικῶς εὐποροτέρων περιηγητῶν πρὸς τὴν ἀσθενῆ τοπικὴν οἰκονομίαν τῆς Λέσβου. Χρήματα θὰ λάβῃ βεβαίως, ὁ ἀχθοφόρος, ὁ ἐστιάτωρ, ὁ ξενοδόχος, ὁ ὀδηγὸς αὐτοκινήτου κ.λ.π. ὡς ἀντάλλαγμα τῆς πρὸς τοὺς περιηγητὰς χορηγηθησομένης ὑπηρεσίας καὶ γενικῶς ἐκ τῆς ἱκανοποιήσεως ἀνάγκης τῶν περιηγητῶν, ἀλλὰ, τὸ χρηματικὸν τοῦτο εἰσόδημα, θὰ τὸ διαθέσῃ ἰακολουθῶς διὰ τὴν διατροφήν του, τὴν μισθοδοσίαν προσωπικοῦ, τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπιχειρήσεως ἢ καὶ τὴν παραγωγικὴν κατάθεσιν εἰς τραπεζάς. Ὡς ἐκ τούτου συνάγεται, ὅτι τὰ ὀφέλη τῶν ἐπιχειρήσεων ἢ καὶ τιῶν ἐπαγγεμάτων, αἵτινες δὲν ἔρχονται μὲν εἰς ἄμμεσον ἐπαφὴν μὲ τοὺς τουρίστας, πλὴν ὅμως καρποῦνται ἐξ αὐτῶν οἰκονομικὰ ὀφέλη, δὲν εἶναι ἀμέσως καταφανῆ. Ἐν τούτοις, ἐμμέσως, διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς τουριστικῆς κινήσεως καὶ ἀκολούθως τῶν χρηματικῶν εἰσοδημάτων, τῶν εἰς ἄμμεσον ἐπαφὴν ἔρχομένων μὲ τοὺς τουρίστας, γεννᾶται μεγαλύτερα διάθεσις πρὸς ἱκανοποίησιν περισσότερων ἀναγκῶν, ἐκ τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ὁποίων, αἱ λοιπαὶ ἐπιχειρήσεις, πορίζονται, διὰ τῆς εὐρύνσεως τοῦ κύκλου ἐργασιῶν, τὸ ἀναλογοῦν εἰς αὐτὰς κέρδος.

Βεβαίως, ὅπως εἰς τὰς διαφόρους περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος οὕτω καὶ εἰς τὴν Λέσβον, καθαρὸν χρηματικὸν εἰσόδημα ἐκ τουρισμοῦ ἀποτελοῦν μόνον αἱ χρηματικαὶ δαπάναι ὑπὸ τῶν ξένων διὰ τὰς παροχὰς ὑπηρεσιῶν καὶ διὰ προϊόντα ἐγχωρίου κατασκευῆς, ἐνῶ εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ὅπως εἰς τρόφιμα, καύσιμα, εἰσαγόμενα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, τὸ ἀποκτηθὲν χρηματικὸν εἰσόδημα ἐπανεξάγεται. Πάντως καὶ τὰ εἶδη ταῦτα εἶναι στενῶς συνδεδεμένα μὲ παροχὰς ὑπηρεσιῶν καὶ οὕτω μᾶς μένει χρηματικὸν τι πλεόνασμα.

Βέβαιον ἐπίσης τυγχάνει ὅτι, ὁ τουρισμὸς, ἢ ἐμπορικὴ ναυτιλία, ἢ ἐσωτερικὴ τῆς νήσου συγκοινωνιακὴ κίνησις καὶ τὰ παντὸς εἶδους ξενοδοχεῖα, ἐστιατόρια καὶ κέντρα διασκεδάσεως, εἶναι οἰκονομικῶς στενωτάτα συνδεδεμένα μεταξύ των, ἢ δὲ ἀνάπτυξις καὶ εὐημερία τοῦ ἑνὸς προκαλεῖ αὐτομάτως τὴν ἀνάπτυξιν καὶ εὐημερίαν τῶν ἄλλων. Τὰ ἀποτελέσματα δὲ τῆς ἀναπτύξεως τῆς κινήσεως τούτων εἶναι μύρια, ὅπως ἀπασχόλησις εἰς τουριστικὰς ἐπιχειρήσεις (ξενοδοχεῖα, τουριστικὰ περίπτερα, ἐστιατόρια, μεταφορὰ καὶ λοιπαὶ ὑπηρεσίαι ὑποδοχῆς) μεγάλου ἀριθμοῦ νέων μὲ μικρὰν σχετικῶς μόρφωσιν καὶ χωρὶς κεφάλαια (ὑπαλλήλων, διερμηνέων, ξεναγῶν κ.λ.π.), ἔμμεσος δημιουργία ἐργασίας εἰς διαφόρους ἄλλας ἐπιχειρήσεις ὡς ἡ οἰκτικὴ βιοτεχνία (ἔργα λαϊκῆς τέχνης), παντοπωλεῖα, κρεοπωλεῖα, κουρεῖα καὶ λοιπά.

Κατὰ μίαν ἔκθεσιν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν Ν. Ὑόρκην, αἱ δαπάναι τῶν Ἀμερικανῶν ἐπισκεπτῶν εἰς τὰς χώρας τῆς Δ. Εὐρώπης κατανέμονται ὡς ἑξῆς περίπου : Ἐπὶ 100 δολλαρίων, 17 διατίθενται διὰ ξενοδοχεῖα ὕπνου, 22 εἰς ἐστιατόρια καὶ 25 εἰς τὸ λιανικὸν ἐμπόριον. Εἰς κιόσκια καὶ καταστήματα ποῦ πωλοῦν ἀναμνηστικὰ δῶρα 5 δολλάρια. Δι' ἔξοδα μεταφορᾶς 19 δολλάρια. Διὰ κινήματογράφους, θέατρα καὶ ἄλλας διασκεδάσεις 9 δολλάρια, τὰ δὲ ὑπόλοιπα 3 εἰς ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα καὶ διάφορα.

Διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τουριστικῆς κινήσεως, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων, θὰ ἐπέλθῃ, ἀπὸ ἀπόψεως πληθυ-

σμακῆς κινήσεως καὶ ἡ ἀξιοποίησις τῶν ἐπαρχιακῶν τουριστικῶν κέντρων τῆς Λέσθου καὶ ἡ ἀνακοπὴ τοῦ πνεύματος τῆς ἀστυφιλίας λόγῳ τῆς δημιουργίας συνθηκῶν ἀπασχολήσεως χωρὶς ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν. Πρέπει συνεπῶς, νὰ δοθῆ ἡ δέουσα σημασία εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ, ὡς πρωτεύσαν ἴσως πηγὴν, διὰ τῆς ὁποίας θὰ καταστῆ ἡ Λέσθος πλουσιωτέρα καὶ θὰ ἐξυψώσῃ τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν κατοικούντων αὐτὴν.

Παρ' ὅλον ὅμως ὅτι ἡ Λέσθος ἀπὸ τουριστικῆς ἀπόψεως παρέχει ἀπερίοριστον ἐνδιαφέρον καὶ ὁ τουρισμὸς αὐτῆς ἐμφανίζεται ὡς ἔχων ἴδιον πλουτοπαραγωγικὸν χαρακτῆρα, ἡ τουριστικὴ τῆς κίνησις δὲν κατωρθώθη εἰσέτι νὰ φθάσῃ εἰς ἐπίπεδον ἀντάξιον τοῦ τουριστικοῦ τῆς ἐνδιαφέροντος, διότι δὲν ἔχει κατανοητὴ ἱκανὸς ὑπὸ τῶν Λεσβίων ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ σημασία τῆς τοιαύτης κινήσεως καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτὴν δὲν ἔχουν ὀργανωθῆ καλῶς τὰ μέσα διαμονῆς καὶ γενικῶς αἱ ὑπηρεσίαι ὑποδοχῆς. Εἶναι δὲ γεγονὸς ὅτι μόνον διὰ τῆς ὀργανώσεως τῶν τουριστικῶν πηγῶν τῆς νήσου καὶ ἀναπτύξεως τουριστικῆς κινήσεως ἀναξίας τοῦ τουριστικοῦ τῆς νήσου ἐνδιαφέροντος, θὰ ἠδύνατο νὰ λυθοῦν κατὰ μέγα ποσοστὸν τὰ ὀξύτατα οἰκονομικὰ καὶ νὰ βελτιωθοῦν τὰ κοινωνικὰ προβλήματα τῆς Λέσθου.

Μία εὐρεῖα τουριστικὴ ἀνάπτυξις εἰς τὴν Λέσθον, ἡ ὁποία ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄφθονα ἔμμεσα, παντὸς εἶδους, ἀλλὰ ἰδίως οἰκονομικὰ ὀφέλη, προώρισται νὰ ἀποδώσῃ πλεῖστα ἠθικὰ καὶ ἐκπολιτιστικὰ ἀποτελέσματα, ἔνεκεν τῶν ὁποίων καὶ μόνον θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτελέσῃ πρωταρχικὸν τομέα μερίμνης τοῦ Κράτους, τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, ἐπὶ οἰαδήποτε θυσίᾳ. Οἱ Λέσθιοι ὅμως, ἰδίως οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων, ἀντιμετωπίζουν τὸν τουρισμὸν, κατὰ κύριον λόγον, μόνον ὡς οἰκονομικὸν φαινόμενον, μὴ ἀποδίδοντες τὴν δέουσαν σημασίαν εἰς αὐτόν, παραβλέποντες αὐτόν ὡς φορᾶ πολιτισμοῦ προσπαθοῦν δὲ διὰ τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ νὰ ἀπολαύσουν τὰ οἰκονομικὰ ὀφέλη καὶ δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ τῶν ἐπιπέδου, ἧτις θὰ προκύψῃ ἐκ τῆς ἀλληλογνωριμίας καὶ ἀνταλλαγῆς γνώσεων καὶ ἀπόψεων μεταξὺ Λεσβίων καὶ ξένων. Δὲν λαμβάνουν ἐπίσης ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ βελτίωσις τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ τῶν ἐπιπέδου θὰ ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ ἀναπτυχθῆ ἡ τουριστικὴ κίνησις ἧτις θὰ ἀποδώσῃ τὰ ἀναμενόμενα οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα.

Τώρα ὅμως, τελευταίως, λόγῳ τοῦ μεγάλου ἐνδιαφέροντος ποῦ δεικνύουν αἱ ἄλλαι περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς τουριστικῆς αὐτῶν κινήσεως καὶ λόγῳ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἀπολιθωμένων δένδρων τῆς Λέσθου καὶ τῆς γενομένης διαφημίσεως ἐκ μέρους Ἀθηναϊκῶν ἰδίως ἐφημερίδων, ἤρχισε νὰ γίνετα συνειδησις τοῦ μέσου Λεσβίου, νὰ κατανοῆ τὴν ἐκπολιτιστικὴν καὶ οἰκονομικὴν σημασίαν τῆς ἀναπτύξεως τουριστικῆς κινήσεως εἰς τὴν νήσον καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὰ οἰκονομικὰ ἰδίως ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης κινήσεως.

Εἶναι καιρὸς πλέον, νὰ ἀναθεωρήσουν οἱ διστάζοντες καὶ ὠθήσουν καὶ ἄλλους νὰ ἀναθεωρήσουν τοὺς δισταγμούς, τὴν ὑπερβολικὴν συντηρητικότητα, τὴν κριτικομανίαν καὶ τὴν στενὴν συμφεροντολογίαν, ἧτοι τὰ σημερινὰ ἀνυπερέβλητα ἐμπόδια, διὰ τὰ ἔδνηθοῦν νὰ ὀργανώσουν καλῶς τὰς τουριστικὰς πλουτοπαραγωγικὰς πηγὰς τῆς Λέσθου καὶ νὰ ἀπολαύσουν τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐκπολιτιστικὰ ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν τῶν.

Ο ΘΕΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

"Όλοι αί προσπάθειαι αίτινες καταβάλλονται διά τήν τουριστικήν αξιοποίησιν τῆς νήσου, τείνουν εἰς τήν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἐνεργητικοῦ ἢ ἄλλως Θετικοῦ λεγομένου τουρισμοῦ τῆς Λέσβου. Θετικός δὲ τουρισμός, διά τήν Λέσβον, σημαίνει ἡ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἢ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος τουριστική πρὸς τήν Λέσβον κινήσις, ἣτις ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὸν προσπορισμὸν εἰς τοὺς Λεσβίους οἰκονομικῶν ὠφελημάτων. Τὴν ἔννοιαν ταύτην ὑποστηρίζομεν συμφωνούντων καὶ τῶν εἰδικῶν ἐπὶ τοῦ θέματος Α. Μάνοῦ (ἜΟ Τουρισμὸς ἐν Ἑλλάδι, σελ. 9 - 11) καὶ Π. Σουλαντίκα (ἜΟ Τουρισμὸς, σελ. 14).

Διὰ τῆς ὀργανώσεως λοιπὸν τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς, τῆς κατασκευῆς ὁδῶν καὶ τῆς αξιοποιήσεως ἐν γένει τῶν τουριστικῶν προσόντων τῆς νήσου, ἐπιδιώκεται ἀφ' ἐνός, ἡ αὔξησις τῆς περιηγητικῆς κινήσεως ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἡ αὔξησις τῆς διαρκείας παραμονῆς τούτων εἰς τήν νήσον, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν αὔξησιν τοῦ χρηματικοῦ ἐκ τοῦ τουρισμοῦ εἰσοδήματος.

"Όσον ἀφορᾷ τὴν διάκρισιν τῶν περιηγητῶν εἰς ἡμεδαποὺς καὶ ἀλλοδαποὺς, διὰ τήν Λέσβον οὐδεὶς ὑφίσταται πρακτικὸς λόγος, καθ' ὅσον τὰ ἄμεσα οἰκονομικὰ ὀφέλη ἐκ τούτων εἶναι τὰ αὐτά. Ὑφίσταται ὁμως διάκρισις ὡς πρὸς τὰ ἔμμεσα οἰκονομικὰ ὀφέλη, ἅτινα θὰ ἔχῃ ἡ Λέσβος ἐκ τῆς αὔξεσεως τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἐπὶ μακρὸν διάστημα παραμονῆς ἀλλοδαπῶν περιηγητῶν εἰς τήν νήσον. Διὰ τοῦ σπανίου λ. χ. φυσικοῦ φαινομένου τοῦ ἀπολιθωμένου δάσους, προσελκύνονται ἀλλοδαποὶ περιηγηταὶ καὶ ἐπιστήμονες καὶ ἐκ τοῦ καταναλισκομένου ὑπ' αὐτῶν συναλλάγματος αὐξάνεται τὸ ἐθνικὸν μας εἰσόδημα, κατανεμόμενον διὰ τῶν ἔργων κοινῆς ὠφελείας κ.λ.π. εἰς τὰς διαφόρους περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, κατὰ ποσοστὸν δὲ καὶ εἰς τήν Λέσβον.

Γενικῶς, ἡ αὔξησις τῆς θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς Λέσβου, ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς αὔξεσεως τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐν μέρει τῆς θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὁμως τοῦ ἀπολιθωμένου δάσους, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐλκύσωμεν τὸ τουριστικὸν ἐνδιαφέρον τῶν ξένων περιηγητῶν καὶ οὕτω νὰ ὀλοκληρώσωμεν τὴν ἐπίδρασιν τῆς αὔξεσεως τοῦ θετικοῦ τουρισμοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ θετικοῦ τῆς Λέσβου τουρισμοῦ. Εἶναι καταφανές, λοιπὸν, ὅτι ὁ θετικὸς τουρισμὸς τῆς Λέσβου καὶ ὁ θετικὸς καὶ ἐσωτερικὸς τουρισμὸς τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκονται εἰς ἄμεσον σχέσιν αὐξομειώσεως τοῦ δευτέρου ἐπιδρᾷ οὐσιωδῶς ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς νήσου.

Βεβαίως, δὲν πρέπει νὰ ἀναμένεται ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς Λέσβου, ἐκ τῆς γενικῆς αὔξεσεως τουριστικῆς κινήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἄνευ ἐκτελέσεως τῶν ἀπαιτουμένων τεχνικῶν ἔργων εἰς τήν νήσον. Δέον, λοιπὸν, διὰ τὴν αξιοποίησιν τῶν τουριστικῶν προσόντων τῆς νήσου, νὰ προηγηθῇ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀπαιτουμένων τεχνικῶν ἔργων, διὰ τῆς ἐξευρέσεως τοῦ οἰκονομικοῦ συνδυασμοῦ, κεφαλαίων κρατικῆς ἀρωγῆς

καί συμμετοχῆς ἀποδήμων Λεσβίων καί τοπικῆς ἰδιωτικῆς καί κοινοτικῆς συνεισφορᾶς. Διὰ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ὡς ἄνω τουριστικοῦ ἐξοπλισμοῦ, τῆς ὀργανώσεως τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς καί κινήσεως καί διὰ τῆς καταλλήλου διαφημίσεως, εἶναι βέβαιοι, ὅτι θὰ αὐξηθῇ ἡ τοπικὴ ἐσωτερικὴ καί ἐξωτερικὴ τουριστικὴ κίνησις τῆς νήσου ἐπ' ὠφελεία τοῦ ὅλου τῶν Λεσβίων.

Ἡ ὑφισταμένη τουριστικὴ κατάστασις τῆς Λέσβου δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπῶμεν ὅτι εἶναι ἐπαξία ἐνὸς τόπου μὲ τόσα ἀξία λόγου τουριστικὰ προσόντα. Βέβαια καταβάλλονται προσπάθειαι, ἰδίως ἀπὸ ἰδιωτικῆς πλευρᾶς, πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν τουριστικῶν προσόδων τῆς νήσου, ὅπως καί διὰ τῆς καταλλήλου διαφημίσεως αὐξηθῇ ἡ ἤδη ὑφισταμένη ἐν Λέσβῳ θετικὴ τουριστικὴ κίνησις.

Σχετικὴ μελέτη περὶ τῆς κινήσεως ταύτης μέχρι τοῦδε δὲν ἔχει ἐκπονηθῆ. Πάντως ἐκ τῆς μεταπολεμικῆς κινήσεως ἀλλοδαπῶν ἐπιβατῶν τῶν ξενοδοχείων τῆς Μυτιλήνης καί τοῦ περιφήμου τοιοῦτου «Σάρλιτζε - Πάλλας» τῆς λουτροπόλεως Θερμῆς, εἰς τὰ ὁποῖα καί καταλύουν, κατὰ προτίμησιν, οἱ ἀλλοδαποὶ ἐπισκέπται μας, συνάγεται ὅτι ἡ ἐν λόγω κίνησις δὲν εἶναι ἀμελητέα. Ἐπὶ τούτου, πληρεστέρα ἀπεικόνισις τῆς θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς Λέσβου, εἰς ἣν περιλαμβάνεται καί ἡ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Νῆσον ἡμῶν κίνησις, ἐκτίθεται εἰς τὸ 18ον κεφάλαιον τῆς παρούσης, ὅπου εὐρυτέρα μελέτη τῶν στατιστικῶν τούτων δεδομένων καί ἐξαγωγή χρησίων συμπερασμάτων συνάγεται.

Πίναξ 1

Μηνιαία συγκεντρωτικὴ κίνησις ἀλλοδαπῶν περιηγητῶν τῆς Λέσβου

Α= Ἀτομα Δ=Διανυκτε- ρεύσεις	1954		1955		1956		1957	
	Α	Δ	Α	Δ	Α	Δ	Α	Δ
Ἰανουάριος			25	75	25	67	23	168
Φεβρουάριος			21	53	8	13	30	127
Μάρτιος			27	71	24	50	29	188
Ἀπρίλιος			35	179	25	84	36	100
Μάιος			44	144	65	207	65	253
Ἰούνιος			38	135	73	251	101	380
Ἰούλιος			87	419	100	393	161	664
Αύγουστος			137	528	114	649	199	892
Σεπτέμβριος			105	432	100	389	131	596
Ὀκτώβριος	48	183	60	197	53	248	62	261
Νοέμβριος	32	142	29	90	40	196	34	93
Δεκέμβριος	14	37	40	122	34	182	18	46
Ἐτήσιον σύνολον ἀτόμων καί διανυκτερεύσεων	—	—	648	2445	661	2729	889	3768

Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἐξεταζόμενος ὁ ἀνωτέρω πίναξ, ἐμφανῶς σημειώνει ὅτι ὁ δείκτης τῆς ἐτησίας κινήσεως ἀλλοδαπῶν συνεχῶς βελτιοῦται.

Πάντως ἡ Λέσβος, λόγῳ τῶν φυσικῶν καλλονῶν, τῶν πολλοῦ ἐνδιαφέροντος ἀρχαιολογικῶν τόπων, τῶν περιφήμων ἱαματικῶν ὑδάτων της καὶ τοῦ σπανίου φαινομένου τῶν ἀπολιθωμένων δένδρων, συνδυάζουσα τὰ περισσότερα τουριστικὰ προσόντα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἔχη εἰς τόπος διὰ νὰ καταστή πραγματικὸν κέντρον, θὰ ἔπρεπε νὰ κατέχη ἀνωτέραν βαθμίδα εἰς τὴν κλίμακα τουριστικοῦ εἰσοδήματος.

Πλὴν ὅμως, ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς νήσου ἀπομεμακρυσμένη παντὸς τουριστικοῦ ρεύματος, τὸ ὑψηλὸν εἰσιτήριοιον θαλασσίας καὶ ἑναερίου μεταφορᾶς καὶ ἡ ἔλλειψις ὀργανώσεως καὶ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ, καθιστοῦν ταύτην ἕνα τόπον μὲ χαμηλὸν ἐπίπεδον τουριστικῆς κινήσεως. Σημειωτέον, ὅτι τὸ κόστος διαβιώσεως εἰς τὴν Λέσβον, ἰδίως κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ποῦ συμπίπτουν μὲ τοὺς μῆνας αὐξήσεως τῆς τουριστικῆς κινήσεως, εἶναι κατὰ πολὺ χαμηλόν. Οὕτως, ἀντισταθμίζεται κατὰ ποσοστὸν τουλάχιστον, τὸ ὑψηλὸν κόστος θαλασσίας καὶ ἑναερίου μεταφορᾶς τῶν περιηγητῶν.

Θὰ ἦτο βεβαίως ἀφελὲς νὰ πιστεύσωμεν ὅτι μία πολιτικὴ ὑποβίβασις τοῦ κόστους διαβιώσεως θὰ ἐπέδρα οὐσιωδῶς ἐπὶ τῆς τουριστικῆς κινήσεως τῶν ὁμαδικῶς κινουμένων περιηγητῶν καὶ θὰ προσεῖλκε περιηγητὰς ἐκ τῶν πτωχοτέρων τάξεων, καθότι ἡ διάρκεια παραμονῆς τούτων εἶναι βραχεῖα καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ χαμηλὸν τοῦ κόστους διατροφῆς καὶ παραμονῆς δὲν ἀντισταθμίζει τὸ τόσον ὑψηλὸν κόστος μεταφορᾶς αὐτῶν. Οὐχ ἦττον, θὰ ἠδύνατο ἡ πολιτικὴ αὕτη, νὰ ἐλκύσῃ ξένους ἔχοντας ὡς κίνητρον τὸν παραθερισμὸν καὶ τὴν ὑδροθεραπείαν καὶ οἵτινες κρίνονται ἀπὸ τουριστικῆς πλευρᾶς οἱ πλέον ἀποδοτικοί.

Ἐξ ἄλλου, ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Λέσβου, ἀπομεμακρυσμένη παντὸς τουριστικοῦ ρεύματος, φέρει αὐτὴν εἰς μειονεκτικὴν θέσιν ἔναντι ἄλλων περιοχῶν μὲ ὀλιγώτερα τουριστικὰ προσόντα.

Ἡ δυσχέρεια αὕτη, αὐξήσεως τοῦ ἀσθενοῦς τουριστικοῦ ρεύματος πρὸς τὴν Λέσβον, δύναται κάλλιστα νὰ ἀντιμετωπισθῇ διὰ τῆς τεχνικῆς ὀργανώσεως τοῦ τουρισμοῦ, τῆς ἐντατικῆς καὶ πληρεστεράς διαφημίσεως τοῦ ἀπολιθωμένου δάσους καὶ τῶν λοιπῶν τουριστικῶν προσόντων τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς προβολῆς τοῦ ὅλου Τουρισμοῦ αὐτῆς, εἰς τὰς διαφόρους πηγὰς τῶν τουριστικῶν ρευμάτων, οὕτως ὥστε νὰ καταστή δυνατὴ ἡ δημιουργία ἐνὸς ἰσχυροῦ καὶ μονίμου τουριστικοῦ ρεύματος πρὸς τὴν Λέσβον.

Εἰς τὴν νήσον ἡμῶν, πρὸς αὐξήσιν τοῦ τουριστικῆς κινήσεως, καταβάλλεται ἀπὸ ἰδιωτικῆς ἰδίως πλευρᾶς, κάθε δυνατὴ προσπάθεια. Οἰαδήποτε ὅμως ἐνέργεια, οἰοδήποτε προσώπου, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἀποδώσῃ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει μία σαφῶς προδιαγεγραμμένη τουριστικὴ πολιτικὴ καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει κατανοηθῆ εἰσέτι καλῶς ὑπὸ τῶν Λεσβίων, ἡ ὑψίστη σημασία τοῦ τουρισμοῦ, ὡς πλουτοπαραγωγικοῦ παράγοντος.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τουρισμοῦ γενικῶς, διὰ νὰ ἀποδώσῃ καὶ καταστῇ βαθμηδὸν πηγὴ πλοῦτου, δέον νὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος: ὅσον τὸ δυνατόν ἀρτιωτέρα ὀργάνωσις τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς καὶ συνεχῆς καὶ

ουστηματικῆ διαφήμισις τούτου ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς Λέσβου.

Ἐπαναλαμβάνοντες ὑπογραμμίζομεν ὅτι· πρὸς αὐξησιν καὶ ἐπέκτασιν τῆς ὑφισταμένης τουριστικῆς κινήσεως καὶ πρὸς δημιουργίαν σταθεροῦ περιηγητικοῦ ρεύματος πρὸς τὴν Λέσβον, εἶναι ἐπιβεβλημένον νὰ καταβληθῶν αἱ ἐξῆς προσπάθειαι.

α') Νὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ δημιουργία τουριστικῆς συνειδήσεως, ἐκεῖ ὅπου ἐλλεῖπει κυρίως, διὰ μιᾶς ἐντατικῆς παλλεσθιακῆς κινήσεως προπαγανδισμοῦ ὑπὲρ τῶν ὠφελημάτων τῶν ἐκ τῆς τουριστικῆς ἀναπτύξεως τῆς νήσου, μὲ χρησιμοποίησιν τοῦ τοπικοῦ τύπου, τοῦ κινηματογράφου, τῶν ἐντύπων καὶ φυλλαδίων καὶ ἄλλων.

β') Νὰ δημιουργηθῆ ὁ ἀπαραίτητος τεχνικὸς τουριστικὸς ἐξοπλισμὸς ἐν Λέσβῳ καὶ νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ ἀρτία ὀργάνωσις τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς τῆς· καὶ

γ') Νὰ δημιουργηθῆ διὰ μιᾶς ἐντατικῆς διαφημίσεως διάθεσις περιηγήσεως τῆς Νήσου, μεταξύ τῶν ἄλλοδαπῶν καὶ τῶν Μυτιληναίων τῆς Ξένης, ὡς καὶ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος.

Διὰ τοὺς τελευταίους τούτους, πρέπει νὰ καταβληθῆ ἰδιαίτερα προσπάθεια, διὰ καθορισμοῦ εὐθηνῆς τιμῆς παραμονῆς καὶ κινήσεως καὶ ἀρτίας ὀργανώσεως τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς, ὑπὸ τὴν αἴρεσιν δημιουργίας ὁμάδικῆς περιηγητικῆς κινήσεως πρὸς τὴν Λέσβον, περιλαμβανοῦσης ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις.

Βεβαίως ἔχουν καταβληθῆ καὶ καταβάλλονται προσπάθειαι διὰ τὴν βελτιώσιν τῆς συγκοινωνίας καὶ τὴν ἐπάρκειαν τῶν στεγαστικῶν μέσων. Πρέπει ὅμως νὰ καταβληθῆ ἀκόμη ἐντατικὴ προσπάθεια ὀργανώσεως καὶ διαφημίσεως τοῦ τουριστικοῦ πλοῦτου τοῦ νησιοῦ. Ἡ διαφήμισις αὕτη θὰ ἀρχίσῃ νὰ ἀποδίδῃ μετὰ πάροδον ἀρκετοῦ χρονικοῦ διαστήματος ὑπολογιζομένου ὅτι κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον θὰ ἔχη ὀλοκληρωθῆ ὁ ὅλος τουριστικὸς ἐξοπλισμὸς τῆς νήσου.

Κατ' αὐτὸν μόνον τὸν τρόπον ἡ Λέσβος θὰ εὐρεθῆ εἰς τὴν πρέπουσαν θέσιν, ὥστε νὰ ἰκανοποιήσῃ τὸ τουριστικὸν ἐνδιαφέρον καὶ τοῦ πλέον δυσκόλου καὶ ἀπαιτητικοῦ περιηγητοῦ καὶ νὰ τοῦ παρέξῃ ὅλας ἐκείνας τὰς συγχρόνους ἀνάσεις, ἅτινας ἐπιβάλλει σήμερον ἡ ὅλη τουριστικὴ ἐξέλιξις. Καὶ τότε, εἶναι πλέον ἢ πιθανὸν ἢ νέα αὕτη τουριστικὴ κατάστασις νὰ ἐπιδράσῃ εὐνοϊκῶς καὶ μὲ σταθερὸν δῆμα ἐπὶ τῆς τουριστικῆς ἀναπτύξεως τῆς νήσου. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι διττόν· ἄφ' ἐνὸς δηλονότι θὰ ἔχωμεν αὐξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Λέσβον περιηγητῶν, οἱ ὅποιοι ἂν καὶ ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας στεροῦνται ἴσως πλείστων ἀνέσεων, φεύγον καταγοητευμένοι ἀπὸ τὰς φυσικὰς καλλονὰς καὶ τὸ γλυκὺ κλίμα τοῦ νησιοῦ μας, ἄφ' ἑτέρου αὐξησιν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπισκεπτῶν, οἵτινες καὶ θὰ παρουσιάσουν ἀσφαλῶς μίαν τουριστικὴν κίνησιν μὲ μέγα ποσοστὸν εὐπορούντων τουριστῶν, διατιθεμένων νὰ ἀφίσωσιν ἐδῶ ἄφθονον συνάλλαγμα, ἐπὶ ὠφελείᾳ τῆς τοπικῆς μας ἀλλὰ καὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ο ΑΡΝΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν προσπάθειαν ἥτις καταβάλλεται εἰς τὴν Λέσβον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως, δεόν ὅπως καταβληθῆ ἔτι μεγαλύτερα προσπάθεια διὰ τὸν ἐκμηδενισμὸν τοῦ ἀρνητικοῦ τουρισμοῦ, ἥτοι τὴν συγκράτησιν τῶν ἐκ τῆς νήσου ἀναχωρούντων πρὸς περιήγησιν. Ἴτὴν ἔννοιαν ταύτην ὑποστηρίζομεν συμφωνούντων καὶ τῶν εἰδικῶν ἐπὶ τοῦ θέματος Α. Μάγου (Ὁ Τουρισμὸς ἐν Ἑλλάδι, σελ. 9 - 11) καὶ Π. Σουλαντίκα (Ὁ Τουρισμὸς σελ. 14).

Ἡ προσπάθεια αὕτη, ἐκμηδενισμοῦ τοῦ ἀρνητικοῦ ἢ ἄλλως παθητικοῦ τουρισμοῦ, δύναται νὰ ἀποδώσῃ διὰ τῆς δημιουργίας διαθέσεως πρὸς περιήγησιν τῆς νήσου, ἥτις ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ πλείστους ὄσους τουριστικοῦ ἐνδιαφέροντος ἱστορικοὺς καὶ ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἔτι δὲ καὶ τὰς θαυμασίας φυσικὰς καλλονάς, τῶν ὁποίων στεροῦνται αἱ πλείστα τῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος. Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἰς τὸν τομέα τούτον ἔχει καταβληθῆ καὶ καταβάλλεται ἀρκετὴ προσπάθεια, διὰ τῆς ὀργανώσεως ἐκδρομῶν ἐντὸς τῆς νήσου ὑπὸ τῶν ἐκδρομικῶν σωματείων, οὕτως ὥστε ἡ ἀρνητικὴ τουριστικὴ κίνησις νὰ τείνῃ πρὸς τὸ μηδέν.

Οἰκονομικῶς ζημοῖ φυσικὰ τὴν τοπικὴν οἰκονομίαν τῆς νήσου ὁ ἀρνητικὸς τουρισμὸς αὐτῆς. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παρίδωμεν ὅτι ἡ τουριστικὴ ἀνάπτυξις τῆς Λέσβου εὐρίσκεται εἰς τὰ πρῶτα στάδια καὶ ὅτι διὰ τῆς περιηγήσεως Λεσβίων τουριστῶν εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος ἢ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐπέρχεται πνευματικὴ ἐπάφῃ καὶ ἀναπτύσσεται διάθεσις τῶν ξένων πρὸς περιήγησιν τῆς Λέσβου καὶ ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ ὀργανωμένοι Λεσβιοὶ περιηγηταὶ ἀποτελοῦν μέσον ζώσης διαφημίσεως τοῦ τόπου τῶν. Ἐξ ἄλλου ὁ ἀρνητικὸς τουρισμὸς προσφέρεται κατάλληλος καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν μιᾶς ἐκπολιτιστικῆς κινήσεως, διὰ τῆς περιηγήσεως ὑπὸ Λεσβίων, ἄλλων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος μὲ ὑψηλότερον πνευματικὸν ἐπίπεδον.

Δὲν εἶναι νοητὸν βεβαίως νὰ θυσιάσωμεν τὰ οἰκονομικὰ ὀφέλη τῆς νήσου, χάριν τῆς ἐκπολιτιστικῆς κινήσεως, ἀναπτύσσοντες ἀρνητικὸν τουρισμὸν. Πάντως κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς τουριστικῆς ἀναπτύξεως τῆς Λέσβου εἰς τὰ ὁποῖα καὶ εὐρίσκεται, δεόν ὅπως τὰ ἐκδρομικὰ σωματεῖα μὴ περιορίζουν τὰς ἐκδρομὰς μόνον ἐντὸς τῶν ὀρίων τῆς Λέσβου ἀναπτύσσοντα ἐσωτερικὸν τουρισμὸν εἰς τὴν νήσον, ἀλλὰ μετὰ φειδοῦς νὰ γίνωνται ἐκδρομαί, πάντοτε ὅμως ὀργανωμένοι καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν διὰ περιήγησιν ἀναχωρούντων ἐκ τῆς Λέσβου, δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν καὶ τοὺς Λεσβίους σπουδαστὰς ὅτινες φοιτοῦν εἰς τὰ διάφορα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς. Φυσικὰ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνακόψωμεν τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξιν τοῦ τόπου μας χάρις τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων μας. Ἄλλωστε διὰ τοὺς ἐν Ἑλλάδι φοιτούντας σπουδαστὰς, δὲν ἐπέρχεται ζημία τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας, ἀλλὰ ἀπλῶς μεταφορὰ εἰσοδήματος ἐκ Λεσβίων εἰς Ἑλληνας ἄλλων περιοχῶν. Διὰ τοὺς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὅμως φοιτούντας Λεσβίους σπου-

δαστάς, ζημιούν οὔτοι οικονομικῶς καὶ τὴν Λέσβον καὶ τὴν ἐθνικὴν μας οἰκονομίαν· ἀλλὰ τοῦτο ἀποτελεῖ μέρος τῆς γενικῆς τουριστικῆς πολιτικῆς.

Πρὸς μείωσιν τῶν ἐκ τῆς Λέσβου ἀναχωρούντων σπουδαστῶν, πρέπει νὰ δημιουργηθοῦν τὰ ἀπαιτούμενα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα εἰς τὴν νήσον. Προσπάθειαι ἄξιοι λόγου αἵτινες ἐστέφησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας, εἶναι ἡ ἐπαναλειτουργία τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας καὶ ἡ ἴδρυσις τῆς Ἐμπορικῆς καὶ Ἐπαγγελματικῆς σχολῆς. Οὕτως ἐπιτυγχάνεται ἡ συγκράτησις τῶν ἀναχωρούντων προηγουμένως Λεσβίων σπουδαστῶν πρὸς τὰ διάφορα ἐκπαιδευτικὰ κέντρα, προσέτι δὲ καὶ ἐπέρχεται οἰκονομικὸν ὄφελος ἐκ τῶν δαπανῶν σπουδαστῶν τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος οἵτινες περατώνουν τὰς σπουδὰς των εἰς τὴν Λέσβον.

Οἰκονομικῶς εἶναι ἐπιβεβλημένον ἐκ τῆς ἀρνητικῆς τουριστικῆς κινήσεως, νὰ ἀφαιρεθῇ ἡ μεταναστευτικὴ κίνησις ἣτις ἀνέρχεται κατὰ μέσον ὄρον εἰς 89 (1956) ἄτομα μηνιαίως. Αὕτη δὲν δύναται νὰ μειωθῇ, ἐκτὸς ἐὰν διὰ τῆς ἀναπτύξεως μεγάλης θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως ἀπορροφηθοῦν ὅλαι αἱ πλεονάζουσαι ἐργατικαὶ χεῖρες εἰς νεοδημιουργηθείσας ἐπιχειρήσεις, δύναται ὅμως νὰ ἀποφέρῃ ἐμπράγματον κέρδος διὰ τῶν μεταναστευτικῶν ἐμβασμάτων πρὸς τοὺς οἰκείους των.

Γενικῶς, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐπὶ τῆς ἀρνητικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς Λέσβου, τῆς περιλαμβανομένης ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος, εἶναι δυσκολώτερον νὰ ἀσκηθῇ τουριστικὴ πολιτικὴ, ἀπὸ ὅτι θὰ ἐπέδρα ἐπὶ τῆς θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς νήσου.

Αἱ αὐξομειώσεις τῆς ἀρνητικῆς τουριστικῆς κινήσεως ρυθμίζονται ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ κύριον λόγον ἐκ τῆς αὐξομειώσεως τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου τῶν Λεσβίων. Εἶναι ἐπομένως ἀναπόφευκτον, αὐξανόμενου τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου τῶν Λεσβίων, διὰ τῆς ἀναπτύξεως μεγάλης θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως, νὰ αὐξηθῇ καὶ ἡ ἀρνητικὴ τουριστικὴ κίνησις τῆς Λέσβου.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ε Κ Τ Ο Ν

Ο ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Διὰ πάντα ἐξετάζοντα τὰς δυνατότητας ἀναπτύξεως τῆς ὑφισταμένης θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως εἰς τὴν Λέσβον, προκύπτει ἡ διαπίστωσις ὅτι δέον νὰ προηγηθῇ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐξωτερικοῦ τουρισμοῦ ὁ ἐσωτερικὸς τουρισμὸς τῆς νήσου. Θὰ ἀπέβαιεν ἄκαρπος πᾶσα ἐνέργεια διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐξωτερικοῦ τουρισμοῦ εἰς τὴν πλήρη αὐτοῦ ἔκτασιν, ἐὰν δὲν προηγείτο ἢ τουλάχιστον ἐὰν δὲν ἀνεπτύσσετο παραλλήλως ὁ ἐσωτερικὸς τουρισμὸς τῆς νήσου. Εἶναι δὲ γεγρονὸς ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐσωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως ἑνὸς τόπου, ἔχει πάντοτε ὡς ἐπακόλουθον τὴν μεγάλην ἢ μετρίαν αὐξησιν τῆς ἐξωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως· τοῦτο ἰσχύει βεβαίως περισσότερον διὰ τὴν Λέσβον ποῦ εἶναι προικισμένη μὲ τόσα σπάνια τουριστικὰ προσόντα.

Δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ τουριστικὸν πρόβλημα τῆς Λέσβου μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα μεταπολεμικὰ ἔτη τίθεται ἐνεργῶς. Ὁ οἰκονομικὸς ὅμως χα-

ρακτήρ του έσωτερικού τουρισμού τής νήσου και ό αντίκτυπος τόν όποϊον έχει επί τής αναπτύξεως του θετικού τουρισμού, καίτοι σπουδαίος παράγων αναπτύξεως τουριστικής συνειδήσεως, δέν έχει κατανοηθή είσέτι έπαρκώς από τό πλείστον τών Λεσβίων.

Είναί βέβαιον επίσης, ότι ή ανάπτυξις μιás εύρειας έσωτερικής τουριστικής κινήσεως εις τήν νήσον, θα έχη ως αποτέλεσμα τήν άνοδον του βιοτικού επίπεδου τών κατοίκων τών έπαρχιών, εκείνων ιδίως που παρουσιάζουν αξιόλογον τουριστικόν ένδιαφέρον. Ούτω οί κάτοικοι τής έπαρχίας οϊτινες λόγω τών άσθενών οικονομικών των δυνατοτήτων χαρακτηρίζονται διά τό στενόν τοπικιστικόν πνεύμα των, αποκτώντες τήν εύχέρειαν μετακινήσεως, θα δυνηθούν και ούτοι να γνωρίσουν και αγαπήσουν τήν ιδιαιτέραν των πατρίδα.

Διά τής αναπτύξεως τής έσωτερικής τουριστικής κινήσεως, έκτός τών οικονομικών αποτελεσμάτων, έπέρχεται από άπόψεως πληθυσμιακής κινήσεως και αξιοποίησης τών έπαρχιακών κέντρων και ή άνακοπή του πνεύματος άστυφιλίας λόγω δημιουργίας συνθηκών οικονομικής άπασχολήσεως. Έκτός τούτου, ό έσωτερικός τουρισμός τής νήσου θέλει επιφέρει και τήν πνευματικήν άνύψωσιν τών κατοίκων, ώρισμένων όρεινών ιδίως έπαρχιών και καλλιεργήσει τήν τουριστικήν συνείδησιν, άνευ τής όποίας είναι άδύνατον όχι μόνον να αναπτυχθή έξωτερική τουριστική κίνησις αλλά ούτε και αξιόλογος έσωτερική τοιαύτη.

Ή έσωτερική τουριστική κίνησις, αν δέν δίδη τα οικονομικά πλεονεκτήματα τής έξωτερικής τουριστικής κινήσεως, είναι και αύτη μεγίστης οικονομικής σπουδαιότητος από άπόψεως χρηματοδοτήσεως του τουριστικού μας έξοπλισμού. Ή έσωτερική αύτη κίνησις, έν συνδυασμώ με τήν θετικήν τουριστικήν κίνησιν, θα ώθήση τους επιχειρηματίας τών έπαρχιών τής νήσου εις τό να ιδρύσουν ξενοδοχεία, κέντρα άναψυχής και τουριστικά περίπτερα, τών όποϊων στερούνται πολλά χωρία τής νήσου αν και κρίνονται ως τουριστικοί τόποι. Έκτός τούτου, ή ανάπτυξις τής κινήσεως ταύτης, θα έχη ως αποτέλεσμα τήν εύρυσιν του κύκλου έργασιών τών επιχειρήσεων τούτων και συντήρησιν αύτών κατά τας περιόδους τής ύφέσεως τής έξωτερικής τουριστικής κινήσεως. Είναί πλέον παραδεδεγμένον ότι αί τουριστικάί επιχειρήσεις, διά να καταστή οικονομικώς άποδοτική ή έκμετάλλευσίς των, δέον να βασισθούν κυρίως επί τής έσωτερικής τουριστικής κινήσεως.

Γενικώς δυνάμεθα να είπωμεν ότι ό έσωτερικός τουρισμός δημιουργεί όλας τας προϋποθέσεις αναπτύξεως του θετικού τουρισμού. Τα σπάνια τουριστικά προσόντα τα όποία κέκτηται ή νήσος, με τήν άποπεράτωσιν του τουριστικού της έξοπλισμού, προοιωνίζουν μιάν εύρείαν αύξησιν τόν τής έσωτερικής όσον και τής έξωτερικής τουριστικής κινήσεως.

Ήδη ό έσωτερικός τουρισμός, παρ' όλην τήν έξαθλίωσιν του όδικου δικτύου και τήν έλλειψιν στοιχειωδών άνέσεων εις τας έπαρχίας ιδίως τής νήσου, εύρίσκειται εις τήν άνθησίν του. Το γλυκόν κλίμα, τα θαυμάσια άκρογιάλια και τα ύπέροχα τοπία τής νήσου, έλκύουν, κατά τας Κυριακάς ιδίως, εκατοντάδας Μυτιληναίων. Κατά δε τόν Μάϊον - Σεπτέμβριον, τήν εποχήν τής πλέον έντόνου κινήσεως, πραγματοποιούνται όλαι αί μεγάλης

διαρκείας έκδρομαί και κατασκηνώσεις, εις τοποθεσίας τῆς νήσου αἱ ὁποῖαι ἄν και παρέχουν στοιχειώδεις ἀνάσεις ὕπνου κυρίως, ἐν τούτοις καθίστανται ἰδεώδεις λόγῳ τῶν ἀπαραμίλλων φυσικῶν καλλονῶν και τοῦ ἡπίου κλίματος τῆς νήσου. Τελευταίως δέ, με τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἀπολιθωμένου δάσους και τὴν ἀξιοποίησιν τῆς περιοχῆς Ἐρεσοῦ - Σιγρίου, ἐφύσησε νέα δυνατὴ πνοὴ πρὸς ἀναζωογόνησιν τῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς νήσου.

Ἄν κρίνωμεν ἐκ τῶν κατωτέρω ἀριθμητικῶν πινάκων τῶν ὁμαδικῶς ἐκδραμόντων εις τὸ ἐνδότερον τῆς νήσου, ἡ ἐσωτερικὴ τουριστικὴ κίνησις τῆς Λέσθου εἶναι ἱκανοποιητικὴ.

Πίναξ 2

Ἵμαδικαί, διὰ λεωφορεῖων, ἐν τῇ νήσῳ τουριστικαὶ ἐκδρομαί

	1 9 5 4		1 9 5 5		1 9 5 6		1 9 5 7	
	Λεω-φορεῖα	Ἐκδρο-μεῖς	Λεω-φορεῖα	Ἐκδρο-μεῖς	Λεω-φορεῖα	Ἐκδρο-μεῖς	Λεω-φορεῖα	Ἐκδρο-μεῖς
Ἰανουάριος	7	210	8	240	10	300	4	120
Φεβρουάριος	5	150	7	210	4	120	14	420
Μάρτιος	8	240	5	150	9	270	17	510
Ἀπρίλιος	16	480	17	510	11	330	18	540
Μάιος	43	1290	39	1170	16	480	48	1440
Ἰούνιος	24	720	28	840	65	1950	46	1380
Ἰούλιος	17	510	43	1290	50	1500	70	2100
Αὐγουστος	40	1200	51	1530	44	1320	44	1320
Σεπτέμβριος	24	720	20	600	17	510	39	1170
Ὀκτώβριος	19	570	22	660	15	450	15	450
Νοέμβριος	8	240	11	330	9	270	11	330
Δεκέμβριος	5	150	13	390	16	480	6	180
Ἐτήσιον σύνολον	216	6480	264	7920	266	7980	332	9960

Εἰς τὸν ἀνωτέρω πίνακα Νο 2 δὲν συμπεριλαμβάνομεν :

α) Τοὺς ἀτομικῶς ἀναχωροῦντας ἐκδρομεῖς, δι' ἰδίων μέσων ἢ και διὰ λεωφορεῖων.

β) Τοὺς ὁδοιπορικῶς ἐκδράμοντας εις τὸ ἐνδότερον τῆς νήσου και τοὺς ποιοῦντας ἐκδρομὰς δι' ἀτμοπλοίων και παντὸς ἄλλου θαλασσίου μέσου συγκοινωνίας με σκοπὸν τὸν περίπλου τῆς νήσου και

γ) Τοὺς μεμονωμένους πρὸς τὰς ἰαματικὰς πηγὰς κινουμένους, οἵτινες και ἀνέρχονται, κατὰ μετριάτατον ὑπολογισμόν, εις 27.700 λουομένους ἐτησίως.

Εἰς δὲ τὸν πίνακα Νο 3 δὲν συμπεριλαμβάνομεν τοὺς προσερχομένους, κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν πανηγύρεων, εἴτε ὁδοιπορικῶς, εἴτε δι' ὑποζυγίων, ἢ διὰ φορητῶν αὐτοκινήτων ἢ και ἰδίων τοιοῦτων και παντὸς ἐτέρου μεταφο-

Πίναξ 3

Έκδρομική διά λεωφορείων κίνησης
κατά τὰς λεσβιακὰς πανηγύρεις

Μήνες	Λεωφ.	*Ατομα
Ἀπρίλιος	8	200
Μάιος	80	2000
Ἰούνιος	80	2000
Ἰούλιος	68	1700
Αὐγουστος	369	9225
Σεπτέμβριος	20	500
Ὀκτώβριος	40	1000
Νοέμβριος	160	4000
Δεκέμβριος	15	375
Σύνολον	840	21 000

ρικοῦ μέσου, πλὴν τῶν διά λεωφορείων, τῶν ἀστικῶν καὶ ὑπεραστικῶν συγκοινωνιῶν, μεταφερομένων.

Ἐν τῇ ἀθροίσει τῶν ἄνω δύο πινάκων προκύπτει ὁ κατωτέρω ἀριθμητικὸς πίναξ, δι' οὗ καθίσταται δῆλον τὸ ὕψος τῆς ἐσωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς Λέσβου.

Πίναξ 4

Ἡ διά λεωφορείων πραγματοποιούμενη
ἐσωτερικὴ τῆς νήσου τουριστικὴ κίνησης

Μήνες	1954		1955		1956		1957	
	Λεωφ.	*Ατομ.	Λεωφ.	*Ατομ.	Λεωφ.	*Ατομ.	Λεωφ.	*Ατομ.
Ἰανουάριος	7	210	8	240	10	300	4	120
Φεβρουάριος	5	150	7	210	4	120	14	420
Μάρτιος	8	240	5	150	9	270	17	510
Ἀπρίλιος	24	680	25	710	19	530	26	740
Μάιος	123	3 290	119	3 170	96	2 480	128	3 440
Ἰούνιος	104	2 720	108	2 840	145	3 950	126	3 380
Ἰούλιος	85	2 210	111	2 990	118	3 200	138	3 800
Αὐγουστος	409	10 425	420	10 755	413	10 545	413	10 545
Σεπτέμβριος	44	1 220	40	1 100	37	1 010	59	1 670
Ὀκτώβριος	59	1 570	62	1 660	55	1 450	55	1 450
Νοέμβριος	168	4 240	171	4 330	169	4 270	171	4 330
Δεκέμβριος	20	525	28	765	31	855	21	555
Σύνολον	1 056	27 480	1 104	28 910	1 106	28 980	1 172	30 960

*Ὁ ἀνωτέρω πίναξ ἀντιπροσωπεύει τὸ ἐλάχιστον ὄριον τῆς ἐν τῇ νή-

σω τουριστικής κινήσεως. Ἐκ τῶν στοιχείων τούτου ἐξάγομεν τὸ δεδομένον ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ μέση ἔτησία περιηγητικὴ κίνησις κατὰ τὴν τελευταίαν τετραετίαν εἶναι 29.000, ὁ δὲ πληθυσμὸς τῆς Λέσβου 134.058 (1951), ἡ ἐσωτερικὴ τουριστικὴ κίνησις ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ ποσοστὸν 22% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου. Προστιθεμένης καὶ τῆς πρὸς τὰς ἰαματικὰς πηγὰς κινήσεως ἐξ 27.700, τότε τὸ ποσοστὸν ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου ἀνέρχεται εἰς τὸ 42%. Κρίνεται δὲ τοῦτο ὡς ἀποτελοῦν τὸ κατώτατον ὄριον, ὡς μὴ ὑπολογιζομένων εἰς τὴν κίνησιν καὶ πολλῶν ἄλλων στοιχείων.

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν δὲ ὅτι ἡ τουριστικὴ ἀνάπτυξις τῆς νήσου εὐρίσκεται εἰσέτι εἰς τὸ πρῶτον στάδιον, συνάγομεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι τὸ ἐπίπεδον ἐσωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς Λέσβου, κρίνεται πλεον ἢ ἱκανοποιητικόν. Ἄφ' ἑτέρου εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ κίνησις αὕτη θὰ ἀνέλθῃ εἰς ἀνώτερον ἀκόμη ἐπίπεδον, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν συντελουμένων ὁδικῶν ἔργων καὶ τὴν μείωσιν τοῦ κομίστρου.

Ἐξ ἄλλου, διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς νήσου τουρισμοῦ καὶ τῆς ὑψώσεως τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν Λεσβίων, ὁ ἐσωτερικὸς τουρισμὸς θὰ ἐνταχθῇ εἰς τὰς οἰκονομικὰς δυνατότητας ὄλων τῶν Λεσβίων καὶ τῶν πλεον ἀπόρων τάξεων.

Κατωτέρω, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ δώσωμεν πληρεστέραν εἰκόνα τῆς λεσβιακῆς ἐσωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως, παραθέτομεν πίνακα χωρίων καὶ τουριστικῶν τοποθεσιῶν, μετὸν ἀντίστοιχον ἀριθμὸν ἐκδραμόντων εἰς αὐτὰ λεωφορείων καὶ ἕτερον τοιοῦτον μετὸν ἀντίστοιχον ἀναλογίαν, ὑπολογιζομένην εἰς ποσοστὸν ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, προτιμήσεως ὑπὸ τῶν ἐκδρομῶν γενικῶς κατὰ τὴν τελευταίαν τετραετίαν. Ὅμοιως παρατίθενται ἕτεροι δύο τοιοῦτοι μετὰ ἀπεικόνισιν τοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς τῶν διαφόρων ὀργανώσεων, σωματείων καὶ λοιπῶν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐκδρομικὴν κίνησιν.

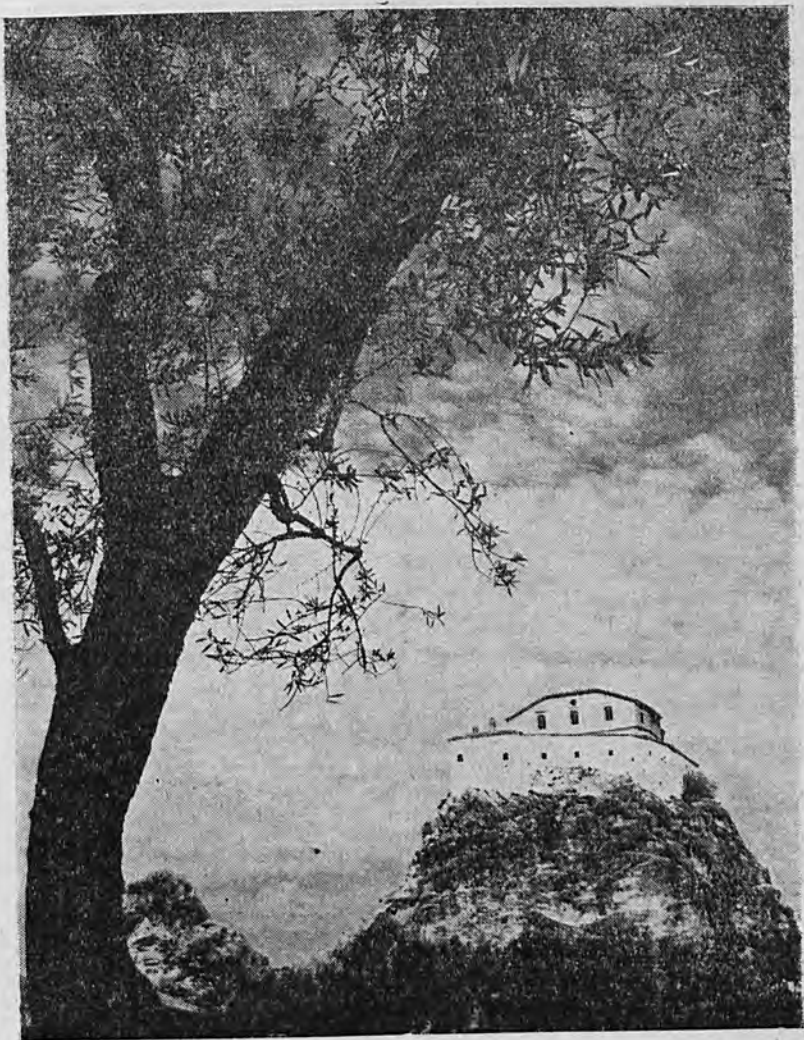
Τελευτώντες, νομίζομεν ὅτι διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ τουρισμοῦ τῆς νήσου μας, πρέπει νὰ συντελεσθῶσι καὶ τὰ ἑξῆς :

α) Ἐπιβάλλεται ἡ ἀνακαίνισις τῶν ὑφισταμένων λουτροθεραπευτηρίων ὅσον καὶ ἡ ἀξιοποίησις αὐτῶν διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ξενῶνων, εἰς τὰς πλεον σημαντικὰς τουλάχιστον, ἐκ τῶν πολλῶν ὑφισταμένων λεσβιακῶν ἰαματικῶν πηγῶν.

β) Πρέπει νὰ ἰδρυθοῦν ξενῶνες, κιόσκια, ἐστιατόρια καὶ κέντρα τέρψεως καὶ ἀναψυχῆς εἰς τὰς σημαντικὰς τοποθεσίας, ποὺ παρουσιάζουν τουριστικὸν ἐνδιαφέρον. Ἐννοεῖται ὅτι τυγχάνει ἀπαραίτητον νὰ ὑποδοθηθῇ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, εἰς τόπους οἵτινες παρουσιάζουν καὶ σήμερον μίαν ἐκδρομικὴν κίνησιν, σχετικῶς ὑπολογίσιμον, οὕτως ὥστε νὰ δυνηθοῦν νὰ πλουτισθῶσι μετὰ τὰ ἀπαραίτητα ρεστωράν, ξενῶνας καὶ κέντρα, καθιστάμενα εὐπρεπῆ εἰς ἐμφάνισιν καὶ περιποίησιν.

γ) Νὰ ἐπισκευασθῇ, ὡς προείπομεν, τὸ εἰς κακίην κατάστασιν, εὐρισκόμενον εἰσέτι, ὁδικὸν μας δίκτυον εἰς τινὰ σημεῖα τοῦ νησιοῦ καὶ νὰ μειωθοῦν τὰ κόμιστρα καὶ

δ) Νὰ ἐπιτευχθῇ, διὰ καταλλήλου πολιτικῆς, χρονικῆς κλιμάκωσις τῆς ἐσωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως, οὕτως ὥστε νὰ ἐκλείψῃ ἡ παρατηρουμένη αὕξησις τῆς κινήσεως κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ μάλιστα ὅταν αὕτη κατευθύνεται εἰς μικρὰ χωρία σπερούμενα σήμερον καὶ τῶν στοιχειωδῶν ἀ-

Ἐκκλησία Παναγίας Πέτρας

Πίναξ 5

Αριθμητική εμφάνισις έκδραμόντων λεωφορείων κατά τὸ 1957 εἰς διαφόρους ἐκδρομικοὺς χώρους τῆς Λέσβου

Ἀγιάσος	63	Πέτρα	4	Μανδαμάδος	31
Σανατόριον	9	Μήθυμνα	6	Συκαμιά	1
Μεγ. Λίμνη	8	Στύψις	1	Πελόπη	1
Καρίνη	7	Ἵψηλομέτωπον	1	Κλειῶ	1
Σύνολον λεωφ.	87		12		34
Γέρα	17	Πολυχνίτος	13	Κεραμιά	1
Κ. Τρίτος	7	Βρίσα	1	Ἴππειος	3
Ντίπι	1	Βατερὰ	2		
Σύνολον λεωφ.	25		16		4
Κουντουρουδιά	21	Πάμφιλα	4	Μέσα	8
Ἁγ. Ἐρμογένης	7	Καμάρες Μόριας	2	Ἀχλαδερί	1
Σύνολον λεωφ.	28		6		9
Μονὴ Ἵψηλοῦ	5	Σκαλοχώριον	1	Καλλονή	6
Ἀντισσα	1	Βατοῦσα	1	Μονὴ Λειμῶνος	5
Σύνολον λεωφ.	6		2		11
Παράκοιλα - Μεσότοπος	5	Ἁγ. Ἀνάργυροι	12	Πλωμάριον	6
Θέρμα Κόρφου	2	Λάμπου Μύλοι	6	Ἁγ. Παρασκευὴ	4
Σίγριον	3	Ἐρεσὸς	1		
Σύνολον λεωφ.	10		19		10
Πηγὴ	2			Ἀεροδρόμιον	9
Μυστεγνὰ	6			Κράτηγος	6
Πηγαδάκια	3			Νεάπολις	5
Θερμὴ	1			Τσιάμια Ρουσέλη	5
Ἀρχαία Θερμὴ	5			Μυτιλήνη	5
Ἁγιος Θυμιανὸς	1			Ταξιάρχαι	3
				Κουρτζῆ	1
Σύνολον λεωφ.	18			Ἀκλειδιοῦ	1
					35
Σύνολον λεωφορείων καθ' ὅλον τὸ 1957, 332					

Πίναξ 6

Αριθμητική εμφάνισις πραγματοποιηθέντων έκδρομῶν
κατὰ τὸ 1957 ὑπὸ διαφόρων ὀργανώσεων, σωματείων καὶ λοιπῶν

1957	Ἐκδρομικὰ Σωματεία	Ποσοφαιρικοί ὀργανώσεις	Θρησκευτικοὶ ὀργανώσεις	Καλλιτεχνικοί ὀργανώσεις	Μαθητικὴ ἐκπαίδευσις καὶ κατασκηνώσεις	Κυνηγετικοὶ ὀμίλοι	Ἐργατικὴ Ἔεργια	Ἀλλοδαποὶ περιηγηταὶ	Λοιπῆς Ἑλλάδος ἐκδρομεῖς	Πράσκοποι	Ὁρφανοτροφείων Μουσικὴ Διήμου	Διάφοροι
Ἰανουάριος	1				1	2						2
Φεβρουάριος	5	1		2	3	1				1		5
Μάρτιος	6	2		1	2							
Ἀπρίλιος	5	3							5		1	4
Μάϊος	8	3	5		12					1	1	18
Ἰούνιος	6	4	1		22			2				11
Ἰούλιος	8	7	4		13		20	1			4	13
Αὐγουστος	10	2			7		10	1			1	13
Σεπτέμβριος	4	6			3		11	1		2	1	12
Ὀκτώβριος	4	2				3				1		4
Νοέμβριος	5	2	2			2						
Δεκέμβριος	1	1		1		3						
Σύνολον	63	33	12	4	63	11	41	3	7	5	8	82

Σύνολον ἐκδραμόντων λεωφορεῖων κατὰ τὸ 1957 (332)
ἦτοι περὶ τοὺς (9960) ἐκδρομεῖς

Πίναξ 7

Ἐκατοστιαία ἀναλογία πραγματοποιηθεισῶν ἐντὸς τῆς νήσου
ἐκδρομῶν ὑπὸ διαφόρων ὀργανώσεων

Ἔτη	Ἐκδρομικὰ Σωματεία	Ποσοφαιρικοί ὀργανώσεις	Θρησκευτικοὶ ὀργανώσεις	Καλλιτεχνικοί ὀργανώσεις	Μαθητικὴ ἐκπαίδευσις καὶ Παιδ. κατασκηνώσ.	Κυνηγετικοὶ ὀμίλοι	Ἐργατικὴ Ἔεργια	Ἀλλοδαποὶ περιηγηταὶ	Λοιπῆς Ἑλλάδος ἐκδρομεῖς	Πράσκοποι	Ὁρφανοτροφείων Μουσικὴ Διήμου	Διάφοροι
1954	21,4	12,1	6,2	1,8	31,2	1,8	—	11,6	1,2	—	1,2	11,5
1955	22,3	9,7	5	2,3	22,8	5,8	10,7	0,9	2,3	1,8	1,4	15
1956	21	6,4	5,2	1,2	31,7	4,7	15,9	—	0,4	—	3	10,5
1957	19	10	3,6	1,2	19	3,3	12,3	1	2,1	1,5	2,4	24,6
Μέσος ὀρος ἐκατοστιαίας ἀναλογίας συμμετοχῆς των εἰς τὴν ἐκδρομικὴν κίνησιν κατὰ τὰ ἔτη 1954—1957												
	20,9	9,5	5	1,6	26,2	3,9	9,7	3,5	1,5	0,8	2	15,4

κόμη ανέσεων, παρ' ὄλην τὴν αὐθόρμητον καὶ παροϊμακὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν χωρικῶν, κατοίκων τῶν μερῶν ἐκείνων. Σημειωτέον ὅτι ἐπικουρούντος τοῦ κλίματος τῆς Λέσβου, δυνάμεθα ἀκόπως νὰ ἐπεκτείνωμεν τὸν γενικὸν τουρισμὸν τῆς θερινῆς περιόδου καὶ εἰς ὑπολοίπους ἐποχὰς τοῦ ἔτους.

Πρέπει λοιπὸν, διὰ νὰ στηριχθῆ ἐπὶ μιᾶς ἀξιολόγου ἐσωτερικῆς κινήσεως καὶ ἀναπτυχθῆ ὁ θετικὸς τουρισμὸς τῆς νήσου, πρᾶγμα ὅπερ κατὰ κύριον λόγον ἐπιδιώκομεν, νὰ δοθῆ ἡ ἀνάλογος βαρύτης εἰς τὴν ἐξάρτησιν ἣτις ὑφίσταται μεταξύ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ τουρισμοῦ. Τοιοῦτοτρόπως, κατανοοῦντες τὴν ὑφίστην σημασίαν τοῦ ἐσωτερικοῦ τουρισμοῦ ἐν σχέσει μὲ τὸν ἐξωτερικόν, τοιοῦτον, θὰ καταλήξωμεν, ἀναπτύσσοντες τὸν ἐσωτερικόν, νὰ ἀποκτήσωμεν καὶ ἄριστον τουριστικὸν ἐξοπλισμὸν. Συνδυαζομένου δὲ τούτου μετὰ τῶν λοιπῶν τουριστικῶν προσόντων, τὰ ὁποῖα κέκτηται ἡ νήσος, θ' ἀναπτύξωμεν μίαν σημαντικὴν θετικὴν τουριστικὴν κίνησιν ἀνὰ τὴν νήσον, ἣτις καὶ θ' ἀποφέρῃ πλείστα ὅσα εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα διὰ τὴν Λέσβον μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΣΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΝ ΚΙΝΗΣΙΝ

Εἶναι γεγονός ὅτι, ὁ τουρισμὸς τῆς Λέσβου, εὐρίσκεται εἰσέτι εἰς τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἀναπτύξεως του. Ἡ καθυστέρησις αὕτη, ἔναντι περιοχῶν τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐλεύθερος βίος τῆς Λέσβου, ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὴν 8ην Νοεμβρίου 1912, εἶναι μικρός. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ καὶ ἐσωτερικαὶ ταραχώδεις συνθήκαι τῆς τελευταίας τριακονταετίας, ἐπέδρασαν δυσμενῶς ἐπὶ τῶν προσπαθειῶν ἀναπτύξεως τοῦ τουρισμοῦ, δικαιολογοῦσαι ἐν μέρει τὴν μικρὰν ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ εἰς τὴν νήσον.

Τὰς σποραδικὰς προσπαθείας τὰς ὁποίας κατέβαλεν ὁ τύπος ἰδίως, κατὰ τὰ τελευταῖα προπολεμικὰ ἔτη, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τουριστικῆς κινήσεως εἰς τὴν Λέσβον, τὰς ἀνέκοψεν ὁ πόλεμος καὶ ἡ Κατοχή, καταστήσαντες οὕτω ἄτονον, τὴν τότε ὑφισταμένην μικρὰν τουριστικὴν κίνησιν.

Ἦδη, ἀπὸ τοῦ 1948, καταβάλλονται νέαι προσπάθειαι, ἐξ ἰδιωτικῆς πλευρᾶς πλέον ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν, πρὸς τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τῆς νήσου καὶ ἀνάπτυξιν μιᾶς τουριστικῆς κινήσεως, ἀνταξίας τῶν τουριστικῶν προσόντων αὐτῆς. Τὸ Β. Δ. τῆς 18)7)1950 «περὶ ἀνακινήσεως καὶ τῆς νήσου Λέσβου ὡς τουριστικοῦ τόπου», ἔδωσε τὸ πρῶτον τυπικὸν προσὸν εἰς τὴν νήσον, διὰ νὰ κατορθώσῃ αὕτη νὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημερινὸν ἐπίπεδον τουριστικῆς ἀναπτύξεως.

Πολλὰ καὶ ποικίλα εἶναι τὰ αἷτια ποὺ ἐπέδρασαν καὶ ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς τουριστικῆς ἀναπτύξεως τοῦ τόπου μας. Ὁ τουρισμὸς δὲν ἀποτελεῖ εἶδος βιοτικῆς ἀνάγκης, ἄν καὶ ὑφίσταται τοιαύτη τάσις, καὶ ὡς ἐκ τού-

του ή άναπτυσσομένη τουριστική κίνησης είναι λίαν εύμετάβλητος, ύφισταμένη παντοίας έπιδράσεις. Ή έλαστικότητα του τουρισμού, χαρακτηριζόμενου ως είδος, κατά την γνώμην ειδικών εις τὰ τουριστικά ζητήματα, είναι μεγαλύτερα της μονάδος, δικαιολογούσα ούτω τόν λόγον διά τόν όποιον ύφίσταται τās κατωτέρω άναφερομένης έπιδράσεις.

Είναι γνωστόν ότι, ή τιμή του συναλλάγματος έπιδρά ή επί του τουρισμού και έπηρεάζει την έξωτερικήν τουριστικήν κίνησην, τόσον της Έλλάδος όσον και της Λέσβου, προκειμένου δι' άλλοδαπούς περιηγητάς. Ή ύψωσις της τιμής του συναλλάγματος έπηρεάζει την τουριστικήν κίνησην εύμενώς ενώ ή πτώσις λίαν δυσμενώς.

Ή ύποτίμησις δηλαδή της δραχμής έν σχέσει προς τὸ συνάλλαγμα και ή μη άνάλογος ύψωσις τών τιμών, καθιστά την Έλλάδα, έπομένως και την Λέσβον, εύθηνόν τόπον παραθερισμού και περιηγήσεως υπό τών ξένων, ή δε αύξησις της κινήσεως τούτων έπιδρά εύμενώς επί τών άδηλών πόρων μας. Ή ύποτίμησις αύτη του νομίσματος, δυνάμεθα νά εΐπωμεν ότι άποτελεί πολιτικήν πριμοδοτήσεως του τουρισμού. Οίκονομικώς όμως, διά νά άποφέρη τὰ άναμενόμενα οίκονομικά όφέλη, ή ύποτίμησις του έθνικού νομίσματος έναντι του συναλλάγματος, δέον όπως έχει ως άποτέλεσμα τόν πολλαπλασιασμόν της έξωτερικής τουριστικής κινήσεως, εις τοιοούτον μέγεθος, ούτως ώστε τὸ έκ της αύξήσεως της κινήσεως κέρδος, λόγω δαπανών τών ξένων, νά καλύψη και ύπερβή την ζημίαν ήτις θά προέλθη έκ της μειώσεως του άποφερομένου κέρδους έξ άναλόγου αριθμού ξένων προς την πρότερον ύφισταμένην κίνησην. Βεβαίως είναι λογικόν, αί δαπάναι, ένός αριθμού ξένων ίσου με την πρό της ύποτιμήσεως του έθνικού νομίσματος ύφισταμένη κίνησην, νά αύξηθούν ούδέποτε όμως τὸ έκ τών δαπανών τούτων κέρδος, θά ύπερκαλύψη την διαφοράν ύποτιμήσεως του έθνικού μας νομίσματος, έκτός εάν, ως προεΐπωμεν, συρρεύσουν εις την την Έλλάδα πολλαπλάσιοι τών αρχικών ξένοι.

Όσον άφορά την άρνητικήν τουριστικήν κίνησην της Λέσβου προς τὸ έξωτερικόν, έπομένως και την άρνητικήν κίνησην της Έλλάδος, μία άπότομος ύψωσις της τιμής του συναλλάγματος, ως και ή έπιβολή περιοριστικών μέτρων εις την έξαγωγήν συναλλάγματος, δύναται νά έπιφέρη μείωσιν της δυναμικότητας τών διά περιήγησιν έξερχομένων της Έλλάδος, ήτοι μείωσιν της άρνητικής κινήσεως, με άποτέλεσμα την αύξησιν της ένεργητικότητας του τουριστικού μας ίσοζυγίου. Ή αντίθετος πάλιν κίνησης της τιμής του συναλλάγματος, ήτοι πτώσις της τιμής αυτού και μη άνάλογος πτώσις τών τιμών, καθιστά την Έλλάδα, έπομένως και την Λέσβον, άκριβόν τόπον περιηγήσεως και έπιφέρει μείωσιν της κινήσεως άλλοδαπών και αύξησιν της άρνητικής κινήσεως προς την άλλοδαπήν.

Άλλά και εις τινας περιοχάς της Έλλάδος ύφίσταται διαφοροποιήσις της αξίας του νομίσματος. Ούτω εις την Λέσβον, όπου τὸ κόστος δι-αδιώσεως είναι κατώτερον τών βιομηχανικών κέντρων (όπου και αί πηγαί τών τουριστικών ρευμάτων), ή πραγματική αξία του νομίσματος είναι μεγαλύτερα. Αυτό άποτελεί ένα τών λόγων ύπάρξεως τουριστικής κινήσεως ήμεδαπών και άλλοδαπών εις την Λέσβον. Άλλά και διά τās έντός της νήσου έπαρχίας, συμβαίνει τὸ αυτό. Ούτω ή έσωτερική τουριστική κίνη-

σις τῆς Λέσβου, κατευθύνεται ὅπου αἱ προσφερόμεναι ἀνέσεις καὶ τὰ προσφερόμενα εἶδη διατροφῆς εἶναι εὐθυνότερα.

Ὡς ἀναφέραμεν ἀνωτέρω, εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον, ἡ ἀρνητικὴ τουριστικὴ κίνησις τῆς Λέσβου εἶναι τόσο μικρά, ὥστε πρὸς τὸ παρὸν νὰ μὴ γενῶ ἀνησυχίας. Τοῦτο συμβαίνει διότι τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν λεσβίων εἶναι πολὺ κατώτερον τῶν κατοίκων τῶν βιομηχανικῶν κέντρων τῆς Ἑλλάδος. Αἱ οἰκονομικαὶ δυνατότητες τῶν λεσβίων, δὲν τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ ἰκανοποιήσουν τὸ τουριστικὸν τῶν ἐνδιαφέρον, ἤτοι νὰ περιηγηθῶν ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος μὲ τουριστικὰ ἐνδιαφέροντα.

Ἀντιθέτως, ἡ θετικὴ κίνησις τῆς Λέσβου ἂν καὶ εὐρίσκεται εἰς τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἐξελιξέως τῆς, ἐν τούτοις εἶναι μία βᾶσις ἐπὶ τῆς ὁποίας δυνάμεθα νὰ στηρίξωμεν πολλὰς ἐλπίδας διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς. Διὰ τῆς αὐξήσεως ὅμως τῆς θετικῆς κινήσεως καὶ τῆς ὑψώσεως οὕτω τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου τῶν κατοίκων τῆς νήσου, εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ὑψωσις αὕτη, θὰ ἐπιδράσῃ ὑψωτικῶς, τόσο ἐπὶ τῆς θετικῆς ὅσον καὶ τῆς ἀρνητικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς νήσου.

Μίαν αὐξησιν τῆς θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς Λέσβου, δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως καὶ ἀρτίας ὀργανώσεως τῶν κέντρων παραμονῆς καὶ ψυχαγωγίας καὶ διὰ τῆς ἀνακαινίσεως τῶν μέσων συγκοινωνίας καὶ βελτιώσεως τοῦ ὁδικοῦ δικτύου· γενικῶς δέ, διὰ τῆς ἀποκτήσεως ἑνὸς ἀρίστου τεχνικοῦ τουριστικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Ἡ βελτίωσις ὅμως αὕτη τοῦ τουριστικοῦ μας ἐξοπλισμοῦ θὰ ἐπιτευχθῆ μόνον ἐφ' ὅσον διαπιστωθῆ ὅτι ὑπάρχει ἀσφάλεια καὶ κέρδος εἰς τὸ ἰδιωτικὸν κεφάλαιον. Οὕτω τὸ ἰδιωτικὸν κεφάλαιον, ἐνισχυόμενον βάσει τῆς ἰδίας του πιστεως καὶ μὲ ξένον τοιοῦτον, θὰ ἠδύνατο νὰ διατεθῆ διὰ τὴν ἀνακαινίσιν καὶ ὀργάνωσιν τοῦ τουριστικοῦ ἐξοπλισμοῦ τῆς νήσου καὶ νὰ ἐπιτύχῃ οὕτω τὴν εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ θετικοῦ τουρισμοῦ τῆς Λέσβου.

Ἄλλὰ καὶ αἱ οἰκονομικαὶ κρίσεις ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς τουριστικῆς κινήσεως, τὰ δὲ ἀποτελέσματά τῶν εἶναι λίαν δυσμενῆ, διότι ἐκτὸς τῆς ποσοτικῆς μειώσεως τῆς τουριστικῆς κινήσεως, ἐπιφέρουν καὶ μείωσιν τοῦ χρόνου παραμονῆς τῶν περιηγητῶν. Ἡ ἐκδήλωσις διεθνούς οἰκονομικῆς κρίσεως, ἔχει ὡς συνέπειαν τὸν μαρασμὸν κάθε τουριστικῆς κινήσεως. Ἐὰν μὲν ἐξεδηλώθη εἰς χώραν τινὰ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, τότε στεριεύει τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα κατευθυνόμενον τουριστικὸν ρεῦμα, τὸ πηγάζον ἐκ τῆς χώρας ταύτης. Ὅταν ὅμως γενικευθῆ καὶ εἰς τὴν ταύτην τὴν Ἑλλάδα, τότε μαραίνεται καθε τουριστικὴ κίνησις, εἴτε ἐξωτερικὴ εἴτε ἐσωτερικὴ. Ἀντιθέτως ἡ λύσις τῆς διεθνούς οἰκονομικῆς κρίσεως ἐπιφέρει γενικὴν βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως, μείωσιν τῆς ἐφεκτικότητος πρὸς περιήγησιν ἑπομένως μεγαλυτέραν διάθεσιν πρὸς περιήγησιν καὶ γενικῶς βελτίωσιν τῆς τουριστικῆς καταστάσεως.

Διὰ τὴν Λέσβον, ἐὰν μὲν ἡ διεθνὴς οἰκονομικὴ κρίσις δὲν ἔχει εἰσέτι γενικευθῆ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔχομεν μαρασμὸν μόνον τῆς ἐξωτερικῆς κινήσεως τῶν ἀλλοδαπῶν. Ἐὰν ὅμως ἐκδηλωθῆ ἢ ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τότε μαραίνεται πᾶσα τουριστικὴ κίνησις τῆς Λέσβου, εἴτε θετικὴ (ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν), εἴτε ἀρνητικὴ, εἴτε ἐσωτερικὴ.

Ἄλλὰ ἀνεξαρτήτως τῆς ἐπιδράσεως τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως μιᾶς χώ-

ρας ἢ τῆς διεθνούς τοιαύτης ἐπὶ τοῦ τουρισμοῦ τῆς νήσου, ὑπάρχει εἰς τὴν Λέσβον μία μόνιμος οἰκονομικὴ κρίσις ἣτις ἐκδηλοῦται ἀνά διετίαν ἢ καὶ μὲ μεγαλυτέραν συχνότητα· ἡ δὲ διάρκεια ταύτης ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἐντάσεως τῆς ἐκδηλωθείσης κρίσεως. Ἡ κρίσις αὕτη, ἔχει τὸν ἀντίκτυπον τῆς ἐπὶ ὄλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς λεσβιακῆς οἰκονομίας καὶ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς (ἀρνητικῆς) τουριστικῆς κινήσεως τῆς νήσου. Τὸ ἰδιαίτερον τοῦτο χαρακτηριστικὸν τῆς λεσβιακῆς οἰκονομίας, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν γνώμην μου, θὰ ὑφίσταται μέχρι τῆς πλήρους ἀξιοποιήσεως τῶν τουριστικῶν προσόντων τῆς νήσου καὶ τῆς εὐρυτέρας ἀναπτύξεως θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως, εἶναι ἡ μονόπλευρος ἐξάρτησις τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῶν Λεσβίων ἐκ τοῦ προϊόντος τοῦ ἐλαιοκάρπου.

Ὡς γνωστόν, ἡ κυρία παραγωγή τῆς Λέσβου εἶναι τὸ ἐλαιόλαδον, ἡ δὲ ὅλη οἰκονομικὴ δραστηριότης τῆς νήσου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ ἐλαιοκάρπου. Κατὰ τὸ ἔτος τῆς εὐφορίας τῆς ἐλαίας, ὑπάρχει οἰκονομικὴ ἀνθησις εἰς ὄλας τὰς οἰκονομικὰς ἐκδηλώσεις τῆς νήσου. Κατὰ τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος τῆς ἐφορίας, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν ἀσθενειῶν τῆς ἐλαίας καὶ τῶν θεομηنيῶν, ὑπάρχει οἰκονομικὸς μαρασμός, μὲ ἄμεσον ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς τουριστικῆς κινήσεως καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς Λέσβου.

Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου, ἐπιβάλλεται ὅπως καταβληθῇ πᾶσα δυνατὴ προσπάθεια πρὸς αὐξησιν τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως, διὰ τῆς πλήρους ἀξιοποιήσεως τοῦ τουριστικοῦ πλοῦτου τῆς νήσου. Ἐνισχύοντες οὕτω, διὰ τοῦ σταθεροῦ ἐκ τουρισμοῦ εἰσοδήματος, τὸ περιοδικὸν ἐξ ἐλαιοκάρπου εἰσόδημα, θὰ δυνηθῶμεν νὰ δημιουργήσωμεν τουριστικὸν ἐξοπλισμὸν καὶ διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς τουριστικῆς κινήσεως, νὰ ἀναβιδάσωμεν τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν λεσβίων.

Δὲν δημιουργοῦν ὅμως τουριστικὴν κίνησιν μόνον τὸ ὑψηλὸν βιοτικὸν ἐπίπεδον, ὁ ἄρτιος καὶ συγχρονισμένος τουριστικὸς ἐξοπλισμὸς καὶ τὰ φυσικὰ τουριστικὰ προσόντα τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ ἡ τουριστικὴ συνείδησις τῶν κατοίκων, ἣτις παίζει πρωταρχικὸν ρόλον καὶ ἐπιδρᾷ μεγάλως ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τόσο τῆς ἐξωτερικῆς ὅσον καὶ τῆς ἐσωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως.

Ἄλλὰ καὶ μία εὐρεία καὶ ἐντατικὴ διαφήμισις τῶν τουριστικῶν προσόντων τῆς νήσου ἐπιβάλλεται καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ ἐπιδράσῃ οὐσιωδῶς ἐπὶ τῆς θετικῆς κινήσεως τῆς νήσου, οὕτως ὥστε ἡ Λέσβος νὰ καταστῇ ἓνα πρῶτης τάξεως τουριστικὸν κέντρον.

Εὐτυχῶς διὰ τὸν τουρισμὸν τῆς Λέσβου, τὸ θέμα περὶ ἀναπτύξεως τοῦ λεσβιακοῦ τουρισμοῦ, εὐρέθῃ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀπολιθωμένου δάσους, ἔξω τοῦ κύκλου τῆς ἑλληνικῆς ἀδιαφορίας καὶ ἔγινε ζήτημα διεθνούς ἐνδιαφέροντος.

Θὰ ἀπετέλει δέ, εὐτυχῆς γεγονὸς διὰ τὸν λεσβιακὸν τουρισμὸν, ἐὰν κατεβάλλετο μία συνδυασμένη προσπάθεια ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν τῆς νήσου καὶ τοῦ Κράτους πρὸς ἐκμετάλλευσιν τοῦ σπανίου φυσικοῦ φαινομένου τοῦ ἀπολιθωμένου δάσους καὶ ὄλων τῶν τουριστικῶν δυνατοτήτων τῆς νήσου καὶ ἀνεπτύσσεται οὕτω μία μεγάλη τουριστικὴ κίνησις εἰς τὸν ἀδάμαντα τοῦτον τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου.

Μία τοιαύτη προσπάθεια, λαμβανομένων υπ' ὄψιν ὅλων τῶν τουριστικῶν δυνατοτήτων τῆς νήσου, θὰ μετέβαλεν οὐσιωδῶς τὴν ὑφισταμένην οἰκονομικὴν κατάστασιν, διὰ τῆς ἀναπτύξεως μιᾶς μεγάλης καὶ μονίμου θετικῆς τουριστικῆς κινήσεως, ἀνταξίας τῶν φημιζομένων τουριστικῶν προσόντων τῆς Λέσβου.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΜΠΡΑΓΜΑΤΟΣ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν   Ο Γ Δ Ο Ο Ν

ΦΥΣΙΚΑΙ ΚΑΛΛΟΝΑΙ — ΔΑΣΗ — ΚΥΝΗΓΙΟΝ — ΦΥΣΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ — ΚΛΙΜΑ — ΕΞΩΡΑ·Ι·ΣΜΟΣ — ΥΓΕΙΑ ΠΟΛΕΩΝ

Α) ΦΥΣΙΚΑΙ ΚΑΛΛΟΝΑΙ

Είναι γεγονός ότι εις την Λέσβον δὲν θὰ ἠδύνατο ποτὲ νὰ ἀναπτυχθῆ μία ἀξιόλογος τουριστικὴ κίνησις, ἐὰν δὲν ἦτο προικισμένη μετὰ τὰς ἀπαραμίλλους, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, φυσικὰς καλλονάς.

Διαθέτει βέβαια ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς καὶ ὑψίστης σημασίας ἱαματικὰς πηγὰς, πλὴν ὁμῶς οἱ μὲν ἀρχαιολογικοὶ θησαυροὶ δὲν θεωροῦνται σπουδαίας σημασίας, λόγῳ τῶν μὴ γενομένων εἰσέτι ἀνασκαφῶν μεγάλης ἐκτάσεως καὶ τῆς διασώσεως ἐλαχίστων μόνον τμημάτων ἐκ τῶν ἄλλοτε μεγαλοπρεπῶν μνημείων, αἱ δὲ ἱαματικαὶ πηγαὶ καίτοι θεωροῦνται ἐκ τῶν καλλιτέρων πηγῶν τῆς Εὐρώπης, εὐρίσκονται ἐγκαταλελειμμένοι εἰς χεῖρας τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, εἰς τὴν Λέσβον, μόνον τῶρα τελευταῖα ἤρχισαν νὰ καταβάλλωνται ἐντατικαὶ προσπάθειαι διὰ τὴν ἀνακαίνισιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ τουριστικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Διὰ τὴν κόσμησιν ὁμῶς τῆς νήσου μετὰ τεχνητὰς καλλονάς, ὅπου ὑπῆρχεν ἀνάγκη, οὐδεμίαν κατεβλήθη μέριμνα εἰσέτι. Δέον λοιπὸν νὰ στηριχθῶμεν καὶ νὰ θεωρήσωμεν τὰς ὑπὸ τῆς φύσεως παρεχομένας καλλονάς, ὡς τὸ μεγαλύτερον τουριστικὸν ἐφόδιον διὰ τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τῆς νήσου.

Κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν, αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ τῆς Λέσβου εἶναι ἀνυπέριθτοι εἰς ὠραιότητα, πάσης ἄλλης περιοχῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐκτὸς τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κερκύρας, αἵτινες θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνθέξουν εἰς μίαν τοιαύτην σύγκρισιν μετὰ τῆς Λέσβου. Δέον ὁμῶς νὰ μὴ παραγνωρισθῆ τὸ γεγονός ὅτι καὶ εἰς τὴν Ρόδον καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ἔχουν γίνεαι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν μεγάλης ἐκτάσεως ἐξωραϊστικαὶ ἐργασίαι, ἐνῶ ἡ Λέσβος ὄχι μόνον δὲν ἔτυχεν ἐξωραϊστικῶν δαπανῶν καὶ οὕτω δὲν ὑφίστανται οὐδαμῶς τεχνητὰὶ καλλοναί, ἀλλὰ καὶ αἱ φυσικαὶ ὁμοίαι ἔμειναν ἀσυντήρητοι.

Παρὰ ταῦτα τὸ λεσβιακὸν τοπίον εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ πλουσίου φυσικοῦ περιβάλλοντος, διατηρεῖ τὴν ὑπεροχὴν του εἰς λαμπρότητα ἐναντι τοπίων τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, προικισμένον μετὰ τὰ πλέον ἔντονα χρώματα τῆς φύσεως ἅτινα ἐναλλάσσονται ἀνὰ μικρὰς περιοχὰς καὶ δίδουν ὄλην τὴν γραφικότητά των.

Ἡ Λέσβος, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα προῆλθεν ἐκ τοῦ *lessif* (λάμπων,

λαμπρός) ως αναφέρεται εις τὴν μυθοπλαστίαν τοῦ μύθου τοῦ Φάωνος, ἢ το γνωστὴ διὰ τὴν φυσικὴν τῆς λαμπρότητος καὶ ἔχει ὑμνηθῆ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων διὰ τὸ ἀπαράμιλλον τῶν φυσικῶν τῆς καλλονῶν. Μακαρία «Μάκαρος ἔδος» ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου εις τὴν Ἰλιάδα, Ἰμερτὴ (λαχταριστὴ) τὴν ὠνόμαζον οἱ ὑπόλοιποι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καὶ δὲν εἶχον ἄδικον. Ἡ ποικιλία τῶν γραμμῶν τῆς φύσεως, ἡ ἐναλλαγὴ τῶν ἐντυπώσεων καὶ εἰκότων, ὁ συνδυασμὸς βουνοῦ καὶ θαλάσσης, ρίπτουν εις ἔκστασιν κάθε ἐπισκεπτόμενον τὴν νῆσον. Μόνον ὅσοι ἐταξίδευσαν εἰς τὰ διάφορα τουριστικὰ κέντρα τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπισκέφθησαν καὶ τὴν Λέσβον μὲ τὰ θαυμάσια τοπία τῆς καὶ τὰ γραφικὰ χωρία τῆς, εἶναι εις θέσιν νὰ ἐκτιμήσουν τὴν τουριστικὴν ἀξίαν τῆς, τὴν φυσικὴν ἐννοεῖται.

Ἄλλὰ καὶ εις τὰ λοιπὰ τουριστικὰ προσόντα, ὡς ἀποδεικνύεται, δὲν ὑστερεῖ. Ὅλα τὰ τουριστικὰ κέντρα καὶ οἱ τόποι παραθερισμοῦ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν ἕνα πλεονέκτημα, ἕνα προσόν. Ἡ Ὑπάτη, τὰ Μέθανα, ἡ Κυλλίνη, τὸ Λουτράκι, τὰ ἱαματικά των λουτρὰ. Ἡ Ὀλυμπία, οἱ Δελφοί, ἡ Κνωσσός, ἡ Δῆλος, τὸ Μέγα Σπήλαιον, ἡ Ἁγία Λαύρα, τὴν ἀρχαιολογικὴν καὶ ἱστορικὴν των ἀξίαν. Ἡ Μύκονος, ἡ Τήνος, αἱ Σπέτσαι, μίαν σχετικῆς ἀξίας νησιωτικὴν ὠραιότητα. Ἡ Λέσβος δμως συγκεντρώνει ὅλα τὰ ἀνωτέρω προσόντα καὶ πολλὰ ἄλλα. Παντὸς εἶδους ἱαματικὰς πηγὰς, τόπους ἀρχαιολογικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος, μαγευτικὰς ἀκτὰς, περίφημον ψάρευμα, ὑπέροχα δάση, κυνήγιον καὶ ἐπὶ πλέον τὰς ἀναμφισβητήτου ὠραιότητος φυσικὰς καλλονὰς. Ὅλα δὲ ταῦτα προσφέρονται ἀφειδῶς.

Εἰς τὴν Λέσβον θὰ εὔρη κανεὶς κάτω ἀπὸ τὸν γαλανὸν Αἰολικὸν οὐρανὸν καὶ δίπλα ἀπὸ τὴν καταγάλανον θάλασσαν τοῦ Αἰγαίου, Ἑλληνικὰς καὶ Τουρκικὰς ἀρχαιότητας, βυζαντινὰ ἐκκλησάκια, ὠμορφα καὶ γραφικὰ χωριουδάκια, στὸ συνηθισμένον ἑλληνικὸ νησιώτικο ρυθμὸ, καὶ θὰ θαυμάσῃ τὰς ὑπερόχους φυσικὰς καλλονὰς ταύτης. Δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἐκθαμβωτικόν, τὸ τεχνητόν, ἀλλὰ ὅλα εἶναι ἀπλὰ, φυσικὰ καὶ ἀπέριττα.

Ὅλαι αἱ τοποθεσίαι τῆς νήσου ἔχουν κάτι ποῦ ἐκπλήσσει, ποῦ ἱκανοποιεῖ καὶ τὸν ἀπαιτητικώτερον ἐπισκέπτην, τὸν ρωμαντικὸν καὶ φυσιολάτρην τουρίστα. Πράγματι ὅλαι αἱ ὄροσειραὶ τῆς νήσου, τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Λεπετύμνου, τοῦ Κουρατσάνα, τοῦ Ὀρδύμνου καὶ τῶσων ἄλλων, παρουσιάζουν ἐξαιρετικὸν τουριστικὸν ἐνδιαφέρον. Ἡ θαυμαστὴ φυσικὴ των διαμόρφωσις, ἡ πράσινη βλάστησις ποῦ τὰς καλύπτει, ἡ θαυμασία ἐκ τῆς κορυφῆς των θέα, τὰ ὑπέροχα γύρωθεν τοπία, εἶναι προσόντα σπάνια διὰ πολλοὺς τουριστικούς τόπους. Ἀκόμη καὶ εις τὰ φαράγγια ποῦ σχηματίζονται εις ἀποκρήμους πλαγιάς, δὲν ὑφίστασθε οὔτε τὸ ἴλιγγον οὔτε τὸν φόβον τοῦ ἀγρίου χάους ποῦ χάσκει κάτωθεν, διότι τὰ πάντα καλύπτει ἡ ἡμερος καὶ πυκνὴ βλάστησις τοῦ πρᾶνοῦς τῶν λεσβιακῶν ὀρέων.

Εἰς τὴν Λέσβον ἡ πυκνὴ βλάστησις, μὲ ὄλας τῆς τὰς ἀποχρώσεις, ποῦ καλύπτει ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν νῆσον, εἶναι ἡμερος, γλυκεῖα καὶ προκαλεῖ εις ὄλους τὸν θαυμασμόν. Ὁ πευκὼν τοῦ κεντρικοῦ καὶ νοτίου τμήματος, ὁ καστανεὼν καὶ τὰ πλατάνια τοῦ νοτίου ἐπίσης τμήματος, ἐπιφέρουν εις τὸν ἐπισκέπτην ψυχικὴν ἀνακούφισιν, ἡ δὲ ἐναλλαγὴ τῶν χρωμάτων τῶν συνεχομένων δασῶν τῆς βαλανιδιάς, τῆς καστανεάς, τῶν πευκῶν καὶ τῶν

λοιπῶν δένδρων, ἱκανοποιοῦν καὶ τὸν πλέον δύστροπον καὶ ἀπαιτητικώ-
τερον φυσιολάτρην.

Ἄλλὰ καὶ οἱ δύο θαυμάσιοι κόλποι τῆς νήσου εἶναι γραφικώτατοι. Ὁ
κόλπος τῆς Γέρας, «Ἱερᾶς Εὐρώπης» διὰ τοὺς ἀρχαίους, «κόλπος τοῦ ἐλαιώ-
νος ἢ ἐλαιοφόρος» διὰ τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ὁ κόλπος Καλλονῆς ἢ «Πυρραΐος»
διὰ τοὺς ἀρχαίους, εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους διὰ τὴν
ὠραιότητά των.

Οὕτω ἡ Λέσθος προικισμένη μὲ τὰς ἀπαραμίλλους φυσικὰς καλλονὰς
καὶ μὲ τὰ λοιπὰ τουριστικὰ προσόντα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ κέκτηται ἕκα-
στος τόπος χαρακτηριζόμενος ὡς τουριστικός, εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ καταστῇ
τάχιστα κέντρον τοῦ ἐσωτερικοῦ τουλάχιστον τουρισμοῦ τῆς Ἑλλάδος,
ἄρκει νὰ τύχη κάποιας περισσοτέρας προσοχῆς ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδίων.

Β) ΔΑΣΗ - ΚΤΝΗΓΙΟΝ

Εἶναι ἐπιτυχὲς τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον εἶχεν ἡ Λέσθος κατὰ τοὺς ἀρχαιο-
τάτους χρόνους. «Λασιά» ἀπεκαλεῖτο σὺν τοῖς ἄλλοις ἢ νήσος μας, κατὰ
τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν «δασώδης» δηλαδὴ διὰ τὰ πυκνὰ τῆς δάση ἄλλα
καὶ διὰ τὰ πλούσια φυλλώματα.

Εἶναι βεβαίως συνεπὲς μία χώρα ἢ μία νήσος, ὅπως ἡ Λέσθος, νὰ ὑ-
πολογίζῃ ὡς ἰσχυρὸν οἰκονομικὸν παράγοντα καὶ φυσικὸν συντελεστὴν με-
γίστης σημασίας καὶ ὠφελείας, τὰ δάση τῆς. Τὰ πλούσια δάση καὶ ἡ μεγά-
λη φυτεία, φέρουν τὴν εὐτυχίαν εἰς μίαν χώραν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ σπάνις τού-
των ἢ καὶ ἡ ὑπαρξίς των εἰς ἀσήμαντον ποσότητα, στεροῦν αὐτὴν ἐνὸς
σημαντικοῦ παράγοντος εὐημερίας καὶ πλούτου.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ Λέσθος συγκαταριθμεῖται μεταξὺ τῶν
προνομιοῦχων νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους μας, πεφυτευμένη μὲ ἀρκετὰ καὶ
πλούσια δάση ἐντυπωσιακῆς ἐκτάσεως καὶ μεγαλειώδους θέας τόσον, ὅσον
καὶ ὠφελίμου ἀποδόσεως διὰ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τῆς. Ἐκτὸς
δμως τῆς πλευρᾶς ταύτης, χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἰδιότυπος ἡ ἐνδιάθε-
σις τοῦ δασώδους ὄγκου μὲ τὸν βαθυπράσινον τόνον του, ἐν μέσῳ τοῦ ἀ-
παλοῦ τῶν ἀφθονούντων δενδρωδῶν βλαστήσεων, τοῦ ὄργιου τῶν θαμνωδῶν
ἀποχρώσεων καὶ τῆς σπατάλης τοῦ γαλανοῦ τῆς γύρωθεν θαλάσσης.

Τὸ συναίσθημα τῆς συνισταμένης τῶν ἐντυπώσεων τούτων κατ' ἰδιά-
ζοντα τρόπον, ἀντιλαμβάνεται κάθε ταξιδιώτης ποῦ κατὰ πρῶτον περι-
πλέει τὴν νήσον καὶ ἔξαφνα ἀντικρύζει τὰς γραφικὰς ἀκτὰς, τὰς πρώτας
δασωμένας καὶ δενδροφυτευμένας ἐκτάσεις καὶ ἀγαλλιᾶται εἰς τὴν θέαν
τοῦ ἀπαλοῦ καὶ ἡμέρου τοπίου. Ἀρκεῖ δὲ κατόπιν μία διαδρομὴ μὲ αὐ-
τοκίνητον εἰς τὸ ἐσωτερικόν, διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ἐκτασιν καὶ τὸ μεγαλει-
ον τῆς πλουσίας δασικῆς φυτείας τῆς ὠραίας νήσου.

Τριακοσίας καὶ πεντήκοντα χιλιάδας, περίπου, στρέμματα δασῶν καὶ
δασικῶν ἐκτάσεων, πεύκης, βαλανιδέας, καστανέας, πρίνων καὶ λοιπῶν ἀει-
θαλῶν δενδρυλλίων καὶ θάμνων ἔχουσα ἡ Λέσθος, κατέχει βεβαίως μίαν πᾶν
ἄλλο παρὰ εὐκαταφρόνητον δασικὴν ποσότητα καὶ ἓνα ἀξιόλογον φυσικὸν

καὶ οἰκονομικὸν παράγοντα, συμβάλλοντα τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, συμβάλλει, ὁ δασικὸς αὐτὸς πλοῦτος, οὐχὶ μόνον εἰς τὴν πλήρωσιν ἀναγκῶν ὑλικῆς καὶ οἰκονομικῆς φύσεως, ἀλλὰ τολμῶμεν νὰ εἰπωμεν, ὅτι εἶναι καὶ φορεὺς καὶ ὑποκινητῆς ὠφελημάτων ἀναγομένων εἰς ἄλλας σφαίρας ὑψηλοτέρας ἐπιρροῆς, ἀπὸ ἀπόψεως αἰσθητικῆς, πνευματικῆς, ἠθικῆς, ψυχικῆς καὶ τὰ μέγιστα ὑγιεινῆς.

Εἶναι πολυποίκιλοι λοιπὸν καὶ πολὺπλευροὶ αἱ ἐπιδράσεις, αἱ ἀπόρροιαὶ καὶ τὰ εὐεργετικὰ ὀφέλη τῶν δασῶν τῆς νήσου, πρὸς τοὺς κατοικοὺς καὶ τοὺς ἐπισκέπτας τῆς.

Κατωτέρω παραθέτομεν δύο ἀριθμητικοὺς πίνακας ἐραρισμένους ἐκ τῶν τοπικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ θὰ ἐπεκταθῶμεν ἐν συνεχείᾳ μὲ τὸ μέτρον τοῦ σχετικοῦ ἐλαχίστου, ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀριθμῶν τούτων καὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν.

Πίναξ 8

Ἑκτασις τῶν δασῶν τῆς
Λέσβου κατὰ χαρακτηρ.
ιδιοκτησίας

Δημόσια	19 000	στρ.
Κοινοτικά	92 000	»
Νομ. Προσώπων	49 000	»
Ἀνταλλάξιμα	49 000	»
Ἰδιωτικά	141 000	»
Σύνολον	350 000	»

Πίναξ 9

Ἑκτασις τῶν δασῶν
τῆς Λέσβου κατὰ δα-
σικὰ εἶδη

Πεύκη ἢ τραχεῖα	280.000	στρ.
Πεύκη ἢ λαρικοειδῆς	1 000	»
Δρύς - Βαλανιδέα	23 000	»
Καστανέα	4 000	»
Πρῖνοι κ.λ.π.	42 000	»
Σύνολον	350.000	»

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται :

α) Τὰ πλείστα τῶν δασῶν εἶναι ἰδιωτικά ἢ μὴ δημόσια, ὀλίγα δὲ μόνον δημόσια.

β) Κυριουρχοῦν δασικὸν εἶδος εἶναι ἡ πεύκη, οὐχὶ ἡ χαλέπιος ἢ παραλιακή, ἀλλὰ ἡ λεγομένη τραχεῖα ἢ χαρακτηριζομένη διὰ τὸ ξηροφυτικώτερον αὐτῆς καὶ αὐξανομένη ταχύτερον τῆς παραλίου πεύκης, προσιδιάζουσα περισσότερον πρὸς τὸ τοπικὸν κλίμα τῆς νήσου.

Πλείστα ὅσα λοιπὸν, εἶναι οἰκονομικὰ ὀφέλη ἅτινα πορίζονται οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἐκ τῶν δασῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν γεωργικῶν ἀπασχολήσεων, διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ βιοτικοῦ αὐτῶν ἐπιπέδου. «Ἄλτὶν ἀντασί» ὠνόμαζον τὴν Λέσβον οἱ Τούρκοι δηλαδὴ «χρυσὴν νήσον», ὡς χιλιάδων λιρῶν ἐτησίως φόρον εἰς αὐτοὺς καταβάλλουσα.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν οἰκονομικῶν καὶ ὑλικῶν ἀναγκῶν ἅτινας θεραπεύουν τὰ δάση, ὁ λέσβιος ἔχει καὶ αἰσθητικὰς ἀπαιτήσεις, τῶν ὁποίων τὴν ἱκανοποίησιν κατὰ μέγαν μέρος ἀντλεῖ ἀπὸ τὰ δάση καὶ τὸ πράσινον, διὰ τὴν ὑγιεινὴν ὡς προεῖπωμεν, πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν ἀναγέννησίν του. Τὸ με-

γαλοπρεπές τοῦ πρασίνου ὄγκου τῆς δασικῆς βλαστήσεως, ἡ γραφικότης τοῦ τοπίου, ἡ ἐναλλαγὴ τῶν χρωμάτων καὶ ἀποχρώσεων, ἀσκοῦν ἰδιαιτέραν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν κατοίκων καὶ παραθεριστῶν, παρέχουν ἐνδύμυχον εὐχαρίστησιν, διαπλάσσουν κλίσεις καὶ χαρακτῆρας καὶ τρέπουν ἀκόμη ἴσως - ἴσως, πρὸς τὸ καλαισθητὸν, τὰς καλὰς τέχνας, καὶ τὴν ποίησιν ἀκόμη.....

Ἡ δὲ ὑγιεινὴ ἐπίδρασις τῶν δασῶν τῆς νήσου εἶναι ἀξιοσημείωτος. Τὰ δάση συντελοῦν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν τόνωσιν τῆς εὐρώστου ὑγείας καὶ συντήρησιν τῆς ζωῆς, οὕτως ὥστε παρὰ τὰς δυσκολίας διατροφῆς του ὁ κάτοικος τῆς Λέσβου, νὰ διαβιοῖ ὑγιεινῶς. Ἐπὶ πλεόν ἑτέρα ἀξιωμακμῶντος ἰδιότης τῶν δασῶν, εἶναι ὅτι ἐπιδρῶν ἐπὶ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν καὶ δημιουργοῦν τὸ εὐκρατον τοπικὸν κλίμα τῆς Λέσβου.

Χάριτας λοιπὸν ὀφείλει ἡ Λέσβος, τῇ θεᾷ τῶν δασῶν καὶ τῇ προστάτιδι τῆς πρασίνης λόχμης, Ἀρτέμιδι, διὰ τὴν καλὴν Χλωρίδα.

Ὁρθότατα δέ, οἱ παλαιοὶ συγγραφεῖς, ἐπέμειναν εἰς τὸν ἐκθειασμὸν τῶν ὠραίων καὶ ὠφελίμων δασῶν τῆς «Λασιάς», εὐρέως περιγράφαντες καὶ ὑμνήσαντες ταῦτα. Ἰδιαίτατα δέ, ὁ πολυγράφος Ἑρέσιος φιλόσοφος καὶ βοτανικὸς Θεόφραστος, ποιῶν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ εὐφημον μνεῖαν τοῦ πευκοδάσους τοῦ Πυρραίου ὄρους καὶ ἀποκαλὸν τοῦτο «Μέγα καὶ πιτυῶδες».

Ἀσφαλῶς δὲ εἰς τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν ἡ «Λασία» θὰ ὑπῆρξε νήσος μὲ ἀπέραντα δάση, πεφυτευμένα μὲ γιγάντια καὶ αἰωνόβια δένδρα. Ἀψευδεῖς τούτων μάρτυρες διατηρηθέντες διὰ μέσου τῶν αἰώνων, εἶναι τὰ εὐμεγέθη καὶ ἐκπληκτικὰ, ὡς γεωφυσικὸν μοναδικὸν φαινόμενον, ἀπολιθωμένα δένδρα τῆς παμπαλαίας καὶ τιτανίου πετρωμένης χλωρίδος τῆς γεωλογικῆς ἐκείνης Περιόδου.

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπαρξιν τοῦ δάσους ὡς φορέως πολιτισμοῦ, πλούτου, ὑγείας καὶ ἀναπτύξεως τουριστικῆς κινήσεως, ὀφείλομεν οἱ λέσβιοι νὰ συντονίσωμεν τὰς προσπάθειάς τὰς ἐνδεδειγμένας διὰ τὴν ἀναδάσωσιν ἀδένδρων λόφων καὶ ἀποψίλωσιν ἐκτάσεων ἰδιαίτατα δὲ διὰ τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς νήσου, τὸ γυμνόν.

Ἐνδεικνύομενοι παράγοντες διὰ τὴν ἐμπραγμάτων τῶν ἐκπολιτιστικοῦ τούτου Ἔργου εἶναι : ὁ μαθητικὸς κόσμος, ἡ προσκοπικὴ νεολαία, αἱ Κοινοτικαὶ ἀρχαὶ καὶ τὰ Σωματεῖα, τὰ ἀγροτόπαιδα τῶν Σχολείων Γεωργικῶν Ἐφαρμογῶν, αἱ Γεωπονικαὶ ὑπηρεσίαι, ἡ Γεωργικὴ Σχολὴ Φιλανθρωπικῶν Ἀχλαδερῆς καὶ ἡ καλὴ θέλησίς μας - τὸ καὶ κύριον.

Φωτεινὰ παραδείγματα ἀναδασώσεως ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, τὸ ἄλσος τοῦ Κάστρου Μυτιλήνης, ἔργον ἐνὸς πολιτισμένου ἡγέτου στρατιωτικῆς μονάδος κατὰ τὸ 1912, τὴν ἀναδάσωσιν τῶν αἰχμηρῶν λόφων τῆς χθῆς, Ἀγίας Κυριακῆς καὶ Συνοικισμῶν, εἰς τὰ ὠραιότερα σημερινὰ ἀλύσγλια καὶ ἄλλα.

Πλὴν καὶ ἡ κυνηγέτις Ἄρτεμις δὲν ὑστερεῖ οὐδόλως κατὰ τὴν κατανομήν τοῦ Φαύνου τοῦ σάκκου τῆς, διασπείρασα κόσμον ὀλόκληρον πετρῶν καὶ τετραπόδων ἀνὰ τὰ προσφιλεῖς τῆς λέσβια δάση καὶ τὰς πυκνὰς λόχμας.

Κατὰ τὰ παλαιὰ χρόνια, τὰ δάση τῆς Λέσβου ἔδιδον καταφύγιον εἰς ἐλάφους καὶ εἰς ἀγρίους ὄνους· μάλιστα εἰς ἓν γένος τῆς οἰκογενείας τῶν ἵπποειδῶν τὸν ἐ ρ υ θ ρ ὀ χ ρ ο υ ν ὄ ν ο ν μὲ τρίχωμα πυρρὸν - φαιόχρουν,

Τράτα στον Κόλπον της Γέρας

τὸν ἐπιλεγόμενον «μιντιλῆ» ἦτοι Μυτιληναῖον. Διὰ τῆς διασταυρώσεως τοῦ ἀγρίου τούτου ὄνου μετὰ ἡμέρου, παρήχθη ἐν μικτὸν γένος διακρινόμενον διὰ τὴν εὐρωστίαν καὶ τὴν ἀνθεκτικότητα ὡς καὶ τὸ λιτοδαίαιτον τῆς διατροφῆς. Πρὸ 40)τίας διεβίου τὰ τελευταῖα δείγματα τοῦ ζώου τούτου. Σήμερον ἀτυχῶς τούτο ἐξέλειπεν ἐντελῶς. Κατὰ τὴν ἰστορήσιν παλαιῶν κυνηγῶν, ἡ σύλληψις τοῦ ἀγρίου ὄνου ἐπετυγχάνετο διὰ πασσαλοπήκτων καλυβίων ἐν τῷ δάσει ὀπλισμένων διὰ τῆς θύρας - καταπακτῆς, ὡς δόλωμα δὲ ἐνετίθεντο δέσμαι ἀγριοριγάνου, χόρτον προτιμώμενον ὑπὸ τοῦ ζώου τούτου.

Ἦσαύτως διὰ τὴν ἔλαφον τῶν λεσβιακῶν δασῶν, ἀξιοπίστοι γηραλέοι κυνηγοί, ἀφηγοῦνται ὅτι πρὸ 70)ετίας μόλις ἐνεφανίζετο εὐάριθμος, διὰ μέσου τῶν ἀπατήτων λοχῶν τῶν δασῶν. Ἦδη κατὰ τὸ 1932, κατόπιν ἐνεργειῶν τοῦ Κυνηγετικοῦ Ὁμίλου Ἀγιάσου, παρεχωρήθησαν δωρεὰν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας τέσσαρες δορκάδες. Τὰ ζῶα ταῦτα συλλαμβανόμενα εἰς μικρὰν ἡλικίαν ἀνετρέφοντο διὰ γάλακτος. Αἱ παραχωρηθεῖσαι δορκάδες, ἦσαν ἤδη εἰς θέσιν νὰ διατραφοῦν ἐλεύθεροι εἰς τὰ δάση τῆς Λέσβου· ἔνεκα τούτου, τὴν 3ην Ἀπριλίου τοῦ 1932, ἠλευθερώθησαν ὑπὸ τοῦ Ὁμίλου εἰς θέσιν «Μεγάλη λίμνη», κάτωθεν τοῦ Πιτυώδους ὄρους» τὸ ὀνομαζόμενον ὑπὸ τῶν ἐντοπίων «Τσαμλῆκι». Ἀργότερον, παρεχωρήθη μία εἰσέτι δορκὰς καὶ ἀφέθη καὶ αὕτη ἐλευθέρᾳ.

Πλὴν ὁμως, ἡ τότε ἐπικρατοῦσα ἄγνοια τῶν ὠφελιμάτων ἐκ τῆς εὐγενοῦς ταύτης προσπάθειας, ὑπὸ τινων ἀμαθῶν κυνηγῶν καὶ γεωργῶν, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐξόντωσιν τῶν ὠραίων τούτων τετραπόδων καὶ οὕτω ἀπέβη ἄκαρπος μία ἀξίεπαινος προσπάθεια τοῦ Κυνηγετικοῦ Ὁμίλου, ἥτις θὰ ἀπέφερον πλεῖστα ὄσα εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶσον ἐσωτερικῆς ὅσον καὶ ἐξωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως, ἐν Λέσβῳ.

Τὸ νῦν, εἰς τὰ λεσβιακὰ δάση ἀπαντῶνται κυρίως τὰ κατωτέρω εἶδη τετραπόδων καὶ πτερωτῶν :

Πέρδιξ ἡ ὀρεινὴ, ἀγριοπερίστερο, μπεκάτσα (σκολῶπαξ), φάσσα (ταχταλῆς), κόσσυφος, πετροκόσσυφος, κίχλη (τσίχλα), συκοφάγος (συκοχλωρός), συκοπούλια ὄλων τῶν εἰδῶν, κεφαλᾶς, κεφαλᾶς ὁ καραγκιόζης, βασιλόσπινος, ἀγριοπετεινός (τσαλαπετεινός), κούκος, τρυγῶν, μελισσοουργός, τρυποκαρύδα (δρυκολάπτης), γέρακας, ἀγριοπάπια, ἀγριοχίνα, ἄγριος - διάνος, καλλιμάννα, μπεκατόνι, πλεῖστα εἶδη τῶν λωρίων καὶ λοιπῶν ὑδροβίων, καὶ εὐάριθμοι σταυραετοί.

Ἐκ τῶν ἀποδημητικῶν πρωτεύουσιν ἡ ὄρτυξ (ὄρτυκι) ὅταν κατὰ περάσματα ἢ καὶ κατὰ «κολόνες» (ιδιότυπος μᾶζα ἐνσκήπτουσα ἐν εἶδει δίνης, λόγω εὐνοϊκῆς φορᾶς τοῦ ἀνέμου), πίπτει, προερχομένη ἀπὸ βορρᾶ κατὰ τὰ μέσα Αὐγούστου μέχρι τὰ μέσα Σεπτεμβρίου, εἰς τὴν περιφέρειαν Πολυχνίτου, Βρυσσᾶς, Πλωμαρίου κυριώτατα, ὀλιγώτερον δὲ εἰς τὸ τρίγωνον Γέρας - Λουτρῶν - Κρατήγου· ἡ ὄρτυκομάννα κατερχομένη καὶ μεμονωμένως καὶ ἐνδημοῦσα ἐνίοτε· καρακάξα (χρυσόκαργα) ἐκ τῶν μεταβατικῶν, νυχτοπάτης· ἐκ τῶν νυκτοβίων, μπουφος καὶ ἄλλα.

Ἄλλὰ καὶ ὁ λαγός, τὸ ἀγριοκούνελλο, τὸ κουνάβι (ἀτσιδί), ἡ νυφίτσα, ἡ γαλιὰ (ικτίς) καὶ ἡ ἀλώπηξ καὶ ὁ σκυλλοπόταμος (εἶδος κάστορος) καὶ ἕτερα, ἀπαντῶνται εἰς τὰ δάση καὶ τὰ «γκιόλια» καὶ τὰ ποτάμια τῆς νήσου.

Ἡ θήρα εἰς τὴν Λέσβον ἐνασκεῖται ἄνευ δυσκολιῶν, δοθέντος τοῦ ἡπίου κλίματος καὶ τοῦ προσηνοῦς τῶν δασῶν καὶ τῶν λόφων. Αἰτία λοιπὸν τοῦ εὐδάτου τῆς ἐξοχῆς καὶ τῆς ἀφθονίας θηραμάτων, ὁ λέσβιος ὠρισμένων περιοχῶν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἀκόμη, ἐθήρευε ἐπὶ δὲ τῆς τουρκοκρατίας καὶ δι' ὅλων τῶν μέσων ὄπλων, δικτύων καὶ πυροφανίου διὰ τὰ ὀρτύκια, παγίδων, ἰξῶν καὶ λοιπῶν.

Κατὰ τοὺς τελευταίους ἐν τούτοις χρόνους, ἐποπτευόντων τῶν διαφόρων κυνηγετικῶν Συλλόγων καὶ τῶν φιλοθηραματικῶν Ὀμίλων, αὐτετέθη χαλινὸς εἰς τὴν ἀσυδοσίαν· ἡ θήρα ἐρρυθμίσθη ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἐπηνέχθησαν βελτιώσεις εἰς τὸ κυνήγιον τῶν ἐλωδῶν ἐκτάσεων ὅπου ἀφθονεῖ τὸν χειμῶνα τὸ ὑδρόβιον θήραμα, διὰ τῆς κατασκευῆς γεφυριδίων διόδου καὶ ἐμφράξεως ἐπικινδύνων ἀνοιγμάτων (μάτια, γκιόλια).

Τὸ ἰδιαιτέρον ὅμως προσόν, ὅπερ ἐλκύει τοὺς ξένους κυνηγούς καὶ τουρίστας καὶ τὸ ὅποιον κέκτηται ἡ Λέσβος ὅσον ὀλίγοι ἄλλαι περιοχαί, εἶναι ἡ τέρψις καὶ ἡ χαρὰ ἢ ἀπορρέουσα ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ sport καὶ ἐξοχῆς, ἐκδρομῆς καὶ ψυχαγωγίας, λόγῳ τῶν πολλαπλῶν εὐχαριστήσεων ἃς παρέχει. Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς τοῦτο, δεόν νὰ δοθῇ ἰδιάζουσα προσοχή, ἐὰν ἐπιθυμοῦμεν καὶ ὀραματιζώμεθα πραγματικὸν Τουρισμὸν τοῦ ἐγγύς μέλλοντος, τόσον ἐσωτερικόν, ὅσον καὶ ἐξωτερικόν.

Αἱ δυνατότητες ὑφίστανται, αἱ δὲ βάσεις εἶναι στερεαί. Ἄν καὶ ἐφθάσαμεν ὅμως, εἰς τὸ ζηλευτὸν σημεῖον προόδου καὶ πολιτισμοῦ, ὥστε οἱ φιλοθηραματικοὶ ὄμιλοί μας νὰ θεσπίσουν ἀπηγορευμένας ζῶνας κυνηγίου, προστατευτικὰς καὶ ἔτι περισσότερον νὰ ἐπιχειρήσουν προσπάθειαν ἀναδιώσεως τοῦ ἐκλιπόντος γένους τῆς ἐλάφου καὶ διαδιώσεώς των εἰς τὰς δρυμοὺς τῆς νήσου, βραδὺ βῆμα ὑπολείπεται ἀκόμη νὰ ὀλοκληρώσωμεν τὴν εὐγενικὴν προσπάθειαν καὶ νὰ τὴν ἀξιοποιήσωμεν, διὰ τῆς ἰδρύσεως καταφυγίων (χάνια) ὅπου δύνανται νὰ εὔρουν ἄσυλον καὶ θαλασσορῆν οἱ τουρίσται - κυνηγοὶ τὸν χειμῶνα, κυνηγετικῶν δὲ περιπτέρων (κιόσκια) διὰ τὴν ἀνάπαυαν καὶ ἀνάπαυσιν τούτων κατὰ τὸ θέρος.

Τελυτώντες ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἀπὸ ἀπόψεως τουριστικῆς, τὰ θαυμάσια δάση μας δὲν ἔτυχον τῆς ἐπαξίου περιγραφῆς, οὔτε καὶ προβολῆς κἂν, ἔξω τῶν στενῶν ὁρίων τῆς νήσου. Ἄν καὶ ὑπάρχουσι καὶ περιπτώσεις ὅπου ξένοι, διαισθανόμενοι τὸ ἰδιότυπον καὶ γραφικὸν τοῦ πρασίνου λεσβιακοῦ τοπίου, ἠρέυνησαν ἐπιμόνως καὶ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας καὶ ἀνεκάλυψαν τοποθεσίας, ἃς μόνον ἐξωτικὴ χώρα δύναται νὰ παρουσιάσῃ καὶ ἀξιοποίησαν διὰ λογαριασμὸν των ταύτας. Παράδειγμα: ἡ κινηματογράφησις τῶν περὶ τὸν κόλπον τῆς Γέρας εἰδυλλιακῶν τοποθεσιῶν ὑπὸ συνεργεῖου κινηματογραφικοῦ, πρὸς γύρισμα τῆς ταινίας «Δάφνης καὶ Χλόη» πρὸ πολλῶν ἐτῶν λαβούσης χώραν, ἐν ἣ ταινία αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τοῦ κινηματογραφικοῦ φακοῦ καὶ τὸ μοναδικὸν τοπίον τοῦ μικροῦ καταρράκτου, ποῦ κατακρημνίζεται εἰς χαῖνον ὄρυγμα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πευκάωνος «Καραγασίου», τοῦ κειμένου Ν. Δ. τῆς νήσου καὶ μεταξύ τοῦ Πλωμαρίου καὶ τῆς Ἀγιάσου.

Πλείστα ὅσα λοιπὸν, εἶναι τὰ ὠφέλη ἐκ τῶν δασῶν τῆς νήσου καὶ διὰ τοῦτο δεόν νὰ τὰ προσέξωμεν καὶ νὰ ἔχωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν τὰ σοφὰ

λόγια του Colbert. «Τὸ μέλλον ἐκάστου τόπου ἐξαρτᾶται κατὰ πλείστον μέρος ἐκ τῆς ὑπάρξεως δασῶν· πᾶσα δὲ χώρα στερουμένη τοιούτων καθίσταται οὐ μόνον ἄγονος, ἀλλὰ καὶ ἀνθυγιεινή».

Γ) ΦΥΣΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Ἡ Φύσις ἠθέλησε ἀπὸ ἰδιοτροπίαν τῆς, νὰ πλουτίσῃ τὴν Λέσβον ἐκτὸς τῶν τόσων ἄλλων καὶ μὲ φυσικὰ φαινόμενα.

Τοιαῦτα ὡς σπήλαια, βάραθρα καὶ λοιπά, δὲν εἶναι διόλου σπάνια εἰς τὴν Λέσβον, πλὴν ὅμως, λόγῳ τῶν μὴ γενομένων εἰσέτι ἐπαρκῶν ἐξερευνησέων καὶ λόγῳ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως τῶν ἀπαραιτήτων τεχνικῶν ἔργων διὰ νὰ καταστοῦν προσιτὰ εἰς τοὺς ἔχοντας τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπισκεφθοῦν ταῦτα, παραμένουν ἄγνωστα καὶ εἰς αὐτοὺς τοῦτους τοὺς λεσβίους· αἰτία δὲ τῶν ἀνωτέρω οἱ πλείστοι θρύλοι οἵτινες πλέκονται περὶ ἐνυπαρχόντων εἰς τὰ σπήλαια, μυστικῶν διόδων, ἀγαλμάτων, δρακόντων καὶ λοιπῶν.

Μόνον πρὸ ἐξαετίας, δέκα σπηλαιολόγοι τοῦ σπηλαιολογικοῦ τμήματος τοῦ Ὀρειβατικοῦ Ἀθηνῶν, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Ὀρειβατικοῦ Συνδέσμου, Τμήματος Μυτιλήνης, ἐπεσκέφθησαν τὴν Λέσβον καὶ ἐξερεύνησαν τὸ ὑποδειχθὲν εἰς αὐτοὺς σπήλαιον τοῦ Ἁγίου Βαρβολομαίου. Ἀτυχῶς πορίσματα ἐκ τῆς ἐξερευνησεως τοῦ σπηλαίου τούτου, δὲν ἐδημοσιεύθησαν. Ὁλίγη τινὰ δύναμαι νὰ εἶπω ἐκ τῆς αὐτοπροσώπου ἐπισκέψεως μου καὶ κατὰ πληροφωρίας τῶν συμμετασχόντων τῆς σπηλαιολογικῆς ὁμάδος, εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ σπηλαίου τούτου.

Τὰ ἤδη γνωστά, εἰς τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων τῆς νήσου, σπήλαια καὶ λοιπὰ φυσικὰ περιέργα, εἶναι τὰ ἑξῆς :

α) Σπήλαιον περιοχῆς Ἀκρωτηρίου.

Τοῦτο εὑρίσκεται εἰς θέσιν «Ἁγίου Βαρταλαμίου», κάτωθεν τοῦ ἐξωκκλησίου Ἁγίου Βαρβολομαίου, δυτικῶς τοῦ χωρίου Ἀκρωτήρι καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ Μυτιλήνης, τεσσάρων χιλιομέτρων διὰ λεωφορείου τῶν Ἀστικῶν συγκοινωνιῶν καὶ 15' τῆς ὥρας πεζοπορίαν. Ἡ εἴσοδος αὐτοῦ εὑρίσκεται κάτωθεν τοῦ βραχώδους ὄγκου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἴσταται τὸ ἐξωκκλήσιον καὶ ἐν μέσῳ τοῦ ἐλαιῶνος.

Εἰσερχόμενοι διὰ τοῦ βραχώδους ἀνοίγματος ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, ἀντικρίζομεν ἐν εἶδος προθαλάμου. Μετ' αὐτὸν κατερχόμεθα, διὰ μέσου ὀπῆς καὶ ἐπὶ καθέτου βράχου βάθους 1,50 μ., ὅπου δεῦτερος θάλαμος μετὰ πολλῶν διαδρόμων ὀδηγούντων πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις. Ἀπὸ τὸν θάλαμον τοῦτον καὶ πέραν, ἐκθαμβοῦταί τις ἐκ τοῦ πλήθους τῶν διαφόρων σχημάτων σταλακτιτῶν καὶ σταλαγμιτῶν. Ἡ σπηλαιολογικὴ ὁμὰς ἥτις ἐξερεύνησε τὸ σπήλαιον τοῦτο, ἐφωδισμένη διὰ διαφόρων μηχανημάτων, συσκευῶν, ἐξαρτημάτων καὶ φωτογραφικῶν μηχανῶν δι' ὧν ἔλαβε φωτογραφίας διὰ μαγνησίου, ἔφθασεν εἰς ἀπόστασιν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ἀπὸ τοῦ στομίου 249 μέτρων.

Ἐπάρχει θρύλος ὅτι τὸ σπήλαιον τοῦτο εἶχεν ἔξοδον πρὸς τὸ μέρος τοῦ χωρίου Ἄνω Χάλικας, εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ σπηλαίου

περί τὰ δύο χιλιόμετρα, πλὴν ὅμως διὰ τῆς ἐξερευνήσεως τοῦ σπηλαίου, διεψεύσθη ὁ θρύλος οὗτος ὑπὸ τῆς σπηλαιολογικῆς ὁμάδος.

β) Σπήλαιον περιοχῆς Ἀγίας Μαρίνης.

Τοῦτο εὑρίσκεται εἰς περιοχὴν ἄνωθεν καὶ δυτικῶς τοῦ χωρίου Ἀγία Μαρίνα, πλησίον θέσεως «Βρύση Ἀτσιγγάνας», εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ Μυτιλήνης 6,5 χιλιομέτρων διὰ λεωφορείων τῶν Ἀστικῶν συγκοινωνιῶν καὶ 15' τῆς ὥρας πεζοπορίαν. Ἔχει καὶ τοῦτο πλήθος σταλαγματιῶν καὶ σταλακτιῶν.

γ) Σπήλαιον περιοχῆς Μηθύμνης.

Τὸ σπήλαιον τοῦτο εὑρίσκεται εἰς Σκάλαν Μηθύμνης ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ εἰς ἀπόστασιν 63 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, διὰ λεωφορείων τῶν Ὑπεραστικῶν συγκοινωνιῶν. Τοῦτο εὑρισκόμενον εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ ὄρμισκου τῆς Σκάλας Μηθύμνης, ἔχει τὸ περιεργόν ὅτι δὲν ἐσχηματίσθη διὰ καθιζήσεως ἢ ἄλλης τινὸς αἰτίας τοῦ αὐτοῦ εἴδους, ἀλλὰ διὰ τῆς διαβρωτικῆς ἐπιδράσεως τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης, ἅτινα τὸ ἐλάξουσιν ἐντὸς τοῦ ἐδάφους. Δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς αὐτοῦ μόνον διὰ λέμβου ἢ κολυμβῶν. Εἶναι ἀληθῶς ἄξιος θαυμασμοῦ ὁ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου σχηματισθεὶς κολπίσκος μὲ θαυμασίαν ἀμμόδη ἀκρογιαλιάν.

δ) Σπήλαιον περιοχῆς Ἀγιάσου.

Τὸ σπήλαιον τοῦτο εὑρίσκεται ἐπὶ λόφου πλησίον τῆς κωμοπόλεως Ἀγιάσος, ὀνομαζομένου ἐκ τοῦ εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ ὑπάρχοντος Κάστρου, Καστέλλι. Τὸ στόμιον τούτου κεῖται εἰς θέσιν «Σπήλιος ἢ Γλάστρα», νοτιοανατολικῶς τῆς κορυφῆς Καστέλλι, πρὸς τὸ μέρος τοῦ Προφήτου Ἡλία, κάτωθεν τοῦ πευκῶνος καὶ ἄνωθεν τοῦ ὑποκειμένου ἐλαιῶνος, εἰς ἀπόστασιν δὲ ἀπὸ Μυτιλήνης, 26 χιλιομέτρων διὰ λεωφορείων καὶ 30' τῆς ὥρας ὁδοιπορικῶς.

Ὑπάρχουν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ πλήθος σταλαγματιῶν καὶ σταλακτιῶν. Ὑφίσταται δὲ θρύλος ὅτι ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἐξοδος αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι αὐτοῦ πρανοῦς τοῦ Προφήτου Ἡλία, ὡς ἐπίσης, ὅτι ὑπάρχουν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἀγάλματα θεῶν, ἀπολιθωμένοι μαστοί, κρεββατῆς Ἀθηραΐδων καὶ λοιπά.

ε) Σπήλαιον Κακοπετριάς.

Εἰς τὸ 16ον χιλιόμετρον τῆς ἀγοῦσης πρὸς τὸ χωρίον Πηγὴ ὁδοῦ, νοτιῶς καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν αὐτῆς, ὑπάρχει εἰς θέσιν «Τινέα ἢ Κακοπετριά», ἄνωθεν τοῦ ἐλαιῶνος, σπήλαιον ἀρκούντος ἀξιοπρόσεκτον λόγῳ τῶν πολυμόρφων σταλακτιῶν, διαμέτρου εἰσόδου 0,50 τοῦ μέτρου καὶ μήκους 30 μέτρων περίπου.

στ) Σπήλαιον Προφήτου Ἡλία.

Τὸ σπήλαιον τοῦτο εὑρίσκεται βορείως τῆς ἀσφαλτοστρωμένης ὁδοῦ, τῆς ἀγοῦσης πρὸς τὴν ἱαματικὴν πηγὴν κόλπου Γέρας, κάτωθεν καὶ νοτιῶς τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου Προφήτης Ἡλίας ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ἐξωκκλησίου τὸ ὁποῖον κεῖται ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς συκιάς καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ Μυτιλήνης 7,5 χιλιομέτρων διὰ λεωφορείων.

ζ) Ἔτερα τινὰ σπήλαια καὶ λοιπὰ περιεργα.

Ἀνατολικῶς τοῦ κειμένου εἰς Προφήτην Ἡλίαν σπηλαίου, εἰς θέσιν «Σάλιακας» ἐπὶ ὑψώματος, ὑπάρχει σωρὸς πετρῶν, κάτωθεν τῶν ὁποίων διεφεύγουν θερμοὶ ἀτμοί.

Πλησίον του χωρίου Κουμκό, εις απόστασιν τριῶν χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, ὑπάρχει ἕτερον σπήλαιον μετὰ σταλαγμιτῶν καὶ σταλακτιτῶν.

Εἰς τὸ χωρίον Κέντρον, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ κόλπου Γέρας, εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν καὶ εἰς θέσιν «Κουφόπετρα», ὑπάρχει ἀρκούντως περιέργον σπήλαιον.

Εἰς θέσιν «Νιάδρω» Πλωμαρίου, ὑπάρχει σπήλαιον ἱκανῆς ἐκτάσεως ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ὑπάρχουν διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων ὠραῖοι κρυσταλλοειδῆ σταλακτίται.

Εἰς θέσιν «Κόκκαλα» νοτίως τοῦ χωρίου Πλαγιά, εἰς ἀπόστασιν 36,6 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης ἄνωθεν τοῦ ἐξωκκλησίου Ἁγίου Ἰσίδωρος, εὐρίσκεται ἕτερον σπήλαιον, ἐντὸς σκληροῦ καὶ ἀποτόμου βράχου, ἀρκούντως ἐκτεταμένον.

Εἰς θέσιν «Οὐτζᾶ» πλησίον τοῦ χωρίου Μόρια, εἰς ἀπόστασιν 4,5 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, ὑπάρχει περιέργον σπήλαιον. Εἰσερχόμενοι ἐκ τῆς ὀπῆς τοῦ σπηλαίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 50 μέτρων ἐντὸς αὐτοῦ, ἔχομεν φυσικὸν φωτισμὸν ἐκ τῶν ἄνωθεν εὐρισκομένων φανῶν, ἧτοι ρωγμῶν τῶν ἄνωθεν βράχων δι' ὧν εἰσέρχεται τὸ φῶς. Μετὰ τὴν διαδρομὴν ταύτην ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, κατερχόμεθα προχωροῦντες ἔσωθεν, διὰ βαθμίδων ὕψους 0,50 τοῦ μέτρου, λαξευμένων ἐπὶ τῆς βραχώδους κλίσεως τοῦ διαδρόμου. Ὑπάρχει θρύλος καὶ ἐδῶ ὅτι συνεκινῶναι ποτὲ μετὰ τοῦ Φρουρίου Μυτιλήνης.

Ἔτερα σπήλαια ὑπάρχουν εἰς θέσιν «Φάσσα» καὶ εἰς θέσιν «Ἁγιος Ἰωάννης - Φοῦσα», μεταξύ χωρίων Μυχοῦς - Σκούνας. Ἐνα ἀρκούντως μέγα, κείμενον πλησίον τοῦ χωρίου Κ. Τρίτος, εἰς θέσιν «Παναγιά Γαλοῦσα» καὶ εἰς 1.000 περίπου μέτρων ἀπόστασιν ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ ἕτερον εἰς θέσιν «Σπηλιὰ Καταφύτη», ἐντὸς τοῦ πευκοδάσους Β.Δ. τῆς Θερμῆς.

Ἄλλὰ καὶ βάραθρα πολλὰ ὑφίστανται εἰς πλείστα σημεῖα τῆς νήσου καὶ πολλὰ ἄλλα σπήλαια περιβαλλόμενα ὑπὸ σκοτεινῶν θρύλων, ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν μυστικὰς ἐξόδους Κάστρων τῆς νήσου. Θὰ ἐπαρουσίαζον ἀσφαλῶς ἀξιопεριεργόν τι, ἐὰν καθίστατο ἐφικτὸν νὰ διανοιχθοῦν αἱ φυσικαὶ ἢ καὶ τεχνηταὶ αὐταὶ δίοδοι. Πάντως εἶναι βέβαιον ὅτι καὶ ἂν αὐταὶ αὐταὶ αἱ δίοδοι δὲν παρουσίαζον ἄξιόν τι περιεργείας, ἀσφαλῶς θὰ ἔδιδον τουριστικὴν ἀξίαν εἰς τὰ Κάστρα ποῦ θὰ ἐξυπηρετοῦν.

Γενικῶς ὁμως, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὸ πλήθος τοῦτο τῶν σπηλαίων, ἀπὸ τουριστικῆς πλευρᾶς, δὲν εἶναι ἐκμεταλλεύσιμον· διότι ἅπαντα στεροῦνται τῶν ἀπαραιτήτων τεχνητῶν ἔργων, φωτισμοῦ κ.λ.π. καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀπρόσιτα εἰς τοὺς ξένους ἐπισκέπτας.

Νομίζομεν ὅτι θὰ ἦτο παράλειψις ἐὰν δὲν ἀναφέρωμεν καὶ τὸν μικρὸν καὶ μοναδικὸν καταρράκτην, ὅστις κατακρημνίζεται εἰς χαῖνον ὄρυγμα, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πευκῶνος «Καραγατσίου», μεταξύ τῶν κωμοπόλεων Καμμένου Χωριοῦ καὶ Ἀγιάσου. Τὸ περιεργον εἶναι, ὅτι τὸ παραπέτασμα τοῦ καταρράκτου μετὰ τὴν εὐρείαν καμπύλην του, τὴν ἐν τῇ πτώσει, ἀποκρύπτει τὴν εἰσοδὸν μικροῦ ὄρυγματος ἐν τῷ κρημνῷ, ὑπὸ τῆς φύσεως λαξευθέντος ἐντὸς τοῦ βράχου, ὅπου πατριαρχικὴ οἰκογένεια βοσκῶν κατοικεῖ τὸ καλοκαίρι, διαμοιραζομένη τὸ βραχώδες εὐρύχωρον οἶκημα, μετὰ τῶν προβάτων της, τῶν σκύλων της καὶ τοῦ νοικοκυριοῦ της.

Τελευτώντες δέον νά αναφέρωμεν τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν φυσικῶν περιέργων ποῦ κοσμοῦν τὴν νήσον, ἂν ὄχι τὸ μοναδικὸν λόγῳ τῆς σπουδαιότητός του, τὸ σπάνιον φυσικὸν φαινόμενον τῶν ἀπολιθωμένων δένδρων. Λόγῳ ὅμως τῆς μεγίστης τουριστικῆς ἀξίας τὴν ὁποίαν προσδίδω εἰς τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀπολιθωμένων δένδρων καὶ λόγῳ τοῦ παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος περὶ τούτων, κρίνωμεν σκόπιμον νά ἐξετάσωμεν ἡτὸ θέμα τοῦτο εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον.

Δ) ΚΛΙΜΑ

Θὰ ἦτο ἀσυγχώρητος παράλειψις, ἐὰν δὲν αναφέρωμεν ὀλίγα τιὰ περὶ τῶν ὑφισταμένων κλιματολογικῶν συνθηκῶν εἰς τὴν Λέσβον, καθ' ὅτι κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν, τὸ κλίμα ἀποτελεῖ σπουδαῖον παράγοντα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τουριστικῆς κινήσεως εἰς ἓνα τόπον καὶ ἰδίως διὰ τὴν ἀπόκτησιν παραθεριστικῆς τοιαύτης, ἣτις καὶ μὲ μικρὰν εἰσέτι κίνησιν, ἀποφέρει, λόγῳ τῆς μεγάλης διαρκείας παραμονῆς τῶν παραθεριστῶν, μέγιστα οἰκονομικὰ ὀφέλη.

Ἡ Νῆσος Λέσβος, κειμένη εἰς τὸ Β. Α. ἄκρον τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἀπέχουσα περὶ τὰ 6 $\frac{3}{4}$ μίλλια ἀπὸ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς (Μυστεγὰ -Τοῦζ Μπαρού), ἔχει κλίμα προσιδιάζον τὰ μέγιστα μὲ τὸ θαλάσσιον κλίμα τῆς δυτικῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς.

Κατὰ τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν τοῦ «Ἡλίου» «τὸ κλίμα τῆς Λέσβου εἶναι εὐκρατον, ὃ δὲ χειμῶν μέτριος, μὲ τὰς ὥρας κατὰ Ἰανουάριον καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος γνωστὰς Ἀλκυονίδας ἡμέρας. Σπανίως πίπτει χιῶν εἰς τὴν νήσον, ἢ δὲ πτώσις χιόνος εἶναι πάντοτε βραχείας διαρκείας. Λόγῳ ὅμως τῆς πολυμοφίας τῆς ἀναγλύφου αὐτῆς ὄψεως, τὸ κλίμα τῆς παρουσιάζει τοπικὰς τινὰς διαφορὰς. Τὰ Ν. Δ. κυρίως μέρη τῆς νήσου εἶναι θερμότερα τῶν Β. Α. Εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης καὶ τὰς χαμηλὰς ἐν γένει περιοχὰς, ἡ θερμοκρασία κατὰ τὸν χειμῶνα κατέρχεται μέχρι τοῦ 0° Κ., εἰς τὰς ὄρεινὰς τοιαύτας μέχρι τῶν -5° Κ.».

Ἐκ τῶν παρατηρήσεων πέντε ἐτῶν, 1936 - 1941, τοῦ Μετεωρολογικοῦ Σταθμοῦ Μυτιλήνης, ἡ μέση ἐτήσια θερμοκρασία ἀνέρχεται εἰς τοὺς 17,3° Κ. Τὸ Maximum καὶ Minimum τῶν θερμοκρασιῶν ἔχει κατὰ τὸν Ἰούλιον 38,6° Κ. καὶ κατὰ τὸν Ἰανουάριον 0° Κ. Ἡ ἡμερησία θερμοκρασία ἀνέρχεται, κατὰ τὸ δεύτερον δεκαήμερον τοῦ Μαρτίου ἄνω τῶν 10° Κ., κατὰ τὸ δεύτερον δεκαήμερον τοῦ Ἀπριλίου ἄνω τῶν 16° Κ., καὶ κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Μαΐου ἄνω τῶν 20° Κ.

Οἱ παγετοὶ δὲν εἶναι συχνοὶ καὶ πτώσις χαλάζης σπανίως παρατηρεῖται. Τὸ μέσον ἐτήσιον ὕψος βροχῆς, κατὰ τὴν ὡς ἄνω περίοδον, ἀνέρχεται εἰς 765 χιλιοστά, κατὰ δὲ τὴν πενταετίαν 1945 - 49 ἀνῆλθεν εἰς 695 χιλ. Οἱ πνέοντες ἄνεμοι εἶναι κατὰ κανόνα μέτριοι. Ἐπικρατοῦν κυρίως Β. Α. καὶ Ν. Α. ἄνεμοι. Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου - ἀρχὰς Ἰουνίου, πνέουν ἐνίοτε καὶ νότιοι θερμοὶ ἄνεμοι.

Τὸ ξηρὸν κλίμα τῆς νήσου ἐπέτρεψε τὴν ἴδρυσιν, παρὰ τὴν κωμόπολιν Ἀγιάσος ἐν μέσῳ τοῦ ἄνωθι αὐτῆς εὕρισκομένου πευκῶνος, ἐνὸς Σα-

νατορίου, εἰς ὃ πλεῖστοι ἀσθενεῖς λέσθιοι καὶ ξένοι ἐπανευρίσκουν τὴν ὑγίαν των. Τὸ δὲ μέγα ποσοστὸν τῆς ἐπιφανείας τῆς νήσου εἰς τὰ δάση, προσδίδει αὐτῇ κλίμα ὑγιεινόν, ἀνέμους μετρίους καὶ θερμοκρασίαν γλυκεῖαν, τοῦ δάσους γιγνομένου προξένου ἐξασθενίσεως τοῦ δρυμέος ψύχους καὶ τοῦ παγετοῦ κατὰ τὸν χειμῶνα, ρυθμιστοῦ δὲ καὶ μετριασμοῦ, τοῦ μεγάλου καύσωνος, τὸ θέρος.

Ἄλλὰ καὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι καὶ ἰδίᾳ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ἀναφέρουν περὶ τοῦ κλίματος τῆς Λέσβου. Ὁ Ῥωμαῖος Τάκιτος ἐπαινῶν τὸ κλίμα τῆς Λέσβου καλεῖ αὐτὴν, τούτου ἕνεκεν νῆσον εὐγενῆ καὶ τερπνὴν, *insulam nobilem et amoenam*, μὲ κλίμα γλυκὺ καὶ εὐκράές.

Εὐάρεστον λοιπὸν καὶ ὑγιεινὸν τὸ κλίμα τῆς Λέσβου. Γλυκὺ λόγῳ τῆς θαλάσσης ποῦ τὴν περιλούει καὶ ὑγιεινὸν αἰτίᾳ τῆς ἀφθονούσης δασώδους βλαστήσεως. Ἄλλὰ καὶ ἀτμόσφαιραν ὀλοκάθαρων, οὐρανὸν καταγάλανον καὶ ἄλλα τόσα ποῦ μόνον μία νῆσος, ἡ Λέσβος, ἤτις ἔχει προικισθῆ σκανδαλωδῶς ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ τόσα χαρίσματα, δύναται νὰ κατέχη, οὕτως ὥστε σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ θεωρῆται καὶ ὡς νῆσος μὲ ἰδεῶδες κλίμα, προσφερόμενον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τουριστικῆς κινήσεως δι' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους καὶ δημιουργίας μεγαλυτέρας διαρκείας τουριστικῆς περιόδου.

Ε) ΕΞΩΡΑΪΣΜΟΣ - ΤΓΕΙΑ ΠΟΛΕΩΝ

Ἐν οὐσιῶδες πρόβλημα, γεννηθὲν κυρίως ἐκ τῆς ἀνάγκης ἀναπτύξεως τουρισμοῦ εἰς τὴν Λέσβον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπίλυσις ἀπασχολεῖ ἅπαντα τὰ Δημοτικὰ καὶ Κοινοτικὰ συμβούλια τῆς νήσου, εἶναι ὁ εὐπρετισμὸς τῶν πόλεων, κωμοπόλεων καὶ τῶν μικροτέρων ἀκόμη χωρίων.

Δὲν εἶναι βέβαια νοητὸν μία νῆσος ὅπως ἡ Λέσβος, μὲ πλεῖστα ὅσα φυσικὰ τουριστικὰ προσόντα, χάρις εἰς τὰ ὁποῖα φιλοδοξεῖ νὰ καταστῇ εἰς τὸ ἐγγὺς μέλλον ἐν τῶν διακεκριμένων παραθεριστικῶν Κέντρων τῆς Ἑλλάδος, νὰ ὑστερῇ εἰς ἐμφάνισιν, καλαισθησίαν, εὐπρετισμὸν καὶ ἐξωραϊσμὸν τῶν χώρων ἐκείνων τουλάχιστον, οἵτινες παρουσιάζουν τουριστικὸν ἐνδιαφέρον. Εἶναι δὲ ἀναντιρρήτως μεγίστη ἐπίτευξις ὁ ὑπὸ τοῦ Δήμου ἢ τῆς Κοινότητος εὐπρετισμὸς τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν χώρων τούτων, οἵτινες ὑποτίπτουν εἰς τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν τῶν ξένων.

Βεβαίως, δὲν εἶναι ἐφικτὸν νὰ εὐπρετισθοῦν καὶ νὰ ἐξωραϊσθοῦν ἅπαντες οἱ χώροι μιάς πόλεως ἢ κωμοπόλεως, εἶναι ὁμως κατορθωτὸν νὰ καθορισθῇ ποῖοι ἐκ τούτων ἔχουσι τουριστικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ποίους ἐξ αὐτῶν θὰ ἐπιθυμήσῃ νὰ ἐπισκεφθῇ ὁ ξένος, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς οικονομικὰς του δυνατότητας καὶ τοὺς λοιποὺς λόγους οἵτινες συντρέχουν καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην νὰ ἐνταθοῦν καὶ νὰ τείνουν ἅπασαι αἱ προσπάθειαι εὐπρεποῦς ἐμφανίσεως. Εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι ἕνας ἀρχαιολογικὸς χώρος, οἰασθῆποτε σημασίας καὶ σπουδαιότητος καὶ ἂν εἶναι, ἐγκλωβισμένος ἐντὸς ἀπεριποιήτου περιβάλλοντος, εἶναι εὐκόλον νὰ ἀπολέσῃ πᾶσαν τὴν αἴγλην του.

Φύσει προϋποτίθεται, ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, κάποια πείρα ἐκ μέ-

ρους του Δήμου, δεδομένου ότι ο ξένος δεν θα επισκεφθῆ μόνον τὴν ἀγορὰν τῆς πόλεως καὶ τὰ καταστήματα ἐπὶ παραδείγματι, ἀλλὰ θὰ τοῦ κινήσῃ τὴν περιέργειαν καὶ θὰ ἐπιδιώξῃ νὰ ἐπισκεφθῆ καὶ τὰ ἀξιοθέατα τῆς γύρω περιοχῆς, ἕνα ἄλλος λόγου χάριν, ἕνα κάστρον, ἕναν οἰονδήποτε ἀρχαιο-λογικὸν ἢ ἱστορικὸν χώρον ἢ καὶ κάποιον συνοικισμόν πιθανώτατα, ἀπο-μεμακρυσμένον μὲν τῆς βιτρίνας τῆς πόλεως, ὅστις θὰ τοῦ κεγτρίσῃ ὁμως τὴν περιέργειαν τῆς ἐπισκέψεως λόγῳ τῶν ἰδιορρυθμῶν κτισμάτων, τοῦ πα-λαιοῦ στυλ ἀνατολικῆς ἀποχρώσεως, ὑφισταμένης εἰσέτι εἰς πολλοὺς δαι-δαλώδεις καὶ λιθοστρώτους δρομίσκους παλαιᾶς ρυμοτομίας, διερχόμενος κατ' ἀνάγκην ἐξ αὐτῶν ἵνα περιεργασθῆ τούτους.

Εἶναι φυσικὸν νὰ μᾶς φαίνωνται κάπως παράξενοι αἱ προτιμήσεις τῶν ξένων ἀλλ' ἄς μὴ ἐκπληττώμεθα. Πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι μεγαλο-πρεπῆ κτίσματα ἔχουσι πλείστα ὅσα καὶ εἰς τὰς πατρίδας των οἱ τουρίσται, ὡς προερχόμενοι ἐκ μεγαλοπόλεων ἰδίως, κατὰ δὲ τὰς περιουσίας των ἐπιζητούσι κάτι τὸ ἴδιον, τὸ ἄγνωστον, τὸ πρωτότυπον.

Πρέπει λοιπὸν νὰ μελετηθῶν καλῶς αἱ προτιμήσεις τῶν ξένων καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ καθορισθῶν οἱ ἔχοντες τουριστικὸν ἐνδιαφέρον χώροι καὶ ποῖοι ἐξ αὐτῶν χρῆζουσι ἀνάγκης εὐπρεπισμοῦ. Κατὰ ταῦτα δὲν ὑπερβάλ-λομεν, οὔτε συνιστῶμεν τὴν διάθεσιν τῶν ἐξ ἄλλου πενιχρῶν οικονομικῶν μέσων Δήμου τινὸς τῆς νήσου, πρὸς ἐξωραϊσμόν συνοικιακῆς ὁδοῦ, ἢ καὶ παρομοίου, ἔστω καὶ ἀγούσης πρὸς χώρον καθορισθέντα ὡς τουριστικόν. Κρίνεται ὁμως ἀπαραίτητον ἵνα ὁ ἐπισημανθεὶς χώρος εἴη ἡ ἄγουσα πρὸς αὐτὸν ὁδὸς εὐπρεπισθῶν. Διὰ νὰ εἶναι δὲ εὐπρεπῆς καὶ εὐπαρουσίαστος εἰς χώρος καὶ ἡ ἄγουσα πρὸς αὐτὸν ὁδός, δὲν χρῆζει ἔργων δαπανηρῶν ἐξωραϊσμοῦ. Καθαριότης ἐπιμελημένη, σχολαστικὴ καὶ τακτικὴ, οὐχὶ ἔκτακτος χάριν τῆς περιστάσεως, ὡς συνήθως συμβαίνει· συντήρησις τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ καὶ ἀνασκευή ἀνάλογος μὲ τὸ περιβάλλον, μὲ προσαρμογὴν πρὸς τὸν ρυθμὸν τῶν οἰκημάτων ἢ ἀπλούστερον ἀρμονικὸν στυλ ὁδοῦ καὶ οἰκίσκων, καθαρὰ πρόσοψις οἰκημάτων μὲ σπατάλην ἀσθεστώματος· ἴδου τί χρειάζ-ζεται. Τὴν συμπλήρωσιν δὲ τῆς νησιωτικῆς εἰκόνας θὰ τὴν ἀναλάβουσι ἢ κληματαριά, ἢ πεζούλα τῆς οἰκοκυρᾶς, ἢ γλάστρα μὲ τὰ λουλούδια καὶ ἀκόμη ἢ πατροπαράδοτος ροπὴ τῶν λαϊκῶν μας τάξεων πρὸς τὸ ὠραῖον καὶ τὸ ἀρμονικόν.

Δὲν θὰ δημιουργήσωμεν εἰς τὸν ξένον μας ἐντυπώσεις μὲ καταπλήσ-σουσαν πολυτέλειαν· εἰς αὐτὴν εἶναι εἰθισμένος, ὡς προερχόμενος κατὰ τὸ πλείστον ἀπὸ μέγαλον ἄστυ. Θὰ τὸν προδιαθέσωμεν ὁμως εὐμενῶς, πρὸς ἐπιμήκυνσιν τῆς παραμονῆς του εἰς τὸν τόπον μας, μὲ τὴν εὐγένειάν μας, τὸν εὐπρεπισμὸν καὶ τὴν παροιμιώδη καθαριότητα. Ἡ καθαριότης, καθὼς λέγει ἕνα λαϊκὸ γνωμικόν, εἶναι μισὴ ἄρχοντιᾶ.

Γενᾶται ἄμεσον ἦδη τὸ ἐρώτημα· κατὰ ταῦτα, ὁ ἐξωραϊσμός τῆς πό-λεως δὲν τυγχάνει ἀπαραίτητος; Βεβαίως εἶναι· ἂν ὄχι ἀπαραίτητος, πάν-τως ἐπιβεβλημένος, συμφώνως πάντοτε πρὸς τὰς οικονομικὰς δυνατότητας τοῦ Δήμου, διὰ τὰ μέρη τῆς πόλεως ποὺ πρωταντικρῶζει ὁ ἐπισκέπτης.

Τὰ μέρη ταῦτα εἶναι ἡ βιτρίνα τοῦ καταστήματος, διὰ νὰ ἐκφρασθῶ-μεν οὕτω, ἢ προθήκη τῆς πόλεως. Ἐξωραϊζόντες ὁμως τὴν βιτρίναν, δεόν-νὰ καταβληθῆ προσπάθεια ἵνα μὴ ὑποπέσῃ ὁ ξένος εἰς ἀπότομον μετᾶπιτω-

σιν, ἀπὸ τὴν καλαισθητικὴν ἐπὶ παραδείγματι διάταξιν τῆς προκουμαίας Μυτιλήνης, εἰς τὴν ἐξαθλιωμένην συγκρότησιν τρωγλομόρφων παραπηγμάτων συνικισμοῦ τινος.

Ἐν προκειμένῳ, βιτρίνα τῆς Λέσβου εἶναι τὸ ἀεροδρόμιον Κρατήγου μὲ τὸν περίξ αὐτοῦ χώρον καὶ ἡ προκουμαία Μυτιλήνης μὲ τὰ ἐν αὐτῇ κτίσματα καὶ πάρκα.

Δι' εὐπρεπισμὸν τοῦ χώρου τοῦ ἀεροδρομίου δὲν συντρέχει οὐδεὶς λόγος νὰ ἀπασχοληθῶμεν, διότι αἱ ὑπάρχουσαι σήμερον ἐγκαταστάσεις μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ὑπὸ μελέτην σχεδίου βελτιώσεως τῶν διαδρόμων ἀπογειώσεως καὶ τὴν πρόσφατον ἀποπεράτωσιν τῶν ἐργασιῶν ἀσφαλτοστρώσεως τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Ἀεροδρομίου - Μυτιλήνης, συμφωνοῦντων καὶ συντρέχόντων τῶν γύρωθεν ἀπαραμίλλων ἐξοχικῶν φυσικῶν τοποθεσιῶν, κρίνονται πλέον ἢ ἱκανοποιητικά. Διὰ τὸν λιμένα ὅμως τῆς Μυτιλήνης καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν χώρους, οἵτινες προβάλλονται ὑπὸ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν τοῦ ἐπισκέπτου, ὑπολείπεται νὰ συντελεσθοῦν πλεῖστα ὄσα ἔργα ἐξωραϊσμοῦ, ἀλλὰ πρὸ παντὸς εὐπρεπισμοῦ τῶν χώρων καὶ τῶν ἐκτάσεων τούτων.

Ὁ λιμενοβραχίον ἐν πρώτοις, δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ, δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος τόπος ἵνα χρησιμεύῃ ὡς ὑδάτινος στοῖβος τῶν λουομένων κατὰ τὸ καλοκαίρι, καθότι δὲν πληροῖ τὰς προϋποθέσεις καθαριότητος. Ὡς νὰ μὴ ἦρκει δὲ τὸ ἀκαλαίσθητον καὶ τὸ κακότεχνον τοῦ ὀγκώδους ἀγάλματος τῆς ἐλευθερίας» τοῦ μνημείου τῶν πεσόντων, περὶ τοῦ ὁποίου πολλὰ συζητήσεις καὶ διαμάχαι ἐγένοντο κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους ὑπὸ τοῦ κόσμου τῶν διανοουμένων καὶ τοῦ Τύπου, εἰς τὰ κράσπεδά του ἔχουσι συσσωρευθῆ ἀναρίθμητοι ἕτεροι ὄγκοι κτιστῶν κυβολίθων - μπλόκια -, τοποθετηθέντων ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ὀργανισμοῦ «προσωρινῶς» καὶ μηδέποτε μετακινηθέντων ἕκτοτε ἐπὶ μακρὰ ἔτη, ἵνα κτίσῃσι καὶ διαμορφώσῃσι τὸν νότιον λιμενοβραχίονα, δι' ὃν καὶ προωρίζοντο σκοπόν, πρὸς γενικὴν ἀσχημίαν τοῦ θαυμασίου τούτου ἀνοικτοῦ χώρου.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν παραφωνίαν αὐτὴν, παραπλεύρως τοῦ χώρου τῶν ὀγκολίθων καὶ κάτωθεν τοῦ ὠραίου Φρουρίου τῆς Μυτιλήνης, διὰ νὰ σκεπασθῇ ἴσως ἡ κακοτεχνία τοῦ ὀγκώδους ἀγάλματος, παρεντίθεται ἡ πρασίνη ζώνη τοῦ ἄλλοις τῶν πεύκων «τὰ τσαμάκια», ἀποτελοῦσα ὄχι μόνον τὸ γραφικώτερον πλαισίωμα τοῦ ὠραίου Φρουρίου, ἀλλὰ καὶ πραγματικὸν κόσμημα τῆς ὅλης πόλεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑψωσις τῆς ἐλληνικῆς σημαίας, κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1956, ἐπὶ κεντρικῆς ἐπάλξεως τοῦ Φρουρίου, κατόπιν ἀξιεπαίνων συντονισμένων ἐνεργειῶν τοῦ Δήμου Μυτιλήνης, τοῦ Ἐπαγγελματικοῦ καὶ Βιοτεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου καὶ τῶν Προσκόπων, δίδει πράγματι χρῶμα καὶ τόνον εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν ταύτην.

Ἐν ἄλλο, κεφαλαϊώδους σημασίας ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἀψηχόλησε καὶ ἀπασχολεῖ τοὺς Μυτιληναίους, τὸν τύπον καὶ τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, εἶναι ἡ μεταφορὰ τοῦ ὑπάρχοντος Τελωνείου ἐκ τῆς σημερινῆς κεντρικῆς θέσεως τοῦ λιμένος εἰς ἕτερον χώρον ἀπωτέρω καὶ μᾶλλον κατὰ τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ λιμένος.

Πάμπολλα ἔχουν λεχθῆ καὶ γραφῆ ἐν τῷ λεσβιακῷ τύπῳ καὶ μεγάλως ἔχουν ἀσχοληθῆ αἱ ὑπηρεσίαι περὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο, δεδομένου καὶ τῆς ἀκαίρου θέσεως καὶ τοῦ ἀκαλαίσθητου τοῦ νῦν κτιρίου τοῦ Τελωνείου καὶ

τοῦ πεπαλαιωμένου τοῦ καταστήματος κτισθέντος τὸ 1892. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἄρσιν, κατὰ κατανόησιν, συμφωνεῖ καὶ ἡ κοινὴ Γνώμη καὶ αἱ μελετήσασαι τὸ ζήτημα διάφοροι ὑπηρεσίαι· κατὰ σύμφωνον ἦτοι γνώμην ἐπιβάλλεται ἡ ἄρσις· καὶ λόγω καλαισθησίας, ἐμφανίσεως καὶ φύσεως τῆς ἐργασίας διότι μόνον ζημίαν προκαλεῖ, ἐξαπλούμενον ἐν τῷ μέσῳ καὶ εἰς τὴν περίοπτον θέσιν τῆς προκυμαίας, τῆς προθήκης ὡς προεϊπώμεν τῆς ὠραίας πόλεως, καὶ προκαλοῦν μόνον ἀηδίαν καὶ γενικώτερον σημαντικὴν ζημίαν ἀπὸ τουριστικῆς πλευρᾶς.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν νέαν θέσιν, ὅπου δεόν νὰ στεγασθοῦν αἱ τελωνεϊακαὶ ὑπηρεσίαι, γνῶμαι καὶ ὑποδείξεις καὶ τέλος διαμάχαι καὶ σύγκρουσις συμφερόντων ἀκολουθεῖ. Ἐξ ἄλλου ὁ κάθε Ἕλλην ἔχει γνώμην εἰς τὰ Δημόσια πράγματα, περισσώτερον δὲ ὁ δημότης διὰ τὴν πόλιν του. Κατὰ τὴν ἰδικὴν μου γνώμην, ὁ καταλληλότερος χώρος διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ νέου τελωνείου εἶναι ἡ Ἐπάνω Σκάλα, εἰς τὸ βόρειον τμήμα τῆς πόλεως, ὅπου καὶ ὁ βόρειος παλαιὸς λιμὴν τῆς Μυτιλήνης.

Διευθετουμένων οὕτω τῶν πραγμάτων, ὁ μὲν νότιος καὶ κεντρικὸς λιμὴν παραμένει καθαρῶς ἐπιβατικὸς, ὁ δὲ βόρειος ἐμπορικὸς· αὐτομάτως δὲ ἐκλίπει καὶ ἡ ἀσχημία τῆς συνεχοῦς μεταφορᾶς βαρελίων ἐλαιολάδου καὶ ἡ συσσώρευσις των εἰς τὸ κέντρον τῆς προκυμαίας. Πλὴν ὁμως, τότε θὰ ἐδημιουργεῖτο ἡ ἀνάγκη μετακινήσεως ἐκ τῆς προκυμαίας ὄλων τῶν σχετικῶν ὑπηρεσιῶν, ἐμπορικῶν οἰκῶν καὶ συναφῶν δημοσιῶν ὁμοίων ἀπὸ τὴν νοτιᾶν πλευρὰν εἰς τὴν βορείαν τῆς πόλεως· οὐ ἔνεκεν ἡ ἐκδηλουμένη ἐπὶ τούτῳ σφοδρὰ ἀντίδρασις.

Ἡ ἐπικρατήσασα σήμερον τελικὴ ἀπόφασις, ἐγκρινομένη καὶ ὑπὸ τῶν τεχνικῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν μας, εἶναι ὅτι ἡ ἀνέγερσις πρέπει νὰ γίνῃ εἰς θέσιν «Μπλόκια» κειμένη κατὰ τὸν νότιον λιμένα καὶ ἐπέκεινα τοῦ ἀριστεροῦ φάρου τοῦ στομοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ λιμένος.

Μὲ τὴν ἀπόφασιν ταύτην, συνδυάζεται τὸ εὐτυχὲς γεγονός τῆς παραχωρήσεως εἰς τὸν Δήμον Μυτιλήνης τοῦ χώρου τοῦ παλαιοῦ τελωνείου, ἵνα οὗτος μετὰ τὴν κατεδάφισιν διαμορφωθῇ εἰς σύγχρονον πλατεῖαν καὶ παραλληλόγραμμον πάρκον, συμφώνως τῷ σχεδίῳ, μὲ ἐπέκτασιν τοῦ ἤδη ὑφισταμένου παρατγλεύρω μικροῦ πάρκου.

Ἐναφέροντες ἀνωτέρω, διὰ τὴν ἱστορίαν βέβαια, τὸ σκόπιμον τῆς μεταφορᾶς τοῦ συγκροτήματος - τελωνείου εἰς τὴν «Ἐπάνω Σκάλαν», ὅπου ἐξ ἄλλου καὶ ὁ παλαιὸς βόρειος λιμὴν τῆς Μυτιλήνης, εἶχομεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς καταβαλλομένας προσπάθειάς ὑπὸ τοῦ Δήμου καὶ τῶν λοιπῶν ὑπηρεσιῶν, ὅπως ἀνακοπὴ ἢ ἀλματώδης ἐπέκτασις τῆς πόλεως πρὸς νότον, διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἔργων οἰκίσεως καὶ ρυμοτομίας, ἅμα δὲ καὶ ἐκβαθύνσεως τοῦ βορείου λιμένος, πρὸς τῶνσιν τῆς «Ἐπάνω Σκάλας», ἀνθούσης τὸ πάλαι καὶ σφυζούσης ἄλλοτε εἰς τὸ ἐγγύς παρελθὼν ἀπὸ ζωὴν καὶ κίνησιν. Εἶχομεν ἀκόμη ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς σπασμωδικὰς προσπάθειάς ἀναζωπυρώσεως τοῦ ἰδίου τομέως διὰ τῆς ἀνεγέρσεως πρὸ 20)ετίας τῆς δημοτικῆς ἀγορᾶς, προσπάθειάς ἀποτυχοῦσας ἐν τῇ γενέσει τῆς.

Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν προσπαθειῶν χρειάζεται γενικὴ καὶ μελετημένη ἀνασυγκρότησις καὶ ἕως ἐν σημείον ἀνοικοδόμησις τοῦ βορείου τμήματος τῆς πόλεως. Καλὴ ἀρχὴ ἔγινεν διὰ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν καλλιμαρ-

μάρων κτιρίων του ύψ)ματος κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων (Ι.Κ.Α.) καὶ τοῦ πατριωτικοῦ ἰδρύματος κοινωνικῆς προνοίας καὶ ἀντιλήψεως (Π.Ι.Κ.Π.Α.). Δὲν ἀρκοῦν ὅμως. Διὰ τὴν ὀλοκληρωθῆ ἡ κίνησις, χρειάζονται εὐρεῖαι χειρονομίαι καὶ ἀποφασιστικά. Τότε μόνον θὰ ἴδωμεν τὸν πυρετὸν τῆς κινήσεως καὶ τῆς ζωῆς εἰς τὸν πάλαι ποτε ἀκμάζοντα «μέγαν καὶ βαθὺν Μαλλόεντα», ὡς ἀποκαλεῖται ὑπὸ τοῦ γεωγράφου Στράβωνος ὁ λιμὴν τῆς Ἐπάνω Σκάλας.

Κατὰ ταῦτα, δεόν νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ μεγάλης ἐκτάσεως λιμενικὰ ἔργα. Ταῦτα εὐρίσκονται σήμερον εἰς τὸ στάδιον τῆς τελικῆς μελέτης καὶ θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν μελέτην τῶν ἔργων καὶ ἡ ἀρχαιολογικὴ ἀξία τοῦ χώρου τοῦ λιμένος τῆς Ἐπάνω Σκάλας, καθ' ὅσον πολλὰ ὑπολείμματα ἀρχαίων κτισμάτων καὶ μεγάλα τμήματα ἀρχαίου λιμενοβραχίονος σώζονται.

Ἄλλὰ καὶ ἕτερον σοβαρὸν ζήτημα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπίλυσις ἐναπόκειται εἰς τὸν Δήμον Μυτιλήνης, εἶναι τὸ τῶν δημοτικῶν σφαγείων τῆς Ἐπάνω Σκάλας. Ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς νήσου μέχρι σήμερον, ἦτοι ἐπὶ 45 ὀλόκληρα χρόνια, τὰ δημοτικὰ σφαγεῖα στεγάζονται ἐντὸς κυκλικοῦ προμαχώνος, διαμέτρου 8μ., τοῦ φρουρίου Μυτιλήνης, κεκαλυμμένου μὲ ἱκριώματα δοκῶν ἀνηρηθέντων ἀπὸ τὰς ἐπάλλξεις καὶ χρησιμοποιουμένων διὰ τὴν ἀνάρτησιν καὶ τὸ καθάρισμα τῶν σφαγείων.

Τὸ βρωμερὸν τοῦτο κρεμαντόριον, ἀντάξιον μεσαιωνικῶν χρόνων, εἶναι ἀπορίας ἀξίον τὸ πῶς τὸ ἀνέχονται ἐπὶ ἡμισυ αἰῶνα ὑπηρεσίαι τινὲς κοπτόμεναι ὑπὲρ τοῦ τουρισμοῦ τῆς Λέσβου! Σημειωτέον, ὅτι δὲν πρόκειται μόνον περὶ πρωτοφανοῦς ἀντιαισθητικῆς ἀσχημίας μονίμως ἐγκαθιδρυθεῖσης ἐντὸς τοῦ ὠραιοτάτου Κάστρου, ἀλλὰ καθ' αὐτὸ περὶ κανιβαλικῆς βαρβαρότητος, ποῦ προσβάλλει τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὸν πολιτισμὸν μας· πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι οὐδόλως κολακευτικὸν διὰ μίαν πόλιν, ὡς ἡ Μυτιλήνη, ἣτις ἐπιμένει νὰ θέλῃ νὰ θεωρῆται συγχρονισμένη πόλις, ἀπαρνηθεῖσα πρὸ πολλοῦ τὴν ἀγριότητα τοῦ πρωτογονισμοῦ τῶν καθυστερημένων ἀνθρώπων. Καὶ δὲν πρόκειται μόνον δι' ἀντιαισθητικὴν ὀπισθοδρομικότητα, οὔτε μόνον περὶ τοῦ ἀκαταλλήλου τοῦ χώρου· συνακολουθεῖ καὶ ἀμφίβολος καθαριότης, μὴ ὑπαρχουσῶν ἐγκαταστάσεων ὑδρεύσεως καὶ ἔπεται πλημμελὴς ἔλεγχος τῆς ὑγείας τῶν σφαγείων - παρ' ὅλην τὴν εὐσυνειδησίαν τῆς κτηνιατρικῆς ὑπηρεσίας μας - λόγῳ ἀσθενοῦς φωτισμοῦ καὶ ἐλλείψεως τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ, πράγματα ποῦ ἐγκυμονοῦν συνεχῶς κινδύνους διὰ τὴν δημοσίαν ὑγείαν.

Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ὅλης ταύτης θλιβεράς καταστάσεως ἐπιβάλλεται ἡ σύναψις ὑπὸ τοῦ Δήμου δανείου, μὴ ἐπαρκούντων τῶν εἰσπρατομένων δικαιωμάτων σφαγῆς ζώων, περὶ τὰς 60 - 70.000 δρχ. ἐτήσιως καὶ λόγῳ τῆς ἀσθενοῦς οικονομικῆς καταστάσεως τούτου, διὰ τὴν ἀνέγερσιν συγχρονισμένων συγκροτημάτων σφαγείων, εἰς χώρον τῆς Ἐπάνω Σκάλας πλησίον μὲν τοῦ Λοιμοκαθαρτηρίου, ἔξωθεν ὅμως τῆς πόλεως καὶ πρὸ παντὸς μακρὰν τοῦ χώρου τὸν ὁποῖον καταλαμβάνει τὸ Φρούριον. Τελευταίως, ὡς πληροφоруμέθα ἀπὸ τοπικὰς ἐφημερίδας, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 12ης Αὐγούστου 1957 τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Μυτιλήνης, προωθῆθη κάπως τὸ ζήτημα ἐπισυνάψεως δανείου 490.000 δρχ. παρὰ τοῦ Ταμείου Παρα-

καταθκων και Δανειων δια την ανεγερσιν συγχρονισμενων Δημοτικων σφαγειων.

Μετα την επισκοπησιν των Δημοτικων Σφαγειων, ως προχωρήσωμεν ηδη, απο το υψωμα του Καστρου, δια της λεωφορου της Θεμιδος, της διερχομενης κάτωθεν του Καστρου και προ των Δικαστηριων και του Έθνικου Όρφανοτροφείου, όπου και αι προτομαί των μαρτύρων Γρηγορίου του Κυδωνιων και Χρυσοστόμου Σμύρνης, της τεμνούσης εις όρθην γωνίαν το «Κιόσκι» την παλαιαν δεσποτικην γωνίαν με το ευρύ πλάτωμα των πεύκων, την πάλαι ποτε κατοικίαν του Όθωμανου πασα του Αιγαίου. Σπεύδομεν να προσθέσωμεν ότι η πεπαλαιωμένη κατοικία των δεσποτων του Αιγαίου της άλλοτε, κατεδαφίσθη, φόβω καθιζήσεως του γηλόφου, κατ' απόφασιν των κρατικων τεχνικων υπηρεσιων και ο δήμος Μυτιλήνης, δια τινος ρέκτου επιχειρηματίου, την μετέτρεψεν εις σύγχρονον ώραιον κτίριον όπου, με σχετικην υποχρέωσιν έκμεταλλεύσεως, στεγάζεται το κέντρον «Κιόσκι».

Η θέσις αυτή είναι όντος μαγευτική προνομιούχος δε διότι κειμένη έντός της πόλεως και εις επίκεντρον σημείον αναπαύει τα νώτα επί του άλλους των πεύκων και έδραιώνεται υπερθεν του αίγιαλου, κατάντικρυ των Μικρασιατικων άκτων συνδυάζει ούτω πόλιν και έξοχην εις αρμονικην συζυγίαν.

Ακολουθούντες την λεωφόρον ταύτην και διασχίζοντες ώραίας έπαύλεις και κατοικίας παρερχόμεθα δια των συγχρονισμενων Καταστημάτων του Άγροτικου Κτηνιατρείου Λέσθου, του Μουσείου Λέσθου, του ξενοδοχείου «REX» και του κέντρον Προνοίας και Αντιλήψεως. Παρακάμπτοντες την λεωφόρον ταύτην ακολουθώμεν τον παράλιον δρόμον προς τα πασίγνωστα «Τσαμάκια», βρίθοντα περιπατητων και έξοχικων κέντρων και προς την «Φυκιώτρυπα» με τον μικρον φάρον επί του άκρωτηρίου της. Η όλη αυτή παραλία, απο του «άγάματος της ελευθερίας» μέχρι της «Φυκιώτρυπας» και πέραν αυτής προς την ανατολικην πλευράν του Καστρου, αποτελεί, μετα σχετικην περιποίησιν, μίαν θαυμασίαν φυσικην πλάζ δια τους λουομένους.

Έπανακάμπτοντες και έγκαταλείποντες τον Προλιμένα, εισερχόμεθα και πάλιν εις την πόλιν, κατὰ το νότιον άκρον αυτής.

Βαίνοντες δια του βορείου άκρου της προκουμιάς προ του Ο. Τ. Ε. και του Ταχυδρομείου και των έμπορικων στοων, συνεχίζοντες και παρερχόμενοι το ξενοδοχείον «Αιγαίον» και τας άσχημίας του περιγραφέντος Τελωνείου, διευθυνόμεθα δια της κεντρικης προκουμιάς, όπου τα επί αυτής ξενοδοχεία «Ερμής», «Λήμνος», «Μ. Άλέξανδρος», «Μ. Βρεττανία» και το νεότεκτον Β' τάξεως ξενοδοχείον «Λέσθιον». Το κυβικόν οικοδόμημα του ξενοδοχείου τούτου, έν συνδυασμώ με το παραπλεύρως μέγαρον της Τραπεζης Έθνικης - Άθηνων και τα επί της προκουμιάς κείμενα κτίρια της Τραπεζης της Ελλάδος και του άκραιου της Νομαρχίας Λέσθου, αποτελούν πράγματι αρχιτεκτονικόν κόσμον της προκουμιάς και γενικώτερον της πόλεως Μυτιλήνης.

Βαίνοντες ακολουθως προ του επιβλητικου Μεγάρου του Δημαρχείου Μυτιλήνης, εισερχόμεθα δια της παρά τον Σταθμόν αστικων λεωφορειων εισόδου εις τον Δημοτικόν κήπον. Δυνάμεθα δε να είπωμεν έν τή κυριολεξία, εις τον έναπομείναντα Δημοτικόν κήπον, καθότι δια της περικοπής της

κάτω πλευρᾶς ὡς οἰκοπέδου, τοῦ κτισθέντος πρὸ 20)ετίας μεγάρου τότε τῆς Ἑθνικῆς Τραπέζης - νῦν Νομαρχίας -, δι' ἑτέρου τμήματος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ὅπου αἱ νεοκτισθεῖσαι βεσπασιαναὶ - πολυτελεῖς δημοτικὸν οἰκοδόμημα πράγματι πληροῦν τοὺς ὄρους ὑγιεινῆς καὶ καθαριότητος -, διὰ τῆς διαθέσεως χώρου ὀπισθεν τοῦ Δημαρχείου, χρησιμοποιουμένου ὡς ὑπαιθρίου καφενεῖου, ἑτέρου ὡς Στέγης παροχῆς ἐργασίας εἰς κεντητῆρας ἀπόρους καὶ λοιπά, ὁ κήπος τοῦ ἀειμνήστου παλαιοῦ δημάρχου Καβέτσου, κατετμήθη. Τελικῶς διετέθη καὶ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ «Ρουσελλείου Δημοτικοῦ Θεάτρου», μὲ πόρους ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Γρηγορίου Ρουσέλλη.

Σάλον προκάλεσε ἡ διάθεσις ὑπὸ τοῦ Δήμου τοῦ κήπου διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ θεάτρου· πλὴν ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα καὶ μετὰ μακρὰν διαμάχην διανοουμένων, δημοσιογράφων, Συμβούλων καὶ ὄλων τῶν Μυτιληναίων, τὸ θέατρον ἐθεμελιώθη ἤδη καὶ ἡ ἀνέγερσις βαίνει συμφῶνως τῷ σχεδίῳ τμηματικῶς. Ὡς Μυτιληναῖος ἔχω καὶ ἐγὼ τὴν γνώμην ὅτι κατ' ἀρχὴν δὲν ἦτο εὐστοχον νὰ κτισθῆ ἔντὸς τοῦ δημοτικοῦ κήπου, πλὴν ἐφ' ὅσον διετέθησαν χώροι περὶ τὸ ἔν πέμπτον δι' ἄλλους σκοποὺς καὶ κτίσματα, τὸ ὀλιγώτερον κακὸν παραμένει ἡ δημοτικὴ ἀπόφασις τῆς ἀνεγέρσεως ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Ρουσελλείου δημοτικοῦ θεάτρου· ἰδρύματος περιφανοῦς ὡς θεάτρου καὶ ὡς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, ὧν τὴν ἀνάγκην εἶχεν ἡ πόλις τῆς Μυτιλήνης.

Βεβαίως ὑφίστανται τρία προηγούμενα χειμερινὰ κινηματοθέατρα ἐν τῇ πόλει, ὁ «Ὀρφεύς», ἡ «Σαπφῶ» χρονολογούμενη ἀπὸ τὸ 1916 καὶ ὁ «Ἀρίων» μὲ 1.200 θέσεις καὶ μὲ εὐρείας ἐγκαταστάσεις, ποὺ δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι πληροὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συγχρονισμένου θεάτρου· ἅπαντα ὁμως ἔχουσιν ἀτελείας, πλειίστας ὄσας. Τὸ ὑπὸ κτίσιν «Ρουσέλλειον Δημοτικὸν Θεάτρον» καλύπτει ἀναμφισβητήτως ἔν μέγα κενὸν καὶ θὰ ἰκανοποιήσῃ πλήρως πολλὰς ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις ψυχαγωγίας τοῦ πατροπαραδότου ὡς θεατροφίλου κοινοῦ τῶν λεσβίων, φίλων τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν καλῶν Τεχνῶν ἐξ ἁλλοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχαγωγίαν τῶν ξένων μας θὰ τονώσῃ κατὰ τὴν ἐκάστοτε τουριστικὴν περίοδον.

Κατὰ ἀξιόλογον σημείωμα τοῦ κ. Χρυσάνθου Μολίνου, δημοσιευθὲν εἰς τοπικὴν ἐφημερίδα (Δημοκράτης 5)11)56) αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ λεπτομέρειαι τοῦ ἀνεγειρομένου θεάτρου, ἔχουν ὡς ἐξῆς : «Ὡς πρὸς τὴν διαστάσεις, ἡ μὲν πρόσοψη εἶναι μέτρα 22,10, τὸ δὲ μᾶκρος 45,80. Ἡ πρόσοψη, φυσικὰ, νοεῖται ἀπὸ τῆς μεριάς τῆς θάλασσης. Τὸ ὀπισθεν μέρος, ἡ δυτικὴ δηλ. πλευρὰ, εἶναι μέτρα 24. Τὸ Πρόπυλον, ἀπὸ τῆς μεριάς τῆς θάλασσης, τμήμα τῆς πρόσοψης καὶ μέτρα 10,30, θὰ εἶναι τριώροφον. Καὶ ἀπὸ αἰσθητικῆς μὲν πλευρᾶς, τὸ Πρόπυλον θὰ εἶναι διακοσμητικόν. Ἀπὸ δὲ πρακτικῆς, θὰ προφυλάγει, κατ' ἀσφαλῆ τρόπον, ἀπὸ τὴν τὴν κακοκαιρίας. Οἱ δύο ἐπιφάνειαι, οἱ ἐκατέρωθεν τοῦ Προπυλαίου, θὰ διακοσμηθοῦν μὲ ἡμιέγλυφα, ἐμφανίζοντα τὴ Σαπφῶ μὲ τὴν λύρα τῆς, ἐπάνω σὲ βράχον καὶ μίαν ἀπὸ τὴν Μοῦσας, ὄρθια, νὰ σκέπει τὴν μεγάλην μας Ἀοιδό. Δεξιὰ, θὰ διακοσμεῖται μὲ τὸν Ἀρίωνα ἀπάνω σὲ δελφίνι. Ἀψηλά, γιὰ φόντον, μιά τριήρης. . . . .

. . . . . Στὸν πρῶτον ὄροφον (ἡμιὑπόγειον), θὰ ὑπάρχῃ χώρος γιὰ νὰ στεγασθῆ ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ Δήμου καὶ βοηθητικοὶ χώροι. . . . . Ὁ τρίτος

ὄροφος τοῦ Α' συγκροτήματος θὰ περιλαμβάνει αἶθουσαν Ἐκθέσεων καὶ Πινακοθήκης καὶ Διαλέξεων, φουαγιέ καὶ μπάρ. . . . .

. . . . . Ἡ πλατεία θὰ βρίσκεται στὸ δεύτερο συγκρότημα, 650 καθίσματα καὶ μὲ ἐξώστη γιὰ 150 καθίσματα . . . . . Περιττὸ νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ κλίσις τῆς πλατείας θὰ εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζῃ «τὴν καλλίστην ὄραση», ὅπως λένε στὴ γλῶσσα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ὅσο γιὰ τὴν ἡχητικὴν, αὐτὸ, φυσικά, τὸ σημεῖο, εἶναι ἡ λυδία λίθος κάθε σάλας ἀκροσμάτων καί, κατὰ μείζονα λόγον, κάθε θεατρικῆς σάλας. Ἐλήφθησαν συνεπῶς, ὅλα τὰ μέτρα ὥστε ἡ ἡχητικὴ τοῦ θεάτρου τούτου νὰ εἶναι ἄρτια.

. . . . . Ἡ σκηνὴ θὰ βρίσκεται στὸ τρίτο συγκρότημα καὶ θὰ εἶναι μέτρα 24X13 καί, ... Ἡ κυρίως σκηνή, ἐξὸν ἀπὸ τὰ καμαρίνια τῶν ἠθοποιῶν θὰ εἶναι μέτρα 16X12. . . . . Ἡ στέγη θὰ ἔχει ὀρισμαμένα φατνώματα, ποὺ θὰ ἐπιτρέπουν τὴ μετατροπὴ τοῦ θεάτρου, κατὰ τὸ καλοκαίρι, σὲ θερινό».

Ἡ ὅλη δαπάνη διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ θεάτρου τούτου, καλύπτεται ἐκ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἀειμνήστου θεατροφίλου Γρηγορίου Ρουσέλλη, οὗ ἔλαβε τὸ ὄνομα τὸ ὑπὸ ἀνέγερσιν θεάτρον.

Ὁ δημοτικὸς κήπος ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἀνεγείρεται τὸ Ρουσέλλειον θέατρον, εἶναι ὁ παλαιότερος καὶ μοναδικὸς ἄλλοτε, πνεύμων τῆς πόλεως. Ὑπάρχουν ἐντὸς αὐτοῦ πολλὰ δένδρα, πολλοὶ καλλωπιστικοὶ θάμνοι καὶ πάμπολλα ἄνθη. Εἶναι ἐφραγμένοι διὰ κομποῦ σιδηροῦ περιφράγματος καὶ περιλαμβάνει ὠραίας καὶ σπανίας συστάδας δένδρων πλατάνου, λεύκης τῆς ἀργυροφύλλου, ἀκακίας, σεφόρας, κυπαρίσσους, φοίνικας, καζουαρίνας, σφενδάμους, ἀπολλωνείου δάφνης, μαγνῳλίας, λατάνιας καὶ πολλῶν ἄλλων. Ἐφυτεύθη πρὸ ἐτῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας· πρὸ δὲ τῶν διαφόρων περιτμήσεων καὶ περικοπῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους καιροὺς, εἶχεν ἕκτασιν 7 τ. μ., περιορισθεῖσα σήμερον εἰς τὸ ἐμβαδὸν τῶν 4)5 τοῦ ἀρχικοῦ.

Αἱ φροντίδες διὰ τὸ πράσινον ἤδη μετεφέρθησαν εἰς τὸ παραπλεύρωσιν κείμενον Πάρκον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, μὲ τὸ περικομιμον παρεκκλήσιόν του.

Τὸ θαυμάσιον τοῦτο πάρκον εἶναι πεφυτευμένον ἐπὶ τῆς πάλαι ποτε ἀγόνου ἐκτάσεως ἐπιχωματωθείσης βαθμιαίως, τῆς κειμένης πρὸ τῶν κινηματογράφων καὶ εἰς τὸ κεντρικώτερον σημεῖον τῆς πόλεως. Ὁ δεύτερος αὐτὸς πνεύμων τῆς πόλεως ἀποτελεῖ σήμερον ἀνεκτίμητον καλλωπιστικὸν συγκρότημα μὲ τὰς συστάδας τῶν πευκοειδῶν, τῶν εὐκαλύπτων, τὰς εὐθυγράμμους ἀλλέας του, τὰς ἀνθοφόρους πρᾶσιās του, τὰς ποικιλίας τῶν θάμνων καὶ τῶν ἀνθέων, μὲ τὸ ἀγαλμάτιον (Σπουδῆ) τοῦ γλύπτου Λημναίου, τὴν προτομὴν τοῦ Βερναρδάκη τοῦ μαρμαρογλύπτου Χατζηδιάκου, ἀμφότερων τῶν καλλιτεχνῶν λεσβίων, τὸν πίθακα καὶ τὸ περικομιμον περίπτερον τὸ χρησιμοποιοῦμενον ὡς κέντρον καφενεῖου, ζαχαροπλαστείου καὶ ρεστωρᾶν.

Τὸ πάρκον τοῦτο ἀντὶ κιγκλιδώματος περιφράσσεται μὲ 900 φυτὰ θάμνου τοῦ εἶδους rampos σχηματίζοντος θαυμάσιον πράσινον τοῖχον ἀειθαλῆ, ἀκολουθούμενον διὰ διπλῆς σειρᾶς δενδροστοιχίας δένδρων τῆς σφαιρικῆς ἀκακίας, 200 τὸν ἀριθμόν. Δύο ἔτεροι σειραὶ ἀκολουθοῦν ἀπὸ ψευδομελίας καὶ ἀπὸ ἀκακίας σοφόρας. Συστάδες ἐπίσης ἀπὸ Καζουαρίνας, ἀπὸ ἀκακίαν τὴν κυανόφυλλον καὶ ἄλλαι ἀπὸ ἀργυρόφυλλον λεύκην. Θάμνους πυράκανθας, βιβούρνων, λιγούστρων, Ἰαπωνικοῦ πύξου καὶ πλήθους ἄλλων ποικιλιῶν καὶ εἰδῶν, καθὼς καὶ 400 περίπου τριανταφυλλεῖα εὐγε-

νῶν ποικιλιῶν (τάλισμαν, χούβερ κ.λ.π.) ἀνθούσαι ἐκ περιτροπῆς καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους. Τὰ δὲ παρτέρια βρῖθουν ἀνθέων τῆς ἐποχῆς. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ ἀνθισμένου παραδείσου.

Εἶναι λοιπὸν ἀξιόπαινος ἡ προσπάθεια τοῦ Δήμου Μυτιλήνης, ἡ καταβληθεῖσα διὰ τὴν φύτευσιν καὶ ἀνάδειξιν τοῦ ὠραιοτάτου τούτου πάρκου. Ἡ ἔκτασις αὐτοῦ εἶναι 13 στρέμματα, ἐξ ὧν τὰ 9 τῆς πλατείας καὶ τὰ 4 τῶν πρασιῶν.

Ἐδῶ τολμῶμεν νὰ ρίψωμεν τὴν ἰδέαν, ἡ ὁποία αὐτομάτως ἔρχεται εἰς τὴν σκέψιν τοῦ περιπατητοῦ ποῦ ξεκουράζεται ἐπάνω εἰς τὰ παγκάκια τοῦ νέου πάρκου. Ἐφ' ὅσον οἱ δύο κήποι, κείμενοι παραπλεύρως, χωρίζονται μόνον διὰ βραχείας καὶ μικροῦ πλάτους παρόδου, θὰ ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ἐνωθοῦν, ἢ διὰ τῆς ἀχρηστεύσεως τῆς παρόδου ἣτις δὲν ἐξυπηρετεῖ καὶ μεγάλα πράγματα, ἢ ἀκόμη καλύτερον καὶ διὰ τουριστικὴν ἰδιότυπον ἐμφάνισιν, διὰ τολμηροῦ σχεδίου ἀναρρίψεως δύο γεφυριδίων, κοσμουμένων με ξύλινα κιγκλιδώματα καὶ καταφόρτων ἀναρριχητικῶν φυτῶν, ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ· τὸ μὲν ἐκ τῆς θέσεως τῆς παραπλεύρως τοῦ μικροῦ περιπτέρου τῶν ὁδηγῶν ταξί, τὸ δὲ ἐκ τῆς ὁμοίας τῆς παρὰ τὸ θυρίδιον τοῦ κήπου, τὸ ὁδηγούν εἰς τὴν κλίμακα τῶν δημοτικῶν βεσπασιανῶν.

Μὲ ὀλίγην ἀρχιτεκτονικὴν φαντασίαν ἐνὸς νεωτέρου τολμηροῦ Τσίλερ, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ κάποιαν τολμηρὰν νόταν ἰδιορρυθμὸν γραμμῆς, εἰς τὸ κλασσικὸν σχέδιον παραλλήλων πρασιῶν καὶ εὐθυγράμμων περιφράξεων τοῦ πρασίνου, πρὸς μέγα ὄφελος τοῦ Τουρισμοῦ μας, τοῦ ὁποίου οἱ μύσται ἐπιζητοῦν κατὰ κανόνα τὸ περίεργον καὶ τὸ καινοφανές.

Ἐκτὸς τῶν δύο προλεχθέντων κεντρικῶν ἐξυγιαντικῶν πνευμόνων, ἡ πόλις κοσμεῖται καὶ μετὰ τὸ Πάρκον τοῦ Ἀγίου Εὐδοκίμου, τὸ βαπτισθὲν «Πλατεία», ἐκτάσεως 3 στρεμμάτων, πραγματικῶν τετραγώνων ἐγκαλῶπισμα τοῦ βορείου τμήματος τῆς πόλεως, μετὰ πλουσίαν ἀνθοφόρον βλάστησιν, μετὰ εὐθυγραμμίσεις καλλωπιστικῶν ξένδρων καὶ μετὰ τὸ μικρὸν βυζαντινὸν ρυθμὸν παρεκκλησίον του.

Οἱ κηπαῖοι χώροι συμπληρῶνται πρὸς τὸ παρὸν μετὰ τὸ μικροσκοπικὸν κηπάριον, τὸ κείμενον παρὰ τὴν προκουμαίαν, εἰς τὸ βόρειον σημεῖον αὐτῆς καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἐπεκταθῆ μετὰ τὴν προσδοκωμένην κατεδάφισιν τοῦ παλαιοῦ Τελωνείου.

Μετὰ τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ τμήματος τούτου τῆς πόλεως, αἱ προσπάθειαι τοῦ Δήμου στρέφονται ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν φύτευσιν τοῦ ἀναπεπταμένου τετραγώνου, τοῦ κειμένου παρὰ τὸ λεσβιακὸν Στάδιον, τὸ ἐν τῇ θέσει «Ταρλά», ἵνα μετὰ τὴν μετατροπὴν καὶ τούτου εἰς δημόσιον κήπον, τὸν «κῆπον τῆς Παιδικῆς Χαράς», ἀξιοποιηθῆ ἡ θαυμασία αὐτῆ τοποθεσία, ἡ συνδυάζουσα ἀνοικτὴν θέαν καὶ περιβαλλομένη ἀπὸ δενδροφύτους βίλλας καὶ περικλειομένη ἐντὸς δύο λεωφόρων, τῆς μιᾶς ἀγούσης πρὸς τὸ Βοστανιον Νοσοκομεῖον καὶ τῆς ἐτέρας τοῦ Μακρῦ - Γιαλοῦ, ὁδηγούσης πρὸς τὸ ἀεροδρόμιον καὶ τὰ προάστια τῆς Πρωτευούσης.

Μετὰ τὴν συνεχιζομένην ὡς προαναφέραμεν ἐπέκτασιν τῆς πόλεως πρὸς νότον, ὁ Μακρῦ - Γιαλὸς τείνει νὰ καταστῆ ἀντὶ τοῦ δημοτικοῦ κήπου Μυτιλήνης, τὸ ἐπίκεντρον τῆς πόλεως· ὡς λέγει καὶ τὸ λαογραφικὸ τραγού-

δι τοῦ ἐκλείφαντος προώρως ἐκλεκτοῦ λογοτέχνου Στρατῆ Παπανικόλα : «κῆπος καὶ Μακρὺ - Γιαλός, τῆς Μυτιλήν'ις μας ἢ γ' ἀφαλός».

Δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ Μακρὺ - Γιαλός, ἐκτὸς τοῦ ἀνοικτοῦ ὀρίζοντος καὶ τὰς δενδροφύτους βίλλας, κέκτηται καὶ μίαν θαυμασίαν πλάζ, καθ' ὄλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν, τὴν γνωστοτάτην εἰς ἅπαντας καὶ τοὺς ξένους ἀκόμη, ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἡ πλάζ τοῦ Μακρὺ - Γιαλοῦ». Ἡ πλάζ αὕτη, τὴν 27-7-57, κατόπιν ἐνεργειῶν τῆς Τ.Ε.Τ., ἐξεκαθαρίσθη ὑπὸ ἐσκαφέως, ὅστις διήνοιξεν ἐντὸς τῆς θαλάσσης διάδρομον πλάτους 8 - 10 μ., ἐκριζώσας τὴν ὑπάρχουσαν φυκιάδαν. Ἐκ μέρους τῆς Τ.Ε.Τ. ἐπίσης, καταβάλλεται προσπάθεια ὅπως χαρακτηρισθῆ ὁ θαλάσσιος οὗτος χώρος τοῦ Μακρὺ - Γιαλοῦ, ἐθνικὸν τουριστικὸν τμῆμα καὶ ἀξιοποιηθῆ. Εἰς τὸ νότιον ἄκρον αὐτῆς, ἐντὸς φυσικοῦ ὄρμου κολυμβήσεως, ὑπάρχουν αἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ Ναυτικοῦ ὀμίλου Μυτιλήνης· δέον ὅμως, ὁ προοδευτικὸς αὐτὸς ὄμιλος νὰ ἐνισχυθῆ οἰκονομικῶς διὰ νὰ καταστῆ δυνατὸν νὰ ἀποπερατωθῶν καὶ ἐξωραϊσθῶν αἱ ὑπάρχουσαι ἐγκαταστάσεις του.

Εἰς τὴν σειρὰν αὐτὴν τῶν τοποθεσιῶν τοῦ Μακρὺ - Γιαλοῦ καὶ παραπλεύρως τοῦ σχεδιαζομένου κήπου Παιδικῆς Χαράς, ἐκτείνει τὰ γήπεδα καὶ ἀπλώνει τὸν στίβον του καὶ τὸ Γυμναστήριον. Τοῦτο μετὰ μακρὸν λήθαργον ἀπὸ ἀπόψεως δομῆσεως, εὐρίσκεται σήμερον εἰς τὸ στάδιον τοῦ κτισίματος καὶ συμπληρώσεως· ἡ δὲ πρώτη σειρὰ τῶν ἐργασιῶν, δηλ. τῆς διαμορφώσεως τοῦ γηπέδου, ἐτελείωσε· ὡσαύτως ἡ εὐθυγράμμισις τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἔχει περατωθῆ. Χάρις εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Νομαρχίας, τὰς προσπαθείας τῆς Ἐφορίας τοῦ Γυμναστηρίου, τοὺς κόπους τοῦ Δημάρχου Μυτιλήνης καὶ τὴν γενναϊόδωρον ἀρωγὴν τοῦ ὑπουργείου Παιδείας, αἱ ἐργασίαι τῆς δημιουργίας Σταδίου ἀνταξίου τῆς Μυτιλήνης, προχωροῦν καλῶς. Διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀγωνιστικοῦ χώρου ἐδαπανήθησαν ἤδη 200.000 δραχμαί. Ἀκολουθεῖ ἡ περιφραξις διὰ κιγκλιδωμάτων, μὲ δαπάνην 150.000 δραχμῶν· θὰ ἀκολουθήσῃ ἡ κατασκευὴ τῶν Προπυλαίων καὶ τῶν κερκίδων. Οὕτως ἡ Μυτιλήνη θὰ ἀποκτήσῃ, μετὰ μακροὺς μόχθους, ἓνα ἀξιοπρεπὲς Γυμναστήριον.

Ἀκολουθοῦντες τὴν λεωφόρον Μακρὺ - Γιαλοῦ καὶ παρερχόμενοι τὸν «Ναυτικὸν Ὅμιλον», βαίνομεν πρὸς τὰς ὠραίας ἡμίεσοχικὰς τοποθεσίας καὶ τὰ προάστια τῆς Μυτιλήνης, τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, τὴν γραφικὴν Σουράδα, τὴν ὠραίαν τοποθεσίαν «τοῦ Ρουσέλλη τὰ τσάμια», τοὺς Ταξιάρχας, τὴν Βαρειάν, τὸ προάστιον - κηπούπολιν τοῦτο, τὴν Νεάπολιν καὶ τὴν ὀρυγοτρόφον Κράττηγον — τὸ ἐντευκτήριον τῶν Νεμρώντ κατὰ Σεπτέμβριον μῆνα. Τὰ προάστια ταῦτα ὄντως εἶναι θαυμάσια. Πρὸ τοῦ πανοραματικοῦ τούτου θεάματος, τοῦ λιμένος τῆς Μυτιλήνης καὶ τῶν προαστίων αὐτῆς, ὁ κατὰ πρῶτον παραπλέων τὴν Μυτιλήνην ἴσταται ἔκθαμβος. Τὸν θαυμασμὸν αὐτὸν τῶν ξένων, ἀπεκρυστάλλωσεν εἰς ὕμνον ἀφθάστου λυρισμοῦ αὕτη ἡ ἰδία, ἡ ἀξία διάδοχος τοῦ Σαπφικοῦ λυρισμοῦ, Contesse de Noailles, ὅτε ἐπεσκέφθη τὴν Λέσβον.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν ἀφετηρίαν μας, τὸν Δημοτικὸν κήπον, προχωροῦμεν διὰ τῆς πάλαι καὶ νῦν λεωφόρου «Βουρναζῶν» πρὸς τὴν «Ἀλυσίδα», ἀντιπαρερχόμενοι τὴν Ἄγροτικὴν Τράπεζαν καὶ τὸ κτίριον τῆς παλαιᾶς Νομαρχίας, ὁδεύομεν τὸν ἀνηφορικὸν σκαλωτὸν δρόμον τὸν ἐπιλεγό-

μενον «Βουναρέλλι» καὶ ἀνερχόμεθα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ὅπου ὁ συνοικισμὸς τῆς Ἑργατικῆς Ἑστίας, εἰς τὴν λεγομένην συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ὅπου ἡ τελευταία κατοικία τῶν Μυτιληναίων, τὸ νεκροταφεῖον τῆς πόλεως.

Πλαγιοδρομοῦντες ἀκολούθως, κατερχόμεθα διὰ τῆς συνοικίας «Λαζαρέττο» εἰς τὴν ὀνομαστὴν συνοικίαν τῆς «Λαγκάδας», μετὰ τὴν ὠραίαν ἐκκλησίαν «τῆς Παναγιούδας τῆς Λαγκάδας», μετὰ τὸ ἰδιότυπον τοπικὸν χρῶμα, τὰς ἰδιομόρφους οἰκίας μετὰ τὰ δενδρόφυτα προαύλια μετὰ κληματαριῆς καὶ «πεζούλες» ἀνθοφόρους. Διασχίζομεν τὸν ἀνηφορικὸν δρόμον τὸν καταλήγοντα εἰς τὸν ὠραῖον, καθαρὸν καὶ νοικοκυρεμένον προσφυγικὸν συνοικισμὸν καὶ ἀναρριχώμενοι πρὸ τοῦ συνδένδρου μετοχίου τῆς Ἁγίας Μαρίας, εὐρισκόμεθα εἰς τὸ πλάτωμα τῆς συνοικίας «Νειὸ - Χωριὸ» καὶ ὑψηλότερα εἰς τὴν ὁμορον συνοικίαν «Καμάρες», ἧτις ἀναρριχάται μέχρι τοῦ μοναστηρίου τοῦ «Προφήτου - Ἡλίας», ἐρείδεται κάτωθεν ἐπὶ τῆς συνοικίας «Τζούφλου», πλαγίως ἐπὶ τῶν χαμοσπίτων τοῦ οἰκισμοῦ «Γύφτικα» καὶ ὑπερθεν στρέφεται μετὰ τὸ θαυμάσιον ἄλλος τῶν πευκακίων τῶν δεξαμενῶν ὑδρεύσεως Μυτιλήνης.

Ἀναπαυόμενοι παρὰ τὰς ὑδροδεξαμενάς εἰς τὴν σκιὰν τῶν πεύκων τοῦ ἀλσυλλίου δυνάμεθα νὰ ἐπισκοπήσωμεν à vol d'oiseau ὀλόκληρον τὸ πανόραμα τῆς ὠραίας πόλεως· καὶ ὄντως ἡ «νύμφη τοῦ Αἰγαίου» ὡς δικαίως ἐπονομάζεται, ἐξαπλοῦται πού μὲν μετὰ ἀνατολικὴν νωχέλειαν, πού δὲ μετὰ μοντέρνον ρυθμὸν οἰκισμοῦ, μετὰ τὰς γραφικὰς ἐνορίας τῆς, τοὺς ὠραίους συνοικισμοὺς τῆς καὶ τὰ καταπράσινα προάστια τῆς.

Ἡ βορεῖα πτέρυξ ἐκτείνεται ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια «Καλαμάρη», ἐξαπλοῦται ἐπὶ τριῶν λόφων καὶ καταλήγει εἰς τὴν πτέρυγα τοῦ νότου, εἰς τὸ Βοστανεῖον ἱερὸν νοσοκομεῖον. Πρὸ τῶν ποδῶν μας κείτεται ἡ κάτω-πόλις, πλατυνομένη περὶ τὴν ἀγορὰν κατὰ μάζας οἰκημάτων παλαιῶν καὶ νεωτέρων. Εἰς τὸ βάθος διακρίνονται αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τῆς Μητροπόλεως καὶ τοῦ Ἁγίου Θεράποντος μετὰ τὸν ἐπιβλητικὸν ὄγκον καὶ ρυθμὸν τῆς Πέρας, ἡ πόλις ἀναρριχάται ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Κάστρου, τὸ ὅποιον ἴσεται ὡς αἰώνιον σύμβολον τῆς δυνάμεως τῆς πάλαι ποτε ἀρχαίας Μυτιλήνης.

Ἡ πόλις τῆς Μυτιλήνης, δεδομένου ὅτι εἶναι ἀρχαία πόλις, οἰκισμένη ὑπὸ διαδοχικοὺς ρυθμοὺς, ὧν ἐπικρατέστερος εἶναι ὁ τουρκοανατολικός, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη οὐδεμίαν ρυμοτομίαν. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ νεωτέρου τμήματος τοῦ καλουμένου «Μακρὸν - Γιαλοῦ», τῶν νέων Συνοικισμῶν, τοῦ τμήματος «Κιόσκι» καὶ τῶν προαστίων, ἐπεβλήθη πολεοδορικὸν σχέδιον σχετικὸν πάντοτε· ὁ δὲ Δήμος ἀγωνίζεται νὰ συγκρατήσει, κατὰ τὰς νέας δομήσεις, τὴν γραμμὴν τῆς ἀπαιτουμένης ρυμοτομίας.

Ἐξαιρέσει τῶν νέων λεωφόρων, οἱ λοιποὶ δρόμοι τῆς πυκνοκατοικημένης πόλεως, εἶναι ἐν τῇ κυριολεξίᾳ στενοὶ δρομίσκοι μετὰ τὴν ἀνατολικὴν σφραγίδα, τὰ «σοκάκια» καὶ ἡ ἐπικρατεία των φαίνεται ὅτι θὰ κρατήσῃ ἀκόμη ἐπὶ πολὺ, εἰς τὸ πείσμα τοῦ συγχρονισμοῦ καὶ τῆς προόδου. Ἡ δὲ ἀγορὰ τῆς Μυτιλήνης παρουσιάζει καὶ αὕτη κρᾶμα νεωτέρας γραμμῆς καὶ ἀνατολικῆς συσσωρεύσεως μικρῶν καταστημάτων κειμένων σωρηδῶν

τά μὲν ἐπὶ τῶν δέ. Οὕτω, εἰς τὴν κεντρικὴν ἀγορὰν, δύναται τις νὰ θαυμάσῃ ἄνετα καταστήματα, ἐνῶ ἀπὸ τὸ «Μπὰς - Φανὰρ» — ἐξακολουθεῖ ἡ ἐπὶ τουρκοκρατίας ὀνομασία — μέχρι Ἐπάνω - Σκάλας, τὸ βλέμμα περιφέρεται ἐκπληκτον ἐπὶ μαγαζίων μικρῶν, παλαιῶν καὶ ἰδιοτύπων. Πάντως διαπιστοῦται ὅτι εἰς ἀμφότερα ὑπάρχει πλοῦτος ἐκθεμάτων, βιοτεχνία ἐπιμελημένη καὶ κίνησις μεγάλη.

Ἡ ὕδρευσις τῆς πόλεως Μυτιλήνης συντελεῖται ἐκ διαφόρων συγκροτημάτων πηγῶν, δι' ἀντιστοιχῶν ὑδραγωγείων, διδχετεύεται εἰς τὴν πόλιν, ὡς κατωτέρω περιγράφεται εἰς γενικὰς γραμμὰς καὶ διὰ τῶν ἐξῆς πηγῶν καὶ ὑδροδεξαμενῶν :

α) Πηγὴ Κρατήγου. Διὰ τὴν διοχέτευσιν τοῦ ὕδατος τούτου ὑφίσταται δεξαμενὴ εἰς Χρυσομαλλοῦσαν· τὸ δὲ ὕδωρ κατέρχεται διὰ τῆς διαδρομῆς τοῦ παλαιοῦ Φόρου Σουράδας καὶ τροφοδοτεῖ τὴν περιφέρειαν Μακρὺ - Γιαλός. Τὴν ἐποχὴν τοῦ θέρους, ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος εἶναι περὶ τὰ 400 κυβ. μέτρα ἀνὰ 24)ωρον.

β) Πηγαὶ Χασὰν Πασᾶ. Ἀπὸ τὰς πηγὰς Καγιανίου, τὸ ὕδωρ χύνεται ἐντὸς τοῦ κεντρικοῦ συγκροτήματος ὑδροδεξαμενῶν τῆς πόλεως (Καμάρες). Ἡ παροχὴ τῶν πηγῶν τούτων, ἀπὸ 1.000 κ. μ. ἀνὰ 24)ωρον —κατὰ τὸν χειμῶνα — μειοῦται εἰς 200 κ. μ. ἀνὰ 24)ωρον κατὰ τὸ θέρος.

γ) Πηγὴ Οὐτζᾶς. Ὁ ἀγωγὸς διοχετεύσεως τοῦ ὕδατος ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης κατερχεται ἀπὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς καὶ φθάνει μέχρι τοῦ Φρουρίου. Παρέχεται ὕδωρ μόνον εἰς 15 οἰκίας καὶ 7 δημοτικὰς κρήνας.

δ) Πηγαὶ Καρυῶνα καὶ Ὑδατα. Τὸ ὕδωρ κατερχόμενον ἀπὸ τὴν παρὰ τὴν Ἁγιάσον θέσιν «Καρυῶνα» τῆς τοποθεσίας «Σβυρνιού», κατέρχεται δι' ἀγωγῶν καὶ σωληνώσεων καὶ διερχόμενον διὰ τῶν ὑψωμάτων «Κακὸ - λαγκάδι» καὶ Σκούνας, καταλήγει εἰς τὴν θέσιν «Ἁγιος Δημήτριος» περιοχῆς Ντιπίου, εἰς τοποθεσίαν καλουμένην «Γύδατα», ὅπου ἐνισχυόμενον μὲ τὸ ὕδωρ τῆς ἰσχυρᾶς πηγῆς «τὰ Γύδατα», μέσῳ ἀντλιοστασίου τοῦ Δήμου Μυτιλήνης καὶ διὰ τῆς θέσεως «Λάρ' σος», κατευθύνεται εἰς Μυτιλήνην καὶ χύνεται εἰς τὴν κεντρικὴν δεξαμενὴν καὶ διὰ ταύτης διανέμεται εἰς τὴν πόλιν. Ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος «Καρυῶνα» — κατὰ τὸν χειμῶνα — εἶναι 3.000 κ.μ. ἀνὰ 24)ωρον καὶ μειοῦται — κατὰ τὸ θέρος — εἰς 500 κ. μ. ἀνὰ 24)ωρον. Τὸ παρὰ τὰς πηγὰς «Γύδατα» κείμενον ἀντλιοστάσιον, δύναται νὰ ἀποστέλη τὸ ὕδωρ 1.600 κ.μ. ἀνὰ 24)ωρον.

ε) Πηγαὶ Λαγκάδας καὶ Ἁγίας Κυριακῆς. Αἱ πηγαὶ αὗται εἶναι τοπικαί, μικρᾶς σημασίας, τροφοδοτοῦσαι δύο δημοτικὰς κρήνας. Σύνολον παροχῆς ὕδατος 2.750 κ.μ. ἀνὰ 24)ωρον.

Ἡ πόλις τῆς Μυτιλήνης, κατὰ τὰ παλαιότερα χρόνια, ἦτο ἐπαρκὴς εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὑδρέσεώς της καὶ μάλιστα τὸ ὕδωρ ἐπερίσσευε καὶ δι' αὐτοῦ ἐποτίζοντο κῆποι καὶ κητάρια καὶ αὐλαὶ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ὥστε ἀνέκαθεν ἡ Μυτιλήνη νὰ θεωρῆται ὡς κηπούπολις. Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν ὁμῶς καταστροφὴν καὶ τὴν ἀπροσδοκίως ἀπότομον πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ της, ὡς καὶ τὴν καθημερινὴν αὔξησιν αὐτοῦ, ἡ λειψυδρία ἐγένετο οὐ μόνον σὺν τῷ χρόνῳ αἰσθητή, ἀλλὰ κατήντησε μάλιστα πραγματικὴ καὶ μόνον κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἐλήφθησαν ριζικὰ μέτρα. Ἀλλὰ παρ' ὅλα τὰ μέτρα ταῦτα, ὁ Δήμος εὕρσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην τὸ καλοκαίρι,

νά αναβιάζει ἐνίοτε διὰ τῶν ὑδροφόρων αὐτοκινήτων του νερὸ εἰς τοὺς ἀκραίους συνοικισμοὺς καὶ οἰκισμοὺς, τοὺς ἐπὶ τῶν λόφων Ἀγίας Κυριακῆς, Βουναρέλλι καὶ Λαγκάδας, διὰ τὰ ποτῖση διψασμένους πληθυσμοὺς.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, τὸ ὑπέδαφος τῆς Λέσβου ἔχει ἀποθηκεύματα ἀπέραντα ὕδατινοῦ πλούτου. Τοῦτο εἶναι γνωστὸν εἰς πάντας ἡμᾶς· πρᾶγμα ποὺ ἐπιστοποιήθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν σχετικῶν ὑπηρεσιῶν. Πλὴν αἱ μελέται καὶ τὰ εὐνοϊκὰ συμπεράσματα, ἔμειναν εἰς τὰ χαρτιὰ μὴ ἀξιοποιηθέντα οὐδέποτε.

Σήμερον μολίς, καταβάλλονται γόνιμοι καὶ πρακτικαὶ ἐνέργειαι ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου Δήμων καὶ Κοινοτήτων, ὁ δὲ μετακληθεὶς ὑπαρχηγὸς τῆς Διευθύνσεως Γεωλογικῶν Μελετῶν τοῦ Ο. Η. Ε. Δόκτωρ Picar, μετὰ μελέτην ἀπεφάνθη, μὲ ὅλον τὸ κύρος τῆς αὐθεντίας του εἰς τὰ ὑδρολογικά, ὅπως καὶ εἶναι, ὅτι «dans votre île, il y a de l'eau, sous le nez!».

Ἄς εὐχρηθῶμεν ὅπως ὁ ἀφορισμὸς τοῦ ἐξόχου Ἰσραηλίτου, ποὺ μετέβαλε τὴν Τεὺλ Ἀβὶβ καὶ τὴν ὅλην περιοχὴν τῆς, ὡς ἄλλος Μωυσῆς, εἰς ζηλευτὴν κηπούπολιν, μὲ τὸ ὑδρευτικὸν ἐφαρμοσθὲν ἐκεῖσε σύστημά του, ἀξιοποιηθῆ ὑπὸ τῆς σημερινῆς ἡγεσίας τοῦ Συνδέσμου Δήμων καὶ Κοινοτήτων, ἵνα ἐπιτύχωμεν τὴν ἐπάρκειαν ὕδατος πρῶτον καὶ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν καλλιεργουμένων ἐδαφῶν κατ' ἐπόμενον λόγον.

Ἡ Μυτιλήνη, ἐκτὸς τοῦ δικτύου ὑδρεύσεως, διέθετεν ἀνεκάθευ καὶ πλήρες δίκτυον ἀποχετεύσεως τῶν ἀκαθαρσιῶν καὶ ἀπορριμμάτων τῆς πόλεως. Πλὴν ὅμως μὲ τὴν δημιουργίαν τῶν νέων οἰκισμῶν, ὡς προελέχθη, προέκυψαν ἀνάγκαι προεκτάσεως τοῦ συστήματος ὑπονόμων, ἀλλὰ καὶ τεχνικῶν προβλημάτων καλύψεως, ἐπὶ παραδείγματι ρεϊθρῶν καὶ λοιπῶν.

Οὕτω, κατὰ τὸ ἐγγὺς παρελθόν, ἐκαλύφθη τὸ μέγαλον ρεϊθρον τοῦ «πόταμου τῆς Λαγκάδας» ποὺ διασχίζει ὀλόκληρον τὸ τμήμα τῆς «Λαγκάδας» καὶ τῆς «Ἀλυσίδας» καὶ ἐκχύνεται εἰς τὴν θάλασσαν, παραπλευρῶς τοῦ δημοτικοῦ κήπου. Ἡ ὅλη διαδρομὴ τοῦ ἄλλοτε βορβοφυτεμένην καὶ ἐπικινδύνου τότε ρεϊθρου, μετεβλήθη εἰς εὐρείαν δενδροφυτεμένην λεωφόρον δένδρων πιπεριάς. Ὡσαύτως, προσφάτως, ὁ Δήμος ἐξετέλεσε καὶ τὴν κάλυψιν τοῦ ἐτέρου μεγάλου ρεϊθρου καὶ χάνδακος, ἐπικινδυνεστέρου λόγῳ καταφεροῦς ὀρητικότητος καὶ ἀποτόμων χασμάτων, τοῦ λεγομένου «ποταμοῦ τοῦ Μιντάτ», μεταβαλὼν καὶ τοῦτο εἰς ὠραίαν καθαρὰν ὁδόν, κατερχομένην ἀπὸ τοῦ Συνοικισμοῦ εἰς Ἐπάνω Σκάλαν. Συνεχῶς δὲ προστίθενται νέα ἐργασίαι, διὰ τὴν πληρεστέραν ἀποχέτευσιν καὶ ὀλοκλήρωσιν τοῦ συστήματος ὑπονόμων.

Γενικῶς, ἡ καθαριότης τῆς πόλεως εἶναι καλή. Θὰ ἦτο δὲ ἀντάξια τῆς πατροπαράδοτου καθαριότητος ὠρισμένων χωρίων τῆς νήσου, ἐὰν κατεβάλλετο προσπάθεια, νὰ δοθῆ ὑπὸ τοῦ Δήμου Μυτιλήνης ἢ δέουσα λύσις καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῶν κάρρων. Διὰ τὰ ἱκανοποιηθῆ ἡ τοπικὴ ἐμπορικὴ κίνησις ἐν Μυτιλήνῃ, ἐκτὸς τῶν φορητῶν αὐτοκινήτων, γίνεται χρῆσις καὶ τῶν πατροπαράδοτων «ἀραμπάδων», τῶν κάρρων μὲ τοὺς παλαιοὺς ὁδηγοὺς τῶν τοῦς «ἀραμπατζήδες», θορυβοποιούς, λογοπαίκτας καὶ ἀγαθοὺς ἐργατικούς ἀνθρώπους, ποὺ δίδουν μὲ τὸ θυμόσοφον ἦθος των ζῶντων τόνον εἰς τὴν ἀγοράν.

Τὸ verso τῆς ὑποθέσεως εἶναι ὅτι ὁ τόπος σταθμευσεῶς των, ζημι-

οί πολὺ τὴν τουριστικὴν ἐμφάνισιν τῆς πόλεως. Ἐξευρέθη μὲν ὀπωσδήποτε κατάλληλος χώρος σταθμεύσεως, μετασταθμευσάντων τῶν κάρρων, πρὸ 5)ετίας μόλις, ἀπὸ τῆς βορείου προκυμαίας, εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος αὐτῆς, ὅπου νῦν σταθμεύουν ἐστριμωγμένα· πλὴν ὁμως, τὸ καλύτερον θὰ ἦτο νὰ ἐξευρεθῆ τόπος τῆς εὐρείας Ἐπάνω Σκάλας, ὅπου καὶ εὐρυνσις χώρου ὑφίσταται καὶ ἄνεσις διαδρομῶν καὶ παλιδρομήσεων καὶ καθαριότης εἶναι εὐκόλον νὰ τηρηθῆ. Τὸ μόνον πού ἀπαιτεῖται θὰ εἶναι ἓνα περίπτερον σταθμεύσεως καὶ ἓνα τηλέφωνον ἐντὸς αὐτοῦ. Μόνον τοιουτοτρόπως τὰ προβλήματα τῆς Μυτιλήνης καὶ ὀλοκλήρου τῆς νήσου δύνανται νὰ τακτοποιηθῶν, τηρουμένης μὲν τῆς τουριστικῆς ἐμφανίσεως τοῦ χώρου, χωρὶς βέβαια νὰ ζημιούμεν βιοπαλαιστάς, αἰτιαζόμενοι αὐτοὺς καθ' ὥραν καὶ καθ' ἡμέραν καὶ μὴ πεδικλόνωμεν τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐργασίαν.

Πλατύτερον ὀμιλοῦντες, ὅπως ὁ ἴδιος κατὰ τὰς ἀνὰ τὴν νήσον περιοδείας μου διεπίστωσα, δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ Λέσβος διαθέτει καὶ θαυμασίας πλάζ καὶ μαγευτικώτατα τοπία, ὅσον ὀλίγα περιφέρειαι τῆς Χώρας μας ἔχουν νὰ ἐπιδείξωσι.

Καὶ ὅλα αὐτὰ τυγχάνουν σχεδὸν ἄγνωστα εἰς τὸν πολὺν κόσμον, λόγῳ μὴ ὑπάρξεως οὐδεμιᾶς διαφημίσεως. Καὶ μόνον ὑπὸ ὀλίγων ἐκλεκτῶν κατεχόμενα, οἱ ὅποιοι καὶ ζηλοτύπως τὰ ἀπολαμβάνουν κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον, πρὸς μεγίστην ζημίαν τῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς Λέσβου.

Ὡς τοιαῦτα πρέπει νὰ σημειωθῶν κατὰ κύριον λόγον : ἡ πλάζ τῶν Βατερῶν, μήκους 8 χιλιομέτρων καὶ πλάτους 60 περίπου μέτρων, κειμένη εἰς τὴν νότιον ἀκτὴν τῆς νήσου, κάτωθεν τοῦ χωρίου Βρυσσᾶ. Ὁ ὄρμος Ἐρεσσοῦ, μήκους 2 χιλιομέτρων καὶ πλάτους 500 - 800 μέτρων, κείμενος εἰς τὴν Ν. Δ. παραλίαν τῆς νήσου, εἰς τὴν Σκάλαν Ἐρεσσοῦ. Ἡ σύρτις μεταξὺ Πέτρας-Μηθύμης, μήκους 4 χιλιομέτρων περίπου καὶ πλάτους 5 μέτρων. Ἡ ἀκτὴ τῆς Ἐφταλοῦς, γενέτειρα τοῦ κορυφαίου λεσβίου λογοτέχνου Ἀργύρη Ἐφταλιώτη. Ὁ ὀρμίσκος τοῦ Ἀγίου Ἰσιδώρου, παρά τὴν κωμόπολιν Πλωμάρι. Ἡ ἀμώδης Ἀγκάλη τῆς «Ὀθριακῆς» εἰς τὸν κόλπον τῆς Γέρας, θέρετρον πέντε χωρίων τῆς Γέρας. Ὁ ὄρμος τοῦ Γαθαθᾶ, εἰς τὴν Β. Δ. ἀκτὴν τῆς νήσου, ὅπου παραθερίζουν οἱ Ἀντισσαῖοι. Ἡ ἀμμουδιὰ τοῦ Σιγρίου καὶ τοῦ ἔναντι αὐτοῦ νησιοῦ Σιγρίου (Νησώπη), κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς νήσου. Καὶ πληθῆς μικροτέρων ἄλλων πλάζ καὶ σωφεία ἀπὸ ὑψηλῶν ἀμμουδιῶν, κολπίσκους καὶ ὄρμους· γραφικὰς εἰκόνας πού σιωπῶμεν ἡμεῖς ἀλλὰ ὀμιλοῦν δι' αὐτὰς οἱ ξένοι.

Ἐν κατακλείδι, πρέπει νὰ ἐνθυμούμεθα πάντοτε τὸν ὑπέροχον ὕμνον τοῦ ἀρχαιολόγου τῆς Λιέγης καὶ Φιλέλληνος L. Lacroix, στὴν σελίδα του «Τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου» : «Ὅσες φορὲς δοκιμάζω ν' ἀναθυμηθῶ κάποιαν εἰκόνα τῆς Ἑλλάδος, αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος μὲ τῆς πολυάριθμες προοπτικῆς, πρῶτα - πρῶτα πετάει ὁ νοῦς μου στὰ Νησιά τοῦ Αἰγαίου. Ὑπάρχει τίποτε πού νὰ πραξενεῦη καὶ νὰ θέλγη πειότερο ἀπ' αὐτὴ τὴ θάλασσα μὲ τῆς ἰριδίζουσας ἀνταύγειες, ἀπ' αὐτὰ τὰ χρώματα, μὲ τῆς παράξενες μορφῆς πού ἀνακύπτουν ἀπὸ παντοῦ, ἄλλα μακρυνά, μόλις ὄρατὰ στὸν ὀρίζοντα, ἄλλα ὀλότελα σιμά σου, τόσο κοντά σου, ὥστε ἀπ' τὸ καράβι πού βρίσκεσαι, νομίζεις πῶς μπορεῖς νὰ τάγγιξεις ἀπλώνοντας τὸ χέρι.....

Νά, τὸ καράβι ξαναφεύγει κατὰ τὴ θάλασσα τὴν ἀτέλειωτα γαληνεμένη,

κατὰ τὰ ἔρημα ἀκρογιάλια πού τὰ στεφανώνουν βράχοι μὲ χρωματισμούς φευγαλέους καὶ ἀπειρόχρωμους. Καὶ νά, κι' ἄλλα νησιά : Ἡ Ἄνδρος μὲ τὶς συννεφιασμένες κορυφές, ἡ Τήνος, ὅπου ξεμπαρκάρουν «εὐσεβεῖς προσκυνηταί», ἡ Μύκονος μὲ τοὺς μύλους της, ἡ Δήλος μὲ τὰ ἱερά της ἐρείπια, ἡ Νάξος μὲ τὰ κατάλευκα σπίτια της, ἡ Σαντορίνη μὲ τὰ κοκκινωπὰ κατηφορίσματα τῶν ἀποτόμων ἀκτῶν της, ἡ Λ Ε Σ Β Ο Σ μ ἐ τ ῖ ς ἀ σ η μ ὄ χ ρ ω μ ε ς ἑ λ ι ἔ ς της. Πόσες ἀναμνήσεις ξυπνοῦν μέσα μου, ὅσες φορές σὰς ἀναθυμάμαι, εἰκόνες ἄσθηστες, μαγεία μὲ τὴν ἀδιάκοπὴ της ἀνανέωση!». (Ἐπίδοσις Χ. Ε. Μολίνου, Λεσβιακὸν Ἡμερολόγιον 1950, Βερναρδάκη - Σαμάρα).

Τί νὰ εἶπη κανεῖς τώρα ; Εὐτύχημα τὸ ὅτι εὐρέθη ἕνας Ξένος ν' ἀνακρούσῃ τὸν ὕμνον τοῦ Πελάγουσ καὶ τῶν Ἀκτῶν τῆς Νύμφης τοῦ Αἰγαίου.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ε Ν Α Τ Ο Ν

ΙΑΜΑΤΙΚΑΙ ΠΗΓΑΙ

Ἡ Λέσβος, ἡφαιστειογενὴς οὖσα καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἑκτασιν αὐτῆς, ἔσχε τὸ πλεονέκτημα, ἀποτέλεσμα κυρίως τῆς κατὰ τὴν τριτογενῆ περιόδον ἐντόνως λειτουργησάσης ἡφαιστείου ἐνεργείας καὶ γενικώτερον τῶν ἐνδογενῶν, νὰ πλουτισθῇ μὲ πλῆθος ἱαματικῶν πηγῶν, διαφόρων χημικῶν συνθέσεων καὶ θερμοκρασιῶν, ἐγκατεσπαρμένων εἰς ὅλα τὰ σημεῖα αὐτῆς, πλησίον τῆς Μυτιλήνης καὶ μακρὰν αὐτῆς.

Αἱ πλεῖστοι ὅμως ἐκ τούτων, ἂν καὶ δὲν ὑστεροῦν οὐδόλως εἰς ἱαματικὰς ιδιότητας τῶν καλλιτέρων ἱαματικῶν πηγῶν τῆς Εὐρώπης, λόγῳ τῆς πρωτογόνου καταστάσεως ἐκμεταλλεύσεως, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, καὶ ὡς ἐκ τούτου τῆς μικρᾶς σχετικῶς λουτρικῆς κινήσεως, παρέμειναν διὰ τὴν κοινὴν γνώμην ὡς ἱαματικαὶ πηγαὶ τοπικῆς σημασίας.

Περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν ἱαματικῶν πηγῶν, κατὰ τὸν Γερμανὸν Xaverius Landerer, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν Λέσβον τὸ 1845 καὶ ἐμελέτησε τὰ ἱαματικὰ ὕδατα αὐτῆς, ὁ Γαληνὸς ποιεῖται εὐφημον μνεῖαν περὶ τούτων. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἐρέσσιος ἱατροφιλόσοφος καὶ βοτανικὸς Θεόφραστος καὶ ὁ Ἀριστείδης Αἴλιος, ἀναφέρουν περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν ἱαματικῶν πηγῶν τῆς Λέσβου.

Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῶν μελετῶν συγχρόνων, περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἱαματικῶν πηγῶν τῆς νήσου, εἶναι καταφανὲς ὅτι, αἱ ἱαματικαὶ πηγαὶ τῆς Λέσβου κατόπιν ἀξιοποιήσεως αὐτῶν, διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀπαιτουμένων τεχνικῶν ἔργων καὶ τῆς ἐντατικῆς διαφημίσεως αὐτῶν, δύνανται νὰ ἀποτελέσουν ἕνα σημαντικὸν παράγοντα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς εὐρείας τουριστικῆς κινήσεως εἰς τὴν Λέσβον.

Κατωτέρω περιγράφομεν τὰς ὑπαρχούσας ἱαματικὰς πηγὰς τῆς νήσου Λέσβου.

Α) ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΛΟΥΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΡΜΗΣ

Ἡ ἱαματικὴ πηγὴ Λουτροπόλεως Θερμῆς, κεῖται βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως Μυτιλήνης, ἐπὶ τῆς παραλίας, εἰς διακλάδωσιν ὁδῶν ἀγουσῶν πρὸς τὰ χωρία Μυστεγνὰ καὶ Θερμὴν καὶ εἰς ἀπόστασιν 5,8 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυστεγνὰ, 900 μέτρων ἀπὸ Θερμὴν καὶ 12,5 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης. Ἐξυπηρετεῖται δὲ διὰ τῆς τακτικῆς ἀνὰ ὥραν συγκοινωνίας τῶν ἀστικῶν Γραμμῶν.

Ἀναμφισβητήτως, αἱ γύρωθεν αὐτῆς ὑπάρχουσαι φυσικαὶ καλλοναί, εἶναι ὑπέροχοι. Ἡ ὑπὴνεμος τοποθεσία της, ὁ πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπέραντος καὶ διαυγῆς ὀρίζων της, τὰ πλούσια τῶν παντοειδῶν αὐτῆς δένδρων φυλλώματα, ἡ ὄνειρῶδης κατὰ τὰς θερινὰς ἰδίως νύκτας παραλία της, πείθει ἕκαστον ἐπισκεπτόμενον αὐτήν, ὅτι ἡ προνομιούχος αὕτη γωνία τῆς «Ἰμερτῆς Λέσθου», ἀποτελεῖ ὄχι μόνον καταφύγιον διὰ τοὺς ἀσθενεῖς ἐκ παντοίων χρονίων νοσημάτων, ἀλλὰ καὶ τόπον καταφυγῆς διὰ τοὺς ἐκ πάσης σωματικῆς, πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς κοπώσεως καταβεβλημένους. Τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦτο περιβάλλον, μὲ τὸ θαυμάσιον πάρκον τῆς ἱαματικῆς πηγῆς, τὸν πευκῶνα, τὴν παραπλεύρως εὐρισκομένην θαυμασίαν πλάζ θαλασσίῳ λουτρῶν, τὸ ψάρεμα, τὰ σπὸρ ἐν γένει καὶ τοὺς περιπάτους ἀνὰ τὰς πέριξ τοποθεσίας, προσφέρουν τὴν ἀπαραίτητον ψυχαγωγίαν εἰς τοὺς ἐκεῖ διαμένοντας ἀσθενεῖς καὶ παραθεριστάς.

Ἐπὶ τῶν Τούρκων, λόγῳ τῆς ὑπαρχούσης ἱαματικῆς πηγῆς, αὕτη καὶ ὁ περὶ αὐτὴν χώρος, ἐκαλεῖτο (σαρῆ - λίτζα) Σάρλιτζα, ἦτοι κίτρινος λουτρῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἀρχαιολογικὴν ἀξίαν κέκτηται ὁ χώρος οὗτος. Πρὸς νότον τῆς ἱαματικῆς πηγῆς, περὶ τὰ 1.000 μέτρα ἀπ' αὐτῆς, ἐπὶ τῆς παραλίας, ἔκειτό ποτε ἡ ἀρχαία Θερμὴ, ὁ πολιτισμὸς τῆς ὁποίας ἀνάγεται περὶ τὸ 3.000 π.Χ., ὡς ἐμφαίνεται κατὰ τὰς γενομένας ὑπὸ τῆς Miss Lamb τὸ 1930 - 33, ἀνασκαφὰς εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην. Ἴσως ἡ εἰδυλλιακὴ αὕτη τοποθεσία ἀλλὰ καὶ αἱ πλησίον αὐτῆς ἱαματικαὶ πηγαί, νὰ καθώρισαν τὴν θέσιν οἰκοδομήσεως τῆς ἀρχαίας Θερμῆς, ἥτις θεωρεῖται ἐκ τῶν πρώτων τῆς Λέσθου πόλεων, σύγχρονος τῆς πρώτης Τροίας.

Εἶναι γεγονός, ὅτι τὰ ἱαματικὰ ὕδατα τῆς Θερμῆς, ἐχρησιμοποιοῦντο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Τὰς πηγὰς ταύτας ἀναφέρει ὁ Περγαμηνὸς ἱατρὸς Κλαύδιος Γαληνός· ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστείδης Αἴλιος ὁμιλεῖ δι' αὐτάς καὶ διὰ τὰς ἐορτάς της, τὴν περίφημον «Θερμαϊκὴν Πανήγυριν».

Κατὰ τὸ 1937 ὁπότε, ἡ Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἐταιρεία μὲ τὴν συνδρομὴν τῆς Κοινότητος Θερμῆς, ἀνέσκαψε τὴν περιοχὴν ταύτην, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ξενοδοχείου Sarlidje Palace, ἀπεκαλύφθησαν μικροὶ λουτρώνες εἰς δύο σειράς, μὲ ὄχετους εἰς τοὺς διαδρόμους των. Ἐπίσης ἡ ἐπὶ λίθου, πλησίον τῆς πηγῆς, ἀνευρεθεῖσα ἐπιγραφή «ARTEMIDI TH ΘΕΡΜΙΑΣ», μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ ἱαματικὴ πηγὴ ἔθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς πηγὴ ἱερὰ τῆς «Θερμίας Ἀρτέμιδος». Ἄλλὰ καὶ ἄλλα εὐρήματα μᾶς ἀποκαλύπτουν ὅτι ἐκεῖ ἐλατρεύτο ἡ πολυσύνθετος θεὰ Ἄρτεμις, πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας ἐτελοῦντο ποιητικοὶ καὶ λοιποὶ ἀγῶνες, ἡ ὁποία θεὰ ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἦτο καὶ προστάτις τῶν θερμῶν

πηγών, εις ἣν Θερμίαν ἀπεδίδοντο αἱ θεραπευτικαὶ ιδιότητες τῆς πηγῆς· καὶ ἀκόμη ὅτι τὰ ἱαματικά αὐτῆς ὕδατα, ἐπροτιμῶντο ὑπὸ τῶν ἐπισημῶν Ρωμαίων.

Ὁ χημικὸς X. Landerer, ἐπισκεφθεὶς τὴν Λέσβον τὸ 1845, λέγει ὅτι ἡ ἱαματικὴ πηγὴ Θερμῆς ὡς ἐκ τῶν συστατικῶν τῆς, μεγάλως συντελεῖ πρὸς θεραπείαν τῶν χρονίων ρευματισμῶν, ἀρθρίτιδος, χοιράδων, δερματικῶν παθήσεων καὶ λοιπῶν. Τοῦ δὲ διασήμου Γαλάτου γεωλόγου L. de Launay, κατὰ τὴν εἰς Λέσβον ἐπίσκεψίν του τὸ 1896, ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν του τὰ ἱαματικά λουτρὰ τῆς Θερμῆς· ἐνεργήσας δὲ κατόπιν ἀνάλυσιν αὐτῶν εἰς τὸ χημεῖον τῆς Μεταλλουργικῆς Σχολῆς (Ecole des Mines) τῶν Παρισίων, ἀπεφάνθη περὶ τῆς ἀναμφισβήτητου ὠφελείας καὶ τῆς εὐεργετικῆς ἐνεργείας τῶν συστατικῶν τῶν ὑδάτων τούτων, ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν.

Βεβαίως πολὺ πρὸ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Γαλάτου ἐπιστήμονος, ἡ μακρὰ πείρα, τὰ πλήθη τῶν λουομένων καὶ αἱ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν μαρτυρίαι περὶ ἀκμάζοντος καὶ ἀνθούντος τοῦ ἐκεῖ πλησίου συνοικισμοῦ τῆς ἀρχαίας Θερμῆς, εἶχον καταδείξει τὴν μεγίστην σπουδαιότητα τῆς ἱαματικῆς πηγῆς.

Κατὰ τὸν Δρα τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν Μιχ. Λ. Περτέση, ἡ ἀνάλυσις τοῦ ὕδατος τῆς ἱαματικῆς πηγῆς Θερμῆς, ἔχει ὡς ἑξῆς :

Θερκοκρασία : 49,9° Κελσίου

Ραδιενέργεια : 0,8 μονάδες MACHE

Χαρακτηρισμὸς : Θερμὴ σιδηροῦχος ἀλιπηγή.

Ἐν χιλιόγραμμον ὕδατος περιέχει :

Χλωριούχον ἀμμώνιον	(NH ₄ Cl)	0,054	γραμμάρια
Ἰωδιούχον κάλιον	(KJ)	0,0009	»
Βρωμιούχον κάλιον	(KBr)	0,100	»
Χλωριούχον κάλιον	(KCl)	1,140	»
Νιτρικὸν νάτριον	(NaNO ₃)	0,002	»
Χλωριούχον νάτριον	(NaCl)	26,52	»
Χλωριούχον μαγνήσιον	(MgCl ₂ · 6H ₂ O)	2,83	»
Χλωριούχον ἀσβέστιον	(CaCl ₂)	2,24	»
Θεικὸν ἀσβέστιον	(CaSO ₄)	2,83	»
Ἵδρανθρακικὸν ἀσβέστιον	(CaCHCO ₃)	0,33	»
Ἵδρανθρακικὸν σίδηρον	(FeCHCO ₃)	0,02	»
Μεταπυριτικὸν ὄξύ	(H ₂ SiO ₃)	0,05	»
Ἐλεύθερον ἀνθρακικὸν ὄξύ	(H ₂ CO ₃)	0,12	»

Ἐνδείξεις. Ἀσφαλὴς θεραπεία : Ρευματισμῶν, ἀρθριτισμοῦ, λίθων νεφροῦ καὶ ἥπατος, διαβήτου, νοσημάτων ἥπατος, νεφρῶν, γυναικολογικῶν παθήσεων, στείρωσεως, αἵματος, κυκλοφοριακοῦ συστήματος καὶ δερματικῶν παθήσεων.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, τὰ ἱαματικά ὕδατα τῆς πηγῆς, ἐνδείκνυνται καὶ διὰ τὰς παθήσεις ἀρτηριοσκληρώσεως καὶ ἀρτηριακῆς πίεσεως, κατὰ τῆς ἰσχυαλγίας, ὀσφυαλγίας, παθήσεις τῶν νεύρων, λεμφατισμοῦ, μεγαλοσπληνίας, κιρῶσεως, παραλύσεως, περιοστίτιδος καὶ ραχίτιδος.

Ἐλαιῶνες κοντὰ στὴν Γέρα

Χρησιμοποιούνται επίσης δι' εισπνοάς, επί χρονίου βρογχικού κατάρρου, κατάρρου φάρυγγος και τής ευσταθιανής σάλπιγγος.

Ἡ ποσιθεραπεία δέον νὰ γίνεται μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ κατόπιν ὁδηγίας τοῦ ἱατροῦ ποσιλόγου, λόγω τῆς μεγάλης περιεκτικότητος τοῦ ὕδατος εἰς χλωριούχον νάτριον, τὸ ὁποῖον τὰ καθιστᾷ λίαν ἄλμυρά καὶ ἐπιβλαβή, ἰδίως εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν νεφρῶν, εἰς τοὺς πάσχοντας ἐκ λευκοματουρίας, νεφρίτιδος καὶ λοιπῶν.

Κατὰ τὸν Μιχ. Λ. Περτέσην «ἀπὸ ἀπόψεως χημικῆς συστάσεως τοῦ ἱαματικοῦ ὕδατος, εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ μεγάλη ὁμοιότης πρὸς τὴν χημικὴν σύστασιν τοῦ θαλασσίου ὕδατος, ἐξαιρέσει τῆς ἐν τῷ ὕδατι τῆς πηγῆς ἠύξημένης περιεκτικότητος εἰς σίδηρον καὶ ἀσβέστιον. Ἡ ἐν τῷ ὕδατι τῶν διαφόρων θαλασσῶν παρατηρηθεῖσα σχεδὸν σταθερὰ σχέσις τῶν βαρῶν τοῦ βρωμίου πρὸς τὸ χλώριον, ἥτις εἶναι $\text{BrX103} : \text{Cl} = 3,9$ [Bulletin de l'inst. Océographique de Monaco No 260 (1913)], παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ ὕδωρ τῆς Θερμῆς, ἰσομένη πρὸς 3,83.

Ἡ πηγὴ τῆς Θερμῆς προσομοιάζει, κατὰ τὴν χημικὴν σύστασιν, πρὸς τὰς κάτωθι ξένας καὶ ἑλληνικὰς ἀλιπηγάς».

Π Η Γ Α Ι	Θερμοκρασία εἰς °C	Σύνολον δια- λελυμένων ἁ- λῶν (GR κατὰ KGR ὕδατος)	Χλωριούχον νάτριον (GR κατὰ KGR ὕ- δατος)
Θερμὴ	46,9	35,48	26,18
Soden bei Salmünster (Grosser Sprudel) Γερμ.	12,3	34,05	25,22
Pyrmont (Bohrlochsquelle) Γερμανίας	15	40,68	32
Salins - du - Jura (Puits - à - Muire) Γαλλίας	11,5	26	22,74
Hamam - Melouan Ἀλγερίου	40	30,01	26
Αἰδηψὸς	77,5	33,58	26,90
Κύθνος (Πηγὴ Κακκάβου)	52,3	37,01	28,69
Ἰκαρία (Πηγὴ Σπηλαίου)	53,9	38,73	29,19

Ὡς παρατηροῦμεν, λόγω τῶν συστατικῶν του, ἡ θεραπευτικὴ ἰδιότης τοῦ ἱαματικοῦ ὕδατος τῆς Θερμῆς, εἶναι ἂν ὄχι ἀνωτέρα, πάντως ἐφάμιλλος τῶν ἱαματικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ὕδατος τῶν καλλιτέρων ἑλληνικῶν καὶ ξένων λουτροπηγῶν.

Κατὰ ἔκδοσιν ὑπὸ τοῦ Ε.Ο.Τ. «Λουτροπόλεις καὶ Ἰαματικαὶ πηγαὶ 1951 - 1952 - 1953» «Οἱ ὀργανοληπτικοὶ χαρακτήρες τοῦ ὕδατος τῆς ἀλιπηγῆς Θερμῆς, εἶναι οἱ ἑξῆς :

Διαύγεια : Τελεία εἰς προσφάτως ληφθέν ὕδωρ : Ἐκ τοῦ ἐντὸς φιάλης ληφθέντος ὕδατος ἀποβάλλεται μετὰ τινα χρόνον κιτρινέρυθρον ἴζημα ἐξ ὑδροξειδίου τοῦ σιδήρου.

Ὅσμη : Οὐδεμία.

Γεῦσις : Ἀλμυρά.

Χρῶμα : Οὐδέν.

Φυσικοχημικά σταθερά.

Θερμοκρασία $46,9^{\circ}$ C. Ταυτόχρονος θερμοκρασία αέρος υπό σκιάν $28,5^{\circ}$ C.

Πυκνότης 15°) $15^{\circ} = 1,02699$

$^{\circ}$ Ηλεκτρολυτική αγωγιμότης $K_{18} = 0,04609$

Ταπείνωσις σημείου πήξεως = $2,0^{\circ}$ εν σχέσει πρὸς τὸ ἀπεσταγμένον ὕδωρ.

$^{\circ}$ Ωσμωτική πίεσις = $28,4$ ἀτμόσφαιραι.

Ραδιενέργεια = $0,8$ μονάδες ΜΑCΗΕ.

$^{\circ}$ Εκθέτης ὑδρογόνου $pH = 20^{\circ}$ μὲ δείκτην ΒRΟΜΤΗΥ - ΜΟLΒLΑΥ = $6,84$.

Χημικὴ ἀνάλυσις.

Στερεὸν ὑπόλειμμα 1 Kgr* ὕδατος περιέχει 35.1024 gr* στερεοῦ ὑπολείμματος εἰς 180° .

Ποιοτικὴ ἀνίχνευσις καὶ στοιχεῖα εἰς ἴχνη :

$^{\circ}$ Ἰχνη στροντίου (φασματοσκοπικῶς).

$^{\circ}$ Ἰχνη νιτρικῶν ἀλάτων.

$^{\circ}$ Ἀπουσία νιτρωδῶν ἀλάτων.

$^{\circ}$ Ἀπουσία ὀξυγόνου ἐν διαλύσει.

$^{\circ}$ Ἀπουσία ἐνώσεων τοῦ ἀρσενικοῦ.

 $^{\circ}$ Ὅγκος ἐλευθέρων ἀερίων.

$^{\circ}$ Ὁ ὄγκος τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρακικοῦ ὀξέος ἐνὸς Kgr* ὕδατος, ὑπολογιζόμενος εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῆς πηγῆς ($46,9^{\circ}$ C) καὶ ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστών, εἶναι $40,8$ κυβ. ἐκ.».

$^{\circ}$ Ἄλλοτε ἡ ἱαματικὴ πηγὴ Θερμῆς ἦτο εἰς τὴν κυριότητα τῆς Κοινότητος Θερμῆς. Πρὸ ἐτῶν ὅμως, ἡ κυριότης τῶν ἱαματικῶν πηγῶν ἐξεχωρήθη εἰς τὸ Ταμεῖον Συντάξεως Ἀσφαλίσεως Ὑγειονομικῶν (Τ.Σ.Α.Υ.). Τὸ δὲ 1930 ἀνεγνωρίσθη καὶ ἡ κωμόπολις Θερμῆς ὡς Λουτρόπολις.

Τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ τῆς πηγῆς φέρεται διὰ φυσικῆς ροῆς, ἐντὸς κτιστοῦ, κλειστοῦ ὑπογείου ὀχετοῦ, ἄγνωστον ἀκριβῶς πόθεν πηγάζοντος καὶ ἐκβάλλει, ὑπὸ θερμοκρασίαν $46,9^{\circ}$ C, ἐντὸς φρεατίου, εὑρισκομένου ἄνωθεν καὶ παραπλεύρως τοῦ λουτροθεραπευτηρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἑκατὸν περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Κατὰ τὴν ἐξοδὸν του, τὸ φερόμενον διὰ τοῦ ὀχετοῦ ὕδωρ τῆς πηγῆς, εἶναι τελειῶς διαυγές, θολοῦται ὅμως ταχέως, ἀποβαλλομένου κιτρινωποῦ ἰζήματος ἐξ ὕδροξειδίου τοῦ σιδήρου. Ἡ παροχὴ τῆς πηγῆς (Αὐγούστος 1930) εὑρέθη ἴση πρὸς 347 κυβ. μέτρα ἀνά 24 ὥρον.

$^{\circ}$ Ἐκ τοῦ δεξαμενιδίου, διὰ φυσικῆς ροῆς, διοχετεύεται διὰ τεσσάρων σιδηρῶν σωληνώσεων, τοῦ πρώτου φερομένου πρὸς τὰς δύο κοινὰς δεξαμενάς λούσεως, τοῦ δευτέρου πρὸς τέσσαρας δεξαμενάς ἀποψύξεως (ψυγεῖα), τοῦ τρίτου πρὸς τοὺς λουτήρας ἀπ' εὐθείας καὶ τοῦ τετάρτου πρὸς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀργίας τοῦ λουτροθεραπευτηρίου καὶ πρὸς σκοπὸν ἐκχειλῶσεως τοῦ φερομένου ἐντὸς τοῦ δεξαμενιδίου ἱαματικοῦ ὕδατος.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΥΔΡΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Εἰς τὰς λουτρικὰς ἐγκαταστάσεις περιλαμβάνονται : α) Αἱ δεξαμεναὶ κοινῆς λούσεως. β) Τὸ λουτρικὸν οἰκοδόμημα καὶ γ) Τμῆμα τοῦ ξενοδοχείου.

α) Ὑπάρχουν δύο παλαιαὶ δεξαμεναὶ κοινῆς λούσεως, μία προοριζομένη διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ μία προοριζομένη διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Ἑλένης. Αἱ δεξαμεναὶ αὗται ἀνεκαινίσθησαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὑπὸ τοῦ Χασὰν πασᾶ τοῦ Τζεζάερλη. Τροφοδοτοῦνται δέ, ὡς προελέχθη, διὰ ἰαματικοῦ ὕδατος ἀπ' εὐθείας, διὰ σιδηροῦ σωλῆνος, ἐκ τοῦ φρεατίου.

β) Τὸ λουτρικὸν οἰκοδόμημα περιλαμβάνει τὸν προθάλαμον καὶ 15 μεμονωμένους λουτήρας εἰς δύο σειράς, χωριζομένους ὑπ' ἐνὸς διαδρόμου. Ἐκαστος τῶν λουτήρων τούτων περιλαμβάνει κτιστὸν μαρμαρινὸν λουτήρα μήκους 1,70 τοῦ μέτρου, πλάτους 0,70 τοῦ μέτρου καὶ βάρους 0,90 τοῦ μέτρου. Οἱ λουτήρες οὗτοι τροφοδοτοῦνται δι' ἰαματικοῦ ὕδατος, διὰ δύο κρουσῶν, ὁ εἰς τῶν ὁποίων ρεῖ ὕδωρ διοχετευόμενον ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ δεξαμενιδίου καὶ ὁ ἕτερος ἐκ τῶν παραπλευρῶς τοῦ λουτροθεραπευτηρίου εὐρῖσκομένων δύο δεξαμενῶν ἀποψύξεως τοῦ ἰαματικοῦ ὕδατος.

Ἐτεροὶ τέσσαρες μεμονωμένοι λουτήρες εὐρίσκονται εἰς τὸ ἰσόγειον τοῦ ξενοδοχείου Sarlidje Palace, χρησιμοποιούμενοι μόνον ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ διαμενόντων ἀσθενῶν. Ἐντὸς δὲ τοῦ ὑδροθεραπευτηρίου εἶναι ἐγκατεστημένος μόνιμος ἰατρὸς πρὸς ἐξέτασιν τῶν λουομένων.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΩΝ

Τὸ παρὰ τὸ λουτροθεραπευτήριον ξενοδοχεῖον Sarlidje Palace, ἰδιοκτησίας τοῦ Τ. Σ. Α. Υ., τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ὑπὸ πάρκου μὲ πίσταν χοροῦ, ἐπιτρέπει τὴν ἄνετον καὶ εὐχάριστον ἐν αὐτῷ διαμονήν, τόσον τῶν λουομένων, ὅσον καὶ τῶν παραθεριστῶν διὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας, τῆς περιόδου λειτουργίας του.

Εἶναι τριώροφον, ἀνήκον εἰς τὴν Β' τάξιν τῶν ξενοδοχείων καὶ περιλαμβάνει 39 δωμάτια τῶν 71 κλινῶν συνολικῶς καὶ δύο λουτήρας καθαριότητος. Διαθέτει ἐστιατόριον, αἴθουσαν ἀναμονῆς, ὕδρευσιν, ἠλεκτρικὴν ἐγκατάστασιν δι' ἰδίας ἠλεκτρογεννητρίας· στερεῖται ὁμῶς κεντρικῆς θερμάνσεως. Ἐσχάτως ὁμῶς νέαι ἐπεκτάσεις τοῦ ξενοδοχείου πραγματοποιοῦνται ὑπὸ τοῦ μισθωτοῦ τῆς ἰαματικῆς πηγῆς Λεάνδρου Τρουμπούνη, ὅστις ἔχει ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταβάλλῃ κατ' ἔτος εἰς τὸ Τ.Σ.Α.Υ. τὰ 32,2% τῶν ἀκαθαρίστων ἐσόδων καὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων ἐνὸς ἑκατομμυρίου δρχ. μέχρι τῆς λήξεως τῆς μισθώσεως.

Πλὴν τοῦ ξενοδοχείου, ἐντὸς τοῦ χώρου αὐτοῦ καὶ παραπλευρῶς, ὑπάρχουν τρία οἰκοδομήματα δι' οἰκογενεῖας ἀσθενῶν ἢ παραθεριστῶν. Τὸ ἐν ἐξ αὐτῶν τῶν οἰκοδομημάτων ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κατοικίας δύο δωματίων ἐκάστης· τὸ ἕτερον ἐπίσης ἐκ δύο κατοικιῶν, δύο δωματίων ἐκάστης καὶ τὸ τρίτον ἐξ ὀκτῶ κατοικιῶν, δύο δωματίων ἐκάστης. Ἡτοι συνολικῶς τὰ τρία οἰκοδομήματα ἀποτελοῦνται ἀπὸ 12 κατοικίας συνόλου 24 δωματίων. Ἐκάστη δὲ κατοικία ἐνοικιάζεται, κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον, ἀντὶ 50 δρχ.

ήμερησίως. Ἄλλα καὶ ἐκτὸς τῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ Τ.Σ.Α.Υ. ὑπάρχουν ἐκμεταλλεόμενα ὑπὸ ἰδιωτῶν 8 οἰκοδομήματα τῶν 86 δωματίων συνολικῶς, ἅτινα διατίθενται ὡς ἐνοικιαζόμενα δωμάτια.

Τὸ Sarlidje Palace ὑδρεύεται ἐκ πηγῆς ἰδιοκτησίας τοῦ Τ.Σ.Α.Υ. καὶ διαθέτει ἠλεκτρογεννήτριαν χρησιμοποιομένην εἰς περίπτωσιν πτώσεως τῆς τάσεως τῆς Κοινοτικῆς τοιαύτης.

ΛΟΥΤΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἡ ἱαματικὴ πηγὴ τῆς Λουτροπόλεως Θερμῆς κρίνεται, ἀπὸ ἀπόψεως ἐγκαταστάσεων καὶ λουτρικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ὡς ἡ καλύτερα τῶν ἱαματικῶν πηγῶν τῆς νήσου, ἱκανοποιούσα τὰς ἀνάγκας τῶν λουομένων καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ λόγῳ τῆς φήμης ὡς Λουτροπόλεως, κατέχει τὴν πρώτην βαθμίδα εἰς τὴν κίνησιν τῶν ἀσθενῶν πρὸς λουτροθεραπείαν.

Αἱ τιμαὶ ἀδείας λούσεως καὶ εἰσιτηρίου, ἀπὸ τὸ 1951 ἕως τὸ 1957, ἔχουν ὡς κατωτέρω :

	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Τιμαὶ δελτίου ἀδείας λούσεως ἐφ' ἅπαξ	10	10	10	10	10	15	15
Τιμαὶ εἰσιτηρίου ἐκάστης λούσεως — λουτήρων Β' τάξεως.	4,10	7	7	7	7	9	9
Τιμαὶ εἰσιτηρίου ἐκάστης λούσεως — κοινῶν δεξαμενῶν Α' τάξεως.	2,50	4	4	3	3	4	4

Κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα τῆς πραγματοποιηθείσης κινήσεως ἀπὸ τοῦ 1931 - 1940 καὶ 1950 - 1957.

Ἡ λουτρικὴ περίοδος, εἰς τὴν ἱαματικὴν ταύτην πηγὴν, ἄρχεται ἀπὸ τὰ τέλη Μαΐου καὶ λήγει κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου, ἐξαρτωμένη βεβαίως ἐκ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν.

ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ

Ὅσον θέλωμεν μία ἱαματικὴ πηγὴ, ὡς τῆς Λουτροπόλεως Θερμῆς, νὰ ἀνέρχεται εἰς ὕψος ἐκτιμήσεως καὶ Πανελληνίου τουλάχιστον περιοπῆς, τότε καὶ αἱ ἐλλείψεις αἵτινες βαρύνουν αὐτὴν γίνονται αἰσθηταί.

Ἡ ἱαματικὴ πηγὴ Θερμῆς, ἂν καὶ θεωρῆται ἡ πλέον κατάλληλος διὰ τὴν ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν θεραπείας καὶ διασκεδάσεως τῶν λουομένων, ἐν τούτοις, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης ἐξεταζομένη, ἔχει πλείστας ἐλλείψεις. Ἡ Λουτρόπολις αὕτη, ἂν καὶ λόγῳ φυσικῶν καὶ θεραπευτικῶν προτερημάτων τῆς θὰ ἠδύνατο νὰ καταστῆ ἐν ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τουριστικῶν κέντρων

Πίναξ 10

Κίνησις λουομένων και πραγματοποιηθείσαι λούσεις
της Λουτροπόλεως Θερμής

Έτος	Λουόμενοι	Πραγματοποιηθείσαι λούσεις	ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
1931	529	5.104	1) Τα δεδομένα από του έτους 1931 μέχρι και του 1953, ελήφθησαν εκ του βιβλίου εκδόσεως του Ε. Ο. Τ. (Λουτροπόλεις και Ίαματικά πηγαί 1951-1952-1953. Αθήναι 1954).
1932	562	5.548	
1933	707	5.861	
1934	615	6.086	
1935	510	4.919	
1936	997	12.136	
1937	842	10.948	
1938	1.070	9.910	
1939	506	10.773	
1940	620	2.307	
1950	1.033	11.065	
1951	904	14.092	
1952	1.007	12.998	
1953	940	14.345	
1954	1.020	16.614	
1955	1.185	15.157	
1956	1.058	13.587	
1957	1.017	12.778	

του Αιγαίου και όλης της Ελλάδος, ύστερεί κατά πολύ λόγω τεχνικών ελλείψεων εις την ίκανοποίησιν άπαιτήσεων, αίτινες κρίνονται άπαιτητά δια μίαν συγχρονισμένην λουτρόπολιν.

Δια την ανάδειξιν ούτω της Λουτροπόλεως εις τοιαύτην Πανελληνίου φήμης, δέον όπως αξιοποιηθώσι επί το σύγχρονον τά φυσικά πλεονεκτήματα αύτης, δι' έκτελέσεως πλείστων όσων τεχνικών έργων. Δέον προς τοúτο όπως :

α) Αί δεξαμεναί κοινής λούσεως διαρρυθμισθώσι και συγχρονισθώσι συμφώνως προς τας άπαιτήσεις προοδευμένων ανθρώπων.

β) Οί μεμονωμένοι λουτήρες, καιτοι κρίνονται ίκανοποιητικώς έμφανίσημοι, έν τούτοις ύφίσταται άνάγκη να προστεθώσι πλην των τεσσάρων και έτεροι λουτήρες έντός του ξενοδοχείου προς ίκανοποιητικήν έξυπνρήτησιν των λουομένων ένοίκων αύτου, άνευ μετακινήσεως των άσθενών εκ του ξενοδοχείου εις το ύδροθεραπευτήριον. Δέον έπίσης όπως αύξηθούν κατά πολύ οί λουτήρες του ύδροθεραπευτηρίου δια τους έξωθεν προσερχομένους λουομένους, ούτως ώστε να εκλείψη ή άνωμαλία, κατά την περίοδον ιδίως της αίχμής της κινήσεως, ένεκεν της όποίας ταλαιπωρούνται πλείστοι άσθενείς αναμένοντες την σειράν των.

γ) Αί διατειθέμενα κλίνα, τόσον του ξενοδοχείου και των παραπλεύρωσ αύτου παραπηγμάτων, όσον και των ένοικιαζομένων οικιών, κρίνονται άνεπαρκείς. Έπί τούτω και δοθέντος ότι ή Λουτρόπολις Θερμής άξιόι ού μόνον να καταστή ήνα κέντρον θεραπείας άσθενών, αλλά περισσότερον ήνα κέντρον άναψυχής παραθεριστών, δέον όπως το Τ.Σ.Α.Υ. άνεγείρη έτερον

ξενοδοχείον, εις παραπλεύρως του Sarlidje Palace εύρισκόμενον οικόπεδον ιδιοκτησίας του. Κρίνομεν όμως σκόπιμον όπως τὸ νεοϊδρυθησόμενον ξενοδοχείον νὰ εἶναι λαϊκοῦ τύπου, μὲ τιμὰς προσιτὰς καὶ διὰ τὰς οικονομικὰς ἀσθενεστέρως τάξεις τῶν λουομένων καὶ παραθεριστῶν, χωρὶς βεβαίως νὰ στερῆται τῶν ἀπαιτουμένων ἐγκαταστάσεων σχετικῆς ἀνέσεως.

Οὕτω θὰ καταστῆ ἐφικτὸν νὰ ἰκανοποιηθοῦν αἱ ἀπαιτήσεις ὄλων τῶν τάξεων τῶν παραθεριζόντων καὶ λουομένων, ἡ κίνησις τῶν ὁποίων συνεχῶς αὐξάνεται καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν ὄλων τῶν σχετικῶν ἔργων διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς νήσου - πραγματικῶς - ὡς τουριστικοῦ κέντρου καὶ διὰ καταλλήλου διαφημίσεως, θὰ αὐξηθῆ κατὰ πολὺ ἡ ὑπάρχουσα κίνησις λουομένων καὶ ἰδίως παραθεριστῶν.

δ) Ἐπιβάλλεται ἐπίσης, ἡ διαρρύθμισις ἐνὸς χώρου τοῦ ξενοδοχείου εἰς αἴθουσαν θεαμάτων, χοροῦ καὶ βιβλιοθήκης· ἐφ' ὅσον εἰς ἀκτῖνα πολλῶν χιλιομέτρων δὲν ὑπάρχουν τοιαῦτα αἴθουσαι.

ε) Ὑφίσταται ἀνάγκη ὅπως τὸ ἠλεκτρικὸν δίκτυον Μυτιλήνης ἐπεκταθῆ μέχρι τῶν ἱαματικῶν πηγῶν τῆς Λουτροπόλεως, ἵνα ὑπάρχῃ ἄπλετος καὶ καθ' ὅλον τὸ ἡμερονύκτιον φωτισμός. Ἐπιβάλλεται ἐπίσης ὅπως ληφθῆ μέριμνα διὰ τὴν πλήρη ἐπάρκειαν ποσίμου ὕδατος καὶ ὅπως ἐγκατασταθῆ ἐντὸς τῶν συγκροτημάτων τῆς ἱαματικῆς πηγῆς αὐτόματον τηλεφώνον, διὰ τὴν ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Μυτιλήνης σύνδεσιν καὶ οὐχὶ μέσον τῆς Κοινότητος ὡς μέχρι τοῦδε συμβαίνει.

στ) Διὰ νὰ καταστῆ ἡ Λουτρόπολις Θερμῆς ἐφάμιλλος τῶν μεγάλων λουτροπόλεων τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, δέον ὅπως συντελεσθοῦν ἔργα μεγάλης ἐκτάσεως. Τοιαῦτα εἶναι ἡ διαμόρφωσις τοῦ νοτίως αὐτῆς εύρισκομένου ἀγροῦ τῆς Ἀνταλλαξίμου περιουσίας εἰς πάρκον ἀναψυχῆς καὶ περιπάτου, κέντρον μὲ πίστα χοροῦ καὶ μίαν εύρύχωρον πλατείαν διὰ τὴν στάθμευσιν καὶ κίνησιν τῶν αὐτοκινήτων. Ὁ χώρος οὗτος εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως καλλωπισθῆ καὶ δενδροφυτευθῆ. Θεωρεῖται σκόπιμον, ἐὰν τὸ Τ.Σ.Α.Υ. δὲν δύναται νὰ ἀξιοποιήσῃ διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἔργων τούτων τὴν Λουτρόπολιν, ὅπως ἀνατεθῆ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἔργων εἰς τρίτον ὑπὸ σχετικῶν ὄρων. Ἐπιβεβλημένη ἐπίσης τυγχάνει καὶ ἡ ἐκτέλεσις τεχνικῶν ἔργων δι' ἐξωραϊσμόν τῆς παραλίας τῆς Λουτροπόλεως, τῆς ὁποίας σήμερον μέγα μῆμα παρουσιάζει μειονεκτικὸν θέαμα.

Οὕτω, κατόπιν τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἔργων τούτων, εἶναι δυνατόν νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ Λουτρόπολις Θερμῆς θὰ καταστῆ εἰς τὸ ἐγγὺς μέλλον μία νέα κολυμβήθρα τοῦ Σιλιάμ, ὅπου θὰ συρρέουν πλήθος ἀσθενῶν καὶ παραθεριστῶν ἀλλὰ καὶ περιηγητῶν, πρὸς ἀνάδειξιν τόσον τοῦ ἐσωτερικοῦ ὅσον καὶ τοῦ θετικοῦ τουρισμοῦ τῆς Λέσβου.

Β) ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ «ΘΕΡΜΑ» ΚΟΛΠΟΥ ΓΕΡΑΣ

Ἡ ἱαματικὴ πηγή «ΘΕΡΜΑ» τοῦ κόλπου Γέρας ἢ «Λουτρὰ τοῦ Κόρφου», εύρίσκεται δυτικῶς τῆς πόλεως Μυτιλήνης, ἐπὶ τῆς ἀγούσης πρὸς Λάμπου Μύλους ἐθνικῆς ὁδοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 8,4 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης. Κεῖται εἰς τὸν βόρειον μυχὸν τοῦ κόλπου Γέρας καὶ ἐξυπηρετεῖται, κατὰ τὴν

λουτρικήν περίοδον, ὑπὸ τῶν τακτικῶν συγκοινωνιῶν τῶν Ἀστικῶν καὶ τῶν Ὑπεραστικῶν Γραμμῶν.

Ἡ θέσις καὶ ἡ γύρω περιοχή τοῦ κόλπου Γέρας ἢ κόλπου Ἰεράς ἢ κόλπου ἐλαιῶνων, εἰς τὴν ὁποίαν κεῖται ἡ ἱαματικὴ πηγή, εἶναι μία ἐκ τῶν προνομιούχων θέσεων τῆς Λέσβου. Ὁ κόλπος Γέρας μὲ τοὺς γύρωθεν αὐτοῦ ἐλαιοφύτους λόφους καὶ τὰ γραφικὰ χωριουδάκια, ἔχει μῆκος 4 μιλίων καὶ πλάτος 2,5 μιλίων καὶ ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸ πέλαγος διὰ πόρου στενοῦ μὲν ἀλλὰ πλωτοῦ, μήκους 3 μιλίων. Ἡ γραφικότης αὐτοῦ καὶ ἡ εἰκὼν τῆν ὁποίαν σχηματίζει εἶναι θαυμασία δι' ἐκεῖνον τοῦ τὸν ἀντικρῶζει ἐκ τῶν ἄνω. Τὰ ἐντὸς αὐτοῦ ὑπάρχοντα μικρὰ νησάκια εἶναι πράγματι μαγευτικὰ εἰς θέαν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλκύουν, κατὰ τὰς Κυριακὰς ἰδίως ὁμάδας Λεσβίων καὶ ξένων ἐκδρομῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ περίβολος τῆς ἱαματικῆς πηγῆς δίδει τόνον ἀρμονίας, ἐν συνδυασμῶ μὲ τὸ δενδρώδες πράσινον αὐτοῦ. Προσφέρει ἐπομένως εἰς τὸν παραθεριστὴν κάθε φυσικὴ ἀπόλαυσιν, σπὸρ θαλάσσια, ψάρεμα, ἀμμουδιὰν καὶ πολλὰ ἄλλα. Ὁ δὲ γύρω τῆς πηγῆς χώρος κρίνεται τόπος ἀρχαιολογικός, δεδομένου ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἐτελοῦντο τὰ καλλιστεῖα τῶν ἀρχαίων Λεσβίδων, εἰς τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς Ἡρας.

Κατὰ τὸν Δρα τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν Μιχ. Περτέσην «ἡ περιοχή ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀναβλύζει ἡ πηγή τῆς Γέρας, ἀποτελεῖται γεωλογικῶς ἐκ στρωμάτων τῆς ποντίου βαθμίδος τοῦ νεογενοῦς (ἐρανισμένου ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ L. DE LAUNAY, La Géologie des îles de Metelin, Lesbos, Lemnos et Thasos), συγκειμένων ἐκ διαστρώσεων ἀργίλλων καὶ ψαμιπιδῶν, ἅτινα ἐκτείνονται ὀριζοντίως ἐκατέρωθεν τῆς πηγῆς καὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχει εἰς τὴν παραλίαν κατὰ κάρυφος τομὴ ὕψους 25 μ.»

Κατὰ τὸν αὐτὸν, συμφώνως πρὸς χημικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἱαματικοῦ ὕδατος τῆς πηγῆς, ἐξάγονται αἱ ἑξῆς ιδιότητες καὶ συστατικά :

Θερμοκρασία 39,7°C.

Εἰδικὸν βάρος εἰς 17,6° C 0,99984.

Ἀντιδρασις διὰ χάρτου ἡλιοτροπίου ἀλκαλικῆ.

Στερεὸν ὑπόλειμμα 1 λίτρου ὕδατος 1,4502 γραμ.

Ἡ σύστασις τοῦ ὕδατος ἀντιστοιχεῖ περίπου πρὸς τὴν σύστασιν διαλύματος περιέχοντος ἐν ἐνὶ χιλιογράμμῳ :

Χλωριούχου ἀμμωνίου	(NH ₄ Cl)	0,000062	γραμμάρ.
Βρωμιούχου νατρίου	(NaBr)	0,0027	»
Νιτρικοῦ καλίου	(KNO ₃)	0,00131	»
Χλωριούχου καλίου	(KCl)	0,0791	»
Χλωριούχου νατρίου	(NaCl)	9,9666	»
Χλωριούχου ἀσβεστίου	(CaCl ₂)	0,1747	»
Χλωριούχου μαγνησίου	(MgCl ₂ · 6H ₂ O)	0,0404	»
Θεικοῦ μαγνησίου	(MgSO ₄)	0,0594	»
Ὑδρανθρακικοῦ σιδήρου	(FeCHCO ₃)	0,980057	»
Θεικοῦ ἀργιλίου	(Al ₂ (SO ₄) ₃ · 18H ₂ O)	0,000732	»
Ὑδροφωσφορικοῦ ἀργιλίου	(AlP ₂ CO ₃)	0,000104	»
Μεταπυριτικοῦ ὀξέος	(H ₂ SiO ₃)	0,0167	»

Κατὰ τὸν ἴδιον ὁ ἐπιστημονικός χαρακτήρ τῆς ἐν λόγῳ πηγῆς ἔχει ὡς κάτωθι :

Ὁργανοληπτικοὶ χαρακτήρες τοῦ ὕδατος.

Διαύγεια: Τελεία.

Ὁσμὴ: Οὐδεμία.

Γεῦσις: Ὑφάλμυρος.

Χρῶμα: Οὐδέν.

Φυσικοχημικαὶ σταθεραὶ.

Θερμοκρασία 39,7° C. Ταυτόχρονος θερμοκρασία ἀέρος ὑπὸ σκιάν 27° C.
Πυκνότης 15°)15° = 1,00128.

Ἡλεκτρολυτικὴ ἀγωγιμότης $K_{18} = 0,00246$.

Ταπεινώσις σημείου πήξεως = —0,10° C ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀπεσταγαμένον ὕδωρ.

Ὄσμωτικὴ πίεσις = 1,39 ἀτμόσφαιραι.

Ραδιενέργεια = 1,8 μονάδες MACHE.

Ἐκθέτης ὕδρογόνου RH εἰς 20° μὲ δεικτὴν BROMTHYMOBLAU = 7,16.

Στερεὸν ὑπόλειμμα.

Ἐν Kgr ὕδατος περιέχει 1,5347 gr* στερεοῦ ὑπολείμματος εἰς 180° C.

Ὁξυγόνον διαλελυμένον.

Ἐν Kgr ὕδατος περιέχει 0,0009 gr* O₂.

Ὀλικὸν ἀνθρακικὸν ὄξύ.

*Ἐν χιλιόγραμμον ὕδατος περιέχει 0,2632 γραμ. ἀνθρακικοῦ ὄξεος, ὑπολογιζομένου ὡς CO₂.

Ποιοτικαὶ ἀνιχνεύσεις καὶ στοιχεῖα εἰς ἴχνη.

*Ἰχνη νιτρικῶν ἀλάτων.

*Ἀπουσία νιτρῶδων ἀλάτων.

*Ἀπουσία ἐνώσεων τοῦ ἀρσενικοῦ.

*Ὁγκος ἐλευθέρων ἀερίων.

*Ὁ ὄγκος τῶν ἐλευθέρων ἀερίων ἐνὸς χιλιογράμμου ὕδατος, ὑπολογιζόμενος εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῆς πηγῆς (39,7° C) καὶ ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστῶν, ἔχει ὡς ἑξῆς:

τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρακικοῦ ὄξεος 25,5 κυβ. ἐκ.

τοῦ ἐλευθέρου ὄξυγόνου 0,7 κυβ. ἐκ.

*Υπάγεται εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀσθενῶν Χλωρονατριούχων καὶ προσομοιάζει, πάντοτε κατὰ τὸν Μ. Περτέσην, ἀπὸ ἀπόψεως χημικῆς συστάσεως πρὸς τὰς κάτωθι ἡμετέρας καὶ ξένας πηγὰς.

Π Η Γ Α Ι	Θερμοκρασία εις °C	Σύνολον δια- λυμένων αλά- των (γραμ. κατά χιλ. H ₂ O)	Χλωριούχον νάτριον (γραμ. κατά χιλ. H ₂ O)
Κόλπου Γέρας	39,7	1,68	0,97
Λουτρακίου	31,3	2,20	1,32
Κουρτζή	35,5	1,76	0,89
Baden—Baden (Friedrichsquelle) Γερμανίας	62,8	2,85	2,01
Liebenzell (Kleinwildbad) Γερμανίας	26,7	1,25	0,60

Αί πηγαί αὗται συνιστῶνται ἐναντίον πάσης φύσεως νοσημάτων τῶν γεννητικῶν ὀργάνων τῆς γυναικός, ψαμμιάσεως, ρευματισμῶν, ἀρθρίτιδος, βρογχίτιδος, ἐντερικῶν νοσημάτων, ζαχαροδιαβήτου, νευρασθενείας καὶ χολόλιθου· εἶναι δὲ καὶ Ραδιοῦχοι.

Κατὰ τὸν Χ. Landerer, τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ τοῦ κόλπου Γέρας, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς χρώμενον, δύναται νὰ ἐπιφέρῃ θεραπείαν τῶν ἐμφράξεων τῆς κάτω κοιλίας, ὕδρωπικίας καὶ λοιπᾶ.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, τὰ ἱαματικὰ ὕδατα τῆς πηγῆς ταύτης, ἐνδείκνυνται ἰδίως κατὰ τῶν ἀρθριτισμῶν, ἰσχυαλγιῶν, χρονίων ρευματισμῶν, δερματικῶν παθήσεων ἀρθριτικῆς φύσεως, νοσημάτων τῆς μήτρας, ἐντερικῶν νοσημάτων, βρογχίτιδος, νευρασθενείας καὶ ἄλλων.

Ἡ ἱαματικὴ πηγή ΘΕΡΜΑ κόλπου Γέρας, μετὰ τῶν παρ' αὐτὴν λουτρικῶν ἐγκαταστάσεων, ἀνήκει εἰς τὸν Δῆμον Μυτιλήνης, ὅστις ἐνοικιάζει ταύτην εἰς τὸν πλειοδοτοῦντα ἐκμεταλλευτὴν.

Ἡ πηγή αὕτη πλουτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χουσεῖν καπετὰν πασοᾶ (1Η' αἰών), ἀναβλύζει ἄνωθεν τῆς λουτρικῆς ἐγκαταστάσεως ἐντὸς φρέατος διαμέτρου 0,85 μ. καὶ βάθους 5μ. ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὸ ὕδωρ ἀνέρχεται εἰς ὕψος 2,20 μ. καὶ ἐκεῖθεν διοχετεύεται διὰ φυσικῆς ροῆς καὶ δι' ὑπογείου ὄχετοῦ εἰς δύο δεξαμενὰς κοινῆς λούσεως, τὰς εὐρισκομένας ἐντὸς τοῦ λουτρικοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ παροχὴ τῆς πηγῆς δὲν εἶναι σταθερὰ ἀλλὰ ἐξαρκᾶται ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους καὶ ἐκ τοῦ ἐκάστοτε ὕψους τῶν ἀτμοσφαιρικῶν κατακρημνισμάτων. Οὕτω ἡ παροχὴ αὐτῆς μετρηθεῖσα τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1921 εὐρέθη ἴση πρὸς 300 κυβ. μέτρα ἀνὰ 24ωρον, τὴν δὲ 8ην Αὐγούστου 1930 ἴση πρὸς 850 κυβ. μέτρα ἀνὰ 24ωρον.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΥΔΡΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Αἱ λουτρικαὶ ἐγκαταστάσεις ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓν λουτρικὸν οἰκοδόμημα διώροφον, διαστάσεων 34X13X8 μέτρων.

Εἰς τὸ ἰσόγειον εὐρίσκονται αἱ δύο δεξαμεναὶ κοινῆς λούσεως, ἡ μίᾳ προοριζομένη διὰ τοὺς ἀνδρας καὶ ἡ ἑτέρα διὰ τὰς γυναῖκας. Ἐκ τῶν δεξαμενῶν τούτων, ἡ προοριζομένη διὰ τοὺς ἀνδρας ἔχει μῆκος 9, πλάτος 4 καὶ βάθος 1 μέτρα, ἡ δὲ προοριζομένη διὰ τὰς γυναῖκας ἔχει μῆκος 6,50,

πλάτος 4 και βάθος 1,10 μέτρα. Είς έκαστην τῶν δεξαμενῶν τούτων χύνεται ἐκ δύο κρουνῶν ἱαματικὸν ὕδωρ θερμοκρασίας 39,5° C. Εἰς τὴν δεξαμενὴν τὴν προοριζομένην διὰ τοὺς ἄνδρας ὑπάρχει καὶ τρίτος κρουνὸς ἐκ τοῦ ὁποίου χύνεται ἱαματικὸν ὕδωρ θερμοκρασίας 37,1° C. Εἰς τὸν ἄνω ὄροφον τοῦ λουτρικοῦ συγκροτήματος ὑπάρχουσι 19 δωμάτια δυναμικότητος 40 κλινῶν.

Πλὴν τούτων, ἄνωθεν τῆς ἱαματικῆς πηγῆς ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ, ὑπῆρχεν ἄλλοτε ξενοδοχεῖον, σήμερον ἐνοικιαζόμενα δωμάτια ἕξ τὸν ἀριθμὸν, τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἐρειπωμένα· ἰδιοκτησίας τῶν ἀδελφῶν Λύδη.

ΛΟΥΤΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἡ ἱαματικὴ πηγὴ ΘΕΡΜΑ κόλπου Γέρας, εὑρίσκεται ἀπὸ ἀπόψεως λουτρικῆς κινήσεως εἰς δευτέραν μοῖραν τῆς Λουτροπόλεως Θερμῆς καὶ τῆς ἱαματικῆς πηγῆς Κουρτζῆ.

Αἱ τιμαὶ ἀδείας λούσεως καὶ εἰσιτηρίου ἀπὸ τοῦ 1951 ἕως τοῦ 1957 ἔχουν ὡς ἑξῆς :

	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Τιμὴ δελτίου ἀδείας λούσεως (ἐφ' ἅπαξ)	5	5	5	10	10	10	10
Τιμὴ εἰσιτηρίου ἐκάστης λούσεως—κοινὰ δεξαμεναὶ Α' τάξεως	3	6	6	6	6	6	7

Κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα τῆς πραγματοποιηθείσης κινήσεως ἀπὸ τοῦ 1931 - 1937 καὶ 1950 - 1957.

Ἡ λουτρικὴ περίοδος εἰς τὴν ἱαματικὴν ταύτην πηγὴν, ἀρχεται τὰς ἀρχὰς Μαΐου καὶ λήγει κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου, ἐξαρτωμένη δεβαίως καὶ ἐκ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν.

ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ

Πρὸς ἀξιοποίησιν τῆς ἱαματικῆς πηγῆς ΘΕΡΜΑ κόλπου Γέρας, πολλὰ δέον νὰ συντελεσθοῦν ὑπὸ τοῦ Δήμου Μυτιλήνης, τοῦ ὁποίου εἶναι ἰδιοκτησία.

Γενικῶς αἱ πλεῖστοι ἐν Λέσβῳ ἱαματικαὶ πηγαί, ἀνήκουσι εἰς Δήμους καὶ Κοινοτήτας, φέρονται ἐγκαταλελειμμένοι, ἐξαιρουμένης τῆς ἱαματικῆς πηγῆς Λισβορίου. Ἡ πηγὴ τῆς Γέρας μετὰ πάροδον ὀλίγων ἐτῶν, ἐὰν δὲν κατασκευασθοῦν αἱ ἀπαιτούμεναι ἐγκαταστάσεις λούσεως καὶ παραμονῆς τῶν ἀσθενῶν, εἶναι φυσικὸν νὰ περιέλθῃ εἰς ἀδράνειαν. Αἱ ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε ἐνοικιαστῶν πρόχειροι ἐπισκευαὶ οὐδὲν ἄλλο ἀποτέλεσμα ἔχουν, εἰμὴ μόνον ὅτι παρατείνουν τὴν ζωὴν τῆς λουτροπηγῆς. Ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῆς πηγῆς ταύτης, ἐπιβάλλεται ἡ μακροχρό-

Πίναξ 11

Κίνησις λουομένων και πραγματοποιηθεῖσαι λούσεις
τῆς λουτροπηγῆς Κόλλου Γέρας

*Έτος	Λουόμενοι	Πραγματοποιηθεῖσαι λούσεις	Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ
1931	930	2.267	1) Τὰ δεδομένα ἀπὸ τοῦ 1931 μέχρι καὶ τοῦ 1953, ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ βιβλίου ἐκδόσεως τοῦ Ε.Ο.Τ. (Λουτροπόλεις καὶ Ἴαματικά πηγαὶ 1951-1952-1953, Ἀθῆναι 1954). 2) Αἱ λούσεις τοῦ 1956 ἀνταποκρίνονται πλήρως εἰς τὴν πραγματικότητα, κατόπιν ἐλέγχου τῶν εἰσιτηρίων ὑπὸ τῆς Τουριστικῆς ἀστυνομίας ἔχουν δὲ ὡς ἀκολουθῶς :
1932	200	2.081	
1933	190	2.112	
1934	178	1.848	
1935	228	2.311	
1936	233	2.400	
1937	235	2.400	
1950	186	1.915	
1951	387	1.700	
1952	224	3.120	
1953	300	2.249	Αὐγουστος 1.757
1954	ἄγνωστος	ἄγνωστος	Σεπτέμβριος 3.867
1955	246	2.694	Ὀκτώβριος 2.116
1956	345	10.000	Νοέμβριος 260
1957	ἄγνωστος	3.222	Σύνολον 8.000

Προστιθεμένης δὲ καὶ τῆς κινήσεως τῶν τριῶν προηγούμενων μηνῶν ὡς καὶ τῶν λαθρολούσεων, ἔχομεν περὶ τὰς 10.000 λούσεις.

3) Οἱ λουόμενοι τοῦ 1956 δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα, διότι ἔχουν ληφθῆ ἐκ τῶν χορηγηθέντων δελτίων ἀδείας λούσεως, ἅτινα δὲν χορηγοῦνται τακτικὰ εἰς τοὺς προσερχομένους ἀσθενεῖς. Ὑπολογίζονται περὶ τοὺς 1.000 (10.000 : 10 = 1.000).

νιος μίσθωσις ἐκμεταλλεύσεως εἰς τρίτον, ὑπὸ ὄρους καὶ συμφωνίας μετὰ τοῦ Δήμου Μυτιλήνης.

Πρὸς τοῦτοις δέον νὰ συντελεσθοῦν τὰ κάτωθι ἔργα :

α) Ἐπιβάλλεται ἡ ἀνέγερσις ἐνὸς συγχρονισμένου λουτροθεραπευτηρίου καὶ ἐνὸς διωρόφου ξενοδοχείου ἐκ 50 τουλάχιστον δωματίων· διότι αἱ ὑπάρχουσαι ἐγκαταστάσεις εἶναι λίαν πεπαλαιωμένοι καὶ ἡμιερείπων, μὴ δυνάμεναι νὰ κατοικηθοῦν ὑπὸ πολιτισμένων ἀνθρώπων. Ἐνδείκνυται οὕτω ὅπως πλὴν τῶν ὑπαρχόντων δύο δεξαμενῶν κοινῆς λούσεως, κατασκευασθοῦν καὶ 30 τουλάχιστον μεμονωμένοι λουτήρες, μὴ ὑφισταμένων σήμερον τοιούτων. Ἐπίσης τὸ ξενοδοχεῖον διὰ νὰ προσφέρῃ μίαν ἀνετον καὶ πολιτισμένην διαμονὴν εἰς τοὺς λουομένους, δέον ὅπως διαθέτῃ ἐστιατόριον, μαγειρεῖον, αἴθουσαν ἀναψυχῆς καὶ θεαμάτων, καφενεῖον καὶ λοιπά, μὲ προσιτὰς τιμὰς.

β) Ἐπιβάλλεται ἐπίσης πλήρης ὑδραυλικὴ καὶ ἠλεκτρικὴ ἐγκατάστασις τοῦ ὄλου συγκροτήματος τῶν θερμοπηγῶν· διότι ἡ ὑπάρχουσα ὕδρευσις ποσίου ὕδατος, ἐκ τοῦ εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς χιλιομέτρου εὑρισκομένου σωλῆνος ὅστις τροφοδοτεῖ τὰς δεξαμενὰς Μυτιλήνης, θεωρεῖται ἀνεπαρκῆς, ὃ δὲ

ηλεκτροφωτισμός, διὰ τῆς βενζινοκινήτου ηλεκτρογεννητριάς ἣτις ἐργάζεται κατὰ διαστήματα, στοιχειώδης· καὶ

γ) Ἀπαιτεῖται ὅπως πλουτισθῇ τὸ εἰς τὴν παραλίαν κρηπίδωμα, μήκους 100 μέτρων, μὲ ἐξέδρας καὶ κατασκευασθῇ ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς λουτροπηγῆς πλατεία μετὰ κήπου.

Τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ οὐσης ἀσφαλτωστρωμένης καὶ τῆς συγκοινωνίας τῆς Μυτιλήνης μετὰ τῆς λουτροπηγῆς ἐξησφαλισμένης, οἱ πρόσερχόμενοι πρὸς λουσίαν ἐξυπηρετοῦνται ἐπαρκῶς. Δέον μόνον νὰ γίνῃ σχετικὴ μελέτη, κατὰ πόσον εἶναι δυνατὸν νὰ αὐξηθῇ ὁ ἐτήσιος χρόνος ἐκμεταλλεύσεως τῆς λουτροπηγῆς διὰ καθορισμοῦ καὶ χειμερινῆς περιόδου, διὰ τοὺς ἐν Λέσβῳ τουλάχιστον κατοικοῦντας.

Οὕτω διὰ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἀνωτέρου προγράμματος ἀνεγέρσεως καὶ βελτιώσεων εἰς τὴν λουτροπηγὴν, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν γραφικότητα τῶν ἐλαιοφύτων λόφων, τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς θαλάσσης, θὰ καταστῇ αὕτη ὄχι μόνον μία περιζήτητος Λουτρόπολις καὶ Κέντρον παραθερισμοῦ τῆς νήσου Λέσβου, ἀλλὰ καὶ τῶν γειτονικῶν νήσων καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἀκόμη.

Γ') ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ «ΘΕΡΜΑΙ» ΚΟΥΡΤΖΗ

Ἡ ἱαματικὴ πηγή «ΘΕΡΜΑΙ» Κουρτζῆ κεῖται εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς πόλεως Μυτιλήνης καὶ εἰς ἀπόστασιν δύο χιλιομέτρων ἐκ τοῦ κέντρου αὐτῆς. Αἱ λουτρικαὶ ἐγκαταστάσεις κεῖνται ἐπὶ τῆς παραλίας, αἱ δὲ πηγαὶ ὅπου ἀναβλύζει τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ, 500 περίπου μέτρα ἀπὸ τῆς παραλίας.

Περὶ ψυχαγωγίας δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν, καθ' ὅσον αὐταὶ προσφέρονται ἀφειδῶς ἐντὸς τῆς πόλεως Μυτιλήνη ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ κεῖνται αἱ λουτρικαὶ ἐγκαταστάσεις.

Ἡ ἱαματικὴ πηγή ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν Τούρκων «Κουτσουκ Λητζᾶ», ἥτοι μικρὰ θερμοπηγὴ· ἦτο δὲ αὕτη γνωστὴ πρὸ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, λαμβανόμενου ὑπ' ὄψιν τοῦ ἐρείπωμένου λουτρῶνος ὅστις κεῖται ἐκεῖ ὅπου ἀναβλύζουν αἱ ἱαματικαὶ πηγαί. Κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν ἀνηγέρθη, κάτωθεν τῆς θέσεως ἐνθα πηγάζει τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ καὶ πρὸς τὴν παραλίαν, ἕτερον λουτρικὸν συγκρότημα ὅπου ἐρείπια λουτρῶνος τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐν εἰδει μεμονωμένων λουτήρων ἐν καλῇ καταστάσει σωζωμένων. Κατὰ τοὺς Ἑλληνορωμαϊκοὺς χρόνους, μετέβαινον διὰ λουτροθεραπείαν ἐν αὐτῇ ὁ Πομπηῖος καὶ ἡ Ἀγριππίνα καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι Ρωμαῖοι.

Ἐκτοτε ἡ πηγὴ καταχώσθεισα, ἄγνωστον ἀκριβῶς πότε, ἀνεσκάφη τῷ 1883 ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτῆτου τῆς πηγῆς Πάνου Κουρτζῆ, ὅστις ἀνήγειρεν ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Μυτιλήνης - Θερμῆς, ὑδροθεραπευτήριον, οἶκημα ἠλεκτροθεραπείας καὶ μηχανοθεραπείας καὶ μέγα ξενοδοχεῖον καταστραφέν πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου ὑπὸ πυρκαϊᾶς· τὰ δὲ μηχανήματα ἠλεκτροθεραπείας κατὰ τὴν διάρκειαν τούτου. Σήμερον σώζεται τὸ ὑδροθεραπευτήριον μόνον.

Κατὰ τὸν X. Landerer, τὰ ἱαματικὰ ὕδατα τῶν πηγῶν Κουρτζῆ λόγῳ τῆς φύσεώς των εἶναι μικτά, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς χρώμενα.

Κατὰ δὲ τὸν Μ. Λ. Περτέσσην, οἱ χαρακτῆρες καὶ ἡ χημικὴ σύστασις αὐτῶν, ἔχει ὡς ἀκολούθως :

Ὀργανοληπτικοὶ χαρακτῆρες τοῦ ὕδατος.

Διαύγεια : Τελεία.

Ὁσμὴ : Οὐδεμία.

Γεῦσις : Ὑφάλμυρος.

Χρῶμα : Οὐδέν.

Φυσικοχημικαὶ σταθεραί.

Θερμοκρασία 35,5° C. Ταυτόχρονος θερμοκρασία ἀέρος ὑπὸ σκιὰν 27° C. Πυκνότης 15°) 15° = 1,00138.

Ἡλεκτρολυτικὴ ἀγωγιμότης $K_{18} = 0,00218$.

Ταπεινώσις σημείου πήξεως = —0,09° C ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀπεσταγαμένον ὕδωρ.

Ὄσμωτικὴ πίεσις = 1,2 ἀτμόσφαιραι.

Ραδιενέργεια = 0,3 μονάδες MACHE.

Ἐκθέτης ὑδρογόνου pH εἰς 20° C μὲ δείκτην BROMTHYMOBLAU = 7,38.

Χημικὴ ἀνάλυσις.

Στερεὸν ὑπόλειμμα ἑνὸς χιλιογράμμου ὕδατος περιέχει 1,5366 γραμμάρια στερεοῦ υπολείμματος εἰς 180° C.

Ὁξυγόνον διαλελυμένον : *Ἐν χιλιόγρ. ὕδατος περιέχει 0,0043 γραμ. O₂.

Ὀλικὸν ἀνθρακικὸν ὀξύ : *Ἐν χιλιόγρ. ὕδατος περιέχει 0,3981 γραμ. ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ὑπολογιζομένου εἰς CO₂.

Ποιοτικὴ ἀνίχνευσις καὶ στοιχεῖα εἰς ἴχνη :

*Ἰχνη λιθίου (φασματοσκοπικῶς).

*Ἀπουσία ἰωδίου.

*Ἰχνη μαγγανίου.

*Ἰχνη νιτρικῶν ἀλάτων.

*Ἀπουσία νιτρωδῶν ἀλάτων.

*Ἀπουσία ἐνώσεων τοῦ ἀρσενικοῦ.

*Ὀγκος ἐλευθέρων ἀερίων.

*Ὁ ὀγκος τῶν ἐλευθέρων ἀερίων ἑνὸς χιλιογρ. ὕδατος, ὑπολογιζόμενος εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῆς πηγῆς (35,5° C) καὶ ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστῶν, ἔχει ὡς ἑξῆς :

Τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρακικοῦ ὀξέος 56,1 κυβ. ἐκ.

Τοῦ ἐλευθέρου ὀξυγόνου 3,4 κυβ. ἐκ.

Κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ὕδατος, ληφθέντος ἐκ τοῦ κοινοῦ φρεατίου ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνοῦνται τὰ ὕδατα καὶ τῶν πέντε πηγῶν, καταφαίνεται ὅτι ἡ πηγὴ Κουρτζῆ ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀσθενῶν Χλωρονατριούχων. Ἡ σύστασις τοῦ ὕδατος ἀντιστοιχεῖ περίπου πρὸς τὴν σύστασιν διαλύματος περιέχοντος ἐν ἐνὶ χιλιογράμμῳ :

Διανθρακικοῦ ἀσβεστίου	0,445	γραμμάρια
Ἀνθρακικοῦ νατρίου	0,348	»
Χλωριούχου μαγνησίου	0,110	»
Χλωριούχου ἀσβεστίου	0,225	»
Χλωριούχου νατρίου	0,115	»
Θειικοῦ νατρίου	0,143	»
Σιλικάτου	0,028	»
Διανθρακικοῦ σιδήρου	0,047	»
Ἀλουμινίου	0,045	»
Βρωμιούχου καλίου	0,042	»

Κατὰ τὴν χημικὴν αὐτοῦ σύστασιν, προσομοιάζει πρὸς τὴν πηγὴν τοῦ κόλπου Γέρας καὶ ἐτέρων ξένων πηγῶν, ὡς ὁ κατωτέρω πίναξ παραλληλισμοῦ.

Π Η Γ Α Ι	Θερμοκρασία εἰς °C	Σύνολον διατε- λυμένων ἀλά- των (γραμμ. κατὰ λίτ. H ₂ O)	Χλωριούχον νατρίου (γραμμ. κατὰ λίτριον ὕδατος)
Κουρτζῆ	35,5	1,76	0,89
Κόλπου Γέρας	39,7	1,68	0,97
Λουτρακίου	31,3	2,20	1,32
Baden—Baden (Friedrichsquelle) Γερμανίας	62,8	2,85	2,01
Liebenzell (Kleinwildbad) Γερμανίας	26,7	1,25	0,60

Αἱ θεραπευτικαὶ ιδιότητες τοῦ ὕδατος τῆς πηγῆς Κουρτζῆ εἶναι ἀνάλογοι μὲ τὰς τοῦ τῆς πηγῆς Γέρας. Ἐνδείκνυται δηλαδὴ διὰ γυναικολογικὰς παθήσεις, ρευματοπαθείας, νευραλγίας, παθητικὰς ὑπεραιμίας, ἥπατικὰς παθήσεις καὶ λοιπὰς παθήσεις.

Τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ ἀναβλύζει εἰς ἀπόστασιν 500 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς παραλίας ἐκ πέντε πηγῶν τῆς αὐτῆς περίπου χημικῆς συστάσεως καὶ θερμοκρασίας, ἥτις κυμαίνεται μεταξὺ 34,8 καὶ 38,5° C. Τὰ ὕδατα ταῦτα φέρονται ὑπογείως διὰ σωληνώσεων φυσικῆς ροῆς καὶ ἐκβάλλουν ἐντὸς τοῦ ἄνωθεν τοῦ λουτροθεραπευτηρίου εὑρισκομένου κοινοῦ φρεατίου. Εἰς τὸ κοινὸν τοῦτο φρεάτιον ἐκχύνονται τρεῖς σωλῆνες, ἐκ τῶν ὁποίων συρρέει, τῶν δύο θερμὸν ὕδωρ, τοῦ δὲ τρίτου αἰσθητῶς ψυχρότερον. Ἡ παροχὴ ὕδατος τῶν πηγῶν τούτων, ἀνέρχεται εἰς 160 κυβικὰ μέτρα περίπου ἀνὰ 24ωρον.

Τὸ ἐντὸς τοῦ κοινοῦ φρεατίου ἀναμιχθὲν ὕδωρ ἔχει θερμοκρασίαν 35,5 μέχρι 38° C, θερμοκρασία ἥτις, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι θὰ κατέληθαι εἰσέτι μέχρις ὅτου φθάσει εἰς τὰς δεξαμενάς καὶ λουτήρας πρὸς χρῆσιν, κρίνεται λίαν χαμηλῆ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὑπάρχει ἐγκατάστασις θερ-

μάνσεως ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνέρχεται ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος μέχρι τῶν 40°C. Οὕτω, ἐκ τοῦ κοινοῦ τούτου φρεατίου, μέρος τοῦ ὕδατος ρεῖ δι' αὐλακος πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ δὲ ὑπόλοιπον, τὸ καὶ ἀπαιτούμενον διὰ τὴν λουτροθεραπείαν, διοχετευόμενον ἐντὸς σπειρωτοῦ θερμοσταῆρος, θερμαινομένου δι' ἀπ' εὐθείας θερμάνσεως μέχρι 40° C, μεταφέρεται διὰ φυσικῆς ροῆς πρὸς τὸ παραπλευρῶς κείμενον λουτροθεραπευτήριον.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΥΔΡΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Τὸ λουτρικὸν οἰκοδόμημα περιλαμβάνει δύο δεξαμενὰς κοινῆς λούσεως, διαστάσεων 3,30X2,60X1 μέτρων, μίαν προοριζομένην διὰ τοὺς ἀνδρας καὶ μίαν διὰ τὰς γυναῖκας, ὡς καὶ ἑννέα μεμονωμένους λουτήρας. Τὸ πρὸς χρῆσιν χυνόμενον ἐντὸς αὐτῶν ἱαματικὸν ὕδωρ, ἔχει θερμοκρασίαν κυμαινομένην μεταξύ 38 καὶ 40° C.

Ἐγκαταστάσεις διαμονῆς τῶν λουομένων δὲν ὑπάρχουσι, διαμενόντων τούτων εἰς ξενοδοχεῖα τῆς Μυτιλήνης. Πόσιμον ὕδωρ διαθέτει ἐξ ἰδιοκτῆτου πηγῆς καὶ φωτισμὸν διὰ τοῦ δικτύου Μυτιλήνης.

ΛΟΥΤΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἀπὸ ἀπόψεως λουτρικῆς κινήσεως ἡ ἱαματικὴ πηγὴ Κουρτζή, λόγῳ τῆς θέσεώς της, θὰ ἔπρεπε νὰ κατέχη τὴν πρώτην τοιαύτην μεταξύ τῶν ἱαματικῶν πηγῶν Λέσβου. Πλὴν τὸ πεπαλαιωμένον τῆς λουτρικῆς ἐγκαταστάσεως καὶ ἡ ἔλλειψις ἀνέσεων, δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὴν νὰ ἀποκτήσῃ ἀνιούσαν λουτρικὴν κίνησιν.

Αἱ τιμαὶ ἀδείας λούσεως καὶ εἰσιτηρίου, ἀπὸ τοῦ 1951 ἕως 1957, ἔχουν ὡς κάτωθι :

	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Τιμὴ δελτίου ἀδείας λούσεως (ἐφ' ἀπαξ)	5	5	5	10	10	10	10
Τιμὴ εἰσιτηρίου ἐκάστης λούσεως εἰς λουτήρας Δ' τάξεως	5	5	5	5	6	6	6
Τιμὴ εἰσιτηρίου ἐκάστης λούσεως εἰς κοινὰς δεξαμενὰς Α' τάξ.	3	3	3	3	4	4	4

Κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα τῆς πραγματοποιηθείσης κινήσεως ἀπὸ τοῦ 1932 - 1940 καὶ 1950 - 1956.

Π ί ν α ξ 1 2

Κίνησις λουομένων και πραγματοποιηθείσαι λούσεις
της λουτροπηγής Κουρτζή

Έτος	Λουόμενοι	Πραγματοποιηθείσαι λούσεις	Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ
1932	282	6.312	
1933	487	6.066	
1934	453	7.564	
1935	1.241	10.949	
1936	1.014	9.339	
1937	1.008	9.294	
1938	192	2.713	
1939	198	1.041	
1940	1.999	4.460	
1950	174	1.892	
1951	185	1.686	
1952	157	1.788	
1953	42	400	
1954	282	1.347	
1955	282	2.311	
1956		3.630	

1) Τα δεδομένα από του 1932 μέχρι και του 1953, ελήφθησαν εκ του βιβλίου, έκδόσεως του Ε.Ο.Τ. (Λουτροπόλεις και Ίαματικά Πηγαία, Αθήναι 1954).

2) Έκ των πραγματοποιηθέντων 3.630 λούσεων κατά το 1956, αι 2.965 έγινοντο εις κοινάς δεξαμενάς, αι δε 665 εις λουτήρας.

ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ

Η Ιαματική πηγή Κουρτζή έχουσα τὸ πλεονέκτημα νὰ κεῖται ἐντὸς τῆς Μυτιλήνης, δὲν κατάρθρωσε νὰ ἀξιοποιήσῃ τοῦτο καθότι αἱ ἐγκαταστάσεις αὐτῆς πεπαλαιωμένοι οὐσαι δὲν ἀνεκαινίσθησαν.

Ἡμίμετρα διὰ τὴν ἀνακαινίσιν τοῦ ὑπάρχοντος λουτροθεραπευτηρίου, αὐξήσις τῶν μεμονωμένων λουτήρων καὶ λοιπά, δὲν εὐχόμεθα. Ἡ μόνη ἐνδεξιμένη λύσις εἶναι ἡ ἀνέγερσις συγχρονισμένου ὑδροθεραπευτηρίου παρὰ τὰς πηγὰς καὶ οὐχὶ εἰς τὴν σημερινὴν των θέσιν ὅπου ἡ ὑγρασία τῆς θαλάσσης ἐπιδρᾷ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς υγείας τῶν λουομένων καὶ προξενεῖ φθορὰν εἰς τὸ οἰκοδόμημα. Τοῦτο πρέπει ἐκτὸς τῶν ἀπαραιτήτων δύο δεξαμενῶν κοινῆς λούσεως, νὰ ἔχη καὶ ἐπαρκῆ ἀριθμὸν μεμονωμένων λουτήρων, ἐγκατάστασιν ἠλεκτροθεραπείας καὶ μηχανοθεραπείας ὅπως ἄλλοτε, ὡς καὶ πλατεῖαν μὲ κήπων. Τὸ ξενοδοχεῖον δὲν εἶναι ἀπαραίτητον. Πάντως δεὸν νὰ ὑπάρχουν εὐρύχωροι καὶ εὐχάριστοι αἶθουσαι ἀναμονῆς καὶ ἀναπαύσεως, ἐντευκτήρια καὶ λοιπαὶ ἀνέσεις.

Μὲ τὰς ὑπαρχούσας ἐγκαταστάσεις, κατόπιν προσωρινῆς συντηρήσεως, δυνάμεθα νὰ αὐξήσωμεν τὸν ἐτήσιον χρόνον ἐκμεταλλεύσεως τῆς λουτροπηγῆς ταύτης, διὰ καθορισμοῦ καὶ χειμερινῆς περιόδου, κατὰ τὴν ὁποίαν λόγῳ τῆς μικρᾶς κινήσεως ἀσθενῶν λουομένων, θὰ ἡδυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν ὀρισμένους λουτήρας διὰ λουτρὸν καθαριότητος χάριν τῶν προσφυγικῶν Συνοικισμῶν, μὲ μικρὰν σχετικῶς τιμὴν λούσεως.

Δ) ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΔΗΜΟΥ ΠΟΛΥΧΝΙΤΟΥ

Ἡ ἰαματικὴ πηγή τοῦ Δήμου Πολυχνίτου κείται δυτικῶς τῆς πόλεως Μυτιλήνης καὶ Ν. Α. τῆς κωμοπόλεως Πολυχνίτος, εἰς ἀπόστασιν μὲν ἐκ Μυτιλήνης 43,3 χιλιομέτρων, ἐκ δὲ τοῦ Πολυχνίτου ἑνὸς χιλιομέτρου. Μέχρι τῆς κωμοπόλεως Πολυχνίτος, 45,3 χιλιομέτρα ἐκ Μυτιλήνης, ἐξυπηρετεῖται τακτικῶς ἀνὰ ἡμέραν ὑπὸ λεωφορείων τῶν Ὑπεραστικῶν συγκοινωνιῶν· ἡ δὲ ἀπόστασις μεταξύ Πολυχνίτου καὶ Θέρμαι Πολυχνίτου ἑνὸς χιλιομέτρου, μὲ ταξὶ ἢ ὁδοιπορικῶς.

Περὶ φυσικῶν καλλωνῶν τῆς θέσεως εἰς ἣν κείται ἡ ἰαματικὴ πηγή οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος, καθ' ὅσον ὄχι μόνον αὐταὶ ἐλλείπουν παντελῶς λόγῳ τοῦ ἠφαιστειογενοῦς πετρώματος (λιπαριτικὸς τόφος ἀποपुरιτωμένος κατὰ τὸν κ. Γιωργαλᾶν) τὸ ὁποῖον καλύπτει τὴν γύρω περιοχὴν, ἀλλὰ καὶ αὕτη, λόγῳ ὑπάρξεως μικρῶν ἐλῶν καὶ τοῦ παραπλεύρως χειμάρρου εἶναι ἀνθυγιεινὴ.

Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, εἰς ὑψόμετρον 60 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῆς περὶ τὰ 3,5 χιλιομέτρα κατ' εὐθείαν γραμμὴν καὶ πλησίον τῶν ὄχθων τοῦ μικροῦ χειμάρρου Ἄλμυροπόταμος, ἀναβλύζουσι πέντε ἰαματικαὶ πηγαί, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς μόνον ἐν ἐκμεταλλεύσει, τῶν δύο ὑπὸ τοῦ Δήμου, τῆς δὲ ἐτέρας ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Χριστιανοῦ. Πλὴν τῶν πέντε τούτων κυρίως πηγῶν ἀναβλύζουσιν, εἰς τὴν ἴδιαν περιοχὴν καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα, μικραὶ ποσότητες θερμοῦ ὕδατος, καταλείπουσαι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους κιτρινωπὰ ἀποθέματα ἐκ σιδηρομιγῆς ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου ἢ σχηματίζουσαι ἐξανθίσεις ἀλάτων ἐπ' αὐτοῦ.

Κατὰ τὸν Μιχ. Περτέσην, οἱ χαρακτῆρες καὶ χημικαὶ ιδιότητες δύο ἐκ τῶν πέντε πηγῶν αἰτίνας χύνονται ἐντὸς τοῦ χειμάρρου καὶ τῶν ὁποίων τὰ συστατικὰ τοῦ ὕδατος εἶναι σχεδὸν τὰ αὐτὰ ὡς καὶ τῶν λοιπῶν πηγῶν τῆς περιοχῆς ταύτης, εἶναι αἱ ἑξῆς :

Α) ΠΗΓΗ ΑΝΑΒΛΥΖΟΥΣΑ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΧΕΙΜΑΡΡΟΥ

Ὁργανοληπτικοὶ χαρακτῆρες τοῦ ὕδατος.

Διαύγεια : Τελεία εἰς προσφάτως ληφθὲν ὕδωρ. Ἐκ τοῦ ἐντὸς φιάλης ληφθέντος ὕδατος ἀποβάλλεται μετὰ τινα χρόνον κιτρινέρυθρον ἴζημα ἐξ ὕδροξειδίου τοῦ σιδήρου.

Ὁσμὴ : Οὐδεμίαν.

Γεῦσις : Ἄλμυρά.

Χρῶμα : Οὐδέν.

Φυσικοχημικαὶ σταθεραί.

Θερμοκρασία 81,4° C. Ταυτόχρονος θερμοκρασία ἀέρος ὑπὸ σκιάν 29,5° C
Πυκνότης 15°) 15° = 1,00836.

Ἡλεκτρολυτικὴ ἀγωγιμότης $K_{18} = 0,1618$.

Ταπεινώσις σημείου πήξεως = -0,66° C ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀπεσταγμένον ὕδωρ.

Ὁσμωτικὴ πίεσις = 10,38 ἀτμόσφαιραι.

Ραδιενέργεια = 6,0 μονάδες ΜΑCΗΕ.

Ἐκθέτης ὑδρογόνου pH εἰς 20° C μὲ δείκτην ΒRΟΜΤΗΥΜΟΙΒΛΑΥ = 6,55.

Χημικὴ ἀνάλυσις.

Στερεὸν ὑπόλειμμα. Ἐν χιλιόγραμμον ὕδατος περιέχει 11, 2638 γραμ. στερεοῦ ὑπολείμματος εἰς 180° C.

Ὄξυγόνον διαλελυμένον. Ἐν χιλιόγρ. ὕδατος περιέχει 0,0004 γραμ. O₂.

Ὀλικὸν ἀνθρακικὸν ὄξύ. Ἐν χιλιόγρ. ὕδατος περιέχει 0,4398 γραμ. ἀνθρακικοῦ ὄξους, ὑπολογιζομένου εἰς CO₂.

Ποιοτικαὶ ἀνιχνεύσεις καὶ στοιχεῖα εἰς ἴχνη.

Ἰχνη νιτρικῶν ἀλάτων.

Ἀπουσία νιτρῶδων ἀλάτων.

Ἰχνη στροντίου (φασματοσκοπικῶς).

Ἰχνη ἀρσενικοῦ.

Ὅγκος ἐλευθέρων ἀερίων.

Ὁ ὄγκος τῶν ἐλευθέρων ἀερίων ἑνὸς χιλιόγραμμου ὕδατος, ὑπολογιζόμενος εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῆς πηγῆς (81,4° C) καὶ ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστῶν ἔχει ὡς ἑξῆς :

Τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρακικοῦ ὄξους 170,4 κυβ. ἐκ.

Τοῦ ἐλευθέρου ὀξυγόνου 0,36 κυβ. ἐκ.

β) Μεγάλῃ πηγῇ χυνομένη εἰς τὸν χειμάρρον (Ἰδιοκτησίᾳ Δήμου Πολυχνίτου).

Διαύγεια : Τελεία εἰς προσφάτως ληφθὲν ὕδωρ. Ἐκ τοῦ ἐντὸς φιάλης ληφθέντος ὕδατος ἀποβάλλεται μετὰ τινα χρόνον κιτρινέρυθρον ἴζημα ὑδροξειδίου τοῦ σιδήρου.

Ὅσμη : Οὐδεμία.

Γεύσις : Ἀλμυρά.

Χρῶμα : Οὐδέν.

Φυσικοχημικαὶ σταθεραὶ.

Θερμοκρασία 76,1° C. Ταυτόχρονος θερμοκρασία ἀέρος ὑπὸ σκιὰν 29,5° C. Πυκνότης 15°) 15° = 1,00870.

Ἡλεκτρολυτικὴ ἀγωγιμότης K₁₈ = 0,01666.

Ταπείνωσις σημείου πήξεως = — 0,67° C ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀπεσταγμένον ὕδωρ.

Ὄσμωτικὴ πίεσις = 10,24 ἀτμόσφαιραι.

Ραδιενέργεια = 1,6 μονάδες ΜΑCΗΕ.

Ἐκθέτης ὑδρογόνου pH εἰς 20° C μὲ δείκτην ΒRΟΜΤΗΥΜΟΙΒΛΑΥ = 7,75.

Χημικὴ ἀνάλυσις.

Στερεὸν ὑπόλειμμα. Ἐν χιλιόγρ. ὕδατος περιέχει 11,6524 γραμ. στερεοῦ ὑπολείμματος εἰς 180° C.

*Οξυγόνο διαλελυμένον. Ἐν χιλιόγρ. ὕδατος περιέχει 0,0013 γραμ. O_2 .
 *Ὀλικὸν ἀνθρακικὸν ὄξύ. Ἐν χιλιόγρ. ὕδατος περιέχει 0,3622 γραμμ. ἀνθρακικοῦ ὄξέος, ὑπολογιζομένου ὡς CO_2 .

Ποιοτικαὶ ἀνιχνεύσεις καὶ στοιχεῖα εἰς ἴχνη :

- *Ἰχνη νιτρικῶν ἀλάτων.
- *Ἰχνη νιτρωδῶν ἀλάτων.
- *Ἰχνη στροντίου (φασματοσκοπικῶς).
- *Ἀπουσία ἐνώσεων τοῦ ἀρσενικοῦ.

*Ὀγκος ἐλευθέρων ἀερίων.

Ὁ ὄγκος τῶν ἐλευθέρων ἀερίων ἑνὸς χιλιόγρ. ὕδατος, ὑπολογιζόμενος εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῆς πηγῆς ($76,1^\circ C$) καὶ ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστ., ἔχει ὡς ἐξῆς :

Τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρακικοῦ ὄξέος 83,4 κυβ. ἐκ.

Τοῦ ἐλευθέρου ὀξυγόνου 1,1 κυβ. ἐκ.

Τὰ προσδιορισθέντα ποσὰ τῶν στοιχείων κατὰ τὴν χημικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἰαματικοῦ ὕδατος ὑπὸ τοῦ Μ. Περτέση εἶναι τὰ αὐτὰ σχεδὸν μὲ τὰ πρὸ 65)ετίας προσδιορισθέντα ποσὰ ὑπὸ τοῦ de Launay.

Κατὰ τὸν Μ. Περτέσην, ἡ παροχὴ ἑκατέρας τῶν πηγῶν τούτων ἀνέρχεται εἰς 700 περίπου κυβ. μέτρα ἀνὰ 24ωρον. Ἡ θερμοκρασία τῶν διαφόρων πηγῶν τοῦ Πολυχνίτου ἥτις κυμαίνεται μεταξύ $60 - 95^\circ C$, μετρηθεῖσα κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου τοῦ 1921 καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου τοῦ 1930, εὑρέθη ἀπολύτως σταθερά, μὲ μικρὰς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διακυμάνσεις ὀφειλομένας εἰς τὸν μεγαλύτερον ἢ μικρότερον ἀριθμὸν φυσαλλίδων τῶν ἀερίων, αἵτινες ἐξέρχονται μετὰ τοῦ ὕδατος.

Κατὰ τὸν χειμῶνα ἡ θέσις τῶν πηγῶν καθίσταται ἀπὸ μακρόθεν ἐμφανῆς, λόγῳ τῶν ἀφθόνων ὑδρατμῶν οἵτινες ἀναθρόσκουσιν ἐξ αὐτῶν. Ἡ σύστασις τῶν φυσαλλίδων τούτων ἔχει ὡς ἐξῆς :

α) Τῆς πλησίον τοῦ δημοτικοῦ λουτρῶνος πηγῆς, ἥτις τροφοδοτεῖ δι' ὕδατος τὴν ἰαματικὴν πηγὴν τοῦ Δήμου Πολυχνίτου.

CO_2 84,3 %

O_2 0,3 %

N_2 15,4 %

β) Τῆς μεγάλης πηγῆς, ἀναβλυζούσης ἐντὸς χειμάρρου.

CO_2 73,7 %

O_2 0,2 %

N_2 26,1 %

Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπὶ γένεσις τῶν πηγῶν τοῦ Πολυχνίτου, κατὰ τὴν μάλλον εὐλογοφανῆ ἐξήγησιν, ὀφείλεται εἰς διηθήσεις θαλασσίου ὕδατος ὅπερ ἐρχόμενον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ εἰς τὸ βάθος εὑρισκομένου θερμοῦ εἰσέτι μίγματος, θερμαίνεται ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκλυομένων ἀερίων (κυρίως CO_2), μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ἀνέρχεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Μετὰ τοῦ θαλασσίου ὕδατος συναναμιγνύεται καὶ ἐδαφικὸν ὕδωρ ἢ

πιθανώς και πλουτώνειον τοιοῦτον, προερχόμενον ἐκ τῆς συμπυκνώσεως τῶν ὑπὸ τοῦ μίγματος ἐκλυομένων ὕδρατων.

Ἀπὸ ἀπόψεως χημικῆς συστάσεως, αἱ πηγαὶ τοῦ Πολυχνίτου τάσσονται μεταξὺ τῶν Χλωρονατριούχων. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ περιεκτικότης τῶν πηγῶν τούτων εἰς λίθιον, ἥτις ὑπερβαίνει κατὰ τι τὰ 6 χιλιοστὰ τοῦ γραμμαρίου, κατὰ χιλιογράμμον ὕδατος.

Αἱ ἰαματικαὶ πηγαὶ Πολυχνίτου ἔχουσι παραπλησίαν χημικὴν σύστασιν πρὸς τὰς κατωτέρω ἑλληνικὰς καὶ ξένας πηγὰς.

Π Η Γ Α Ι	Θερμοκρασία εἰς °C	Σύνολον διαλε- λυμένων ἀλά- των (γραμμ. κατὰ χιλιόγρ. H ₂ O)	Χλωριούχον νάτριον (γραμμ. κατὰ χιλιόγρ. H ₂ O)
Πολυχνίτος (Πηγή ἀναβλύζουσα ἐντὸς τοῦ χειμάρρου)	81,4	11,18	8,49
Πολυχνίτος (Μεγάλη πηγή χυνομένη εἰς τὸν χειμάρρον)	76,1	11,69	8,85
Ἅγιος Ἰωάννης Λισβορίου	69	10,93	8,20
Μέθανα (Πηγή Δήμα)	41,2	11,89	7,64
Wiesbaden (Kochbrunnen) Γερμανίας	65,7	8,58	6,83
Kreuznach (Elisabethquelle) Γερμανίας	12	13,63	10,52
Homburg vor der Hohe (Elisabethbrunnen) Γερμ.	10,6	11,25	7,76
Munster am stein (Hauptbrunnen) Γερμανίας	31,2	7,22	5,72
Balaruc Γαλλίας	48	10,17	7,04
Salins-Moutiers Γαλλίας	32	16,67	12,49
Bad-Hall (Tassiloquelle) Αὐστρία	11	13,58	12,49
Bad-Ishul (Maria Luisenquelle) Αὐστρίας	12,5	7,96	6,86
Monjalcone Ἰταλίας	37,9	12,81	9,54

Αἱ ἰαματικαὶ πηγαὶ Πολυχνίτου λόγῳ τῆς χημικῆς συστάσεώς των, ἐνδείκνυνται, κατὰ τὸν Landerer, πρὸς θεραπείαν τῶν χρονίων ρευματισμῶν, ἀρθρίτιδος, χοιράδων καὶ δερματικῶν παθήσεων. Πλὴν τούτων ἐνδείκνυνται καὶ πρὸς θεραπείαν ἰσχυαλιῶν, μυαλιῶν, μητρίτιδων, λυμφατισμῶν καὶ ἐν γένει γυναικολογικῶν παθήσεων.

Αἱ πηγαὶ τοῦ Δήμου Πολυχνίτου ἀνεκηρύχθησαν ἰαματικαὶ Χλωριονατριούχοι ὑπὸ τὸ ὄνομα «ΘΕΡΜΑΙ ΠΟΛΥΧΝΙΤΟΥ» διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Ἰουλίου 1932 Β.Δ. εἰς τὴν ἐφημερίδα Κυβ., Τεύχος Α', ἀριθ. φύλλου 239 τῆς 26) 7) 32 καὶ περιῆλθον εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Δήμου δυνάμει τῆς ὑπ' ἀριθμ. 24900) 20) 12) 1938 ἀποφάσεως τοῦ Νομάρχου Λέσθου, κατὰ τὴν διανομὴν τῶν περιουσιῶν τῶν τέως Χριστιανικῶν Κοινοτήτων.

Τὸ λουτροθεραπευτήριον τῆς πηγῆς ταύτης τροφοδοτεῖται ἐκ δύο πηγῶν ἰαματικοῦ ὕδατος, τῆς μιᾶς ἀναβλύζουσης παρὰ αὐτῷ, θερμοκρασίας 87,6° C καὶ παροχῆς 8,5 κυβ. μέτρα ἀνὰ 24ωρον καὶ τῆς ἑτέρας κειμένης μακρὰν αὐτοῦ, φερομένου τοῦ ὕδατος δι' ἀνοικτοῦ ὄχετοῦ, θερμοκρασίας 67,5° C καὶ παροχῆς 4 κυβ. μέτρων ἀνὰ 24ωρον.

Ἡ πλησίον τοῦ λουτροθεραπευτηρίου εὕρισκομένη πηγή, εἶναι ἡ θερμο-

τάτη ὄχι μόνον τῶν ἐλληνικῶν πηγῶν, ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν πηγῶν τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης. Αἱ θερμότεραι ἰαματικαὶ πηγαὶ τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εἶναι αἱ ἐπόμεναι :

CHAUDESIAIGUES. Γαλλίας.	82 ° C
KARLOBADER SPRUDEL. Τσεχοσλοβακίας.	73,8° C
MEHEDIA (HERKULESBAD). Οὐγγαρίας.	62,5° C
AACHEN (SCHWERTBADQUELLE). Γερμανίας.	74,6° C
ABANO. Ἰταλίας.	84,5° C

Τὸ ὕδωρ καὶ τῶν δύο πηγῶν ρεεὶ διὰ φυσικῆς ροῆς ἐντὸς τῶν δεξαμενῶν κοινῆς λούσεως τοῦ λουτροθεραπευτηρίου, ἄνευ ἀνάγκης ἀναμίξεως ψυχροῦ ποσίου ὕδατος, ἔνεκεν τῆς ἀποστάσεως τῆς μακρὰν αὐτοῦ εὕρισκομένης πηγῆς, τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ ὑφίσταται μερικὴν ἀπόψυξιν ἐντὸς τοῦ ἀνοικτοῦ ὀχετοῦ μέχρις ὅτου ρεῦσει ἐντὸς τῶν δεξαμενῶν. Πάντως διατηρεῖται εἰσέτι καὶ ἐντὸς τῶν δεξαμενῶν εἰς λίαν ὑψηλὴν θερμοκρασίαν, δυσκόλως ἀνεχομένην ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΥΔΡΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Αἱ ἐγκαταστάσεις ὑδροθεραπείας τοῦ Δήμου Πολυχνίτου, εἶναι εἰς ἄκρον πενιχραὶ καὶ πρωτόγονοι. Τὸ ὑδροθεραπευτήριον σύγκειται ἐκ δύο λιθοκτίστων οἰκίσκων συμπεριλαμβανόντων δύο δεξαμενὰς κοινῆς λούσεως, τῆς μιᾶς κατασκευασθεῖσης ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τῆς δὲ ἐτέρας κατὰ τὸ ἔτος 1953, μήκους ἐκάστης 3,80, πλάτους 2,40 καὶ βάθους 1 μ., μὲ πλακοστρώτους πυθμένας καὶ ἐξ ἑπτὰ ξυλίνων ἀποδυτηρίων. Πρὸς ἐξέτασιν τῶν λουομένων ὑπάρχει εἰς ἰατρὸς καὶ διὰ τὰς δύο λουτροπηγὰς, τοῦ Δήμου καὶ τοῦ Χριστιανοῦ, διαμένων εἰς τὸ πλησιόχωρον Βασιλικὰ.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

Παραπλεύρως τοῦ ὑδροθεραπευτηρίου ὑπάρχουσι ἕξ μικρὰ διαμερίσματα, εἰς ἀθλίαν κατάστασιν εὕρισκόμενα, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ ἐνίων ἀσθενῶν δι' ὕπνον πρὸς βλάβην τῆς ὅλης ὑγείας των. Ἐνεκεν λοιπὸν τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως ἐγκαταστάσεων διαμονῆς τῶν λουομένων, οὗτοι ὑφίστανται τὴν ταλαιπωρίαν τῆς μεταβάσεως πρὸς φαγητὸν καὶ ὕπνον εἰς τὰ δύο μέτρια ξενοδοχεῖα τῆς κωμοπόλεως.

ΛΟΥΤΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἡ ἰαματικὴ πηγὴ Δήμου Πολυχνίτου, παρέχουσα μεγίστας ὠφελείας ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν, λόγῳ τῶν ἰδιοτήτων καὶ συστατικῶν τοῦ ἰαματικοῦ ὕδατος καὶ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ θερμοκρασίας, θὰ ἔπρεπε νὰ κατέχη τὴν πρώτην θέσιν ἀπὸ ἀπόψεως λουτρικῆς κινήσεως. Πλὴν ὁμως λόγῳ τῆς πρωτογόνου αὐτῆς καταστάσεως, μικρὰ κινήσις ὑφίσταται καὶ διη μεταξὺ τῶν λαϊκῶν τάξεων.

Αἱ τιμαὶ ἀδείας λούσεως καὶ εἰσιτηρίου ἀπὸ τοῦ 1951 ἕως 1956 ἔχουν ὡς κάτωθι :

*Άδειαι λούσεως Εισιτήρια	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Τιμή δελτίου άδειας λούσεως (έφ' άπας)	5	5	5	10	10	10
Τιμή εισιτηρίου έκ- στης λούσεως—κοιναι δεξαμεναι Β' τάξεως	3	3	3	3	3	3

Κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα τής πραγματοποιηθείσης κινήσεως εις τας ιαματικές πηγάς Δήμου Πολυχνίτου, Χριστιανού και Έφταλούς, από του 1950 έως 1953.

Π ί ν α ξ 13

Κινήσις λουομένων και πραγματοποιηθείσαι λούσεις εις τας λουτροπηγάς Δήμου Πολυχνίτου, Χριστιανού και Έφταλούς

*Έτος	Λουόμενοι	Πραγματο- ποιηθείσαι λούσεις	Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ
1950	199	2.076	1) Τά δεδομένα έλήφθησαν έκ του βιβλίου, έκδόσεως του Ε.Ο.Τ., (Λουτροπόλεις και Ίαματικά πηγαι 1951—52—53. Αθήναι 1954).
1951	223	1.235	
1952	160	900	
1953	123	1.695	
2) Κατά τὸ έτος 1954 έδηλώθησαν εις τὸν Ε.Ο.Τ., υπό του Δήμου Πολυχνίτου, 31 λουόμενοι και 700 λούσεις.			

Κατά την εις ιαματικήν πηγήν του Δήμου Πολυχνίτου επίσκεψίν μου (Αύγουστος 1956), υπό ατέπειτασίαν του Δήμου έγινοντο υπό των κατωτέρω ατόμων αι κάτωθι λούσεις, εις την ιαματικήν ταύτην πηγήν :

1-7-56 έως 29-7-56	Λουόμενοι 237,	Λούσεις 427
1-8-56 έως 12-8-56	Λουόμενοι 148,	Λούσεις 182

ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ

Αί υπάρχουσαι λουτρικαι έγκαταστάσεις είναι λίαν πενιχραι και εις πρωτόγονον κατάστασιν. Έκτος τούτου ή περιοχή των πηγών, περικλειομένη υπό πετρωδών λόφων άνευ ουδενός δένδρου, είναι λίαν θερμή κατά τὸ θέρος και λόγω τής υπάρξεως μικρών έλών και του παραπλευρώς χειμάρρου έντος του όποιου ρέουν θερμά ύδατα, άνθυγιεινή και όλως άκατάλληλος. Ός έκ τούτου δέν συνιστάται άνέγερσις λουτροθεραπευτηρίου εις την περιοχήν ταύτην, άλλ' εις άλλην τινα περιοχήν πλησιεστέραν προς την κωμόπολιν ή την Σκάλαν Πολυχνίτου, μεταφερομένων όλων των ύδάτων, των όποιών ή παρο-

χή θα ανέλθῃ εἰς τὰ 800 - 1.000 κυβ. μέτρα ἀνά 24ωρον, μέχρι τῶν νέων ἐγκαταστάσεων.

«Κατὰ γενομένην ἔκθεσιν ὑπὸ τοῦ Δήμου Πολυχνίτου εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἀνήκουν αἱ πηγαί», πρὸ ἐτῶν ἐλήφθη ἀπόφασις ἀνακαινίσεως τῶν λουτρῶν καὶ μεταφορᾶς τῶν ὑδάτων εἰς θέσιν «Ξηρόκαμπος» ὅπου ὁ ἀγρὸς τοῦ Κ. Ν. Σκληροῦ, εἰς ἀπόστασιν 1.600 μέτρων ἀπὸ τῶν πηγῶν.

Ἡ θέσις αὕτη ὁμαλὴ καὶ ἐλαφρῶς ἐπικλινῆς, ἀπέχει περίπου 300 μέτρα ἀπὸ τὰς πλησιεστέρας οἰκίας τῆς πόλεως, ἔχει ὀρίζοντα ἀναπεπταμένον καὶ εὐρίσκεται εἰς ὑψόμετρον 88 μ. ὑπεράνω τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης ὅπου ἀναβλύζωσι αἱ πηγαί. Κατὰ τὸ θέρος, μεταξὺ τῆς θέσεως αὐτῆς καὶ τοῦ κόλπου Καλλονῆς ἔνθα τὸ ἐπίγειον Πολυχνίτου (Σκάλα Πολυχνίτου), σχηματίζεται ρεῦμα δροσεροῦ ἀέρος.

«Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν λουτρικῶν ἐγκαταστάσεων θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ ἀπαλλοτριώσις περίπου 50 στρεμμάτων ἀγρῶν. Πρὸς τοῦτο συνετάχθη ἔκθεσις προμετρήσεως καὶ προϋπολογισμὸς δαπάνης προπολεμικῶς, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν κάτωθι, ἀνερχομένης εἰς 3.500.000 δρχ.

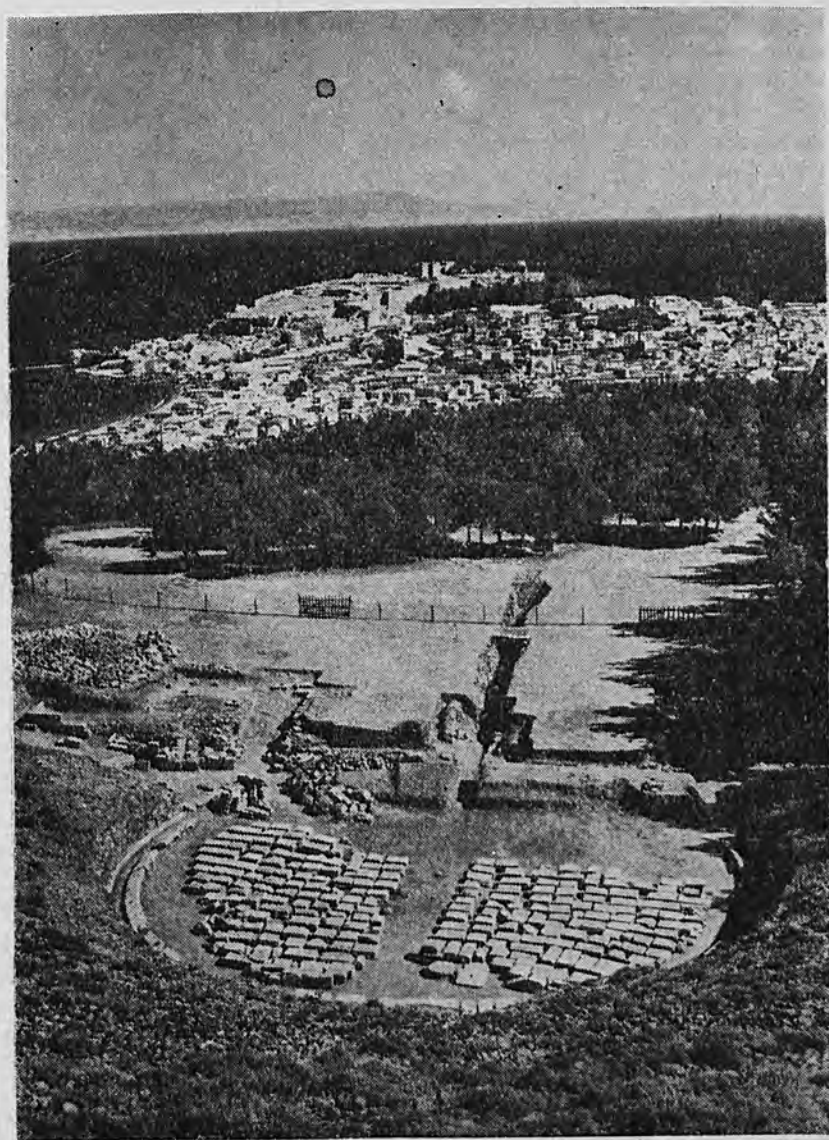
1) Ὑδροθεραπευτήριον καὶ ξενοδοχεῖον ὕψους ἀπαρτίζουσι ὁμοῦ ἓν τριώροφον οἰκοδόμημα, τὸ ἰσόγειον τοῦ ὁποῖου θὰ κατέχη τὸ ὑδροθεραπευτήριον, τοὺς δὲ δύο ὀρόφους τὸ ξενοδοχεῖον.

«Οἱ δύο ὀροφοὶ θὰ ἔχωσιν ἐσωτερικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἰσόγειον εἰς τρόπον ὥστε οἱ λουόμενοι νὰ δύνανται νὰ μεταβαίνωσιν ἐκ τῶν δωματίων τῶν εἰς τὸ λουτρόν, χωρὶς νὰ ἐκτίθενται εἰς ρεύματα τῆς ὑπαίθρου. Τὸ ὑδροθεραπευτήριον θὰ δύναται ἀρχικῶς νὰ περιλαμβάνῃ 24 λουτρῶνας, λαμβανομένης προνοίας περὶ μελλούσης ἐπεκτάσεως αὐτοῦ. Θὰ ὑπάρχη αἴθουσα ἀναμονῆς, δωμάτιον ἰατροῦ, ἀποχωρητήρια καὶ δωμάτια ἀσπρορροῦχων. Ἐκαστος λουτρῶν θὰ περιλαμβάνῃ ἓνα λουτήρα, κατασκευασμένον ἐκ πέντε μαρμαρίνων πλακῶν, συνδεομένων μεταξὺ τῶν. Τὸ ξενοδοχεῖον δύναται νὰ περιλαμβάνῃ περὶ τὰ 35 ὑπνοδωμάτια. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ τριώροφου τούτου οἰκοδομήματος θὰ ἐγερθῇ τὸ ξενοδοχεῖον φαγητοῦ, περιλαμβάνον τὸ μαγειρεῖον καὶ αἴθουσαν ἐστιατορίου.

Φροντὶς θὰ ληφθῇ ὥστε ὁ περὶ τὰ ἀνωτέρω οἰκοδομήματα χῶρος νὰ δενδροφυτευθῇ καταλλήλως ὥστε οἱ λουόμενοι νὰ δύνανται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὸ ὑπαιθρον ὑπὸ σκιάν. Διὰ τὴν διοχέτευσιν τοῦ ὕδατος ἀπὸ τὰς πηγὰς εἰς τὸ ὑδροθεραπευτήριον θὰ κατασκευασθῶσιν, πρῶτον, πλησίον τῶν πηγῶν δύο δεξαμεναὶ ἀποψύξεως. Αἱ δεξαμεναὶ αὐταὶ ἐκ σκληροκονιάματος κατασκευασμέναι θὰ εἶναι ἀσκεπεῖς, θὰ ἔχωσιν μεγάλην ἐπιφάνειαν, μικρὸν δὲ βάθος, ὥστε ἡ ψύξις τοῦ ὕδατος ἐν αὐταῖς μέχρι θερμοκρασίας 40° C νὰ συντελῆται κατὰ τὸ δυνατόν ταχέως. Αἱ διαστάσεις ἐκατέρας ἐξ αὐτῶν θὰ εἶναι μήκους 12 μ., πλάτους 10 μ. καὶ ὕψους 1 μ., ἤτοι χωρητικότητος 120 κ. μ.

Ἐκ τῶν δεξαμενῶν τούτων τὸ ὕδωρ ἀντλούμενον διὰ μηχανῆς ἰσχύος 5-6 ἵππων, θὰ διοχετεύεται διὰ σιδηρῶν σωλῆνων γαλβανισμένων ἐσωτερικῶς, διαμέτρου 12 ἑκατοστομέτρων, εἰς δύο ὕδαταποθήκας εὐρισκομένης περὶ τὰ 3 μ. ὑψηλότερον τῶν λουτήρων τοῦ ὑδροθεραπευτηρίου. Αἱ ὕδαταποθήκαι αὗται θὰ ἔχωσιν χωρητικότητα 20 κ. μ. ἐκάστη, τὸ ὕδωρ δὲ τῆς μίας ἐξ αὐτῶν θὰ ἀφίεται πρὸς περαιτέρω ψύξιν καὶ θὰ χρησιμεύῃ διὰ τὴν ρύθμισιν

Ἀρχαῖον Θέατρον, Πόλις καὶ Φρούριον

τῆς θερμοκρασίας τοῦ ὕδατος ἐντὸς τοῦ λουτήρος. Ἡ ἀντλησις καὶ διοχέτευσις τοῦ ὕδατος τῶν πηγῶν εἰς ἀπόστασιν χιλίων ἑξακοσίων μέτρων δὲν θὰ ἐπιφέρῃ ἀλλοίωσιν αὐτοῦ, καθ' ὅσον μόνον ἀεριοῦχα ἢ ραδιενεργὰ ὕδατα ὑφίστανται ἀλλοίωσιν κατὰ τὴν μεταφορὰν των, οὐχὶ δὲ καὶ χλωριονατριούχα τοιαῦτα.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ὕδρευσιν τῶν λουτρικῶν ἐγκαταστάσεων, πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ ἢ ἐκ μέρους τοῦ Κράτους ἐκτέλεσις τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἣτις θὰ φέρῃ ἐκ τοῦ ὑδροθεραπευτηρίου εἰς τὴν παραλίαν τοῦ κόλπου Καλλονῆς (Σκάλα Πολυχνίτου), ἵνα οὕτω καταστῇ δυνατόν, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ εὐκολος μετάβασις τῶν λουομένων εἰς τὴν παραλίαν πρὸς ψυχαγωγίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ἐξασφαλισθῇ καὶ ἡ ἀπὸ θαλάσσης συγκοινωνία τοῦ ἰδρυθησομένου λουτρικοῦ κέντρου.

Ἐπειδὴ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀνωτέρω ἀπαιτεῖ σεβαστὸν ποσὸν τὸ ὁποῖον ὁ Δήμος εἶναι ἀδύνατον νὰ διαθέσῃ ποτε, ὑπάρχει σκέψις : 1) τῆς κατασκευῆς οἰκημάτων συγχρόνων καὶ εὐπρεπισμένων εἰς τὴν περιοχὴν τῶν θερμοπηγῶν καὶ 2) τῆς μεταφορᾶς των ἐπὶ κατασκευαζομένων κτιρίων ἐπὶ οἴκουπέδου τοῦ Δήμου κειμένου ἐπὶ τῆς κοίτης τοῦ διασχίζοντος τὴν πόλιν χειμάρρου διὰ τὴν χρησιμοποίησίν των ὡς λουτρῶν καθαριότητος, ὅποτε ὁ Δήμος θὰ ἔχῃ ἀρκετὰ ἔσοδα δεδομένου ὅτι λόγω τῆς παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως ἐγκαταστάσεων, οἱ κάτοικοι θὰ προσέρχωνται τακτικῶς διὰ καθαριότητα. Ἐὰν δὲ προϋπολογίσωμεν ὅτι τουλάχιστον 5.000 ἐκ τῶν κατοίκων θὰ ποιῶσιν χρῆσιν τῶν λουτρῶν καθαριότητος ἅπαξ τοῦ μηνός, 60.000 πρὸς 5 δραχμὰς = 300.000 δρχ. ἐτησίως ».

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Δήμου Πολυχνίτου, δεόν νὰ ὑπάρχουσι ἀπαραιτήτως ἐντὸς τοῦ ὑδροθεραπευτηρίου δύο δεξαμεναὶ κοινῆς λούσεως, ἄφθονον πόσιμον ὕδωρ καὶ ἐπαρκῆς φωτισμὸς τῶν λουτρικῶν ἐγκαταστάσεων χορηγηθησόμενος ὑπὸ τῆς κωμοπόλεως Πολυχνίτος.

Πρὸς τούτοις διὰ τὴν πλήρη ἀξιοποίησιν τῶν ἱαματικῶν τούτων πηγῶν, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἔλκυσις λουομένων ἐκ τοῦ ἐκ Μυτιλήνης διερχομένου τουριστικοῦ ρεύματος πρὸς τὰς πηγὰς, δεόν ὅπως ἐπισπευθῇ ἡ ἐπισκευὴ τοῦ ἐξ 28 χιλιομέτρων τμήματος τῆς ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ μεταξὺ Καρύνης καὶ κωμοπόλεως Πολυχνίτος, τοῦ ὑπολοίπου ὄντως ἀσφαλτοστρωμένου.

Ε) ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ (ΠΟΛΥΧΝΙΤΟΣ)

Ἡ ἱαματικὴ πηγὴ κληρονόμων Χριστιανοῦ κεῖται δυτικῶς τῆς πόλεως Μυτιλήνης καὶ Ν. Α. τῆς κωμοπόλεως Πολυχνίτος· εἰς ἀπόστασιν δὲ ἐκ Μυτιλήνης 45,5 χιλιομέτρων καὶ 130 μέτρων ἀπὸ τῆς ἱαματικῆς πηγῆς τοῦ Δήμου Πολυχνίτου. Κεῖται ἐπίσης εἰς ὑψόμετρον 60 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, εἰς ἀπόστασιν δὲ ἀπ' αὐτῆς 3,5 χιλιομέτρων κατ' εὐθείαν γραμμὴν καὶ ἐντὸς γυμνοῦ, πετρώδους καὶ ἀνθυγιεινοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Μέχρι τῆς κωμοπόλεως Πολυχνίτος, ἐκ Μυτιλήνης, ἐξυπηρετεῖται τακτικῶς ἀνὰ ἡμέραν ὑπὸ λεωφορείων τῶν Ὑπεραστικῶν γραμμῶν, ἡ δὲ συγκοινωνία μεταξὺ Πολυχνίτου καὶ ἱαματικῆς πηγῆς Χριστιανοῦ, ἀποστάσεως, 1,2 χιλιομέτρων, μὲ ταξί.

Ἀπὸ ἀπόψεως χημικῆς συστάσεως τάσσεται μεταξύ τῶν Χλωρονατριούχων, μὲ χημικὴν σύστασιν ἀνάλογον τῶν ἱαματικῶν πηγῶν τοῦ Δήμου Πολυχνίτου περὶ τοῦ ὁποίου στοιχεῖα ἀνεφέραμεν. Θεωρεῖται δὲ λόγῳ τῆς χημικῆς συστάσεως τοῦ ἱαματικοῦ ὕδατος αὐτῆς ἀπὸ τὰς καλυτέρας ἡμετέρας καὶ ξένας λουτροπηγὰς.

Τὰ ἱαματικά ὕδατα αὐτῆς ἐνδείκνυνται κυρίως κατὰ τῶν ἀρθριτισμῶν, ρευματισμῶν, μητρίτιδων καὶ τῶν ἐν γένει γυναικολογικῶν παθήσεων, τῶν ἰσχυαλιῶν, μυαλιῶν καὶ λυμφατισμῶν. Κατὰ τὸν Landerer ἐνδείκνυνται καὶ πρὸς θεραπείαν τῶν χρονίων ρευματισμῶν, ἀρθρίτιδος, χοιράδων, δερματικῶν παθήσεων.

Τὸ λουτροθεραπευτήριον Χριστιανοῦ τροφοδοτεῖται δι' ὕδατος ἐκ δύο πηγῶν, τῆς μιᾶς κειμένης καὶ ἀναβλυζούσης παραπλεύρως τοῦ λουτροθεραπευτηρίου, θερμοκρασίας 69,8° C καὶ παροχῆς 15 κ. μ. ἀνὰ 24ωρον, τῆς δὲ ἐτέρας κειμένης μακρὰν αὐτοῦ, ταύτης οὔσης ποσίμου ὕδατος, τὸ ὁποῖον καὶ ἀναμιγνύεται ἐντὸς τῶν κοινῶν δεξαμενῶν πρὸς μετρίασμον τῆς θερμοκρασίας τοῦ πρώτου.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΥΔΡΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Αἱ ὑπάρχουσαι ἐγκαταστάσεις ὑδροθεραπείας εἶναι πενιχραὶ, ἀποτελούμεναι ἐξ ἐνὸς λιθοκτίστου οἰκίσκου μὲ δύο πλακοστρώτους δεξαμενάς, μίαν προοριζομένην διὰ τοὺς ἄνδρας μήκους 3,40 μ., πλάτους 3 μ. καὶ βάθους 1 μ. καὶ μίαν προοριζομένην διὰ τὰς γυναῖκας μήκους 4,30 μ., πλάτους 3,40 μ. καὶ βάθους 1 μ.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΛΟΥΟΜΕΝΩΝ

Παραπλεύρως τῶν ἐγκαταστάσεων ὑδροθεραπείας, ὑπάρχει μονώροφον, ἐπίμηκες καὶ λιθοκτίστον οἶκημα εἰς καλὴν κατάστασιν, περιλαμβάνον 10 δωμάτια τῶν 18 κλινῶν συνολικῶς διὰ τοὺς λουομένους. Λόγῳ ὁμοῦ τοῦ ἀκαταλλήλου τῆς περιοχῆς ἀπὸ ἀπόψεως ὑγείας, φυσικῶν κολλωνῶν ἀνέσεων καὶ ψυχαγωγίας καὶ λόγῳ τοῦ περιορισμένου ἀριθμοῦ τῶν δωματίων, οἱ πλείστοι τῶν λουομένων διαμένουν εἰς τὰ ὑπάρχοντα δύο ξενοδοχεῖα ἐντὸς τῆς κομποπόλεως Πολυχνίτου.

ΛΟΥΤΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἡ ἱαματικὴ πηγή Χριστιανοῦ ὡς καὶ ἡ τοιαύτη τοῦ Δήμου, θὰ ἔπρεπε νὰ κατέχουν τὴν πρώτην θέσιν, λόγῳ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἱαματικοῦ ὕδατος, ἀπὸ ἀπόψεως λουτρικῆς κινήσεως. Πλὴν ὁμοῦ ἡ κίνησις τούτων δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν.

Αἱ τιμαὶ ἀδείας λούσεως καὶ εἰσιτηρίου ἀπὸ τοῦ 1951 ἕως 1956, ἔχουν ὡς κάτωθι :

	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Τιμή δελτίου άδειας λούσεως (έφ' άπαξ)	5	5	5	10	10	10
Τιμή εισιτηρίου έκάστης λούσεως (κοινά δεξαμενάι Β' τάξ.)	3	3	3	3	3	3

Ἡ κίνησις τῶν λουομένων καί αἱ γενόμεναι λούσεις μᾶς εἶναι ἄγνωστοί· πλὴν ὁμῶς λόγῳ τῆς ὑπάρξεως τῶν 10 καλῆς καταστάσεως δωματίων καί ἐν σχέσει μὲ τὴν λουτρικὴν κίνησιν τῆς πηγῆς Δήμου Πολυχνίτου, δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἔχει κίνησιν ἄνω τῶν 25 ἀτόμων, κατὰ μέσον ὄρον, ἡμερησίως.

ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ

Εἶναι βεβαίως ἀκατάλληλος ἡ περιοχὴ εἰς τὴν ὁποίαν κεῖται ἡ λουτροπηγή, λόγῳ τῶν πετρωδῶν ἄνευ οὐδενὸς δένδρου λόφων καί τοῦ ἀνθυγεινοῦ, λόγῳ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων, κλίματος καί ὡς ἐκ τούτου διὰ νὰ ἀναδειχθῇ ἡ πηγὴ εἰς μίαν συγχρονισμένην λουτροπηγὴν, δεόν ὅπως ἢ νὰ ἐγκαθιδρυθοῦν νέοι λουτρῶνες εἰς κατάλληλον θέσιν μακρὰν τῆς περιοχῆς ταύτης μεταφερομένων τῶν ὑδάτων, ἢ νὰ καταβληθοῦν μεγάλαί καὶ δαπανηραὶ προσπάθειαι πρὸς ἀπάλειψιν τῶν λιμναζόντων ὑδάτων καί δενδροφύτευσιν δι' εὐκαλύπτων τῆς πλησίον τουλάχιστον τῆς πηγῆς εὐρισκομένης περιοχῆς.

Ἐκτὸς τούτων ἡ ἰαματικὴ πηγὴ ἔχει ἀνάγκην δεξαμενῶν ἀποψύξεως τοῦ ὕδατος, ἵνα μὴ ἀναμιγνύεται ψυχρὸν πόσιμον ὕδωρ πρὸς μετρίασμόν τῆς θερμοκρασίας καί μετριάζεται οὕτω ἡ δραστικότης τῶν συστατικῶν τοῦ ἰαματικοῦ ὕδατος. Ἐπίσης πρέπει νὰ αὐξηθοῦν τὰ δωμάτια ὕπνου καί νὰ ἐγκατασταθοῦν μεμονωμένοι λουτήρες.

Τὸ ὁδικὸν δίκτυον, τὸ ἐξυπηρετοῦν καί τὴν πηγὴν τοῦ Δήμου, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπισκευασθῇ. Οὕτω ἐπισκευαζόμενου καί τοῦ τμήματος Καρύνης - Πολυχνίτου, θὰ καταστῇ ἀνετώτερα ἡ διαδρομὴ Μυτιλήνης - Λουτροπηγῶν Πολυχνίτου, πρὸς γενικώτερον ὄφελος τῆς πηγῆς καί τοῦ Λεσβιακοῦ τουρισμοῦ.

ΣΤ) ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ «ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ» ΛΙΣΒΟΡΙΟΥ

Ἡ ἰαματικὴ πηγὴ Λισβορίου κεῖται δυτικῶς τῆς πόλεως Μυτιλήνης καί βορείως τῶν ἰαματικῶν πηγῶν Πολυχνίτου, εἰς ἀπόστασιν δὲ ἀπ' αὐτῶν 3,5 χιλιομέτρων εἰς εὐθείαν γραμμὴν καί 8 χιλιομέτρων διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Ἀπὸ Μυτιλήνης εὐρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 43 χιλιομέτρων, ἐξ ὧν τὰ 41,8 χιλιόμετρα ἀπὸ Μυτιλήνης μέχρι Λισβορίου καί τὸ 1,2 χιλιόμετρον ἀπὸ τοῦ χωρίου Λισβόριον μέχρι τῶν ἰαματικῶν πηγῶν αὐτοῦ. Ἐξυπηρετεῖται δὲ διὰ τῆς τακτικῆς ἀνά ἡμέραν συγκοινωνίας τῶν Ὑπεραστικῶν γραμμῶν.

Αί ἐγκαταστάσεις τῆς λουτροπηγῆς κείνται ἐκατέρωθεν χειμάρρου ἐκβάλλοντος εἰς τὸν κόλπον Καλλονῆς, ἐντὸς θαυμασίου φυσικοῦ περιβάλλοντος ἔχοντος θέαν πρὸς τὸν κόλπον τοῦτον.

Ἡ ἱαματικὴ πηγὴ Λισβορίου ἀνεγνωρίσθη ὡς ἱαματικὴ πηγὴ τοπικῆς σημασίας ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Ἅγιος Ἰωάννης» λόγῳ τοῦ λατρευομένου Ἁγίου εἰς Λισβόριον. Ἀποτελεῖ δὲ ἰδιοκτησίαν τῆς κοινότητος Λισβορίου.

Ἡ χημικὴ σύστασις τῆς πηγῆς Λισβορίου εἶναι παρομοία μὲ τὰς πηγὰς Χριστιανοῦ καὶ Δήμου Πολυχνίτου. Χημικὴ ἀνάλυσις δειγματος ἱαματικοῦ ὕδατος, ἀποσταλλέντος διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 10.102 ἀπὸ 13-6-52 ἐγγράφου, ὑπὸ τοῦ Ε. Ο. Τ., ἔχει ὡς κατωτέρω :

Θερμοκρασία (κατὰ τὸ 1930) : 69° C.

Χαρακτηρισμός : Ὑπέρθερμος, Χλωρονατριούχος, Ἴσότονος.

Ὅργανικοὶ χαρακτῆρες τοῦ ὕδατος.

Διαύγεια : Τὸ ὕδωρ ἅμα τῇ ἀναβλύσει εἶναι τελείως διαυγές. Ἐμφιαλούμενον θολοῦται λόγῳ ἀποβολῆς ὑδροξειδίου τοῦ σιδήρου.

Ὅσμη : Οὐδεμία.

Γεῦσις : Ἄλμυρά.

Χρῶμα : Οὐδέν.

Χημικὴ ἀνάλυσις.

Ἀντίδρασις. Διὰ χάρτου ἠλιοτροπίου ἀλκαλική. Διὰ φαινολοφθαλεΐνης δ-ξινος.

Ἀλκολικότης. Μετρομένης δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος N/10 μὲ δείκτην πορτοκαλόχρουν τοῦ μεθυλίου, ἡ ἀλκαλικότης ἐνὸς λίτρον ὕδατος ἰσοδυναμεῖ πρὸς 5,37 κ. ἐκ. κανονικοῦ ἀλκάλεως.

Στερεὸν ὑπόλειμμα.

*Ἐνα λίτρον ὕδατος περιέχει 11,1200 γραμμ. στερεοῦ ὑπολείμματος εἰς 180° C Ἐλεύθερον ἀνθρακικὸν ὄξυ (CO₂) 0,0570.

Ἡ πηγὴ τοῦ Λισβορίου ἀναβλύζει πρὸς τὸν νότιον μέρος τῆς κοίτης τοῦ διερχομένου χειμάρρου, ἐντὸς ἠφαιστειῶν κροκαλοπαγῶν καὶ τόφφων. Μετὰ ὕδατος δὲ ἀνέρχονται καὶ ἄφθονοι φυσαλλίδες ἀερίων. Ἡ παροχὴ τῆς πηγῆς ἀνέρχεται εἰς 875 κυβ. μέτρα ἀνὰ 24ωρον, ἡ δὲ ραδιενέργεια τοῦ ὕδατος εἰς 2,5 μονάδας MACHE.

Τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ τῆς πηγῆς Λισβορίου ἔχει παραπλησίαν χημικὴν σύστασιν πρὸς τὰς κάτωθι ἡμετέρας καὶ ξένας πηγὰς, κατὰ πίνακα λαμβανόμενον ἐκ τοῦ βιβλίου «Τὰ μεταλλικὰ ὕδατα τῆς νήσου Λέσβου», ὑπὸ Μιχ. Λ. Περτέση.

Π Η Γ Α Ι	Θερμοκρασία εις °C	Σύνολον διαλε- λυμένων αλά- των (γραμμ. κατά χιλιόγ. ύδατος)	Χλωριούχον νάτριον (γραμμ. κατά χιλιόγ. ύδατος)
"Αγιος 'Ιωάννης Λισβορίου	69	10,93	8,2
Πολυχνίτος (Πηγή άναβλύζουσα έντός χειμάρρου	81,4	11,18	8,49
Πολυχνίτος (Μεγάλη πηγή χυνομένη εις χειμάρρον	76,1	11,69	8,85
Μέθανα (Πηγή Δήμα)	41,2	11,89	7,64
Wiesbaden (Kochbrunne) Γερμανίας	65,7	8,58	6,83
Kreuznach (Elisabethquelle) Γερμανίας	12	13,63	10,52
Münster am stein (Hauptbrunnen) Γερμανίας	31,2	7,22	5,72
Hombury vor der Höhe (Elisabethbrunnen »	10,6	11,25	7,76
Balaruc Γαλλίας	48	10,17	7,04
Salins-Moutiers Γαλλίας	32	16,67	12,49
Bad-Hall (Tassiloquelle) Αύστρίας	11	13,58	12,49
Bad-Ishul (Maria Luisenquelle) Αύστρίας	12,5	7,96	6,86
Μονζαλcone 'Ιταλίας	37,9	12,81	9,54

Τò ίαματικόν ύδωρ διοχετεύεται διά κλειστού πλινθοκτίστου όχετου πρòς την παλαιάν, επί Τουρκοκρατίας, δεξαμενήν κοινής λούσεως γυναικών και δι' έτέρου πλινθίνου άγωγού, διερχομένου παρὰ τò δεξιόν μέρος τής κοίτης τού χειμάρρου, εις την νεοκατασκευασθεϊσαν δεξαμενήν κοινής λούσεως, την προοριζομένην διά άνδρας.

Εις την παλαιάν δεξαμενήν την προοριζομένην διά γυναίκα, άναμιγνύεται και πόσιμον ύδωρ πρòς μετρίασμόν τής θερμοκρασίας τού ίαματικού ύδατος, τò όποϊον πόσιμον ύδωρ διοχετεύεται άνωθεν και έκ τής μακράν τού λουτρώνος εύρισκομένης πηγής γλυκέος ύδατος.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΥΔΡΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

'Η παλαιά δεξαμενή, ή προοριζομένη διά τας γυναίκα, εύρίσκεται εις άπόστασιν 30 μέτρων άπό τής πηγής, είναι δέ αύτη πλακόστρωτος και έχει μήκος 3,20 μ., πλάτος 2,80 μ. και βάθος 1 μ. 'Η έναντι αύτής, επί έτέρας όχθης εύρισκομένη δεξαμενή και προοριζομένη πρòς χρήσιν των άνδρών, έχει τας αύτας σχεδόν διαστάσεις και επί πλέον δύο δωμάτια ώς άποδυτήρια.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

"Ανωθεν τής δεξαμενής τής προοριζομένης διά τούς άνδρας, εύρίσκεται καινουργές συγκρότημα έκ 5 δωματίων δυναμικότητος 12 κλινών, κατασκευασθέν υπό τού Συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων, καθώς και έν καφενειόν με τόν άπαραίτητον κήπον, ώς και έν έξωκκλήσιον τού άγίου 'Ιωάννου. Τιμή έκάστης κλίνης 7 δρχ. ήμερησίως.

ΛΟΥΤΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Αί τιμαί άδείας λούσεως και εισιτηρίου άπό τού 1952 έως τού 1956, έχουν ώς έξης :

	1952	1953	1954	1955	1956
Τιμή άδειας λούσεως (έφ' άπας)	5	5	10	10	10
Τιμή εισιτηρίου εκάστης λούσεως (κοινά δεξαμενάι Β' τάξεως)	3	2	2,50	3	3

Ἡ λουτρική περίοδος ἄρχεται συνήθως τήν 1ην Μαΐου καί λήγει τήν 31ην Ὀκτωβρίου. Οἱ λουόμενοι προσέρχονται κατά τὸ πλεῖστον ἐκ διαφόρων χωρίων τοῦ νομοῦ Λέσβου, ἀλλά καί ξένοι ἰδίως ἐκ Πειραιῶς, Καβάλας κ.λ.π. εἰς ἀναλογίαν πρὸς τοὺς ἐντοπίους λουομένους 1)60, διαμένοντες εἰς τὸν ξενῶνα τῆς λουτροπηγῆς καί εἰς ἐνοικιαζόμενα δωμάτια τοῦ Λισβορίου. Ἡ λουτροπηγή λειτουργεῖ καί κατά τήν χειμερινήν περίοδον κατά τήν ὁποίαν παρέχονται λουτρά καθαριότητος πρὸς χρῆσιν τῶν ἐντοπίων, ἐντὸς τοῦ παλαιοῦ λουτρῶνος εἰς ὃν χύνεται ἰαματικὸν ὕδωρ καί τὸ ψυχρὸν πόσιμον πρὸς μετριάσμον τῆς θερμοκρασίας αὐτοῦ.

ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ

Πρὸς πλήρη ἀξιοποίησιν τῆς λουτροπηγῆς Λισβορίου, δεόν ὅπως :

- α) Ἀνεγερθῶν ὑπὸ τῆς Κοινότητος καί ἕτερα δωμάτια διαμονῆς τῶν ἀσθενῶν καθῶς καί μεμονωμένοι λουτήρες τινες, ὡς καί ἐστιατόριον.
- β) Νὰ ἠλεκτροφωτισθῇ τὸ χωρίον καί ἡ λουτροπηγή ἐν συνδιασμῶ με τήν ἠλεκτροφώτισιν τοῦ ἠλεκροκινήτου ἐλαιοτριβείου τοῦ Συνεταρισμοῦ, καί γ) Νὰ κατασκευασθῇ δεξαμενὴ ἀποψύξεως τοῦ ὕδατος, τὸ δὲ πόσιμον ὕδωρ, τὸ διοχοτεύομενον μέχρι τῆς λουτροπηγῆς καί καταναλισκόμενον ἐξ ὀλοκλήρου διὰ τὸν μετριάσμον τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἰαματικοῦ ὕδατος, νὰ καταναλίσκεται ὑπὸ τῶν λουομένων, καθ' ὅσον μέχρι τοῦδε ὑδρεύονται ἐκ πηγαδίων.

Ζ) ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΕΦΤΑΛΟΥΣ ΜΗΘΥΜΝΗΣ

Ἡ ἰαματικὴ πηγή Ἐφταλοῦς κεῖται ἐπὶ τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς νήσου Λέσβου, ἀνατολικῶς τῆς κωμοπόλεως Μηθύμνης (Μόλυβος), Β.Δ. δὲ τῆς Μυτιλήνης καί εἰς ἀπόστασιν 65,5 χιλιομέτρων ἀπ' αὐτῆς. Ἡ ἐν λόγῳ πηγή συνδέεται δι' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ μέχρι τῆς παραλίας 64,5 χιλιομέτρων καί τὸ ὑπόλοιπον ἐν χιλιόμετρον πρὸς τήν ἰαματικὴν πηγὴν, δι' ἀτραποῦ. Ἐξυπηρετεῖται δὲ διὰ τῆς τακτικῆς ἀνὰ ἡμέραν συγκοινωνίας τῶν ὑπεραστικῶν Γραμμῶν, μέχρι Μηθύμνης 61,9 χιλιόμετρα.

Ἡ γωνία αὕτη τῆς Λέσβου εἰς τήν ὁποίαν κεῖται ἡ ἰαματικὴ πηγή εἶναι ὁμολογουμένως θαυμασία, ὡς συγκεντροῦσα πολλὰ πλεονεκτήματα ἔναντι ἄλλων τοποθεσιῶν. Φυσικαὶ καλλοναί, ἀμμουδιά, ἀνοικτὸς πρὸς τὴν θάλασσαν ὀρίζων· καί πάντα ἐν ἀφθονίᾳ ὑπὸ τῆς φύσεως προσφερόμενα. Ἡ Ἐφταλοῦ ἦτο ἡ ἀγαπημένη κατοικία τοῦ γνωστοῦ ἐκ Μηθύμνης λογίου Κλεάνθη Μιχαηλίδη, ὁ ὁποῖος καί τήν ἀπθανάτισεν εἰς τὰς ποιητικὰς του νοσταλγίας

καὶ τὰ ἀθάνατα διηγήματά του ὑπὸ τὸ φιλολογικὸν ψευδώνυμον Ἀργύρης Ἐφταλιώτης.

Κατὰ τὸν Μ. Λ. Περτέσην, ἡ πηγή ἀναβλύζει ἐξ ἀνδραιοτικῶν τόφων καὶ κροκαλοπαγῶν, ἡ δὲ παροχὴ τῆς κατ' ἐκτίμησιν, ἀνέρχεται εἰς 120 κυβ. μέτρα ἀνὰ 24ωρον. Ἡ θερμοκρασία τῆς μεταβάλλεται κατὰ τι κατὰ τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους, καθ' ὅσον μετρηθεῖσα τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1921, μετὰ βροχάς, εὐρέθη 43,6° C τὴν δὲ 26ην Αὐγούστου 1927, 46,5° C.

Μετὰ τοῦ ἀναβλύζοντος ὕδατος, ἀνεξέρχονται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ φυσαλλίδες ἀερίων, ἡ χημικὴ σύστασις τῶν ὁποίων ἔχει ὡς ἑξῆς :

CO ₂	2,3 %
O ₂	0,7 %
N ₂	97 %

Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς, ἔχον ραδιενέργειαν 14,7 μονάδων MACHE, εἶναι τὸ μᾶλλον ραδιενεργὸν μεταξὺ τῶν ὑδάτων ὄλων τῶν πηγῶν τῆς Λέσβου. Ἡ ραδιενέργεια τῶν ἀπὸ τοῦ πυθμένος τῆς δεξαμενῆς ἀνεξερχομένων ἀερίων, ἀνέρχεται εἰς 180 μονάδας MACHE διὰ 1.000 κυβ. ἐκ. ἀερίων ὑπὸ κανονικὰς φυσικὰς συνθήκας. Ἐκ τῆς καμπύλης ἀποσθέσεως τῆς ἐξ ἀπαγωγῆς ραδιενεργείας, καταφαίνεται ὅτι ἡ ραδιενέργεια τοῦ ὕδατος τῆς πηγῆς ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς ἐκπομπὴν ραδίου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πηγῆς καὶ αἱ χημικαὶ ιδιότητες τοῦ ὕδατος ἔχουν ὡς ἑξῆς :

Χαρακτηρισμὸς αὐτῆς : Χλωριονατριούχος - Ραδιενεργός.

Ὄργανολυπτικοὶ χαρακτῆρες τοῦ ὕδατος

Διαύγεια : Τελεία.

Ὄσμη : Οὐδεμία.

Γεῦσις : Ἀλμυρά.

Χρῶμα : Οὐδέν.

Φυσικοχημικαὶ σταθεραί.

Θερμοκρασία 46,5° C. Ταυτόχρονος θερμοκρασία ἀέρος ὑπὸ σκιὰν 28° C. Πυκνότης 15°) 15° = 1,0038.

Ἡλεκτρολυτικὴ ἀγωγιμότης $K_{15} = 0,00822$.

Ταπεινώσις τοῦ σημείου πήξεως = -0,29° C ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀπεσταγμένον ὕδωρ.

Ὄσμωτικὴ πίεσις = 4,1 ἀτμόσφαιραι.

Ραδιενέργεια = 14,7 μονάδες MACHE.

Χημικὴ ἀνάλυσις

Στερεὸν ὑπόλειμμα. Ἐν χιλιόγρ. ὕδατος περιέχει 5,7972 γραμ. στερεοῦ ὑπολείμματος εἰς 180° C.

Ὄξυγόνον διαλελυμένον. Ἐν χιλιόγρ. ὕδατος περιέχει 0,0021 γραμ. O₂.

Ὄλικὸν ἀνθρακικὸν ὄξύ. Ἐν χιλιόγρ. ὕδατος περιέχει 0,1430 γραμ. ἀνθρακικοῦ ὄξους, ὑπολογιζομένου εἰς CO₂.

Ποιοτική ανίχνευσις καὶ στοιχεῖα εἰς ἴχνη

Ἐπουσία νιτρῶδων ἀλάτων.

Ἰχνη ἰωδίου.

*Ογκος ἐλευθέρων ἀερίων.

Ὁ ὄγκος τῶν ἐλευθέρων ἀερίων τῶν διαλελυμένων ἐντὸς ἐνὸς χιλιογράμ. ὕδατος, ὑπολογιζόμενος εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῆς πηγῆς (46,5° C) καὶ ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστῶν, ἔχει ὡς ἑξῆς :

Τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρακικοῦ ὀξέος 38,5 κυβ. ἐκ.

Τοῦ ἐλευθέρου ὀξυγόνου 1,7 κυβ. ἐκ.

Κατὰ τὸν Μ. Λ. Περτέσην, ἡ χημικὴ σύστασις τοῦ ὕδατος ἀντιστοιχεῖ περίπου πρὸς τὴν σύστασιν διαλύματος περιέχοντος ἐν ἐνὶ χιλιογράμμῳ.

Βρωμιούχου νατρίου	0,0058	γραμμ.
Χλωριούχου λιθίου	0,0177	»
Νιτρικοῦ καλίου	0,0019	»
Χλωριούχου ἀμμωνίου	0,00003	»
Χλωριούχου καλίου	0,2590	»
Ἵδροφωσφορικοῦ ἀργιλίου	0,00008	»
Θειικοῦ ἀργιλίου	0,00050	»
Χλωριούχου νατρίου	4,082	»
Χλωριούχου ἀσβεστίου	0,5637	»
Θειικοῦ ἀσβεστίου	0,6291	»
Θειικοῦ μαγνησίου	0,0566	»
Ἵδροανθρακικοῦ μαγνησίου	0,1290	»
Ἵδροανθρακικοῦ σιδήρου	0,00051	»
Ἵδροανθρακικοῦ μαγγανίου	0,00009	»
Μεταπυριτικοῦ ὀξέος	0,0644	»
	<hr/>	
*Ἀθροισμα	5,8104	»
Ἐλευθέρου ἀνθρακικοῦ ὀξέος	0,0651	»
Ἐλευθέρου ὀξυγόνου	0,0021	»
	<hr/>	
*Ἀθροισμα ἀπάντων τῶν συστατικῶν	5,8776	γραμμ.

Ἀπὸ ἀπόψεως χημικῆς συστάσεως, ἡ ἱαματικὴ πηγή τῆς Ἐφταλοῦς, δύναται νὰ παραλληλισθῇ πρὸς τὰς κάτωθι ξένας πηγὰς.

Τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ τῆς Ἐφταλοῦς, ἐνδείκνυται πρὸς θεραπείαν τῶν πασχόντων ἐκ χρονίου ρευματισμοῦ, ἀρθριτισμοῦ, ἰσχυαλγίας, ὀσφυαλγίας, νευραλγίας, λυμφατισμοῦ, ἀρθηριακῆς ὑπερτάσεως, ψαμμιάσεως, χολολιθιάσεως, χολολιθοπαθείας, γυναικολογικῶν παθήσεων καὶ δερματικῶν νοσημάτων.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΥΔΡΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Τὸ λουτρικὸν οἰκοδόμημα ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς λιθοκτίστου κτίσματος μὲ τροῦλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν δύο μικρὰ δωμάτια καὶ μία δεξα-

Π Η Γ Α Ι	Θερμοκρασία εις °C	Σύνολον διαλε- λυμένων αλά- των (γρ. κατά χιλιόγρ. H ₂ O)	Χλωριούχον νάτριον (γρμ. κατά χιλιόγρ. H ₂ O)
Ήφθαλοῦς	46,5	5,81	4,08
Heilbrunn Γερμανίας	10	6,69	4,97
Nisderbronn Ἀλσατίας	18	5,40	3,11
Bothenfels in Baden Γερμανίας	19	5,08	4,07
Soden am taunus (warmbrunnen) Γερμανίας	23,1	5,33	3,34
Bad-Ischl (Kleibelsbergquelle Αὐστρία	14	5,47	4,64

μενὴ κοινῆς λούσεως. Ἡ δεξαμενὴ αὕτη, προοριζομένη ἐναλλάξ διὰ τοῦς ἄνδρας καὶ διὰ τὰς γυναῖκας, ἔχει μῆκος 4 μ., πλάτος 2,5 καὶ βάθος 0,65 μ. Ὁ πυθμὴν αὐτῆς εἶναι κεκαλυμμένος διὰ χαλίκων, διὰ μέσου τῶν ὁποίων ἀναβλύζει τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΑΣΘΕΝΩΝ

Παραπλεύρως τῆς δεξαμενῆς κοινῆς λούσεως, ἐντὸς τοῦ λουτροθεραπείου, συνεχόνται δύο δωμάτια λίαν πεπαλαιωμένα, διὰ παραμονὴν τῶν ἀσθενῶν. Οἱ πλείστοι ὁμῶς τῶν λουομένων διαμένουν εἰς τὸν περίβολον τοῦ ἐξωκκλησίου Ἁγιοῦ Ἀνάργυρου, εἰς ἀπόστασιν 150 μ. κειμένου ἐκ τῆς πηγῆς. Ὁ περίβολος τοῦ ἐξωκκλησίου τούτου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπαρχόντων δωματίων - κελιῶν, ἀνήκει εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἁγίας Κυριακῆς Μηθύμνης. Ὁ ἐν λόγῳ περίβολος, περιλαμβάνει καὶ ὀκτὼ συνεχόμενα δωμάτια καὶ ἓν μαγειρεῖον, κείμενα εἰς τὸν πρὸς τὴν θάλασσαν τοῖχον τοῦ περιβόλου. Ἐπὶ πλεον δὲ κέκτηται καὶ ἓν φρέαρ ποσίμου ὕδατος καὶ ἕτερον ὑπὸ τὴν ἐπινομίαν «ἀγίασμα».

ΛΟΥΤΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἡ ἱαματικὴ πηγὴ Ἐφθαλοῦς παρ' ὄλην τὴν σπουδαιότητα τῶν συστατικῶν τοῦ ἱαματικοῦ αὐτῆς ὕδατος καὶ τῆς ραδιενεργείας τὴν ὁποίαν κέκτηται, λόγῳ τῆς θέσεώς της καὶ τοῦ πρωτογόνου τῶν ἐγκαταστάσεων αὐτῆς, ἔχει πολὺ μικράν, ἐν σχέσει μὲ ἄλλας πηγὰς τῆς νήσου, λουτρικὴν κίνησιν.

Αἱ τιμαὶ δελτίου ἀδείας λούσεως καὶ εἰσιτηρίου, ἔχουν ὡς κάτωθι:

Τιμὴ δελτίου ἀδείας λούσεως (ἐφ' ἅπαξ) δρχ. 10

Τιμὴ εἰσιτηρίου ἐκάστης λούσεως δρχ. 4

Ἡ λουτρικὴ κίνησις ὡς ἐδηλώθη ὑπὸ τοῦ Δήμου εἰς τὸν Ε.Ο.Τ. κατὰ τὸ ἔτος 1954, εἶναι 181 λουόμενοι καὶ 1998 λούσεις. Ἡ λουτρικὴ κίνησις ἀντιστοιχεῖ κατὰ 25% εἰς ξένους καὶ κατὰ 75% εἰς λεσβίους κατοίκους τοῦ βορείου καὶ δυτικοῦ τμήματος τῆς νήσου κυρίως.

ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ

Διὰ τὴν πλήρη ἀξιοποίησιν τῆς ἱαματικῆς πηγῆς Ἐφταλοῦς, δέον νὰ συντελεσθοῦν τὰ κάτωθι :

α) Νὰ διατεθῆ ὑπὸ τοῦ Δήμου Μηθύμνης, τοῦ ὁποῦ ἰδιοκτησίαν ἀποτελεῖ ἡ ἱαματικὴ πηγὴ, τὸ ἀπαραίτητον κονδύλιον διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῆς πρὸς τὴν πηγὴν ἀγούσης ἀμαξιτῆς ὁδοῦ καὶ τὴν ἐπέκτασιν ταύτης μέχρι τῆς πηγῆς μήκους 1,5 χιλιομέτρων.

β) Εἰς τὸ πρόγραμμα ἐκτελέσεως ὁδικῶν ἔργων ὑπὸ τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Ταμείου Ὀδοποιίας, νὰ συμπεριληφθῆ καὶ ἐκτελεσθῆ ἡ ἐπισκευὴ τῆς πρὸς τὴν Μήθυμναν ἀγούσης.

γ) Νὰ ἀνεγερθῆ συγχρονισμένον ξενοδοχεῖον, ἐν τῷ ἰσογείῳ τοῦ ὁποῦ νὰ ἐγκατασταθῆ τὸ λουτροθεραπευτήριον, ὅπερ νὰ περιλαμβάνῃ ἀπαραιτήτως δύο δεξαμενὰς κοινῆς λούσεως καὶ ἀριθμὸν μεμονωμένων λουτήρων.

Ὑπὸ τοῦ Δήμου Μηθύμνης ἐγένετο σχετικὴ μελέτη, ἣτις ἔχει ἐγκριθῆ ὑπὸ τοῦ Ε.Ο.Τ., περὶ ἀνεγέρσεως ξενῶνος καὶ ὑδροθεραπευτηρίου, προβλεπομένης ἀξίας ἐγκαταστάσεων μετὰ 8 λουτήρων καὶ 25 κλινῶν, δραχμῶν 800.000. Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τούτου ἀδυνατεῖ λόγῳ οἰκονομικῆς καχεξίας ὁ Δήμος, πλὴν ὅμως θὰ ἠδύνατο νὰ προκηρύξῃ διαγωνισμὸν πολυετοῦς μισθώσεως 20 - 30 ἐτῶν, μὲ ὑποχρέωσιν τοῦ μισθωτοῦ, ὅπως ἀνεγείρῃ τὸ ἐν λόγῳ κτίσμα εἰς συμπεφωνημένον χρόνον, παραδοτέου δὲ τούτου εἰς τὸν Δήμον μετὰ τὸ πέρασ τῆς μισθώσεως.

Ἄν καὶ συζητῆται, ἡμεῖς κρίνομεν ἐντελῶς ἀπαράδεκτον τὴν γνώμην περὶ μεταφορᾶς τοῦ ὕδατος δι' ἀντλιοστασίου καὶ ἀνεγέρσεως τοῦ λουτροθεραπευτηρίου εἰς θέσιν εὐρισκομένην πλησίον τῆς ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ τῆς ἐνούσης τὰ χωρία Μήθυμνα - Ἄργενος, πρὸς ἀποφυγὴν ἐπεκτάσεως τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν ἐγκατάστασιν τῆς πηγῆς. Νομίζομεν ὅτι δὲν κρίνεται διόλου σκόπιμος ἡ μεταφορὰ ραδιενεργῶν ὑδάτων καὶ ἐκτὸς τούτου ἡ περὶ τὴν πηγὴν τοποθεσίαν τυγχάνει θαυμασία, ὑπερέχουσα πάσης ἄλλης τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ.

δ) Τὸ ὑπὸ μελέτην νὰ ἀνεγερθῆ ξενοδοχεῖον, δέον ὅπως ἀπαραιτήτως διαθέτῃ τουλάχιστον ἀριθμὸν τριάκοντα δωματίων, ὡς ἐπίσης καὶ ἐστιατόριον, μαγειρεῖον, καφενεῖον, κηπάριον καὶ τὰ συναφῆ. Πρέπει ἐπίσης ὅπως διοχετευθῆ ἐκ Μηθύμνης πόσιμον πηγαῖον ὕδωρ, στερουμένης τοιοῦτου τῆς περιοχῆς εἰς ἣν κεῖται ἡ πηγὴ. Ἀναγκαῖα ἐπίσης τυγχάνει ἡ ἐγκαθίδρυσις ἐντὸς τοῦ ὑπὸ μελέτην ξενοδοχείου, ἠλεκτρικῆς ἐγκαταστάσεως ἢ ἐπέκτασις μέχρις αὐτοῦ τοῦ δικτύου ἠλεκτροφωτισμοῦ Μηθύμνης.

Περατουμένων τῶν ἐγκαταστάσεων τούτων εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἱαματικὴ πηγὴ Ἐφταλοῦς, καίτοι κεῖται μακρὰν τῆς Μυτιλήνης, λόγῳ τῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς ἔναντι τῶν ἄλλων πηγῶν εἰς ραδιενέργειαν καὶ λόγῳ τῆς προβλεπομένης ἀναπτύξεως τουριστικῆς κινήσεως εἰς τὴν Λέσβον, θὰ προσελκύσῃ πλείστους ἀσθενεῖς καὶ παραθεριστάς, πλὴν τῶν προερχομένων ἐκ τοῦ βορείου καὶ δυτικοῦ τμήματος τῆς νήσου ἅτινα στεροῦνται ἱαματικῶν πηγῶν, πρὸς ὄφελος ταύτης ἀλλὰ καὶ τῆς τουριστικῆς ἀναπτύξεως τῆς Λέσβου.

Κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα λουτρικῆς κινήσεως, τῶν τριῶν κυριωτέρων ἐν ἐκμεταλλεύσει ἱαματικῶν πηγῶν τῆς νήσου.

Συγκεντρωτικός Πίναξ 14

Ἡ ἀπό τοῦ 1933 ἕως 1940 καὶ 1950 ἕως 1957 λουτρικὴ κίνησις, εἰς τὰς κυριώτερας τῶν ἐν ἔκμεταλλεύσει ἱαματικῶν πηγῶν τῆς Λέσβου

	Ἱαματικαὶ πηγαὶ					
	Θερμῆς		Κόλπου Γέρας		Κουρτζῆ	
	Λουόμ.	Λούσεις	Λουόμ.	Λούσεις	Λουόμ.	Λούσεις
1931	529	5.104	930	2.267		
1932	562	5.548	200	2.081	282	6.312
1933	707	5.861	190	2.112	487	6.066
1934	615	6.086	178	1.848	453	7.564
1935	510	4.919	228	2.311	1.241	10.949
1936	997	12.136	233	2.400	1.014	9.339
1937	842	10.948	235	2.400	1.008	9.294
1938	1.070	9.910			192	2.713
1939	506	10.773			198	1.041
1940	620	2.307			1.999	4.460
1950	1.033	11.065	186	1.915	174	1.892
1951	904	14.092	387	1.700	185	1.686
1952	1.007	12.998	224	3.120	157	1.788
1953	940	14.345	300	2.249	42	400
1954	1 020	16.614			282	1.347
1955	1.185	15.157	246	2.694	282	2.311
1956	1.058	13.587	345	10.000	ἄγνωστ.	3.630
1957	1 017	12.778	ἄγνωστ.	3.222	»	ἄγνωστ.

Η) ΛΟΙΠΑΙ ΙΑΜΑΤΙΚΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΤΣΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

Πλὴν τῶν προαναφερθέντων καὶ ἐξετασθέντων ἱαματικῶν πηγῶν, ὑπάρχουν καὶ ἕτεροι μεταλλικαὶ πηγαὶ ἀναβλύζουσαι συνεχῶς ἢ περιοδικῶς εἰς διάφορα σημεῖα τῆς νήσου· πᾶσαι ὅμως αὐταὶ εἶναι δευτερευούσης σημασίας, λόγῳ τῆς μικρᾶς αὐτῶν παροχῆς ἢ λόγῳ τοῦ ἀκαταλλήλου τῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν ἀναβλύζουν. Αἱ κυριώτεροι ἐξ αὐτῶν ἀνήκουσιν εἰς τὰς τάξεις τῶν χλωρονατριούχων καὶ ἀλιπηγῶν, εἶναι δὲ αὐταὶ αἱ κατωτέρω :

α) ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΓΑΒΑΘΑ

Ἡ πηγή αὕτη κεῖται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ λιμενίσκου Γαβαθᾶς, ἀνατολικῶς τοῦ Συνοικισμοῦ Λιάτα, εἰς τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τῆς νήσου, πλησίον τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 80 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Μυτιλήνης.

Ἀναβλύζει ἐκ ρωγμῆς ἀσβεστολιθικοῦ βράχου, εἰς ὑψόμετρον 0,50 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ἔχει δὲ τὸ ὕδωρ θερμοκρασίαν 25,6° C, ὑπὸ θερμοκρασίαν περιβάλλοντος 19° C καὶ περιέχει 14 γραμ. διαλυμένων ἀλάτων κατὰ χιλιόγραμμον ἱαματικοῦ ὕδατος, ὡς καὶ ἀσήμαντον ραδιενέργειαν.

Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς ταύτης χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν πλησίον οἰκούντων χωρικῶν ὡς καθαρτικόν, πινόμενον ὑπ' αὐτῶν εἰς μεγάλας δόσεις (ποσι-θεραπεία). Ἐκ βιβλίου τοῦ Οἰκονόμου Τάξη, ἐκδόσεως 1909, ἐν Καίρῳ «κατὰ τὴν γνωμοδότησιν ἐπιστημόνων ἱατρῶν ἡμετέρων καὶ ξένων, τὰ καθαρτικά τῆς Λιώτας ἐμπεριέχουν ἱαματικὰς ιδιότητες, δυνάμενα νὰ συγκριθοῦν μετὰ τῶν καλλιτέρων Εὐρωπαϊκῶν, τὰ πωλούμενα εἰς φιάλας».

β) ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ «ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΡΥΦΤΗΣ» ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΟΥ

Ἡ ἀλιπηγὴ αὕτη, ἀνακαλυφθεῖσα τῷ 1864, κεῖται κάτωθεν τοῦ ἐξωκκλησίου «Παναγία Κρυφτῆ» εἰς τὰ νότια παράλια τῆς νήσου καὶ εἰς ὑψόμετρον ὀλίγων μέτρων ὑπὲρ τὴν θάλασσαν. Εὐρίσκεται δὲ πλησίον τοῦ Παλαιοχωρίου, παρὰ τὸν Συνοικισμόν Μελίντα, εἰς ἀπόστασιν 57 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Μυτιλήνης καὶ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τῶν γύρω χωρίων διὰ θαλασσίας ὁδοῦ (λέμβου), ἔνεκα τῆς τοποθεσίας τῆς κειμένης ὑπὸ ἀποκρήμους βράχους.

Ἄναβλύζει ἐκ ρωγμῆς ἀσβεστολιθικοῦ βράχου, τὸ δὲ ὕδωρ αὐτῆς ἔχει θερμοκρασίαν 43,3° C, στερεὸν ὑπόλειμμα 24,8 γραμ. κατὰ χιλιόγραμμον ἱαματικοῦ ὕδατος καὶ ἀσήμαντον ραδιενέργειαν. Τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ αὐτῆς χρησιμοποιεῖται πρὸς λουσίαν μεταφερόμενον διὰ δοχείων ἐντὸς λουτήρος εὐρισκομένου πλησίον τῆς πηγῆς ἢ καὶ διὰ λέμβων εἰς τὸ Πλωμάριον κυρίως. Νοτιοδυτικῶς δὲ ταύτης, ἐγγὺς τῆς κωμοπόλεως Πλωμάριον, εὐρίσκεται καὶ ἕτερα θερμοπηγὴ, τῆς «Ἁγίας Βαρβάρας».

γ) ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ «ΑΓΙΑΣ ΜΕΛΑΝΗΣ» ΠΥΡΓΙ

Ἡ πηγὴ αὕτη κεῖται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου Γέρας, πλησίον τοῦ χωρίου Πυργί καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ Μυτιλήνης ἑπτὰ χιλιομέτρων.

Ἄναβλύζει ἐκ ρωγμῆς ἀσβεστολιθικοῦ βράχου εἰς ὀλίγα ἑκατοστόμετρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ θερμοκρασίαν τοῦ ὕδατος αὐτῆς 21,3°C. Τὸ ποσοδὸν τῶν διαλυμένων ἀλάτων ἀνέρχεται εἰς 9,8 γραμ. κατὰ χιλιόγραμμον ἱαματικοῦ ὕδατος, ἄνευ ραδιενεργείας.

Χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν πλησίον οἰκούντων χωρικῶν ὡς ἄριστον καθαρτικόν, πινόμενον ὑπ' αὐτῶν εἰς μεγάλας δόσεις κατὰ Μάϊον κυρίως μῆνα.

δ) ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ «ΘΕΡΜΑΚΙΑ» ΜΟΡΙΑΣ

Ἡ πηγὴ αὕτη κεῖται εἰς θέσιν «Ἀχλιά», πλησίον τῆς παραλίας, μετὰξὺ Μόριας καὶ Μυτιλήνης καὶ εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Μυτιλήνης.

Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς ταύτης ἀναβλύζει ἐντὸς ἀγροκήπων, εἰς λίαν χαμηλὴν θερμοκρασίαν. Ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, πλησίον δὲ αὐτῆς ὑπάρχει παλαιός, Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς κατὰ πιθανότητα, λουτρῶν καὶ ἄνωθεν ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ καὶ ἐπὶ βράχου, παλαιὰ εὐανάγνωστος ἐπιγραφή

«ΤΩΝ ΑΦΕΩΝ» ΤΩΝ ΓΝΑΦΕΩΝ.

ε) ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΠΗΓΗ ΝΕΩΝ ΚΥΔΩΝΙΩΝ

Ἡ πηγή αὕτη κείται πλησίον χειμάρρου, μεταξὺ τῶν χωρίων Νέαι Κυδωνίαι καὶ Μυστεγνά, εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς νήσου καὶ εἰς ἀπόστασιν 19,5 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης.

Τὸ ἰαματικὸν αὐτῆς ὕδωρ ἀναβλύζει μετὰ ἔτη πολυομβρίας, ἀπὸ Φεβρουάριον μέχρις Ἰουνίου περίπου. Πλησίον τῆς πηγῆς ὑπάρχει δεξαμενὴ ἐντὸς τῆς ὁποίας ἄλλοτε ἐλούοντο οἱ χωρικοὶ τῶν πέριξ χωρίων, διοχετεύοντες συγχρόνως ἐντὸς αὐτῆς μέρος τοῦ ὕδατος τοῦ παρακειμένου χειμάρρου, πρὸς ταπεινώσιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἰαματικοῦ ὕδατος.

Ἄλλὰ καὶ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πύρραν, εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τοῦ κόλπου Καλλονῆς, καθὼς ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, ὑπῆρχε πηγή τις «Ἐφροδίσιον» καλουμένη, ἧς τὰ ὕδατα πινόμενα καθίστων στείρας τὰς γυναῖκας, εἰς δὲ τοὺς λουομένους ἐν αὐτῇ πολλὰ ἐπέφερον ἐξανθήματα. Ὁ δὲ Ἐρέσιος ἰατροφιλόσοφος καὶ βοτανικὸς Θεόφραστος, ἀναφέρει περὶ αὐτῆς «καὶ γὰρ ἄνθρωποι ἐν αὐτῷ λουόμενοι λεπροὶ γίνονται, καὶ τὰ φυτὰ παραπλησίαν τινα λαμβάνει διάθεσιν». Κατὰ δὲ τὸν Γερμανὸν ἀρχαιολόγον Koldewey, ὁ Θεόφραστος ἀναφέρει «ἐνιαχοῦ μὲν γὰρ φασὶ τὸ ὕδωρ παιδογόνον εἶναι γυναιξίν ὥσπερ καὶ ἐν Θεσπιάϊς, ἐνιαχοῦ δὲ ἄγονον ὥσπερ ἐν Πύρρᾳ· τοῦτο γὰρ ἠτιῶντο οἱ ἰατροί».

Ἀκολουθῶς παραθέτομεν συγκεντρωτικὸν πίνακα ὄλων τῶν, ἐν ἐκμεταλλεύσει καὶ μὴ, ἰαματικῶν πηγῶν τῆς νήσου, μὲ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα αὐτῶν.

Συγκεντρωτικὸς
Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ὄλων τῶν, ἐν ἐκμεταλλεύσει

Ἐν ἐκμεταλλεύσει ἰαματικαὶ πηγαὶ	Ἰδιοκτησία	Χαρακτηρισμὸς	Χρῆσις ἰαματικοῦ ὕδατος
1) Λουτρόπολις Θερμῆς 2) ΘΕΡΜΑ κόλπου Γέρας 3) ΘΕΡΜΑΙ ΚΟΥΡΤΖΗ 4) ΘΕΡΜΑΙ Δήμου Πολυχνίτου 5) ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ Πολυχνίτου 6) ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Λισβορίου 7) ΕΦΤΑΛΟΥΣ Μηθύμνης Δευτερευούσης σημασίας Ι. Π.	Τ.Σ.Α.Υ. Δήμου Μυτιλήνης Νέλλου Κουρτζῆ Δήμου Πολυχνίτου Κληρῶνων Χριστιανῶ Κοινῆτος Λισβορίου Δήμου Μηθύμνης	Σιδηροῦχος ἀλιπηγῆ Χλωριονατριοῦχος Χλωριονατριοῦχος Χλωριονατριοῦχος Χλωριονατριοῦχος > —Ισότανος > —ραδιενεργός	Λουτροθεραπεία Λουτρ-ποσιθεραπεία Λουτρ-ποσιθεραπεία Λουτροθεραπεία Λουτροθεραπεία Λουτροθεραπεία
1) Γαβαθᾶ 2) «Παναγίας Κρυφτῆς» Παλαιοχ. 3) «Ἁγίας Μελάνης» Πυργί 4) «Θερμάκια» Μόριας 5) Νέων Κυδωνιδῶν		Καθαρτικὴ Χλωριονατριοῦχος Καθαρτικὴ Χλωριονατριοῦχος Χλωριονατριοῦχος	Ποσιθεραπεία Λουτροθεραπεία Ποσιθεραπεία Λουτροθεραπεία Λουτροθεραπεία

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ

Τὰ μνημεῖα καὶ ἡ ἱστορία ποῦ πλαισιώνουν ἓνα χῶρον δὲν κινοῦν τὸ ἐνδιαφέρον μόνον τῶν ἀρχαιολόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν ἀλλὰ κεντρίζουν τὴν περιέργειαν καὶ ὑποκινοῦν κάθε ἄνθρωπον, οἰασθῆποτε κοινωνικῆς τάξεως καὶ μορφώσεως, νὰ ἐπισκεφθῇ ταῦτα καὶ νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν ποῦ ἤκμασεν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον· συνδυάζοντες δὲ τὴν γνώσιν μὲ τὴν τέρψιν, προσφέρουν εἰς αὐτὸν ψυχικὴν ἀνάπαυσιν, ὅταν μάλιστα οἱ χῶροι οὗτοι πλαισιοῦνται ὑπὸ ὑπερόχων φυσικῶν καλλονῶν, ὡς ἐν Λέσβῳ συμβαίνει.

Οὕτω, ἡ νῆσος Λέσβος, πλὴν τῶν καθ' ὄλην σχεδὸν αὐτῆς τὴν ἑκτασιν φυσικῶν καλλονῶν, κέκτηται καὶ χῶρους πλείστους ὄσους, ἐστολισμένους διὰ λαμπρῶν μνημείων, προϊστορικῶν, μεσαιωνικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων πλαισιουμένων πάντων δι' ἱστορικῶν γεγονότων, παγκοσμίου εἰς τινὰ σημασίας καὶ μύθων καὶ παραδόσεων οἵτινες ἐπλέχθησαν κατὰ καιροῦς περὶ αὐτοῦς.

Θὰ συναντήσωμεν δηλονότι ἐρείπια ἀρχαίων πόλεων, κοσμηθέντων διὰ κάστρων καὶ ὑψηλῶν πύργων, ὑδραγωγείων, πλακοστρώτων λιμένων, θεάτρων καὶ πλήθος συντριμμάτων μαρμαρίνων λαρνακάων, κιόνων προερχομένων ἐκ περιλάμπρων ναῶν, ἐρείπια μοναστηρίων, παλαιοχριστιανικὰς ἐκκλησίας καὶ νεωτέρας τοιαύτας τρικλίτους μὲ ρυθμὸν τοῦ ἀνατολικοῦ ροκοκό.

Τὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα, ἡ ἱστορία καὶ ἡ τεχνοτροπία τῶν, συνεκίνουν καὶ συγκινοῦν πάντοτε τοὺς περιηγητὰς καὶ ἀποτελοῦν μίαν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας δυνάμεθα νὰ στηριχθῶμεν διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς τουριστικῆς κινήσεως ἐν Λέσβῳ.

Ἀρχίζοντες ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Νήσου καὶ περατοῦντες εἰς μονογραφίας ὀλίγας ἐκ τῶν πολλῶν ἐξεχουσῶν φυσιογνωμιῶν αἵτινες διέτρεψαν κατὰ τὴν πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἀκμὴν τῆς Λέσβου, σκιαγραφοῦμεν ἐν ὀλίγοις τὰ ἀρχαιολογικὰ στοιχεῖα τῆς νήσου.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΛΕΣΒΟΥ

Ἡ νῆσος Λέσβος ἔχει ἑκτασιν 1.614 τετ. χιλ. καὶ πληθυσμὸν 134.058 κατοίκων (1951), περίμετρον δὲ 160 μιλίων. Ὅρίζεται ὑπὸ τῶν συντεταγμένων 39° 21' 20'' ἕως 38° 37' 30'' Β.Γ.Π. καὶ 25° 49' 30'' ἕως 26° 38'—Α.Γ.Μ. ἀπὸ Γκρήνουϊτς. Εἰσχωροῦσιν ἐντὸς αὐτῆς δύο κόλποι: ὁ κόλπος Γέρας ἢ Ἱεράς Εὐριπὸς ἢ κόλπος τῶν Ἑλαιῶνων, ὁ Ολίβιερι τῶν ξένων καὶ ὁ κόλπος Καλλονῆς ἢ Πυρραίων εὐριπὸς ἢ Μεσόγειον ἔρμα.

Ὡς πρὸς τὸ μέγεθος εἶναι ἡ ἑβδόμη τῶν νήσων τῆς Μεσογείου θαλάσσης· ἡ δὲ ὀνομασία τῆς, κατὰ τὸν σοφὸν Γαλάτην Rochart, προήλθεν ἐκ τῆς φοινικικῆς λέξεως «ἔσβου» ἣτις σημαίνει: ἑπτὰ. Κατ' ἄλλους δὲ ἐκ τῆς λέξεως «λέσπις» ἢ «λίσπος» ἣτις σημαίνει: τὴν ἐκ τοῦ πελάγους ἀναδυομένην πέτραν.

Κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν ὠνομάζετο ΛΑΣΙΑ διὰ τὰ πυκνὰ αὐτῆς δάση καὶ τὰ πλούσια φυλλώματα, ΙΜΕΡΤΗ λαχταριστή, ΠΕΛΑΣΓΙΑ, ΑΙΟΛΙΣ, ΑΙΓΕΙΡΑ, ΑΙΘΙΟΠΗ, ΜΑΚΑΡΙΑ, ΙΣΣΑ, ΗΕΤΩΝΙΣ, ΜΥΤΩ-

ΝΙΣ καὶ ΛΑΣΠΑ. Ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων «άλτιν άντασί» ἦτοι «χρυσὴ νήσος», ὡς χιλιάδων λιρῶν ἑτησίως φόρων εἰς αὐτοὺς καταβάλλουσαν· ὡς καὶ «Ραβζάϊ μεμαλικ ντεβλετι ἀλιγιέ» ἦτοι «κῆπος τῆς αὐτοκρατορίας». Οἱ δὲ Λατῖνοι τὴν ἐξυμνοῦν ὁμοίως· C. Cornelii Taciti, Liber VI Cap. 3) Delecta Lesbos, Insula Nobili et Amoena.

Ἡ σήμερον ἐπικρατήσασα ὀνομασία αὐτῆς ἐλήφθη, κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἐκ τοῦ Λέσβου, υἱοῦ τοῦ Λαπίθου ὅστις, κατὰ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην (V, 81), ἔπλευσεν ἐκ Θεσσαλίας πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατόπιν ὀνομασθεῖσαν νήσον τοῦ Αἰγαίου, Λέσβον· νυμφευθεὶς δὲ ἀργότερον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Μακάρεως, Μήθυμναν, ἴδρυσεν τὴν ὁμώνυμον πόλιν τότε.

ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ

3300—1000 Προϊστορικός πολιτισμὸς τῆς νήσου, ἀντίστοιχος μὲ τὸν Τρωϊκὸν καὶ Μυκηναϊκὸν, ὡς δεικνύουν αἱ εἰς ἀρχαίαν Θερμὴν γενόμεναι ὑπὸ τῆς Ἀγγλίδος ἀρχαιολόγου Winifred Lamb ἀνασκαφαί.

1826—1680 Ἐποικισμὸς τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Μάκαρος, κατὰ τὴν μυθολογίαν, υἱοῦ τοῦ Ἡλίου καὶ κατ' ἄλλους υἱοῦ τοῦ Κρινάκου· τούτου δὲ υἱοῦ τοῦ Διός. Ὁ Μάκαρ ἢ Μακαρεὺς, ἀρχηγὸς τῶν Μακάρων, ἀπέκτησε πέντε θυγατέρας· τὴν Μυτιλήνην, Μήθυμναν, Ἴσσαν, Ἄντισσαν καὶ Ἀρίσθην καὶ τέσσαρας υἱούς· τὸν Ἔρεσσον, Κερδάολον, Νέανδρον καὶ Λεύχιππον. Ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τούτων ἔλαβον ἀργότερον τὰς ὀνομασίας αἱ κυριώτεραι τότε πόλεις τῆς Λέσβου (Διόδωρος ὁ Σικελιώτης V, 81). Ὁ αὐτὸς (V, 82) ἀναφέρει· αὐτὸς δ' ὁ Μακαρεὺς ἐν τῇ Λέσβῳ βασιλεύων (πρῶτον μὲν) νόμον ἔγραψε πολλὰ τῶν κοινῇ συμφερόντων περιέχοντα, ὠνόμασε δὲ αὐτὸν λέοντα, ἀπὸ τῆς τοῦ ζώου δυνάμεως καὶ ἀλκῆς θέμενος τὴν προσηγορίαν. Κατὰ τὸν ἴδιον (III, 55) αἱ Ἀμαζόνες ὑπὸ τὴν Μυρίνην κατέλαβον τὴν Λέσβον καὶ μάλιστα τὴν Λέσβον, ἐν ἣ κτίσαι πόλιν Μυτιλήνην ὁμώνυμον τῇ μετεχούσῃ τῆς στρατείας ἀδελφῆς.

1680 Ἡ νήσος μετὰ τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλισμὸν ἐρημώνεται.

1507 Ἐποικίζεται ὑπὸ τῶν Πελασγῶν, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν ὁ Ξάνθος υἱὸς τοῦ Τριόπου βασιλέως τῆς Τροίης (Διόδωρος Σικελιώτης V, 81).

1393—1184 Κατάληψις τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν.

1290 Ὃταν οἱ Αἰγύπτιοι ἐνίκησαν τοὺς Χιττίτας εἰς τὸ Καντές, ὁ Ἐτεοκλῆς, διάδοχος τοῦ Ἀντρέους βασιλέως τῆς Λέσβου καὶ Παμφυλίας, ἐπέτυχεν ἀπὸ τοὺς Χιττίτας νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος.

1180 Ἐκηρύχθη ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος. Ἡ Λέσβος, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πυλαίου, ἀρχηγοῦ τῶν Πελασγῶν, ἐβοήθησεν τοὺς Τρώας (Ἰλιάς 840—44, Στράβων 1,440). Βασιλεὺς τῆς Λέσβου τότε ἦτο ὁ Φιλομηλεΐδης, ὅστις ὡς ἀναφέρεται συνεπτάκη μετὰ τοῦ Ὀδυσσεως. Ὁδύσεια Δ... οἶός ποτ' ἐυκτιμένη ἐνὶ Λέσβῳ.

342—344 ἔξ ἔριδος Φιλομηλεΐδη ἐπάλαισεν ἀναστάς,
κάδ δ' ἔβαλε κρατερῶς,.....

1110—1000 Ἐξήκοντα ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας, ἱδρύεται

ἐν Λέσβῳ Αἰολικὴ ἀποικία ὑπὸ τοῦ Πενθιλίδου Γρά. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Μυτιλήνη ἤκμασεν, ἐκ τῆς ὁποίας μετ' οὐ πολὺ ἀποικίζεται ἡ ἐπὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παραλία, ἡ ὀνομαζομένη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων «τῶν Μυτιληναίων Αἰγιαλός», τὸν ὁποῖον ἀπῆρτιζον τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἄξια λόγου πόλιστα. Πλὴν τῶν πολιτισμάτων τούτων, ἔκτισεν ἡ Μυτιλήνη εἰς τὸν Αἰγιαλὸν ἐκεῖνον παρὰ τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ τὴν πόλιν Ἀχιλλεῖον καὶ βορειότερον αὐτῆς τὸ Σίγειον.

659 Ἡ δυναστεία τῶν Πενθιλιδῶν ἔληξεν, ὅτε ἡ Μυτιλήνη στασιασάσα ἀπέκτεινε διὰ τοῦ Μεγακλέους, τὸν τελευταῖον Πενθιλιδῆν τύραννον.

642—500 Ἀναπτύσσεται ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Μυτιλήνης. Τὸ Αἰολικὸν μέλος ἀκμάζει. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀκμάζουσι Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος (627), Ἀλκαῖος ὁ Μυτιληναῖος (610), Σαπφῶ ἡ Λεσβία (612), Τέρπανδρος ὁ Ἀντισσαῖος (680), Ἀρίων ὁ Μηθυμναῖος (600) καὶ Λέσχος ὁ Πυρραῖος (654). Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον συνεκρούσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς Μυτιληναῖους, διὰ τὴν ἀποικίαν τῶν τελευταίων, τὸ Σίγειον, τὸ ὁποῖον ἀπώλεσεν ἡ Μυτιλήνη.

612 Ὁ Πιττακός, εἰς τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἀνακηρύσσεται Αἰσυμνήτης (Στράβων ΙΓ, 600). Εἰρηνεὺς μὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ παραμένει εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ 10 ἔτη. Τὸ 610 φονεὺς τὸν τύραννον τῆς Μυτιλήνης Μέλαγχρον (Διογένης ὁ Λαέρτιος Α. δ, 74). Ἐμφανίζονται ἀκολουθῶς οἱ τύραννοι τῆς Μυτιλήνης, Μεγαλάργυρος, οἱ Κλεανακτίδαι καὶ ἄλλοι.

570 Ἰδρύεται εἰς τὴν Αἰγυπτῶν, ἐπὶ βασιλείῳ αὐτῆς Ἀμάσιος, ὑπὸ τῶν Λεσβίων, ἡ πόλις Ναύκρατις καὶ κτίζεται κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ Μυτιληναίων ἐμπόρων ὁ ναὸς Ἑλλήνιον (Ἡρόδοτος ΙΙ, 178).

527 Ἡ Λέσβος ὑποδουλῶνεται εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Κύρον. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συνεξεστράτευσεν μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κύρου Καμβύση κατὰ τῆς Αἰγύπτου (Ἡρόδοτος ΙΙΙ, 13, 14, 39).

513 Ἐβοήθησε τὸν βασιλέα Δαρεῖον κατὰ τῶν Σκυθῶν τῆς Θράκης, ὅστις ἀνταμείβων τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τοῦ Μυτιληναίου Κῶη τοῦ Ἐξάνδρου, τὸν κατέστησε τύραννον τῆς Μυτιλήνης (Ἡρόδοτος ΙV, 97. ν, 11, 37, 38).

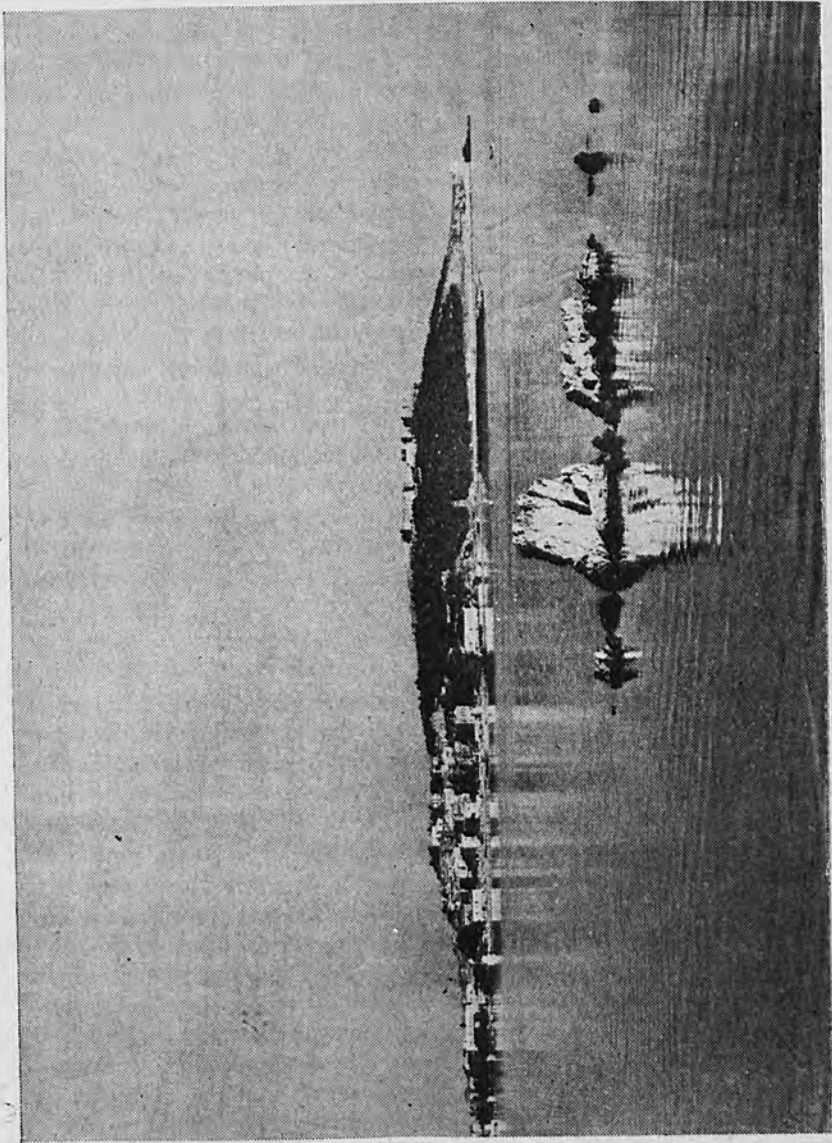
499 Μετ' ὀλίγον, ἐπειδὴ ἡ Λέσβος προθύμως μετέσχε τῆς Ἴωνικῆς ἀπὸ τῶν Περσῶν ἐπαναστάσεως, ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν τῆς (Ἡρόδοτος V, 98). Κατὰ τὸ 496 ἀκμάζει ὁ ἱστορικὸς Ἑλλάνικος ἐκ Μυτιλήνης.

493 Ἡ Λέσβος ὑπετάχθη καὶ πάλιν εἰς τοὺς Πέρσας (Ἡρόδοτος VI, 31).

480 Ὁ στόλος τῆς Λέσβου βοηθῶν εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, συνεξεστράτευσεν μετὰ τοῦ Περσικοῦ (Ἡρόδοτος VII, 95 καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης XI, 3).

479 Μετὰ τὴν ἐν Μυκάλῃ καταναυμαχίαν τοῦ Περσικοῦ στόλου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἡ Λέσβος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν καὶ μετέχει μέχρι τοῦ τετάρτου ἔτους ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἀττικὴν Συμμαχίαν ἐπὶ ἴσοις ὅροις (Ἡρόδοτος ΙX, 106).

440 Μετέσχε τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Σάμου, παρασχοῦσα μετὰ τῶν Χίων, εἰς μὲν τὴν ἐν Τραγιᾷ ναυμαχίαν 25 πλοῖα, εἰς δὲ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Περικλέους 30 πλοῖα. Κατὰ τὰ αὐτὰ ἔτη συνήφθη μεταξὺ

Λέσβος.— Μοιάπετρον και φρούριον

Μυτιλήνης καὶ Φωκαίας σύμβασις, διὰ τὴν ἀπὸ κοινου κοπήν ἠλεκτρίνου νομίσματος.

432 Κηρύσσεται ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος καὶ διχάζεται ἡ ἱστορία τῶν πόλεων τῆς Λέσβου.

428 Οἱ Μυτιληναῖοι ἔχοντες σύμφωνον καὶ τὴν γνώμην ὄλων τῶν μεγάλων πόλεων τῆς Λέσβου, πλὴν τῆς Μηθύμνης ἣτις ἐξηκολούθει νὰ εἶναι πιστὴ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, ἀποσκοροῦν ἐκ τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων.

428 Οἱ Μυτιληναῖοι βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ ἄλλων πόλεων τῆς Λέσβου, ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Μηθύμνης καὶ ἐπολιόρκησαν ταύτην ἀπὸ ξηρᾶς. Οὐδὲν ὅμως κατορθώσαντες, μετέβησαν εἰς Ἔρεσσον, Πύρραν καὶ Ἔρεσσον καὶ ἀφοῦ κατέστησαν ἐν αὐταῖς ἐπαρκὴ φρουρὰν καὶ ὠχύρωσαν τὰ τεῖχη των, ἐπανεκάμφαν εἰς τὴν βάσιν των. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀναχωρησάντων τῶν Μυτιληναίων, ἐξεστράτευσαν καὶ οἱ Μηθυμναῖοι ἐναντίον τῆς Ἀντίσης. Οἱ Ἀντισσαῖοι ὅμως βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἄλλων πόλεων, μάχης γενομένης, κατενίκησαν τοὺς Μηθυμναίους οἵτινες «ἀνεχώρησαν κατὰ τάχος» (Θουκυδίδης III, 18).

428 Τοῦ φθινοπώρου ἀρχομένου, ἀποστέλλεται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὁ στρατηγὸς Πάχης ὁ Ἐπίκουρος, ἐναντίον τῆς Μυτιλήνης μὲ τεσσαράκοντὰ πλοῖα καὶ χίλιους ἐντὸς αὐτῶν ὀπλίτας. Ἀφίχθεις δὲ ὁ Πάχης καὶ περικλείσας πανταχόθεν τὴν Μυτιλήνην, ἤρχισεν πολιορκῶν αὐτὴν καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης (Θουκυδίδης III, 18 καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης XII, 55). Κατὰ τὰ τέλη τοῦ χειμῶνος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀφίκετο εἰς Λέσβον ὁ ἀναμενόμενος ἐκ Σπάρτης στόλος ὑπὸ τὸν Σάλαιθον. Οὗτος ἀποβιβάσθεις εἰς Πύρραν κατάρθρωσε, παρὰ τὴν γενομένην πολιορκίαν, νὰ εἰσέλθῃ εἰς Μυτιλήνην (Θουκ. III, 25).

427 Κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἐπομένου ἔτους, οἱ Μυτιληναῖοι δι' ἔλλειψιν τροφίμων καὶ ἐπικουρίας, ἤρχισαν διαπραγματεύσεις παραδόσεως μετὰ τοῦ Πάχης. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Πάχης καθυποτάξας τὴν Πύρραν καὶ Ἔρεσσον, ἐπολιόρκει τὴν Μυτιλήνην. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πολιορκία ἐπιμηκύνετο, ἠναγκάσθησαν οἱ Μυτιληναῖοι νὰ παραδοθῶσι τῷ Πάχητι ὑπὸ ὄρους: α) Νὰ παραδώσωσι τοὺς πρωταίτιους τῆς στάσεως καὶ β) Νὰ ἀποστείλωσι πρεσβείαν εἰς Ἀθήνας, ἵνα καθορισθῶσιν ὑπὸ τοῦ Δήμου οἱ ὅροι τῆς παραδόσεως.

Οἱ πρωταῖτιοι χίλιοι τὸν ἀριθμὸν καὶ ὁ Σάλαιθος παρεδόθησαν καὶ ἐστάλησαν ἀμέσως εἰς Ἀθήνας. Ὁ δὲ Δήμος τῶν Ἀθηναίων, τῇ προτροπῇ τοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος τοῦ Βυρσοδέψου, ἐξέδωκε τὴν ἀπόφασιν: α) Νὰ σφαγῶσιν οἱ πρωταῖτιοι τῆς στάσεως· καὶ ἐσφάγησαν· β) Νὰ ἐξανδραποδισθῇ ὁ λαὸς τῆς Μυτιλήνης καὶ γ) Ἡ Μυτιλήνη νὰ καταστραφῇ.

Ἐτρόποποιήθη μὲν ἀργότερον ἐπὶ τὸ μετριώτερον τὸ σκληρὸν ψήφισμα, τῇ προτροπῇ τοῦ Διοδότου τοῦ Εὐκράτους, πλὴν ὅμως καὶ συμφώνως τῷ δευτέρῳ ψήφισματι, τὰ τεῖχη τῆς Μυτιλήνης κατεδαφίσθησαν, τὰ πλοῖα τῆς κατεσχέθησαν, αἱ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως ἐκηρύχθησαν ἐλεύθεραι καὶ ἡ γῆ τῆς Μυτιλήνης, Ἀντίσης, Ἔρεσσοῦ καὶ Πύρρας, πλὴν τῆς Μηθύμνης συμμάχου οὔσης τῶν Ἀθηναίων, κατενεμήθη εἰς 3.000 κλήρους· ἐξ ὧν οἱ 300 διὰ χώρους ἱερῶν τῶν θεῶν, οἱ δὲ λοιποὶ 2.700 ἐχορηγήθησαν εἰς κληρούχους Ἀθηναίους (Θουκ. III, 26—28 καὶ 35—50).

425 Οἱ Μυτιληναῖοι φυγάδες καταφυγόντες εἰς τὴν ἀπέναντι Μικρασιατικὴν ἀκτὴν κατέλαβον τὸν «τῶν Μυτιληναίων Αἰγιαλόν», τὸν ὁποῖον κατεῖχον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὀχυρώσαντες τὴν Ἄντανδρον ἐπέδραμον κατὰ τῆς Λέσβου (Θουκ. IV, 52 καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης XII, 72).

425 Κατὰ τὸ ἴδιον θέρος, στόλος τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Δημόδοκον, Ἀριστείδην καὶ Λάμαχον, καταναυμαχήσας τοὺς Μυτιληναίους φυγάδας ἔξω τῆς Ἄντανδρου, ἐπανεκατέλαβε ταύτην (Θουκ. IV, 75 καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης XII, 72).

415 Ὁ στόλος τῶν Μηθυμναίων συνεξστράτευσε μετὰ τοῦ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Συρακουσῶν τῆς Σικελίας (Θουκ. VI, 31 καὶ VI, 85).

413 Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ Μηθυμναίων κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σικελίας, οἱ Μυτιληναῖοι ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Ἄγιν καὶ παρεκάλουν αὐτὸν νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τοὺς καταδυναστεύοντας αὐτοὺς Ἀθηναίους (Θουκ. VIII, 5).

406 Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀποστέλλουν εἰς τὴν Λέσβον τὸν ναύαρχον Καλλικρατίδα, ὅστις «... ἔπλευσε τῆς Λέσβου ἐπὶ Μήθυμναν πολεμίαν οὖσαν. οὐ βουλομένων δὲ τῶν Μηθυμναίων προσχωρεῖν ἄτ' ἐμφρούρων ὄντων Ἀθηναίων καὶ τῶν τὰ πράγματα ἀττικιζόντων, προσβαλὼν αἰρεῖ τὴν πόλιν κατὰ κράτος. τὰ μὲν οὖν χρήματα πάντα διήρπασαν οἱ στρατιῶται, τὰ δὲ ἀνδράποδα πάντα συνήθροισεν ὁ Καλλικρατίδας εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ κελυόντων τῶν συμμάχων ἀποδόσθαι καὶ τοὺς Μηθυμναίους οὐκ ἔφη ἑαυτοῦ γε ἄρχοντος οὐδὲν' ἂν Ἑλλήνων (εἰς τὸ κείνου δυνατὸν) ἀνδραποδισθῆναι. τῆ δ' ὕστεραία τοὺς μὲν ἐλευθέρους ἀφήκε, τοὺς δὲ τῶν Ἀθηναίων φρουρούς καὶ τὰ ἀνδράποδα τὰ δοῦλα πάντα ἀπέδοτο (Ξενοφ. Ἑλλην. Α. VI, 12—15). Σχετικῶς ἀναφέρει καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (XIII, 76).

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, οἱ Ἀθηναῖοι στέλλουν τὸν ναύαρχον Κόνωνα νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Μήθυμναν, ἀλλὰ καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Καλλικρατίδα κατέφυγεν εἰς Μυτιλήνην.

Μετὰ τριάκοντα ἡμέρας, οἱ Ἀθηναῖοι ἀποστέλλουν εἰς Μυτιλήνην στόλον ἰσχυρόν, ἑκατὸν πεντήκοντα πλοίων, στρατεύσαντες τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ὄντας ἅπαντας καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν πολλῶν στρατηγῶν. Ὁ Καλλικρατίδας πληροφορηθεὶς τοῦτο ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἑκατὸν εἰκοσι ναῦς καὶ πλεύσας κατὰ τῶν Ἀθηναίων, συνῆψεν ναυμαχίαν παρὰ τὰς Ἀργινούσας (Σεπτέμβριος 406) κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκηθη ὁ στόλος τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπνίγη δὲ καὶ ὁ Καλλικρατίδας. Οὕτω ἡ Μυτιλήνη καὶ ὁλόκληρος ἡ Λέσβος ἐπανερχεται καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους (Ξενοφ. Ἑλλην. Α. VI, 24—38).

395—387 Ἡ Λέσβος μετέσχε τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου ὡς μέλος τῆς Κορινθιακῆς συμμαχίας.

387 Κατὰ τὴν Ἀνακλίδειον εἰρήνην, ἐκηρύχθη ἡ Λέσβος αὐτόνομος.

375 Μετέσχε τῆς δευτέρας Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. Τότε ἦρχεν ἐν Μυτιλήνῃ ὁ, κατὰ Ἰσοκράτην, ἀγαθὸς καὶ ἥσυχος ἀττικίζων τύραννος Κλέομις ὁ Ἀπολλοδώρου.

347 Τότε ἦρχεν ἐν Μυτιλήνῃ ὁ τύραννος Κάμμης, ἐχθρὸς τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐξωρίσθη τῆς νήσου ὁ μουσικὸς Ἀγῆνωρ ὁ Μυτιληναῖος.

334 Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀνεφάνησαν ἐν Ἑρεσσῶ, κατὰ μίαν ἐπιγραφήν τοῦ Δήμου αὐτῆς, οἱ τύραννοι Ἑρμων, Ἡραῖος καὶ Ἀπολλόδωρος, τοὺς ὁποίους, κατόπιν προσκλήσεως τῶν Ἑρεσσίων, κατέλυσε καὶ συνέλαβεν ὁ στρατὸς τοῦ Φιλίππου Β΄.

334 Μετὰ τὴν ἐν Γρανικῶ μάχην οἱ Μυτιληναῖοι καταλύσαντες τὴν ὀλιγαρχίαν, συνήψαν συμμαχίαν μετὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀκμάζουν οἱ Λέσδιοι ἀδελφοὶ Ἐρίγυιος καὶ Λαομέδων, υἱοὶ τοῦ Λαρίχου, τοὺς ὁποίους ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, παιδικοὺς φίλους του ὄντας, διώρισε τὸν μὲν Λαομέδοντα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Συρίας, Ἐπιστάτην τῶν αἰχμαλώτων, τὸν δὲ Ἐρίγυιον, Ἀρχηγὸν τοῦ συμμαχικοῦ ἰππικοῦ. Ἦκμασαν ἐπίσης καὶ ὁ Μυτιληναῖος ἱστορικός Χάρης, αὐλικὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τὸ ὄνομα «εἰσαγγελεὺς» καὶ ὁ Ἑρεσσοῦ περιπατητικὸς φιλόσοφος Θεόφραστος (372—287).

333 Μετὰ τὴν ἐν Γρανικῶ μάχην, Μέμνων ὁ Ρόδιος ἀρχηγὸς τοῦ Περσικοῦ στόλου, «πλεύσας δ' ἐπὶ Λέσβον Ἄντισσαν μὲν καὶ Μήθυμναν καὶ Πύρραν καὶ Ἑρεσσὸν ραδίως ἐχειρώσατο, τὴν δὲ Μυτιλήην μεγάλην οὖσαν καὶ παρασκευαίς μεγάλαις καὶ πλήθει τῶν ἀμυνομένων ἀνδρῶν κεχορηγημένην πολλὰς ἡμέρας πολιορκήσας, καὶ πολλοὺς τῶν στρατιωτῶν ἀποβαλῶν, μόλις εἶλε κατὰ κράτος». (Διόδωρος Σικελιώτης XVII, 29). Οὕτω οἱ Πέρσαι ἔγιναν κύριοι τῆς Λέσβου καὶ ἐγκατέστησαν τύραννον τῆς Μυτιλήνης Διογένην τινά, τῆς δὲ Μηθύμνης Ἀγαθόνικον καὶ ἔθεσαν περσικὴν φρουρὰν δισχιλίων ἀνδρῶν ὑπὸ Λυκομήδην τὸν Ρόδιον.

332 Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐξεδιώχθησαν οἱ Πέρσαι ἐκ Λέσβου ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

323 Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Λέσβος διετῆρει σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Μονοφάλμου· μεθ' ὃ ὑπήχθη εἰς τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων. Τότε ἐν Ἑρεσσῶ ἰδρύθη καὶ τὸ «Πτολεμαῖον», πρὸς τιμὴν τῶν Πτολεμαίων Β΄ καὶ Γ΄ (285—221) ἀνακηρυχθέντων «θεῶν εὐεργετῶν» καὶ κατεστάθησαν γυμνικὴ καὶ ἄλλοι ἀγῶνες («Πτολεμαεῖοι», «ἀ ἀμέρα ἀ τῶ βασίλεος»).

172—168 Κατὰ τὸν μακεδονικὸν πόλεμον, οἱ Ἀντισσαῖοι παρέσχον καταφύγιον εἰς τὸν ναύαρχον τοῦ Περσέως, Ἀνήνορα.

168 Μετὰ τὴν κατατρόπωσην τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως, υἱοῦ τοῦ Φιλίππου Ε΄, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχον συμμαχίσει οἱ Λέσδιοι, εἰς τὴν παρὰ τὴν Πύδναν συγκροτηθεῖσαν μάχην ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Αἰμιλίου Παύλου, οἱ Ρωμαῖοι ἀπέστειλαν κατὰ τῆς Ἀντίσης τὸν στρατηγὸν Λαβέων, ὅστις ἐκπορθεῖσας τὴν πόλιν τελείως κατέστρεψεν αὐτήν.

88 Μετὰ τὴν κατατρόπωσην καὶ τοῦ μετέπειτα συμμάχου τῆς Λέσβου βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου τοῦ Μεγάλου ἢ Εὐπάτορος ἐπονομαζομένου, ὑπὸ τοῦ Πομπηίου, ὠλοκληρώθη ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία ἐπὶ τῆς νήσου. Οὗτος εἰς ἐκδίκησιν τοῦ θανάτου τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Μαυλίου Ἀκυλίου, ὅστις, ὅτε νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μιθριδάτου καὶ καταφυγῶν «νοσοκομούμενος» εἰς τοὺς Μυτιληναῖους, προθύμως παρεδόθη ὑπ' αὐτῶν, ὡς καὶ ὅλοι οἱ μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου, κατέστρεψεν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Μυτιλήνης ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν τὴν Ἀκρόπολιν αὐτῆς καὶ ἐπέβαλεν αὐστηρὰς τιμωρίας εἰς τοὺς κατοικοὺς τῆς.

Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Μυτιλήνης ἡξιώθη πολιτικοῦ στεφάνου διὰ τὴν ἀνδρείαν ὃ νεαρὸς ἀκόμη τότε Ἰούλιος Καίσαρ. Αἰτίας γενομένης τῆς πολιορκίας ταύτης ὃ Κικέρων ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου εἶπε τὰ ἑξῆς : Τί δὲ εἶναι ἡ Μυτιλήνη ἣτις ἐγένετο ἤδη ἡμετέρα, ὦ ἄνδρες Ρωμαῖοι, τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ καὶ τῷ τῆς νίκης δικαίῳ ; Πόλις τὴν τε φύσιν καὶ τὴν θέσιν καὶ τὴν πρόσοψιν τῶν οἰκοδομῶν ἐκ τῶν τὰ μάλιστα ἐπιφανῶν, οἱ ἀγροὶ τερπνοὶ καὶ εὐφοροί....

62 Ὁ Μέγας Πομπήϊος, μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας Τιγράνου, ἐπισκέπτεται διὰ πρώτην φοράν τὴν Μυτιλήνην. Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, οἱ Μυτιληναῖοι ἐτέλεσαν μεγαλοπρεπεῖς ἀγῶνας, μὲ θέμα τὰ πολεμικά του κατορθώματα. Ὁ δὲ Πομπήϊος πρὸς χάριν τοῦ ἴππαρ' αὐτῷ ἱστορικοῦ Θεοφάνους τοῦ Μυτιληναίου, ἀνεκήρυξε τὴν Μυτιλήνην ἐν μερικῇ ἀστικῇ αὐτονομίᾳ «Καὶ γὰρ εἰς Μυτιλήνην ἀφικόμενος (ὃ Πομπήϊος) τὴν τε πόλιν ἠλευθέρωσε διὰ Θεοφάνη καὶ τὸν ἀγῶνα τὸν πάτριον ἐθεάσατο τῶν ποιητῶν ὑπόθεσιν μίαν ἔχοντα τὰς ἐκείνου πράξεις» (Πλουτάρχου Πομπήϊος, ΧLII).

59 Παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ Πομπήϊου τὸ δικαίωμα τοῦ «Ρωμαίου Πολίτου» εἰς τὸν ἱστορικὸν Θεοφάνη τὸν Μυτιληναῖον, φίλον καὶ σύμβουλον αὐτοῦ. Ἡ πολιτικὴ θέσις τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἦτο τόσον ὑψηλὴ, ὥστε ὃ Στράβων (ΙΓ, 618) λέγει «καὶ ἑαυτὸν πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐπιφανέστατον ἀνέδειξεν».

48 Μετὰ τὴν ἦτταν τοῦ Πομπήϊου κατὰ τὴν μάχην τῶν Φαρσάλων, διέρχεται οὗτος διὰ δευτέραν φοράν ἐκ Μυτιλήνης καὶ παραλαβὼν τὴν σύζυγόν του Κορνηλίαν καὶ τὸν υἱὸν του Σέξτον, διαμένοντας αὐτόθι, ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον ὅπου, ὡς γνωστὸν, ἐδολοφονήθη (Πλουτ. Πομπήϊος, LXXIV).

Περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤκμασαν, ὃ σοφιστῆς καὶ ρήτωρ Λεσθῶνας, πατὴρ τοῦ μετ' ὀλίγον ἀκμάσαντος ρήτορος ἐπίσης Ποτάμωνος, ὃ ρήτωρ Λεσβοκλῆς καὶ ὃ ἐπιγραμματοποιὸς Κριναγόρας, οἵτινες ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (ΙΓ, 617) τάσσονται μεταξύ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Μυτιλήνης. Ὁ Κριναγόρας, ὅστις διὰ τῶν ἐπιγραμμάτων του ἀπέκτησε παγκόσμιον φήμην, δις ἐπέμφθη πρεσβευτὴς τῆς Μυτιλήνης εἰς Ρώμην. Διὰ τῆς πρώτης πρεσβείας, συγχαρητηρίου διὰ τὴν νίκην τοῦ Καίσαρος ἐν Φαρσάλαις, ἐξεχωρήθησαν νέαι ἐλευθερίαι εἰς τὴν Μυτιλήνην. Διὰ δὲ τῆς δευτέρας (45 π.Χ.) ἐπέτυχε τὴν ἀνανέωσιν τῆς προϋπαρχούσης συμμαχίας καὶ τῶν προνομίων.

36 Ὁ Σέξτος, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀγρίππα ἦτταν, παραμένων ἐν Μυτιλήνῃ ἀνέλαβε τὸ «στρατηγικὸν σχῆμα» προτιθέμενος νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς Περαιάν καὶ νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς Πάρθους. Εἰδοποιηθεὶς ὅμως, ὅτι ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου στόλος ἐναντίον του, ἀπεχώρησεν ἐκ Λέσβου.

26—25 Ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν Μυτιληναίων πρεσβεία, εἰς τὸν ἐν Ταρρακῶνι Αὐγουστον, ἐπιτυχοῦσα τὴν σύναψιν συνθήκης οὐδετερότητος καὶ συμμαχίας Μυτιληναίων καὶ Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου, ἀνάλογον τῆς ὁποίας ἐπέτυχε καὶ ἡ Μήθυμα. Αἱ πράξεις τῆς ἀνωτέρω συμμαχίας ἀπετέλεσαν τὸ ἐν Μυτιλήνῃ «Ποταμώνειον» μνημεῖον, τοῦ ὁποίου ἱκαναὶ πλάκες ἐσώθησαν ἐντοχιζομέναι εἰς τὸ φρούριον Μυτιλήνης.

23 Διαμένει ἐν Μυτιλήνῃ, ἐντολῇ τοῦ Αὐγούστου, ὁ ὑπὸ δυσμένειαν Ἄγριππας.

18 Διαμένει ἐν Μυτιλήνῃ, ὁ Γερμανικὸς καὶ ἡ Ἄγριππίνα. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐγεννήθη ἐν Μυτιλήνῃ ἡ κόρη των Ἰουλία, ἡ δὲ πόλις μεγαλοπρεπῶς ἐώρτασε τὴν γέννησίν της. Ὁ Γερμανικὸς ἐπροίκισε τὴν πόλιν διὰ προνομίον, ὀνομασθεὶς «Pater Patri».

Ἄλλὰ καὶ ἄλλοι σημαίνοντες Ρωμαῖοι ἐπεσκέπτοντο τὴν νῆσον εἴτε ὡς ἐξορισθέντες ἢ ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ θρυλουμένους αὐτῆς ἄνδρας, οἷον τὸν διαπρέποντα περιπατητικὸν φιλόσοφον Κράτιππον, τῆς περιφήμου φιλοσοφικῆς σχολῆς τῆς Μυτιλήνης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδασξαν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ἐπίκουρος.

Ἄλλοι πάλιν ἐξέλεγον τὴν νῆσον ὡς εὐχάριστον τόπον διαμονῆς καὶ θεραπείας, χάριν «Ἀρτέμιδος τῆς Θερμίας».

ΜΕΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ

32 Ἡ Λέσβος σὺν τῷ χρόνῳ κατέστη ἐπιφανής, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Τιβέριος ἀνακηρυχθεὶς «τὰς πόλιος ἐπιφανέστατος κτίστας», νὰ θεωρήσῃ εὐδαιμονίαν τὴν εἰς Λέσβον ἐξορίαν καὶ νὰ στερήσῃ αὐτῆς τὸν Ἰούνιον Γαλλίωνα.

52 Ἐπὶ Αὐτοκράτορος Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρος, διέρχεται ἐκ Μυτιλήνης προερχόμενος ἐκ τῆς Ἄσσου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

70 Ἐπὶ Αὐτοκράτορος Βεσπασσιανοῦ, ἡ νῆσος ἐγένετο καὶ πάλιν Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, καταργηθέντων τῶν προνομίων της.

138—161 Ἐπὶ Αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, ἡ νῆσος ἐπανέκτησε καὶ πάλιν τὰ προνομία της. Οὗτος ἀπεκλήθη «σώτηρ καὶ οἰκιστὴς Ζεὺς Ἐλευθέριος καὶ Ὀλυμπιόκτιστος».

313 Κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν, ἡ νῆσος περιελήφθη εἰς τὸ Ἀνατολικὸν ἢ Βυζαντινόν, 17ον θέμα τὸ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, 29η Τούρμη.

803 Ἀπέθανεν ἐν Λέσβῳ ἡ ἐν αὐτῇ ἐξορισθεῖσα μετὰ τὴν πτώσιν της (802), αὐτοκράτειρα Εἰρήνη σύζυγος τοῦ Λέοντος Β'. Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐξωρίσθησαν ἐν Λέσβῳ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ Στέφανος, Συμεὼν ὁ Μάγιστρος, οἱ Στέφανος καὶ Κωνσταντῖνος Λεκαπηνοί, Λέων ὁ Κουροπαλάτης καὶ Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος.

822 Ὁ Ἀποστάτης Θωμᾶς κατέκτησεν ἐπὶ βραχὺ τὴν Μυτιλήνῃ, καταστήσας αὐτὴν ὀρμητήριον τῶν μετέπειτα ἐπιχειρήσεών του κατὰ Μιχαὴλ Τραυλοῦ.

849 Ἐξωρίσθη εἰς Μυτιλήνῃ ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος Ραγκαβέ.

851 Ἐπέδραμον Σαρακηνοὶ πειραταὶ ὑπὸ τινὰ Νίσιριν, αἰχμαλωτίσαντες καὶ Θεοκτίστην τὴν Λεσβίαν.

945 Ἐξωρίσθη εἰς Μυτιλήνῃ ὁ Καῖσαρ Στένος, ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Γ'.

1028—38 Ἀκμάζει ὁ Μυτιληναῖος ὕμνωδὸς Χριστόφορος, ἀνθύπατος, πατρικίος, αὐτοκρατορικὸς ὑπογραφεὺς καὶ κριτὴς τῆς Παφλαγονίας.

1042 Ἐξωρίσθη ἐν Λέσβῳ Ἰωάννης ὁ Ὀρφανοτρόφος.

- 1048 Ἐξωρίσθη ἐν Λέσβῳ Κωνσταντῖνος ὁ Εἰκονομάχος.
- 1055 Ἐγένετο τρίτη ἐπιδρομὴ τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν.
- 1084 Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σμύρνης, στόλος Σαρακηνὸς ἐκείθεν ἐκκινήσας, κατέλαβε καὶ τὴν Μυτιλήνην.
- 1085 Βυζαντινὸς στόλος, ἐπελθὼν ἠλευθέρωσε τὴν Λέσβον.
- 1092 Ἐπέδραμε κατὰ τῆς νήσου ὁ Τζαχᾶς, γαμβρὸς τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Κιλίτζ Ἀρσλάν. Οὗτος δι' ἀπειλῶν, ἐπέτυχε τὴν ἀποχώρησιν τοῦ κουράτορος τῆς νήσου Ἀλωποῦ καὶ κατέλαβε αὐτήν, πλὴν τῆς Μηθύμνης ὀχυρωθείσης ἐγκαίρως ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ.
- Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἐξεδιώχθη ὁ Τζαχᾶς ὑπὸ τοῦ Κων)νου Δαλασσηνοῦ, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀνέκτησε καὶ πάλιν τὴν Μυτιλήνην καὶ κατέστησε φρούραρχον τὸν ἀδελφόν του Γαλαβάτζην. Ἐκδιώκεται διὰ δευτέραν φορὰν ὁ Τζαχᾶς ὑπὸ τοῦ Δαλασσηνοῦ καὶ Ἰωάννου Δούκα, ὅστις, ὁ τελευταῖος, ἀποβιβάσθεις εἰς Μυτιλήνην ἐπολιόρκει στενῶς αὐτήν καὶ ἀφοῦ συνῆψε πλείστας μάχας, τὴν παρέλαβε διὰ συνθήκης (Ἄνω Κομνηνοῦ Ζ΄ 8.9, Η΄ 3, Θ΄ 1).
- 1128 Ἐδηώθη ἡ Μυτιλήνη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν τοῦ Δομνίκου Μικιέλη.
- 1151 Ἐλεηλατήθη ἡ νήσος καὶ πάλιν ὑπὸ Ἐνετῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ὑπὸ διερχομένων σταυροφόρων.
- 1204 Διανεμηθείσης τῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Λατίνων, περιήλθεν ἡ Μυτιλήνη εἰς τὸν Βαλδουῖνον Α΄.
- 1224 Μετὰ τὴν ἦτταν τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς Κων)λεως, ἡ νήσος προσαρτᾶται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Γ΄ Δούκα Βατάτζη εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας.
- 1225 Κατόπιν συνθήκης, ἐπανέρχεται καὶ πάλιν εἰς τὸ κράτος τῶν Λατίνων.
- 1247 Μετὰ τὴν ἦτταν τῶν Λατίνων, ἐπανέρχεται αὖθις εἰς τὸ κράτος τῆς Νικαίας.
- 1260 Εἰς ἐπίσημον ἐνετικὸν κατάλογον περιλαμβάνεται τὸ φρούριον Μυτιλήνης μετὰ τῶν ὀχυρωμάτων καὶ διενεργούντων πειρατειῶν.
- 1261 Καταλύεται τὸ κράτος τῶν Λατίνων, ἡ δὲ Λέσβος ἐπανέρχεται ὀριστικῶς εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἔτους, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Νυμφαίου τὴν ὁποῖαν ὑπέγραφον καὶ δύο τῆς μετέπειτα ἀρξάσης ἐν Μυτιλήνῃ οἰκογενείας τῶν Γατελούζων, κατεστάθη αὐτόθι ἡ πρώτη Γενοατικὴ παροικία καὶ τοὺς ἐδόθη τὸ δικαίωμα νὰ ἰδρῦσουν ἐν Μυτιλήνῃ ἰδίαν ἐμπορικὴν στοάν, ἴδιον κόνσολον, ἰδίαν ἐκκλησίαν καὶ νὰ δικάζωνται κατὰ τοὺς ἰδίου νόμους.
- 1292 Ὑπέστη ἡ νήσος ἐπιδρομὴν τῶν Καταλανῶν τοῦ Ρογήρου De Lauria.
- 1303 Ὑπέστη νέαν ἐπιδρομὴν παρὰ τοῦ Ρογήρου De Flor, καθ' ἣν ἐλυτρώθη ὑπὸ τῆς γενοατικῆς παροικίας διὰ χιλίων ὑπερπύρων, ὁ ἐνταῦθα αἰχμαλωτισθεὶς αὐθέντης τῆς Ἄσσου Μαχράμης.
- 1325 Τὴν 26ην Μαρτίου παρεχωρήθη ψιλῶ ὀνόματι ἡ νήσος, ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Α΄ τοῦ Τάραντος εἰς τὸν Γενοάτην Μαρτῖνον Ζαχαρίαν.
- 1327 Ἐξετοπίσθησαν εἰς Μυτιλήνην ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Λασκάρεως καὶ Ἀνδρονίκου Τορνίκη ὕποπτοι Θρακικοὶ πληθυσμοί. Ἐπὶ Ἀνδρονίκου

Γ΄ Παλαιολόγου ἐχρησίμεισεν ἡ νῆσος ὡς ὀρμητήριον τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τοῦ ἐν Χίῳ Μαρτίνου Ζαχαρία.

1333 Ὁ Γενοάτης τυχοδιώκτης καὶ ἐπικαρπωτῆς τῆς Φωκείας Δομίνικος Cataneo, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Νάξου Σανούδου καὶ τῶν Ἰωαννιτῶν τῆς Κῶ καὶ τῆς Ρόδου, διὰ προδοσίας καὶ αἰφνιδίως κατὰ τῆς Λέσβου ἐπιπεσῶν ἐκυρίευσεν τὴν Μυτιλήνην καὶ τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς νήσου, πλὴν τῆς Μηθύμνης καὶ Ἐρεσσοῦ, τῶν ὁποίων δὲν κατάρθωσε νὰ ἐκπορθῆσῃ τὰ ὄχυρά φρούρια.

1335 Μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως τῶν Γενοατῶν τοῦ Γαλατᾶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Λέσβου ἄγων 84 πλοῖα καὶ καταπλέων ἐξ Ἐρεσσοῦ ἐκυρίευσεν πέντε πλοῖα, ὀρμουῖντα εἰς τὸν κόλπον Καλλονῆς τοῦ Cataneo. Γενομένης εἰρήνης, ὁ αὐτοκράτωρ ἀφῆκεν ἡγεμόνα τῆς Λέσβου τὸν θεῖον τοῦ Ἀλέξιον Φιλανθρωπινόν, ὅστις εἶχε καταλάβει τὴν Μυτιλήνην, ἀφοῦ ἀφυγάδευσε διὰ δωροδοκίας τοὺς πεντακοσίους μισθοφόρους φρουροὺς τοῦ Cataneo.

1344 Περί τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπόρθησε τὴν Μυτιλήνην ὁ υἱὸς τοῦ Ἀϊντὶν Ὀμούρ.

1354 Ἡ Λέσβος παραχωρεῖται ὡς προῖκα εἰς τὸν Γενοῦσιον εὐγενῆ Φραγκίσκον Γατελούζον, γαμβρὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου.

1355 Ἐγκαθίσταται εἰς τὴν νῆσον μετὰ τῆς συζύγου τοῦ Μαρίας, ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ νέος ἡγεμὼν τῆς νήσου Γατελούζος καὶ ἄρχεται ἡ ἡγεμονία τῶν Γατελούζων (1355—1462).

1355—1376 Φραγκίσκος Γατελούζος.

1376—1397 Ἰάκωβος Γατελούζος.

1397—1401 Φραγκίσκος Β΄ Γατελούζος.

1401—1408 Νικόλαος Γατελούζος, ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου Δωρίνου Γατελούζου.

1408—1449 Δωρίνος Γατελούζος.

1449—1459 Δομήνικος Γατελούζος.

1459—1462 Νικόλαος Γατελούζος.

1373 Συντελέσθη, φροντίδι τοῦ Φραγκίσκου Γατελούζου, ἡ ἀνακαίνισις τοῦ φρουρίου τῆς Μυτιλήνης, καθ' ἃ ἀναφέρει καὶ ἡ ἐπιγραφή ἡ ἄνωθεν τῆς μεγάλης πύλης αὐτοῦ.

1379 Ἐκραγέντος τοῦ τετάρτου μεταξὺ Γενοῦσης καὶ Ἐνετίας πολέμου, οἱ Μυτιληναῖοι ἀντιμετώπισαν ἐπιδρομὴν μοίρας τοῦ ἐνετικῆς στόλου τοῦ Βεττὸρ Πιζάνι, κατακαύσαντος προάστια τινὰ τῆς πόλεως.

1397—1401 Ἐπὶ ἡγεμονίας Φραγκίσκου Β΄ Γατελούζου, τοῦ ὁποίου ἡ ὑπαρξὶς ἀμφισβητεῖται ὑπὸ τινῶν ἱστορικῶν, ἡ νῆσος περιῆλθεν εἰς μερικὴν ὑποτελείαν εἰς τοὺς Τούρκους.

1401 Καταστρέφεται ἡ νῆσος ὑπὸ σεισμοῦ καὶ φονεῦται ὁ Φραγκίσκος Β΄ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἀνακτόρων του.

1432 Ἐπεσκέφθη τὴν Λέσβον ὁ περιηγητῆς Bertrandron.

1437 Ἡ νῆσος ἐγένετο φόρου ὑποτελῆς εἰς τὸν σουλτάνον Μουράτ Α΄.

1442 Τὸ φρούριον Μηθύμνης προσβάλλεται ἀνεπιτυχῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων.

1445 Ὁ διοικητὴς τῆς Καλλιπόλεως Πάλδας ἢ Παϊτόγλης ἢ Μπαλτάογλους, Βούλγαρος ἐξωμότης, ἐπέδραμε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Λέσβον, κατὰστρέψας ἐκ θεμελιῶν τὴν εὐδαίμονα πόλιν Καλλονήν.

1445 Ὁ Δωρῖνος Γατελοῦζος ἐβοήθησε τὸν ἀρχαιοδίφην Κυριακὸν Ἀγκωνάτον (De Agona) εἰς ἐξερεύνησιν τῆς Λέσβου.

1452 Ὁ Δομίνικος (Κυριακός) Γατελοῦζος ἐπεχείρησε ἐπιδρομὴν ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας.

1455 Ὁ Δομίνικος ἀπέστειλε εἰς Ἀνδριανούπολιν τὸν φόρον ὑποτελείας πρὸς τὸν Μωάμεθ Β΄, διὰ πρεσβείας ὑπὸ τὸν γνωστὸν ἱστορικὸν Δούκα. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος πορευθεὶς εἰς Ἰζλατὴ Βουλγαρίας, ὁ Δομίνικος, συνητήθη μετὰ τοῦ Μωάμεθ Β΄ εἰς ματαίαις διαπραγματεύσεις, ἀκούσας ὑπερφιάλους ἀξιώσεις τούτου.

1456 Τὴν 9ην Αὐγούστου ὁ Ἰσμαὴλ ἐπολιόρκησε τὴν Μήθυμναν ἀνεπιτυχῶς.

1459 Ὁ Ἐπαρχος Καλλιπόλεως Ἰσμαὴλ μετῆλθε καὶ πάλιν πᾶν μέσον διὰ τὰ ἐκπορθήσῃ τὸ ἰσχυρότατον φρούριον Μηθύμνης, ἀποκρουσθεὶς ὁμως ὑπὸ τοῦ Δομηνικοῦ Γατελοῦζου, ἀπεχώρησε κατησχυμένος.

1459 Ὁ Δομίνικος Γατελοῦζος ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Νικολάου, ἀνακηρύξαντος τὴν ἐπαύριον τοῦ ἐγκλήματος ἑαυτὸν ἡγεμόνα τῆς Λέσβου κληρονομικῶ δικαίωματι. Καίτοι ἡ Ἀρχὴ τοῦ Νικολάου ὑπῆρξε τυραννική, ἐν τούτοις ἐπιδιώρωσε τὰ φρούρια τῆς Λέσβου, ἀνήγειρε προμαχῶνας εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς νήσου καὶ προσέλαβε μισθοφόρους ἐκ τῆς Δύσεως.

1460 Τὸ φρούριον Μυτιλήνης ἐπισκευάζεται ὑπὸ τοῦ Νικολάου Γατελοῦζου.

1462 Τὸν Αὐγουστον τοῦ 1462 ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ ὁ Πορθητὴς συνήθροισεν ἔναντι τῆς Μυτιλήνης ἐπὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς εἰς πολίχνην Περαιάν (Ἁγισμάτ), πολὺ πεζικόν, 2000 Γενισάρους καὶ ἐξώπλισεν 125 πλοῖα καὶ 45 φορτηγά, τὰ ὅποια θέσας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ βεζύρου Μαχμούτ Πασά ἐξαπέστειλε κατὰ τῆς Λέσβου.

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου, ἡ Μυτιλήνη μὲ τὰς ὑπὲρ τὰς 20.000 ψυχάς, ἐξ ὧν περὶ τὰς 15.000 ἄμαχοι καὶ 5.000 μαχηταί, ἐπολιορκήθη ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἡ δὲ πολιορκία ἐκράτησεν ἐπὶ εἴκοσιν ἑπτὰ ἡμέρας.

Τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς πολιορκίας οἱ Τούρκοι ἐπιχειροῦν νὰ προσβάλουν τὰ ὄχυρά μὲ κατὰ μέτωπον ἐπίθεσιν, ἀλλ' ἀποκρούονται διὰ ρίψεων λίθων ἐκ μέρους τῶν μαχητῶν τοῦ ἡγεμόνος τῆς νήσου Νικολάου Γατελοῦζου καὶ ὑποχωροῦν μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς πολιορκίας οἱ πολιορκούμενοι ἐπιχειροῦν ἐξόδους ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ κρατήσουν τοὺς Τούρκους μακρὰν τῶν τειχῶν.

Τὴν τετάρτην ἡμέραν τῆς πολιορκίας οἱ πολιορκούμενοι ἐκδιώκουν τοὺς Τούρκους μακρὰν τῶν τειχῶν· παρασύρονται ὁμως πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων καὶ εὐρεθέντες πρὸ ὑπερτέρων κατὰ πολὺ δυνάμεων, ἀποδεκατίζονται μέχρις ἐνός. Οἱ ἀποδεκατισθέντες ἄνδρες, χίλιοι περίπου τὸν ἀριθμόν,

κατωνομάζοντο εις δύο τάγματα· τῶν Ροδίων Ἰωαννιτῶν μὲ 70 πύκτας, καὶ 110 Καταλανοὺς τῆς Χίου.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν τῆς πολιορκίας τὰ πλοῖα τοῦ Σουλτάνου ἐκφορτώνουν εἰς τὴν ξηρὰν ἕξ μπορμπάδας. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης μέχρι τῆς 8ης, ἀφ' ὅτου ἤρχισεν ἡ πολιορκία, τὸ φρούριον δι' ἐπανειλημμένων σφαιροβολισμῶν ὑπέστη πλείστας ζημίας. Οἱ προμαχώνες κατέπεσαν, τὰ τεῖχη εἰς πολλὰ σημεῖα διερράγησαν, ὁ Πύργος Παναγίας καταστρέφεται δι' ἑκατὸν πεντήκοντα βλημάτων, ὁ δὲ πύργος τοῦ βορείου λιμένος κρημνισθεὶς ἐγκαταλείπεται. Ἐπὶ πλέον τὴν ὀγδόην ἡμέραν τῆς πολιορκίας, διενεργεῖται ὑπὸ τῶν Τούρκων σφοδρὰ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ κυρίως Φρουρίου, ἣτις ὅμως ἀποκρούεται καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων.

Τὴν 13ην τοῦ ἰδίου μηνός, καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ Μελανούδιον, θέσις ὄχυρὰ καὶ πλησίον τοῦ κυρίως φρουρίου κειμένη. Ὁ Δούκας ἐν τῷ Βιβλίῳ του «HISTORIA BYZANTINA» (Α. Χατζηδήμος, Λεσβιακὸν Ἡμερολόγιον 1950) γράφει: «...ὁ τύραννος ἀφῆκε τὸν αὐτοῦ βεζύρην Μαχμούτ τοῦ πολιορκεῖν Μυτιλήνην καὶ δὴ τὰς πετροβόλους σκευὰς ἀντικρῶ παραστήσας καὶ πετροβολῶν, τὸ ἐν μέρος τῆς πόλεως τὸ λεγόμενον Μελανούδιον κατὰ γῆς ἔρριψε, ὁμοίως καὶ ἕξ ἄλλων μερῶν τοὺς προμαχῶνας καὶ πύργους· ὀρώντες οὖν οἱ ἐντός...»

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μελανουδίου ὁ διοικητὴς τοῦ φρουρίου καὶ ἡγεμῶν τῆς νήσου Νικόλαος Γατελούζος, ἀποστέλλει πρεσβεῖαν εἰς τὸν Μαχμούτ Πασᾶν, προτείνων νὰ παραδώσῃ τὸ Φρούριον ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τοῦ παραχωρηθῇ ἄλλη χώρα μὲ ἴσην πρόσοδον. Ὁ Σουλτάνος ἀποδεχθεὶς τὴν πρότασιν διεκπεραιώθη εἰς Μυτιλήνην καὶ ἐγκατασταθεὶς ὑπὸ μεγαλοπρεπῆ σκηνὴν στηθεῖσαν εἰς Ἐπάνω Σκάλαν, ἐκάλεσε τὸν Νικόλαον πρὸς ὑπογραφήν τῆς συνθήκης. Καὶ ἡ συνθήκη ὑπεγράφη, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως νὰ παραδοθῇ καὶ ὀλόκληρος ἡ νήσος, ἀφοπλιζομένων τῶν φρουρίων τῆς.

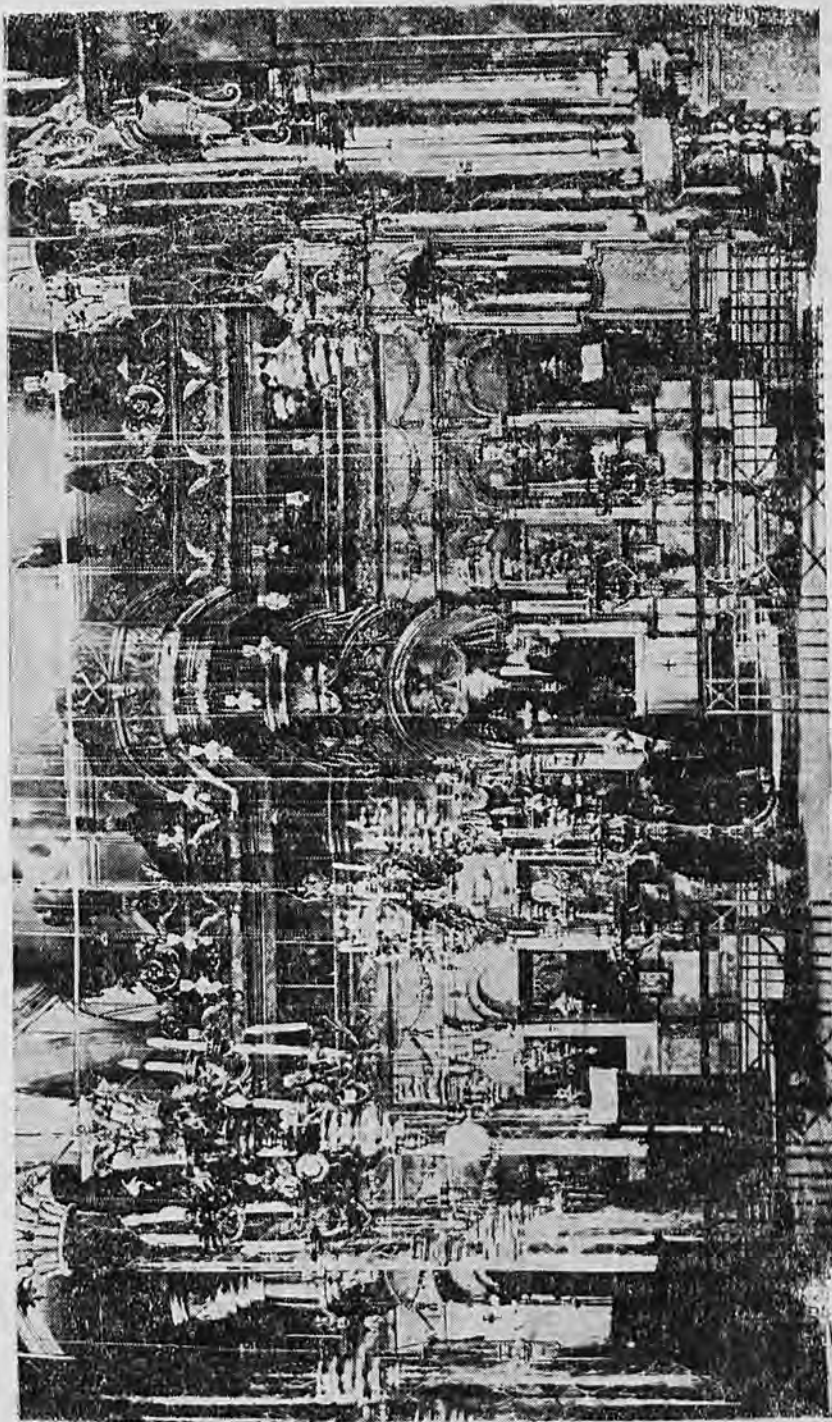
Οὕτω τὴν 14ην Ὀκτωβρίου, ἡ νήσος ὑπετάχθη εἰς τὸν Μωάμεθ Β'. Ἡ Μυτιλήνη ἐλαφρυαγωγῆθη, 800 νέοι καὶ νεάνιδες ἐξηνδραποδίσθησαν, ὁ δὲ ἡγεμῶν αὐτῆς Νικόλαος Γατελούζος ἐνεκλείσθη εἰς εἰρκτὴν τῆς Ἐπταλόφου μετὰ τοῦ Δουκίνου Γατελούζου, ὅπου ἀφοῦ ἀπαρνήθησαν τὸν Χριστόν, ἀπηγχονίσθησαν διὰ χορδῆς τόξου, καθ' ὃν δηλαδὴ τρόπον ἀπηγχόνισαν αὐτοὶ πρὸ τεσσάρων ἐτῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτῶν Δομίνικον διὰ νὰ σφετερισθῶσιν τὴν ἡγεμονίαν τῆς νήσου. Πρῶτος Τούρκος διοικητὴς τῆς νήσου διορίζεται ὁ Σαμλιάτογλου.

1462—1779 Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἡ νήσος διωκῆθη διὰ Ναλίρηδων.

1463 Ὁ Ἐνετὸς Βεττόρ Καπέλλο μὲ 29 γαλέρας, προσεπάθησε νὰ ἐξεγερῇ κατὰ τῶν Τούρκων τοὺς κατοίκους τοῦ καστελίου Ἁγ. Θεοδώρων τῆς Λέσβου.

1464 Ὁ Orsato Giustiniani καταλαμβάνει τὴν ὑπαιθρον καὶ περισφίγγει τοὺς ἐν ὑπαιθρῷ Τούρκους εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, τοὺς δὲ ἐν Μυτιλήνῃ εἰς τὸ φρούριον αὐτῆς, χωρὶς νὰ δυνηθῇ καὶ νὰ τὸ καταλάβῃ.

1465 Θανάτος τοῦ Orsato, ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἰάκωβος Loredano ἠναγκάσθη νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς νήσου.

Ἱερὸν Προσκύνημα Ὑπεραγίας Θεοτόκου Ἀγιάσων - Μυτιλήνης

1501 Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1501, στόλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ΄ ὑπὸ τὸν Βέλγον αὐθέντην τοῦ Ravensteyn Φίλιππον ντὲ Κλέβ, πολιορκεῖ ἀνεπιτυχῶς τὴν Μυτιλήνην. Διοικητὴς τῆς νήσου ἦτο τότε ὁ Χερσέκογλου (Ἐρσέκ-Ζαντὲ) Ἀχμέτ πασᾶς.

1501 Ὁ Μέγας μάγιστρος τῶν Ἰωαννιτῶν τῆς Ρόδου Πέτρος ντ' Ὠμπυσσόν, ἐκστρατεύει ἀνεπιτυχῶς κατὰ τῆς Λέσβου.

1502 Ὑφίσταται ἐτέραν ἐπιδρομὴν ὑπὸ Ἐνετῶν.

1544 Τὴν 10ην Ἰουνίου, ὁ Βαρβολομαῖος Ταλαμόνιος ἐληλάτησε τὴν Μυτιλήνην.

1676 Ὁ ἀνδρεῖος Hugo de Crevelier, τὸ πρότυπον τοῦ πειρατοῦ τοῦ Βύρωνος, ἀποδιδασθεὶς εἰς Πέτραν τῆς Λέσβου ἠλευθέρωσε τὸ χωρίον ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

1677 Ἐπισκευάζεται τὸ Φρούριον Μυτιλήνης, ὑπὸ τοῦ βοεβόδα Ἐμποῦ Μπεκέρ.

1710 Ἐξωρίζεται ἐν Μυτιλήνῃ ὁ βεζύρης Τσορλουλοῦ - Ἀλῆ πασᾶς, αὐτόθι θανατωθεὶς.

1711 Ἐξωρίζεται ἐν Μυτιλήνῃ ὁ βεζύρης Μπαλατατζῆς Μεχμέτ πασᾶς.

1723—33 Ἐξωρίζεται ὁ βοεβόδας Ἰωάννης Ρακοβίτζας.

1743 Ἐξωρίζεται ἐν Μυτιλήνῃ ὁ Μέγας βεζύρης Χεκίμογλου Ἀλῆ - πασᾶς.

1757 Ἀνεγείρεται τὸ φρούριον Σιγρίου τῆς Λέσβου.

1765 Ἐξωρίζεται ἐν Μυτιλήνῃ ὁ πασᾶς τοῦ Βιδινίου Μουσταφᾶς, αὐτόθι θανατωθεὶς.

1765—66 Ἐξωρίζεται ἐν Μυτιλήνῃ ὁ βοεβόδας Στέφανος Ρακοβίτζας.

1769 — 74 Ἐξωρίζεται ἐν Μυτιλήνῃ ὁ Πατριάρχης Μελέτιος Β΄.

1771 Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1770 — 71, ἐπὶ αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης, ὁ ρωσικὸς στόλος ἐκ 45 πλοίων μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ εἰς Τσεσμέ ἠγκυροβόλησε πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Μυτιλήνης. Τὴν 12ην Ἰουλίου, κατὰ τὸν Ὑψηλάντην, ἀπεβίβασε στρατὸν διὰ τοῦ ὁποῖου ἔλαβε τρόφιμα καὶ ἐπυρπόλησε δύο πλοῖα εὐρισκόμενα εἰς τὸ ναυπηγεῖον «Ταρσανᾶν», κείμενον ὅπου σήμερον ὁ Δημοτικὸς κήπος· ἐβομβάρδισε δὲ καὶ τὸ κάστρον Μυτιλήνης ἄνευ ὅμως ἀποτελέσματος. Κατὰ τὸν τότε ὅμως εἰς Μυτιλήνην εὐρισκόμενον ἐξόριστον Πατριάρχην Μελέτιον, ἀγκυροβολήσας πρὸ τοῦ λιμένος οὐδὲν ἄλλο ἐπραξεν. Πάντως μετὰ δύο ἡμέρας ἀπέπλευσε διὰ Λήμνον, οἱ δὲ Τούρκοι ἐξελθόντες τοῦ Φρουρίου, προέβησαν εἰς λεηλασίαν καὶ σφαγὰς τῶν χριστιανῶν, κακοποιηθέντος καὶ τοῦ Πατριαρχοῦ Μελετίου.

1771 Τὴν 27ην Ὀκτωβρίου, Ρωσικὸς στόλος ἀποτελούμενος ἐξ ὀγδοήκοντα πλοίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Σαμ. Γρεΐυ, καταπλέει καὶ πάλιν καὶ ἀγκυροβολεῖ πρὸ τῆς Μυτιλήνης. Οἱ Τούρκοι ἐγκλεισθέντες εἰς τὸ Φρούριον συμπεριέλαβον μεθ' ἑαυτῶν καὶ πολλοὺς ἐγκρίτους Μυτιληναίους, ὡς ὁμήρους καὶ τοὺς ἐνέκλεισαν εἰς φυλακὴν. Τὴν 1ην Νοεμβρίου καὶ οἱ ὑπόλοιποι χριστιανοὶ μεταφέρονται εἰς τὸ Φρούριον δι' ἀσφάλειαν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Τὴν 2αν Νοεμβρίου ὁ Ρωσικὸς στόλος διηρέθη εἰς δύο μοίρας· ἡ μία ἐκ τούτων ὑπὸ τὸν Von Toll, ἄγουσα ἓν τάγμα καὶ 2.000 Ἑλληνας καὶ Ἀλβανούς, ἀποβιβάζεται εἰς τὸν βόρειον λιμένα, ἡ δ' ἑτέρα ὑπὸ τὸν Πέτρον Ντολγορούκη, ὑφ' ὃν καὶ τάγμα Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν καὶ Σκλαβούνων τοῦ κόμιτος Βόϊνοβιτς, εἰς τὸν νότιον ὅπου ὁ κρατικὸς ταρσανάς. Κατὰ τὴν ἀποβίβασιν ἀντιτάσσεται μικρὰ ἄμυνα ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ἀλλὰ ὁ στρατὸς τοῦ Ὁρλώφ ἀποβιβάζεται καὶ γίνεται κύριος τῆς πόλεως.

Τὴν 3ην Νοεμβρίου, 500 περίπου Τούρκοι ἐξεληθόντες τοῦ Φρουρίου ἐπιτίθενται ἀλλ' ἐπιστρέφουν ἠττημένοι καὶ ἐγκλείονται ἐν αὐτῷ. Οἱ Ρῶσοι ἀρχίζουν βομβαρδισμόν τοῦ Φρουρίου καὶ κατορθῶνουν νὰ καταλάβουν τὸ ἐπάκτιον φρούριον Μπουρτζι (τὸ Καστέλλι). Τὴν πρωΐαν τῆς 4ης Νοεμβρίου, οἱ Ρῶσοι, μὴ δυνηθέντες νὰ καταλάβουν τὸ Φρούριον τὸ ὁποῖον ἀπηρεζέτο ὑπὸ ἰσχυρῶν τειχῶν, ἀναχωροῦν.

1772 Ὁ Γαζῆς Χασὰν Πασὰς Τζεζαερλής, ὑδρεῦει τὴν Μυτιλήνην διὰ πηγαίων ὑδάτων.

1779 — 1840 Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ νῆσος ἦτο Μελικιανές, ἦτοι ἐνοικιάζετο ὑπὸ τοῦ Τεφτερδὰν Καπισὶ εἰς Μουσουλμάνους.

1783 Ἡ περιουσία τοῦ Χασὰν Πασὰ ἀφιερώνεται εἰς τὴν Μυτιλήνην δι' ἔργα ὑδρεύσεως αὐτῆς.

1789 Ἐξωρίζεται ἐν Μυτιλήν ὁ Πατριάρχης Προκόπιος ὁ Πελεκάσης.

1817 Ἀναφαίνονται εἰς Μυτιλήνην οἱ πρῶτοι Φιλικοί.

1819 Ἐξωρίζεται ἐν Μυτιλήνῃ ὁ Κωνσταντῖνος Μουρούζης.

1821 Ἐμφάνισις μοίρας τουρκικοῦ στόλου καὶ καταφυγὴ αὐτῆς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν πυροβόλων τοῦ Φρουρίου, ἔνεκεν τῆς περιπολίας ἑλληνικῶν σκαφῶν.

1821 Πυρπόλησις, εἰς τὸν ὄρμον τῆς Ἐρεσσοῦ τῆς τουρκικῆς φρεγάτας «Κινούμενον ὄρος», ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Παπανικολῆ. Τῆς πυρπολήσεως τοῦ τουρκικοῦ δικρότου ἐπηκολούθησε ἀφοπλισμὸς τῶν χριστιανῶν· ὁ δὲ μουσουλμανικὸς ὄχλος ἐκδικούμενος, προέβη εἰς φοβεράς σφαγὰς τὰς ὁποίας ἡ παράδοσις φέρει ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μεγάλο Τζουλουσί».

1824 Ἡ Μυτιλήνη ἐπαναστατεῖ· ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις αὕτη καταπνίγεται ὑπὸ τῶν Τούρκων.

1826 Τὸν Αὐγούστον, (27 — 28) τοῦ μηνός, συνεκρούσθησαν εἰς τὸ «στενὸν τῆς Μυτιλήνης» ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Ταχίρ, σχόντες ἴσας ζημίας.

1828 Τὸν Μάϊον, ἔξω τῆς Μυτιλήνης, ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Κανάρης ἐβύθισαν δικάταρτον καὶ φρεγάταν τουρκικὴν.

1833 Ἰδρύθη ἐν Μυτιλήνῃ τὸ πρῶτον Ἑλληνικὸν Προξενεῖον.

1836 Ἐνσκήπτει πανώλης ἐν Λέσβῳ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπέθανον ἄνω τῶν 25.000 ἀτόμων· εἰς ταύτην ὁ λαὸς ἔδωκε τὸ ὄνομα «Μεγάλο θανατικό».

1840 Μὲ τὸ διάταγμα τοῦ Γκιουλχανέ ἐφηρμόσθη ὁ Νόμος περὶ Νομαρχιῶν. Ἐκτοτε ἡ νῆσος ἀποτελεῖ τὴν Διοίκησιν (Καζὰν) Μυτιλήνης, ὑπαγομένη μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως εἰς τὴν Νομαρχίαν Αἰγαίου.

1867 Μεγάλῃ σεισμικῇ δόνησις ἐν Λέσβῳ ἐτέφερε τὸν θάνατον

καὶ τραυματισμὸν 1.000 περίπου ἀτόμων καὶ σημαντικὰς ζημίας εἰς Μυτιλήνην.

1877 Μεγάλη πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὴν κωμόπολιν Ἀγιάσος τῆς Λέσβου, ἐκ τῆς ὁποίας διεσώθη μόνον ὁ ναὸς τῆς Παναγίας ὅστις ἦτο πέτρινος.

1889 Τὴν 14ην Ὀκτωβρίου, λόγῳ σεισμικῆς δονήσεως, κατέρρευσεν μέρος τοῦ φρουρίου Σιγρίου καὶ τῶν μονῶν Λειμῶνος καὶ Ὑψηλοῦ.

1893 Λόγῳ τῆς κακοδιοικήσεως τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Μουτεσσαρίφη, ἐπῆλθεν ἀντικατάστασις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Φεβτζή Πασά, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποίου ἡ νήσος ἀπέκτησε πλούσιον ὁδικὸν δίκτυον.

1905 Διεθνῆς κατοχὴ τῆς Μυτιλήνης. Ζῶναι κατοχῆς. Ἀπὸ τὸ Τελωνεῖον μέχρι τοῦ ξενοδοχείου «Μ. Βρετανία» Γαλλικὴ, ἡ ἀγορὰ ζῶναι Ἰταλικὴ καὶ ἀπὸ τὸ Τελωνεῖον μέχρι τὸν λιμενοβραχίονα, Ἀγγλική.

1908 Τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Κομιτάτου τῶν Νεοτούρκων καταργεῖται τὸ ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα καὶ καθιερώνεται τὸ συνταγματικὸν τοιοῦτον. Οἱ Μυτιληναῖοι ἐορτάζουν τὴν ἀλλαγὴν ταύτην.

1909 Ἐκλέγονται οἱ πρῶτοι Λέσβιοι βουλευταὶ τῆς τουρκικῆς βουλῆς.

1912 Μάχη τοῦ Κλαπάδου. Ἀπελευθέρωσις τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

1922 Ἡ Λέσβος δέχεται πρόσφυγας ἐκ Μικρασίας καὶ αὐξάνεται ἀλματωδῶς ὁ πληθυσμὸς τῆς.

1923 Μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης ἡ Λέσβος παραχωρεῖται ὀριστικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΜΥΤΙΛΗΝΗ

Ὁ Στράβων (ΙΓ, 617) ἀναφέρει, «Μυτιλήνη δὲ κεῖτε μεταξὺ Μηθύμνης καὶ τῆς Μαλίας ἡ μεγίστη πόλις, διέχουσα τῆς Μαλίας ἐβδομήκοντα σταδίους, τῶν δὲ Κανῶν ἑκατὸν εἴκοσι, ὄσους καὶ τῶν Ἀργινοῦσῶν, αἱ τρεῖς μὲν εἰσιν οὐ μεγάλαι νῆσοι».

Διόδωρος δὲ ὁ Σικελιώτης (ΧΙΙΙ, 79) «ἡ μὲν γὰρ ἀρχαία πόλις μικρὰ νήσος ἐστίν, ἡ δ' ὕστερον προσοικισθεῖσα τῆς ἀντιπέραν ἐστὶ Λέσβου· ἀνὰ μέσον δ' αὐτῶν ἔστιν εὐρίπος στενὸς καὶ ποιῶν τὴν πόλιν ὄχυράν».

Ὁ δὲ Ξενοφῶν εἰς τὰ Ἑλληνικά του ἀναφέρει, «Διομέδων δὲ βοηθῶν Κόνωνι πολιορκουμένῳ δώδεκα ναυσὶν ὠρμίσατο εἰς τὸν εὐρίπον τὸν τῶν Μυτιληναίων» (Ξεν. Ἑλλ. Α. VI, 22).

Ὁ δὲ Λόγγος εἰς τὰ ποιμενικά (Α', 1), «Πόλις ἐστὶ τῆς Λέσβου Μυτιλήνη μεγάλη καὶ καλὴ· διείληπται γὰρ εὐρίποις ὑπειρεούσης τῆς θαλάσσης, καὶ κεκόσμηται γεφύραις ξεστοῦ καὶ λευκοῦ λίθου. Νομίσεις οὐ πόλιν ὄραν ἀλλὰ νήσον».

Καὶ εἰς αὐτὰ μόνον ἐὰν ἀρκεσθῶμεν, κατάδηλον εἶναι ὅτι ἡ ἀρχαία πόλις Μυτιλήνη, ἦτο ἐκτισμένη ἐπὶ νησιδρίου σχηματιζομένου ὑπὸ τοῦ τότε ὑπάρχοντος πορθμοῦ, ὅστις ἦν ὡς τὸν ναυτικὸν δρόμον τῆς πόλεως. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἡ θέσις κειμένη μεταξὺ τῶν δύο λιμένων, «Κουμιδιά» ἐκ τοῦ «κούμ» τουρκιστί, ἄμμος, ὡς καὶ ἡ ἀνεύρεσις, κατὰ τὴν ἐσκαφὴν θεμελίῳ κτιρίου

τῆς περιοχῆς ταύτης, ὑπολειμμάτων τριήρεως, δεικνύουν ὅτι διὰ τῆς θέσεως ταύτης διήρχειτο ὁ ἀρχαῖος εὐρίπος. Κατὰ τὰς ἐσκαφὰς ἐπίσης τῶν θεμελίων τοῦ Ι.Κ.Α. καὶ Π.Ι.Κ.Π.Α., κειμένων εἰς Ἐπάνω Σκάλαν, παρὰ τὸν βόρειον λιμένα, εὐρέθη ἡ δίοδος τοῦ εὐρίπου. Ὁ πορθμὸς οὗτος ἐχρησίμευε, εἰς τὴν πρὸς τὸ Φρούριον ἐκτισμένην πόλιν, ὡς τείχος. Ἐκ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἤκμασαν οἱ ἀνωτέρω συγγραφεῖς, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ εὐρίπος οὗτος ὑφίστατο μέχρι τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

Βραδύτερον, τὸ πρὸς δυσμὰς τοῦ εὐρίπου προσοικισθὲν τμήμα τῆς πόλεως, ἠναγκάσθησαν οἱ Μυτιληναῖοι νὰ περιβάλλουν διὰ πολυγωνικοῦ τείχους τμήμα τοῦ ὁποίου, ὕψος 2 μ. καὶ μήκους περὶ τὰ 50 μ., σώζεται εἰσέτι καὶ σήμερον εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς πόλεως, παρὰ τὸ νεκροταφεῖο τῆς Ἁγίας Κυριακῆς.

Περὶ τῶν δύο λιμένων τῆς πόλεως, ὁ Στράβων (4Γ, 617) ἀναφέρει «ἔχει δ' ἡ Μυτιλήνη λιμένας δύο, ὧν ὁ νότιος κλειστός τριηρικὸς ναυσὶ πενήκοντα, ὁ δὲ βόρειος μέγας καὶ βαθύς, χώματι σκεπαζόμενος· πρόκειται δ' ἀμφοῖν νησίον μέρος τῆς πόλεως ἔχον αὐτόθι συνοικούμενον· κατεσκευάσται δὲ τοῖς πᾶσι καλῶς».

Διόδωρος δὲ ὁ Σικελιώτης (Χ111,79) «ὁ γὰρ εἰσπλους ὑπὲρ οὗ διηγούμενοι λιμένα μὲν εἶχε καλόν, ἐκτὸς δὲ τῆς πόλεως ἐστίν». Ὁ αὐτὸς (Χ111, 78) «Κόνων δ' ἄμα τῷ καταπλεύσαι προσδεχόμενος τὴν πολιορκίαν, τὰ περὶ τὸν εἰσπλου τοῦ λιμένος κατεσκεύαζεν· εἰς μὲν γὰρ τὰ βράχη τοῦ λιμένος πλοῖα μικρὰ πληρώσας λίθων κατεπόντισε, πρὸς δὲ τοῖς βάθεσιν ὀλκάδας καθώρμιζεν οὐσας λιθοφόρους».

Τὰ ἀνωτέρω θεβαίως ἀντανακλοῦν εἰς τὸν βόρειον λιμένα, τὸν καλούμενον παρ' ἀρχαίοις «Μαλόεντα», «οἱ δὲ (Μυτιληναῖοι) οὔτε εἰς τὸν Μαλόεντα (λιμένα) ἐξήλθον τά τε ἄλλα τῶν τειχῶν καὶ λιμένων περὶ τὰ ἡμιτέλεστα φαρξάμενοι ἐφύλασσον». (Θουκυδίδης ΙΙΙ, 3).

Μέχρι τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1462, ὑπῆρχεν ἐν μέσῳ τοῦ βορείου λιμένος πύργος τις, καταστραφεὶς κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Φρουρίου ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ Β' τοῦ Πορθητοῦ, σωζομένης σήμερον τῆς βάσεως αὐτοῦ. Ὑφίσταται ἐν τούτοις gravure, παριστάνουσα πύργον ἐν μέσῳ τοῦ βορείου λιμένος, ἰχνογραφηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Choiseul Gouffier, πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1782, ὡς καὶ παλαιὸν ξυλογράφημα Dosso - Hildibran, ἀναπαριστὸν τὸν βόρειον λιμένα μὲ γαλέρας καὶ πύργον ἐν αὐτῷ. (Μεγάλη Ἑλληνικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα Παύλου Δρανδάκη, σελ. 431). Πλὴν ὁμως ἕτερα χαλκογραφία τοῦ Tournefort, δὲν σημειώνει πύργον ἐν τῷ βορείῳ λιμένι τῆς Μυτιλήνης (Μεγ. ἑλλην. ἐγκ. Παύλου Δρανδάκη, τόμ. ΙΖ, σελ. 943). Σήμερον σώζονται τμήματα λιμενοβραχίονος μήκους 300 μ. τοῦ ἀρχαίου πλακοστρώτου «Μαλόεντος», ὡς καὶ λείψανα τοῦ φάρου. Ἡ κατασκευὴ τούτων εἶναι ἐξ ἰσοδομικῆς τοιχοδομίας τῶν ἐξωτερικῶν πλευρῶν τῆς προβλήτου, μὲ πλήρωσιν τῶν διαμέσων διὰ λιθαρίων ἀσβεστοπαγῶν καὶ γῆς.

Εἰς τὴν Ἐπάνω - Σκάλα, παρὰ τὸν βόρειον λιμένα, σώζονται ἐπίσης ἴχνη Νεωρείου (Ναυπηγείου), λείψανα ἀρχαίας ἀγορᾶς τῆς Μυτιλήνης καὶ ἴχνη Ρωμαϊκοῦ Ὑδραγωγείου. Εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς πόλεως, ἐν τῷ ἀλλοσυλλίῳ τῶν ὑδροδεξαμενῶν, Ν. Δ. τοῦ νεκροταφείου Ἁγίας Κυριακῆς καὶ

παραπλεύρως του νεοκτίστου έξωκκλησίου «Προφήτης - Ἡλίας», σώζεται τὸ κοίλον καὶ ἐλάχιστα λείψανα τοῦ περιφήμου θεάτρου τῆς ἀρχαίας Μυτιλήνης. Τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως (ὕψ. 55 μ.) ἐσώθησαν θεμέλια περιβόλου (Ε΄ αἰῶνος π. Χ.).

Περίφημα ἐπίσης ἦσαν ἐν Μυτιλήνῃ, τὸ Πρυτανεῖον, τὸ Ἀσκληπιεῖον, τὸν Ἀθήναιον, τὸ Ποταμώνειον μνημεῖον (25 π. Χ.), τοῦ ὁποῦ ἱκαναὶ πλάκες ἐσώθησαν ἐντειχισμένοι εἰς τὸ κάστρον Μυτιλήνης, πρὸς τιμὴν τοῦ Ποτάμωνος, τῷ ὁποίῳ προσεφέρθησαν χάριν τῶν ὑπηρεσιῶν του τὰ φερώνυμα κτήματα «Ποταμώνεια», ὡς καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν 1355—1462 τὰ ἀνάκτορα τῶν Γατελούζων. Περί τοῦ Πρυτανείου ὁ Ἀθηναῖος (Χ,425) ἀναφέρει, «Σαπῶ τε ἡ καλὴ πολλαχοῦ Λάριχον τὸν ἀδελφὸν ἐπαινεῖ ὡς οἰνοχοοῦντα ἐν τῷ πρυτανεῖῳ τοῖς Μυτιληναίοις». Ὑπῆρχεν ἐπίσης ἐν Μυτιλήνῃ ἀκμάζουσα καὶ περιάκουστος φιλοσοφικὴ σχολή, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶχον διδάξει ὁ διάσημος Σταγειρίτης φιλόσοφος Ἀριστοτέλης (344 π. Χ.), ὁ Ἐπίκουρος (300 π. Χ.) καὶ πλεῖστοι ἄλλοι διαπρεπεῖς φιλόσοφοι.

Κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ παλαιοῦ Νοσοκομείου, νῦν Κέντρον Αἰμοδοσίας, εἰς ἱκανὸν βάθος εὐρέθῃ ἔδαφος ἐστρωμένον μὲ ὑπερμεγέθεις τετραγώνους πλάκας ἐκ μέλανος ἢ φαιοῦ λίθου· μέρος δὲ αὐτοῦ ἐστρωμένον διὰ ποικιλοχρόου μωσαϊκοῦ. Ἐξωρῦχθησαν ὡσαύτως ἐν ὀγκῶδες κιονόκρανον ἐκ τριῶν μόνον πλευρῶν ἐξειργασμένον, τῆς τετάρτης ἐρειδομένης πιθανῶς ἐπὶ τοίχου· διάφορα ἄλλα ραβδωτὰ τεμάχια μαρμάρου καὶ πλεῖστα συντρίμματα λευκοῦ μαρμάρου διακεκοσμημένου μὲ ποικίλας γλυφάς. Τὰ εὐρήματα ταῦτα θεωροῦνται ὡς προερχόμενα ἐκ τῆς Σχολῆς τῆς Σαπφούς ἢ ἐκ τινος ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁμοίως καὶ εἰς θέσιν «Τρία Κυπαρίσσια» καὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ἐκκλησιδρίου «Ἅγιος Ἰωάννης», φυλάσσονται ὀγκῶδεις σπόνδυλοι, λείψανα ἀρχαίων μνημείων.

Ἄλλὰ καὶ εἰς Μακρὺ - Γιαλόν, εὐρέθῃ Μαρτύριον παλαιοχριστιανικόν, ὡς ἐπίσης καὶ ἕτερον τοιοῦτον ἐπὶ τοῦ λοφίσκου Βουναρέλλι. Ἀποτελεῖται δὲ τοῦτο ἐξ αἰθούσης τετραγώνου, σχήματος σταυροῦ, ἐσκαλισμένης ἐπὶ βράχου. Εἰς τοιαῦτα «μαρτύρια», ἐθάπτοντο συνήθως, κατὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, μάρτυρες χριστιανοί. Θεωρεῖται δὲ τοῦτο ὡς ἐν τῶν ἀρχαιότερων πρωτοχριστιανικῶν μνημείων τῆς Λέσβου.

Ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ ἐν Ἐπάνῳ Σκάλα ἰδρύματος Κοιν. Ἀσφαλίσεων, ἤλθον εἰς φῶς πλεῖστα ὄσα εὐρήματα (νομίσματα, διάφορα ἄγγεῖα καὶ τεμάχια μαρμάρων), μαρτυροῦντα ὅτι τὸ ὑπέδαφος τῆς Μυτιλήνης φυλάττει ὄλην τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἀρχαίας πόλεως. Καὶ πλεῖστα ὁμῶς νεώτερα κτίσματα σώζονται, ὡς ψηφιδωτὰ πλησίον τοῦ Η΄ Δημοτικοῦ σχολείου, ἢ βάσις γραπτοῦ τοίχου ρωμαϊκῆς οἰκίας τοῦ Β - Γ΄ μ. Χ. αἰῶνος μὲ κρεμαστὰ ἔγκαρπα καὶ πτηνὸν (τετραχρωμία ἐπὶ λευκοῦ βάθους), τὸ ὀνομαστὸν Κάστρον τῆς Μυτιλήνης καὶ πολλὰ ἄλλα. Διεσώθησαν ἐπίσης ἀρχαῖα ἀργυρὰ νομίσματα τῆς Μυτιλήνης, ἀναγόμενα μέχρι τοῦ 400 π. Χ., ὧν τινὰ φοινικικοῦ κανόνος, καθὼς καὶ χαλκὰ τοιαῦτα. Πάντα ταῦτα φέρουν ἐπιγραφάς, ὡς ΠΙΤ — ΤΑΚΟΣ, πρὸς τιμὴν τοῦ Πιττακοῦ καὶ ἄλλα τοιαῦτα πρὸς τιμὴν διασήμων γυναικῶν, ὡς τῆς Σαπφούς, Ναυσικάς, Ἰουλίας Πρόκλας ἢ πρὸς τιμὴν στρατηγῶν, ὡς τοῦ Ἰεροῖτα, Ἀπολλωνίου, ἄλλα δὲ πρὸς τιμὴν διαφόρων.

Γενικῶς ὁμιλοῦντες, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Μυτιλήνη ἔσχε τὸ ἀτύχημα νὰ κτισθῆ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ οὕτω καθίσταται δυσχερές, ὅπως δι' ἀνασκαφῶν ἀποκαλυφθῶσι τὰ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα καὶ κτίσματα τοῦ πάλαι. Συνοπτικὴν εἰκόνα τῆς μεγαλοπρεπείας ταύτης μᾶς δίδει ὁ Κικέρων ἐν τῷ λόγῳ του πρὸς τὴν Σύγκλητον, ὡς κατωτέρω· «Τί δὲ εἶναι ἡ Μυτιλήνη, ἣτις ἐγένετο ἤδη ἡμετέρα, ὡ ἄνδρες Ρωμαῖοι, τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ καὶ τῷ τῆς νίκης δικαίῳ; Πόλις τὴν τε φύσιν καὶ τὴν θέσιν καὶ τὴν πρόσοψιν τῶν οἰκοδομῶν ἐκ τῶν τὰ μάλιστα ἐπιφανῶν, οἱ ἀγροὶ τερπινοὶ καὶ εὐφοροί...»

Ἄλλὰ καὶ ἐορτὰς καὶ μνημεῖα χάριν τῶν ἀρχαίων θεῶν εἶχεν ἡ Μυτιλήνη. Οὕτω ἐλατρεύετο ἐν Μυτιλήνῃ ὁ Ἀπόλλων ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Μαλόεις»: «ἐσηγγέλη - γὰρ αὐτοῖς ὡς εἶη Ἀπόλλωνος Μαλόεντος ἔξω τῆς πόλεως ἐορτῆ, ἐν ἣ πανθημεῖ Μυτιληναῖοι ἐορτάζουσι» (Θουκυδίδης ΙΙΙ,3). Ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Robert Koldewey, ἐν τῷ βιβλίῳ του Die Antiken baureste der Insel Lesbos, Berlin 1890, σημειώνει ἔξω καὶ βορείως τῆς Μυτιλήνης ναὸν τοῦ Μαλόεντος Ἀπόλλωνος.

Ὁ Διόνυσος ἦτο ἐν Μυτιλήνῃ γνωστὸς διὰ τῶν πανηγυρικῶν «Διονυσίων», ὡς καὶ ὁ Ποσειδῶν, ὅπου καὶ ἐορτῆ «Ποσιδεα».

Ἐλατρεύετο ἐπίσης ἐν Μυτιλήνῃ ὁ Ζεὺς οὐτινος ἢ λατρεία στενωῶς συνεδέετο μετὰ τῆς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Πλούτωνος, διὸ καὶ ἀπεκαλοῦντο συνολικῶς «θεοὶ ἀκραῖοι Μυτιληναίων» καὶ «πανασφάλιοι».

Ὁ Ἑρμῆς ἐλατρεύετο ἐν Ἑρεσσῷ καὶ Μυτιλήνῃ, ὅπου καὶ «κοινὸν Ἑρμαῖσταν». Ἐλατρεύετο ἐπίσης ἐν Μυτιλήνῃ ἡ Ἥρα, καὶ ἡ Ἀφροδίτη ὡς «Πειθῶ». Κατ' ἐξοχὴν δέ, ἐλατρεύετο ὁ Ἀσκληπιὸς μὲ ἐπιφανὲς «Ἀσκληπιεῖον».

Ἐκ δὲ τοῦ μνηολογίου τῆς Μυτιλήνης εἶναι γνωστοὶ οἱ μῆνες: «Θεοδαισιος, Κορύδιος, Πανθήιος, Φράτιος καὶ Πομπήιος», ἀναφερόμενοι πάντες εἰς λατρευτικὰς ἐορτὰς.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἡ Μυτιλήνη ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν τῆς ἀπὸ τὴν θυγατέρα τοῦ Μάκαρος Μυτιλήνην (Διόδωρος ὁ Σικελιώτης V, 81). Κατὰ τὸν αὐτὸν (ΙΙΙ, 55) πάλιν, ἡ πόλις ἐκτίσθη ἀπὸ τὴν ἀμαζόνα Μυρρίνην, ἣτις ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὸ ὄνομα τῆς ἀδελφῆς τῆς Μυτιλήνης «...καὶ μάλιστα τὴν Λέσβον, ἐν ἣ κτίσαι πόλιν Μυτιλήνην ὁμώνυμον τῇ μετεχούσῃ τῆς στρατείας ἀδελφῆς». Ἄλλοι συσχετίζουν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως μὲ τὸν Μυτίλην καὶ τὸν Μύτωνα υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Κατ' ἄλλους δέ, ἡ Μυτιλήνη, ἀναφέρεται ὡς μήτηρ τοῦ Μάκαρος ἢ Μακαρέως, ὡς σύζυγος τοῦ Λέσβου ἢ καὶ ὡς θυγάτηρ τοῦ Πέλοπος· μυθολογικῶν πάντων τῶν ἀνωτέρω μορφῶν.

Ἀπὸ ἀνευρεθέντα νομίσματα προκύπτει ὅτι ἐπικρατέστερος εἶναι ὁ αἰολικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος, Μυτιλάνα. Εἰς πλείστας ὁμοῦς ἐπιγραφὰς ὑπάρχει καὶ ὁ ἀττικὸς τύπος, Μυτιλήνη. Οἱ Ρωμαῖοι, χρησιμοποιοῦν κάποτε καὶ πληθυντικὸν τύπον, Mytilenae. Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Μυτιλήνη, κατὰ τὸ 1180 μ. Χ., ἐπεκτείνεται ἐφ' ὅλης τῆς νήσου.

Ὁ Ὅμηρος κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν Τρωϊκῶν ἐν Ἰλιάδι, ὡς καὶ ἐν τῷ ἔργῳ του Ὀδυσείᾳ, πολλαχοῦ ἀναφέρει τὸ ὄνομα «Λέσβος», δὲν γνωρίζομεν ὁμοῦς ἐὰν νοῆται ἡ Μυτιλήνη, ἡ νήσος, ἢ καὶ πόλις τις τῆς νήσου.

Ἄνασκοποῦντες τὴν ἱστορίαν τῆς Μυτιλήνης, συνάγομεν ὅτι ἡ ἀκμὴ

ταύτης κορυφούται κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ πέμπτου.

Κατὰ τὸν Koldewey, ἡ ἀρχαία Μυτιλήνη εἶχε περίβολον 5 περίπου χιλιομέτρων καὶ ἔκτασιν 140 ἑκταρίων· πληθυσμὸν δέ, κατὰ τὸν Beloch, 6.000 — 7.000 κατοίκους. Περί τὸν ἑβδομον π. Χ. αἰῶνα, συμφώνως πρὸς ὑπόθεσιν τοῦ Δημ. Π. Μαντζουράνη (Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος, Μυτιλήνη 1948, σελ. 20 — 21), ἡ Μυτιλήνη, ἡ ἐπικράτεια τῆς ὁποίας περιελάμβανε τὴν Θερμὴν, τὴν Πενθίλην, τὸ νῦν Πλωμάριον, τὸ Μέτεον, τὸ Μυρσίνειον καὶ Ἴβραν ἢ κατ' ἄλλους Ἴεράν, θὰ εἶχε πληθυσμὸν τουλάχιστον 15.000 ἐλευθέρους καὶ 60.000 δούλους.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς προρρηθείσης ἀκμῆς ἀναπτύσσεται ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Μυτιλήνης, κατὰ τὴν ὁποίαν διεκρίθησαν, ὁ Πιττακός, ὁ Ἀλκαῖος καὶ ἄλλοι. Ἡ δὲ οἰκονομικὴ ἀνθησις αὐτῆς ἀναπτύσσει ἐμπορικὰς συναλλαγὰς μετὰ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ταρσοῦ, τῆς Λυδίας καὶ τοῦ Πόντου. Εἰς Αἴγυπτον, ἐπὶ Φαραῶ Ἀμάσιος, ἐγείρεται κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ Μυτιληναίων ἐμπόρων ὁ ναὸς Ἑλλήνιον καὶ κτίζεται ἡ πόλις Ναύκρατις.

Ἀπὸ τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος, ἀρχίζει νέα ἀκμὴ τῆς Μυτιλήνης. Οἱ Ρωμαῖοι, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ὑπήχθη, πολλαπλῶς εὐεργέτησαν τὴν Μυτιλήνην. Ὁ Μέγας Πομπήιος πρῶτος καὶ μετὰ ἕτεροι Ρωμαῖοι, διὰ τῆς παραχωρήσεως προνομίων, καθιστᾷ αὐτόνομον καὶ σύμμαχον τὴν πόλιν. Ἀντίγραφον τοῦ πρώτου ἐν Ρώμῃ ψηφίσματος δι' οὗ ἀπεδίδοντο αἱ ἐλευθερίαι εἰς τὸν Δῆμον Μυτιληναίων, ἀνευρέθη ἐντειχισμένον εἰς τὸ πρὸς δυσμὰς τεῖχος τοῦ φρουρίου Μυτιλήνης, ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου Φαβρικίου (Fabricius: *Mittelleilungue des Athenischen Instituts*, IX, 83). Τὸ ψήφισμα τοῦτο διαιρεῖται εἰς δύο στήλας, τῆς πρώτης ὁμοίας τοῦ ἐν Ρώμῃ ψηφίσματος τῆς Συγκλήτου καὶ περιέχει τὰ ὀνόματα τῶν περισταμένων Ὑπάτων, μετὰ τῆς προσθήκης ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ χαραχθεῖσα ἐπὶ χαλκοῦ θὰ καθηλωθῇ εἰς τὸ Καπιτώλιον· τὸ δὲ ἄλλο ἀντίγραφον πιθανῶς ὤφειλε νὰ κατατεθῇ εἰς τὸν ἐν Μυτιλήνῃ ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἡ δὲ δευτέρα στήλη, περιέχει τοὺς ὄρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι παρεχώρησαν τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν Δῆμον τῶν Μυτιληναίων (Δημ. Γ. Βερναδάκης, *Λεσβιακὸν Ἡμερολόγιον* 1950, σελ. 207).

Περί τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤκμασαν ἐξόχως οἱ ἐξῆς Μυτιληναῖοι: ὁ ἱστορικὸς Θεοφάνης, ὁ ἐπιγραμματοποιὸς Κριναγόρας, ὁ σοφιστὴς καὶ ρήτωρ Λεσβῶνας, πατὴρ τοῦ μετ' ὀλίγον ἀκμάσαντος ρήτορος ἐπίσης Ποτάμωνος, ὁ ρήτωρ Λεσβοκλῆς καὶ ἄλλοι. Ἐνδεικτικὸν δὲ τῆς περιωπῆς εἰς ἣν εἶχε περιέλθει ἡ πόλις τῆς Μυτιλήνης τότε, εἶναι καὶ τὸ ὅτι αὕτη ἐξελέγετο ὡς τόπος διαμονῆς καὶ ἐξορίας διαφόρων προσωπικοτήτων.

Ἐξελέγετο δε ὡς τόπος ἐξορίας καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων μετέπειτα. Ἐπὶ δὲ ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας ἡ Μυτιλήνη ἀπῆλαυσεν ἐλευθεριῶν καὶ προνομίων καὶ εὐεργετήθη ποικιλοτρόπως. Οὕτω ὁ Γαζῆς Χασὰν Πασὰς Τζεζαεργλῆς ὕδρευσε τὴν πόλιν, ἀφιερῶσας καὶ τὴν περιουσίαν του πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον. Ὁ αὐτὸς ἴδρυσε καὶ ναυπηγεῖον (ταρσανά), διατηρηθὲν μέχρι τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ὁ δὲ Φεβζῆς Πασὰς ἐπρόικισε ταύτην μὲ πλούσιον ὀδικὸν δίκτυον.

Ἡ Μυτιλήνη εἶναι γενέτειρα τοῦ Πιττακοῦ Μυτιληναίου, ἐνὸς ἐκ τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (627 π. Χ.), τοῦ ποιητοῦ Ἀλκαίου Μυ-

τιληναίου (610 π. Χ.), τοῦ ἱστορικοῦ Ἑλλανίκοῦ (496 π. Χ.), τοῦ μουσικοῦ Ἀγῆνωρος (347 π. Χ.), τοῦ ἱστορικοῦ Χάρη (334 π.Χ.), αὐλικοῦ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τὸ ὄνομα «εἰσαγγελεύς», τοῦ Ἐπικουρείου φιλοσόφου Ἐρμάρχου (334 π. Χ.), τοῦ ἱστορικοῦ Θεοφάνους (62 π. Χ.), τοῦ ἐπιγραμματοποιοῦ καὶ ποιητοῦ Κριναγόρα (65 π. Χ. — 10 μ. Χ.), τοῦ σοφιστοῦ καὶ ρήτορος Λεσβώνακτος, πατρός τοῦ μετ' ὀλίγον ἀκμάσαντος ρήτορος ἐπίσης Ποτάμωνος, τοῦ ρήτορος Λεσβοκλέους, τοῦ Διοφάνους διδασκάλου τοῦ Γράκχου, τοῦ περιπατητικοῦ φιλοσόφου Κρατίππου, τοῦ Λαομέδοντος καὶ Ἐριγείου υἱῶν τοῦ Λαρίχου καὶ στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τοῦ Φρύωνος υἱοῦ τοῦ Κάμωνος, διδασκάλου τοῦ Τιμόθεου καὶ συνεχιστοῦ τῆς σχολῆς τοῦ Τερπάνδρου, ἀκμάσαντος τῷ 420 π. Χ., τοῦ μουσικοῦ Ἀρχύτα καὶ ἄλλων πολλῶν.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Μυτιλήνης, ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τοῦ ἀλσυλλίου τῶν ὕδροδεξαμενῶν τῆς πόλεως, Ν. Δ. τοῦ νεκροταφείου Ἀγίας Κυριακῆς καὶ παραπλευρῶς τοῦ ἐξωκκλησίου Προφήτης - Ἡλίας, κεῖται τὸ περίφημον θέατρον τῆς ἀρχαίας Μυτιλήνης. Καὶ ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Robert Koldewey, ἐν τῷ βιβλίῳ του *Die Antiken baureste der insel Lesbos*, Berlin 1890, τοποθετεῖ τοῦτο εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας Μυτιλήνης.

Σήμερον σώζονται τὸ κοῖλον τοῦ περιφήμου θεάτρου, καὶ πλεῖστα λείψανα αὐτοῦ, πλαισιούμενα ὑπὸ τοῦ πρασίνου τῶν πεύκων τοῦ ἀλσυλλίου. Μικροανασκαφαί τινες, ἀπεκάλυψαν ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο ἡ ὄρχηστρα, μερικὰς μαρμαρίνους πλάκας, ἐπὶ τριῶν τῶν ὁποίων διακρίνονται λαξευμένα εὐμεγέθη Γράμματα. Τοιαῦται μαρμάριναί πλάκες, με εὐμεγέθη ἐπ' αὐτῶν γράμματα καὶ ἔτεροι φέρουσαι στέφανον καὶ ἐπιγραφὴν τινα, προερχόμεναι ἐκ τοῦ θεάτρου, φυλάσσονται καὶ ἐν τῷ Μουσείῳ Μυτιλήνης.

Αἱ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα γινόμεναι ἀνασκαφαί ὑπὸ τοῦ Koldewey, δὲν ἐπέφερον τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα· καθ' ὅτι τοῦ ἐκ μαρμάρου πολυτίμου ὕλικου, ἀπὸ ἀπόψεως τέχνης καὶ ἀρχαιότητος, ἀφαιρεθέντος μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ὑπὸ τοῦ τυχόντος πρὸς κατασκευὴν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν οἰκοδομῶν, ἐστέρησαν τὸ θέατρον τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς ὁποίας θὰ ἐκέκτο καὶ σήμερον ἀκόμη. Οὕτω, αἱ θέσεις τῶν κερκίδων σήμερον φαίνονται ἐρειπωμέναι, διεσκορπισμένων μόνον πλείστων μικρῶν μαρμαρίνων τεμαχίων τῶν ἄλλοτε κερκίδων.

Κατὰ τὸ 1736 μ. Χ., ἀνωρύχθη ἀπὸ τὸν περίβολον τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου μαρμάρινος θρόνος, ὁ ἐκτιθέμενος τὸ νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Λέσβου, ὅστις φέρει τὴν ἐπιγραφὴν :

Π Ο Τ Α Μ Ω Ν Ο Σ
Τ Ω Λ Ε Σ Β Ω Ν Α Κ Τ Ο Σ
Π Ρ Ο Ε Δ Ρ Ι Α

Κατὰ τὸν ἀρχαιολόγον Ἰωάν. Δ. Κοντῆν, ἐν τῷ βιβλίῳ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1936 καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ Παρατηρήσεις εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Λέσβου,

σελ. 55 — 60. "Αν και ή προέλευσίς του δέν είναι γνωστή, έν τούτοις πιστεύεται γενικώς ότι ανήκεν εις τὸ θέατρον τῆς πόλεως, τοῦ ὁποίου μάλιστα εἶναι τὸ ἀρτιώτερον ὑπόλειμμα (κατὰ τὸν Koldewey καὶ Δ. Εὐαγγελίδην). Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων εἶναι τὸ σύνηθες τοῦ περιὶ τὸ τέλος τοῦ α' π. Χ. καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπομένου αἰῶνος χρόνων. Ἐντύπωσιν ὁμως κάμνει ἡ ἀμέλεια τῆς γραφῆς... ἀσύμφωνος πρὸς τὴν προσεκτικὴν ἐργασίαν καὶ τὴν πλουσίαν γλυπτικὴν διακόσμησην τοῦ μνημείου.

«Ὁ θρόνος ἄρα δέν ἔγινεν εἰδικῶς διὰ τὸν σοφιστὴν Ποτάμωνα [ἀκμάσαντα περιὶ τὸ 30 π. Χ. (75 π. Χ. — 15 μ. Χ.)], ὡς ἐπιστεύετο μέχρι τοῦδε. Οἱ ἐπὶ τῶν πλαγίων του ἄλλως τε ἀνάγλυφοι τρίποδες μετὰ τῶν ἀνελισσομένων ἐπ' αὐτῶν ὄφρων, οὓς ὁ Texier νομίζει ὡς σημαίνοντας, ὅτι ὁ Πατάμων ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ἀσκληπιάδας, εἶναι φυσικώτερον νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία ἦτο ἐκ τῶν πρωτευουσῶν ἐν Μυτιλήνῃ.

«Ὅθεν εἰς τὸν ἱερέα τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Μαλόεντος ἢ ἄλλου τινὸς ἱεροῦ ἀνῆκεν ὁ θρόνος μέχρι τῆς ψηφίσεως προεδρίας διὰ τὸν Ποτάμωνα, ὅτε οἱ Μυτιληναῖοι ὄρισαν τὸν θρόνον τοῦτον δι' αὐτόν, πιθανῶς ἔνεκα τῆς θέσεως ἣν κατήχεν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐξοικονομηθέντος εἰς ἄλλο κάθισμα τοῦ ἱερέως. Ἀντικατάστασιν ἐπιγραφῶν ἔχομεν, ὡς γνωστόν, καὶ εἰς ἔδρας τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου τῶν Ἀθηνῶν».

Τὸ θέατρον Μυτιλήνης, ὡς ὑποστηρίζεται ὑπὸ τινων, ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ὑπὸ τῆς ποιητρίας Σαπφούς.

Περὶ τοῦ θεάτρου ἡ ἱστορία ἀναφέρει ὅτι, ὅτε τὸ 62 π. Χ. ὁ Μέγας Πομπήιος συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Μυτιληναίου ἱστορικοῦ Θεοφάνους, ἐπανακάμπτων ἐκ τοῦ νικηφόρου κατὰ τοῦ Τιγράνου τῆς Ἀρμενίας πολέμου, προσήγγισε χάριν τοῦ Θεοφάνους εἰς Μυτιλήνῃν ὅπου καὶ διέμεινεν ἐπ' ἀρκετόν. Ὅσον δὲ ἐθέλχθη ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ θεάτρου τούτου, ὥστε ἐπανελθὼν εἰς Ρώμην, ἔκτισεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ «Κολοσσαίου» παρόμοιον, βάσει τοῦ προτύπου ἀλλὰ μεγαλύτερον καὶ πλουσιώτερον.

Ὁ Πλούταρχος (Πλουτάρχου Πομπήιος XLII) ἱστορεῖ σχετικῶς περὶ τούτου : «Καὶ γὰρ εἰς Μυτιλήνῃν ἀφικόμενος τὴν τε πόλιν ἠλευθέρωσε διὰ Θεοφάνη καὶ τὸν ἀγῶνα τὸν πάτριον ἐθεάσατο τῶν ποιητῶν ὑπόθεσιν μίαν ἔχοντα τὰς ἐκείνου πράξεις. Ἦσθεις δὲ τῷ θεάτρῳ περιεγράψατο τὸ εἶδος αὐτοῦ καὶ τὸν τύπον, ὡς ὅμοιον ἀπεργασόμενος τὸ ἐν Ρώμῃ, μείζον δὲ καὶ σεμνότερον». Ἀλλὰ καὶ ἄλλα Ρωμαϊκὰ θεάτρα ἐχρησιμοποίησαν τὸ πρότυπον τοῦ θεάτρου Μυτιλήνης.

Ὅπως καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους τῆς Λέσβου, οὕτω καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ Μυτιλήνης, δεόν νὰ ἐκτελεσθοῦν ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαί, ἵνα ἔλθουν εἰς φῶς ὅλα τὰ τυχόν ὑπολείμματα αὐτοῦ. Τῷ 1927 ὁ τότε Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Δ. Εὐαγγελίδης, νῦν καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον Ἀθηνῶν, ἐπραγματοποίησεν ἀνασκαφὴν τοῦ κοίλου τοῦ ἀρχαίου θεάτρου Μυτιλήνης, ὡς ὁ ἴδιος ἀναφέρει εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τοπικὴν ἐφημερίδα «Δημοκράτης» 31 - 7 - 57. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει οὕτω :
Ἀθῆναι 25)7)57

«... Τὸ θέατρο τῆς Μυτιλήνης ἦταν περίφημο καὶ χτίστηκε στοὺς ἑλληνοριστοὺς χρόνους (300 — 100 π. Χ.) κι ἀργότερα.... Ὅταν ἤμουν στὴ Μυτιλήνῃ, τὸ 1927, εἶχα ἐπιχειρήσει μιὰ δοκιμαστικὴ ἔρευνα στὸ θέατρο γιὰ

νά ιδῶ σέ ποιὰ κατάσταση βρίσκεται, ἀφοῦ ὁ Koldewey εἶχε κάμει κάποια ἀναγνώριση : ἔσκαψε μιὰ τάφρο στή μέση τοῦ κοίλου σέ ὄλο τὸ ὕψος ἕως κάτω καὶ πέρα ἀπὸ τὴν ὀρχήστρα, ἀλλὰ δὲ βρῆκε οὔτε τὴ θέση τῶν ἐδωλίων ἔυτε τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ σχῆμα τῆς ὀρχήστρας. Ἀπὸ τὴ δική μου δοκιμὴ πού ἔγινε χαμηλὰ στὴν ὀρχήστρα δίπλα στὴν τάφρο τοῦ Koldewey βρέθηκαν πολλὰ ἐδώλια κυλισμένα ἐκεῖ ἀπὸ τὸ κοῖλον. Ἔπειτα παρατήρησα ἕναν τοῖχο ἀπὸ διαφόρους λίθους καὶ πῶρους μὲ ἀσβέστη πού στηριζόταν πάνω σὲ μιὰ βάση ἀπὸ μεγάλες μαρμάρινες πλάκες πάνω στὸ βράχο, ὅπου ἄρχιζε ἡ ὀρχήστρα. Ὁ τοῖχος ἀπὸ ὀλίγα λείψανα φάνηκε ὅτι εἶχε ὀρθομαρμάρωση δηλ. ἐπένδυση μὲ λεπτὲς μαρμάρινες πλάκες, εἶχε ὕψος 1,30 μ. καὶ συνεχιζόταν σὲ 7 μ. γύρω. Πάνω ἀπὸ τὸν τοῖχο αὐτὸ καὶ πίσω του ἄρχιζαν τὰ ἐδώλια. Ἔτσι τὸ θέατρο τῆς Μυτιλήνης εἶχε μπρὸς ἀπὸ τὴν ὀρχήστρα ἕνα ὑψηλὸ π ὀ δ ἰ ο ν πού εἶναι πιθανὸ ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἐπισκευὴ ρωμαϊκῶν χρόνων, ὅπως τὸ βεβαιώνει μάλιστα ὁ ἀσβέστης. Στὸ μέρος τῶν ἐδωλίων πού κάθονταν οἱ θεατῆς ὑπάρχουν σὲ μερικὰ ἐδώλια χαραγμένα γράμματα ρωμαϊκῶν χρόνων. Ὁ Ραιτοπ πού δημοσίευσε τὶς ἐπιγραφὲς τῆς Μυτιλήνης, βρῆκε τέτοια ἐδώλια ἐντειχισμένα στὸ μεσαιωνικὸ φρούριο τῆς Μυτιλήνης, ἀλλὰ κ' ἐγὼ εἶδα μερικὰ σκόρπια στὸ κάστρο μετὰ τὴν Ν. Α. πύλη του... Τὴ μικρὴ δοκιμαστικὴ ἔρευνα ἔκαμα τότε μὲ ἔξοδα τοῦ Δήμου τῆς Μυτιλήνης....

Τέλος μιὰ κάποια τακτοποίηση τῶν ἐδωλίων θὰ ἐπέτρεπε στὸ γνωστὸ θεατρῶν Λειβαδέα νὰ ὀργανώσῃ τὶς πρώτες παραστάσεις καὶ νὰ συνεγείρῃ ἐκεῖ τὸ Μυτιληναϊκὸ κοινὸ μὲ τὴν πλούσια θεατρικὴ του παράδοση σὲ μιὰ γενναία προσπάθεια νὰ δώσῃ ζωὴ στὸ ἀρχαῖο θέατρο μὲ τὸ καινούργιο καὶ ζωντανὸ σύγχρονο πνεῦμα....

Δ. Εὐαγγελίδης».

Πρὸ ἐτῶν, ἐγένετο ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων ἔκκλησις, ἐπὶ τῷ σκοπῷ συγκεντρώσεως τοῦ ἀπαιτουμένου χρηματικοῦ ποσοῦ δι' ἀνασκαφάς, τὰς ὁποίας ἐδέχθη νὰ ἐκτελέσῃ ὁ ἀρχαιολόγος Γουλιέλμος Δόρπελτ, ἀσχοληθεὶς ἰδιαιτέρως περὶ τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον. Ἀλλὰ ἡ ἔκκλησις αὕτη δὲν ἐκαρποφόρησεν.

Μία τοιαύτη προσπάθεια, προσφάτως, κατεβλήθη καὶ ὑπὸ τῆς μεγάλης Λεσβίας καλλιτέχνιδος Ἑλενας Νικολαΐδου, ἧτις ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν μας: πλὴν ὁμως δὲν γνωρίζομεν τὰ ἀποτελέσματα. Ἐκ τοῦ τοπικοῦ τύπου ἀντιγράφομεν ἐπιστολὴν αὐτῆς, σταλείσης ἐκ Καναδᾶ πρὸς τὸν Δήμαρχον Μυτιλήνης, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 16 Ὀκτωβρίου 1956.

Ἀγαπητέ μοι Δήμαρχε,

..... Στὶς λίγες ὥρες πού ἔμεινα σπῆτι μου συζητήσαμε μὲ τὸν ἄνδρα μου τὸ ζήτημα τοῦ θεάτρου Μυτιλήνης.

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ ἔχωμε φωτογραφίες τοῦ θεάτρου καὶ τὸ ἱστορικὸ του μὲ χρονολογίες. Θὰ ἤμουνα τῆς γνώμης πῶς πρέπει νὰ φαίνωνται αἱ θέσεις τοῦ ἀμφιθεάτρου αἱ ὁποῖες ἀσφαλῶς ἀπὸ τὰ χρόνια εἶναι χαμένες, ὥστε νὰ πεισθοῦν αὐτοὶ πού θὰ τὶς δοῦν πῶς πρόκειται πρᾶγματι περὶ τοῦ ἀληθινοῦ θεάτρου τῆς Σαπφούς. Ἄς μὴ παραλειφθῇ νὰ φαίνεται καὶ τὸ τοπίον μὲ τὰ πεῦκα, ἡ ἄποψις ἀπὸ κεῖ πάνω τῆς χώρας. Ὅσο εἶναι δυνατόν καὶ αἱ φωτογραφίες καὶ τὸ ἱστορικὸ νὰ κάνουν ἐντύπωσιν.... Σᾶς χαιρετῶ ἐγκάρδια

ΕΛΕΝΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ

Ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου, ἔλαβον χώραν ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι σημαντικῆς σπουδαιότητος εἰς τὸν χώρον τοῦ ἀρχαίου θεάτρου τῆς Μυτιλήνης. Οὕτω, μέχρι τοῦδε (Αὐγούστος 1958), ἔχει ἐρευνηθῆ ὁλόκληρος ἡ «ὄρχηστρα» καὶ μερικὰ τμήματα τῆς «σκηνῆς» καὶ τοῦ «κοίλου».

Πλούσια εἶναι τὰ εὐρήματα. Διακόσια ἐδώλια, ἐξασφαλίζοντα τετρακοσίας θέσεις· ἀποκάλυψις ὁλοκλήρου τῆς «ὄρχηστρας» μὲ ἄνοιγμα κυκλικὸν τοῦ «ποδίου» 27 μ. ἐκ τοῦ ὁποίου λείπει ἐλάχιστον τμήμα μόνον (μικρὸν τόξον ἀκτίνας ἐνὸς μέτρου)· ἀνεύρεσις τῆς «ἐξέδρας» τῶν ἐπιφανῶν θεατῶν· ἐκχωμάτισις μέρους τῆς «σκηνῆς»· ἀνακάλυψις ἐρειπίων βωμοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὴν ἱέρειαν Ἰουλιαν Ποταμίλλην, τῆς ὁποίας τὸ μαρμάρινον ἄγαλμα εὐρέθη ἀκέφαλον καὶ ἐθραυσμένον· προσέτι ἡ εἴσοδος τοῦ θεάτρου· ἀκόμη ἡ ἀνεύρεσις χειρὸς ἀγάλματος ὑπερφυσικοῦ μεγέθους· ἐλπίζεται νὰ ἀποκαλυφθῆ καὶ τὸ γιγάντιον ἄγαλμα, προΐουσης τῆς ἀνασκαφῆς.

Τέλος, πλείστα ἐπιγραφὰι ὧν μία ἀναγράφει : «Τρυφωνακοῦ στρατηγούντος Ἰουλίου Λεοντέως μελησαμένου Θεάτρου». Πιθανώτατα πρόκειται περὶ «Στρατηγοῦ Μυτιληναίων» ἐπὶ Καίσαρος Μάρκου Αὐρηλίου Κομμόδου (180 — 192 μ. Χ.).

Γενικά, πολλὰ συνεπληρώθησαν περὶ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου τῆς Μυτιλήνης διὰ τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν. Ἀπομένει ὅμως εἰσέτι αἰνιγματικὴ ἡ λύσις διὰ τοὺς ἀσχολουμένους πρὸς τοῦτο, τῆς παρουσίας τοῦ ἀποκαλυφθέντος «ἀγωγοῦ», ἐκ πηλίνων σωλήνων, τοῦ διήκοντος ὑπὸ τὴν «σκηνὴν» καὶ τοῦ ὁποίου τὸ μέγεθος γεννᾷ πολλὰς ὑποψίας, ἐὰν ἡ «ὄρχηστρα» ἦτο διαρρυθμισμένη κατ' ἀνάλογον τρόπον ὥστε νὰ παρέχῃ τὴν δυνατότητα παραστάσεων «Μίμων τῆς Θέτιδος» καὶ ἐὰν ὁ ἀγωγὸς οὗτος ἠδύνατο νὰ ἀγάγῃ καὶ ἐξάγῃ ὕδωρ εἰς δεξαμενὴν θαλασσινῶν παραστάσεων.

Ἀπορίαί, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἀπαντήσῃ ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη, ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι. Αἰνίγμα εἶναι ἀκόμη καὶ τὸ διαμέρισμα τὸ ἀνευρεθὲν εἰς τὸ μέσον τοῦ κοίλου, περὶ οὗ εἰκάζεται ὅτι ἀπετέλει τὸ «ὠδεῖον» τοῦ θεάτρου ἢ «Ναόν», ὅπως ὑφίσταται εἰς τὸ ἴδιον τὸ Πομπηϊανὸν τῆς Ρώμης εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ὡς «Ναὸς τῆς Ἀφροδίτης».

Ἐν τῷ μεταξύ, αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι εὐρίσκονται εἰς στασιμότητα καὶ ὁ Δῆμος Μυτιλήνης προσπαθεῖ νὰ ἐξοικονομήσῃ ὅ,τι εἶναι δυνατόν διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ θαυμασίου τούτου θεάτρου τῆς Μυτιλήνης, ὅπερ ἐντυπωσίασε τὸν Μέγα Πομπηϊὸν καὶ τὰ ἀντηχεῖα τοῦ ὁποίου ψιθυρίζουν καὶ σήμερον ἀκόμη, μὲ ὑπόκρουσιν τῶν γύρω πεύκων, τὰς ὠδὰς τῆς Μεγάλης Σαπφούς.

Η ΠΡΟ·Ι·ΣΤΟΡΙΚΗ ΘΕΡΜΗ

Βορείως τῆς πόλεως Μυτιλήνης καὶ εἰς ἀπόστασιν 11 χιλιομέτρων ἀπ' αὐτῆς, πλησίον δὲ τοῦ χωρίου Πύργοι Θερμῆς, εἰς θέσιν «Πέτρα Ἀλώνια», ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ 500 περίπου μέτρα νοτίως τῶν θερμοπηγῶν τῆς Λουτροπόλεως, εὐρίσκονται τὰ ἴχνη τῆς προϊστορικῆς Θερμῆς, μίας τῶν πρώτων πόλεων τῆς Λέσβου.

Μέχρι τοῦ 1930, δὲν ἐγνωρίζαμεν σχεδὸν τίποτε περὶ τῆς προϊστο-

ρίας τῆς Λέσθου, παρά μόνον ἀπὸ θρύλους καὶ ἐκ τῶν διαφόρων σωζομένων μύθων. Κατὰ τὸ 1928, ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον μασ ἡ Ἀγγλῆς ἀρχαιολόγος Winifred Lamb, ἥτις ἤρχισε τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ἐδάφους διὰ νὰ προετοιμάσῃ μίαν ἀνασκαφὴν τῆς.

Τίποτε δὲν ἐδείκνυεν εἰς τὴν περιοχὴν ὅπου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Θερμὴ, ἐκτὸς μερικῶν ὀπῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ μερικῶν ἰχνῶν τειχῶν ὡς καὶ τεμαχίων ἀγγείων ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν πλευρᾶς τοῦ κρηνοῦ, ὅτι ἐδῶ ὑπῆρχε ποτε ἀκμάζων πολιτισμός· ἰσόχρονος μὲ τὸν Τρωϊκόν, Μινωϊκόν καὶ Μυκηναϊκόν, πολιτισμὸς τῶν Αἰγαίων λεγομένων πολιτισμῶν (3.300 — 1.200 π. Χ.). Οὕτω, τὸ 1929, ἐδόθη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ἀρχαιολογικὴν σχολὴν Ἀθηνῶν, ἡ ἀδεια δι' ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφὰς, ὑπὸ ἐπιτελείου τῆς miss Lamb, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν ἀπὸ τοῦ 1930 μέχρι τοῦ 1933.

Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἦλθον εἰς φῶς πέντε πόλεις, ἐκτισμένοι ἢ μία ἐπὶ τῆς ἄλλης, μὲ διαφορετικὸν προσανατολισμὸν καὶ μὲ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ ἐκάστη. Ἐκ τῶν εὐρημάτων προέκυψαν αἱ ἐξῆς διαπιστώσεις :

Κατὰ τὸ 3.000 π. Χ. καὶ πρὸ αὐτοῦ (Δ. Ματζουράνης, Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος 1948, σελ. 7 — 8 καὶ Λεσβιακὲς Σελίδες 1950, σελ. 228 — 232), ἔζων εἰς τὴν Θερμὴν οἱ πρῶτοι γνωστοὶ κάτοικοι. Ὁ λαὸς οὗτος ἦτο εἰρηνικὸς, ποιμενικὸς [Lamb, 208] καὶ συνεπλήρωνε τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν του ἀπὸ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν θάλασσαν [Lamb, 216 — 217]. Εἶχεν ἀντιπαρελθεῖ τὴν κατεργασίαν τῆς πέτρας καὶ ἤρχισε νὰ κατεργάζεται τὰ μέταλλα. Ὅπως καὶ ἡ Τροία, εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς μαύρης ἀγγειπλαστικῆς [Lamb, 208], ἂν καὶ δὲν ἔλειπε καὶ ἡ ἀτομικότης [Lamb, 209]. Λόγω τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως, ἐδέχετο τὴν γειτονικὴν Τρωαδικὴν ἐπίδρασιν, εὐρίσκετο ὁμως καὶ εἰς σχέσεις μὲ τὰς Κυκλάδας καὶ ἀργότερον μὲ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ κάτοικοί τῆς, μὴ συναντήσαντες εἰσέτι κανένα κίνδυνον, δὲν διανοήθησαν νὰ περιτειχίσωσι τὴν πόλιν των. Οἱ διαβιοῦντες κατὰ τὴν ἐν λόγω ἐποχὴν, ἐκτιζον τὰς οἰκίας των εἰς τὰς ὄχθας δύο ἀβαθῶν ποταμίων, μεταξύ τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ἀνεπαίσθητόν τι ὕψωμα. Οἱ τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι ἀπὸ πέτρας, ἀνυψούμενοι εἰς 1,30 μ. Πλίνθοι σπανίως συναντῶνται. Τὸ σχῆμα τῶν οἰκιῶν εἶναι στενόμακρον, ὁμοιομόρφως μὲ τὸ τῆς Τροίας τῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Ὁ τύπος μικρότερος καὶ πλατύτερος ὢν τοῦ τῆς Τροίας, ὑπενθυμίζει μερικῶς τὸν Κρητικὸν καὶ Κυκλαδικὸν τύπον. Αἱ θύραι σημειοῦνται διὰ κοιλώματος ἢ κατωφλίου. Τὸ δάπεδον τυγχάνει χαλικόστρωτον, πολλαχοῦ μεμιγμένον τοῦ χώματος· τὸ δὲ πάχος του εἶς τινα σημεία, φθάνει τὰ 0,10 μ. Αἱ ὀροφαὶ εἶναι ἐπίπεδοι, χωμάτιναι, στηριζόμεναι αἱ μὲν ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς παραπλεύρου οἰκίας. Ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν οἰκημάτων ὑπάρχουν πολλοὶ ἐστίαι, λιθίνης βάσεως ἐστρωμένης διὰ χαλικίων καὶ ἐπιφανείας ἐκ πλίνθων.

Διακρίνονται ἐπίσης εἰς σειρὰς ἀπὸ παραλλήλους ἐπὶ τοῦ τοίχου ὀπάς, τὰ καταστήματά των. Τινὲς τῶν ὀπῶν τούτων εἶναι κεναί, ἄλλαι δὲ περιέχουν τεμάχια ἀπὸ πίθους καὶ τινες τὸ κατώτερον μέρος τοῦ πίθου. Εἰκάζεται ὅτι αἱ ὀπαὶ αὗται ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν τοποθέτησιν πίθων περιεχόντων ἐμπορεύματα. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης φρέατα διαφόρων ἐποχῶν, διὰ τὴν ὑδρευσιν τῶν κατοίκων. Νεκροταφεῖον δὲν ἀπεκαλύφθη, οὔτε τάφοι κάτω-

θεν τοῦ ἐδάφους τῶν οἰκιῶν· πλὴν ὁμως μέσα εἰς ὑδρίας ἀνευρέθησαν ὁστᾶ ἰδίως παιδικά. Ἐξω τοῦ περιβόλου εὑρέθησαν ἐρείπια πτωχοτέρου συνοικισμού, συγχρόνου τῆς Τροίας VI (1500 — 100 π. Χ.). Ἐν τῷ συνοικισμῷ τούτῳ εὑρέθησαν πῆλινα ἐρυθροβαφῆ οἰκιακὰ σκευή, χαρακτηριστικὰ τῆς Τροίας VI.

Τὰ ἀγγεῖα τὰ ὁποῖα ἦλθον εἰς φῶς κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, εἶναι μαῦρα καὶ κόκκινα, ἐκ τῶν πόλεων 1 καὶ 2. Ἔτερα ἀγγεῖα εἶναι καστανόχροα ἢ κάποτε κοκκινωπὰ καὶ σπανίως ὑπόφαια, προερχόμενα ἐκ τῶν πόλεων 1 καὶ 5. Ἄλλα δὲ ἀγγεῖα μᾶλλον κοκκινωποῦ παρὰ φαιοῦ χρώματος, ἀνήκουσι εἰς τὴν πόλιν 3. Πάντα δὲ ταῦτα τυγχάνουσι χειροποίητα. Τὰ ἀγγεῖα τῆς πρώτης καὶ δευτέρας περιόδου ἔχουσι πολλὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ μὲ τὰ τῶν τῆς Τροίας. Τὰ δὲ τοιαῦτα τῆς τελευταίας περιόδου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ λαμπρὸν τῶν χρωμάτων, ἔχουσι καὶ σχῆμα κατὰ τὸ πλεῖστον στρογγύλον. Μεταξὺ δὲ τῶν εἰς τὰ χαμηλότερα στρώματα εὑρεθέντων ἀγγείων, ὑπάρχουσι ἀρκετὰ τεμάχια ἀπὸ ἀγγεῖα μὲ τὰ μονότονα μυκηναϊκὰ σχέδια καὶ ἀνάγονται μεταξὺ τοῦ 1400 — 1200 π.Χ., εἶναι δὲ σύγχρονα μὲ ἀγγεῖα τῆς Πύρρας, Ἀντίσσης καὶ Λάρισας τῆς Μ. Ἀσίας.

Τὰ ἀνευρεθέντα εἰδώλια, ἔχουν καὶ ταῦτα σχέσιν μὲ τὴν Τροίαν. Αἱ γυναικεῖαι μορφαὶ ἔχουν πλαστικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ εἶναι βαθυζῶνες μὲ βραχὺν χιτῶνα καὶ ὄπισθεν περὶ τὴν ὄσφυν, φέρουν κροσσοὺς καὶ γραμμὰς κεντητάς· ἀνατείνουσι δὲ τὰς χεῖρας ὡς ἰκέτιδες. Ἄλλα εἰδώλια παρουσιάζουν ἠνωμένους τοὺς πόδας καὶ ἄλλα ὄχι.

Ἐκτὸς τούτων εὑρέθησαν καὶ πέτρινα εἰδώλια, μαρμάρινα κύπελλα, ἐργαλεῖα ἀπὸ κυματόπετρα, χάλκινα μικρὰ ἐργαλεῖα, ἦλοι, σμίλοι, ὄπλα, μάχαιραι καὶ σφραγίδες, ὡς καὶ κοκκάλινα ἀντικείμενα (βελόνας μὲ σχέδια ἢ ἀπλαῖ, ἱστιογράφοι, κοκλιάρια, κύλινδροι, σφύραι) καὶ ἄλλα. Ἐξ ὄλων δὲ τούτων, εὐκόλως εἰκάζεται, ἡ εὐρεία χρήσις τοῦ χαλκοῦ παρὰ τῷ λαῷ τούτῳ. Ὅλα τὰ εὐρήματα ταῦτα φυλάσσονται εἰς αἶθουσαν τοῦ Μουσείου Λέσθου. Τὰ ἐν λόγῳ ἀντικείμενα καὶ κοσμήματα τῆς Θερμῆς, ἐξετασθέντα εἰδικώτερον καὶ ἐν παραλληλισμῷ πρὸς ἄλλα παρεμφερῆ ὑπὸ ἀρχαιολόγων, γεωλόγων καὶ ἀνθρωπολόγων, μετ' ἀποστολὴν εἰς Ἀγγλίαν, ἐπεστραφέντα ἐκρίθησαν ὡς τὰ καλύτερα τῶν φυλασσομένων εὐρημάτων εἰς μουσεῖα ξένα καὶ ἑλληνικά.

Σήμερον μὲ βλέμματα ἀπλοῦ περιηγητοῦ καὶ χωρὶς ἀρχαιολογικὰς γνώσεις, δὲν διακρίνεται εἰς τὸν χώρον τοῦτον τίποτε, ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς λάκκους προξενηθέντας ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν.

Ἡ ἀνέγερσις τοῦ πρώτου συνοικισμού τῆς Θερμῆς, χάνεται εἰς τὸ σκότος τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς. Πάντως εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ὑπῆρχε κατὰ τὸ 3300 — 3000 π. Χ. Ἡ πρώτη, ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη πόλις τῆς Θερμῆς, ἀναπτύσσεται βαθμιαίως. Ἄλλὰ ἡ τρίτη πόλις κατελήφθη δι' ἓν σοβαρὸν χρονικὸν διάστημα, ἀπὸ πληθυσμὸν ἐλαττούμενον βαθμιαίως.

Κατὰ τὸ 2400 π. Χ., ἴσως αἱ ἀνωμαλῖαι εἰς τὴν Κεντρικὴν Μικρασίαν ἢ ὁ φθόνος τῶν λαῶν τῆς Μακεδονίας, ἠνάγκασαν τὴν Θερμὴν νὰ περιβάλλῃ τὸν συνοικισμόν της δι' ἰσχυροῦ τείχους.

Ἄγνωστα ὁμως γεγονότα, κατὰ τὸ 1500 π. Χ., ἠνάγκασαν τοὺς κατοικοὺς τῆς Θερμῆς νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν παραθαλάσιον συνοικισμόν των

καὶ νὰ ἀποσυρθοῦν εἰς ἐσωτερικὸν [Lamb, 210] ἢ νὰ μεταναστεύσουν εἰς μέρη ἀσφαλέστερα ἢ ἀκόμη νὰ ὑποταχθοῦν χωρὶς νὰ δυνηθοῦν νὰ χρησιμοποιήσουν τὰς ὀχυρώσεις των. Οὕτω καταστρέφεται ἡ πόλις 5 τῆς Θερμῆς, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείπη ἴχνη πυρκαϊᾶς ἢ πολέμου.

Ἐν κενὸν παρουσιάζεται τότε εἰς τὴν ζωὴν τοῦ συνοικισμοῦ Θερμῆς, ποὺ δὲν γνωρίζομεν πόσον διήρκεσε. Πάντως κατὰ τὸ 1400 π. Χ., ἄνθρωποι τῆς ἰδίας φυλῆς, μὲ νέα ὁμως στοιχεῖα καὶ ξένην ἐπίδρασιν, πρὸ παντὸς μυκηναϊκῆν, ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Θερμῆν. Ὁ λαὸς οὗτος ἦτο φαίνεται Λελέγες ποὺ κατῶκουν καὶ εἰς τὴν Ἄντανδρον ὑπὸ τὸ ἐπίθετον «φιλοπτόλεμοι». Σχετικῶς Ἄλκαϊος 208. Ἰλιάς, Κ. 428—429, Υ 95—96 καὶ Φ 85—87. Ὁ δὲ Στράβων (ΙΓ' 605) ἀναφέρει «Κάμψαντι δὲ τὸ Λεκτὸν ἐλλογιμώταται πόλεις τῶν Αἰολέων καὶ ὁ Ἄδραμυττηνὸς κόλπος ἐκδέχεται, ἐν ᾧ τοὺς πλείους τῶν Λελέγων κατοικίζων ὁ ποιητὴς φαίνεται... ἐνταῦθα δὲ καὶ ὁ τῶν Μυτιληναίων αἰγιαλός... ὃς Λελέγεσσι φιλοπτολέμοισιν ἀνάσσει».

Κατὰ τὸ 1180 π. Χ. ἤρχισεν ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Τροίας, ἡ δὲ Λέσβος ἦτις ἦτο σύμμαχος τῶν Τρώων ὑπέστη πλείστας ἐπιδρομὰς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀπομονώσεως τῆς Τροίας τῶν συμμάχων τῆς, ὡς ἀναφέρεται πολλοῦ ἐν Ἰλιάδι καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (Α, 45). Οὕτω κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἡ Θερμὴ κατεστράφη ὀριστικῶς ἀπὸ μιαν τεραστίαν πυρκαϊάν.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΜΗΘΥΜΝΑ

Εἰς ἀπόστασιν 62 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης, εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς νήσου, ἔκειτο ἡ ἀρχαία Μήθυμνα ἢ Μέθυμνα, τῆς ὁποίας ἡ θέσις ταυτίζεται πρὸς τὴν σύγχρονον ὁμώνυμον κωμόπολιν.

Ἀνασκαφὰς πρὸς ἀποκάλυψιν αὐτῆς ἐξετέλεσεν ὁ Γερμανὸς Robert Koldewey καὶ μεταγενεστέρως τῷ 1928 ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν διὰ τῆς Winifred Lamb.

Κατὰ τὸν Γερμανὸν ἀρχαιολόγον Robert Koldewey, ἐν τῷ διβλίῳ Die Antiken baureste der insel Lesbos, Berlin 1890, τὰ τεῖχη τῆς ἀρχαίας Μηθύμνης περιέκλειον πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὴν σύγχρονον Μήθυμναν, πρὸς βορρᾶν τὸ σωζόμενον Βυζαντινὸν κάστρον, πρὸς δυσμὰς δὲ τὴν κυρίως ἀρχαίαν Μηθύμναν τὴν κειμένην εἰς τὴν καλουμένην σήμερον θέσιν «Ντάπια» καὶ ἐξικνουμένην μέχρι τῆς παραλίας, ὅπου τὸ ἀκρωτήριον Μόλυβος.

Κατὰ δὲ τὸν γεωγράφον Στράβωνα (ΙΓ, 616, 617) ἡ θέσις αὐτῆς ὀρίζεται οὕτω : «Ἀπὸ Λεκτοῦ τοῖνον ἐπὶ Ἄσσον πλέουσιν ἀρχὴ τῆς Λεσβίας ἐστὶ κατὰ Σίγριον τὸ πρὸς ἄρκτον αὐτῆς ἄκρον· ἐνταῦθα δὲ που καὶ Μήθυμνα πόλις Λεσβίων ἐστὶν ἀπὸ ἐξήκοντα σταδίων τῆς ἐκ Πολυμηδείου πρὸς τὴν Ἄσσον παραλίας... ἀπὸ Μηθύμνης εἰς Μαλίαν τὸ νοτιώτατον ἄκρον ἐν δεξιᾷ ἔχουσι τὴν νήσον, καθ' ὃ αἱ Κάναι μάλιστα ἀντίκεινται τῇ νήσῳ καὶ συναπαρτίζουσι, στάδιοι εἰσι τριακόσιοι τετταράκοντα· ἐντεῦθεν δ' ἀπὶ Σίγριον, ὅπερ ἐστὶ τῆς νήσου τὸ μῆκος, πεντακόσιοι ἐξήκοντα· εἰτ' ἐπὶ τὴν Μηθύμναν διακόσιοι δέκα... Μιτυλήνη δὲ κείται μεταξὺ Μηθύμνης καὶ τῆς Μαλίας ἡ μεγίστη πόλις, διέχουσα τῆς Μαλίας ἐβδομήκοντα σταδίους». Ἦτοι ἡ Μήθυμνα, κείται μακρὰν τῆς Ἄσσου (Μπεχράμι) ἐπὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἀ-

κτής 60 σταδίου, τοῦ Σιγρίου 210 σταδίου, τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέας (Μαλέα ἄκρα) 340 σταδίου καὶ τῆς Μυτιλήνης 270 σταδίου. Ἡ θέσις ἐπομένως τῆς ἀρχαίας Μηθύμης, ταυτίζεται πρὸς τὴν νεωτέραν τῆς σήμερον.

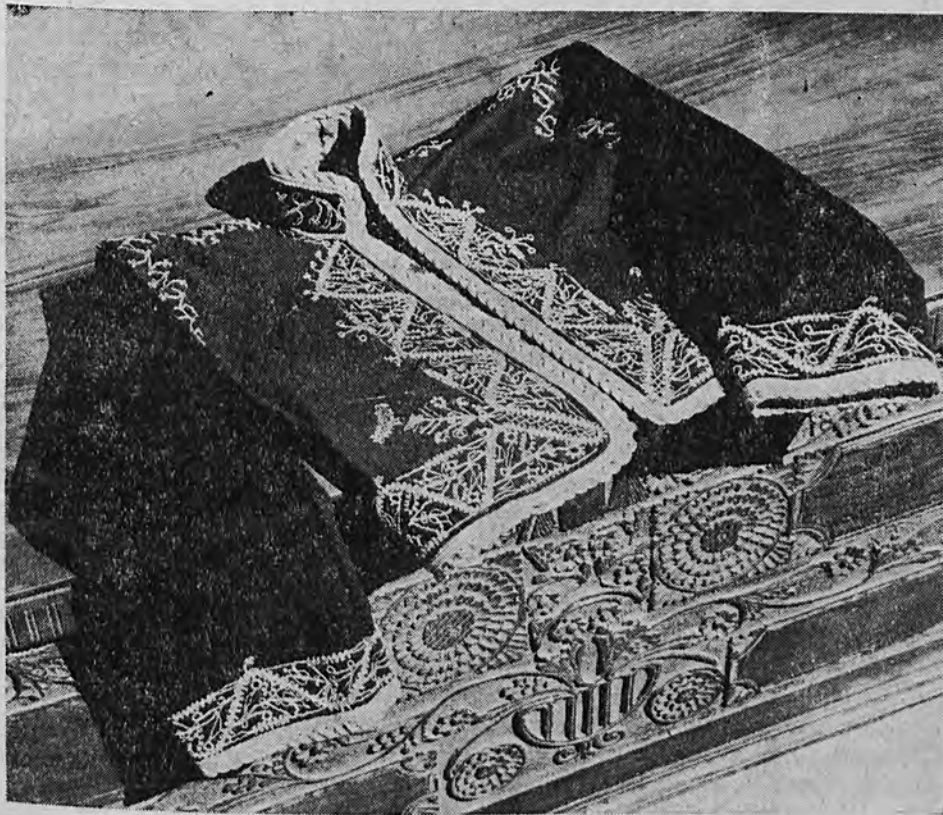
Ἐπὶ τῆς δὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Μήθυμνα, ἡ ἐπισημοτέρα μετὰ τὴν Μυτιλήνην πόλις τῆς νήσου· ἡ ἐπικράτεια τῆς ὁποίας περιελάμβανε ὅλην τὴν βορείαν καὶ κεντρικὴν νήσον, ἐν ἣ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Νάπη, Ἄρισθη καὶ Αἴγειρος, νῦν Μυστερνά. Ὁ Στράβων σχετικῶς ἀναφέρει «ἦν δὲ καὶ ἐν Λέσβῳ πόλις Ἄρισθα, ἧς τὴν χώραν ἔχουσι Μηθυμναῖοι» (ΙΓ, 590)· «ἐν δὲ τῷ μεταξὺ Μυτιλήνης καὶ τῆς Μηθύμης κατὰ κώμην τῆς Μηθυμναίας καλουμένην Αἴγειρον...» (ΙΓ, 617).

Ἡ θέσις «Ντάπια» εἰς ἣν κυρίως ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις, δυστυχῶς ἔχει ὀργωθῆ ὑπὸ τῶν χωρικῶν πρὸς καλλιέργειαν, τὰ δὲ ἐρείπια ταύτης συν-εσωρεύθησαν ὑπ' αὐτῶν εἰς μικροὺς σωρούς. Πλὴν τούτου ὅμως ἰκανὰ ἐρείπια σώζονται ἀνεπαφα, ὡς τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου τείχους αὐτῆς, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται καλῶς παρὰ τὸ οἶκημα τοῦ σταθμοῦ Χωροφυλακῆς καὶ ἐντὸς καὶ πέρα τοῦ Νεκροταφείου τῆς νεωτέρας Μηθύμης καθὼς καὶ εἰς πλείστα ἄλλα σημεῖα. Σώζονται ἐπίσης εἰς τὸ Ν. Δ. ἄκρον αὐτῆς, πύργος τοῦ ἀρχαίου πολυγωνικοῦ τείχους, ἐλάχιστα λείψανα ἀρχαϊκῶν οἰκημάτων καὶ τμήμα τοῦ βορείου αὐτῆς περιβόλου (800 — 700 π. Χ.). Πλὴν τούτων σώζονται, σαρκοφάγοι, τάφοι, λείψανα Ρωμαϊκοῦ ὑδραγωγείου, ὄστρακα ἀγγείων ἰδίως ρωμαϊκά, λείψανα λιμένος καὶ ἴχνη ἀρχαίου ναοῦ, ὅστις πιστεύεται ὑπὸ τινῶν ὅτι ἀνήκεν εἰς τὸν «Ναπαῖον Ἀπόλλωνα» ὅς π. Χ αἰών. Ἐπίσης λείψανα κτηρίων εἰς τὸ νεκροταφεῖον Ἀγίας Μαρίνης καὶ εἰς τὸ Κάστρον Μηθύμης. Ἐκ τῶν σαρκοφάγων σπουδαιότερα μία Κλαζομενία τῆς 6' διαίρεσεως τοῦ Kjellberg τοῦ 16ου αἰῶνος, μὲ πλουσίαν φυτικὴν καὶ γεωμετρικὴν γλυπτὴν διακόσμησιν.

Διεσώθησαν ἐπίσης, ἀργυρὰ νομίσματα εὐβοῖκο - ἄττικοῦ κανόνος, μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΜΑΘΥ [ΜΝΑΙΩΝ] (500 — 200 π. Χ.), φοινικικοῦ κανόνος (400 — 387), ἄττικοῦ (μετὰ τὸ 300 π. Χ.), Ἀλεξανδρινὰ τετράδραχμα (200 π. Χ.) καὶ χαλκὰ αὐτοκρατορικὰ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς (Αὔγουστος - Σεβήρος). Ἐκ τῶν εἰδωλίων δέ, χάλκινος Ἔρως, ἀντίγραφον τῆς ἐν Κήποις Ἀφροδίτης τοῦ Ἀλκαμένους, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Περὶ τῆς ἐποχῆς κτίσεως τῆς Μηθύμης οὐδὲν ἀναφέρεται. Ἐκ τοῦ ὀνόματός της πάντως, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὑπῆρχε κατὰ τὴν προελληνικὴν ἐποχὴν πόλις ἢ προϊστορικὸς συνοικισμὸς. Μήθυμνα δὲ εἶναι λέξις Ἑλληνικὴ ἀλλὰ Πελασγικὴ. Μήθυμνα δέ, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἐρμηνείαν, σημαίνει σεβαστὴ, προστατευομένη· ἐνῶ Λεπέτυμνος, τὸ εἰς ἀπόστασιν ὀκτῶ περίπου χιλιομέτρων κείμενον ὄρος, σημαίνει ὁ προστάτης, ὁ προστατεύων, ὁ ὑπερκείμενος.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν (Διόδωρος ὁ Σικελιώτης V, 81), ἡ Μήθυμνα ἦτο κόρη τοῦ Μάκαρος, ἐνὸς τῶν πρώτων οἰκιστῶν τῆς Λέσβου. Τὸ ὄνομα δὲ ταύτης ἔλαβε ἡ πόλις Μήθυμνα, «Μακαρεῖ δὲ θυγατέρας ἐγένοντο σὺν ἄλλαις Μυτιλήνη καὶ Μήθυμνα, ἀφ' ὧν αἱ πόλεις ἔσχον τὴν προσηγορίαν». Κατὰ τινὰς ἦτο σύζυγος τοῦ Μάκαρος. Πιθανῶς νὰ ὑπῆρχον καὶ αἱ δύο αὐταὶ ιδιότητες, διότι δὲν θὰ κρίνωμεν τὴν μυθολογίαν μὲ τὴν σήμερον κρατοῦσαν Χριστιανικὴν ἠθικὴν.

— Ἐνδυμασία

Κατὰ τὰ Τρωϊκὰ γεγονότα, ὅτε οἱ Λέσβιοι ἦσαν σύμμαχοι τῶν Τρώων ὑπὸ τὸν Πελασγὸν Πύλαιον ('Ιλιάς 840 — 44 καὶ Στράβων Ι, 440), ἀναφέρεται, ἡ Μήθυμνα, ὡς εἰς τὴν Λέσβον κτίσις, ὑπὸ τοῦ Παρθενίου ἐλεγιακοῦ ποιητοῦ ἐκ Νικαίας τῆς Μ. Ἀσίας, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν α' π. Χ. αἰῶνα. Ὁ αὐτὸς λέγει ὅτι τὴν πόλιν ἐπολιόρησεν ὁ Ἀχιλλεύς, χωρὶς νὰ δύναται νὰ τὴν κυριεύσῃ. Τὴν παρέδωκεν ὅμως ἡ κόρη τοῦ βασιλέως τῆς Πεισιδίκη, ἀπὸ ἔρωτα πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. Τὴν κόρην ταύτην, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως, ὁ Ἀχιλλεύς διέταξε καὶ τὴν ἐλιθοβόλησαν, ἂν καὶ πρὶν τῆς εἶχειν ὑποσχεθῆ γάμον. «Λέγεται δὲ καὶ ὅτε Ἀχιλλεύς πλέων τὰς προσεχεῖς τῆ ἠπεύρω νήσους ἐπόρθει, προσχεῖν αὐτὸν Λέσβω, ἔνθα δὴ καθ' ἐκάστην τῶν πόλεων αὐτὸν ἐπιόντα κερατίζειν» ὡς δὲ οἱ Μηθυμναῖοι οἰκοῦντες μάλᾳ κρατερώς ἀντείχον καὶ ἐν πολλῇ ἀμηχανίᾳ ἦν διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἐλεῖν τὴν πόλιν, Πεισιδίκην .....» (Παρθένιος Νικαεὺς 21, περὶ ἔρωτ. παθημάτων). Ἡ διήγησις αὕτη τοῦ Παρθενίου ἔχει γραφῆ 1000 ἔτη μετὰ τὰ Τρωϊκὰ.

Περὶ τῆς ἀρχαίας Μηθύμνης, σώζονται καὶ οἱ ἕτεροι μῦθοι. Μυθολογεῖται ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀποστολῶν τῶν Αἰολέων πρὸς ἀποικισμόν, μία νεάνις ἡ κόρη τοῦ Σμινθαίου ἠγάπησεν ἕνα νέον ἐκ τῶν συνταξιδιωτῶν τῆς, τὸν Ἐναλον. Οἱ ἀποικοὶ κατ' ἔθιμον καὶ κατόπιν χρησιμοῦ, ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν νέαν ὡς ἐξίλαστήριον θύμα. Ὁ δὲ Ἐναλος ἔπεσεν καὶ αὐτὸς μαζύ.

Περὶ τοῦ αὐτοῦ μῦθου ὁ Ἀθηναῖος (ΧΙ, 466) μυθολογεῖ οὕτω : «Ἀντικλειδῆς δ' ὁ Ἀθηναῖος ἐν τῷ ἐκκαίδεκάτῳ Νόστῳ περὶ Γρᾶ διηγούμενος, τοῦ τὴν ἀποικίαν εἰς Λέσβον στείλαντος σὺν ἄλλοις βασιλεῖσι, καὶ ὅτι χρησμός ἦν αὐτοῖς δηλώσας καθεῖναι διαπλέοντας τῷ Ποσειδῶνι εἰς τὸ πέλαγος παρθένον, γράφει καὶ ταῦτα, μυθολογοῦσι δὲ περὶ τῶν ἐν Μηθύμνῃ τινῶν τῆς ἀφεθείσης εἰς τὴν θάλασσαν παρθένου, καὶ φασὶν ἐρασθέντα αὐτῆς τῶν ἡγεμόνων τινά, ᾧ ἦν τὸ ὄνομα Ἐναλος, ἐκκολυμῆσαι βουλόμενος κρυφθέντας ἀφανεῖς γενέσθαι, χρόνῳ δ' ὕστερον ἤδη τῆς Μηθύμνης οἰκουμένης παραγενέσθαι τὸν Ἐναλον καὶ διηγείσθαι τὸν τρόπον... καὶ ὅτι ἡ μὲν παρθένος παρὰ ταῖς νηρῆσι διέτριβεν, αὐτὸς δὲ τὰς τοῦ Ποσειδῶνος ἔβασκεν ἵππους· καὶ ποτε [καὶ] κύματος ἐπιφερομένου μεγάλου συγκολυμῆσαντα αὐτὸν ἐκβῆναι, ἔχοντα κύπελλον χρυσοῦ οὕτω θαυμασίου, ὡς τὸν παρ' αὐτοῖς αὐτῷ παραβαλλόμενον οὐδὲν διάφορον εἶναι χαλκοῦ». Τὸν αὐτὸν μῦθον ἀναφέρει ὀλίγον διαφορετικὰ καὶ ὁ Μυρσίλος.

Ἐτερος μῦθος περὶ τοῦ πλησίον τῆς Μηθύμνης κειμένου ὄρους Λεπέτυμνος, ἀναφέρει ὅτι ὠνομάσθη οὕτω ἀπὸ τὸν ἥρωα Λεπέτυμον, ὅστις κατὰ μίαν παράδοσιν ἐνυμφεῦθη τὴν Μήθυμναν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τρωϊκοῦ. Ἀναφέρεται ἐπίσης ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Λεπέτυμνου ὑπῆρχεν ἡρῶον τοῦ ἥρωος Λεπέτυμου. Ἐπίσης, κατὰ τὸν ἱστορικὸν Μυρσίλον τὸν Μηθυμναῖον, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Λεπέτυμνου ὑπῆρχε καθιερωμένος ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ θωμὸς τοῦ λεσβίου ἥρωος Λεπέτυμου. Ἐφρονεῖτο δὲ παρ' ἀρχαίοις, κατὰ τὸν αὐτὸν Μυρσίλον, ὅτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, ὑπῆρχον πάντοτε δύο μόνον κόρακες. «Μυρσίλος δὲ ὁ Λέσβιος ἐν τῷ ὄρει φασὶν Λεπέτυμνῳ ἱερὸν Ἀπόλλωνος εἶναι, καὶ ἡρῶον Λεπέτυμου» ἐφ'

ᾧ, καθάπερ ἐν τῷ Κράνῳ, δύο μόνον κόρακας, ὄντων οὐκ ὀλίγων ἐν τοῖς πλησίον τόποις» (Ἄντιγονος ὁ Καρύστιος).

Ἐφημολογεῖτο ὡσαύτως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἐτάφη ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Αἴαντος ὁ ἦρωσ τοῦ Τρωϊκοῦ καὶ ἐφευρέτης τῶν γραμμάτων, ἀριθμῶν, μέτρων καὶ σταθμῶν, Παλαμήδης, καὶ ὅτι ἡ κορυφή τοῦ Λεπετύμνου, ἐχρησίμευεν ὡς ἀστεροσκοπεῖον τοῦ μυθολογικοῦ μάντεως Ματρικέτα.

Ἄλλος μῦθος περὶ Μηθύμνης λέγει, ὅτι οἱ Μηθυμναῖοι εὗρον ἐν ξάρον καὶ πιστεύοντες ὅτι προήρχετο ἀπὸ θεοῦ, ἠρώτησαν τὸ μαντεῖον ποῖον θεὸν νὰ λατρεύσουν, τὸ δὲ ἀπήντησε «Διόνυσον τὸν Φαλλῆνα».

Περὶ λατρείας τοῦ Διονύσου τούτου, κατὰ τὴν προελληνικὴν ἐποχὴν, εἰς τὴν Μήθυμναν, τίποτε τὸ σαφές δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν. Οἱ Πελασγοὶ δὲν ἔκτιζον ναοὺς καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ δι' ἀνασκαφῶν ἀκόμη, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἔλθουν εἰς φῶς ἐρείπια τοιούτων. Ἄλλα ὅμως τεκμήρια, οἷον ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ ὅμοια, ἀσφαλῶς θὰ ὑφίστανται. Εἶναι ὅμως γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν Αἰολικὴν περίοδον εἰσῆχθη ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου καὶ εἰς τὴν Μήθυμναν, γνωστοῦ ὄντος τούτου διὰ τῶν πανηγυρικῶν «Διονυσίων» ὡς ἐπίσης καὶ ἡ λατρεία τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἡρακλέους, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχε καὶ ἑορτὴ «Ἡράκλεια». Ἐξ ἐπιγραφῶν εἶναι γνωστὰ τὰ κτίρια : ἱερὰ Ἀθηνᾶς καὶ Σαμοθρακιστῶν, πρυτανεῖον κ. ἄ. Ἐκ δὲ τοῦ μνηολογίου τῆς Μηθύμνης, εἶναι γνωστοὶ οἱ μῆνες : «Ἀπολλώνιος, Διονύσιος καὶ Πτολεμαῖος», ἀναφερόμενοι πάντες εἰς λατρευτικὰς τελετάς.

Ἐν Μηθύμνῃ ὑπῆρχε καὶ δημογραφικὴ ὀργάνωσις, κατὰ φυλὰς (φυλὴ Αἰολίς κ. ἄ.), μὲ τακτικὰς συνόδους (Ἐρυθρεῖς, Πρωτεῖς, Σκυρεῖς, Φωκεῖς κ. ἄ.). Ὑπῆρχεν ὡσαύτως, κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους (2ος μ. Χ. αἰών), καὶ Ρωμαϊκὴ ἐξουσία «οἱ Ρῶμαιοι».

Ἡ Μήθυμνα, ὡς ἀναφέρεται, εἶχεν εὐφορον γῆν, δι' ἧς καὶ ἐφημίζετο διὰ τοὺς ὀνομαστοὺς καρπούς της. Οὐδεμιᾶς χώρας αἰ σταφυλαί, λέγει ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς Βιργίλιος, δὲν δύνανται νὰ παραβληθοῦν πρὸς τὰς εὐχύμους καὶ εὐδόσους σταφυλάς, τὰς ὁποίας δρέπτει ἡ Μήθυμνα ἀπὸ τοὺς γονίμους ἀγρούς της.

Ἐν τῇ ἀνασκοπήσει τῆς ἱστορίας τῆς Μηθύμνης καὶ κατὰ τὸν γεωγράφον Στράβωνα, μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, περὶ τὰ τέλη τοῦ 11ου π.Χ. αἰῶνος, ἀρχηγοὶ τινες τῆς τῶν Αἰολέων φυλῆς ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου καὶ Βοιωτίας, μετηνάστευσαν μετὰ πλήθους ὁπαδῶν εἰς Λέσβον καὶ ἀναδεικνύουσι τὰς λαμπράς καὶ ὡραίας Αἰολικὰς πόλεις, τὰς μὲν ἐκ βάθρων κτίζοντες, τὰς δι' ὑφισταμένας ὀχυρὰς καὶ μεγαλοπρεπεῖς καθιστῶντες μετὰ φρουριῶν, λιμένων καὶ ἀκροπόλεων — μεταξύ δὲ ἄλλων καὶ τὴν Μήθυμναν.

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα, ὑπῆρχεν ἀνά τὴν νῆσον μεγάλη ἐκλυσίς ἡθῶν, ἡ δὲ Μήθυμνα εἶχε πληρωθῆ μαστροπῶν καὶ οἱ Μηθυμναῖοι ἠσχολοῦντο εἰς τὸ πίνειν καὶ κατακεῖσθαι. Σχετικῶς ὁ Ἀθήναιος (Χ, 442, 443) περὶ τούτου γράφει : «ἐν δὲ τῇ πεντηκοστῇ ὁ Θεόπομπος περὶ Μηθυμναίων τάδε λέγει ἡ καὶ τὰ μὲν ἐπιτήδεια προσφερομένους πολυτελῶς μετὰ τοῦ κατακεῖσθαι καὶ πίνειν, ἔργον δ' οὐδὲν ἄξιον τῶν ἀναλωμάτων ποιοῦντας· ἔπαυσεν οὖν αὐτοὺς τούτων Κλεομένης ὁ τύραννος, ὁ καὶ τὰς μαστροποὺς τὰς εἰθισμένας

προαγωγέειν τὰς ἐλευθέραις γυναίκαίς τρεῖς ἢ τέτταρας τὰς ἐπιφανεστάτας πορευομένας ἐνδήσας εἰς σάκκους καταποντίσαι τισὶ προστάξας ».

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, νέοι τῆς Ἀρίσθης, πόλεως τῆς Λέσβου, ἐπεσκέφθησαν τὴν Μήθυμναν χάριν διασκεδάσεως· φεύγοντες δὲ παρέσυραν μεθ' ἑαυτῶν καὶ νεανιδᾶς τινας. Τὸ τοιοῦτον ἐθεωρήθη μεγάλη προσβολὴ παρὰ τῶν Μηθυμναίων, οἵτινες ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ἀρίσθης καὶ καταλαβόντες αὐτήν, τὴν μὲν πόλιν κατέστρεψαν, τοὺς δὲ κατοίκους αὐτῆς ἐξηνδράποδισαν «τὴν γὰρ ἕκτην ἐν τῇ Λέσβῳ οἰκημένην Ἀρίσθην ἠνδραπόδισαν Μηθυμναῖοι, ἔοντας ὁμαίμους» (Ἡρόδοτος Α, 151) καὶ ἔκτοτε ἡ χώρα τῶν Ἀρσβαίων προσητήθη εἰς τὴν τῶν Μηθυμναίων.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐνῶ ὅλη ἡ νῆσος εἶχεν ἀποσκιρτήσῃ ἀπὸ τῆν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν, ἡ Μήθυμνα ἐξηκολούθη ὡς πάντοτε Ἀττικίζουσα. Διαρκούντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀττικίζουσης εἰσέτι τῆς Μηθύμνης καὶ ὑπερασπιζομένης τῆς πόλεως ὑπὸ φρουρᾶς Ἀθηναίων, οἱ Λακεδαιμόνιοι προσβαλόντες τὴν πόλιν ἐκυρίευσαν ταύτην.

Διαρκούντος τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου, τῆς Μηθύμνης Λακωνιζούσης τὸ νῦν, οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῆς συμμάχου τῶν Μυτιλήνης ἐκστρατεύουσι κατὰ τῆς Μηθύμνης· συγκρουσθέντες δὲ εἰς τὰ σύνορα τῆς Μηθυμναίας γῆς, φονεύεται ὁ Λακεδαιμόνιος ἀρμοστής Θηρίμαχος, ὑπαρχείσης οὕτω τῆς Μηθύμνης καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐπὶ Μ. Ἀλεξάνδρου, οἱ Πέρσαι διὰ τοῦ Μέμνονος κατέλαβον τὴν Μήθυμναν καὶ ἐγκατέστησαν τύραννον Ἀγαθονικόν τινα· ἐξεδιώχθη ὁμοῦς οὗτος ὑπὸ τοῦ Ἠγελόχου, ἱππάρχου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Κατὰ τὸ 167 π.Χ., προσβάλλεται ἡ Λέσβος ὑπὸ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων, ὁ δὲ στρατηγὸς Λαβέων χρησιμοποιεῖ τὴν Μήθυμναν ὡς ὀρμητήριον τῶν ἐπιχειρήσεων (Πλίνιος, βιβλ. ΙΣΤ, ν 31).

Κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν, ἡ Μήθυμνα ὑπέστη πλείστας ὄσας ἐπιδρομὰς, μέχρις ὅτου τὸ 1462 περιῆλθεν εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀναλυτικώτερα ἡ πόλις αὕτη τῆς Λέσβου, ὑπέστη ἐπιδρομὰς ὡς κατωτέρω : Τῷ 821, τῷ 881 καὶ τῷ 1055, κτυπᾶται ἀπὸ Σαρακηνοῦς. Τῷ 1084 ὁ πορθητὴς τῆς Σμύρνης Τζαχὰ ἐπιδράμει καὶ εἰς τὴν Μήθυμναν. Κατὰ τὸ 1128 προσβάλλεται ἀπὸ Βενετούς. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνος ἀπὸ Γενοβέζους. Τῷ 1333 κυριεύεται ἀπὸ τὸν Γενοβέζον ἡγεμόνα τῆς Φωκαίας Domínico Katisi. Τῷ 1354 ὁ Ἀνδρονικὸς Παλαιολόγος τοῦ Βυζαντίου, ἄγων στόλον 84 δρομώνων, ἐκδιώκει τὸν Domínico Katisi ἀπὸ τῆν Λέσβον γενικᾶ (Νικηφ. Γρηγ. βιβλ. ΙΑ). Κατὰ τὸ 1354, ὁ βυζαντινὸς χρονικογράφος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Παλαιολόγος παρεχώρησε ὁλόκληρον τὴν Λέσβον εἰς τὸν Γατελούζον. Τέλος εἰς τὰς 16 Σεπτεμβρίου 1462 καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸν Μαχμούτ Πασά καὶ ἡ Μήθυμνα.

Γενικῶς, ἡ Μήθυμνα, λόγῳ τῆς θέσεώς της καὶ λόγῳ τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς, ὡς ἐπισημοτέρα μετὰ τὴν Μυτιλήνην πόλις τῆς νήσου, ἔπαιξε πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Λέσβου.

Ἀπὸ τῶν Μεσαιωνικῶν μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, ἡ Μήθυμνα γίνεται γνωστὴ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Μόλυβος. Τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ὀνομασίαν ἀνέλαθε μετὰ τινα ἔτη ἀπὸ τῆς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἐνωματώσεως τῆς νήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Οί κατά τήν ἀρχαιότητα διάσημοι Μηθυμαῖοι εἶναι οἱ κατωτέρω :

α) Ἀρίων ὁ Μηθυμαῖος, κιθαρωδὸς καὶ ἐφευρέτης τοῦ διθυράμβου, ἀκμάσας περὶ τὸ 700 ἕως 600 π.Χ.

β) Μυρσίλος ὁ Μηθυμαῖος, ἱστοριογράφος· συγγραφεὺς τῶν Λεσβιακῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ ἠρύσθησαν οἱ περὶ Λέσβου γράψαντες Στράβων, Πλίνιος καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασεύς. ἤκμασε ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου καὶ τοῦ διαδόχου του.

γ) Θεόλυτος ὁ Μηθυμαῖος, ἐποποιός, συντάξας βακχικὰ ἔπη καὶ χρονικὰ τῶν Λεσβίων.

δ) Ἡράκλειτος ὁ Μηθυμαῖος, συγγράφας τὴν Μακεδονικὴν ἱστορίαν.

ε) Τέλεσις ὁ Μηθυμαῖος, ποιητής.

στ) Ἑρμείας ὁ Μηθυμαῖος, ἱστορικός, συγγράφας τὰ «Σικελικά» ἤκμασε περὶ τὸ 400 ἕως 300 π.Χ.

ζ) Κρατίνος, μουσικός, ὁ ἐπιλεγόμενος Ψιλοκιθαριστής.

η) Ἀριστοκλείδης, μουσικός.

θ) Ὁ ἀστρονόμος Ματρικέας ὁ Μηθύμιος (600 — 500 π.Χ.), ἔχων τὸ ἀστεροσκοπεῖον του ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Λεπετύμνου (Θεόφραστος «Περὶ σημ. καὶ ὕδατ. 1,4) κ. ἄλλοι.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΡΕΣΣΟΣ

Ἐπὶ τῆς Ν. Δ. ἀκτῆς τῆς νήσου, παρὰ τὴν Σκάλαν Ἐρεσσοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 91,4 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης, ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Ἐρεσσὸς ἢ Ἐρεσσοσ.

Περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἐρεσσοῦ, ὁ Στράβων (ΙΓ,618) ἀναφέρει «εἴτ' Ἐρεσσοσ ἔστι μετὰ τὴν Πύρραν· ἴδρυται δ' ἐπὶ λόφου καθῆκει τε ἐπὶ θάλατταν· εἴτ' ἐπὶ τὸ Σίγριον ἐντεύθεν στάδιοι εἰκοσιοκτῶ».

Τὰ εῤεῖπια τῆς ἀρχαίας Ἐρεσσοῦ καὶ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης, ἀνεγνώρισεν ὁ Ρ. Ροσοκκε τῷ 1739· ὑπὸ δὲ τοῦ Βoutan (Ar. Miss. Scientify 322) παλαιότερον, ἐσημειώθη νεκρούπολις, κειμένη Β. Δ. τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ἡ ἀρχαία πόλις ἐξετείνετο κάτωθεν τοῦ γηλόφου «βίγλα», ὅπου τὸ σωζόμενον σήμερον «Παλαιόκαστρον», εἰς τὴν πρὸς βορρᾶν καὶ δυτικῶς αὐτοῦ ἐκτεινομένην πεδιάδα καὶ ὀνομαζομένην σήμερον «ἔξώκαστρον», ἐπὶ δὲ τῆς «δίγλας» ἔκειτο ἡ Ἀκρόπολις αὐτῆς, ὅπου σώζονται τμήματα τοῦ παλαιοῦ πολυγωνικοῦ περιβόλου μετὰ πύλης εἰς τὸ βόρειον τμήμα αὐτῆς, ὡς καὶ τμήματα Ἀλεξανδρινοῦ ἰσοδομικοῦ τοιοῦτου.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἀνασκαφῆ τῶν ἀγρῶν, ἔφεραν εἰς φῶς σημαντικὰ εῤεῖπια οἰκιῶν (καὶ ἐκ πολυγωνικῶν μεγαλολίθων) κατὰ τὰς κλιτύς ἐπὶ σπουδαίων ἐπίσης ἀναλημμάτων («ροϊδότοιχοι» τῶν χωρικῶν), ἴχνη δύο νεκρουπόλεων, σαρκοφάγους καὶ θεμέλια ἀρχαίου κτιρίου τεσσάρων δωματίων. Ἐπὶ δὲ τῆς παραλίας, μέχρι πρό τινων ἐτῶν, διετηροῦντο ὑπόλοιπα μάλου μικροῦ λιθοκτίστου λιμένος τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὅστις σήμερον τυγχάνει πλήρης ἄμμου καὶ πετρῶν.

Εἰς τὴν Ἐρεσσὸν ὑπῆρχον τρεῖς ναοί, ὧν ὁ εἰς τοῦ Διὸς Φιλίππου. Ἐλατρεύετο ἐπίσης, κατ' ἐξαίρεσιν τῶν ἄλλων πόλεων, αἵτινες ἐλάτρευον τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἀφροδίτην, ὁ Ποσειδῶν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Μεσποπόντιος·

άγνωστον πως. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἑρμῆς. Ἐκ δὲ τοῦ μηνολογίου τῆς Ἑρεσσοῦ, εἶναι γνωστοὶ οἱ μῆνες «Ἀγερράνιος καὶ Ὁμολόιος», ἀναφερόμενοι εἰς λατρευτικὰς τελετάς.

Ἀναφέρεται ἐπίσης, ὅτι τὰ ψηφίσματα τοῦ Δήμου καὶ αἱ πράξεις τῶν Ἀρχῶν τῆς πόλεως ἐστήνοντο εἰς τόπον ἱερόν, τὸ Ἀθάναιον. Ὑπῆρχε προσέτι καὶ Πτολεμαῖόν τι, πιθανῶς Γυμνάσιον, ἰδρυθὲν πρὸς τιμὴν τῶν Πτολεμαίων Β' καὶ Γ' (285 — 221 π.Χ.) ἀνακηρυχθέντων «θεῶν εὐεργετῶν». Ἐν τούτῳ διεξήγοντο γυμνικοὶ ἀγῶνες καὶ πολυήμεροι ἑορταὶ τὰ «Πτολεμαεῖοισα», «ἀ ἄμερα ἀ τῷ βασίλειος», συνοδευόμεναι ὑπὸ θυσιῶν καὶ ἄλλων τελετῶν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ψηφισμάτων τοῦ Δήμου (ὄρθογώνιοι ἐνεπιγράφοι λίθοι) σώζονται πολλὰ, ἐξ ὧν δύο δεικνύουσι ψήφισμα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ τοὺς διὰ πολιτικούς λόγους ἐκ τῆς Ἑρεσσοῦ ἐξορισθέντας πολίτας.

Δισώθησαν ἐπίσης καὶ ἀρχαῖα χαλκὰ νομίσματα ἐκ τῶν πρώτων πρῶτον ἐκόπησαν ἐν Ἑρεσσῷ (300 — 40 π.Χ.), μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ΕΡΕΣΙ. Ἔτερα νομίσματα μεταγενέστερα, φυλασσόμενα ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ Ἑρεσσοῦ, φέρουν τὴν εἰκόνα τῆς Σαπφούς, καὶ ἄλλα τινὰ περιγραφόμενα εἰς τὸ περὶ μουσείων κεφάλαιον.

Κατὰ ἀρχαιότητα, ἡ Ἑρεσσὸς ἐφημίζετο διὰ τὴν κριθὴν τῆς καὶ τὸν σῆσαμον. Ἄν, λέγει τις ἀρχαῖος ποιητής, οἱ Ὀλύμπιοι θεοὶ τρώγωνσιν, ἐξάπαντος εἰς τὴν Ἑρεσσὸν στέλλουσι τὸν Ἑρμῆν καὶ ἀπὸ αὐτῆν ἀγοράζουσι τὴν κριθὴν, ἥτις εἶναι λευκοτέρα καὶ τῆς χιόνος. Ὁ Ἀθήναιος (Γ, 111) λέγει: «εὐκάρπου κριθῆς καθαρῶς ἡσκημένα πάντα, ἐν Λέσβῳ κλεινῆς τ' Ἑρεσσοῦ περικύμονι μαστῷ, λευκότερ' αἰθερίας χιόνος». Ἐκ τῆς κριθῆς, ἡ Ἑρεσσὸς παρασκευάζε τὰ ἄλευρά της, τὰ λεγόμενα «ἄλφιτα». Ἐνεκα τούτου, εἰς πλεῖστα νομίσματα τῆς Ἑρεσσοῦ, παριστάνεται ἡ κόρη τῆς Δήμητρας Περσεφόνη, ἔχουσα τὴν κεφαλὴν ἐστολισμένην μετὰ στάχεις. Σήμερον δὲ εἰς πολλὰς τοποθεσίας τῆς Ἑρεσσοῦ, ὡς τὸ Λαχανερό, Ψήνια, Καπασοῦλες, Μοναχλάδια, ἀπαντῶνται ὀγκῶδεις ἀσβεστογενεῖς μονόλιθοι, ἐπὶ τῆς ἄνω ὀριζοντίας καὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας τῶν ὁποίων εἶναι κεχαραγμένη κυκλικὴ αὐλαξ, βάθους ἐνὸς ἑκατοστομέτρου, ἀπάγουσα διὰ βαθυτέρας αὐλακος πρὸς τὰ ἔξω τῆς πλακός. Ἐπὶ τῶν πλακῶν τούτων, ἐποθετεῖτο ὁ πλήρης ἀπὸ λειοτριμμένην σῆσαμον κάλαθος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔρρεεν δι' ἐκτιέσεως τὸ σησαμέλαιον. Ἐπὶ τοῦ καλάθου καὶ πρὸ εὐκολωτέραν ἔκθλιψιν, ἐτίθεντο δύο μολύβδιναι - πλάκες, βάρους ἑπτὰ ὀκάδων ἐκάστη.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν (Διόδωρος ὁ Σικελιώτης V, 81), μετὰ τοὺς Πελασγοὺς τῶν ὁποίων ἴχνη συναντῶνται εἰς τινὰς τοποθεσίας τῆς Ἑρεσσοῦ, ἐγκαταστάθησαν ἐπὶ τῆς Λέσβου οἱ συγγενεῖς πρὸς αὐτοὺς λαοί: Μάκαρες, Κῆρες καὶ Τυρρηνοί. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μακάρων Μάκαρ ἢ Μακαρεὺς, ἀπέκτησαν πέντε θυγατέρας καὶ τὰσσαρας υἱοὺς ἐξ ὧν καὶ ὁ Ἑρεσσος. Ἐκ τούτου ὠνομάσθη ἡ πόλις Ἑρεσσὸς ἢ Ἑρεσσος.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 11ου π.Χ. αἰῶνος ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἡ Ἑρεσσός, ὡς πόλις τῆς Λέσβου. Ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος, ἐπεκράτησεν εἰς Ἑρεσσὸν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ οὕτω ἀναφέρονται διοικούντες οἱ Πρυτάνεις. Τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Ἑρεσσὸς ἀπέκτησε μεγάλην κατὰ θάλασσαν δύναμιν καὶ ὡς σύμμαχος τῆς Μυτιλήνης καὶ λόγῳ τῆς θέσεώς της ὡς

στρατηγικοῦ κέντρου, ἔπαιξεν σπουδαῖον ρόλον εἰς τὸν πόλεμον μεταξύ Μυτιληναίων - Ἀθηναίων, διὰ τὸ Σίγειον.

Ἐπὶ ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου Β' καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἑρσσοὺς διοικεῖται διαδοχικῶς ὑπὸ διαφόρων τυράννων σπαρασσομένη ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας ἐπικρατήσεως των. Οὕτω τὸ 334 π.Χ., κατὰ μίαν ἐπιγραφὴν τοῦ Δήμου, ἀνεφάνησαν ἐν Ἑρσσοῦ οἱ τύραννοι Ἑρμων, Ἡραῖος καὶ Ἀπολλόδωρος, τοὺς ὁποίους κατέλυσε ὁ στρατὸς τοῦ Φιλίππου Β'. Τῷ 331 π.Χ., συμφώνως πρὸς ἑτέραν ἐπιγραφὴν, ἀνεφάνησαν ἐν Ἑρσσοῦ οἱ τύραννοι Ἀγωνίππος καὶ Εὐρύαλος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἡ Ἑρσσοὺς ὑπήχθη εἰς τὸ ἐν Αἰγύπτῳ συσταθὲν κράτος τῶν Πτολεμαίων· ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ Δήμου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναγράφεται ὅτι τιμᾶται ὑπὸ τοῦ Δήμου τῆς Ἑρσσοῦ διὰ στεφάνου, διὰ χαλκίνου ἀγάλματος καὶ διὰ σιτίσεως ἐν τῷ Πρυτανείῳ ὁ δημότης Δάμων Πολυάρχου, ἐπειδὴ κατὰ διαφόρους τρόπους εὐηργέτησε τὴν πατρίδα του. Ἐν δὲ τῇ 26ῃ σειρᾷ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἀναγράφεται τὸ ὄνομα Πτολεμαῖος. Πρόκειται προφανῶς, περὶ τοῦ Πτολεμαίου Γ' τοῦ Εὐεργέτου (246 — 222 π.Χ.), ὅστις ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του ἐφ' ὅλων τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, δι' ἐπιγραφῆς τῆς Ἑρσσοῦ, τιμᾶται ὑπὸ τοῦ Δήμου αὐτῆς Ἀγέμορος ὁ Βακχίου, ὁ ὁποῖος καὶ πρότερον, ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν, «πρυτανεύσας ἀπεδέξατο τὴν εὐνοίαν ἣν εἶχεν πρὸς τὴν πόλιν καὶ τοὺς πολίτας».

* Ἄλλαι σωζόμεναι ἐπιγραφαὶ τῆς Ἑρσσοῦ :

Διὰ τὸν αὐτοκράτορα Τιβέριον (14 — 37 μ.Χ.).

Αὐτοκράτορα Τιβέριον καίσαρα Θεω
σεβάστω παῖδα, σέβαστον ἀρχιερέα,
δημαρχίας ἐξουσίας τὸ ἕκτω
καὶ δέκατον αὐτοκράτορα τὸ ὄγδον
Δάμαρχος Λέοντος.

Διὰ τὸν αὐτοκράτορα Κλαύδιον Γερμανικὸν (41 — 54 μ.Χ.).

Γερμανικὸν Κλαύδιον αὐτοκράτο
ρος Τιβερίου Καίσαρος σεβάστω
παιδόπαιδα αὐτοκράτορος Καί
σαρος Σεβάστω, Καίσαρα Εὐεργέταν
Δάμαρχος Λέοντος.

Διὰ τὸν αὐτοκράτορα Βεσπασιανὸν (69 — 79 μ.Χ.).

Αὐτοκράτορα Καίσαρα Οὐεσπασιανὸν σεβα
στὸν τὸν εὐεργέτην τᾶς Οἰκουμένης
ὁ δᾶμος.

Διὰ τὸν αὐτοκράτορα Τραϊανὸν (98 — 117 μ.Χ.).

Νέρσσαν Τραϊανὸν Καίσαρα
Γερμανικὸν Σεβαστὸν τὸν Εὐεργέτην
καὶ σωτήρα τᾶς οἰκουμένης ὁ δᾶμος διὰ τῷ πρώτῳ
στροτάγῳ Μουσαίῳ τῷ Μουσαίῳ.

Εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα πιθανῶς καὶ ἡ κατωτέρω ἐπιγραφή.

Καίσαρα Σέβαστον
τὸν σωτήρα καὶ κτίστην
τὰς Οἰκουμένας
καὶ τῷ σύμπαντος
κόσμῳ ἅ πόλις
μασαίων.

Ἐκτοτε καὶ καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα, οὐδὲν ἀξιόλογον περὶ Ἑρεσσοῦ ἀναφέρεται.

Ἡ Ἑρεσσὸς εἶναι γεννέτειρα τῆς ποιητρίας Σαπφούς, τοῦ περιπατητικοῦ ἰατροφιλοσόφου καὶ βοτανικοῦ Θεοφράστου καὶ τοῦ περιπτητικοῦ φιλοσόφου Φανία, ἀμφοτέρων μαθητῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ τοῦ Ἀλκίππου, διδασκάλου τοῦ Θεοφράστου.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΝΤΙΣΣΑ

Κατὰ τὴν μυθολογίαν (Διόδωρος ὁ Σικελιώτης V, 81), ἡ Ἄντισσα ἦτο θυγάτηρ ἢ σύζυγος τοῦ Μάκαρος ἢ Μακάρους, ἀρχηγοῦ τῶν Μακάρων, ἐκ τῶν πρώτων ἐποικιστῶν τῆς νήσου. Τὸ ὄνομα ταύτης ἔλαβε καὶ ἡ ἀρχαία διάσημος πόλις Ἄντισσα.

Περὶ τῆς θέσεως εἰς ἣν ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἄντισσα, πολλὰ ἀμφιβολία ὑφίστανται. Πάντως δύο εἶναι αἱ πιθαναὶ θέσεις οἰκίσεως αὐτῆς, κείμεναι ἀμφοτέροι εἰς τὴν Β. Δ. ἀκτὴν τῆς νήσου.

Ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Robert Koldewey ἐν τῷ εἰκονογραφημένῳ διβλίῳ αὐτοῦ *Die Antiken baureste der insel Lesbos*, Berlin 1890, τοποθετεῖ ταύτην ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἐβραϊόκαστρον ἢ Τσιφούτ - Καλεσί (φρούριον τῶν Ἐβραίων), κειμένου εἰς ἀπόστασιν 65,5 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης, 12 ἐκ τῆς κωμοπόλεως Ἄντισσα καὶ 7 ἐκ τοῦ χωρίου Σκαλοχώριον, ἐπὶ τῆς Β. Δ. ἀκτῆς τῆς νήσου.

Ὁ δὲ Γερμανὸς ἐπίσης ἀρχαιολόγος, K. Ottfried Müller, προγενέστερος τοῦ Koldewey, τοποθετεῖ αὐτὴν εἰς τὴν σύγχρονον θέσιν «Καλολιμνῶνες», παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἐλιὰ (πλάτ. 39° 14', μῆκ. 25° 51' 10'' χάρτ. ἀγγλ. 1665 : MITYLENI ISLAND), τρία μίλλια περίπου βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου Σιγρί· εἰς ἀπόστασιν δὲ 94 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης καὶ 17,5 ἀπὸ τῆς κωμοπόλεως Ἄντισσα.

Κατὰ τὸν γεωγράφον Στράβωνα (ΙΓ, 618) «Ἄντισσα δ' ἐφεξῆς ἐστὶ τῷ Σιγρίῳ πόλις ἔχουσα λιμένα». Κατὰ τὸν αὐτὸν (Α, 60), παραλαμβάνοντα τὴν πληροφορίαν παρὰ τοῦ Μυρσίλου, ὑπῆρξε ποτε νήσος· «Ἡ δὲ Ἄντισσα νήσος ἦν πρότερον, ὡς Μυρσίλος φησί· τῆς δὲ Λέσβου καλουμένης πρότερον Ἴσσης, καὶ τὴν νήσον Ἄντισσαν καλεῖσθαι συνέβη· νῦν δὲ τῆς Λέσβου πόλις ἐστίν».

Τὸ ὅτι ἡ Ἄντισσα ἔκειτο ἀπὸ νησιδρίου παρακειμένου τῆς Λέσβου, ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰς Ὀβιδίου Μεταμορφώσεις (47. *Lehrem des Pythagoras*, 282-284).

«Fluctibus ambitae fuerant Antissa Pharosque
et Phoenissa Tyros; Quarum nunc insula nulla est»

(‘Υπό τῶν κυμάτων περικυκλούμεναι ὑπῆρξαν ἡ Ἄντισσα καὶ ἡ Φάρος καὶ ἡ φοινικικὴ Τύρος ἐκ τῶν ὁποίων οὐδεμία νῆσος τώρα ὑπάρχει).

Φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ νησίδριον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ Ἄντισσα, ἠνώθε, διαίως, ἢ διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου, μετὰ τῆς Λέσβου. Αἱ γεωλογικαὶ ἀναστατώσεις εἰς τὴν μάλλον ἠφαιστειογενὴ νῆσον τοῦ Αἰγαίου ἐπέφερον τοιαύτας γεωλογικὰς μεταλλαγὰς εἰς τὴν Λέσβον, οὕτως ὥστε νὰ θεωρῆται βέβαιον ὅτι κατὰ τὸ τοιοῦτον συνέβη. Ὁ Πλίνιος (N. H. 1191) ἀναφερόμενος εἰς τὴν Ἄντισσαν, λέγει «Rursus (natura) abstulit insulam pari junxitque terris». (Ἀντιθέτως (ἢ φύσις) ἀφῆρεσε νῆσους ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἐνώσασα αὐτὰς μετὰ γαίας). Διόλου ἀπίθανον δὲ εἶναι, ἢ ἐπὶ τοῦ νησιδρίου Ἄντισσα νὰ ἦτο συνωκισμένον μέρος τῆς πόλεως τῆς Ἄντισσης, τὸ ὁποῖον κατεποντίσθη ὑπὸ σεισμῶν. Τὸ τοιοῦτον ὑποστηρίζουν καὶ τινες ἕτεροι ἱστορικοί.

Ἐπὶ τῆς μίας πιθανῆς θέσεως οἰκίσσεως τῆς ἀρχαίας Ἄντισσης, τῆς καθοριζομένης ὑπὸ τοῦ Koldewey καὶ ὑπὸ τῆς Lamb, ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἐβραϊόκαστρον καὶ τοῦ παρακειμένου γηλόφου «βίγλα», σώζονται πλὴν τοῦ κάστρου τῶν Γενοβέζων, τὸ ὀνομαζόμενον Παλαιόκαστρον, καὶ λείψανα τειχῶν ἀρχαίας τινος πόλεως, τμῆμα ἀκροπόλεως καὶ ἀρχαῖα οἰκοδομικὰ ὑλικά. Σημειοῦται δὲ ὑπὸ τοῦ Koldewey καὶ νεκρούπολις, ὡς καὶ λιμὴν. Ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ εὐρέθησαν ἐπίσης ἐρείπια οἰκιῶν, ἀγγεῖα τῶν ἀρχῶν τῆς χαλκῆς ἐποχῆς, ἕτερα τοιαῦτα μὲ μονότονα μυκηναϊκὰ σχέδια σύγχρονα τῆς Πύρρας, ἀρχαίας Θερμῆς καὶ τῆς Λάρισσας τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὁποῖα ἀνάγονται μεταξὺ τοῦ 1400 - 1200 π.Χ., ἐνδιαφέροντα ὑστερομυκηναϊκὰ σκεύη ὡς τὰ ἐν Τροίᾳ VII (1000-700 π.Χ.) καὶ πλῆθος πλακῶν καὶ κιόνων.

Ὅτε ἡ Ἄντισσα ἦτο αὐτόνομος, ἐκόπησαν χαλκὰ νομίσματα ἀπὸ τοῦ 300 ἕως 108 π.Χ. καὶ ἔφερον ἔμπροσθεν μὲν κεφαλὴν γυναικείαν, ὅπισθεν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν AN(TIΣ) καὶ κωμικὴν κεφαλὴν τοῦ Διονύσου μὲ ὑψηλὴν τιάραν καὶ μακρὸν σφηνοειδῆ πώγωνα· ἄλλα δὲ ἔφερον ἔμπροσθεν μὲν ταῦρον, ὅπισθεν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν AN καὶ Ἀπόλλωνα κιθαρωδόν. Ἡ ἐν Ἄντισσῃ λατρεία τοῦ Διονύσου εἶναι γνωστὴ διὰ τῶν Παναηγυρικῶν «Διονυσίων» ὅπου ἐτελοῦντο πολυτελεῖς θυσίαι.

Εἰς τὴν ἑτέραν πιθανὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἄντισσης, ἣτις καθορίζεται ὑπὸ τοῦ Müller καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, εἰς τὴν σημερινὴν τοποθεσίαν «Σκοπός», ὑπάρχει φυσικὸς λιμὴν ὀνομαζόμενος «Μέγας Λιμένας», τοῦτο δὲ συνεπικουρεῖ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (IG' 618) γραφόμενα «Ἄντισσα δ' ἐφεξῆς ἐστὶν τῷ Σιγρίῳ πόλις ἔχουσα λιμένα». Κατὰ μαρτυρίας δὲ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ἀλιέων, ἐν τῇ θαλάσῃ διακρίνονται ἐρείπια πόλεως τινος.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἀρχαίας Ἄντισσης ἐξεβράσθη ὑπὸ τῶν κυμάτων ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ λύρα τοῦ Ὀρφῆως, τοῦ «αἰοιδῶν πατρὸς» κατὰ τὸν Πίνδαρον, φονευθέντος ὑπὸ μαινάδων γυναικῶν τῆς Θράκης καὶ ριφθέντος ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸν ποταμὸν Ἐβρον. Διὰ τοῦτο, ὡς ἐδόξαζον οἱ ἀρχαῖοι, αἱ ἀηδόνες τῆς Ἄντισσης καὶ ἐν γένει τῆς Λέσβου, ἐκελάδουν γλυ-

κύτερον καὶ περιπαθέστερον τῶν ἄλλων ἀηδόνων ὄλων τῶν μερῶν τῆς γῆς.

Ἄνασκοποῦντες τὴν ἱστορίαν τῆς Ἄντισσης, συνάγομεν ὅτι ἐθεωρεῖτο αὕτη ἐκ τῶν πρωτευουσῶν πόλεων τῆς νήσου. Κατὰ τὰ διαρεῦσαντα πολεμικὰ γεγονότα, ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς Μυτιλήνης ἀλλάξασα πολλοὺς κύριάρχους. Μετὰ τῆς Μυτιλήνης, Ἐρεσσοῦ καὶ Πύρρας, σχεδὸν πάντοτε ἦτο σύμμαχος, ἐνὼ μετὰ τῆς Μηθύμνης σπανίως εὐρίσκετο εἰς φιλικὰς σχέσεις. Ὡς ἐκ τούτου, ὅτε κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπεσκίρτησεν μετὰ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς νήσου, πλὴν τῆς Μηθύμνης, ἐκ τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, οἱ Μηθυμναῖοι, σχεδὸν πάντοτε ἀπτικίζοντες, ἐξεστράτευσαν κατ' αὐτῆς· ἀλλὰ βοηθούμενοι οἱ Ἀντισσαῖοι ὑπὸ ἐπικούρων, πρὸ παντὸς Ἐρεσσίων, κατενίκησαν αὐτούς, οἵτινες ἀπεχώρησαν κατὰ τάχος».

Μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε συμμαχίσει ἡ Ἄντισσα, εἰς παρὰ τὴν Πύδναν συγκροτηθεῖσαν μάχην τῷ 168 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου Αἰμιλίου Παύλου, οἱ Ῥωμαῖοι, εἰς ἐκδίκησιν, διότι ὅτε διήρκει ὁ μακεδονικὸς πόλεμος οἱ Ἀντισσαῖοι παρέσχον καταφύγιον εἰς τὸν ναύαρχον τοῦ Περσέως Ἀντήνορα, ἀπέστειλαν κατὰ τῆς Ἄντισσης τὸν στρατηγὸν Λαβέων, ὅστις ἐκπορθήσας τὴν πόλιν τελείως κατέστρεψεν αὐτήν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἄντισσης, οἱ Ἀντισσαῖοι ἐπωκίσθησαν εἰς τὴν Μήθυμναν, ἄλλοτε ποτε ἐχθρᾶ τῆς Ἄντισσης. Εἰς αὐτὰ ἀναφέρεται καὶ ὁ Πλίνιος λέγων «Antissam Methymna traxit in se ipsam». (Τὴν Ἄντισσαν Μήθυμνα ἤλκυσε πρὸς ἑαυτήν).

Ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἄντισσης κατήγετο ὁ μέγας μουσικὸς καὶ δημιουργὸς τῆς χορικῆς ποιήσεως Τέρπανδρος. Ἦκμασε μεταξύ 26ης καὶ 33ης Ὀλυμπιάδος· ἐνίκησε δὲ τὸ 676 π.Χ. εἰς τὰ Κάρνεα.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΠΥΡΡΑ

Παρὰ τὸν μυχὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου Καλλονῆς, τοῦ ὀνομαζομένου παρ' ἀρχαίοις «Πυρραίων εὐριπος» (Στράβων ΙΓ, 617) ἢ καὶ «Μεσόγειον Ἔρμα», παρὰ τὸ σημερινὸν ἀγρόκτημα τῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων «Ἀχλαδερῆ» καὶ εἰς ἀπόστασιν 35 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, ἔκειτο ἡ ἀρχαία πολυάνθρωπος πόλις Πύρρα. Ὁ γεωγράφος Στράβων (ΙΓ, 617) περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς ἀποστάσεως αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέας, ἀναφέρει, «Ἴδρυται δ' ἡ Πύρρα ἐν τῷ ἑσπερίῳ πλευρῷ τῆς Λέσβου, διέχουσα τῆς Μαλίας ἑκατόν».

Νοτίως αὐτῆς ἐκτείνεται ἡ περίφημος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δασώδης περιοχὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Πυρραίων ὄρος τὸ πιτυώδες», τὸ λεγόμενον καὶ σήμερον ἀκόμη μὲ τὴν τουρκικὴν ὀνομασίαν «τσαμλήκι» ἧτοι «Δάσος τῶν πεύκων». Περὶ τούτου, ὁ ἱατροφιλόσοφος καὶ βοτανικὸς Θεόφραστος (ΙΙΙ, 9, 5) εἰς τὸ «Περὶ φυτῶν ὁπῶν ἢ περὶ ριζῶν δυνάμεως» κεφάλαιον, λέγει «πέυκην μὲν γὰρ ἐπικαυθειῶν τῶν ριζῶν οὐκ ἀναβλαστάνειν, τὴν πίτυν δὲ φασὶ τινες ἀναβλαστάνειν, ὡς περ καὶ ἐν Λέσβῳ ἐμπρησθέντος τοῦ Πυρραίων ὄρους τοῦ πιτυώδους».

Παρὰ τὴν Πύρραν κατωκεῖτο «προάστιον» αὐτῆς, τοποθετούμενον Ν.

Δ. αὐτῆς, εἰς θέσιν «Ἀχλαδερῆ», ὅπου ρωμαϊκὰ ἐρείπια. Κατ' ἄλλους τοποθετεῖται ἐπὶ πλησίον αὐτῆς εὐρισκομένου μικροῦ λόφου «Γενιάτο», ὅπου ἐλάχιστα ἴχνη ἀρχαίου τείχους ὑφίστανται.

Κατὰ τὸν Πλίνιον ὡς καὶ κατὰ τὸν Στράβωνα, κατόπιν γενομένου σεισμοῦ τὸ 231 π.Χ., τὸ ἔδαφος αὐτῆς ὑπέστη καθίζησιν, τοῦ πλείστου μέρους καταποντισθέντος ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ κόλπου Καλλονῆς, τοῦ δὲ ὑπολοίπου μετὰ τοῦ παρ' αὐτὴν μικροῦ πολισματος «Ἀγαμίδης», καταστραφέντος τελείως «Acamede Ciria, Pyrahaeorum urbem N. Damasceno et Stephano Byzantio testibus posita oblit, ante tempora Plinii» (Lesbiacorum liber, caput secundum ὑπὸ Severus L. Plehn).

Ὁ δὲ Στράβων (ΙΓ, 618) ἀναφέρει: «Ἡ δὲ Πύρρα κατέστραπται, τὸ δὲ προάστιον οἰκεῖται καὶ ἔχει λιμένα, ὅθεν εἰς Μυτιλήνην ὑπέρβασις σταδίων ὀγδοήκοντα». Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Στράβων ἐξῆσε κατὰ τὰ ἔτη 67 π.Χ. ἕως 23 μ. Χ., τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα κατωκεῖτο μόνον τὸ «προάστιον» τῆς Πύρρας.

Σήμερον, τὰ 2)3 τῆς Πύρρας εὐρίσκονται ἐντὸς τῆς θαλάσσης, εἰς τὰ ἀβαθῆ τῆς ὁποίας διακρίνονται ἐρείπια οἰκιῶν, κίονες κ. ἄ., τὸ δὲ ὑπόλοιπον τμήμα αὐτῆς, κεῖται ἐπὶ τῆς παραλίας. Ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως σώζονται ἐρείπια ἀρχαίων οἰκιῶν, λιμενικὰ ὕφαλα, ἀνάλημμα παραλιακῆς ἀρτηρίας, ἴχνη ναοῦ (κατὰ Koldewey) καὶ τμήματα πολυγωνικοῦ περιβόλου (ὑψόμ. 79) μετὰ τριῶν εισόδων. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἀνευρέθησαν καὶ τμήματα ἀγγείων, μὲ μονότονα μυκηναϊκὰ σχέδια, σύγχρονα τῆς ἀρχαίας Ἀντίσσης, Θερμῆς καὶ Λάρισσας τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὁποῖα ἀνάγονται μετὰ τὸ 1400 - 1200 π. Χ.

Ἄνωθεν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἐπὶ βραχῶδους ὄγκου, σώζονται λείψανα κάστρου καὶ κάτωθεν καὶ Ν. Α. αὐτοῦ, εἰς ἀπόστασιν περὶ τῶν 30 μ., ὑπάρχει κατακρηνησθὲν τμήμα στοᾶς λατομείου (κατὰ τὸ Λεξικὸν Ἡλίου καὶ τὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν Πυρσοῦ). Κατὰ τὴν γνώμην μου, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ κάστρου, τῆς πρὸς αὐτὸ διευθύνσεως, τῆς κλίσεως τῆς σήραγγος, ἥτις ἄγει πρὸς τὸ κάστρον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καὶ οὐχὶ εἰς βάθος, καὶ τῆς ἐπιμελημένης αὐτοῦ κατασκευῆς (ὕψος περὶ τὸ 1,5 μ., πλάτος μετὰ τῶν χειλέων 1,20 καὶ βάσεως 1 μ., κεκαλυμμένης δὲ ὑπὸ μεγάλων πλακῶν, τῆς δὲ τοιχοποιίας ἐκ φαιοῦ χρώματος λίθων ἄριστα κατεργασμένων), θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο μᾶλλον ὡς μυστικὴ ἐκ τοῦ κάστρου ἔξοδος.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Πύρρᾳ ὑπῆρχε, κατὰ τὸν Πλίνιον, πηγὴ τις Ἀφροδίσιον καλουμένη· κατὰ δὲ τὸν Θεόφραστον (ΙΧ, 18, 10), εἰς τὸ «Περὶ ριζῶν δυναμέως» κεφάλαιον, «ἐνιαχοῦ μὲν γάρ φασὶ τὸ ὕδωρ παιδογόνον εἶναι γυναιξίν ὡς περ καὶ ἐν Θεσπείας, ἐνιαχοῦ δὲ ἄγονον ὡς περ ἐν Πύρρᾳ». Περὶ τῆς Πύρρας ἐπίσης ἀναφέρεται ὁ θρύλος περὶ κεκρυμμένων θησαυρῶν. Λέγεται ὅτι ἐντὸς τῶν ἐρειπίων αὐτῆς εἶναι καταχθονισμένα ἀνάκτορα μὲ χρυσᾶς θύρας καὶ παράθυρα καὶ μὲ χρυσᾶ σκεύη, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν νύκταν τῆς Ἀναστάσεως καὶ καθ' ἣν ὥραν ψάλλει ὁ ἱερεὺς τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» ἀποκαλύπτονται ἐξαφανιζόμενα μετὰ τὸ πέρασ τῆς ψαλμωδίας.

Τοιοῦτοι θρύλοι καὶ φῆμαι περὶ ψηφιδωτῶν καὶ ὑπερλάμπρων κτιρίων,

ύφίστανται καὶ διὰ τὰ ἐντὸς τῆς θαλάσσης καταποντισθέντα κτίσματα τῆς ἀρχαίας Πύρρας. Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἀνωτέρω ἡ Τοπικὴ Ἐπιτροπὴ Τουρισμοῦ τῇ βοήθειά τῶν «βατραχανθρώπων» τοῦ σωματείου «Τρίτων», ἐπραγματοποίησε τὸν Αὐγουστον τοῦ 1957 μίαν ἔρευναν, ἣτις ὁμως οὐδὲν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπεβεβαίωσε, πλὴν τοῦ ὅτι ὑπάρχει πλῆθος ἐρειπίων κεκαλυμμένων ὑπὸ τῆς θαλασσίας βλαστήσεως.

Ἐκ τῆς Πύρρας κατήγето ὁ Λέσχος, κυκλικὸς ποιητῆς ἀκμάσας κατὰ τὸ 654 π.Χ.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἡ περιοχὴ εἰς ἣν ἔκειτο ἡ Πύρρα, κατωκείθη καὶ πάλιν· ἐκ δὲ τῆς ἀρχαίας ὀνομασίας διτηρήθη ἡ ὀνομασία τῆς θέσεως : Πείρα (ΙΗ' αἰών), Μπίρα (νῦν).

Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΡΙΣΒΗ

Βορείως τοῦ χωρίου Νέα Ἀρίσθη καὶ εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου ἀπ' αὐτῆς, δυτικῶς δὲ καὶ πλησίον τοῦ ποταμοῦ Τσικινιά, κάτωθεν τοῦ σωζομένου «Κάστρου Καλλονῆς», ἐπὶ τῆς θέσεως «Τζουμαϊλῆ» καὶ εἰς ἀπόστασιν 40 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης, κείται ἡ δευτερεύουσα ἐκ τῶν ἀρχαίων πόλεων, Ἀρίσθη ἢ Ἀρίσβα.

Περὶ αὐτῆς ἀναφέρεται, ὅτι κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἐξηνδραποδίσθη ὑπὸ τῶν Μηθυμναίων, «τὴν γὰρ ἔκτην ἐν τῇ Λέσβῳ οἰκημένην Ἀρίσθην ἠνδραπόδισαν Μηθυμναῖοι, ἐόντας ὁμαίμους» (Ἡρόδοτος Α, 151)· ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (ΙΓ, 590) «ἦν δὲ καὶ ἐν Λέσβῳ πόλις Ἀρίσβα, ἧς τὴν χώραν ἔχουσι Μηθυμναῖοι», ὑπὸ δὲ τοῦ Πλινίου ὅτι κατὰ τὸ 321 π.Χ., ἠρειπώθη ὑπὸ σεισμών. Τὸ νῦν σώζονται ἐλάχιστα ἴχνη περιδόλου ἐξ ἀκατεργάστων μεγαλίθων, τεχνικώτερον κατὰ τὰς ἀρμογὰς ἐξεργασμένων, μὲ ἴχνη δύο εἰσόδων. Ἐπίσης εἰς ἐλάχιστα ἴχνη, σώζονται ἐνδιαφέροντα λείψανα οἰκιῶν Ἰλιακοῦ τύπου, δοτρακα ἀγγείων καὶ ἀρχαῖοι πλῆθοι.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΝΑΠΗ

Εἰς ἀπόστασιν 45 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης, δυτικῶς τοῦ χωρίου Κλωμιδάδος, νῦν Νάπη, εἰς θέσιν καλουμένην «Τρουλωτή», ἔκειτο ἡ δευτερεύουσα ἀρχαία πόλις Νάπη. Ἡ θέσις αὕτη κειμένη ἐντὸς τῆς συμβολῆς δυὸ παραποτάμων τοῦ Τσικινιά, ἀποτελεῖ λεκάνην ἣν χαρακτηρίζει σπάνις δένδρων καὶ τῆς ὁποίας δεσπόζει ὀροσειρὰ λόφων· ὑφίστανται δὲ τρία ἐξωκλήσια ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῶν Ταξιαρχῶν.

Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν τοποθετεῖ ταύτην καὶ ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Robert Koldewey ἐν τῷ βιβλίῳ του *Die antiken baureste der insel Lesbos*, Berlin 1890· ὁ δὲ Βουταν, προφανῶς ἐσφαλμένως, τοποθετεῖ αὐτὴν εἰς θέσιν τινα παρὰ τὸ χωρίον Κάπη, εἰς τὸ Β.Α. τῆς νήσου. Ὁ Στράβων (Θ, 426) καθορίζει τὴν θέσιν αὐτῆς οὕτω «ὥσπερ καὶ Νάπη ἐν τῷ Μηθύμνης πεδίῳ, ἣν Ἑλλάνικος ἀγνοῶν ..... Λάπην ὀνομάζει». Ὁ δὲ Severus L. Plehn, ἐν τῷ βιβλίῳ του *Lesbiacorum liber, caput primum*

insulae descriptio, λέγει «Nape, quam ab Hellenico ignoratione lapsi lapen vocari eradit strabo, in campo methymnaeo constituta erat».

Ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Lolling, ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευομένῳ βιβλίῳ τοῦ Koldewey λέγει: Νάπη πόλις Λέσβου . . . . ὁ πολίτης Ναπαῖος καὶ Ἀπόλλων Ναπαῖος. Ὡς ἀναφέρεται παρ' ἀρχαίοις, ὁ Ἀπόλλων ἐλατρεύετο καὶ ἐν Νάπη ὡς «Ναπαῖος Ἀπόλλων» ὑπῆρχε δὲ καὶ πα-
νάρχαιον μαντεῖον αὐτοῦ.

Τὸ νῦν, ἐν τῇ θέσει «Τρουλωτῆ» ἐν ἦν ἔκειτο, ὡς πιστεύεται ὑπὸ πάντων, ἡ ἀρχαία Νάπη, οὐδὲν ἴχνος ἐρειπίων, ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τούλάχιστον, φαίνεται τῆς ἀρχαίας πόλεως· πλὴν ὑπολειμμάτων τινῶν ἀρχαίου ναοῦ. Οὕτω εἰς τὸ ἐν ἐκ τῶν τριῶν ἐξωκκλησίων, τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ταξιάρχου τιμώμενον, σώζονται ἐντειχισμένα ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς προσόψεως, πέντε ὑπερμεγέθη αἰολικὰ κιονόκρανα. Πλὴν τούτων, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, κεῖνται ἐσκορπισμένοι ἐννέα σπόνδυλοι, ἕτεροι μικροτέρου μεγέθους καὶ πληθὺς εὐμεγέθων πλακῶν. Ἄνωθεν δὲ τῆς εἰσόδου καὶ εἰς τὸ πρὸς ἀνατολὰς τεῖχος αὐτοῦ, εἶναι ἐντειχισμένα πλάκες μὲ ἀναγλύφους σταυρούς, προερχόμεναι προφανῶς ἐκ παλαιότερας χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Τὰ κιονόκρανα, οἱ σπόνδυλοι καὶ αἱ ἐσκορπισμέναι εἰς τὰ ἐξωκκλήσια πλάκες, προέρχονται πιθανότατα ἐκ τοῦ περιφήμου ναοῦ τοῦ Ναπαίου Ἀπόλλωνος ἢ ἐξ ἄλλου τινὸς προχριστιανικοῦ ναοῦ.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΒΡΙΣΑ

Νοτιοδυτικῶς τῆς συγχρόνου Βρίσας καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 χιλιομέτρων ἀπ' αὐτῆς, 55 ἐκ Μυτιλήνης, 2 ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἁγίος - Φωκᾶς καὶ ἐνὸς ἐκ τῆς πλησιεστάρας παραλίας, εὐρίσκεται ἡ θέσις «Ἁγία Αἰκατερίνη» ἔνθα ἔκειτο ἡ ἀρχαία Βρίσα.

Περὶ ἀνασκαφῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Βρίσᾳ δὲν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν· πλὴν ὁμως ἡ σκαπάνη τῶν γεωργῶν καὶ οἱ κατὰ τὸν χειμῶνα σχηματιζόμενοι χεῖμαρροι, ἔφερον εἰς φῶς ἱκανὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας Βρίσας. Οὕτω πρὸ ἐνὸς ἔτους, δυτικῶς τοῦ ρέοντος Ἀλμυροποτάμου, νοτίως δὲ τοῦ ἐξωκκλησίου Ἁγία Αἰκατερίνη καὶ εἰς ἀπόστασιν 300 μ. ἀπ' αὐτοῦ, ὁ κατερχόμενος χεῖμαρρος ἀνέσκαψεν ἀγροτικὸν δρομίσκον καὶ ἔφερεν εἰς φῶς θεμέλια κτίσματός τινος, εἰς βάθος ἐνὸς μέτρου ἀπὸ τῆς ἐπιφάνειας τοῦ ἐδάφους. Μία πρόχειρος ἀνασκαφὴ ὑπὸ χωρικῶν, ἐνεφάνισεν ἐπίμηκες κτίσμα ὑπὲρ τὰ 5 μ. καὶ πλάτους 2 μ. Τὸ κτίσμα τοῦτο πρὸς βορρᾶν κλείει μὲ τοξοειδὲς τείχισμα· κατὰ μῆκος δὲ χωρίζεται δι' ἐτέρου τειχίσματος. Εἰς τὸ ἐν τμήμα αὐτοῦ, τοῦ ἀνασκαφέντος ὑπὸ τοῦ ὕδατος, εὐρέθησαν δύο τάφοι μὲ ὅστ' α, ὡς καὶ δύο λυχνία εἰς τὸ παρὰ τὸ τοξοειδὲς τείχισμα τμήμα.

Ἄλλὰ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα σημεῖα τῆς περιοχῆς ταύτης διακρίνονται ἴχνη θεμελίων καὶ τεμάχια κιόνων. Οὕτω νοτίως καὶ εἰς ἀπόστασιν 500 μ. ἀπὸ τῆς προαναφερθείσης θέσεως, ἔξω τοῦ ἐξωκκλησίου Ἁγίος Ἰωάννης Καλυβίτης, ἀνεσκάφησαν μικρὰ οἰκήμητα, πιθανῶς τάφοι. Ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὁχθῆς τοῦ Ἀλμυροποτάμου εἰς θέσιν «Ἀγριλιά», διακρίνονται ἴχνη αὐλακος, πιθανῶς ὑδραγωγείου παλαιᾶς ἐποχῆς.

Πλείσται μαρμάρινοι πλάκες ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἔχουσι μεταφερθῆ ὑπὸ τῶν χωρικῶν καὶ χρησιμοποιοῦνται πρὸς κτίσιμον οἰκιῶν ἐν τῇ νεωτέρᾳ Βρίσᾳ. Οὕτω ἐν τινὶ οἰκίᾳ, ὑπάρχει μαρμαρίνη ὀρθογώνιος πλάξ φέρουσα τὰς λέξεις ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΗ ΧΡΗΣΤΗ ΧΑΙΡΕ. Ὡς λέγεται δέ, ὑπῆρχε καὶ πλάξ φέρουσα τὸ ὄνομα Βρίσα.

Κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῇ συμμάχῳ τῶν Τρώων Λέσβῳ, ἤρχισαν ἐκ τῆς ἀρχαίας Βρίσας καὶ ἐπεξετάθησαν εἰς τὰς πόλεις τῆς ὑπολοίπου νήσου (Ἰλιάς Α, 184· Β, 690· Ι, 106, 132 Τ, 60 261· Υ, 92 καὶ Στράβων Α, 45· ΙΓ, 584, 585, 586). Φαίνεται, καθὼς ὑποστηρίζεται ὑπὸ τινων, ὅτι ἡ Βρίσα ἐκαλεῖτο πρότερον Λυρνησσός, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Ἀχιλλεὺς κατὰ μίαν ἐπιδρομὴν τοῦ ἔλαβε ὡς αἰχμάλωτον «τὴν καλλιπάρηον κούρην Βρισήδα». Ἡ πόλις αὕτη εἶχε καὶ φημισμένον μαντεῖον τοῦ Ὀρφέως, τὸ ὁποῖον ἐκάλυπεν ἀργότερον ὁ Διόνυσος ὅστις ἐλατρεύετο κατ' ἐξοχὴν ἐν Βρίσᾳ, εἰς τὸν παρ' αὐτὴν ναὸν «ΔΙΟΝΥΣΙΩΙ ΤΩΙ ΒΑΚΧΩΙ» ἢ Βρισαίου ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἅγιος - Φωκάς, ὅπου καὶ λείψανα λιμένους.

Ὁ Ἀχιλλεὺς ἦτο ἐκεῖνος ἐκ τῶν Ἀχαιῶν ὅστις ἐνήργησε τὰς περισσοτέρας εἰς Λέσβον ἐπιδρομάς: «φησὶ γὰρ Ἀχιλλεὺς Λέσβον μὲν πορθῆσαι καὶ ἄλλα χωρία» (Στράβων Α, 45): «ἐπειδὴ γὰρ Ἀχιλλεὺς ἐκ τῆς Λέσβου πολλὴν λείαν ἀποτεμόμενος ἤγαγεν» (μυθογράφος Παρθένιος Νικαεύς, 24). Ἡ παράδοσις ἔχει διατηρήσει τὸ ὄνομα ἐνὸς φρέατος κειμένου ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἀρχαίας Βρίσας· εἰς ἀπόστασιν 800 μ. ἀπὸ τῆς παραλίας, μὲ στόμιον ἐκ πελεκητοῦ κοίλου λίθου διαμέτρου 1 μ., ἱκανοῦ βάθους καὶ πεπαλαιωμένου, τὸ ὁποῖον οἱ χωρικοὶ ὀνομάζουσι «Χιλλιοσπήγαδο»: ἐννοοῦσι δὲ τὸ «φρέαρ τοῦ Ἀχιλλέως».

Ἡ ἀρχαία Βρίσα κατεστράφη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ πειρατῶν περὶ τὸ 1080 ἢ 1200 μ.Χ., ὅτε ἡ νῆσος ὑπέστη τὰς μεγαλυτέρας πειρατικὰς ἐπιδρομάς, οἱ δὲ διασωθέντες κάτοικοι ἔκτισαν μακρὰν τῆς ἀκτῆς τὴν σημερινὴν Βρίσαν.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΕΙΡΟΣ

Εἰς τὴν Σκάλαν Μυστεγνῶν, ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Μυστεγνά, βορείως καὶ εἰς ἀπόστασιν 18 χιλιομέτρων τῆς Μυτιλήνης, ἔκειτο πιθανῶς, ἡ δευτερεύουσα κώμη Αἴγειρος.

Ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας ταύτης κώμης εἶναι ἐκ τῶν λίαν ἀμφισβητούμενων. Ὁ Robert Koldewey, κατόπιν μικρῶν γενομένων ὑπ' αὐτοῦ ἐρευνῶν, τοποθετεῖ, ἐν τῷ βιβλίῳ του, τὴν ἀρχαίαν Αἴγειρον εἰς τὴν Σκάλαν Μυστεγνῶν. Ὁ γεωγράφος Στράβων (ΙΓ, 617), ὀρίζει τὴν θέσιν αὐτῆς οὕτω, «ἐν δὲ τῷ μεταξὺ Μυτιλήνης καὶ τῆς Μηθύμνης κατὰ κώμην τῆς Μηθυμναίας καλουμένην Αἴγειρον στενωπάτη ἐστὶν ἡ νῆσος, ὑπέρβασιν ἔχουσα εἰς τὸν Πυρραίων εὐριπὸν σταδίων εἴκοσιν». Ἀλλὰ Πυρραῖος εὐριπὸς ἐκαλεῖτο ὁ κόλπος Καλλοῦνης, κείμενος εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου καὶ ἔχων τὸ στόμιόν του πρὸς νότον αὐτῆς· ἡ δὲ Σκάλα Μυστεγνῶν κεῖται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου.

Ἄλλαι πιθαναὶ θέσεις τῆς ἀρχαίας ταύτης κώμης εἶναι ἡ τοπωνυμία

«Γείρου» πρὸς τὸν κόλπον Καλλονῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν 3.700 μ. ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ θέσις «Πλατάνη» ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Μανδαμάδος, ὅπου ἐρείπια οἰκοδομῶν.

Εἰς τὴν Σκάλαν Μυστεγνῶν φαίνονται ὕφαλα λείψανα ἀρχαίων λιμενικῶν ἔργων. Ἐσώθησαν ἐπίσης χαλκὰ νομίσματα μέχρι τοῦ 300 π.Χ., με ἐπιγραφὴν ΑΙΓΙ.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΙΕΡΑ

Ἐναντι τοῦ συνοικισμοῦ Κουντουρδιά ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου Γέρας ἢ Ἰεράς, βορείως τοῦ χωρίου Πέραμα μέχρι «Χαλατσῶν» καὶ εἰς ἀπόστασιν 15 περίπου χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, ἔκειτο ἐπὶ τῆς παραλίας ἡ δευτερεύουσα πόλις Ἰερά ἢ Ἰρα. Ἐκ τῆς ὀνομασίας τῆς πόλεως ταύτης ἐκαλεῖτο προφανῶς καὶ ὁ κόλπος Γέρας ὑπὸ τῶν ἀρχαίων «Ἰεράς εὐριπος».

Ὁ ποιητὴς Ἀλκαῖος (Τὰ σωζόμενα, 36) λέγει :

Ζεῦ πάτερ, Λύδοι μὲν ἐπ' ἀ [ργαλείοισι |
 συμφόραισι δισχελίοις στὰ [τηρας]
 ἄμμ' ἔδωκαν, αἱ κε δυναίμεθ' ἴρ [αν]
 ἐς πόλιν ἔλθην,
 οὐ πάθοντες οὐδαμα πω ἴσλον οὐ [δεν]
 οὐδὲ γινώσκοντες·

Ὁ ἴδιος (Τὰ σωζόμενα, 114) λέγει :

νῦν δ' οὗτος ἐπικρέτει
 κινήσας τὸν ἀπ' Ἰρας + πώκινον + λίθον.

Πιστεύεται ὑπὸ τινῶν, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς Ἰρας ἢ Ἰεράς.

Κατὰ τινα, ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς ἐποχὴν, κατόπιν λεηλασίας αὐτῆς ὑπὸ Ἀλγερινῶν πειρατῶν, οἱ κάτοικοί τῆς ἀποσυρθέντες εἰς τὰ μεσόγεια ἔκτισαν τὰ πέντε χωρία τῆς Γέρας. Κατὰ δὲ τὸν Πλίνιον κατεστράφη ὑπὸ σεισμῶν.

Τὸ νῦν, λείψανα ἀρχαίων κτισμάτων, ἀπαντῶνται ἐπὶ τῆς παραλίας, βορείως τοῦ Περάματος εἰς θέσιν «Χαλατσές», ὡς καὶ μέρος τούτων ἐντὸς τῆς θαλάσσης ἐπὶ τοῦ πυθμένου, τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν χωρικῶν «σκαλάκια».

Η ΑΡΧΑΙΑ ΠΕΝΘΙΛΗ

Νοτίως τῆς κωμοπόλεως Ἀγιάσος καὶ εἰς ἀπόστασιν 4 χιλιομέτρων ἀπ' αὐτῆς καὶ 31 ἀπὸ τῆς Μυτιλήνης, ἀνατολικῶς δὲ τοῦ Σανατορίου Ἀγιάσου καὶ ἐπὶ ἐπιπέδου κορυφῆς λόφου, εἰς θέσιν «Πιτζίλια», ἔκειτο πιθανῶς ἡ ἀρχαία δευτερεύουσα πόλις Πενθίλη.

Κατὰ τὸν Σ. Π. Κολαξίζηλην, ἐν τῷ βιβλίῳ του «Θρύλος καὶ ἱστορία τῆς Ἀγιάσου 1947», τὸ «ὅτι ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς Λέσβου ἢ Πενθίλη, τὸ βεβαιώνει ὁ λεξικογράφος τοῦ βίου μ.Χ. αἰῶνος Στέφανος Βυζάντιος με τὰς τρεῖς

λέξεις «Πενθίλη, πόλις Λέσβου». Αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν φέρουν καὶ ὁ Γερμανὸς Σ. Πλένιος εἰς τὰ Λεσβιακά του, καὶ ὁ Σταυράκης Ἀναγνώστου εἰς τὴν Λεσβιάδα του τοῦ 1849. Ποῦ ὅμως εὐρίσκειτο ;»

Ὁ Severus L. Plehn, ἐν τῷ βιβλίῳ *Lesbiacorum liber, caput secundum*, περὶ Πενθίλης ἀναφέρει «*Idem valet de Penthile civitate nec non de Xantho urbe, quare meminit Stephanus Byzantius*».

Ὁ Plehn καὶ ὁ Βασίλειος Βρασιάδης (1861), τοποθετοῦν τὴν κτίσιν τῆς Πενθίλης κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Αἰολικῆς μεταναστεύσεως πρὸς τὴν Λέσβον, περὶ τὸ 1100 π.Χ., ὑπὸ τοῦ Πενθίλου υἱοῦ τοῦ Ὀρέστου καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος. Πιθανώτερον ὅμως, ὡς ὑποστηρίζεται ὑπὸ πολλῶν, εἶναι ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ διαδόχων τοῦ Πενθίλου, περὶ τὰ τέλη τῆς δυναστείας τῶν Πενθιλιδῶν κατὰ τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα.

Ἡ ἐκλογὴ τῆς τοποθεσίας αὐτῆς ἐγένετο λόγῳ τοῦ ἀποκρύφου αὐτῆς. Ἡρῆμῶθη δὲ πιθανῶς κατὰ τὸν 15ον μ.Χ. αἰῶνα, μετοικησάντων τῶν κατοίκων αὐτῆς εἰς τὸν πρῶτον δημιουργούμενον συνοικισμόν Ἀγιάσου. Τὸ ὅτι κεῖται εἰς τὴν ἀγροτικὴν τοποθεσίαν «Πεντζίλια», ὡς ὑποστηρίζει ὁ Βασ. Βρασιάδης (1861), ὁ Σ. Κολαξιζέλης (1947) καὶ ἄλλοι, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς παραδόσεως ὅτι πρὸ ἐτῶν εἰς δύο ἐξοχικὰ παρεκκλήσια τῆς περιφερείας «Παναγιούδα» καὶ «Ἀστράτηγος», ὑπῆρχον τάφοι, ὑπόγειοι κτιστοὶ κρυψῶνες, κέραμοι καὶ πίθοι, ὡς καὶ τῆς γλωσσικῆς συγγενείας τῶν λέξεων Πενθίλη - Πεντζίλια, εἶναι πιθανόν, μὴ ὑπαρχούσης ἐτέρας ἐκδοχῆς μὲ πλεον σαφῆ δεδομένα καὶ ὡς ἐκ τούτου δεόν νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὰ «Πεντζίλια».

Εἰς τὰ σωζόμενα τοῦ Ἀλκαίου (42, στίχος 9), ἀναφέρεται : Πενθίληο [ς]. Λόγῳ ὅμως τοῦ ἔλλειπούς τοῦ κειμένου, ἄλλοι τὸ ἐρμηνεύουν ὡς τοῦ Πενθίλου, ἕτεροι δὲ ὡς τῆς Πενθίλης.

Τὸ νῦν, μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν πρὸς καλλιέργειαν καὶ δενδροφύτευσιν τῆς περιοχῆς, εἰρήπια δὲν φαίνονται· πλὴν ὅμως ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ κεῖνται ἄλλαι ἀρχαιοτήτες, ὡς τὸ ἐξωκκλήσιον «Ἀστράτηγος» κτίσμα τοῦ 13ου μ.Χ. αἰῶνος.

ΑΡΧΑΙΑΙ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Τὸ ἔδαφος τῆς Λέσβου, ἀνὰ ὄλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν, καλύπτει πληθὺς ἀρχαίων πόλεων, κωμῶν καὶ συνοικισμῶν, γνωστῶν καὶ ἀγνώστων εἰς ἡμᾶς. Τινὲς ἐξ αὐτῶν εἶναι αἱ κατωτέρω :

Γέρην ἢ Γέρνα· κειμένη νοτίως τῆς κωμοπόλεως Ἀγία Παρασκευὴ καὶ εἰς ἀπόστασιν 37 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ λεξικογράφου Στεφάνου Βυζαντίου ὡς πόλις τῆς Λέσβου ὑπὸ τὸ ὄνομα Γερήν. Ἐπὶ τοῦ λόφου Γερνήσι ἢ Γιουρνήσι ὅπου κεῖται ἡ Γέρην, εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην κατερχομένου χειμάρρου, κεῖται τὸ ἐξωκκλήσιον «Ταξιάρχης τῆς Γέρνας», κτισθεὶς ἐπὶ θεμελιώσεων ἀρχαίου ναοῦ, πιθανῶς τοῦ Διός, εἰκαζομένου τούτου ἐκ πλακῶν καὶ κίωνων ἐκ προκονησίου μαρμάρου αἵτινες ὑπῆρχον κάποτε.

Αίγις: ἀρχαῖος συνοικισμὸς πλησίον τῆς κωμοπόλεως Πολυχνίτος. Λέγεται ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτοῦ, λόγω ἐπιδρομῶν ὑπὸ πειρατῶν περὶ τὸ 1550 μ.Χ., μεταναστεύσαντες εἰς Σάμον ἔκτισαν τὴν κωμόπολιν Μυτιληνιοί.

Παλαιοχώρι: ἀρχαία μεσόγειος κώμη παρὰ τὸν ὄρμον Λάψαρνα, εἰς τὸ Β. Δ. ἄκρον τῆς νήσου, ὅπου ὄστρακα ἀγγείων κ. ἄ.

Μέταον: ἀρχαῖος συνοικισμὸς, ἴσως εἰς τὴν ἀνατολικῶς τῆς κωμοπόλεως Πλωμάριον, τοποθεσίαν «Μέτιο», ὅπου συναντῶνται ἐρείπια οἰκοδομημάτων καὶ μικροῦ πλακοστρώτου λιμένος ἐπὶ τῆς παραλίας εἰς θέσιν «Μάγειρα».

Κίλαιον: ἐν τῇ περιφερείᾳ Γέρας, δυτικῶς τοῦ Μετάου πρὸς τὰ Μυρσίνια, ὅπου τοποθεσία «Τζίλιο» καλουμένη.

Πόλιον: ἴσως κατὰ τὸν κωνικὸν λόφον «Πόλι» παρὰ τὸ Πλωμάριον.

Ἄλλαι ἀρχαῖαι πόλεις καὶ συνοικισμοὶ τῆς νήσου εὐρισκόμεναι εἰς διαφόρους θέσεις μὴ ἀκριβῶς καθορισθείσας εἶναι: ἡ Ἁγᾶμήδη, μικρὸν πόλισμα παρὰ τὴν Πύρραν, ἡ Κίθος, γνωστὴ μόνον ἐξ εὐρεθέντων ἀργυρῶν ἀρχαῖκου ἀπτικοῦ κανόνος νομισμάτων μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΚΙΘ (1), ἡ Χρυσή, ἡ Ξάνθη, ἡ Σίνα, τὸ Ὑπερδέξιον καὶ τὸ Σανδάλιον ἐπὶ τῶν νησίδων Γαρμπιάς. Ἐπίσης τὸ Ξηρόκαστρο, ἐκτισμένον ἐπὶ ἀρχαίου συνοικισμοῦ, ἡ Κυδῶνα (ἡ ἀρχαία «Κυδωνία» καὶ οἱ ἀρχαῖοι συνοικισμοὶ τῆς Πλαγιάς, τῶν Μερσινίων (ἀρχ. «Μυρσίνια», τοῦ Κάτω Τρίτους, τῆς Μάννας Γέρας, τοῦ Πληγωνίου καὶ τοῦ Ὑψηλομετώπου.

Ἀρχαῖα ἐρείπια συνοικισμῶν συναντῶνται καὶ εἰς θέσιν «Κεραμιδαρία» Πέτρας, ὅπου εὐρέθησαν τάφοι καὶ νομίσματα Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, εἰς θέσιν «Ἁγιος Δημήτριος» Πέτρας, εἰς θέσιν «Μέσσα», νοτιῶς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, εἰς θέσιν «Παληόλουτρο» Λουτρῶν καὶ εἰς θέσεις «Φτέλια», ὅπου ἀρχαῖος λιμὴν, «Κοπέλας», «Φαρά», «Τάρτη», «Μπαμπαδούλα», Λάμπου - Μύλων, «Μονοσάδο» Κάτω Τρίτους, «Μάγινα» Ἰππείου, «Κήπος Πατρικίου» Παππάδου, Ἄνοιχτός, Παληός ὅπου λείψανα ἀρχαίων λιμενικῶν ἔργων, Ἀποθήκα, Λιάτα καὶ Καλαμιὰ καὶ Τριψίχι Βοροῦ.

Ἄλλὰ καὶ αἱ τοπωνυμῖαι «Τσόνια» (κιόνια), «Κιουποῦ - γερὶ» (Πιθότοποι) καὶ πλῆθος ἄλλων τοπωνυμιῶν καὶ θέσεων, εἰς μερικὰς τῶν ὁποίων σώζονται σεβαστὰ ἐρείπια, μαρτυροῦν τὴν ὕπαρξιν ἀρχαίων ἀκμαζόντων συνοικισμῶν.

ΛΑΡΙΣΣΑΙ ΚΑΙ ΛΑΡΙΣΣΑΙΑΙ ΠΕΤΡΑΙ

Ἡ Λέσθος κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν, ὡς γνωστόν, ἔφερε πολλὰ ὀνόματα, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ Πελασγία.

Περὶ τὸ 1507 π.Χ., μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος (1680 π.Χ.) «ἐρήμου οὐσης» τῆς νήσου, οἱ Πελασγοί, ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Ξάνθον, υἱοῦ τοῦ Τριόπου, βασιλέως τῆς Τροϊζήνης (Διόδωρος Σικελιώτης V, 81), μετώκησαν εἰς τὴν Λέσθον. Ἴσως ὁμοίως ὁ λαὸς οὗτος νὰ ἀποτελήτῃ ἀπὸ παλαιὰ ἀρχαῖκα στοιχεῖα ἢ Κρήτας.

Οἱ Πελασγοὶ κατὰ τὴν εἰς Λέσθον διαμονὴν των, ἐγκατέλειψαν πλεῖστα

ῥσα μαρτύρια τῆς προόδου καὶ τῆς τέχνης αὐτῶν. Ταῦτα εἶναι τὰ Πελασγικὰ τεῖχη καὶ αἱ Λάρισσαι αὐτῶν. Τὰ Πελασγικὰ τεῖχη εἶναι κτισμένα μετὰ μεγάλους ξεστοὺς λίθους, τοῦ αὐτοῦ περιήπου μεγέθους καὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματος, προσηρμοσμένους πρὸς ἀλλήλους ἄνευ ἀμμοκονίας. Αἱ δὲ «Λάρισσαι» εἶναι ἐρείπια τῶν πόλεων τῶν. Τὰ μνημεῖα ταῦτα προκαλοῦν καὶ σήμερον ἀκόμη τὴν ἐκπληξιν καὶ διὰ τὴν σταθερότητα καὶ διὰ τὴν τεχνικὴν αὐτῶν κατασκευὴν.

Περὶ τῆς θέσεως τοιούτων μνημείων ὁ Στράβων (Θ, 440) ἀναφέρει «τῆς δὲ Μυτιλήνης ἀπὸ πεντήκοντα σταδίων εἰσὶ Λαρισσαῖαι πέτραι κατὰ τὴν ἐπὶ Μηθύμνης ὁδόν». Διὰ τούτων ὀρίζεται ἡ θέσις «Λάρ' σσος», παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου Γέρας καὶ εἰς ἀπόστασιν 10 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης κειμένη. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀποκρήμου πετρῶδους λόφου, σώζονται τοιαῦτα ἐρείπια ἀπὸ πέτρας. Παρόμοια καλόκτιστα Πελασγικὰ τεῖχη, μαρτυροῦντα τὴν ὑπαρξιν Πελασγῶν ἐν Λέσβῳ, εὐρίσκονται καὶ εἰς θέσιν «Περάδου» κάτωθεν τῆς Ἰαγρας, «Κεράνια» τῶν Χυδῆρων, εἰς Ἄρισθην, εἰς θέσιν «Βίγλα» τῆς ἀρχαίας Ἐρεσσού, εἰς τοποθεσίαν «Λαρτσῆ» ἔξωθι τῆς Ἐρεσσού καὶ εἰς θέσιν «Τσίνια» μεταξὺ Παρακοίλων καὶ Καλλονῆς.

ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Τὸ πρὸς ἀνατολὰς τμήμα τῆς Μυτιλήνης, ἀπετέλει μέχρι τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα νησίον «πρόκειται δ' ἀμφοῖν νησίον μέρος τῆς πόλεως ἔχον αὐτόθι συνοικούμενον» (Στράβων ΙΓ, 617). Μετὰ ταῦτα ἀπετέλεσε χερσόνησον, ἐπὶ ὑψώματος τῆς ὁποίας, ὡς φαίνεται, ἔκειτο ἡ ἀκρόπολις τῆς ἀρχαίας Μυτιλήνης.

Τὸ νῦν ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, ὀρθοῦται μεγαλοπρεπῶς τὸ καλῶς διατηρούμενον Φρούριον, τῆς νεωτέρας βεβαίως πόλεως τῆς οἰκισθείσης ἐπὶ τῆς παλαιᾶς. Τὰ τεῖχη τῆς, καθὼς σαφῶς διακρίνεται, δὲν εἶναι ἐκτισμένα κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, ἐξ ὀλοκλήρου. Μία ἐπιγραφή ἐπ' αὐτοῦ μᾶς λέγει ὅτι ἀνεκαίνισθη τὸ 1373, ὅτε ἡγεμὼν τῆς νήσου ἦτο ὁ Φραγκίσκος Γατελουζος. Ἡ κτίσις ὁμῶς αὐτοῦ ἀνάγεται εἰς πολὺ παλαιότερους χρόνους, τοὺς Ρωμαίους καὶ πρό, ἀκόμη.

Ἡ ἱστορία, ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὁμιλεῖ περὶ τειχίσεως καὶ ὄχυρῶν τῆς Μυτιλήνης· δὲν γνωρίζομεν ὁμῶς ἂν εἰς τὰς ὄχυρώσεις ταύτας περιλαμβάνεται τμημά τι τοῦ σωζομένου Φρουρίου. Πάντως πολλὰ ἐνεπίγραφα πλάκες καὶ ἔτεραι μετὰ διαφόρους γλυφάς, ὡς καὶ πλήθος σπονδύλων, προερχόμενα ἐκ διαφόρων ἀρχαίων μνημείων, εὐρέθησαν ἐντειχισμένοι ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Φρουρίου. Οὕτω ἀντίγραφον ψηφίσματος τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου, εἰς ὃ περιλαμβάνεται ἀπόφασις τοῦ Μεγάλου Πομπηίου κατὰ τὴν εἰς Μυτιλήνην ἐπίσκεψίν του τῷ 62 π.Χ., εὐρέθη πρὸ ἐτῶν ἐντειχισμένον κατὰ τὸ δυτικὸν τεῖχος τοῦ Φρουρίου ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου Fabricius. Τοῦτο φυσικὰ δὲν σημαίνει ὅτι ἡ στήλη αὕτη τοῦ ψηφίσματος ἐντειχίσθη καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν. Ἴσως πολὺ μεταγενέστερα. Τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὰς εἰς τὸ Φρούριον ἐντειχισθείσας πλάκας τοῦ «Ποταμωνείου» μνημείου, τὸ ὁποῖον ἠγέρθη κατὰ τὸ 26—25 π.Χ.

Τὸ φρούριον Μυτιλήνης ἀναφέρεται, εἰς ἐπίσημον ἐνετικὸν κατάλογον τοῦ 1260, μεταξύ τῶν ὀχυρωτάτων καὶ διενεργούντων πειρατείας.

Ἀνασκοποῦντες τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, τὰ σημαντικώτερα ἱστορικὰ γεγονότα ἅτινα συνδέονται μὲ τὸ Φρούριον, εἶναι ἐν περιλήψει τὰ κάτωθι :

α) Ἡ χρονικὴ περίοδος 1355 ἕως 1462, κατὰ τὴν ὁποίαν διετέλεσε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γατελοῦζων, οἵτινες πολλὰς ἀνακαινίσεις αὐτοῦ ἐπέφεραν καὶ πολλοὺς πύργους καὶ κτίσματα ἐντὸς αὐτοῦ κατεσκεύασαν.

β) Ἡ κατὰ τὸ 1462 ἠπολιορκία αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ Β', διαρκέσασα ἐπὶ 27 ἡμέρας μέχρι τῆς καταλήψεως. Ἐκ τοῦ σωζομένου ἡμερολογίου τῆς πολιορκίας, συντεταγμένου ὑπὸ τοῦ τότε καθολικοῦ ἐπισκόπου Μυτιλήνης Λεονάρδο Ἰουστινιάνη, ἐξάγεται ὅτι τὸ Φρούριον ἦτο μεγαλύτερον ἀπ' ὅτι σώζεται καὶ περιελάμβανε πλῆθος προμαχῶνων μὴ σωζομένων σήμερον, ὡς καὶ ἀνεξαρτήτους πύργους. Οὕτω ἀναφέρεται ὁ πύργος Παναγίας, ὁ πύργος τοῦ βορείου λιμένος, καταστραφεῖς κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην, ὅστις φαίνεται εἰς μίαν Gravure τοῦ Choiseul Guffier, πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1782 καὶ εἰς παλαιὸν ξυλογράφημα τοῦ Dosso - Hildibran. Τὸ ἐπάκτιον φρούριον Μπουρτζί, καταστραφὲν ὑπὸ τῶν συγχρόνων διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ «Ἀγάλματος τῆς Ἐλευθερίας» καὶ ἡ ὀχυρὰ θέσις Μελανοῦδιον μὴ ὑφισταμένη σήμερον.

Περὶ τῆς θέσεως τοῦ Μελανοῦδιου τούτου πολλὰ ἔχουν γραφῆ, τοποθετοῦντα τοῦτο ἄλλοτε εἰς θέσιν «Καρὰ - Τεπέξ» (= Μαύρη κορυφή) ἀπέχουσαν 4,3 χιλιόμετρα ἐκ Μυτιλήνης καὶ ἄλλοτε εἰς Ἐπάνω - Σκάλαν Μυτιλήνης.

Κατὰ δὲ τὸν Ἀθανάσιον Χατζηδημόν (Λεσβιακὸν Ἡμερολόγιον 1950, σελ. 136-142) ὅστις ἔχει ὑπ' ὄψιν του καὶ α) τὸ Isolario τοῦ Bartolommeo Zamberti, β) τὸ βιβλίον τοῦ Christoph. Buoncelmonti : Librum insularum Archipelagi, Lipsiae et Berolini 1824, γ) τὸ βιβλίον τοῦ Δούκα Byzantina Bonnæ 1834, δ) τὸ βιβλίον τοῦ Γ. Α. Ἀριστείδου : Τετραλογία Πανηγυρική, Ἀθήναι 1863 καὶ πολλοὺς ἄλλους, τοποθετεῖ τὸ Μελανοῦδιον εἰς θέσιν ὅπου μέχρι τοῦ 1922 ἔκειτο τὸ «Καστέλλι» καὶ ὅπου νῦν ὑψώνεται τὸ «ἄγαλμα τῆς Ἐλευθερίας».

Ὁ δὲ λόγιος Φ. Δήμου, τοῦ ὁποίου σχετικὴν μελέτην ἔχω ὑπ' ὄψιν, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν του τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Λεονάρδου Ἰουστινιάνη, λέγει ὅτι πρόκειται περὶ βοθητικῆς φρουρίου «In partem procliviorum suburbii inferioris» κειμένου εἰς Ἐπάνω Σκάλαν, χαμηλότερον τοῦ μεγάλου Φρουρίου τοῦ ὁποίου ἦτο εἰς ἰσχυρὸς προμαχῶν. Ὁ Δούκας ἐν τῷ βιβλίῳ του Historia Byzantina γράφει «... ὁ τύραννος ἀφῆκε τὸν αὐτοῦ βεζύρην Μαχμούτ τοῦ πολιορκεῖν Μυτιλήνην καὶ δὴ τὰς πετροβόλους σκευὰς ἀντικρῦ παραστήσας καὶ πετροβολῶν, τὸ ἐν μέρος τῆς πόλεως τὸ λεγόμενον Μελανοῦδιον κατὰ γῆς ἔρριψε, ὁμοίως καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τοὺς προμαχῶνας καὶ πύργους ὀρῶντες οὖν οἱ ἐντός...».

Κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ τῷ 1771, διαρκούντος τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, ὑπὸ τοῦ Ὀρλώφ, ἀναφέρονται δύο φυλακαὶ ἐντὸς τοῦ Φρουρίου, τοῦ Μουσα - Μπαμπά καὶ τῆς πλησίον τοῦ Ἀγὰ Καπουσοῦ φυλακῆς Πυρελί-

κείμενοι πιθανώς εις τὸν πλησίον τῆς κεντρικῆς πύλης τοῦ Φρουρίου σωζόμενον σήμερον πύργον.

Κατὰ τὰ τελευταία ἔτη τῆς τουρκοκρατίας, τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ Φρουρίου ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς στρατώνες, τὸ μεσαῖον ὡς φυλακαὶ ὑποκαταδίκων καὶ τὸ κατώτερον ὡς συνοικισμὸς κυρίως πτωχῶν τούρκων· ὅλοι δὲ αἱ πύλαι αὐτοῦ ἐφυλάσσοντο ὑπὸ στρατιωτῶν. Εἰς τὸ μεσαῖον τμήμα ὑπῆρχεν ἀγορά, εἰς δὲ τὰ οἰκήματα αὐτοῦ διέμενον οἱ εἰς ἐγκάθειρξιν ἐν τῷ Φρουρίῳ καταδικασθέντες.

Κατὰ τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1908, ἐνεκλείσθησαν ἐν τῷ Φρουρίῳ οἱ ἀντίπαλοι τῶν νεοτούρκων, οὐχὶ ὅμως καὶ οἱ ἐξέχοντες τούρκοι οἵτινες διέμενον ἐν τῇ πόλει ὑπὸ ἐπιτήρησιν. Εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ Φρουρίου ὑπῆρχον καὶ χριστιανικὰ ἀγίασματα, ὅπως τῆς «Γαλοῦσης Παναγίας», τὰ ὁποῖα ἀφελέστατα ἐξεμεταλλεύοντο οἱ τούρκοι. Εἰς τὸ αὐτὸ τμήμα τοῦ Φρουρίου ὑπῆρχον καὶ περίφημα μαντεῖα «καφεδομαντείας, χαρτομαντείας» καὶ ἄλλων, διενεργούμενα ὑπὸ γηραιῶν τούρκων, καλουμένων «ντεντέδων». Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, τὰ εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ Φρουρίου εὐρισκόμενα οἰκήματα, καθὼς καὶ τὸ πλεῖστον τῶν τειχῶν τοῦ τμήματος αὐτοῦ, κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ πληθυσμοῦ ὅστις κατέκλυσε τὸ Φρούριον. Εἰς τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ Φρουρίου ὑπῆρχον πολλὰ κανόνια, διὰ τῶν ὁποίων ἐσημαίνοντο διὰ δύο ἐκπυρσοκροτήσεων ἀπὸ τῶν τειχῶν αἱ πυρκαϊαὶ ἢ ἀπεδιδόντο τιμαὶ εἰς ξένα πολεμικὰ πλοῖα καταπλέοντα εἰς Μυτιλήνην. Τὰ κανόνια ταῦτα ἠξιοποιήθησαν τὸ 1909 ὑπὸ τῶν νεοτούρκων.

Τὴν 9ην Νοεμβρίου τοῦ 1912 ὑψώθη ἐπὶ τοῦ Φρουρίου ἡ Ἑλληνικὴ σημαία. Ἐκτοτε τὸ μὲν ἀνώτερον τμήμα τοῦ Φρουρίου ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὸν στρατωνισμὸν τοῦ ἐν Λέσβῳ Συντάγματος Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὸ δὲ μεσαῖον διὰ τὴν διαμονὴν πτωχῶν ἐλλήνων καὶ τὸ κατώτερον διὰ τοὺς τούρκους, οἵτινες ἀνέκαθεν διέμενον ἐν αὐτῷ. Τότε ἀκριβῶς ἤρχισεν ἡ μεγάλη λεηλασία τῶν τειχῶν, διὰ τὴν ἀνέγερσιν οἰκιῶν καὶ τὴν λιθόστρωσιν ὁδῶν. Ἐκτοτε δὲ ἐγκαταλειφθὲν εἰς τὸν πετροκαταλύτην χρόνον, διεσώθη μέχρις ἡμῶν εἰς ἣν κατάστασιν εὐρίσκεται. Ἀνασκαφαὶ ἐν τῷ Φρουρίῳ ἐξετελέσθησαν μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας τῷ 1913 διὰ τοῦ Ν. Κυπαρίσση, ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῷ 1919 διὰ τοῦ Δ. Εὐαγγελίδη καὶ ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν τῷ 1928 διὰ τῆς Winifred Lamb.

Διαμόρφωσις τοῦ Φρουρίου. Τὸ Φρούριον ἀποτελεῖτο ἀπὸ σύνολον τειχῶν, μεσαιωνικῶν καὶ προγενεστέρων, ὡς καὶ τουρκικῶν, μὲ διαφορετικὰς ὀχρώσεις, σύμφωνα μὲ τὴν κρατοῦσαν ἐκάστοτε τακτικὴν πολέμου. Εἰς τὸν αὐτὸν χώρον θὰ ἔκειτο καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς ἀρχαίας Μυτιλήνης καὶ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης ἐκτίσθησαν τὰ τεῖχη τοῦ Φρουρίου, συμπληρωθέντα ἀργότερον ὑπὸ τῶν Γενουατῶν καὶ τῶν Τούρκων.

Οὕτω διακρίνομεν ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ τεῖχη, μὲ τοὺς προμαχώνας. Τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἰδίως τὰ πρὸς τὸν βόρειον λιμένα καὶ τὴν Ἐπάνω Σκάλαν, εἶναι σαφῶς τουρκικῆς περιόδου, διακρινόμενα ἐκ τῆς παλαιότητος καὶ τὸ σύστημα τοῦ κτισίματος· ἀνταποκρινόμενα, διὰ τῶν φωλεῶν (μπου-

καπόρτες) τῶν κανονίων καὶ τὸ εἶδος τῶν ἐπάλξεων (τυφεκιστριῶν), εἰς τὴν νέαν μετὰ τὴν γενίκευσιν τῆς χρήσεως τῆς πυρίτιδος τακτικῆν.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τεῖχη, τὰ ἀνατολικά, ἔχουσιν ἐπέλθει διαρρυθμίσεις ὑπὸ τῶν τούρκων. Ταῦτα διακρίνονται μὲ τὸ πεντάπλευρον σύστημα τῶν ἀρχαίων φρουρίων. Καὶ εἰς τὸ μεσαιωνικὸν ὁμοῦς συγκρότημα τειχῶν ἔχουν ἐπέλθει ἀλλαγαὶ ὑπὸ τῶν τούρκων. Οὕτω ἴχνη τειχῶν, ἐμφανῆ ἄλλοτε, δεικνύουσιν ὅτι τμῆμα τοῦ μεγάλου λεγομένου φρουρίου περιελήφθη ἐντὸς τοῦ σωζομένου Φρουρίου, ἐνῶ τμῆμα αὐτοῦ ἔμεινεν ἐκτὸς, μὴ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κατόπιν ἐφηρμοσθείσης τακτικῆς πολέμου.

Αἱ ἐντειχισμένοι σήμερον ἐπὶ τῶν πυλῶν τοῦ Φρουρίου ἐπιγραφαί, μᾶς δίδουν ὀλίγα στοιχεῖα περὶ τῆς ἱστορίας του.

Οὕτω ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τειχῶν, δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ τῆς ἀνατολικῆς ἐξωτερικῆς πύλης, σώζεται πλᾶξ φέρουσα τὸ οἰκόσημον τῶν Παλαιολόγων, δικέφαλον ἀετὸν μὲ δύο Β καὶ ἀετὸν ἀπλοῦν. Παραπλεύρως ἐτέρα πλᾶξ μὲ τὰ πέταλα τῶν Γατελούζων καὶ ἐτέρα μὲ ἐπιγραφὴν εἰς παλαιὰν τουρκικὴν γραφὴν.

Ἐτέρα ἐπιγραφὴ βυζαντινὴ, ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἐσωτερικῆς πύλης, φέρει τὸν ἀετὸν, τὸ οἰκόσημον τῶν Παλαιολόγων, τὰ πέταλα τῶν Γατελούζων καὶ ἀραβικὴν ἐπιγραφὴν.

Ἐπιγραφὴ

Ἐτέρα πλᾶξ ἐντειχισμένη ἐπὶ πύργου τοῦ λεγομένου τῆς Βασιλίσσης, περίξ τοῦ ὁποῦ ὑφίστατο χάνδαξ, δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ τῆς ἀνατολικῆς ἐσωτερικῆς πύλης, φέρει ἐν τῇ μιᾷ ἄκρᾳ αὐτῆς τὸν ἀετὸν, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τὰ πέταλα τῶν Γατελούζων καὶ τὰ τέσσαρα Β· ἐκατέρωθεν δ' αὐτῶν τέσσαρας πλακᾶς μὲ ἀναγλύφους μορφὰς ταυρομάχων καὶ μονομάχων. Ἄλλη ἐπιγραφὴ μὲ λατινικοὺς χαρακτήρας, ἐντειχισμένη ἐπὶ τῆς μεσαιᾶς ἐξωτερικῆς πύλης, ἐσωτερικῶς, ἀναφέρει: «ἀνακαίνισε τὸ Φρούριον, τὸ 1370 τὸν μῆνα Ἄπριλιον, ὁ κύρης τῆς Λέσβου Φραγκίσκος Γατελούζος».

Εἰς τὴν μεσαιᾶν ἐσωτερικὴν πύλην, σώζεται καὶ ἐτέρα ἐπιγραφὴ λέγουσα: «1373 Πρώτῃ Ἄπριλιῦ ὁ ἔνδοξος Κύριος τῆς Νήσου Μυτιλήνης ἀνεκαίνισεν». Τὸ 1373 ἡγεμὼν τῆς νήσου Λέσβου, ἦτο ὁ Φραγκίσκος Γατελούζος· ὡς ἐκ τούτου εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται.

Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Φρουρίου, πρὸς τὴν Ἐπάνω Σκάλαν (Π. Σαμάρας, Λεσβιακὸν Ἡμερολόγιον, σελ. 273) καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν, σώζεται εἰς ὑψηλὸς πύργος, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ εἰς ὕψος τριῶν περίπου μέτρων, εἶναι ἐντειχισμένη λευκὴ μαρμαρίνη πλᾶξ, εἰς ἡμικυκλικὸν σχῆμα, ἣτις φέρει τὴν κατωτέρω ἐπιγραφὴν, εἰς παλαιὰν τουρκικὴν γραφὴν. «Στὸν καιρὸ τῆς Βασιλείας τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζὶτ Γ' τοῦ Πορθητοῦ, βασιλεύσας ἀπὸ

του 1481 έως 1512] υιού του Μεχμέτ Χάν, του οποίου το κράτος ως είναι παντοτινό και ως αύξηθη ή νίκη του, οικοδομήθηκε ο πανύψηλος αυτός πύργος με την επίβλεψη του Στρατιωτικού Ταξιάρχου Μυτιλήνης Άππουλαϊρρεδίν. 'Ο θεός ως εύκολύνη την πραγμάτωσιν τών θελημάτων του. 1501». 'Η ως άνω μετάφρασις, τῆ φροντίδι του Π. Σαμάρα, όφείλεται εις τόν γενικόν πρόξενον τῆς Τουρκίας Hakki Kentli και τόν λόγιον Δημοσθ. Τζώρτζογλου.

Κατά τόν Φ. Δήμου, μέχρι πρό τινων ετών υπήρχε συνέχεια τείχους, τó όποιον ἦναι τó σωζόμενον Φρουρίον με τόν πύργον του Βαγιαζίτ. 'Επί του τείχους τούτου υπήρχε στοά και πύλη επί τῆς όποίας ἦτο έντειχισμένη επιγραφή ἣτις ἔλεγε : «'Εδοσεν ό Θεός». 'Ετέρα επιγραφή εις τήν τουρκικήν, είναι έντειχισμένη επί του πύργου, δεξιὰ τῷ εισερχομένῳ τῆς ανατολικῆς έσωτερικῆς πύλης, όπου και τὰ σήματα τών Παλαιολόγων και Γατελούζων. 'Η επιγραφή αὕτη, έν έλευθέρᾳ μεταφράσει, λέγει περίπου τὰ ἑξῆς : «'Εν όνόματι του κυριάρχου τών πέντε θαλασσών και τών πέντε 'Ηπειρών ό Μεχμέτ Πασάς βοηθούμενος υπό του Μπεκιρ 'Αγά ανακαίνισεν τó φρούριον τούτο τó 1560». 'Αλλη επιγραφή επί τῆς μεσαίας έξωτερικῆς πύλης, όμιλεῖ δια τόν αὐτόν Πασάν και με τήν ἴδιαν χρονολογίαν, με τήν διαφοράν ότι τόν όνομάζει Γαζήν - Νικητήν. 'Επισκευαί του Φρουρίου ἔγιναν επίσης υπό του Νικολάου Γατελούζου (1460) και υπό του βοϊδόδα 'Εμπού Μπεκίρ (1677).

Τ ό έ σ ω τ ε ρ ι κ ό ν τ ο ὐ Φ ρ ο υ ρ ί ο υ. 'Εν τῷ μεσαίῳ Φρουρίῳ, δεξιὰ τῷ εισερχομένῳ τῆς ανατολικῆς έσωτερικῆς πύλης, σώζεται, σχεδόν άκέραιος, τετράγωνος πύργος, ό λεγόμενος «πύργος τῆς Βασιλίσης», όστις ἔχρησίμευεν επί τουρκοκρατίας τῆς νήσου, ως κατοικία επιφανοῦς τούρκου ('Αγά - καπουσου). 'Αργότερον, οι τούρκοι τόν ἔχρησιμοποίησαν ως πυριτιδαποθήκη (Μπαρουτχανέ), έν ἡ υπήρχον τότε και πάμπολλαι στρογγύλαι μπάλλαι πυροβόλων. 'Επί τών τειχῶν του πύργου τούτου, είναι έντειχισμένα, πλην τών άνωτέρω μνημονευθεισών πλακῶν, και πλείστα άνάγλυφα.

Διερχόμενοι κάτωθεν του πύργου τούτου, εισερχόμεθα έντós εύρυχώρου τετραγώνου πλατείας, περιοριζομένης υπό συγκροτήματος κατοικίων τουρκικού ρυθμού. Είς τó μέσον τῆς αὐλῆς, υπήρχεν ἔκκλησία τῆς όποίας άλλοτε διεκρίνοντο τὰ θεμέλια. 'Επ' αὐτῆς οι τούρκοι εἶχον κτίσει τζαμίον, του όποίου οὐδέν ἴχνος σήμερα φαίνεται. 'Η ἔκκλησία, κατά τήν παράδοσιν, ανήκεν πιθανῶς εις τήν μονήν Δαφνώνος. 'Επί τῆς νοτίου πλευράς του τείχους και εις ὕψος δεκαπέντε περίπου μέτρων από του επιπέδου τῆς αὐλῆς, ὕφίσταται έντós πύργου, εύρύχωρος κατοικία. 'Εναντι ταύτης και εις τήν βορειάν πλευράν, σώζεται καλῶς διατηρούμενον, επίμηκες κτίσμα πολλών δωματίων με έστίας, θολωτάς όροφάς και έξώστας. 'Υπό τó οικοδόμημα τούτο, εις τó υπόγειον, υπάρχουν επιμήκη διαμερίσματα, χρησιμοποιούμενα προφανῶς ως φυλακαί. 'Επί τῆς ανατολικῆς πλευράς τῆς αὐλῆς, είναι έντειχισμένοι περι τὰς ἑκατόν μαρμάριναι πλάκες ἔξ αρχαίων κτισμάτων, τινές τών όποίων φέρουν γλυφάς.

Προχωροῦντες πρὸς δυσμάς, συναντῶμεν ὑπογείους στοάς μεσαιωνικῆς

ἐποχής, ὡς καὶ ὑπολείμματα δεξαμενῶν. Δυτικώτερον, κείται κτίσμα χρησιμοποιοῦμενον τότε ὡς πυριτιδαποθήκη. Ἐναντι τούτου, εὐρίσκονται αἱ φυλακαὶ τοῦ Μουσᾶ - Μπαμπᾶ. Ἀπέναντι τῶν πυριτιδαποθηκῶν, συναντῶμεν μικρὸν κτίσμα, παλαιὸν «τεκέν» δηλ. κελίον Μωαμεθανοῦ ἀναχωρητοῦ, φυλασσόμενον σήμερον ὡς δεῖγμα τουρκικῆς τέχνης.

Κατωτέρω, πρὸς τὸ δυτικὸν τεῖχος, εὐρίσκεται ὁ Μεδρεσές, μέγα διώροφον τουρκικὸν κτίσμα μετὰ πολλῶν δωματίων καὶ μετὰ μικροῦ τζαμίου ἦτο δηλαδὴ ἱεροδιδασκαλεῖον, ὡς γενικῶς πιστεύεται, ἡ δὲ ἀρχιτεκτονικὴ του, 16ου αἰῶνος, εἶναι ἀρίστη. Αἱ διαστάσεις αὐτοῦ 18,5X21 μ. Ἡ ὅλη κατασκευὴ του, ἐξ ἐρυθρωποῦ πωρολίθου. Κέκτῃται ὠραίαν στοὰν μὲ τόξα διπλῆς καμπυλότητος, στέγασιν ἐκ σκαφοειδῶν θόλων καὶ φουρνικῶν καὶ ὀξυκόρυφα παράθυρα.

Εἰσερχόμενοι ἐκ τῆς βορείας πύλης τοῦ Φρουρίου, συναντῶμεν δεξαμενὴν, εἰς ἀρίστην κατάστασιν σωζομένην. Αὕτη, κατὰ τὸν Φ. Δήμου, εἶναι ρωμαϊκῆς ἐποχής, κατὰ τὴν γνώμην δὲ ἐτέρων βυζαντινῆς, ἐπισκευασθεῖσα κατόπιν, πιθανῶς ἐπὶ Φραγκίσκου Γατελούζου καὶ ἀργότερον ὑπὸ τῶν τούρκων. Φαίνεται, κατὰ τὴν πρώτην ἐπισκευήν, ὅτι ἔχει χρησιμοποιηθῆ ὑλικὸν ἀπὸ κτίρια τῆς ἐπὶ Ρωμαίων αὐτονομίας τῆς Μυτιλήνης. Πληροῦται μὲ τὸ σύστημα τῆς συσσωρεύσεως ὀμβρίων ὑδάτων. Πιθανῶς ὁμως ἀργότερον, ἐπὶ τουρκοκρατίας τῆς Μυτιλήνης, νὰ ἐπληροῦτο διὰ πηγαίων ὑδάτων, μὲ τὸ σύστημα τῶν «τερεζίων», δεῖγμα τῶν ὁποίων ἐσώζετο πρὸ εἰκοσιπενταετίας εἰς τὴν πλατεῖαν Ἁγίου Γεωργίου Μυτιλήνης.

Πάντως, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ δεξαμενὴ αὕτη εἶναι τὸ εἰς καλύτεραν κατάστασιν διατηρούμενον ἐν τῷ Φρουρίῳ κατασκευάσμα. Χωρίζεται εἰς τρία διαμερίσματα· ἡ δὲ ἀψιδωτὴ ὀροφὴ αὐτῆς στηρίζεται ἐπὶ τετραέδρων λιθοκτίστων κίωνων. Εἰς τὸ μέσον αὐτῆς ἴστανται κίονες, ἐπὶ δὲ τῶν τοιχῶν εἶναι ἐντειχισμένοι βαθμίδες, ὧν ἡ ἀνωτέρα ἀναβαθμὴ, ὑπερέχει τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐναποθηκευομένου ὕδατος. Τὰ ἀνωτέρω, φυσικά, μᾶς γεννοῦν καὶ ἄλλας ἀπόψεις. Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἰχνῶν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος, ἅτινα κατέλειπεν ἐπὶ τῶν τοιχῶν αὐτῆς, περιελάμβανε ὑπὲρ τὰ 3000 κ.μ. ὕδατος· ἡ δὲ ὅλη χωρητικότης αὐτῆς εἶναι ὑπὲρ τὰ 4000 κυβ. μέτρα.

Παραπλεύρως τῆς δεξαμενῆς ταύτης, ὑπάρχει εἰς ἀρκετὸν βάθος ἔτερα δεξαμενὴ ὑπόγειος. Παραλλήλως καὶ εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν ταύτης, κείται καὶ ἔτερα ὑπόγειος δεξαμενὴ ἢ τὸ καὶ πιθανώτερον ὑπόγειος ἀποθήκη. Αἱ δύο αὐταὶ δεξαμεναὶ διακρίνονται ἐκ μικρῶν κυκλικῶν ὀπῶν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους.

Ἄλλὰ, πλὴν τούτων, καὶ πλῆθος ἄλλων ἐρειπίων εὐρίσκονται ἐν τῷ Φρουρίῳ, ὡς τὰ τοῦ παλατιοῦ τῶν Γατελούζων· ὡς ἐπίσης καὶ πλῆθος τεμαχίων κίωνων, κιονίσκων, πλακῶν γλυπτῶν καὶ μῆ, σαρκοφάγος μὲ τὰ τέσσαρα

$B \frac{B}{B} | \frac{B}{B}$ καὶ τὰ πέταλα τῶν Γατελούζων καὶ ἄλλα κατασκευάσματα νεωτέρων χρόνων.

Ἀξιοσημείωτον εἶναι καὶ δέον νὰ δοθῆ εἰς τοῦτο ἰδιαιτέρα προσοχὴ, τὸ πλῆθος τῶν εἰς ἀρκετὰς δεκάδας ἀνερχομένων κίωνων καὶ σπονδύλων αὐτῶν,

ὡς καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἐντειχισμένων ἀναγλύφων πλακῶν ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τείχους, τὸ πρὸς τὴν Ἐπάνω Σκάλαν, ἀνεγερθέντος προφανῶς ἐπὶ τουρκοκρατίας τῆς Μυτιλήνης. Οὕτω, τὰ εἰς Ἐπάνω Σκάλαν κτίσματα, ὅπου καὶ ἡ κυρίως τότε Μυτιλήνη, ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν κατοίκων, οἰκοδομηθέντων διὰ τούτων τῶν προσθέτων τειχῶν.

Γενικῶς ὁμιλοῦντες, τὸ φρούριον Μυτιλήνης, τὸ νομιζόμενον κατὰ τὸν ἐνετικὸν κατάλογον τοῦ 1260, ὡς ἐν ἑκ τῶν ὄχυρωμάτων, ἐπὶ δὲ τῆς ἐποχῆς τῶν Γατελούζων, ὡς τὸ ὄχυρῶτερον τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ φρουρίων καὶ ἀπόρητον κατὰ τὴν γνώμην τῶν Μυτιληναίων, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξη εἰς τὰς βολὰς τῶν πυροβόλων καὶ ἐξεπορθήθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ. Φυσικὰ καὶ οἱ τούρκοι, ὡς προείπομεν, πρὸς ἰδίαν αὐτῶν ἄμυναν, τὸ ἐπεσκεύασαν καὶ προσέθεσαν μάλιστα καὶ τείχη καὶ πύργους ἰσχυροῦς.

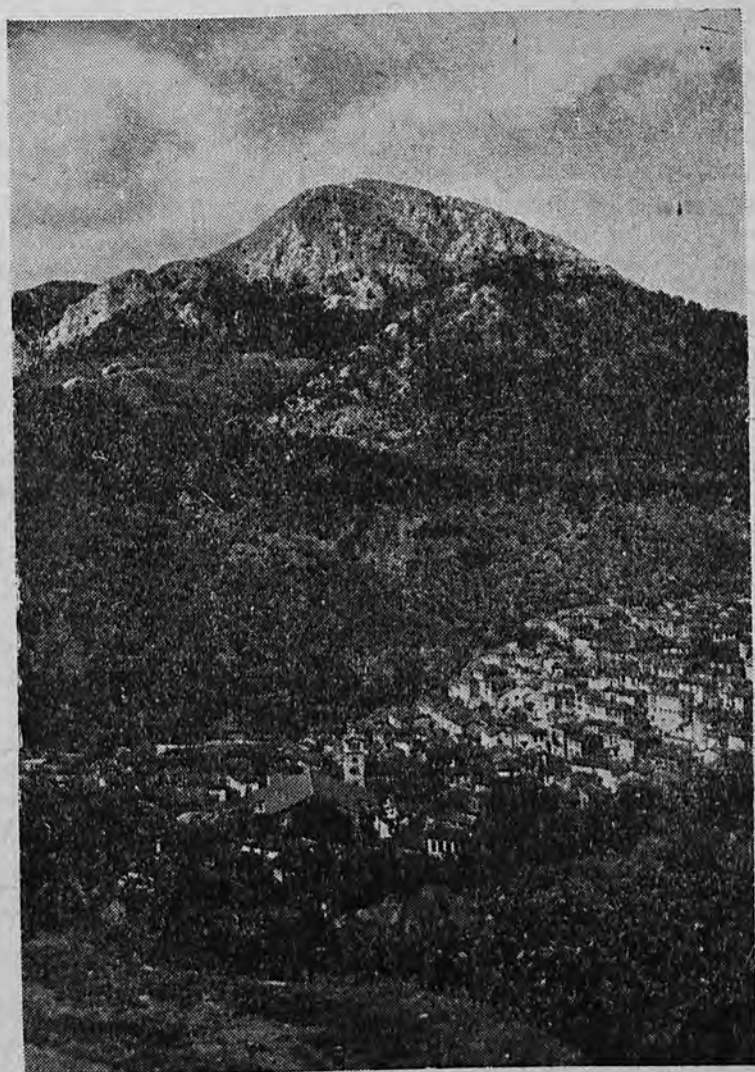
Παρ' ὅλον δὲ τὸ χρονικὸν διάστημα ποῦ παρήλθεν ἀπὸ τότε, παρ' ὄλην τὴν ἐγκατάλειψιν καὶ τὴν συστηματικὴν αὐτοῦ λεηλασίαν, τὰ τείχη του, ὡς φαίνεται, διατηρηθέντα μέχρι σήμερον, εἶναι ἀριστουργήματα μεσαιωνικῆς ὄχυρωματικῆς τέχνης. Καὶ ὑψώθη μὲν ἐπὶ τῆς κεντρικῆς ἐπάλξεως αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ Δήμου, τοῦ Ἐπαγγελματικοῦ Ἐπιμελητηρίου καὶ τῶν προσκόπων, τὴν 8ην Νοεμβρίου 1956, ἡ Ἑλληνικὴ σημαία, πραγματικὸν κόσμημα τοῦ φρουρίου, πλὴν ὅμως διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πράγματι τὴν ἀρμόζουσαν εἰς αὐτὸ τουριστικὴν ἀξίαν, πολλὰ δεόν νὰ συντελεσθοῦν εἰσέτι.

Εἰς τὸν ἐπισκεπτόμενον σήμερον τοῦτο, παρουσιάζει εἰκόνα ἐγκαταλείψεως, λόγῳ τοῦ δυσβάτου ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ, προκληθέντος ἐκ τῶν πολλῶν ἀκανθῶν καὶ ἀγρίων θάμνων οἵτινες φύονται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐγκαταλείψεως του. Αἱ ἐπάλξεις ἐπίσης χρῆζουν συμπληρώσεως εἰς τὰ σημαντικώτερα σημεῖα αὐτοῦ καὶ κάποιαν βαυτεράν μελέτην περὶ τοῦ ὑλικοῦ καὶ τοῦ τρόπου τῆς πραγματοποιουμένης ταύτης συμπληρώσεως· διότι αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι εἰς μερικὰ σημεῖα ἐπισκευαὶ ἐπάλξεων τινῶν, μὰς παρουσιάζονται κακότεχνι, ἀπάδουσαι εἰς τὴν δόμησιν τοῦ συνόλου.

ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΜΗΘΥΜΝΗΣ

Τὸ φρούριον Μηθύμνης κεῖται ἐπὶ ὑψώματος, ἄνωθεν τῆς ἀρχαίας καὶ βορείως τῆς συγχρόνου Μηθύμνης, εἰς ἀπόστασιν δὲ 61,9 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης. Εἶναι βυζαντινο - γενοατικῆς ἐποχῆς, ἀρκούντως διατηρημένον ἔχει δὲ ἀνακαινισθῆ τῷ 1373 ἐπὶ Φραγκίσκου Γατελούζου, καὶ ἐπισκευασθῆ ἀργότερον ὑπὸ τῶν τούρκων. Εἰς μέγεθος καὶ ἐπιβλητικότητα, ἔρχεται δεῦτερον μετὰ τὸ φρούριον Μυτιλήνης.

Ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ τούτου φρουρίου, τοῦ ὁποίου ὡς ἀνεφέραμεν τὰ τείχη διετηρήθησαν μέχρις ἡμῶν εἰς καλὴν κατάστασιν, σώζονται καὶ μία θύρα ξυλίνη, ἐπενδεδυμένη διὰ σιδηρῶν ἐλασμάτων εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πύλην αὐτοῦ, πυροβόλα, μπάλαι πυροβόλων, ὕδροδεξαμενὴ, ὡς καὶ πλείστα ἐντειχισμένοι ἐνεπίγραφοι πλάκες. Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους, εὐρίσκεται ἐντειχισμένη μαρμαρινὴ πλάξ με οἰκόσημον, τὸ ὁποῖον ἀτυχῶς ἔχει ἀποξεσθῆ. Ἦλθον εἰς φῶς καὶ πλείστα ἄλλα εὐρύματα, ἐξ ὧν καὶ μία ἐπιτύμη-

Μερική άποψη Ἀγιάσου.

βιος πλάξ, ἀναγομένη εἰς τῷ 1400 π.Χ. καὶ κεκοσμημένη διὰ παραστάσεως μιᾶς Δεσποίνης πλαισιουμένης ὑπὸ δύο ἐνετικῶν οἰκοσῆμων καὶ ὑπὸ μιᾶς ἐπιγραφῆς μὲ γοθτικά γράμματα, ἣτις λέγει «Ἐνθάδε κεῖται ἡ Δεσποινὴ ἡ Ἀντζινέτα μετὰ τῶν υἱῶν τῆς». Φυλάσσεται δὲ αὕτη, ἐν τῷ Μουσεῖῳ Λέσβου.

Συνοφίζοντες τὴν ἱστορίαν τοῦ Κάστρου, συνάγομεν τὰ κάτωθι σημαντικώτερα ἱστορικὰ γεγονότα.

Κατὰ τῷ 1442, ἐπὶ Δωρίνου Γατελοῦζου, ἀντέστη εἰς πολιορκίαν τῶν τούρκων. Τῷ 1457, ὁ Μωάμεθ Β΄, ὁ ἐπικαλούμενος Πορθητῆς, ἐξαπέστειλε κατ' αὐτοῦ στόλον σημαντικὸν ὑπὸ τὸν ἑπαρχον τῆς Καλλιπόλεως Ἰσμαήλ, ὅστις μετῆλθεν πᾶν μέσον διὰ τὴν ἐκπορθήσῃ τὸ ἰσχυρώτατον τοῦτο φρούριον ἠναγκάσθη ὁμως νὰ ἀποχωρήσῃ κατισχυμένος. Τῷ 1459 προσβάλλεται ἀνεπιτυχῶς καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν τούρκων, ἀποκρουσθέντων τούτων ὑπὸ τοῦ Δομινίκου Γατελοῦζου. Τέλος δέ, κατὰ τὸ 1462, ἐπὶ Νικολάου Γατελοῦζου, ὁ Μωάμεθ Β΄, ἀφοῦ κατέλαβε τὸ φρούριον Μυτιλήνης, ἔγινε κύριος ὀλοκλήρου τῆς νήσου καὶ τοῦ κάστρου Μηθύμης.

Περὶ τοῦ φρουρίου Μηθύμης, σώζεται εἰς θρύλος σχετιζόμενος μὲ πολιορκίαν τινὰ τούτου. Λέγεται ὅτι πολιορκουμένου τοῦ κάστρου ὑπὸ τῶν τούρκων καὶ τῶν πολιορκουμένων εὐρεθέντων εἰς δεινὴν θέσιν, διεσώθη τοῦτο ἀπὸ τὴν κατάληψιν, ὑπὸ κόρης ἡρώιδος, τῆς Ἀνριέττας Ντόρια. Ὁ θρύλος οὗτος ὁμοιάζει κατὰ πολὺ μὲ τὸν θρύλον τῆς Ζὰν ντ' Ἄρκ, τῆς Αὐρηλιανῆς παρθένου, τῶν Γάλλων.

Τὴν 27-7-1957, κατόπιν γενομένης τελετῆς, παρευρισκομένων ἀπάντων τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχῶν τῆς νήσου, ἐγένετο ἡ ἑπαρσις τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου.

«ΠΑΛΗΟΚΑΣΤΡΟ» Σκάλας Ἑρεσσοῦ

Ἐπὶ τοῦ λόφου «βίγλα» ὅπου ἔκειτο καὶ ἡ ἀρχαία πόλις Ἑρεσσός, καὶ ἐντὸς τοῦ συνοικισμοῦ Σκάλα Ἑρεσσοῦ, εἰς ἀπόστασιν 92,4 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, κεῖται κάστρον τι, ὀνομαζόμενον ὑπὸ τῶν χωρικῶν «Παληόκαστρο».

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, διακρίνονται καὶ ἴχνη ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας Ἑρεσσοῦ. Ἐκ τῶν σωζομένων δὲ ἐρείπιων, τῶν νεωτέρων φυσικά, φαίνονται τοιαῦτα διαφόρων ἐποχῶν, ἐξαγομένου ὅτι πρόκειται περὶ βυζαντινο - γενοατικῶν κάστρου.

Ἐκ τῶν τειχῶν τούτων, σώζονται τμήματα αὐτοῦ εἰς μερικὰ μόνον σημεία. Οὕτω, ἐν τῇ Ν.Α. γωνίᾳ αὐτοῦ, διατηρεῖται καλῶς στρογγύλος πύργος ἡ δὲ γωνία αὕτη, ἡ εἰς καλλιτέραν κατάστασιν σωζομένη, ἔχει ὕψος περὶ τὰ ἑνδεκα μέτρα.

Ἐν τῷ κάστρῳ σώζονται ἐρείπια κτισμάτων, σήραγγες καὶ μία γενοατικὴ δεξαμενὴ. Ἡ ὕδροδεξαμενὴ αὕτη, εἶναι τὸ μόνον καλῶς διατηρούμενον ἐν τῇ βίγλα κτίσμα. Ἡ ὀροφὴ αὐτῆς εἶναι ἀψιδωτὴ ἐν αὐτῇ δὲ ὑπάρχουσι δύο ὀπαὶ διὰ τὴν ἀντλησιν ὕδατος. Ἐχει καὶ δύο θύρας δι' ὧν κατέρχεται τις ἐντὸς αὐτῆς διὰ βαθμίδων.

Περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ κάστρου τούτου, ὀλίγα τινὰ μᾶς εἶναι γνωστά. Τῷ 1333, ἐθεωρεῖτο ὡς ἓν ἐκ τῶν ὀχυρωτάτων κάστρων τῆς νήσου· διότι ὅτε ὁ Γενοάτης Δομίνικος Κατάνιας (Cataneo), τὸ αὐτὸ ἔτος κατέλαβεν ὅλα τὰ φρούρια τῆς νήσου, δύο μόνον δὲν ἤδυνήθη νὰ ἐκπορθῆσιν, τὸ τῆς Ἐρεσσοῦ καὶ τῆς Μηθύμνης. Πάντως τῷ 1462, μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ φρουρίου Μυτιλήνης ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β΄, καὶ τῆς ὑπαγωγῆς ὀλοκλήρου τῆς νήσου ὑπὸ τοὺς τούρκους, ὑπήχθη καὶ τὸ κάστρον Ἐρεσσοῦ εἰς αὐτούς.

«ΠΑΛΗΟΚΑΣΤΡΟ» Ἀκρωτηρίου Ἐβραιοκάστρου

Εἰς ἀπόστασιν 65 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, 12 ἐξ Ἀντίσσης καὶ 7 ἐκ Σκαλοχωρίου, ἀνατολικῶς τοῦ φυσικοῦ λιμένος τοῦ Γαβαθᾶ, ἀνατολικῶς δὲ καὶ πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Βούλγαρης, ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἐβραιοκάστρου, κεῖται κάστρον τι ὀνομαζόμενον «Παλιόκαστρο», «Ὀθριάκαστρο» ἢ καὶ «κάστρο τῶν Γενοβέζων».

Κεῖται ὅπου καὶ ἡ ἀρχαία Ἀντισσα (πιθανὴ θέσις αὐτῆς) κατὰ τὸν Koldewey καὶ Lamb. Οἰκοδομήθη, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἀρχαίας πόλεως τῷ 168 π.Χ., ὅτε ἀνηγέρθη ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως Γενοατικὸς συνοικισμὸς, καὶ ἐγκατελείφθη κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν τῆς νήσου. Τὸ «Παλιόκαστρο» διατηρεῖται σχετικῶς καλῶς καὶ ἔρχεται εἰς μέγεθος καὶ ἐπιβλητικότητα τρίτον, μετὰ τὰ κάστρα Μυτιλήνης καὶ Μηθύμνης. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ὑψηλὰ τεῖχη 20 περίπου μέτρων μὲ ἐπάλξεις. Τὸ πρὸς τὴν θηρὰν τεῖχος προασπίζεται ὑπὸ τεσσάρων τετραγώνων πύργων, τοῦτο δὲ προασπίζεται ὑπὸ ἐτέρου τείχους, ὅπου καὶ πύλη αὐτοῦ. Τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν τεῖχη ἔχουσι κατακρημνισθῆ ὑπὸ τῶν κυμάτων. Ἐν τῷ κάστρῳ σώζονται εἰς σωροὺς ἐρείπια διαφόρων κτισμάτων.

ΚΑΣΤΡΟΝ ΚΑΛΛΟΝΗΣ

Εἰς ἀπόστασιν 40 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, Β.Α. τῆς Καλλονῆς, ἀνατολικῶς δὲ τοῦ κατερχομένου ποταμοῦ Τσικνιάς, ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἀρίσθης, εἰς θέσιν «Τσουμαῖλή», κεῖται τὸ ὀνομαζόμενον «Κάστρο Καλλονῆς», τὸ μετέπειτα τουρκικὸν «Καλλίνια - Χισσάρ» ἢ «Χισσάρ - κιοῖ».

Τὸ κάστρον τοῦτο, κείμενον ἐπὶ μικροῦ ὑψώματος, εἶναι τετράπλευρον, μὲ μῆκος ἐκάστης πλευρᾶς 16 περίπου μέτρων, διατηρουμένων καὶ ἀρκετῶν τμημάτων τοῦ περιβόλου του. Εἶς τινὰ σημεῖα, τὰ τεῖχη μετὰ τὴν ἐρείπωσιν τῶν ἔχουν ὕψος 3,50 τοῦ μέτρου. Ἡ πύλη αὐτοῦ κεῖται δεξιὰ τῆς βορείας πλευρᾶς. Ἐφ' ἐκάστης γωνίας αὐτοῦ ὑπάρχει πύργος· κάτωθεν δὲ αὐτῶν εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, εἶναι ἐκτισμένοι τέσσαρες προμαχώνες, ἀνὰ εἰς ἐφ' ἐκάστης γωνίας.

Παρατηρεῖται ὅτι εἰς ὕψος δύο περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς βάσεως, ἐπὶ τῆς ἐμφανῶς πεπαλαιωμένης τοιχοποιίας, ἔχουσι κτισθῆ ἐπίπεδοι τετράγωνοι πλίνθοι (πέντε πλίνθοι ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου σχηματίζοντες πάχος 20 ἑκατοστῶν) καὶ ἐπ' αὐτῶν ἔχει συνεχισθῆ ἡ ὑπόλοιπος τοιχοποιία, καταφανῶς

νωτέρα. Ἡ δὲ παλαιὰ τοιχοποιία, ἔχει ἐπιδιρρθωθῆ δι' ἐμφράξεων τῶν ρηγμάτων μὲ τεμαχισμένους κεράμους.

Ἐν τῷ κάστρῳ τούτῳ σώζονται καὶ λείψανα οἰκοδομῶν, δεξαμενῆς κ. ἄ. Εἶναι δὲ βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἐπισκευασθὲν ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἀργότερον, περὶ τὸ 1757, ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν τούρκων, ἀνεγερθέντος τοῦ κάστρου Σιγρίου

Περὶ τούτου σώζεται καὶ θρύλος ὅτι ἐντὸς κρύπτῃς αὐτοῦ ὑπάρχουσι θησαυροί. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως καὶ καθ' ἣν ὥραν ψάλλεται τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη», αἱ κρύπτῃς ἀνοίγουσι καὶ πᾶς τις διερχόμενος καὶ ἐπιτυχῶν τὴν κρύπτῃν, δύναται νὰ ἀποκομίσῃ ἐκ τοῦ θησαυροῦ κατὰ τὸ δοκοῦν. Δέον ὁμῶς νὰ σπεύσῃ νὰ ἐξέλθῃ, καθότι μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ψαλμοῦ κλείουσιν καὶ πάλιν αἱ κρύπτῃς. Ὁ θρύλος αὐτὸς ἐπιμόνως μυθεύεται εἰς πολλὰ χωρία τῆς Λέσβου, ὑπὸ διαφόρους παραλλαγάς.

«ΠΑΛΑΙΟΠΥΡΓΟΣ» ΒΡΙΣΑΣ

Εἰς ἀπόστασιν 50,8 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης καὶ ἐπὶ πλεόν 20' τῆς ὥρας πεζοπορίαν, δυτικῶς τοῦ χωρίου Βρίσα, βορείως τῆς συμβολῆς τοῦ Ἀλμυροποτάμου καὶ τοῦ παραποτάμου αὐτοῦ Λαγκάδα, ἐπὶ τῆς κορυφῆς γηλόφου δεσπόζοντος τῆς μικρᾶς πεδιάδος τῆς Μανδαλωμένης καὶ τῶν πέριξ, σώζεται μικρὸς πύργος καλῶς διατηρούμενος, καλούμενος ὑπὸ τῶν χωρικῶν «Παλαιόπυργος», ὅπως καὶ ἡ θέσις εἰς ἣν κεῖται «Παλαιόπυργος».

Ὁ πύργος οὗτος εἶναι τετράπλευρος, ἐκτισμένος ἐκ πελεκητῶν ἐντοπίων λίθων καὶ ἔχει μῆκος ἐξωτερικῶς πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς πλευρῶν αὐτοῦ 16 μ. καὶ πλάτος τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ νότον πλευρῶν αὐτοῦ 12 μ. Ἐσωτερικῶς ἔχει διαστάσεις 12X8· πάχους δὲ τείχους 2 μ. Χωρίζεται ἐσωτερικῶς διὰ τοίχου, ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, πάχους 1,5 μ. Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶναι ἀπροσδιόριστον. Σήμερον τὰ σωζόμενα τείχη ἔχουν ὕψος περὶ τὰ 25 μ.

Ἡ εἴσοδος κατεστραμμένη, κεῖται πρὸς βορρᾶν, δύναται τις δὲ νὰ εἰσέλθῃ διὰ κλίμακος ἐντὸς αὐτοῦ. Ὑπὸ τὸ δάπεδον αὐτοῦ, σώζεται καλῶς διατηρουμένη δεξαμενὴ ὕδατος, ὡς καὶ ὑπόγειος ἔξοδος ἄγνωστον ποῦ φέρουσα. Ἐπὶ ἐντειχισμένης ἐπὶ τοῦ τείχους πλακός, ἣτις ἀφαιρεθεῖσα ἀπωλέσθη, ἐνεγράφετο ἀνάγλυφος ὀπλῆ ἵππου, ἡγεμονικὸν σῆμα τῶν Γατελούζων, ἐξ ἧς ἐμφαίνεται ὅτι εἶναι κτίσμα τῆς ἐποχῆς τούτων (1355 - 1462 μ.Χ.).

«ΚΑΣΤΕΛΙ» Ἀγιάσου

Εἰς ἀπόστασιν 26 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, Β.Δ. τῆς κωμοπόλεως Ἀγιάσος καὶ εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν, κεῖται, ἐπὶ λόφου ὕψους 580 μ. καταφύτου μὲ πεύκα, κάστρον ἐνετικῆς ὡς φαίνεται ἐποχῆς, ὀνομαζόμενον «Καστέλλι», ἐξ οὗ καὶ ὁ λόφος ἐφ' οὗ κεῖται «Καστέλλι» ἀποκαλούμενος.

Εἰς τινὰ σημεῖα αὐτοῦ σώζονται μόνον θεμέλια τειχῶν, εἰς δὲ ἕτερα, τοῖχοι ὕψους 2 ἕως 3 μέτρων. Τὸ δυτικὸν τμήμα αὐτοῦ, τὸ καὶ κατεστραμ-

μένον, ἐκτίσθη κατὰ τὸν ἕνατον ἢ δέκατον μ. Χ. αἰῶνα, τὸ δὲ ἀνατολικὸν κατὰ τὸν δέκατον τρίτον μ. Χ. αἰῶνα. Ἡ εἴσοδος τοῦ κάστρου εὐρίσκεται πρὸς νότον.

Ἐν τῷ κάστρῳ ὑπάρχει, κατὰ πολὺ κωτερότερον δεξαμενῶν, ἐξωκκλήσιον τοῦ «Ἀστράτῃου». Παρὰ τὸ ἐξωκκλήσιον τοῦτο, σώζεται μικρὰ ὑπόγειος δεξαμενὴ ὕδατος, παλαιᾶς ἐποχῆς, πληρουμένη δι' ὀμβρίων ὑδάτων, δι' ἧς ὑδρεύονται οἱ ἀνερχόμενοι εἰς τὸ κάστρον. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ, ὑπάρχει καὶ ἑτέρα τοιαύτη κατεστραμμένη. Ὑπὸ τῶν χωρικῶν, ἡ πρώτη δεξαμενὴ ἐν χρήσει, καλεῖται «Πγαδέλ», ἧτοι μικρὸν πηγάδιον.

«ΠΑΛΗΟΚΑΣΤΡΟ» Γέρας — «ΚΑΣΤΕΛΙ» Γέρας

Βορείως τοῦ χωρίου Μεσαγρὸς καὶ Β.Δ. τοῦ χωρίου Παπάδος τῆς περιφερείας Γέρας, σώζονται ἐρείπια κάστρου ἀγνώστου ἐποχῆς, γνωστοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, ὡς «Κάστρον Γέρας» ἀποκαλούμενον δὲ ὑπὸ τῶν χωρικῶν τῶν περιοχῶν «Παληόκαστρο».

Τοῦτο κεῖται ἐπὶ πλαγίᾳς λόφου, ἐπὶ βραχῶδους ὄγκου καὶ εἰς ἀπόστασιν 23 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης διὰ τῆς ἀμαξιτῆς καὶ 15' τῆς ὥρας πεζοπορίαν. Εἰς ἀπόστασιν δὲ 17,5 χιλιομέτρων, διὰ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ μέσῳ τοῦ πορθμοῦ τοῦ κόλπου Γέρας. Εἶναι ἐκτισμένον ἄνευ ἀσβεστοκονιάματος (ξεροτρόχαλο) καὶ ἀπὸ τὴν νότιον πλευρὰν αὐτοῦ στερεῖται τείχους, λόγῳ τοῦ ἀποκρήμνου τοῦ ἐδάφους. Εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν, δυτικῶς, εὐρίσκεται ἡ θέσις «Ζῶσσα». Ὅπως πιστεύεται ὑπὸ τῶν κατοίκων, ἐξ ἐκείνου τοῦ σημείου «ἐζῶσαν» περιεκύκλωσαν τὸ κάστρον, ἵνα τὸ καταλάβουν οἱ ἐχθροί.

Δυτικῶς μεταξὺ Παπάδου καὶ Πλακάδου, ὑπάρχει ἑτέρα τοποθεσία καλουμένη «Καστέλλι», ἐν ἧ φαίνονται ἴχνη μικροῦ τινοῦ ἐνετικοῦ κάστρου.

Περὶ τοῦ «Κάστρου Γέρας», ὑπάρχει ὁ θρύλος τῆς «Μαλαματένιας κρεβατῆς». Ὁ λαὸς πιστεύει, ὅτι, τὸ μεσονύκτιον ἐξήρχετο ἡ βασιλοπούλα τοῦ κάστρου καὶ ὕφαινε «σὲ χρυσὸ ἀργαλιό» ἐπιστεύετο ἐπίσης ὅτι οἱ κτύποι τοῦ ἀκούοντο εἰς τὰ πέριξ, συνοδευόμενοι μὲ τραγούδι ἀγνωστον καὶ ἀκατάληπτον. Ἄλλος θρύλος: Εἰς τὴν Περιοχὴν τῆς Γέρας καὶ συγκεκριμένως εἰς θέσιν «Πειρασμοῦ Λάκκοι», ἐπιστεύετο ὅτι ἐξήρχοντο οἱ δαίμονες καὶ ἠμπόδιζαν τοὺς διαβάτες, τοὺς ἐπείραζαν καὶ τοὺς ἐβασάνιζαν ἢ τοὺς ὑπεχρέωναν νὰ χορεύουν.

ΚΑΣΤΡΟΝ ΣΙΓΡΙΟΥ

Εἰς ἀπόστασιν 94 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, εἰς τὸ χωρίον Σίγριον καὶ ἐπὶ τῆς παραλίας, σώζεται κάστρον τι νεωτέρας ἐποχῆς, ὀνομαζόμενον «κάστρον Σιγρίου».

Διατρεῖται εἰς ἀρίστην κατάστασιν καὶ σχεδὸν ἀκέραιον. Τμῆμα μόνον αὐτοῦ κατέρρευσε τῷ 1889, κατόπιν γενομένης, ἰσχυρᾶς σεισμικῆς δονήσεως ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ.

Σώζονται ἐν τῷ κάστρῳ, πυροβόλα καὶ πλεῖστα ἐντειχισμένοι ἀνεπί-

γραφοί πλάκες εἰς τὴν τουρκικὴν, αἵτινες πρέπει νὰ ἐρμηνευθοῦν χάριν τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. Τὸ ἐπάκτιον τοῦτο κάστρον, μικρὸν εἰς μέγεθος, πλὴν ὁμως προασπιζόμενον μὲ προμαχῶνας καὶ πύργους, μὲ θέσεις πυροβόλων (μπουκαπόρτες) ἐπ' αὐτῶν, ἀνηγέρθη τὸ 1757 ὑπὸ τῶν τούρκων, μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ «Κάστρου Καλλονῆς», δι' ἐπιβληθείσης φορολογίας τῶν περιφερειῶν Ἐρεσσοῦ, Ὑψηλοῦ καὶ Ἀντίσης. Ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ ὑπὸ τῶν τούρκων, μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς νήσου.

ΕΤΕΡΑ ΕΝ ΛΕΣΒΩ ΚΑΣΤΡΑ, ΠΥΡΓΟΙ ΚΑΙ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων κάστρον, ὑπάρχουν ἐν Λέσβῳ καὶ πλεῖστα ἄλλα κάστρα, πύργοι καὶ ὀχυρώσεις, τινὰ τῶν ὁποίων ἔχουν ἱστορικὴν ἀξίαν ἂν ὄχι καὶ ἐπιβλητικότητα ἀνάλογον τῶν μεγαλυτέρων κάστρον τῆς νήσου.

Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τούτων εἶναι τὰ κάτωθι :

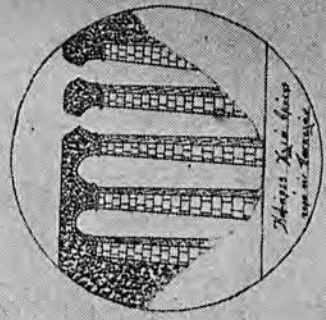
Βορείως τοῦ χωρίου Παράκοιλα, πλησίον τῆς θέσεως «Καλῆς Λαγκάδας», ἐπὶ τοῦ λόφου Ἰσσα, πύργος διαστάσεων 7,10X8,20 μ., ὅπου καὶ λείψανα ἀρχαίου συνοικισμοῦ καὶ μονιδρίου. Ἐν τῇ περιφερείᾳ Γέρας, εἰς θέσιν «Κοπέλας», ἐπὶ ὑψώματος, φαίνονται ἐρείπια ἀρχαίου φρουρίου καὶ οἰκοδομῶν, πιθανῶς τὸ ὀνομαζόμενον «κάστρον Ἀγ. Λιά». Ἐν τῷ χωρίῳ Ἀμπελικόν, μεσαιωνικὸς τετράγωνος πύργος ὕψους 16 μ. Δυτικῶς τῆς κωμοπόλεως Ἀγία Παρασκευή, ἐν τῇ περιοχῇ Κλοπεδῆ, λείψανα πολυγωνικοῦ τεῖχους βυζαντινο - γενουατικοῦ φρουρίου. Βορείως τῆς Ἀποθήκης, εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τοῦ κόλπου Καλλονῆς, λείψανα πύργου καὶ πολυγωνικοῦ ἀναλήμματος 40 μ. μήκους. Δυτικῶς τοῦ χωρίου Ἄγρα, λείψανα πύργου καλουμένου ὑπὸ τῶν χωρικῶν «Παληόκαστρο».

Ἰσαύτως, Β.Α. τῆς κωμοπόλεως Μανδαμάδος, ἐν τῇ κοιλάδι «Σαρακίνα», σώζονται λείψανα μεσαιωνικοῦ κάστρου, πιθανῶς τοῦ ἱστορικοῦ κάστρου τῶν Ἀγίων Θεοδώρων. Τοῦτο ἐπολιόρησεν ὁ Οὐρσάτο Ἰουστινιάνι τὸ 1464 καὶ περιέσφιγξεν τοὺς ἐν αὐτῷ τούρκους. Μικρὰ κάστρα ἐπίσης ἀναφέρονται εἰς τὰ χωρία Κεραμιά, ὅπου ἐπὶ παχέων τειχῶν τούτου ἔχει οἰκοδομηθῆ ἢ νέα ἐκκλησίαι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, εἰς Πέτραν (Παναγία Γλυκοφιλοῦσα), εἰς Παράκοιλα, ὡς καὶ κάστρον τι τοῦ Αὐγερινοῦ λεγόμενον. Ἀλλὰ καὶ πλεῖστα ἄλλα τοποθεσίαι τῆς νήσου δηλούμεναι διὰ τῶν τοπωνυμίων. Παλαιόκαστρον, Καστέλλι ἢ Κάστελλος, Βίγλα καὶ ἄλλα. Πρόδηλον τυγχάνει ὅτι εἰς τοιαύτας τοποθεσίας θὰ ὑπῆρχόν ποτε ὀχυρὰ καὶ πύργοι.

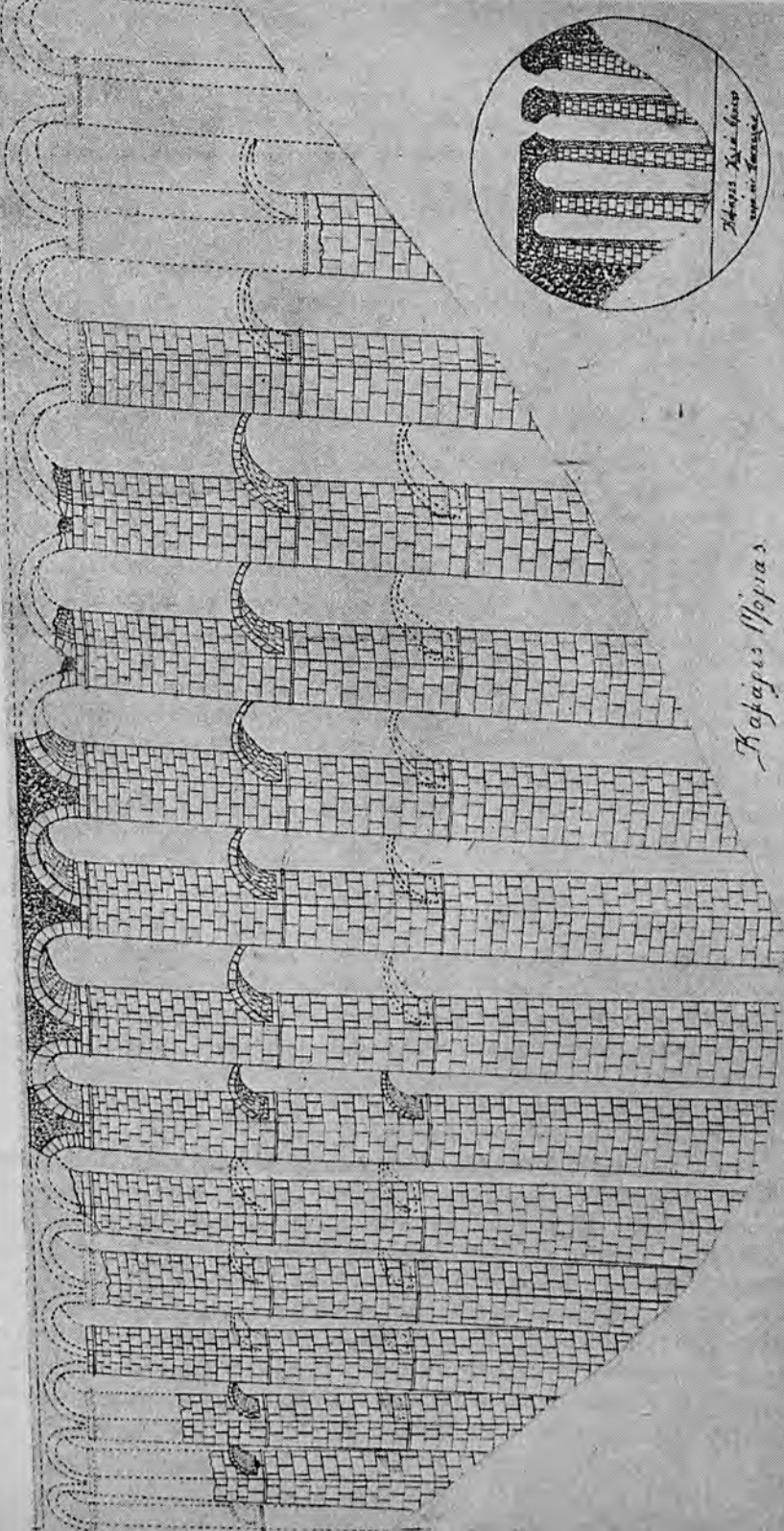
ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΥΔΡΑΓΩΓΕΙΟΝ (Καμάρες)

Ἀπὸ τῆς περιφερείας Ἀγιάσου μέχρι Μυτιλήνης, σώζονται τμήματα ὑδραγωγείου κτίσμα τῶν πρώτων τριῶν αἰῶνων μ. Χ., ὅταν ἡ Λέσβος ὑπήγετο εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν (88 π.Χ. - 313 μ. Χ.). Πιθανῶς τῶν Αὐγουστιανῶν χρόνων.

Τὸ ὄλον τοῦτο, θαυμασμοῦ ἀληθῶς ἄξιον, ἔργον, ἐδημιουργήθη ἵνα διοχετεύσῃ ὕδωρ πρὸς ὕδρευσιν τῆς Μυτιλήνης, ἐκ πηγῶν κειμένων ἐντὸς

Kafages Mopras

δάσους πεύκων, παρά τὸν ποταμὸν τῆς Λήμνου, τῆς περιφερείας Ἀγιάσου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἕκ Μυτιλήνης περὶ τὰ εἴκοσι ἕξ χιλιόμετρα, ἀκολουθουμένης φυσικὰ τῆς διαδρομῆς τοῦ ὕδραγωγείου.

Θὰ ἦτο ἐν τούτοις παρακινδυνευμένον νὰ ἐπιχειρήσωμεν λεπτομερειακὴν περιγραφὴν τῆς διαδρομῆς καὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ἀνευ γραπτῶν στοιχείων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὰ ὁποῖα, ἡμεῖς τοῦλάχιστον, δὲν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν. Ἀπὸ τὰς ἐπιμόνους ὁμως διαδρομὰς, τὰς ὁποῖας ἐπεχείρησα κατὰ μῆκος τῆς πιθανολογουμένης γραμμῆς τοῦ Ὑδραγωγείου τούτου, ἀπεκόμισα ὠρισμένας γνώσεις, αἱ ὁποῖαι, παρεντιθέμεναι εἰς τὰς ὑπὸ τῶν : Robert Koldewey (1890), Οἰκονόμου Σ. Τάξη (1909) καὶ Σ. Π. Κολαξιζέλλη (1947) γραφόμενα ἐπὶ τοῦ θέματος, προσπαθοῦν νὰ μᾶς δώσουν κάποιαν εἰκόνα ἀμυδρὰν τοῦ περιήμου αὐτοῦ Ρωμαϊκοῦ κτίσματος.

Τὸ ὕδραγωγεῖον τοῦτο, ὡς φαίνεται εἰς πολλὰ σωζόμενα τμήματα κατὰ τὴν διαδρομὴν αὐτοῦ, ἦτο αὐλαξ ἐμπλέκτου τοιχοδομίας ἐκ τραχείτου ἢ καὶ μαρμάρου, ἐπιχρισμένος ἐσωτερικῶς διὰ κοιιάματος ἀσβέστου καὶ κουρασανίου (συγκολλητικὸν μείγμα ἰσχυρὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ ξαντὸν βάμβακος, κόνιν κεράμου, ἔλαιον καὶ ἄγνωστὸν τι ἄλλο) καὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ ἐπιπέδων λίθων (πλάκες). Εἶχε χωρητικότητα 127.000 κυβ. μ., αἱ δὲ διαστάσεις τοῦ αὐλακος ἦσαν 0,35 ἕως 0,64Χ0,65 ἕως 0,80 μ. Ἦρχιζεν ἀπὸ τὸ λαγκαδι τοῦ Ντρίκου, διήρχετο διὰ τινος σήραγγος καὶ κατόπιν ἀπὸ τὸ τόξον τῆς Καμάρας τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἀνηραΐδας, συνεχίζετο εἰς θέσιν «Θυρίδια» ἢ κατ' ἄλλους «Θυμαράκια», ὅπου συναντῶμεν τμήμα τοῦ ὕδραγωγείου τούτου ἀπομακρυνόμενον δὲ ἐν συνεχείᾳ ἐκ τοῦ ποταμοῦ τῆς «Λήμνος» ἀριστερὰ καὶ βορειῶς αὐτοῦ, διήρχετο ἐπάνω ἀπὸ ἐν τόξον Καμάρας εἰς περιοχὴν Πασπαλά καὶ κατόπιν ὀλίγον μακρύτερον, ὑπὲρ τὰ τόξα τῶν τεσσάρων Καμαρῶν τοῦ ποταμοῦ τῆς Χλιάς θρύσης, τῆς περιφερείας Πασπαλά.

Παρακάμπτον ἀκολουθῶς τὰ ὑψώματα τοῦ Πασπαλά, προεχώρει πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ, διερχόμενον ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ χωρίου Λάμπρου Μύλοι καὶ παρακάμπτον τὸν παραπόταμον, τοῦ ποταμοῦ Εὐεργέτουλα, Ἐτζάκ - σοῦ, ἔκαμνε μεγάλην στροφὴν εἰς τὰ βορειῶς τοῦ χωρίου Κεραμιά βουνά, ὅπου συνήντα καὶ ἐτέρας ἐρειπωθείσας Καμάρας εἰς θέσιν «τὰ θρυσούδια», ἐντὸς ὑπερτροφικῶν σήμερον βάτων. Συνεχίζετο ἀκολουθῶς εἰς τὰ νότια πλευρὰ τοῦ ἀποκρήνου λόφου Λάρ' σος, διήρχετο ἀπὸ τὰ τόξα τῶν δέκα ἐπτὰ Καμαρῶν τῶν κειμένων Ν. Δ. καὶ πλησίον τοῦ χωρίου Μόρια καὶ ἐκεῖθεν κατηυθύνετο πρὸς τὴν Μυτιλήνην.

Ἡ Καμάρα τῆς Ἀνηραΐδας εἶναι μία, μὲ ἓνα τόξον καὶ δύο κολώνας ἐκατέρωθεν αὐτοῦ, ὕψους 4,12 μ., κεῖται δὲ παρὰ τὴν ἔνωσιν τοῦ ὁμωνύμου ποταμίσκου μετὰ τοῦ ποταμοῦ τῆς Λήμνου. Τὰ δύο σκέλη αὐτῆς ἔχουν ἀνεγερθῆ μὲ μεγάλας ἄσπρας πέτρας αἰτίνες μεταφέρθησαν ἐκ σημείου τινὸς μακρὰν τῆς περιοχῆς ταύτης εὐρισκομένου, καθ' ὅτι εἰς τὴν γύρω τοποθεσίαν δὲν ὑπάρχει τοιοῦτον λατομεῖον. Ἡ ἐκατέρωθεν τοιχοποιία ἔχει γίνεσθαι ἀπὸ μαυριδερᾶς πέτρας ἐκ τῶν εὐρισκομένων εἰς τὸν πλησίον πευκῶνα. Σήμερον, τὸ τόξον τῆς ἀμάρας ταύτης ἔχει ἡμικαταστραφῆ. Ἐπιστεύετο ὅτι εἰς τοὺς περὶ τὸν ρύακα τῆς Ἀνηραΐδας συσκίους τόπους, κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ὑδάτων «Ἀνηραΐδα» καὶ ὅτι ἐλούετο ἐντὸς βόθρου

(του εύρισκομένου όλίγον ύψηλότερον από την ένωση του αύτου ποταμού με τόν τής Λήμνου), με τὸ ὕδωρ ποὺ καταπίπτει ἀπὸ τὸν ὑπεράνω τοῦ βόθρου· εύρισκόμενον μικρὸν καταρράκτην.

Ἡ Καμάρα τοῦ Πασπαλά εἶναι μία, με ἕνα τόξον ἄνευ σκελῶν.

Αἱ Καμάραι τῆς Χλιάς δρύσης εἶναι τέσσαρες συνεχόμεναι· εύρίσκονται δὲ όλίγον ὑψηλότερον ἀπὸ τὴν συμβολὴν τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ μετὰ τοῦ τῆς Λήμνου, εἰς τὴν περιοχὴν Πασπαλά καὶ ὀλίγον δυτικώτερον τοῦ χωρίου Λάμπου Μύλοι. Ἡ εύρισκομένη εἰς τὸ χαμηλότερον σημείον τῆς μικρο-χαράδρας Καμάρα, ἔχει ὕψος 18 περίπου μέτρων. Τὸ δὲ μήκος τοῦ διερχομένου ἄνωθεν τῶν τόξων τῶν Καμαρῶν ὕδραγωγείου, ἐκ τῆς μιᾶς πλευρᾶς εἰς τὴν ἑτέραν, εἶναι 35 περίπου μέτρα. Καὶ τὰ πέντε σκέλη τῶν τόξων, ἴστανται ὡσὰν τετράεδροι ὕψηλοι κίονες, τῶν ὁποίων ἐκάστη ἔδρα ἔχει περὶ τὰ τρία μέτρα πλάτος. Καὶ αὗται εἶναι κατεσκευασμένα με μεγάλας ἄσπρας πέτρας, αἱ ὁποῖαι, ὡς λέγεται, μετεφέρθησαν ἀπὸ τό, εἰς τὸν ἔναντι ἐλαιῶνα, εύρισκόμενον παλαιὸν λατομείον τῆς «Κμάσας».

Σήμερον, ἀπὸ τὰς τέσσαρας Καμάρας, αἱ πρὸς τὸ μέρος τοῦ πευκῶνος εύρίσκόμεναι δύο, διατηροῦνται καλῶς με τὰ τόξα των, ἐνῶ αἱ πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἐλαιῶνος εύρίσκόμεναι ἕτεροι δύο, ἔχουσι κατεστραμμένα τὰ τόξα των. Τὰ διατηρούμενα δύο τόξα, δεικνύουν μεγαλύτεραν ἀντοχὴν ἀπὸ τὰς ὑποστηριζούσας αὐτὰ κολῶνας, εἰς τὸν πετροκαταλύτην χρόνον· ἀλλὰ, σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ αὗται θὰ καταστραφοῦν. Ἐπ' αὐτῶν φύονται ἄγριοι θάμνοι καὶ χόρτα ἅτινα ἀποκολλοῦν τὰς πέτρας διὰ τῶν ριζῶν των· ἀλλὰ καὶ τὸ ὕδωρ τῶν βροχῶν, αἱ ὑψηλαὶ θερμοκρασίαι καὶ οἱ παγετοί, ὑποβοηθοῦν τὴν ἐρείπωσιν των. Χρειάζεται βεβαίως συντήρησις καὶ ἀναστήλωσις με ὑποβαστάγματα ὀπλισμοῦ με συνδετήρας.

Αἱ Καμάραι τοῦ ποταμοῦ Ἐτζᾶκ - σοῦ εἶναι δύο, τὰ τόξα τῶν ὁποίων στηρίζονται εἰς τρεῖς κολῶνας ἐπάνω. Σήμερον σώζεται μόνον ἡ μίαν κολῶνα ἀπὸ τὸ ἕν μέρος τῆς Καμάρας.

Αἱ εἰς θέσιν «τὰ δρυσοῦδια», βορείως τῶν Κεραμιῶν ἐντὸς χειμάρρου, Καμάραι, εἶναι κεκαλυμμένα ὑπὸ ἀγρίων θάμνων.

Αἱ εἰς τὸ χωρίον Μόρια κείμεναι Καμάραι, εἶναι αἱ ἐπιβλητικώτεροι καὶ αἱ καλύτερον διατηρούμεναι. Αὗται κείνται εἰς ἀπόστασιν 6,5 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Μυτιλήνης, Ν. Δ. καὶ εἰς 500 μ., ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ χωρίου Μόρια. Τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ Ρωμαϊκοῦ ὕδραγωγείου εἶναι προσοχῆς καὶ θαυμασμοῦ ἀληθῶς ἄξιον. Συνίστατο ἀπὸ 18 κολῶνας καὶ 17 Καμάρας, ἐξ ὧν αἱ τέσσαρες ἀποτελοῦνται ἐκ τριῶν ἀψίδων ἐκάστη, αἱ ἕτεροι δέκα τρεῖς ἐκ δύο ἀψίδων ἐκάστη καὶ αἱ λοιπαὶ τέσσαρες μόνον ἐκ μιᾶς ἀψίδος ἐκάστη. Ὑψος μέχρι τοῦ πρώτου ὑποστηρίγματος ἀψίδος 5,17, ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ δευτέρου 6,38, ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ τρίτου 8,73 μ. καὶ ἀπὸ τοῦ τρίτου μέχρι τῶν χειλέων τοῦ αὐλακος 4,92 μ. Τὰ μήκη ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὴν κειμένην ἐπὶ τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ Καμάραν, ἧς τὸ ὕψος ἀνέρχεται εἰς 25,90 μ.· τὸ δὲ συνολικὸν μήκος τοῦ ὄλου συγκροτήματος, ἐκ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας Καμάρας, εἰς 141,52 μέτρα. Τὸ ὄλον συγκρότημα εἶναι κτισμένον διὰ πηλίνων πλίνθων, ἐπὶ λιθίνων βάσεων, τὰς κολῶνας. Ἐπὶ μιᾶς

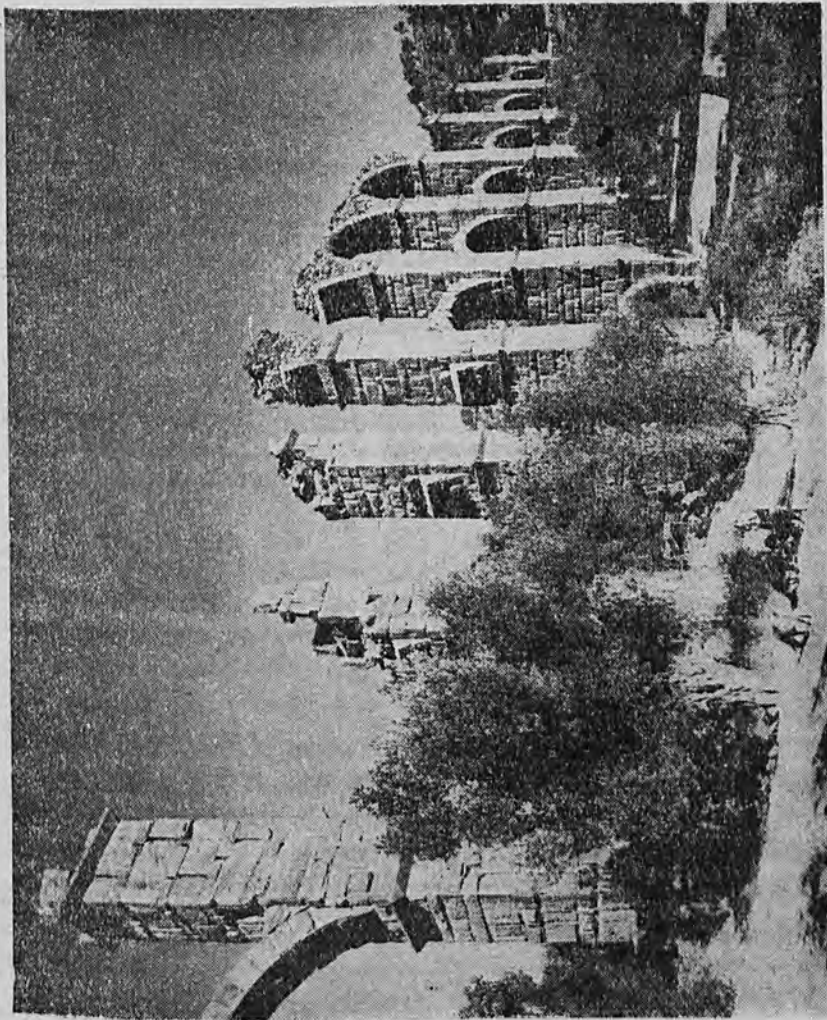
τῶν ἀψίδων ἀναγιγνώσκεται ἡ λέξις ΔΑΜΟΣ, δεικνύουσα προφανῶς τὴν δι' ἐξόδων τοῦ Δήμου Μυτιλήνης ἀνέγερσιν αὐτοῦ.

Τὸ νῦν διατηροῦνται δώδεκα συνεχόμενα κολῶνες καὶ ἡ βάσις τῆς δεκάτης τρίτης. Ἐκ τῆς τρίτης καὶ ὑψηλοτέρας σειρᾶς, τῶν δέκα ἐπτὰ ἀψίδων, σώζονται μόνον αἱ τρεῖς, ἐξ ὧν ἡ μία ἡμιερείπωμένη. Ἐκ τῶν δέκα τριῶν ἀψίδων τῆς δευτέρας σειρᾶς, σώζονται μόνον αἱ ὀκτώ· καὶ ἐκ τῆς πρώτης τῆς καὶ τελευταίας σειρᾶς τῶν πέντε ἀψίδων, σώζεται μόνον μία.

Περὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ οὐδὲν γνωρίζομεν τὸ σαφές. Μᾶς εἶναι ἄγνωστον ἂν καὶ πότε ὑδρεύθη ἡ Μυτιλήνη ἀπὸ τὸ φερόμενον, ὑπὸ τοῦ ὑδραγωγείου τούτου, ὕδωρ. Ὑπάρχει, θεβαίως, εἰς Ἐπάνω Σκάλαν Μυτιλήνης, ρωμαϊκὸν ὑδραγωγεῖον, δὲν εἶναι ὅμως γνωστὸν ἂν εἶναι τὸ αὐτὸ ἔργον.

Ἐκ τοῦ βιβλίου «Θρύλος καὶ ἱστορία τῆς Ἀσίας» τοῦ Στρατῆ Π. Κολαξιζέλλη, ἐρανιζόμεθα δύο θρύλους σχετικῶς μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ ὑδραγωγείου. «Κατὰ ἓνα θρύλον τὸ ὑδραγωγεῖον ἐκεῖνο ἠχρηστεύθη διὰ λόγους τεχνικούς. «Ὁ Ἀρχιτεχνίτης δηλαδὴ κατὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐργασίας ἐπάνω εἰς τὰ βουνά, τὰ εὐρισκόμενα βορείως τῶν Κεράμων, ὕψωσε τὸν ἀύλακα τοῦ ὑδραγωγείου ἀνεπαίσθητα, καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ νερὸ ἐστάθη ἀδύνατον νὰ προχωρήσῃ». Κατὰ τὸν δεύτερον θρύλον ἠχρηστεύθη, διότι ἡ Ἀνηραΐδα ἐστεῖρεψε τὶς πηγὰς τοῦ λαγκαδιοῦ τοῦ Νητρικοῦ ἀπὸ τὴν ἐξῆς αἰτίαν : «Ὁ Ἀρχιτεχνίτης, ὅταν ἐτελείωσε τὸ ἔργον καὶ διωχέτευεν εἰς τὸ αὐλάκι τοῦ ὑδραγωγείου τὸ νερὸ, ἀφήκε διαταγὴν εἰς τοὺς ἐργάτας νὰ παρακολουθοῦν τὸ τρέξιμο τοῦ νεροῦ ἀπὸ τὰ κατὰ διαστήματα ὑπάρχοντα ταγάρια (φρέατια), αὐτὸς δὲ κατέβη διὰ τοῦ συντομωτέρου δρόμου εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τοὺς Ἀρχοντας τῆς ὁποίας ἀνήγγειλε χαρούμενος, ὅτι τὸ νερὸ «τρέχει ὅπως ὁ σκύλος» μέσα στὸ ὑδραγωγεῖον καὶ σὲ λίγο ἔρχεται. Τὸ νερὸ ὅμως δὲν ἐφάνη, οὔτε ἐκείνην τὴν ἡμέραν, οὔτε τὴν ἐπομένην, διότι ἡ Ἀνηραΐδα, ἡ ὁποία παρευρίσκειτο ἀθάατος εἰς τὴν Μυτιλήνην κατὰ τὴν ὥραν τῆς συναντήσεως τοῦ Ἀρχιτεχνίτου μετὰ τοὺς Ἀρχοντας αὐτῆς, ὅταν ἤκουσε νὰ παρομοιάζουν τὸ τρέξιμο τοῦ νεροῦ τῆς μέσα στὸ ὑδραγωγεῖον μετὰ τὸ τρέξιμο τοῦ σκύλου, τόσον πολὺ ἐθύμωσε, ὥστε ἀμέσως διέταξε νὰ στερήσῃ οἱ πηγὰς». Αὐτὸ εἶναι τὸ θρυλούμενον θαῦμα τῆς Νηρηΐδος τῶν ὑδάτων. Ἐκ τῶν θρύλων ὅμως τούτων, ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ὑδραγωγεῖον ἠχρηστεύθη ἢ διότι ὁ Ἀρχιτεχνίτης πέραν τοῦ χωρίου Λάμπου Μύλοι ἔχασε τὴν (ἀλφαθιὰ) ὀριζοντίωσιν, ἢ καὶ πιθανώτερον ὅτι αἱ σήραγγες αἵτινες ἤθροισον τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν εἰς ἓν σημεῖον ἔπαθον καθίζησιν.

Περὶ τῆς τελευταίας ταύτης ὑποθέσεως, συνηγορεῖ καὶ τὸ ἐπόμενον. Πρὸ πεντηκονταετίας περίπου, ὁ λέσβιος γνωστὸς ἀρχιτέκτων Τζέημς Ἀριστάρχης μετὰ τοῦ τότε Δημάρχου Μυτιλήνης Γεωργίου Γριμάνη, ἠθέλησαν νὰ θέσουν καὶ πάλιν εἰς ἐνέργειαν τὸ ρωμαϊκὸν ὑδραγωγεῖον. Οὕτω ἐρευνησαντες τὰς πηγὰς ἐπανάωρυσαν τὰ φρέατα καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν σήραγγα, ἥτις ὡς προελέχθη ἀπάγει τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν εἰς συμβολήν, διεπίστωσαν ὅτι ἐντὸς αὐτῆς ὑπῆρχον τοιαῦται ρωγμαὶ καὶ καταπτώσεις, προκληθεῖσαι ὑπὸ διαφόρων φυσικῶν φαινομένων, ὅσον σεισμῶν καὶ λοιπά, καὶ ὅτι ἡ σήραγγα αὕτη ἀπὸ τὰς γεωλογικὰς ταύτας ἀναταραχὰς ἦτο τελείως ἄχρηστος.

Μέριτα — Ρωμαϊκὸν Ὑδαγωγεῖον

ΥΔΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ.

ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἡ Μυτιλήνη ἐπὶ τουρκοκρατίας εἶχεν ἄφθονον πηγαῖον ὕδωρ διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιουργήθησαν ἀνθόκηποι, οἵτινες ὠνομάζοντο «Ἄδριάνειοι». Καὶ τὸ ρωμαϊκὸν ὕδραγωγεῖον, ὡς ἀναφέρει ἡ παράδοσις, δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑδρεύσῃ τὴν Μυτιλήνην, πλὴν ὁμῶς πλεῖσται πηγαὶ εὐρέθησαν πλησίον αὐτῆς καὶ ἐπλούτισαν τὴν πόλιν εἰς ὕδωρ.

Εἰς ἐκ τῶν τούρκων, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλει κατὰ μέγα μέρος ἡ Μυτιλήνη τὴν ὕδρευσίν της μετὰ πηγαῖον ὕδωρ, εἶναι ὁ ναύαρχος Γαζῆς Χασὰν Πασᾶς Ἐλ Τζεζαερλής, ὅστις τῷ 1772 πολλὰ συνεισέφερεν διὰ τὴν ὕδρευσίν της. Σώζεται ἀφιέρωσις τοῦ «Βάκουφ», εἰς τὴν ὁποῖαν γίνεται λόγος διὰ τὰς ἔνδεκα κρήνας ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἐκόμισεν ὁ Χασὰν πασᾶς· ἀναφέρεται ἐπίσης καὶ ὑδρόμυλος ἰδιοκτησίας του, τὸν ὁποῖον ἀφιερῶναι εἰς τοὺς πολίτας τῆς Μυτιλήνης τῷ 1783.

Ὁ ὑδρόμυλος οὗτος, σώζεται σήμερον εἰς τὴν συνοικίαν «Καμάρες». Τούτου διατηροῦνται αἱ τέσσαρες Καμάρες. Τὰ τόξα τῶν Καμαρῶν ἐστηρίζοντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τὸ δὲ ὄλον οἰκοδόμημα εἶναι ἐκτισμένον ἐκ πελεκητῶν ἐντοπιῶν λίθων. Ἔχει μῆκος περὶ τὰ 70 μ., τὸ δὲ ὕψος τῆς τελευταίας πλευρᾶς ἐκ τῆς ὁποίας κατεκρημνίζετο τὸ ὕδωρ, εἶναι περὶ τὰ 25 μ. Ὅμοιοι Καμάρες, ἐσώζοντο πρὸ ἐτῶν καὶ εἰς θέσιν «Ποταμοῦ Ἀλυσίδας», ἐρειπωμένοι.

Τὸ ὕδωρ τὸ ὁποῖον ἐτροφοδοτεῖ τὰς κρήνας (τσεσμέδες), διήρχετο διὰ τοῦ ὑδρομύλου καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐνὸς τὸ ὕδωρ τῶν πηγῶν ἦτο διαυγές, τὸ ὕδωρ τῶν κρημῶν παρουσίαζε διαφόρους ξένας οὐσίας, αἵτινες αἰωροῦντο ἐντὸς αὐτοῦ. Διὰ τὸν λόγον τούτον, ὡς ἐκ τῆς παραδόσεως ἀναφέρεται, ἀπεφασίσθη ἡ ἀχρήστευσις τοῦ ὑδρομύλου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπῆρχε δεξαμενὴ ὕδατος, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς τοιαύτη, ὁ μακρὸς ἀγωγὸς τοῦ ὕδατος καὶ οἱ «χαζανέδες», ἦτοι αἱ μικραὶ ὕδαταποθήκαι τῶν κρημῶν, διὰ τὴν ὁμοιόμορφον ροὴν τοῦ ὕδατος.

Διὰ τὴν χορήγησιν δὲ ὕδατος εἰς τὰς εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον κειμένας συνοικίας τῆς πόλεως, ἐχρησιμοποιήθη τὸ σύστημα τῶν «τερεζίων». Ἦσαν δὲ τὰ τερεζία ἐπιμήκη κτίσματα ὑψηλά, ἐντὸς τῶν ὁποῖων ὑπῆρχε σωλὴν ἐνούμενος μετὰ τὸν ἀγωγὸν τοῦ ὕδατος. Τὸ ὕδωρ ἀνερχόμενον εἰς τὸν ἐντὸς τοῦ τερεζίου σωλῆνα μέχρι τοῦ ἀνωτάτου σημείου τοῦ τερεζίου, ἔρρεεν εἰς ἕτερον σωλῆνα ὅστις ὠδήγει τὸ ὕδωρ εἰς τὰς ἀνωτέρω συνοικίας, κειμένας δεδαίως χαμηλότερον τοῦ ἀνωτάτου σημείου τοῦ τερεζίου. Τοιοῦτον τερέζιον ἐσώζετο πρὸ εἰκοσιπενταετίας ἀκόμη, ἐκεῖ ὅπου σήμερον ὁ κήπος τοῦ Ἁγίου Εὐδοκίμου. Ἦτο ἐκτισμένον ἐπὶ τετραγώνου βάσεως διὰ πελεκητῶν λίθων, ἔχον ἐξωτερικῶς κλίμακα στενωτάτην μέχρι τῆς κορυφῆς του. Δεδομένου δὲ ὅτι κατελάμβανεν ἑκτασιν μόνον ἐξ τετραγωνικὰ μέτρα, οὐδόλως φέρον κανὲν προσκομμα εἰς τὴν ρυμοτομίαν τῆς Πλατείας, ἐὰν δὲν κατεδαφίζετο, θὰ παρέμενε μέχρις ἡμῶν, ὡς ἐν μνημείον ἀντιπροσωπευτικὸν τοῦ τύπου καὶ τῆς ἐποχῆς του.

Ἀπὸ τὰς κρήνας τοῦ Χασὰν πασᾶ τοῦ Τζεζαερλή, ἔργα τοῦ 18ου

αιώνος κατεργασθέντα ὑπὸ Ἑλλήνων τεχνιτῶν, σώζεται μία, εἰς τὴν συνοικίαν «Πόρτες» ἢ «Γιουμούς Καπού = ἀργυρὰ πύλη» μὲ θαυμασίους ρόδακας καὶ ἄλλα γλυπτὰ τεχνουργήματα καὶ ἕτερα εἰς Βοστανεῖον Ἱερὸν Νοσοκομεῖον, ἧτις ἔκειτο ἄλλοτε πλησίον τῶν «Μεζαρίων» εἰς θέσιν Ἐπάνω Σκάλα καὶ μετεφέρθη τῇ φροντίδι τοῦ Μητροπολίτου Μυτιλήνης Ἰακώβου καὶ οὕτω περιεσώθη ἀπὸ τὴν καταστροφῆν.

Ἔτεροι κρήναι, μὴ σωζόμενοι σήμερον, ὑπῆρχον μία εἰς θέσιν «Κιόσκι» ὕψους 4,5 καὶ πλάτους 3 μ., ἕτερα εἰς θέσιν τινὰ Ν.Δ. τοῦ φρουρίου καὶ ἔναντι τοῦ Η΄ δημοτικοῦ σχολείου, ὕψους 4,5 μ. καὶ πλάτους 4 μ., ἕτερα εἰς τὴν πλατεῖαν τελωνείου καὶ τετάρτη εἰς θέσιν τινὰ πλησίον τοῦ νῦν δημαρχείου. Ἄπασαι ἦσαν ἀνεπίγραφοι καὶ διακεκοσμημένοι μὲ ἀραβουργήματα, ἀνθέμια καὶ γραμμικὰ σπειροειδῆ συμπλέγματα. Ἐπὶ τῆς δευτέρας τῆς Ν.Δ. τοῦ φρουρίου κειμένης, ὑπῆρχεν ἐπιγραφή λέγουσα τουρκιστί : «Ὁ Θεὸς νὰ σὲ εὐλογῇ, ὦ σοφὲ τοῦ κόσμου, ἐνάρετε καὶ ἡρωικὲ δεζύρη τῆς Α.Μ. τοῦ σουλτάνου Ἀβδούλ Χαμίτ τοῦ Α΄ διότι ἴδρυσες μίαν κρήνην ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ προφήτου καὶ τῶν δώδεκα ἰμάμηδων. Ὁ Θεὸς νὰ σὲ εὐλογῇ διὰ τὴν καλωσύνην σου καὶ εἴθε τὸ νερὸ τῆς κρήνης νὰ σὲ ὀδηγήσῃ εἰς τὸν παράδεισον. Ἐδῶ εἶναι ἡ κρήνη τοῦ Γαζή Χασάν τασά. Πίνετε νερὸ ἀπὸ τὸν ποταμὸν τοῦ παραδείσου εἰς ὑγείαν τοῦ Χουσεῖν Κερμπελή. Τοῦτο τὸ τραγούδι, τὸ ὁποῖον ἀξίζει χιλίους στίχους ἔγινε ἀπὸ τὸν δούλον σου..... τῷ 1195». (Π. Ι. Σαμάρρα, ΧΑΣΑΝ ΠΑΣΣΑΣ ΤΖΕΖΑΕΡΛΗ ΚΑΙ Η ΜΥΤΙΛΗΝΗ, σελ. 31, Μυτιλήνη 1947). Ἐκ τριῶν ἐτέρων μικροτέρων κρηνῶν, πλὴν τῶν δύο σωζομένων, ὑπῆρχε καὶ μία ἐντὸς τοῦ περιβάλλου τοῦ Τζινάρ Τζαμισή, εἰς Μυτιλήνην.

Ἄλλὰ καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν νῆσον ὑπάρχουν κρήναι 18ου αἰώνος καὶ ἄλλα ἀξιόλογα καὶ καλλωπιστικὰ τουρκικὰ μνημεῖα. Οὕτω εἰς Γέραν, ἐν τῷ χωρίῳ Σκόπελος, ὑπάρχουν δύο κρήναι θαυμασίας τέχνης. Ἡ μία παρὰ τὴν ἐκκλησίαν Ἁγίου Γεώργιος, ἐν τῇ κεντρικῇ πλατείᾳ τοῦ χωρίου κειμένη, ἀποτελεῖται ἐκ συστοιχίας ἕξ κρουνῶν καὶ εἶναι κεκοσμημένη μὲ ρόδακας καὶ ἀναπαραστάσεις κυπαρίσσω. Ἄνωθεν τοῦ κεντρικοῦ κρουνοῦ, ὑπάρχει κεχαραγμένη ἢ ἡμερομηνία + 1843 ΜΑΪΟΥ Α΄ καὶ ἡ ἐπιγραφή : Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΠΗΓΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΘΕΙΣΑ ΔΙΑ ΔΑΠΑΝΑΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΣΚΟΠΕΛΩΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ. Τὸ ὕδωρ δι' οὗ τροφοδοτεῖται, πηγάζει κάτωθεν τῆς ὑπερκειμένης ἐκκλησίας Ἁγίου Γεώργιος. Ὀλίγον μακρὰν αὐτῆς, ἕτερα τουρκικὴ καθαρῶς κρήνη, κεκοσμημένη διὰ δύο θαυμασίων εἰς κατεργασίαν καὶ ποιότητα μαρμαρίνων κίωνων μετὰ κιονοκράνων καὶ μὲ μίαν ἐντειχισμένην ἐν αὐτῇ τουρκικὴν ἐπιγραφήν.

Ἔτεροι κρήναι, ὑπάρχουν ἐν Ἁγιάσῳ, ἐντὸς τοῦ περιβάλλου τῆς ἐκκλησίας Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, ἐν Μηθύμνῃ, δεκαπέντε τὸν ἀριθμὸν καὶ εἰς ποικιλίαν μορφῶν, μεγεθῶν καὶ γραφικότητος ὡς καὶ εἰς τὰ χωρία Ἀνεμώτια, Ὑψηλομέτωπον, Μεγαλοχώριον, Παναγιούδα, Μόρια, Θερμὴ, Χάλικας Μυτιλήνης καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα. Δυστυχῶς αἱ πλεῖστα ἐκ τούτων εἶναι ἐπίμονα ἀσβεστωμένοι ὑπὸ τῶν χωρικῶν, διὰ λόγους εὐπρεπισμοῦ; Ἄλλαι δὲ ὡς τῆς Μόριας χρωματισμένοι μὲ τὰ Ἑλληνικὰ συμβολικὰ χρώματα, εἰς ἐνδειξιν πατριωτισμοῦ.

Πολλάι ἐκ τούτων κατεστράφησαν ἢ καταστρέφονται, χρησιμοποιουμένων τῶν μαρμάρων ὡς οἰκοδομικῶν ὑλικῶν, ὡς μὴ ἐκπληροῦσαι πλέον τὸν προορισμὸν δι' ὃν κατεσκευάσθησαν, ἐφ' ὅσον οἱ χωρικοὶ ἔπαυσαν νὰ ὑδρεύωνται ἐκ τούτων, κατασκευάσαντες ἐτέρας ἐκ σκυροκονιάματος. Οὕτω πέρισι, ἢ μία, ἢ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, ἐκ τῶν δύο εἰς τὸ χωρίον Πάμφιλα κειμένων ἐνεπιγραφῶν κρηνῶν, ἰδρυθεισῶν ὑπὸ τοῦ Τζεζαερλή, τῆς μίας ἐν τῇ ἀγορᾷ τῷ 1780, καὶ τῆς ἐτέρας τῷ 1781, κατεδαφίσθη διὰ τὰ διαπλατυνθῆ ἢ ὁδὸς καὶ οὕτω οἱ χριστιανοὶ νὰ προσέρχωνται ἐπ' αὐτοκινήτου, μέχρι τῶν θυρῶν τῆς ἐκκλησίας!!!...

Πλὴν τούτων ἐν Λέσβῳ, εἰς τὸ πλεῖστον τῶν χωρίων αὐτῆς καὶ ἀρκετὰ μουσουλμανικὰ τεμένη συναντῶνται, τινὰ τῶν ὁποίων εἶναι πραγματικὰ καλλιτεχνήματα. Οὕτω ἐν Μυτιλήνῃ καὶ κατὰ τὸν Π. Σαμάραν (Λεσδιακὸν Ἡμερολόγιον 1950. Σελ. 274), παραπλεύρως καὶ κάτωθεν τοῦ δικαστικοῦ μεγάρου Μυτιλήνης ἐν τῇ ἄλλοτε συνοικίᾳ τῶν Πελαργῶν (Λελέκ - μαχαλεσί), ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1938 μικρὸν τζαμίον τῶν δογματικῶν μουσουλμάνων Καντιρίδων. Ἐπὶ πλακὸς ἐντειχισμένης τότε ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ τεμένου τούτου, ὑπῆρχε τουρκιστὶ ἢ ἐπιγραφὴ [κατὰ μετάφρασιν τῶν, hakki Kentli, γενικοῦ προξένου τῆς Τουρκίας τότε καὶ Δ. Τζώρτζογλου] :

«Μονάχα ὁ Θεὸς εἶναι μόνιμος.

Ὁ κεχαγιάς τοῦ πρώην ἀρχιναυάρχου.

Ὁ μακαρίτης, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ συγχώρηση.

Εὐχρηθῆτε γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ προσκυνητῆ Ἁλῆ Ἀγᾶ.

Ὁ Θεὸς ἄς τὸν συγχωρήσῃ. 1756».

Ἐν τῷ φρουρίῳ Μυτιλήνης ὑπῆρχον δύο τεμένη, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐν Λέσβῳ, τὸ πρῶτον ἰδρυθέν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β', τὸ «Κουλε Τζαμισή» καὶ τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρου του, τὸ «Μαχμούτ Τζαμισή». Ἐκ δὲ τῶν μεταγενεστέρων τουρκικῶν ἰδρυμάτων, τὰ ἀξιολογώτερα ἐν Μυτιλήνῃ εἶναι τὰ ἀκόλουθα : Τὰ εἰς Ἐπάνω Σκάλαν «Πάλ - Τζαμί» καὶ «Γενὶ - Τζαμί» καὶ τὰ «Σαρῆ Μπαμπά Τεκές», «Καντρί - Ντερκιαχί» ὡς καὶ τὸ ἐν τῷ φρουρίῳ «Μεντρεσές».

Ἄλλὰ καὶ εἰς πλεῖστα χωρία τῆς νήσου ὑπάρχουν μουσουλμανικὰ τεμένη, ὡς ἐν Μεσαργῶ, Σιγρίῳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἅτινα κοσμοῦν τὴν νήσον καὶ κεντρίζουν τὴν περιέργειαν τῶν ξένων. Κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῷ 1912, ὑπῆρχον συνολικῶς ἐν Λέσβῳ εἰκοσιπέντε τεμένη.

ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΗΡΑΣ — ΚΑΛΛΙΣΤΕΙΑ

Ἐπὶ τῆς παραλίας, πλησίον τῶν θερμοπηγῶν τοῦ κόλπου Γέρας καὶ εἰς 8 χιλιόμετρων ἀπόστασιν ἐκ Μυτιλήνης, ἢ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ὡς καὶ ἡ τοιαύτη τῶν χωρικῶν, ἔφερεν εἰς φῶς θεμέλια ἀρχαίου τετραγώνου κτιρίου, μήκους πλέον τῶν εἴκοσι μέτρων, ἄχρι τῆς παραλίας ἐξικνουμένου, ὡς καὶ δύο πύθους ἀρχαϊκοῦς, ἱκανῆς χωρητικότητος καὶ κορμὸν ἀγάλματος καλῆς τέχνης.

Φρονεῖται ὑπὸ πολλῶν, ὅτι τὸ κτίριον τοῦτο ἦτο ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς Ἥρας, Ἑλληνικῆς ἐποχῆς. Εἰς τὸ Ἡραῖον τοῦτο ἄδυτον, ἐν μέσῳ τῆς εἰ-

δουλικῆς τοποθεσίας τοῦ κόλπου τῆς Ἱερᾶς, ἐτελοῦντο ἀγῶνες γυναικῶν, οἱ λεγόμενοι τότε «γυναικῶν κρίσεις».

Αἱ λεσβίδες ἀνέκαθεν διεκρίνοντο καὶ διέπρεπον, διὰ τὴν καλλονὴν, τὴν χάριν, τὴν ἐξαιρετικὴν ἐπίδοσιν εἰς τὴν μουσικὴν, τὴν ποίησιν καὶ τὴν μεγάλην αὐτῶν ἐπιτηδειότητα καὶ ροπὴν πρὸς ὅ,τι τὸ κομψὸν καὶ ὠραῖον. Περί τῆς σωματικῆς ὠραιότητος καὶ τῆς πνευματικῆς ἀξίας τῶν λεσβίδων, ὁμιλοῦν πλεῖστα ἀποσπάσματα ἀρχαίων συγγραφεῶν.

Οὕτω περὶ τοῦ κάλλους τῶν Λεσβίδων, λέγει ὁ Ἀγαμέμνων πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, κατὰ τὴν Ὀμήρου ἀφήγησιν :

Ἰλιάς I δῶσω δ' ἐπτὰ γυναίκας ἀμύμονα ἔργα ἰδυίας,
128-130 Λεσβίδας, ἄς, ὅτε Λέσβον εὐκτιμένην ἔλεν αὐτός,
ἐξελόμην, αἱ κάλλι ἐνίκων φύλα γυναικῶν.

Καὶ ἀλλαχοῦ·

Ἰλιάς I τῷ δ' ἄρα παρκατέλεκτο γυνή, τὴν Λεσβόθεν ἦγεν,
664-665 Φόρβαντος θυγάτηρ Διομήδη καλλιπάρης,

Ὁ δὲ Ἀθηναῖος ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ ΔΕΙΡΝΟΣΟΡΗΙΣΤΑΙ (XIII, 610) ἀναφέρει· «ἐνιαχοῦ δέ φησιν ὁ αὐτὸς Θεόφραστος καὶ κρίσεις γυναικῶν περὶ σωφροσύνης γίνεσθαι καὶ οἰκονομίας, ὥσπερ ἐν τοῖς βαρβάροις· ἐτέρωθι δὲ κάλλους, ὡς δέον καὶ τοῦτο τιμᾶσθαι, καθάπερ καὶ παρὰ Τενεδίοις καὶ Λεσβίοις».

Ἀκόμη, αἱ λεσβίδες ὑφαίνουσι τοὺς πολυτίμους πέπλους καὶ τοὺς κεντοῦν, πέπλους ἀφιερωμένους εἰς τὴν προστάτιδα τῶν οἰκοκυρῶν, τὴν σεβαστὴν Ἥραν (πότνια Ἥρα)· καὶ εἶναι ἐπὶ πλέον αἱ λεσβίδες, αἱ τεχνήσαι ὀρχηστρίδες αἱ ὀρχοῦμεναι περὶ τὸν βωμὸν τῆς Θεᾶς, τὸν ἱερὸν χορὸν. Ὅπως καὶ ἡ «καλὴ» Σαπφῶ ψάλλει μὲ τὰς παρακάτω στροφάς :

Σαπφούς Μελῶν ᾠ — 28.

28 — πλαίσιον δὴ μοι ποτ' ὄναρ παρέστα|
πότνια Ἥρα, σὰ χ[α]ρίεσσα μόρφα|

15 — ἄγνα, καὶ κά[λ]λον κατάγοισι πέπλον|
[π]άρθ[ε]νοι, σὺν ταῖσι δὲ καὶ γυναῖκες,|

(WILAMOWITZ· SAPPHO U. SIMON 42)

ἢ καὶ τὸ ἐπίγραμμα τῆς Παλατ. Ἀνθολογίας IX. 189 ἔχον ὡς ἐξῆς : «Ἔλθετε πρὸς τέμενος ταυρώπιδος ἀγλαὸν Ἥρης, |Λεσβίδες, ἀβρὰ ποδῶν δήματαθ' ἐλίσσόμεναι, ἔνθα καλὸν στήσασθαι Θεῆ χορὸν.....|

Τέλος εἰς σχετικὸν χορίον ἀναγράφεται τὸ κατωτέρω· (Anthol. Palat. t. i. p. 282) : Ad ea respexisse credit scholiastés, qui «παρὰ Λεσβίοις ἰηκίται, ἀγῶν ἀγεται κάλλους γυναικῶν ἐν τῷ τῆς Ἥρας τεμένει, λεγόμενα Καλλιστεία. Aldam Hedyli Epigramma».

Οὕτω, εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τὰ σύσκια τοπία τοῦ Κόλπου, ἐκεῖ ὅπου σήμερον πλανᾶται ἡ σιγὴ τῶν ἐρειπίων τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τῆς Ἥρας τοῦ πάλαι, τριάκοντα αἰῶνας ὀλόκληρους πρὶν ἢ ὁ εὐγενὴς Γαλάτης Βαρῶνος ντὲ Κουμπερτέν ἀναστυσῆσθαι τὸν Θεσμὸν τῶν Καλλιστείων, αἱ πρω-

τοπόροι καὶ χειταφετημένοι λεσβίδες «ἀγῶνας ἦγον κάλλους» καὶ εἰς «Γυναικῶν κρίσεις» διηγωνίζοντο.

ΜΑΛΟΕΙΣ ΑΠΟΛΛΩΝ

Ὁ Ἀπόλλων ἐλατρεύετο ἐν Λέσβῳ ὑπὸ διαφόρους ἐπωνυμίας· τινὲς ἐξ αὐτῶν, Ναπαῖος ἢ Γουναπαῖος, Κυλαῖος (Ἡσύχιος), Σμυθεὺς καὶ Ἐκαταῖος εἰς τὴν Αἰολικὴν ἀκτὴν (Μυτιληναίων Αἰγιαλός) καὶ Μαλόεις ἐν Μυτιλήνῃ καὶ ἀλλαχού τῆς νήσου.

Ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Robert Koldewey, ἐν τῷ βιβλίῳ του, die Antiken Bauresten Der Insel Lesbos Berlin 1890, σημειώνει εἰς θέσιν βορείως τῆς Μυτιλήνης, πλησίον τῆς παραλίας, πρὸ δὲ τῶν ἱαματικῶν πηγῶν Κουρτζῆ καὶ ἀριστερὰ τῆς φορᾶς χειμάρρου, ναὸν τοῦ Μαλόεντος Ἀπόλλωνος· πλὴν ὅμως σήμερον οὐδὲν ἐρείπιον διακρίνεται. Ὁ αὐτὸς ἀναφέρει : Die Worte Steph. byz. Μαλόεις, Ἀπόλλων ἐν Λέσβῳ καὶ ὁ τόπος τοῦ ἱεροῦ Μαλόεις, ἀπὸ τοῦ Μήλου τῆς Μαντοῦς, ὡς Ἑλλάνικος ἐν Λεσβιακῶν πρώτῳ.....

Ὁ βόρειος ἐπίσης ἀρχαῖος λιμὴν τῆς Μυτιλήνης ἐκαλεῖτο Μαλόεις. Περὶ τῆς λατρείας τοῦ Μαλόεντος Ἀπόλλωνος ἔξω τῆς Μυτιλήνης, σχετικῶς ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης (III, 3) «εἰσηγγέλθη γὰρ αὐτοῖς ὡς εἶη Ἀπόλλωνος Μαλόεντος ἔξω τῆς πόλεως ἑορτή, ἐν ἣ πανδημεὶ Μυτιληναῖοι ἑορτάζουσι». Κατὰ δὲ τὸν Ἀντίγονον Καρύστιον, ἐπὶ τοῦ ὄρους Λεπέτυμνος, εἰς τὸ βόρειον τμήμα τῆς νήσου, ὑπῆρχε καθιερωμένως ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος «Μυρσίλος δὲ ὁ Λέσβιος ἐν τῷ ὄρει φασὶν Λεπετύμνω ἱερὸν Ἀπόλλωνος εἶναι.....».

Αὐτὰ τοῦλάχιστον, περὶ τῆς λατρείας τοῦ Μαλόεντος Ἀπόλλωνος ἐν Λέσβῳ, ἀνευρίσκονται εἰς γνωστὰ εἰς ἡμᾶς κείμενα καὶ συγγράμματα ἀρχαίων συγγραφέων.

ΝΑΟΣ ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΤΟΥ ΒΡΗΣΑΓΕΝΟΥΣ ἢ ΒΡΙΣΑΙΟΥ

Εἰς ἀπόστασιν 58 περίπου χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, Ν.Δ. τοῦ χωρίου Βρίσα, νοτίως δὲ καὶ εἰς ἀπόστασιν δύο χιλιομέτρων ἐκ τῆς θέσεως ὅπου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Βρίσα, ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἁγίου Φωκάς, σώζονται ἴχνη ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Διονύσου. Ἡ γεωγραφικὴ αὐτοῦ θέσις ὀρίζεται οὕτω : Πλατ. 30° 05' 10" Β, μῆκος 25° 57' 50" Ἀν.

Ὡς ὑποστηρίζεται ὑπὸ τινων, ἡ Βρίσα ἐκαλεῖτο πρότερον Λυρνησός. Εἶχε δὲ ἡ πόλις αὕτη φημισμένον Μαντεῖον τοῦ Ὀρφέως, τὸ ὁποῖον ἐκάλυψεν ἀργότερον ὁ Διόνυσος ὁ Βρισαῖος ὅστις ἐλατρεύετο κατ' ἐξοχὴν ἐν Βρίσῃ, εἰς τὸν παρ' αὐτῇ ναόν, ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἁγίου Φωκάς· ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ μαρμαρίνης ἐπιγραφῆς ΔΙΟΝΥΣΙΩΙ ΤΩΙ ΒΑΚΧΩΙ, εὐρεθείσης ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ· καὶ ἐτέρας τοιαύτης μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Μεγάριτος Αἰσχί[νου] Διονύσω Βρησαγεν[εῖ]».

Ὁ ναὸς οὗτος ἦτο μικρὸς μαρμαρίνος, ἐν παραστάσι, ἀτελῶς γνωστῶν διαστάσεων (ὑψ. κίωνων 3,57 μ., πάχος 0,66 μ., μεταξόνιον 1,96 μ.) τοῦ

Α' π.χ. αιώνας. Πάντως ἐκ τῶν σωζομένων ἐρείπιων τοῦ ναοῦ τούτου, ἐξάγεται ὅτι μεγαλοπρεπῆς ὄρθουτό ποτε.

Τὸ νῦν τὰ σωζόμενα ὑπολείμματα τοῦ ναοῦ, εἶναι διασκορπισμένα ἐντὸς καὶ ἔξωθεν τοῦ ἐξωκκλησίου Ἁγίου Φωκάς. Ἐκ τούτων διακρίνονται δύο μαρμάρινα τεμάχια ραβδωτῶν κίωνων διαμέτρου 0,80 μ. καὶ μήκους ἐκάστου σπονδύλου 0,90 μ., περίπου, ἕτερον τοιοῦτον ἐκτισμένον ἐντὸς τοῦ τοίχου τοῦ ἐξωκκλησίου, βάσις σπονδύλου ἀνευ ραβδώσεων διαμέτρου 0,50 μ., μαρμαρίνη πλάξ διαστάσεων 2X1X0,80 μ., καὶ τεμάχια ὁμοίων πλακῶν ἐντειχισμένων καὶ ἐσκορπισμένων γύρω τοῦ ἐξωκκλησίου. Ἄλλὰ καὶ πλεῖστα ἄλλα ὑπολείμματα τοῦ ναοῦ, ἀνευρίσκονται κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τοῦ παραπλεύρως τοῦ ἐξωκκλησίου, κειμένου ἀγροῦ. Εἰς δὲ τὸν σχηματιζόμενον, πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου, φυσικὸν ὄρμισκον, διακρίνεται μῶλος λιθοστρώτου λιμένος τῆς ἀρχαίας Βρίσας, εἰς-ἦν ἀνήκε καὶ ὁ ναὸς τοῦ Διονύσου.

ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΝΑΠΑΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

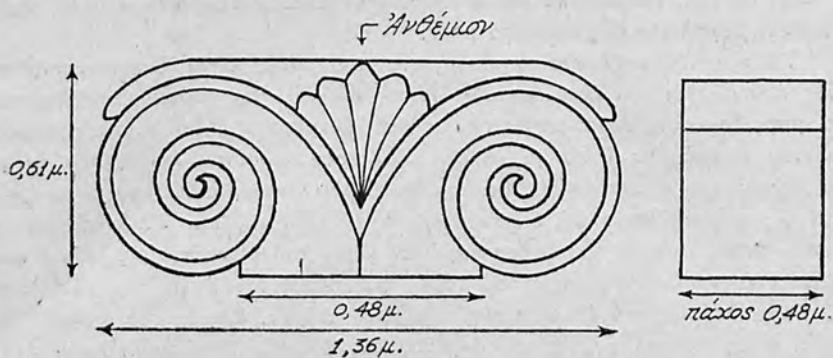
Εἰς ἀπόστασιν 45 περίπου χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, Β.Α. τοῦ χωρίου Καλλονῆ καὶ δυτικῶς τῆς κωμοπόλεως Ἁγία Παρασκευή, εἰς ἀπόστασιν δὲ πέντε χιλιομέτρων ἀπ' αὐτῆς, εὐρίσκεται τὸ ἐν τῇ περιφερείᾳ Κλοπεδῆ ὑψιπέδον Κεραμιδωτῆ ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχουσιν ἐρείπια ἀρχαικοῦ τινος ναοῦ, ἀνήκοντα ὡς πιστεύεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ναπαίου (Γουναπαίου κατὰ τὸν Στέφ. Βυζάντιον) Ἀπόλλωνος.

Ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ, ἐξετελέσθησαν ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ τοῦ Δ. Εὐαγγελίδου (1919)· ἀλλὰ καὶ ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Robert Koldewey, προηγηθεὶς τούτου, ἐπεσκέφη τὴν περιοχὴν τῆς Κλοπεδῆς.

Σήμερον, ὁ ἀνευρεθεὶς ἐν τῷ ὑψιπέδῳ Κεραμιδωτῆ ὑποτιθέμενος ναὸς τοῦ Ναπαίου Ἀπόλλωνος, ἔχει ἀναστηλωθῆ· ἀνάγεται δὲ εἰς τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα. Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων αἰολικῶν κιονοκράνων αὐτοῦ τὰ δύο, φυλάσσονται ἐν τῷ Μουσείῳ Μυτιλήνης· εἶναι δὲ ταῦτα κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἀρχαιολόγων σπουδαίας ἀξίας, ὡς μοναδικὰ λόγῳ τοῦ τύπου των εὑρεθέντα ἐν Ἑλλάδι. Παρέχουν ἀναλογίας τινας, κατὰ τὸν Koldewey, πρὸς τὰ αἰολικὰ κιονόκρανα Neandrio.

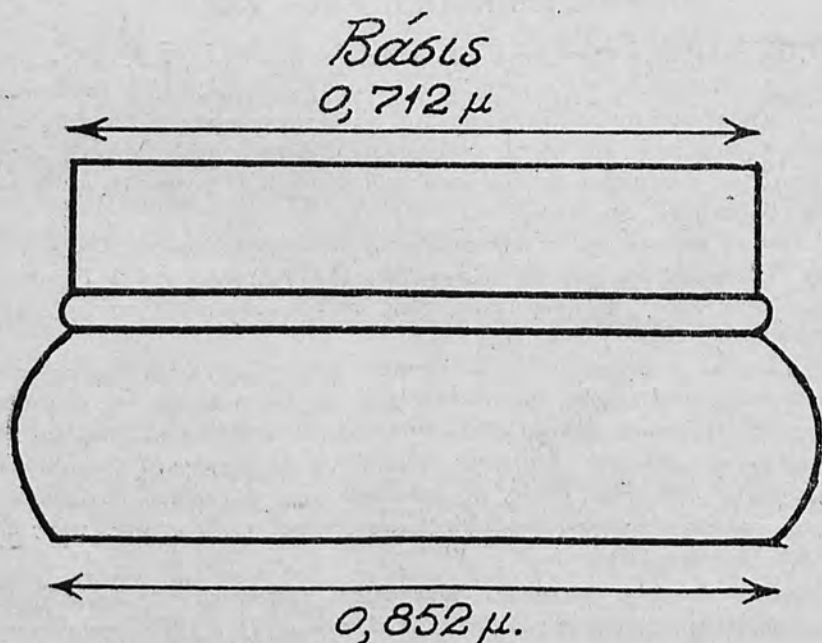
Κατὰ τὸν ἀρχαιολόγον Δ. Εὐαγγελίδην (Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1928, σελῖς 126 - 137) ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν τοῦ ναοῦ, οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν θετικόν. Ἐταύτισε μὲν ὁ Lolling ἐν Koldewey Die Antiken Baureste der Insel Lesbos, Berlin 1890, τὸν ὑποτιθέμενον ναόν, εἰς ὃν ἀνήκον τὰ αἰολικὰ κιονόκρανα, πρὸς τὸν μαρτυρούμενον Ναπαίου Ἀπόλλωνα, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔχομεν ἀσφαλῆ ἔνδειξιν βεβαιοῦσαν τὸ πρᾶγμα. Ὅπωςδὴποτε μέγας καὶ ἐπιβλητικὸς ὑψουτό ποτε ὁ ναὸς οὗτος.

Κατὰ τὸν αὐτόν, κατόπιν γενομένων ἀνασκαφῶν τῷ 1927, ἀπεκαλύφθησαν ἐρείπια καὶ ἐτέρου ναοῦ. Ὁ ναὸς ἄγνωστόν ποτε καὶ διὰ ποῖον λόγον κατεστράφη, παραπλεύρως, ὅμως, πρὸς βορρᾶν, ἀνοικοδομήθη ἕτερος, τοῦ ὁποίου κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς εὐρέθησαν βάσεις δύο κίωνων καὶ βαθμῖς. Οἱ

Ἡ μεταξύ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπόστασις 0,88 μ.

Ἡ μεταξύ τῶν ἀκραίων κύκλων τῶν ἐλίκων 1,36 μ.

ἄλλοι λίθοι τοῦ κρηπιδώματος ἔχουν ἀφαιρεθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, χρησιμοποιηθέντες κατὰ τὸ κτίσιμον τῆς γεφύρας τοῦ ἀγίου Θεράποντος, κειμένης πρὸς Ἁγίαν Παρασκευήν, Β.Α. τοῦ ναοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ἀπ' αὐτοῦ. Τὸ τόξον καὶ ὁ ὄφρυς τῆς γεφύρας, ἔχει ἀνοιγμα 11 μ., μὲ τὰ δύο του σκέλη ἐστηριγμένα εἰς βάθρον ὕψους 1,80 καὶ πλάτους 2,90 καὶ ὄλον ὕψος ἀπὸ τῆς κλειδὸς τοῦ τόξου μέχρις ἐδάφους 8,55 μ. Πλείστα δὲ πέτραι ἐκτίσμεναι, ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἀνωτέρω ἀναφερθέντα ναόν. Ὁ νεώτερος χρονολογικῶς ἐκ τῶν δύο ἀνευρεθέντων εἰς Κλο-

πεδην ναῶν, πρέπει νά εἶχε 46 (17+17+6+6) κίονας. Αἱ βάσεις τῶν κίωνων καί τὰ τεμάχια τῶν ἀκροκεράμων τοῦ νεωτέρου ναοῦ, εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ παλαιότερου καί σαφῶς ἀρχαϊκά. Τὰ διακοσμητικὰ ὅμως πλαίσια καί αἱ ταινίαι δὲν φαίνονται ἀρχαϊκῶν χρόνων.

Ἐκ τῆς ἐγκυκλοπαιδείας Πυρσοῦ (περὶ Μυτιλήνης), ὁ ἀρχαιολογικὸς ναὸς ὁ καί διαστάσεων 18,40X37,50, εἶναι τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος, κατεστραμμένος πλήρως, ὁ παρ' αὐτῷ δὲ νεώτερος, διαστάσεων 16,25X26,70, κατεστραμμένος καί οὗτος, ἴσως νά εἶναι καί αὐτὸς ἀρχαϊκός. Παραθέτομεν τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα τοῦ ναοῦ: Κρηπίδωμα ἐπὶ 6 - 7 δόμων, κίονες ἀράβδωτοι αἰολικοὶ 8X17 (διάστυλα 1,27 μ., διάμετρος βάσεως 0,82 μ.), θρηγῶδες ξύλινος μετὰ κεραμικῆς ἐπενδύσεως. Σπουδαίως συμβάλλοντα εἰς τὴν μελέτην τοῦ αἰολικοῦ τύπου, τὰ κιονόκρανα (ἄνωθεν τοῦ προσκεφαλαίου κειμένου ἐν μέσῳ δύο ραβδίων). Βάσεις ἀνατολικοῦ ρυθμοῦ (ὡς ἐν Σερζιλῆ) ἐκ παχέος τόρου καί ραβδίου μετὰ πλέγματος (ὑψος βάσεως μετὰ σφονδύλου ἕως 0,73 μ., ὑψος τόρου 0,15, ὑψος ραβδίου 0,04 μ.).

Τὸ ὀροπέδιον τοῦτο, εἶχεν ἀσφαλῶς κατωκηθῆ εἰς τὴν ἀρχαιότητα διὰ παλαιῶν συνοικισμοῦ. Εὐρέθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν δύο ναῶν, ἀγγεία συγγενέστατα πρὸς τὰ ἀρχαιότατα τῆς Τροίας καί ἕτερα ἐρυθρομέλανα, χονδροειδῆ, σφαιρικὰ, μὲ τραχεῖαν ἐπιφάνειαν καί ἐξ ἀκαθαρίστου τηλοῦ, τρωαδικῆς ἐπίσης τεχνοτροπίας. Εὐρέθησαν ὡσαύτως καί χάλκιναι πόρπαι, κεφαλαὶ πηλίνων εἰδωλίων, ἀγγεῖδιον λεκανοειδές, νησιωτικῆ περόνη καί λοιπὰ.

Ἄλλα καί ἐκτὸς τῶν εἰς θέσιν «Τρουλωτῆ» ὅπου ἡ ἀρχαία Νάπη, κειμένων πέντε κιονοκράνων αἰολικοῦ ρυθμοῦ καί ἐννέα σπονδύλων ὡς καί πλείστων μικροτέρων τοιούτων, καθὼς καί διαφόρου μεγέθους πλακῶν, καί εἰς θέσιν «Μπαχτσέδες» τῆς Κλοπεδῆς ὅπου ἐξωκλήσιόν τι κάτωθεν ἐνὸς δένδρου πρίνου, κεῖνται τρεῖς σπόνδυλοι καί πλείσται πλάκες διασκορπισμέναι, ὡς καί πλάκες χρησιμεύσασαι διὰ κτίσιμον παρακειμένης δεξαμενῆς. Πάντα ταῦτα τὰ μνημεῖα ἀρχαίου πολιτισμοῦ, δεικνύουσι ὅτι περίξ τῆς ἀρχαίας Νάπης, ὑφίσταντο ἐκτὸς αὐτῆς καί πολλοὶ συνοικισμοί.

Πάντως ἡ ἀρχαία Νάπη, εἶναι ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένον ὅτι ἐκέκτητο πεφημισμένον ναοῦ καί μαντείου τοῦ Ναπαίου Ἀπόλλωνος, τούτου δεχθέντος τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Πέλοπος, προγόνου τοῦ Ἀγαμέμνονος. Κατὰ σχόλιον ἐν Ἀριστοφάνους «Νεφέλαις» (144), ὁ Koldewey ἐπεξηγῶν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ προρρηθέντι βιβλίῳ του γράφει ἡ Dies Frfahren wir aus Folgendem Scolion Zu Aristophanes Wolken: «Ἐν Λέσβῳ δὲ Ναπαίου Ἀπόλλωνος [χρησιμὸς] ὁ δοθεὶς Πέλοπι, αἰτοῦντος αὐτὸν ἀνάθημα τοῦ Θεοῦ τὴν ἄρνα τὴν χρυσήν, ἕτερα παρέχοντι κειμήλια· ἔστι δ' οὕτως·

ὁ δούλομαι δός, μὴ δίδου δ' ὁ μὴ θέλω .

φέρει δὲ τὸν χρησμὸν τοῦτον Ἀντικλείδης ἐν τοῖς νόστοις»

ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

Βορείως τοῦ τριακοστοῦ χιλιομέτρου τῆς ὁδοῦ Μυτιλήνη - Καλλονὴ ὅπου ἡ γέφυρα Κακαδέλλη καί εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς χιλιομέτρου ἀπ' αὐτῆς, ἐντὸς τοῦ ἀγροκλήματος τοῦ Ἀποστόλου Θεοδοσίου εἰς θέσιν «Κουκάλα» τῆς

περιφέρειας «Μέσση», κείται ὁ ἐρειπωμένος ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν ὑπ' αὐτὸν δὲ καὶ περίξ τὰ ἐρείπια προχριστιανικοῦ ναοῦ τοῦ νομιζομένου τῆς Ἀφροδίτης.

Ὁ ναὸς οὗτος εἰς τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης τιμῶμενος, μετεσκευάσθη κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους εἰς βασιλικὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς μικρότερον ταύτης ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Κατὰ δὲ τὴν ἀνέγερσιν τούτων, ἐχρησιμοποιήθη τὸ ὑλικὸν τοῦ παλαιοτέρου αὐτῶν ναοῦ.

Τῆς βασιλικῆς ἐκκλησίας σώζονται θεμέλια ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ προχριστιανικοῦ ναοῦ, περὶ τοὺς ἑννέα κορμούς ἀραβδῶτων κίωνων διαμέτρου περὶ τὰ 30 ἑκ., τρία κιονόκρανα, τεμάχια θωρακίου τέμπλου καὶ πλείστοι ἀνάγλυφοι πέτραι ἐκ τραχειτικοῦ τόφφου.

Τὸν προχριστιανικὸν ναόν, τὸν ἀφιερωμένον κατὰ τὸν Γερμανὸν ἀρχιτέκτονα καὶ ἀρχαιολόγον H. G. Lolling εἰς τὴν Πάνδημον Ἀφροδίτην, ἀνεσκαψεν οὗτος κατὰ τὸ 1885)86· τὰ δὲ πορίσματά του ἐδημοσίευσεν ὁ Γερμανὸς ἐπίσης ἀρχαιολόγος καὶ στενωῶς συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ Lolling, Robert Koldewey ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ Die Antiken Baureste der Insel Lesbos Berlin 1890, C. 47 - 59. Ὁ ναὸς οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος γνωστὸς ἰωνικὸς ψευδοπερίπτερος. Ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος. Διαστάσεις αὐτοῦ 23,75X41,52 μ. Εἶναι τριμερῆς (πρόδομος, σηκός, ὀπισθόδομος). Περίστασις τεσσαράκοντα κίωνων (8X14). Ὑλικά: τραχειτικοὶ τόφφοι, λιπαρίτης, μάρμαρον. Τὸ δάπεδόν του πλακόστρωτον δι' ὀρθογωνίων λίθων.

Τὸ νῦν, τοῦ ναοῦ τούτου τῆς Ἀφροδίτης, σώζονται αἱ θεμελιώσεις αὐτοῦ, ὑπὲρ τοὺς εἰκοσιτέσσαρας ραβδῶτοι σπόνδυλοι διαμέτρου περὶ τὰ 83 ἑκ., εἰς παραστάτης θυρὸς καὶ ὁ κοχλίας ἑνὸς τεμαχίου ἰωνικοῦ κιονοκράνου μετὰ τετράγωνον ἐν αὐτῷ, ὀφθαλμόν. Ὅμοιον τοιοῦτον, τοῦ ναοῦ τούτου, φυλάσσεται ἐν τῷ Μουσείῳ Μυτιλήνης ἐν τῇ αἰθούσῃ Β'. Σώζονται ἐπίσης, ἡμικίων μονολιθικὸς μετὰ τὰ ἐπόμενα ἰδιάζοντα χαρακτηριστικά: ἐκατέρωθεν τῶν τοξοειδῶν γωνιῶν τῆς ἑλλειψοειδοῦς βάσεως ὀρθοῦνται δύο προεξοχαί, εἰς τὸ κέντρον ἀνάγλυφοι ἐγκοπαὶ σκιαγραφοῦσαι ἀόριστον ἀνθρωπίνην μορφήν· τῆς ὁποίας ἰδιάζουσα εἶναι ἡ γλυφὴ ἢ ἐπέχουσα θέσιν στόματος ἣτις προσομοιάζει μετὰ τὸν ὀφθαλμόν τοῦ κοχλίου τοῦ ἰωνικοῦ κιονοκράνου· πολλὰ τεμάχια τοῦ ναοῦ μετὰ ὠοειδῆ σχήματα καὶ ἀνθέμια ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ὅμοια φυλασσόμενα τοῦ ἰδίου ναοῦ καὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ Β', τοῦ Μουσείου Μυτιλήνης. Ἐπίσης σώζονται ἐν τῷ χώρῳ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης, ἄφθονα τεμάχια μετὰ διάκοσμον ἀνθέων καὶ πλείστοι ὄσοι ὑπερμεγέθεις τετράγωνοι λίθοι.

Η ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΑΛΙΝΑΔΟΥ

Ἡ παλαιοχριστιανικὴ αὕτη βασιλικὴ ἐκκλησία κείται εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου, εἰς θέσιν «Χαλινάδος» εὐρισκομένης πλησίον τῆς ὁδοῦ τῆς ἐνούσης τὰ χωρία Κώμη καὶ Ἀγία Παρασκευή, εἰς ἀπόστασιν 45' τῆς ὥρας ἐκ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ περὶ τὰ 40 χιλιόμετρα ἐκ τῆς Μυτιλήνης.

Τὰ ἐρείπια τῆς παλαιοχριστιανικῆς ταύτης ἐκκλησίας, ἔκειντο ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν παρὰ τὸ ἐρειπωμένον ἐξωκκλήσιον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἐν μέσῳ

σworou πετρών και άγρίων θάμνων, έκ τών οποίων προέβαλλον οί κορμοί δύο μεγάλων έξ έρυθρωπού λίθου κίωνων, μαρτυρούταν την προϋπαρξιν του ναού μεγάλου, καταστραφέντος άγνωστον πώς και πότε. Την προϋπαρξιν του χριστιανικού τούτου ναού, έπιστοποίησεν ο τότε έφορος άρχαιοτήτων άρχιπελάγους Παρασκευαΐδης οδηγηθείς κατά τó 1934 εις την έλαιόσπαρτον περιοχήν του Χαλινάδου. Τó 1937, κατά την ένταύθα έπίσκεψιν του καθηγητού του Πολυτεχνείου Α.Κ. 'Ορλάνδου, έπεδείχθη εις αυτόν ή θέσις του παλαιοχριστιανικού τούτου μνημείου και άργότερον, τόν 'Οκτώβριον του αυτού έτους, έπεχειρήθη ύπ' αυτού άνασκαφή του μνημείου και έπηκολούθησε μερική άναστήλωσις αυτού, δαπάναις του 'Υπουργείου Θρησκευμάτων και Παιδείας και τής Κοινότητος 'Αγίας Παρασκευής.

'Η βασιλική αύτη έκκλησία άποτελείται έκ δύο μερών : του κυρίως ναού και του νάρθηκος. 'Ο νάρθηξ, πρòς δυσμάς του κυρίως ναού, προσηρτημένος αύτῷ, έχει πλάτος 5,96 του μέτρου και έξέχει αυτού πρòς νότον. 'Ο κυρίως ναός ήτον ξυλόστεγος και ειχε σχήμα περίπου τετράγωνον, ομοιάζον κατά τούτο πρòς τινας βασιλικάς τής βορείου Συρίας, ως και πρòς την τής Γλυφάδος· ήτο δέ διαστάσεων 15,05X14,17 μέτρων. Τó πρòς ανατολάς αυτού ιερόν, έκάλυπτετο διά κτιστού θόλου σχήματος τετάρτου σφαιράς.

'Ο κυρίως ναός διαιρείτο έσωτερικώς διά δύο κιονοστοιχίαν εις τρία κλίτη, ών τó μεσαίον κλίτος εύρύτερον τών πλαγίων. 'Η ξυλίη σκεπή υπεβαστάζετο υπό δέκα κίωνων, πέντε άνά έκάστην κιονοστοιχίαν. Οί κίονες άποτελούνται έκ τής βάσεως, του κορμού και του κιονοκράνου. Οί κορμοί είναι κατασκευασμένοι έξ έγχωρίου σκληρού έρυθρωπού άσβεστολίθου, είναι δέ μονόλιθοι και άράβδωτοι και έχουσι κάτω διάμετρον 0,43 και ύψος 2,32 μ. Τó κιονόκρανον έχει την συνήθη εις παλαιοχριστιανικά μνημεία μορφήν. 'Εν τῷ ιερῷ ύπήρχε τó σύνθρονον και έν τῷ μεσαίῳ κλίτει ο άμβων. Τó δάπεδον του ναού ήτο έστρωμένον διά μεγάλων πλακῶν, ών αί του νοτίου κλίτους διατηρούνται άπασαι.

'Η βασιλική αύτη έκκλησία, ως εικάζεται έκ διασωθέντων λειψάνων τών τοιχῶν κελίων, άπετέλεσε τó καθολικόν μικράς μονής· τó δέ κτίσιμον τής βασιλικής, άνάγεται μετά πιθανότητος εις τόν Βον ήμισυ του δού μ.Χ. αϊώνος.

Τέλος άναφέρομεν κατά λέξιν παράδοσιν κυκλοφορούσαν έν Λέσβῳ, περί τινος κίονος τής βασιλικής Χαλινάδου, έκ του διβλίου «'Αρχείον τών βυζαντινῶν μνημείων τής 'Ελλάδος», υπό του 'Αναστ. Κ. 'Ορλάνδου (Τεύχος 2, Τόμος Γ', "Ετος 1937), του οποίου και πλείστας δσας λεπτομερείας έρανίσθημεν· διά δέ περισσοτέρας τοιαύτας, περί βασιλικής Χαλινάδου, εις τó διβλίον τούτο δέον νά ανατρέξη τις. «'Εδῶ και κάμποσα χρόνια, ένας Τούρκος άπό τὰ Μέσα, ο Ραχούτ μπής, έστειλε στον άγιο Γεώργη ένα ζευγάρι ταυριά για νά πάρη μία κολώνα νά την κάνη μπεινέκ τασί (άναδατήρα). "Εξεψε λοιπόν τὰ βῶδια του σέ μιὰ κοζάκα (τριγωνικόν ξύλον, χρησιμοποιούμενον εις την μεταφοράν βαρῶν) έβαλε επάνω την κολώνα και τραβούσε για τó σοιφλίκι. Τὰ ταυριά όμως έσκασαν στο δρόμο και τὰ δύο· ο Ραχούτ μπής τότε φοβήθηκε τó θάμα και άφησε την πέτρα εκεί που έσκασαν τὰ βῶδια. Του Σαπουναδέλλη ο γιός, ο νερομυλάς, πήγε τότε και την έκοψε

σὲ δύο, γιὰ νὰ τὴν κἀνὴ μυλόπετρα. Δὲν ἐπρόφταζε ὁμῶς νὰ τὴ βάλλῃ στὸ μύλο γιὰτὶ ἔγινε κατακλυσμὸς καὶ πνίγηκε. Σήμερα ἡ μισὴ κολώνα εἶναι στὸ μύλο, καὶ ἡ ἄλλη μισὴ στὸ κτῆμα τοῦ Ἀρμάδα κοντὰ στὸν ἅγιο Γιώργη».

Τὸ νῦν μετὰ τὴν μερικὴν ἀναστήλωσιν τῆς βασιλικῆς Χαλινάδου, τὸ χριστιανικὸν τοῦτο μνημεῖον κατέστη ἔν τῶν μάλλον περιφανῶν κτισμάτων τοῦ εἴδους του. Πᾶς τις δὲ ἐπισκεπτόμενος ταύτην, σχηματίζει εἰκόνα τῆς μεγαλοπρεπείας τὴν ὁποίαν ἐκέκτητο ἡ βασιλικὴ αὕτη ἐκκλησία.

Η ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ

Ἡ παλαιοχριστιανικὴ αὕτη βασιλικὴ ἐκκλησία, κεῖται ἐντὸς τοῦ συνοικισμού Σκάλα Ἐρεσσού, ὅπου ἔκειτο καὶ ἡ ἀρχαία Ἐρεσσός, παραπλευρῶς καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Ἀνδρέας καὶ εἰς ἀπόστασιν 92,4 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης.

Ἀπεκαλύφθη τῷ 1884 - 1886, κατόπιν γενομένων ἀνασκαφῶν δαπάναις τῶν μονῶν Ὑψηλοῦ καὶ Πιθαρίου. Ἀνασκαφαὶ ἐπίσης ἐγένοντο τῷ 1926 ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας διὰ τοῦ Δ. Εὐαγγελίδη, ὁ δὲ Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος, ὀλίγον ἀργότερον, προέβη εἰς τὸν καθαρισμὸν τοῦ χώρου καὶ τακτοποίησιν τῆς γνωστῆς ἤδη βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων προέκυψεν ὅτι, ἡ βασιλικὴ αὕτη ἐκκλησία ἦτο τρίκλιτος, διώροφος, Συριακοῦ τύπου, ἀνεγερθεῖσα κατὰ τὸ α' ἡμισυ τοῦ Ε' μ.Χ. αἰῶνος. Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἀπεκαλύφθησαν, κλιμακοστάσιον, τραπεζόσχημον πρόκτισμα καὶ δύο συληθέντες τάφοι ἐν δὲ τῷ δαπέδῳ τοῦ μεσαίου κλίτους, θαυμάσιον ψηφιδωτὸν κλειστὸν σχεδὸν μέχρι τῆς σολέας καὶ περιτρεχόμενον ὑπὸ μαϊάνδρου τοῦ ὁποίου τὰ ὀρθογώνια πληροῦν 13 ζεύγη θαυμασιῶν ταῶν. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ διακρίνονται γεωμετρικαὶ συνθέσεις (συριακοὶ τροχοὶ κ.ἄ.), ἐπιγραφαὶ ὡς καὶ παραστάσεις φυτικῆς καὶ ζωικῆς διακόσμησης. Ἐν τῷ βιβλίῳ «Ἀρχεῖον τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, 1929», ὑπὸ τοῦ Ἀναστ. Ὁρλάνδου, ἀναγράφονται αἱ ἀκόλουθοι διαστάσεις τῆς βασιλικῆς ταύτης ἐκκλησίας: Τοίχων: πᾶχος 0,70, ὕψος 1 - 1,15 μ. Νάρθηξ: 4,25X19,20 μ. (ἐσωτερικαὶ διαστάσεις). Κυρίως ναός: 17,70X32,20 μ. (ἐσωτ. διαστ.) Κλιτῶν ἐλευθ. ἄνοιγμα: μεσαῖον 8,80, πλάγια 3,70 μ., Κλιμακοστάσιον: 4,25X4,25 (ἐσωτ. διαστ.). Ψηφιδωτὰ 8,50X25 μέτρα.

Τὸ νῦν, ὁ χώρος εἰς τὸν ὁποῖον κεῖται ἡ ἄλλοτε εὐμεγέθης καὶ μεγαλοπρεπῆς βασιλικὴ ἐκκλησία, εἶναι σκοπίμως κεκαλυμμένος δι' ἄμμου ὑπὸ τῶν ἐνεργησάντων τὰς ἀνασκαφὰς ἀρχαιολόγων, ἵνα μὴ καταστραφῶσι τὰ ἐν τῷ μεσαίῳ κλίτει ἐνυπάρχοντα ψηφιδωτά. Πλὴν τῶν μωσαϊκῶν, διατηροῦνται καὶ τὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἧς ἀγνοεῖται ὁ ἀριθμὸς τῶν κιόνων καὶ τὰ κλιτῶν, εἰς ὕψος ἑνὸς μέτρου. Ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, κεῖνται ἐσκορπισμένα, δύο κιονόκρανα ἔχοντα τὴν συνήθη εἰς παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα μορφήν, ὀκτῶ μονόλιθοι μαρμαρίνοι κίονες, πλεῖστα τεμάχια μονολίθων κίωνων μετὰ ραβδώσεων καὶ ἀραβδῶτων γρανιτικῶν, τεμάχια ἀμφιγύπτων θωρακίων τοῦ τέμπλου, μεσοκιονίσκος παραθύρου, παραστάται καὶ πλήθος ὀγκωδῶν πλακῶν, ὡς καὶ μία μαρμαρίνη σαρκοφάγος μὲ τεμαχισμένον εἰς δύο τὸ

κάλυμμα αὐτῆς. Φυλάσσονται ἐπίσης ἐν τῷ Μουσείῳ Λέσβου, ἐνεπίγραφοι πλάκες εὐρεθεῖσαι ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἐκκλησίας ταύτης.

Διὰ τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τῆς Σκάλας Ἐρεσσοῦ, κρίνομεν ἀπαραίτητον ὅπως, πλὴν τῆς ἀξιοποιήσεως τῆς «βίγλας» ὅπου τὰ περισσότερα ὑπολείμματα τῆς ἀρχαίας Ἐρεσσοῦ καὶ τῆς παραλίας ἧτις δύναται νὰ καταστή μίαν θαυμασίαν πλᾶξ θαλασσίων λουτρῶν, ἐξευρεθῇ τὸ ἀπαραίτητον χρηματικὸν ποσὸν διὰ τὴν μερικὴν ἀναστήλωσιν τῆς βασιλικῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Ἀνδρέου πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τῶν ψηφιδωτῶν αὐτῆς.

Η ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΦΕΝΤΕΛΛΗ

Ἡ παλαιοχριστιανικὴ αὕτη βασιλικὴ ἐκκλησία, κεῖται ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ νοτιοδυτικοῦ τμήματος τῆς νήσου, δυτικῶς τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Χαλάνδρας καὶ δυτικώτερον τῆς Σκάλας Ἐρεσσοῦ, ὅπου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἐρεσσός. Εἰδικώτερον ἡ θέσις, ἐν τῇ ὁποίᾳ κεῖται ἡ ἐκκλησία αὕτη, ὀνομαζομένη Ἀφεντέλλη, εὐρίσκεται πρὸς τὴν παραλίαν καὶ κάτωθεν τῶν ὄροσειρῶν Προφήτης Ἡλίας καὶ Τρικάμαρον, ἐν μέσῳ ἀγρῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν τριακοσίων μέτρων ἐκ τῆς ἀμώδους παραλίας, δύο χιλιομέτρων ἐκ τῆς Σκάλας Ἐρεσσοῦ καὶ 94,5 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης.

Ἀπεκαλύφθη μερικῶς τῷ 1926 ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας διὰ τοῦ Γ. Χαβιαρίδου, ὀλοκληρωτικῶς ἀνασκαφεῖσα τῷ 1927 - 1928 ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου Παιδείας διὰ τοῦ Ἀναστ. Ὁρλάνδου.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων προέκυψεν ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη ἦτο τρίκλιτος βασιλική, Συριακοῦ τύπου, ἀνεγερθεῖσα κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος. Ὑπὸ τῶν Ἐρεσσίων, θεωρεῖται ὡς σχολεῖον τοῦ Ἐρεσσίου ἐπίσης ἱατροφιλοσόφου καὶ δοτανικοῦ Θεοφράστου. Σῶζονται αὐτῆς μόνον τὰ θεμέλια τῶν τοίχων καὶ ὁ στυλοβάτης τοῦ τέμπλου, τὰ δὲ τρία κλίτη αὐτῆς ἐχωρίζοντο διὰ δύο κιονοστοιχιῶν ἐχουσῶν ἐκάστης πιθανῶς δώδεκα κίονας. Διακρίνονται ἐπίσης ὁ νάρθηξ, ὅστις κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν ἐσχημάτιζε κόγχην, καὶ τὸ ἱερὸν τὸ ὁποῖον περιεγράφετο ἐν ὀρθογωνίῳ, προσεγγίζον τὴν Συριακὴν τεχνοτροπίαν περισσότερον τῆς βασιλικῆς Ὑψηλομετώπου. Ἡ ἐκκλησία ἐφωτίζετο δι' ὑελοστασίων ἐν τῷ ἱερῷ δέ, ὁμοκέντρως πρὸς τὴν ἀψίδα καὶ ἐντὸς αὐτῆς, ὑπῆρχε σύνθρονον.

Αἱ διαστάσεις τῆς βασιλικῆς ταύτης ἐκκλησίας καὶ τινῶν μερῶν αὐτῆς, γνωσταὶ αἰ κάτωθι : Κάτοψις αὐτῆς. Τοίχων : ὕψος σωζόμενον 0,40 μ. Νάρθηκος : ἐξωτερ. διαστ. 6,30X33,45· ἐξοχὴ ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ κατὰ 7,25 μ. ἑκατέρωθεν. Κυρίως ναοῦ : ἐξωτ. διαστ. 19,15X35,77 μ. Κλιτῶν ἐλευθ. ἀνοιγμα : μεσαίου 9,20 μ., πλάγιων 4μ. Προσπέλασις : ἄγνωστος. Ψηφιδωτὰ μόνον εἰς τὸ μεσαῖον κλίτος. Διαστάσεις τέμπλου καὶ συνθρόνου. Συνθρόνου : ὕψος 1 μ., πλάτ. περιβάλλ. διαδρόμου 0,40 μ., σειραὶ ἐδωλίων 3 (ὕψ. 0,25 - 0,35 μ., πλάτος 0,35 - 0,85 μ.). Τέμπλου : ὀλικὸν ὕψος ἄνευ ἐπιστυλίου 2,50 μ., στυλοβάτης 0,20 μ., πεσσοὶ θωρακίου 1 μ., κιονίσκοι 1,30 μ. Ὑψος παραφράγματος 1,10 μ. (στυλοβάτης 0,20 μ., θωράκιον 0,90 μ.).

Τὰ ψηφιδωτὰ τῆς παλαιοχριστιανικῆς Ἀφεντέλλη καλύπτουν ὅλο τὸ μεσαῖον κλίτος καὶ τὴν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ, ἐν ἣ μεγαλοπρεπῆς σύνθεσις ζεύγους

ταῶ ἐν τῷ μέσῳ βλαστώνοντος καθάρου· τὸ λοιπὸν (4 διάχωρα) ἔχει καθαρῶς γεωμετρικὴν σύνθεσιν. Τὰ ψηφιδωτὰ αὐτῆς διατηροῦνται εἰς σχετικῶς καλὴν κατάστασιν, ἔχοντα βυζαντινὰς ἐπιγραφὰς πλαισιωμένας ὑπὸ διαφόρων παραστάσεων πτηνῶν. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὐταὶ ἔχουν ὡς κατωτέρω, πλὴν μόνον τοῦ ὅτι αἱ λέξεις εἶναι συνεχόμεναι.

ΑΣΤΕΡΙΑ ΥΠΕΡ ΣΩΤΗΡΙΑΣ
ΕΜΑΥΤΗΣ ΚΑΙ ΠΑΝΤΟΣ
ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΜΟΥ ΕΚΤΩ
ΤΟΥ ΘΥ ΠΑΡΕ.....)

****

ΤΙΜΑΓΟΡΑΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΕΠΟΙΗΣΑ
ΑΠΟ ΚΑΡΠΟΦΟΡΕΙΩΝ

****

ΕΥΞΑΜΕΝΟΣ ΙΣΙΔΩΡΟΣ ΕΨΗ
ΦΩΣΑ ΔΕΙΑΧΩΡΟΝ ΕΝ

****

ΕΠΛΗΡΩΘΗ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΕΠΙ
ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΗΜΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΑΙ
ΚΑΡΠΟΦΟΡΗΣ

****

ΥΠΕΡ ΕΥΧΗΣ ΤΙΜΗΣ ΙΟΥ ΚΑΙ ΑΠΑΝ
ΤΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΟΙΗΣΑ
ΤΟ ΔΙΑΧΩΡΟΝ ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

****

Τὸ ἀνωτέρω καὶ τελευταῖον ψηφιδωτόν, ἐκτὸς τῆς βυζαντινῆς ἐπιγραφῆς, ἔχει καὶ παράστασιν μὲ δύο παγώνια· ἀφῆρέθη δὲ ἐκ τοῦ νοτίου κλίτους τῆς βασιλικῆς Ἐφεντέλλη καὶ φυλάσσεται ἐν τῷ μουσεῖῳ Λέσβου τῆς Μυτιλήνης.

Ὁ χώρος εἰς τὸν ὁποῖον κείται ἡ ἄλλοτὲ ποτε μεγαλοπρεπῆς βασιλικὴ ἐκκλησίᾳ, εἶναι σκοπίμως κεκαλυμμένος δι' ἄμμου, ὑπὸ τῶν ἐνεργησάντων τὰς ἀνασκαφὰς ἀρχαιολόγων, ἵνα μὴ καταστραφῶσιν ὑπὸ τῶν ἀγνοούντων τὴν ἀξίαν αὐτῶν χωρικῶν. Ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ εὐρίσκονται διεσκορπισμένα, τέσσαρα κιονόκρανα μαρμαρίνα τῆς ἐκκλησίας ταύτης, δύο τεμάχια κίωνων, παραστάται, τεμάχια ἀποκεχωρισμένα ἐκ τοῦ τέμπλου καὶ πλήθος ἐξ ἐγχωρίου μαυριδεροῦ λίθου πλακῶν. Φυλάσσονται ἐπίσης ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ Ἐρεσσοῦ, δύο τεμάχια μαρμαρίνων πλακῶν μὲ διακόσμησιν συνεχῶν κύκλων, ἐν τεμάχιον μαρμαρίνου κιονίσκου, ἐν τεμάχιον θωρακίου

τέμπλου με διακόσμησιν ἐκατέρωθεν (ρομβοειδῆ καὶ κογχυλοειδῆ), μία βάση κίονος, εἰς κιονίσκος θωρακίου τέμπλου, ἐν ἐγκώνιον, δύο τεμάχια κιονοκράνων καὶ μία βάση περιρραντηρίου πιθανῶς, προερχόμενα πάντα ταῦτα ἐκ τῆς βασιλικῆς Ἀφεντέλλη.

Διὰ τὰ δοθῆ ἢ πρέπουσα αἴγλη εἰς τὴν ἄλλοτε μεγαλοπρεπῆ βασιλικὴν Ἀφεντέλλη, κρίνεται ἀπαραίτητον νὰ συντελεσθῆ μία μερικὴ ἀναστήλωσις αὐτῆς, χρησιμοποιοιμένων τῶν προερχομένων ἐξ αὐτῆς εὐρημάτων τῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς, ὡς καὶ τῶν ἐσκορπισμένων τῆδε κακεῖσε ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἐκκλησίας τεμαχίων καὶ νὰ φροντισθοῦν τὰ θαυμάσια μωσαϊκὰ τὰ κείμενα ἐν τῷ μεσαίῳ κλίτει αὐτῆς.

Η ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΥΨΗΛΟΜΕΤΩΠΟΥ

Νοτίως τοῦ χωρίου Ὑψηλομέτων καὶ εἰς ἀπόστασιν 30' τῆς ὥρας ἀπ' αὐτοῦ καὶ 53,5 χιλιομέτρων ἀπὸ Μυτιλήνης, παρὰ τὸ ἐξωκλήσιον Ἅγιος Δημήτριος, εὐρίσκονται τὰ ἐρείπια βασιλικῆς τινος ἐκκλησίας ὀνομαζομένης «τοῦ Ὑψηλομετώπου» ἐκ τοῦ παρακειμένου χωρίου.

Ἀνεκαλύφθη κατόπιν γενομένων ἀνασκαφῶν περὶ τῷ 1925 ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας διὰ τοῦ Δ. Εὐαγγελίδη καὶ ἀργότερον τῷ 1928 ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου Παιδείας διὰ τοῦ Ἀναστασίου Ὀρλάνδου.

Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν προέκυψεν ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη, καταστραφεῖσα ἐξ ἐμπρησμοῦ τῷ 550 μ.Χ., ἀνηγέρθη ἐκ νέου κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ ΣΤ' μ. Χ., αἰῶνος. Ἦτο τρίκλιτος, διώροφος, με ἀψίδα ἱεροῦ ἐν ὀρθογωνίῳ ἐγγεγραμμένην κατὰ τὸ Συριακὸν πρότυπον, σχηματιζομένων ἐκατέρωθεν δύο παστοφοριῶν καὶ εἶχε πρότυλον νοτίως τοῦ νάρθηκος. Αἱ κυριώτεραι διαστάσεις τῆς βασιλικῆς ταύτης, ἔχουν οὕτω : Τοίχων : πᾶχος 0,65-0,70 μ., ὕψος ἕως 1 μ. Κυρίως νᾶος : 15,80X30,10 μ. (ἐξωτ. διαστάσεις). Πρότυλον : 3,05X6,20 (ἐσωτ. διαστ.) Νάρθηξ : 3,40X14,25 μ. Κλιτῶν ἐλεύθ. ἀνοιγμα : μεσαίων 6,40 μ., πλάγια 3,40 μ. Ψηφιδωτὰ : 5,70X3,80 μ.

Ἡ βασιλικὴ αὕτη ἐκκλησία, κέκτηται τὸν πλουσιώτερον γλυπτὸν διάκοσμον : ἰωνιζούσας βάσεις καὶ ἀραβδώτους κορμούς κίωνων, κιονόκρανα ἰωνικά (τύπος ἐλίκων καὶ ἐργασία κατὰ συριακὰ πρότυπα), ὕψηλὰ κιονόκρανα παραθύρων με κάλαθον ὕδροχαρῶν φυτῶν, προσκεφάλαια πλουσιῶς διακεκοσμημένα, θωρακεῖα ἀμφίγλυπτα, τμήμα κοσμήτου, μαρμαρίνη ἀγία τράπεζα κ. ἄ. Τὰ ψηφιδωτὰ αὐτῆς καλύπτουν τὴν σολέαν καὶ περιέχουν (3 διάχωρα ἀκανόνιστως ὑποδιαιρούμενα) γεωμετρικὰ φυτικὰ καὶ ζωικὰ κοσμήματα σκληροτάτων χρωματισμῶν.

Τὸ νῦν σώζονται, οἱ κατώτεροί τῆς τοίχοι, δύο τάφοι, εἰς ἐν τῷ βορείῳ κλίτει καὶ ὁ ἕτερος παρὰ τὸ νότιον κλίτος ἔξω τῆς ἐκκλησίας, καὶ μεταγενέστερά τινα προσκτίσματα. Τὰ πλάγια κλίτη εἶναι πλινθόστρωτα, ὡς καὶ μέρος τοῦ ἱεροῦ. Τὰ τρία κλίτη χωρίζονται διὰ δύο κιονοστοιχιῶν, ἐκάστης ἀπὸ ἕξ κίονας. Ἐν τῷ μεσαίῳ κλίτει διεσώθη ψηφιδωτόν. Διεσώθησαν ἐπίσης ἐλάχισται ἰωνικὰ βάσεις, κιονίσκος τοῦ τέμπλου ἀράβδωτος (κιονόκρανον καλαθόσχημον ὑπὲρ παχείαν σπείραν), κιονίσκος τῆς ἀγίας τραπέζης, λείψανα περιρραντηρίου κ. ἄ.

Ὁ καθηγητὴς Ἄν. Κ. Ὀρλάνδος, ἐν τῷ διβλίῳ του «Ἀρχεῖον τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος» τεύχος 12, ἔτος 1929, τὸ ὁποῖον ἀτυχῶς δὲν ἤδυνήθηεν νὰ ἀνεύρω ἐν Μυτιλήνῃ, ἀναφέρει ἐκτενῶς καὶ ἐν λεπτομερείᾳ, ὅσα προέκυψαν ἐκ τῆς γενομένης ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφῆς ἐν τῷ χώρῳ τῆς βασιλικῆς ταύτης ἐκκλησίας.

Η ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΡΓΑΛΩΝ

Εἰς τὰ Ἄργαλα, θέσεως κειμένης εἰς ἀπόστασιν, 400 μ., καὶ νοτίως τοῦ προαστίου τῆς Μυτιλήνης Νεάπολις, 200 μ., καὶ νοτίως τῶν παιδικῶν κατασκηνώσεων τοῦ Κέντρου Προνοίας Λέσβου, 50 δὲ μέτρα ἐκ τῆς παραλίας καὶ τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ καὶ 6 χιλιόμετρα ἐκ Μυτιλήνης, ἐν μέσῳ ἀγροῦ, σώζονται τὰ ερείπια παλαιοχριστιανικῆς τινος βασιλικῆς ἐκκλησίας.

Ἡ ἐκκλησία αὕτη οἰκοδομηθεῖσα τὸν Ε' μ.Χ. αἰῶνα, ἦτο, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν σωζομένων θεμελίων αὐτῆς, τῶν πέντε μαρμαρίνων ἀραβδώτων κορμῶν κιόνων καὶ πλείστων τεμαχίων καὶ πλακῶν, τρίκλιτος, τύπου βασιλικῆς. Τὰ τρία κλίτη μετὰ τοῦ νάρθηκος αὐτῆς, καταλαμβάνουσι ἑκτασιν 23X13 μ. περίπου. Πρὸς τὸ μέρος τοῦ νάρθηκος, νοτίως αὐτῆς, ἐπεκτείνεται συνεχόμενον κτίσμα ἐκτάσεως 3,70 X 3,60 μ. περίπου, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου σώζεται σταυροειδὲς βαπτιστήριον. Εἰς τὴν Ν.Δ. γωνίαν αὐτῆς, σώζονται τὰ θεμέλια παρεκκλησίου, ὡς φαίνεται, τῆς βασιλικῆς ταύτης ἐκκλησίας. Εἰς θέσιν ὅπου ἔκειτο τὸ τέμπλον τῆς ἐκκλησίας ταύτης, διακρίνεται τὸ τόξον τοῦ ἱεροῦ νεωτέρας καὶ μικροτέρας τινὸς ἐκκλησίας, κτισθείσης ἐπὶ τῆς βασιλικῆς. Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς βασιλικῆς, ἐκεῖ ὅπου τὸ μεσαῖον κλίτος καὶ ἐπὶ τῆς νεωτέρας καὶ μικροτέρας ἐκκλησίας, ἐκτίσθη ἐξωκκλήσιον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Εὐπρεπείας. Κατὰ, παλαιότερον, γενομένης ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθησαν μωσαϊκὰ ἀρίστης τέχνης, πλὴν ὁμως σήμερον ἔχουσι καταστραφῆ λόγῳ τῆς ἀνυπαρξίας φροντίδων συντηρήσεως αὐτῶν.

Πορίσματα γενομένων πρὸ ἐτῶν ἀνασκαφῶν, ἔχουσι δημοσιευθῆ εἰς τεύχος ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ Ἄν. Κ. Ὀρλάνδου (Ἀρχεῖον τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος) τοῦ ἔτους 1929 - 31, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν.

Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΛΟΥΤΡΩΝ

Εἰς θέσιν «Τσεσμέδες» τῆς περιοχῆς «Χαραμίδα», Ν.Α. τοῦ χωρίου Λουτρὰ καὶ εἰς ἀπόστασιν 3,5 χιλιομέτρων ἀπ' αὐτοῦ, ἀπὸ δὲ τῆς Μυτιλήνης 11,5 χιλιομέτρων, κεῖται ἡ βασιλικὴ ἐκκλησία ἡ καλουμένη «τῶν Λουτρῶν», ἐκ τοῦ παρακειμένου χωρίου.

Κατόπιν γενομένων ἀνασκαφῶν, ἔχει ἀποκαλυφθῆ θαυμάσιον τρίχρωμον ψηφιδωτὸν τοῦ μεσαίου κλίτους, τὸ ὁποῖον περιβλήθην ὑπὸ κτιστοῦ τοίχου ἐκαλύφθη δι' ὑποστέγου πρὸς προφύλαξιν αὐτοῦ ἐκ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν. Τὸ μωσαϊκὸν τοῦτο, ἔχει ἑκτασιν 12,90X3,90 μ., ἦτοι 50 περίπου τετραμέτρα συντίθεται δὲ ἐκ καστανοχρῶν, ὠχρολεύκων καὶ φαιοχρῶν ψηφιδῶν.

Διακρίνονται γεωμετρικά σχήματα, πτηνά, ρόδακες και άλλα διακοσμητικά. Τὸ ἡμισυ σχεδὸν τμήμα αὐτοῦ ἔχει εἰς πλείστα σημεῖα καταστροφῆ, ἢ δὲ παραμέλησίν του θὰ ἐπιταχύνῃ τὴν τελειωτικὴν αὐτοῦ καταστροφὴν, ἐὰν δὲν παρεμβληθῇ ἡ δέουσα συντήρησις.

Εἰς τὸ παραπλευρῶς αὐτῆς ἐξωκκλήσιον Ταξιάρχης, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, ὑπάρχουσι πλείστα δισκορπισμένα καὶ ἐντειχισμένα τεμάχια, προερχόμενα θεβαίως ἐκ τῆς βασιλικῆς ἐκκλησίας· ἐξ ὧν πλάκες ἐπιτύμβιοι, ἐν τεμάχιον κορμοῦ μονολίθου ἀραβδώτου κίονος, ἐν κιονόκρανον βασιλικῆς ἐκκλησίας ἐμφανῶς, με σταυρὸν ἐπὶ τῶν δύο ἀντιθέτων ὄψεων καὶ πεντάφυλλον ἐπὶ τῶν ἐτέρων δύο τῶν τεσσάρων ὄψεων· πάντα δὲ ταῦτα τὰ τεμάχια τυγχάνουσιν ἀσβεστωμένα ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Ἐξῶθεν τοῦ ἐξωκκλησίου, κεῖται μαρμαρινὴ πλάξ καὶ αὕτη ἀσβεστωμένη, ἐπὶ τῆς ὀψίας ἢ ἐπιγραφῆ :

ΥΠΕ ΕΥΧΗΣ ΚΓ ΩΤΗΡΙΑΣΑΓΩΓΤΙΚΗ

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐπεξετείνετο, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ μὴ ἀνευρεθέντος θραύσματος αὐτῆς, μᾶς εἶναι ἀγνωστον τί ἀνεγράφετο περαιτέρω.

Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΧΛΑΔΕΡΗΣ

Εἰς ἀπόστασιν 35 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, πλησίον καὶ νοτίως τῆς ἀρχαίας Πύρρας καὶ ἐντὸς τοῦ προαυλίου τῶν ἀγροτικῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ προτύπου κτήματος «Ἀχλαδερῆ», σώζονται ἐρείπια βασιλικῆς τινος ἐκκλησίας.

Ἀνασκαφαὶ αὐτόθι ἔφεραν εἰς ἐπιφάνειαν, κίονας, ἐπιτυμβίους πλάκας, πλάκας τῆς τοιχοποιίας τοῦ ναοῦ, πολλὰ ἄλλα τεμάχια αὐτοῦ, ὡς καὶ θαυμάσιον ψηφιδωτόν. Τὰ εὐρήματα τῆς βασιλικῆς ταύτης εἶναι συγκεντρωμένα πλὴν ὅμως δὲν ἔγινε εἰσέτι τακτοποιήσις αὐτῶν, οὔτε καὶ συναρμολόγησις τοῦ μεγάλου εἰς ἕκτασιν ψηφιδωτοῦ τοῦ μεσαίου κλίτους τῆς βασιλικῆς.

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ «ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΤΟΥΡΛΩΤΗ»

Ἡ βυζαντινὴ αὕτη ἐκκλησία, κεῖται ἐντὸς τοῦ χωρίου Πύργοι Θερμῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν 10,7 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης.

Ἡ «Παναγία Τουρλωτῆ», εἶναι κτίσμα μεταγενεστέρας βυζαντινῆς τεχνοτροπίας τοῦ ΙΕ' μ.Χ. αἰῶνος, ρυθμοῦ «τρουλωτῆ», σταυροειδῆς· τιμᾶται δὲ ἐπ' ὄνοματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Κατ' ἄλλους πιστεύεται ὅτι ἐκτίσθη περὶ τὸ 804 ἢ καὶ τὸ 1100 μ.Χ. καὶ εἶναι ρυθμοῦ βυζαντινοῦ, τοῦ λεγομένου Ἑλλαδικοῦ τύπου. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτῆς ὑπάρχει πλουσία καὶ θαυμασία ξυλογλυπτικὴ τοῦ ἄμβωνος, τοῦ τέμπλου, τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου κ. ἄ., ἢ δὲ ἐν τῷ τέμπλῳ παλαιὰ εἰκὼν Παναγίας τῆς Βρεφοκρατοῦσης εἶναι ὡς πιστεύεται ἔργον τοῦ 1200 μ.Χ.

Δυτικῶς, ἄνωθεν τῆς ἐξωτερικῆς μετὰ μαρμαρίνου κουφώματος πύλης, εἶναι ἐντειχισμένος δικέφαλος ἀετὸς μετὰ ἀνθεμίῳ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἄνα-

τολικῶς δὲ καὶ ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας, κείνται τῆδε κακείσε τεμάχια μετώπης, εἰδωλόλατρικὸς βωμὸς καὶ λοιπὰ τεμάχια ἀφαιρεθέντα κατὰ τὴν ἐπισκευὴν αὐτῆς, ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου ὅπου ἦσαν ἐντειχισμένα τὸ πάλαι.

ΤΑ «ΛΑΓΟΥΜΙΑ» ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΑΓΔΑΛΗΝΗΣ

Ἐν τῷ χωρίῳ Σκόπελος - Γέρας καὶ εἰς ἀπόστασιν 22,5 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, μέσῳ Ντιπίου, ἢ 17,5 χιλιομέτρων, μέσῳ τοῦ πορθμοῦ τοῦ κόλπου Γέρας, κείται ἡ ἐκκλησία Ἁγία Μαγδαληνή. Αὕτη ἀποτελεῖ πρόσφατον κτίσμα, τῆς παλαιᾶς κατεδαφισθείσης, κακῶς θεαίως. Ἐντὸς τοῦ περιβόλου αὐτῆς, κείται προσφάτως ἀνεγερθὲν διὰ σκυροκονιάματος κουβούκλιον, διὰ μέσου τοῦ ὁποῦ κατερχόμεθα ὑπὸ τὸ ἔδαφος εἰς τὰ λεγόμενα «λαγούμια τῆς ἁγίας Μαγδαληνῆς».

Τὰ «λαγούμια» ταῦτα, εἶναι δαιδαλώδεις στοαὶ μήκους χιλιομέτρων, κατεσκευασμένοι ὑπὸ τῶν πρώτων χριστιανῶν ἐχρησίμευαν δὲ ὡς καταφύγιον τούτων ἐν καιρῷ διωγμῶν. Ὁ ἐπισκέπτης, περιερχόμενος τοὺς διαδρόμους τούτους, ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν φῶς τῶν κηρίων, συναντῶν κατὰ διαστήματα παλαιᾶς εἰκόνας, μανουάλια μὲ ἀνημμένα κηρία, σκαλίσματα ἐπὶ τῶν θράχων γενόμενα ὑπὸ τῶν πρώτων χριστιανῶν καὶ ἀναπαριστῶντα διάφορα χριστιανικὰ σύμβολα, ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ τὴν σκέψιν ὅτι εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν γῆν, ἄγνωστον εἰς ποῖον σημεῖον, περιστοιχούμενος ὑπὸ τοῦ θρύλου τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἁγίας Μαγδαληνῆς εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν στοῶν, ἐντὸς τοῦ μυστικοπαθοῦς αὐτοῦ περιβάλλοντος, καταλαμβάνεται ἀπὸ πραγματικὸν δέος καὶ ὑποβάλλεται εἰς αἴσθημα κατανύξεως καὶ μυστηρίου ἐντόνου καὶ ἀληθοφανοῦς.

Ἀπὸ τουριστικῆς πλευρᾶς, αἱ στοαὶ αὗται, τὰ «λαγούμια», ἀξιοποιούμεναι διὰ τῆς ἠλεκτροφωτισέως των ἐκ τοῦ ἠλεκτροφωτισμοῦ Σκοπέλου, δύνανται νὰ ἀναπτύξουν ρεῦμα τουριστικῆς πρὸς τὴν Γέραν κινήσεως, ρεῦμα ἐνισχῶν τὴν ὕφισταμένην μικρὰν τοιαύτην καὶ πραγματοποιουμένην σήμερον χάριν τῶν φυσικῶν αὐτῆς καλλονῶν. Πρέπει ὅμως νὰ μελετηθῇ καλῶς ὁ φωτισμὸς τῶν στοῶν ὑπὸ εἰδικοῦ, καθ' ὅτι οὗτος ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι κεκρυμμένος καὶ σκιερὸς ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ μὴ χάσῃ ἢ κατακόμβῃ τὸ ὑποβλητικὸν καὶ τὸ μυστηριώδες αὐτῆς. Χρειαζέται ἀκόμη ἐκβάθυνσις καὶ ἀποχωμάτωσις τῶν στοῶν, καθ' ὅτι αὗται ἔχουσι κατὰ τὸ πλεῖστον προσχωθῆναι μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου.

ΛΟΙΠΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΜΕ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑΝ ΤΕΧΝΗΝ

Ἐν Λέσβῳ ὅμως αἱ ἐκκλησῖαι αἵτινες κέκτηνται τουριστικοῦ ἐνδιαφέροντος λόγῳ τῆς ἀρχαιότητός των, τῆς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τέχνης των καὶ τῆς φήμης των ὡς θαυματουργοί, εἶναι τοσαῦται ὥστε ἀδυνατούμεν νὰ τὰς ἀναφέρωμεν ὅλας. Πλὴν ὅμως αἱ κυριώτερα ἐξ αὐτῶν εἶναι αἱ κάτωθι :

Αἱ διάφοροι ἐπισημανθεῖσαι βασιλικαὶ ἐκκλησῖαι ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων, ὡς εἰς τὰς περιφερείας Κλειοῦς, Κλαπάδου, Πολυχνίτου, Λισθορίου, Γέρας

«Ἅγιος Δημήτριος» Ἀγιάσσου

καὶ περιοχῆς Ἀντίσσης κειμένας. Ἐν Μυτιλήνῃ ἐπίσης ἐν τῷ φρουρίῳ αὐτῆς, λείψανα βασιλικῆς τινος ἐκκλησίας. Ἄλλὰ καὶ αἱ νεώτεροι αὐτῆς ἐκκλησίαι, λειτουργοῦσαι τὸ νῦν, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (Μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Μυτιλήνης ἰδρυθεὶς τῷ 1864, ἐν ᾧ φυλάσσονται τὰ λείψανα τοῦ πολιούχου τῆς πόλεως νεομάρτυρος ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Βυζαντιῦ, μαρτυρησαντος εἰς Μυτιλήνην τῷ 1795) καὶ τοῦ Ἁγίου Συμεών, παρουσιάζουν ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, λόγῳ τῆς ξυλογλυπτικῆς τέχνης τοῦ 18ου αἰῶνος τοῦ τέμπλου καὶ τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου αὐτῶν. Ἔτεροι τοιαῦται ἐν Μυτιλήνῃ ὠραιότατοι ἀπὸ διακοσμητικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς τέχνης, εἶναι ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (1795), τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (1740) καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐν ᾧ φυλάσσονται τὰ ὀστᾶ Γεωργίου τοῦ Χιοπολίτου πολιούχου τῶν Κυδωνιῶν (Ἀἶβαλῆ), κομισθέντα εἰς Μυτιλήνην κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν. Ἐν Μυτιλήνῃ ἐπίσης, ἐν προσφυγικῷ συνοικισμῷ αὐτῆς καὶ εἰς πλησίον τοῦ Ἡ' Δημοτικοῦ Σχολείου οἰκίαν, φυλάσσονται ψηφιδωτὰ θαυμασίας τέχνης. Πλησίον τῆς Θερμῆς ἐν τῷ κτήματι τοῦ Χατζηδήμου κατόπιν γενομένων τῷ 1937 ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν ὑπὸ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, ἦλθεν εἰς φῶς ἀρχαία ἐκκλησία τῶν Ἀρχαγγέλων, ἐκτισμένη μὲ τὸ ὕλικόν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν κτισμάτων ἐκεῖ ποῦ κειμένων.

Εἰς τὸ χωριὸν Πέτρα καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ὁ ναὸς «Παναγία Γλυκοφιλοῦσα». Ἡ ἐκκλησία αὕτη, τύπου τρικλίτου βασιλικῆς, εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ βράχου ὕψους 25 περίπου μέτρων. Αἱ ἀπόκρημνοι πλευραὶ τούτου, παρεῖχον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀσφάλειαν, μεγαλυτέραν ἴσως ἀπὸ τὸ ὀχυρώτερον κάστρον. Ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ βράχου, εἶναι ἐσκαλισμένα ἐπὶ τῆς πέτρας ἑκατὸν δέκα τέσσαρες βαθμίδες, δι' ὧν ἀνέρχεται τις διὰ τὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τοῦ

περιβόλου τῆς ἐκκλησίας. Περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἀναφέρεται ἡ κάτωθι παράδοσις : «Κατὰ τὸ ἔτος 1600, ἓνα Γαλαξιδιώτικο καράβι ἠγκυροβόλησεν εἰς τὰ ἔναντι τῆς Πέτρας νησάκια. Ἐνα βράδυ ὁ καπετάνιος, θεοφοβούμενος ἄνθρωπος, κατῆλθεν εἰς τὸ ἀμπάρι νὰ θυμιάσῃ τὸ θαυματουργὸν εἰκόνημα τῆς Παναγίας, τὸν ὅποιον ἐφύλαττε ἐντὸς τοῦ πλοίου του. Μετὰ μεγάλῃς του ὄμωσ ἐκπλήξεως, εἶδεν ὅτι τὸ εἰκόνημα ἀπουσίαζεν ἐκ τῆς θέσεώς του. Κάμνει τὸν σταυρόν του, ἀνεβαίνει εἰς τὸ κατάστρωμα, γυρνᾷ πρὸς τὴν ξηρὰν καὶ βλέπει ἐπὶ τοῦ ἐρήμου ἕως τότε βράχου τῆς Πέτρας, κάτι ὡς θεϊκὴν λάμψιν. Τότε ὁ καπετάνιος, ἐπανέφερον τὸ εἰκόνημα ἐντὸς τοῦ πλοίου του, ἀλλὰ τὴν ἐπομένην εὐρέθη καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ βράχου. Ἀπεφάσισε τότε, τῇ βοηθείᾳ τῶν προεστῶν τῆς πόλεως καὶ ἀνήγειρεν ἐπὶ τοῦ βράχου τὸ πρῶτον μικρὸν ἐκκλησάκι τῆς «Παναγίας τῆς Γλυκοφιλοῦσης». Τὴν παράδοσιν ἐπιβεβαιώνει καὶ μία ἐντειχισμένη ἐπὶ τοῦ κωδωνοστασίου πλάξ, ἣτις λέγει : Ἐτος 1609 Βραναῖς Βατάτση. Ἀργότερον, τῷ 1747, οἱ προεστοὶ τοῦ χωριοῦ, ἔκτισαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως τὴν σήμερον σωζομένην ἐκκλησίαν ἀνακατεσκευάσθη δὲ τῷ 1840, συμφώνως πρὸς σωζόμενον αὐτοκρατορικὸν φερμάνιον καὶ πρὸς ἐπιγραφὴν ἐπὶ πλακῶς ἐντειχισμένης ἐπὶ τοῦ κωδωνοστασίου ἣτις λέγει ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΩΡ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΗ ΚΑΡΕΚΟΣ 1840. Ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας διακρίνεται καὶ ἐντειχισμένος ἀνάγλυφος ἐπὶ πλακῶς δικέφαλος ἀετός.

Ἐτέρα ἐκκλησία εἰς Πέτραν εἶναι ἡ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τύπος μονοκλίτου βασιλικῆς τοῦ 16ου αἰῶνος. Ὁ ναὸς οὗτος εἶναι εἰκονογραφημένος μετὰ τρία ἐπ' ἀλλήλων στρώματα τοιχογραφιῶν. Αἱ ἐν τῷ ἱερῷ τοιχογραφίαι εἶναι αἱ παλαιότεραι, ἥτοι τοῦ 16ου αἰῶνος. Αἱ εἰς τὸν κυρίως ναὸν ὑπάρχουσαι, ἀνεσκευάσθησαν πιθανῶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος. Ὑπάρχουσιν ἐπιγραφαὶ ἐν τῷ τέμπλῳ, ἑτέρα δὲ ἐν τῇ ὥραϊα πύλῃ ἣτις λέγει : ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΤΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΥ 1794. Τῷ 1937 ἀνεστηλώθη, μερίμνη τοῦ ὑπουργείου Θρησκευμάτων καὶ οὕτω περιεσώθησαν αἱ ἐναπομείνουσαι τοιχογραφίαι. Ἐτερος ἐν Πέτρα ναός, ὁ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τύπου μονοκλίτου βασιλικῆς, κτισθεὶς τῷ 1888 ἐπὶ ἐρειπίων παλαιοῦ ναοῦ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ.

Ἡ ἐν Ἀγιάσῳ ἐκκλησία «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου». Τὸ πάλαι ἀπετέλεσε πυρῆνα μονῆς. Εἶναι διαστάσεων μετὰ τοῦ Νάρθηκος 32,20X26,20X7,80 μέτρα. Ἐπὶ τῆς δυτικῆς θύρας τοῦ περιβόλου αὐτῆς, μαρμαρινὴ πλάξ μετὰ τὴν χρονολογίαν 1806, ἐκ τῆς ὁποίας ὑποθέτει τις ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀνηγέρθη. Πλὴν ὁμως ἐπὶ τῆς μεσαίας πύλης τοῦ Νάρθηκος ὑπάρχει ἑτέρα ἐπιγραφή, τοποθετούσα τὴν κτίσιν αὐτῆς ἐν ἔτει 1815, καὶ ἔχουσα οὕτω :

Ναὸς πέλω ἔγωγε τῆς Θεοτόκου Ἁγίας Σιών
Μητρὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ Δεσπότη τοῦ ὄρατῶν.

Ὅς ἐκ βάθρων ἠγερμαι κατὰ τὸ ἔτος 1815

Καὶ οἶαν ἐντέλειαν ἀθροῖς λαμβάνων τῷ 1838

Ἄδρᾳ δαπάνῃ κοινῇ γνώμῃ τοῦ δήμου τῶν Ἁγιασωτῶν
Συνδραμόντων καὶ πολλῶν ἕξωθεν εὐσεβῶν χριστιανῶν.

Ἄλλὰ, ὦ Μητερ, ἐλέους τε εὐσπλαχνίας καὶ οἰκτιρμῶν
Σῶζε πάντας ἡμᾶς ἐκ νόσων δεινῶν καὶ ὀλεθρίων κακῶν.

Ὁ Νάρθηξ στηρίζεται ἐπὶ εἴκοσι κίονων, τὰ δὲ τρία κλίτη αὐτῆς χωρίζονται διὰ δύο κιονοστοιχιῶν, ἑπτὰ κίονων ἑκάστης. Τὸ τέμπλον καὶ ὁ Δεσποτικὸς θρόνος αὐτῆς εἶναι μαρμάρινοι, μὲ ὠραιότατον γλυπτὸν διάκοσμον. Ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς Βρεφοκρατοῦσης εἶναι τοῦ βίου αἰῶνος, ἡ δὲ νεωτέρα τοιαύτη τοῦ 12 αἰῶνος. Ἡ ἀρχαιοτέρα εἰκὼν, κατὰ παράδοσιν, εἶναι μία ἐκ τῶν τεσσάρων εἰκόνων τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ, ἣν ἐκόμισεν μοναχοπρεσβύτες Ἀγάθων ὁ Ἐφέσιος. Ἐπιγραφή κειμένη παραπλευρῶς τῆς μεσαίας εἰσόδου τῆς ἐκκλησίας, λέγει :

«Βαλέριος Κωνσταντῖνος Ἄρχων πάσης Λέσβου

Ἐντεταλμένος τοῦ ἐν δόξῃ καὶ ἀρεταῖς περιβαλλομένου καὶ ὑπεράνω παντὸς γῆϊνου κόσμου μεγίστου αὐτοκράτορος ἀπασπάσης Ἐπικρατείας, Βαλέριος Κωνσταντῖνος Ἄρχων πάσης Λέσβου, ἐδρεύων Μυτιλήνην. Συνειδὼς ἰκεσίαις Χριστιανῶν οἰκούντων περίχωρα ὀρίοις καὶ τόπον καλούμενον Καρυά, ἔνθα ἐθροισμένη ἱερὰ Σκήτη, ἀπεικόνισις ὑπεραγίας Θεοτόκου, προελθούσα ἐξ Ἀγίας Σιώνος, πιστῶν καὶ ὑποταγῶν ἐνδοξοτάτη καὶ κοσμοκρατεία Ἀυτοκρατορία. Δίδωμι αὐτοῖς ἐλευθερίαν οἰκοδομησίας οἰκοθέου ἐν τῷ ὀνόματι καὶ μνήμῃ Θεοτόκου, ἐν θέσει ἔνθα μνησίον τύμβου μοναχοπρεσβύτου Ἀγάθωνος Ἐφεσίου, κομιστοῦ τῆς Ἀγίας εἰκόνος. Ἐντέλλομαι δεκάρχην Εὐμένιον χειροπαράδοσειν παρούσαν ἰκέταις. Βαλέριος Κωνσταντῖνος Ἄρχων πάσης Λέσβου. Ἐκ Μεγάλου του.

Τῇ 17ῃ Αὐγούστου 1170».

Ἐν τῷ Συνοδικῷ παρὰ τοῖς ἐν τῷ περιδῶλῳ εὐρισκομένοις κελίοις, φυλάσσεται ἓνα κομμοντῖνο (commodino καλλιπιστήριον) διὰ καλλυντικὰ Φλωρεντιανῆς τέχνης τοῦ 12ου πιθανῶς αἰῶνος, μὲ δύο ἐπαλλήλους σειρὰς σурτάρια, καθρέπτας, μετάλλινα ἀγαλμάτια καὶ ὠραιοτάτας ἐγχρώμους εἰκόνας ἐκ τῆς μυθολογίας.

Ἀλλὰ τοιαῦτα ἐκκλησῖα μὲ ἐνδιαφέρουσαν τέχνην, ὑπάρχουν καὶ εἰς χωρίον Μανδαμάδος ὅπου βασιλικὴ ἐκκλησῖα μὲ ψηφιδωτὸν καὶ ἐνδιαφέρουσαν ἀρχιτεκτονικὴν· καὶ ὁ εἰς θέσιν «Λεσβάδα» Μανδαμάδου ναὸς τῶν Ταξιάρχων, μὲ τὴν ξυλόγλυπτον ἐβένινον εἰκόνα τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ, ἔργον τοῦ Η' αἰῶνος καὶ μὲ τὸν ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τοῦ ἱεροῦ τοῦ ναοῦ τούτου φυλασσόμενον σάκκον τοῦ ἔθνομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε', δωρηθέντος ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Πορφυρίου Φωτιάδου, ὅστις ὑπηρετῶν ὡς ἀρχιδιάκονος τῶν Πατριαρχείων, ἔζησε τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ ἔθνομάρτυρος. Ἐπίσης εἰς τὸ χωρίον Συκαμιὰ ὅπου παλαιὰ ἐκκλησῖα τοῦ Σωτήρος μὲ τέμπλον καὶ θρόνον ξυλόγλυπτον ὡς καὶ παλαιὰν εἰκόνα· εἰς Μεγαλοχώριον ὅπου ὁ ναὸς τῆς Μεταμορφώσεως μὲ περικαλλῆ καὶ πλούσιον ἐσωτερικὸν διάκοσμον καὶ μὲ τὸ περιφῆμου ξυλόγλυπτικῆς τέχνης τέμπλον αὐτοῦ· εἰς ἀεροδρόμιον Κρατήγου ὅπου ναὸς Ἀγίας Παρασκευῆς οἰκοδομηθεὶς τὸ 610 - 640· εἰς χωρίον Σκούντα ὅπου ἀρχαία ἐκκλησῖα τῆς Παναγίας, παρὰ τῇ ὁποίᾳ εὐρέθη καὶ φυλάσσεται ἐν τῷ μουσεῖῳ Λέσβου ἀρχιερατικὸς θρόνος, μὲ ὑπέροχον ξυλόγλυπτικὴν τέχνην καὶ ὅστις ἀνάγεται εἰς τὸ 1400 περίπου.

Ἐν τῷ χωρίῳ Βρίσα ἐπίσης, ὑπάρχει ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς κτισθεὶς τῷ 1803 κατὰ χρονολογίαν ἐπὶ τῆς μεσαίας θύρας τοῦ νάρθηκος ἢ τῷ 1815 κατὰ χρονολογίαν ἐπὶ τοῦ τέμπλου αὐτῆς, τὸ ὁποῖον φημίζεται ὅτι εἶναι ἓν τῶν ἀρχαιότερων καὶ πλουσιωτέρων εἰς ξυλογλυπτικὴν τέχνην. Παρὰ τὴν κωμόπολιν Ἁγία Παρασκευή, ὑπάρχει βυζαντινῆς τεχντροπίας ἐξωκκλήσιον, ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τιμώμενον, διαστάσεων 6,40X4,10 μ., λαξευμένον ἐντὸς σπηλαίου κειμένου εἰς τοὺς πρόποδας λόφου. Ἐτερον ἐξωκκλήσιον εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Θεράποντος τιμώμενον, παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἐκ τοῦ παρ' αὐτοῦ κειμένου ἀρχαίου οἰκοδομικοῦ ὕλικου, ὅπερ πιστεύεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν ἀρχαῖον ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀεροδρομίου Μυτιλήνης (1951), εὐρέθησαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀμαλή, ἐγγὺς τοῦ ἐξωκκλησίου Ἁγία Παρασκευή, διάφορα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα τῆς ἐποχῆς Φωκᾶ καὶ Ἡρακλείου. Ὡσαύτως εὐρέθησαν τρεῖς ναοί, ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ὧν ὁ κατώτερος καὶ ἀρχαιότερος εἶναι, διαστάσεων 20X14 μ., τρίκλιτος, ὡς καὶ τάφος με σκελετοὺς καὶ ὄστρακα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Μεταξὺ τῶν χωρίων Σκουτᾶρος καὶ Λαφιώνα, ὑπάρχει ἐξωκκλήσιον τι ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπισκόπου Μηθύμνης, ὡς λέγεται. Ὑπὸ κρήνην τοῦ προαυλίου, ἔχει τοποθετηθῆ ἡ λάρναξ, ἧς τὸ κάλυμμα φέρει τὴν ἐπιγραφήν

+ Ο ΤΗΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΚΗΡΥΞ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΙΑΣ ΦΥΛΑΞ
ΚΑΙ ΧΡΥΣΟΦΙΑΗΣ ΣΤΥΛΟΣ

Ἐπίσης εἰς τὸ χωρίον Κάτω Τρίτος ὅπου ναῖσκος τῶν Ταξιαρχῶν ὑπόγειος, με τρία στρώματα ἀγιογραφῶν ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτῆς, ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς ναὸς γυναικείας τινος βυζαντινῆς μονῆς· εἰς τὸν παρὰ τὴν Ἄντισσαν συνοικισμὸν Τζίθρα, ὅπου ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου με ὠραίας τοιχογραφίας· εἰς χωρίον Πλαγιά, ἀνατολικῶς αὐτοῦ, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὑπαπαντῆς, ὅπου μαρμάριναι με δυσαναγνώστους ἐπιγραφὰς πλάκες Ῥωμαϊκῆς κατὰ τὸν ἀρχαιολόγον Conze ἐποχῆς· ἐκ παραδόσεως δὲ λέγεται ὅτι ὑπὸ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ τούτου ὑπάρχει καὶ ψηφιδωτόν.

Ὡσαύτως εἰς τὸ χωρίον Κεραμιὰ ὅπου κάτωθεν τοῦ νέου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὑπάρχει ἕτερος ναὸς με μεγίστου πάχους τοιχοποιίαν, ὁ τῆς Ἁγίας Σοφίας· εἰς χωρίον Ἴππειος ὅπου ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Προκοπίου με τὸ ἰδιότυπον τέμπλον· εἰς τὸ χωρίον Κλειοῦ ὅπου ἐρείπια βασιλικῆς τινος ἐκκλησίας· εἰς τὸ χωρίον Παλαιόκηπος ὅπου ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἐρμολάου με τέμπλον ἀρίστης τέχνης τοῦ 11^{ου} αἰῶνος· εἰς τὸ χωρίον Παπιανὰ ὅπου ὁ ναὸς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἔργον τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ εἰς τὸ χωρίον Ἀνεμῶτια ὅπου ὁ μικρὸς μονόκλιτος ναῖσκος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἔργον τοῦ 17ου αἰῶνος, με ὠραιότατας τοιχογραφίας.

Πλὴν τούτων ὁμως, πολλαχοῦ τῆς νήσου, τόσον ἐντὸς τῶν χωρίων ὅσον καὶ ἐν ὑπαίθρῳ, ὑπάρχουσιν ἐκκλησίαι αἵτινες θὰ μᾶς ἐλκύσουν τὸ ἐνδιαφέρον, λόγῳ, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιβλητικότητός των.

ΜΟΝΗ ΥΨΗΛΟΥ

Εἰς ἀπόστασιν 80 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης καὶ 10' τῆς ὥρας πεζοπορίαν ἐπὶ ἀνηφορικοῦ, κλιμακωτοῦ 3.000 βαθμίδων, πλακοστρώτου ὁδοῦ καὶ ἐπὶ ὑψώματος τοῦ Ὁρδύμνου, κεῖται ἡ μονὴ ἀνδρῶν τοῦ Ὑψηλοῦ, τιμωμένη ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἐορτάζουσα τὴν 8ην Μαΐου. Ἡ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ἔνθα κεῖται ἡ μονή, θέα, εἶναι ἐξαισία. Δύναται νὰ ἀπολαύσῃ τις, τὸ θαυμάσιον πανόραμα τῆς περιοχῆς Ἀντίσσης καὶ Σιγρίου, τῶν πέραν τῶν θαλασσῶν νήσων Λήμνου, Ἀγίου Εὐστρατίου καὶ Τενέδου, ὡς καὶ μακρὰν αὐτῶν τοῦ Ἀγίου Ὄρους καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας.

Κατὰ μελέτην τοῦ Πρωτοσυγγέλου Βασιλείου Κομβοπούλου, Δεκέμβριος 1913, (Πανελλήνιον Ἡμερολόγιον Λέσβου 1914), «εἶναι ἡ πρώτη ἐπὶ τῆς νήσου Λέσβου ἰδρυθεῖσα καὶ μέχρι σήμερον σωζομένη Ἱερὰ Μονή. Ἱστορικῶς δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον τὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐν λόγῳ Ἱερᾶς Μονῆς. Ἐκ παραδόσεως μόνον εἶναι γνωστόν, ὅτι πρῶτος ἰδρυτὴς αὐτῆς εἶναι ὁ ἐπὶ Λέοντος Ἰσαύρου, κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ πολυθρυλήτου ἐκείνου ἀγῶνος τῆς μεσαιωνικῆς μεταρρυθμίσεως, εἰς Σίγριον ἐξορισθεὶς ὄσιος ὁμολογητῆς «Θεοφάνης τῆς Σιγριανῆς» καὶ ὅτι ἡ ἰδρυσις αὐτῆς συμπίπτει περὶ τὰ μέσα τοῦ 8ου μ. Χ. αἰῶνος».

Κατὰ τὸν αὐτόν, πρῶτον ὄνομα τῆς μονῆς φέρεται «Μονὴ τοῦ Κόρακος». Λεῖψανον τῆς προσωνυμίας ταύτης σώζεται ἔτι καὶ νῦν τὸ κατωτέρω αὐτῆς κείμενον φρέαρ καὶ καλούμενον «τοῦ Κοράκου». Ἀργότερον, ὡς μαρτυροῦσι παλαιαὶ διασωθεῖσαι σφραγίδες τῆς μονῆς, χρονολογούμεναι ἀπὸ τῷ 1617, διὰ λόγους ἀγνώστους, μετωνομάσθη εἰς «Μονὴ Ζήσυρος» ἢ «τοῦ Ζήσυρ». Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἤρξατο ἀναφαινομένη ἡ ἐπωνυμία «Μονὴ Ὑψηλοῦ», ἣτις ἐπικρατήσασα διετηρήθη μέχρι σήμερον.

Ἐπὶ πλακὸς ἐντειχισμένης ἄνωθεν τῆς πύλης τοῦ ἐν μέσῳ τῆς μονῆς ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ὑπάρχει ἐπιγραφή λέγουσα οὕτω : τὸ παλαιὸν ἔτος τοῦ θείου τούτου Ναοῦ εἶναι 1101. Ὁ θρύλος ὁμοῦ ἀναφέρει τὴν κτίσιν τῆς μονῆς εἰς παλαιότεραν χρονολογίαν. Παρὰ τὴν μονὴν ἐπὶ χαμηλοτέρας κορυφῆς τοῦ Ὁρδύμνου, κεῖται τὸ νεκροταφεῖον αὐτῆς, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ὁ ναῖσκος τῶν Ἀγίων Πάντων (1438 - 1633). Οὗτος ἔσθωθεν εἶναι κεκαλυμμένος φιλοκάλως ὑπὸ τοιχογραφίων Κρητικῆς τέχνης ὑπερθεν δὲ τῆς θύρας αὐτοῦ καὶ ἔσθωθεν, ὑπάρχει ἐντειχισμένη ἐνεπιγραφὸς πλᾶξ ἀναγράφουσα τὰ ἑξῆς : Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΖΩΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΤΟΥΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΕΤΕΛΙΩΘΗΝ ΕΝ ΕΤΟΙ ΑΠΟ ΧΥ ΜΟΝΑΣ ΤΩΝ ΕΞΑΚΙΣΧΙΛΙΩΝ ΕΝΑΙΝΗΚΟΝΤΑ ΤΑΙΣΑΡΟΝ ΤΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΞΑΔΑ ΤΕ ΑΠΟ ΑΔΑΜ ΕΝ ΜΟΙΝΙ ΣΕΠΤΕΜΒΡΟΙΟΥ Κ' ΔΙΑ ΚΟΠΟΥ ΣΙΝΔΡΟΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΚΟΥΚΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ ΚΑΙ ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΤΟΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΝ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΚΑΜΟΥ ΕΛΑΧΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΑΜΑΡΤΟΛΟΥ ΑΝΤΟΝΙΟΥ ΤΟΥ ΕΚ ΝΗΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΕΥΧΕΣΘΕ ΕΙΠΕΡ ΕΜΟΥ.

Μετὰ τὴν διὰ συνθήκης ὑποταγὴν τῆς Λέσβου εἰς τοὺς τούρκους τῷ 1462, ἡ πλουσιωτάτη μονὴ Ὑψηλοῦ ἐλεηλατήθη τρεῖς φορὰς ὑπὸ τῶν τούρκων

κων, τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν τῷ 1821 ὑπὸ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Σιγρίου τούρκων πεζοναυτῶν. Τῷ 1593 ἀνεκαινίσθη ἡ ἐν τῇ μονῇ παλαιὰ ἐκκλησία καὶ τῷ 1834 ἐκτίσθη ἐπ' αὐτῆς νέα τοιαύτη. Τὴν 14ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1889, ἐδοκιμάσθη ὑπὸ ἰσχυρᾶς σεισμικῆς δονήσεως κατὰ τὴν ὁποίαν κατέρρευσεν μέρος τῆς μονῆς.

Προπολεμικῶς εἶχεν 27 μοναχοῦς. Σήμερον ἡ μονὴ ὡς ἐνοριακὴ, ὑπάγεται εἰς τὴν ἱερὰν Μητρόπολιν Μυτιλήνης. Διασώζονται ἐν τῷ μουσεῖῳ αὐτῆς, ἀρχαῖα ἄμφια, περγαμηναὶ κ. ἄ., ἐξαιρέτου ἀρχαιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος. Παρέχει ξενίαν εἰς τοὺς διερχομένους ἐν τῷ ξενῶνι αὐτῆς, ὅπου προσφέρεται φαγητὸν καὶ ὕπνος.

ΜΟΝΗ ΛΕΙΜΩΝΟΣ

Βορειοδυτικῶς τοῦ χωρίου Καλλονὴ καὶ εἰς ἀπόστασιν 45,6 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, ἐν ὠραιότατῃ κοιλάδι, κεῖται ἡ μονὴ ἀνδρῶν καλουμένη Λειμῶνος, τιμωμένη δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου καὶ ἐορτάζουσα τὴν 14ην Ὀκτωβρίου.

Ἡ μονὴ αὕτη εἶναι σταυροπηγιακὴ, ἐκτίσθη δὲ τῷ 1523 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ τότε Μητροπολίτου ἀγίου Ἰγνατίου τοῦ Ἀγαλιανοῦ. Ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ἐτελεύτησεν τὴν 14ην Ὀκτωβρίου καὶ ὁ μὲν τάφος του εὐρίσκεται εἰς τὴν παρ' αὐτὴν γυναικειᾶν μονὴν τῆς Μυρσινιωτίσσης, ἡ δὲ κἀρα του καὶ ἡ ποιμαντορικὴ αὐτοῦ ράβδος εἰς τὴν μονὴ Λειμῶνος.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τουρκοκρατίας, ἀπετέλεσε τὸ μοναδικὸν πνευματικὸν κέντρον τῆς νήσου, τοῦ ὁποίου μέχρι σήμερον διετηρήθησαν ἀμύπολλα πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ κειμήλια, ὡς χειρόγραφα καὶ κυλινδρικοὶ μουσικοὶ κώδικες τὰ λεγόμενα «εἰλητάρια» ὑπὸ τῶν μοναχῶν, μεγίστης ἀξίας διὰ τὴν Λέσθον καὶ διὰ τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος ὀλόκληρον. Ἡ βιβλιοθήκη αὐτοῦ, πραγματικὸν μουσεῖον βιβλίων, ἀποτελεῖται ἀπὸ 2500 ἔντυπα καὶ 450 χειρόγραφα σημαντικῆς ἀξίας, ἐξ ὧν 59 ἐκ μεμβράνης, τὰ δὲ λοιπὰ μετὰξιν αἱ χάρτινα. Τὸ ἀρχαιότερον εἶναι ἐν εὐαγγελιστάριον τοῦ Θ' αἰῶνος εἰς στακτόλευκον διφθέραν, καλλιγραφικώτατον μὲ μελάνην χρυσόξανθον, περιέχον εἰκόνας καὶ μουσικὰ στοιχεῖα. Τὰ ἄλλα χειρόγραφα ἀνήκουν εἰς τοὺς Ι' καὶ ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνας.

Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει εἰς μνήμην τῶν Ταξιαρχῶν περικαλλέστατος ναός, βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, ἀγιορειτικοῦ, ἀρίστης διακοσμητικῆς τέχνης τοῦ εἰκονοστασίου καὶ τῶν ἀγιογραφῶν. Ἡ μεγάλη κτηματικὴ περιουσία τῆς μονῆς, προερχομένη κατὰ τὸ πλεῖστον, πλὴν τοῦ οἰκογενειακοῦ κτήματος τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου, ἐξ ἀγορῶν καὶ δωρεῶν τῶν κατοίκων οἱ ὅποιοι πρὸς διάσωσίν της ἀπὸ τὴν τουρκικὴν διαρπαγὴν τὴν παρεχώρησαν ὑπὸ τύπον προσφορᾶς, ὑπῆρξεν ἀναπαλλοτρίωτος διὰ φερμανίου τοῦ Σουλτάνου Μετζήτ, παραχωρηθέντος αὐτῇ καὶ ἄλλα προνόμια, ὅπως τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ φόρου. Οἱ δὲ μοναχοί, ὡς ἀντάλλαγμα, ἀπέστειλλον κατ' ἔτος εἰς Κωνσταντινούπολιν πλούσια δῶρα.

Τῷ 1867 καὶ τῷ 1889 κατόπιν γενομένων ἰσχυρῶν σεισμικῶν δονήσεων, κατέρρευσε μέρος τῆς μονῆς, ἀνοικοδομηθὲν ἀργότερον. Σήμερον, πρὸς

παραμονήν τῶν κοσμικῶν, διατηρεῖ θαυμάσιον ξενῶνα, χρησιμοποιούμενον καί ὡς ἀναρρωτήριον τῶν ξένων. Ἄλλοτε εἶχεν ὑπὲρ τοὺς διακοσίους μοναχοὺς, τῷ 1931 εικοσιτέσσαρες καὶ σήμερον ἑνδεκά, πλὴν τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ.

ΜΟΝΗ ΜΥΡΣΙΝΙΩΤΙΣΣΗΣ

Βορείως τοῦ χωρίου Δάφια, ἐπὶ τῶν Ν.Α. κλιτύων τοῦ Δρακοντισιοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 42,1 χιλιομέτρων καὶ 10' τῆς ὥρας πεζοπορίαν ἐκ Μυτιλήνης, κεῖται ἡ γυναικεία σταυροπηγιακὴ μονὴ τῆς Μυρσινιώτισσας. Λέγεται δὲ οὕτω λόγῳ τῶν πολλῶν μυρσινιῶν (μυρτιῶν) αἵτινες φύονται εἰς τὴν γύρω περιοχὴν.

Ἀποδοθεῖσα τῷ 1331 εἰς τὸν Μηθύμνης, ὑπὸ τῆς σφετεριστρίας Κωνσταντινουπολιτικῆς μονῆς τοῦ Καλέως, ἐγένετο τῷ 1487 πατριαρχικὸν σταυροπηγίον καὶ τῷ 1527 γυναικεῖον προσάρτημα τῆς μονῆς Λειμῶνος ὑπὸ τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου. Ἐν αὐτῇ φυλάσσεται ὁ τάφος τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου, τελευτήσαντος τῷ 1568. Ἡ ἐκκλησία τῆς μονῆς καεῖσα, ἀνοικοδομήθη τῷ 1914. Τῷ 1709 κατεληλατήθη ὑπὸ συμμορίας, ὑπὸ τοὺς Ἀλῆν καὶ Μεχμέτ Ντορμούζ.

Τῷ 1931 ἠρίθμει εἴκοσι μοναχὰς καὶ τὸ νῦν εἴκοσι μίαν, συντηρουμένας ὑπὸ τῆς μονῆς ἀνδρῶν τοῦ Λειμῶνος. Ἀσχολοῦνται, αἱ ἐν αὐτῷ μοναχαί, δεξιότεχνως εἰς τὰ ἐργόχειρα.

ΜΟΝΗ ΔΑΜΑΝΤΡΙ

Τρία χιλιόμετρα περίπου ἀνατολικῶς τῆς κωμοπόλεως Πολυχνίτος καὶ 48 ἐκ Μυτιλήνης, ἐντὸς γραφικῆς τοποθεσίας, εἰς θέσιν ὁμωνύμου πρὸς αὐτὴν ἐκλιπόντος χωρίου, κεῖται τὸ Δαμάνδριον ἡσυχαστήριον.

Ἡ μονὴ αὕτη ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τοῦ 1712. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει ἐκκλησία τιμωμένη ὑπὲρ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Τὸ νῦν εἶναι ἐνοριακὴ τῆς Μυτιλήνης καὶ ἔχει μοναχοὺς τέσσαρας. Ἡ περιουσία αὐτῆς ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς εὐμεγέθους ἐλαιοκτῆματος ἀποδίδοντος περὶ τὰς 6.000 ὀκ. ἐλαίου ἐτησίως.

ΜΟΝΗ ΠΕΡΙΒΟΛΗΣ

Εἰς τὸ 71ον χιλιόμετρον τῆς, πρὸς Ἄντισσαν, ἀγούσης ὁδοῦ, βορείως καὶ πλησίον τῆς ἀμαξιτῆς καὶ ἀνατολικῶς τοῦ ποταμοῦ Βούλγαρης, κεῖται ἡ γυναικεία μονὴ Περιβολῆς, τιμωμένη ὑπὲρ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου καὶ ἐορτάζουσα τὴν 21ην Νοεμβρίου.

Ἡ μικρὰ αὕτη μονὴ εἶναι βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὡς τρανῶς μαρτυροῦσι αἱ ἐξαιρετικῆς βυζαντινῆς τέχνης ὑπάρχουσαι τοιχογραφαίαι καὶ εἰκόνας. Ἀργότερον ἀναφέρεται εἰς φερμάνια ἀπὸ τοῦ 1590. Τὸ πάλαι ποτὲ ἦτο παράρτημα τῆς διαλυθείσης τῷ 1601 μονῆς τοῦ Κρεωκόπου. Σήμερον ὑπάγεται εἰς τὴν ἱεράν Μητρόπολιν Μυτιλήνης. Τῷ 1928 εἶχε πέντε μοναχὰς, τὰ τελευταῖα δὲ προπολεμικὰ ἔτη μόνον τρεῖς μοναχοὺς.

ΕΤΕΡΑΙ ΜΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΣΑΙ ΤΟ ΝΥΝ ΜΟΝΑΙ

Ἐν Λέσβῳ ἤκμαζεν τὸ πάλαι ὁ μοναχικὸς βίος. Ἐκ τοῦ πλήθους ὁμως τῶν μονῶν, μόνον αἱ προρρηθεῖσαι διετηρήθησαν ἐν λειτουργίᾳ. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει τὴν πρώτην μονὴν τῷ 851, ἐξ ἧς ἀνηρπάγη ὑπὸ Σαρακηνῶν πειρατῶν ὑπὸ τινὰ Νίσιριν ἢ ἀγία Θεοκτίστη ἢ Λεσβία. Κυρίως ὁμως ὁ μοναχικὸς βίος ἀνεπτύχθη μετὰ τὸν Βασίλειον Βουλγαροκτόνον καὶ πρὸ τοῦ 1200. Ἀργότερον περιέπεσαν εἰς ἀφάνειαν πολλαὶ ἐκ τούτων, εἰς τρόπον ὥστε κατὰ τὰ ἔτη 1323 - 1334, ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἡσαΐου, νὰ ὑπάρχουν ἐν λειτουργίᾳ μόνον 18 μοναί. Μετὰ τρεῖς αἰῶνας ἀπὸ τῆς πρώτης ἀκμῆς τοῦ μοναχικοῦ βίου, τῷ 1527 ἐπὶ ἀγίου Ἰγνατίου, ἤρχισεν νὰ ἀκμάζη καὶ πάλιν, εἰς τοιοῦτον σημεῖον ὥστε ἡ νῆσος νὰ πληρωθῇ μοναστηρίων.

Αἱ ἐπισημότεραι ἐκ τούτων ὑπῆρξαν :

Ἡ μ ο ν ἡ Κ ρ υ ο κ ὀ π ο υ (Κριοκόπου ἢ Κρεωκόπου). Ἐρείπια αὐτῆς σώζονται Ν.Α. τοῦ χωρίου Ἄντισσα, Β.Δ. δὲ τοῦ συνοικισμοῦ Τζίθρα καὶ εἰς 30' τῆς ὥρας ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ, παρὰ τὴν κορυφὴν Χάλακα καὶ τὸ ρεῦμα Περιβολῆς. Ἐθεωρεῖτο ἡ μεγαλυτέρα καὶ πλουσιωτέρα μονή. Μέχρι τοῦ 1331 ἦτο ὑπὸ κατάσχεσιν ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῶν Ὁδηγῶν, ὅποτε ἀποδοθεῖσα εἰς τὸν Μηθύμνης ἤκμασεν ἐπὶ μακρόν. Τῷ 1601 ὑπέστη ὄλεθρον ὑπὸ λοιμοῦ. Κατὰ τὰ ἔτη 1673 καὶ 1792 ἀναφέρεται ὡς ἀνήκουσα εἰς τὸ ἐν Χρυσουπόλει τέμενος τοῦ σείχ Μαχμουτ Ἀζίζ. Τῷ 1798 ἀνετέθη ὑπὸ τῶν πατριαρχείων εἰς τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς Λειμῶνος νὰ γίνουν «νέοι κτήτορες» αὐτῆς, ἀλλὰ παρὰ τὰς προσπάθειας αὐτῶν καὶ τοῦ Ἰωακείμ Δ' (1880) πρὸς ἀπόδοσιν τῶν κτημάτων τῆς ὑπὸ τῶν τούρκων, οὐδὲν καταρωθῆθαι καὶ οὕτω παρέμεινεν ἐν διαλύσει.

Ἡ Μ ο ν ἡ Π υ θ α ρ ῖ ο υ. Κεῖται ἐν φάραγγι, ἀνατολικῶς τῆς Ἐρεσσού, καὶ εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων χιλιομέτρων ἀπ' αὐτῆς καὶ 93 ἐκ Μυτιλήνης. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῶν Ταξιαρχῶν. Ἀναφέρεται δὲ ἀπὸ τοῦ 1770 τούλάχιστον. Τῷ 1920 εἶχεν ἑπτὰ μοναχάς. Τῷ 1935 διελύθη καὶ αὕτη.

Πρὸ τῆς τουρκοκρατίας τῆς νήσου, ἐν ἐπαρχίᾳ Μηθύμνης, εἶναι γνωσταὶ αἱ μοναί : τῆς Καλῆς Λαγκάδας καὶ Παναγίας Ξηροκαστρινῆς, ἐπὶ τοῦ λόφου Ἰσσοῦ ὅπου τὰ ὀμώνυμά των τοπωνύμια τῆς Ἀγίας Θεοφανούς παρὰ τὸν Γαθαθᾶν, τῆς Ὁδηγητρίας ἐν τῷ «κάστρω τῶν Ἁγίων Θεοδώρων» καὶ τῆς τοῦ Βούρκου παρὰ τὸ χωρίον Κλειοῦ, ὅπου καὶ ἀρχαία βασιλικὴ ἐκκλησία. Ἐπίσης τῆς ἐν Μηθύμνη μονῆς ΜΑΡΑ, ἡ νῦν ἐκκλησία Ταξιάρχου Μιχαήλ, ἣτις κατὰ ἐπιγραφὴν ἐντειχισμένην ἄνωθεν τῆς πύλης τοῦ περιβόλου αὐτῆς, ἐκτίσθη τὸν Μάρτιον τοῦ 1795· τῶν Ἁγίων Πέντε παρὰ τὴν Φτεροῦντα· τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ παρὰ τὴν Ἐρεσσόν, νῦν μετόχιον τῆς μονῆς Ὑψηλοῦ καὶ αἱ ἀγνώστου θέσεως Ἀγίου Νικολάου καὶ Κεραμεῶνος.

Αἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μυτιλήνης γνωσταὶ μοναὶ εἶναι : τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἡ νῦν ἐκκλησία «Παναγία τῆς Ἀγιασσοῦ» ἐκ σωζομένης σφραγίδος μὲ τὰς λέξεις «Σφραγίς τῆς Μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῆς

Ἁγιάσσου τῆς νήσου Μυτιλήνης», ἰδρυθεῖσα περὶ τῷ 1150 καὶ διαλυθεῖσα τῷ 1783· τὰ Κάτω Πτόματα (Ἅγιος Μηνᾶς) τῷ 1225 - 1324 καὶ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Ἄσσου, εἰς θέσιν «Μπριγιὰμ» Γέρας. Ἡ βυζαντινὴ αὕτη μονὴ ἰδρῦθη τῷ 1215 ἢ 1254 ὑπὸ τοῦ ὁσίου Γρηγορίου Ἐπισκόπου Ἄσσου ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου· μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ τοῦ τὴν μετωνόμασαν εἰς μονὴν τοῦ Ὁσίου Γρηγορίου. Διελύθη τῷ 1324. Κατόπιν γενομένων ἀνασκαφῶν, κατὰ τὸ ἐγγὺς παρελθόν, εἰς θέσιν «Κουρκούτα» Γέρας, ἀνευρέθησαν τὰ ὀστά τοῦ ἁγίου Γρηγορίου.

Ἐπίσης, ἡ παρὰ τὴν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, μονὴ τῆς Γλίστρας (Ἁγίου Ἀνδρέου)· ἡ μονὴ Δαφνέα (Ὁσίων Πατέρων) παρὰ τὸν Πολυχνίτον· ἡ τοῦ «Ἀριστῶν» ἐπὶ τοῦ νησιδρίου Ἀκόθ' τοῦ κόλπου Γέρας ὡς πιστεύεται· ἡ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς εἰς θέσιν «καριώνα» παρὰ τὸν Σκόπελον Γέρας καὶ αἱ ἐν τῇ περιφερείᾳ Πολυχνίτου, ἡ τοῦ Ἀκρωνησιώτου (Ταξιάρχου Μιχαὴλ) τῷ 1324 εἰς θέσιν «τραπεριά», τοῦ Γίδωνος (Θεοτόκου Ὀδηγητρίας), τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου εἰς θέσιν «τσίχια», τοῦ Κληματίου εἰς θέσιν «Κλημάτ'» κ. ἄ.

Ὡσαύτως τὸ Παλῆδ-Μοναστήρι παρὰ τὸ Πλωμάριον, τὸ Μετόχιον παρὰ τὸ Κάτω - Τρίτος καὶ τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ ἐπὶ λόφου ἄλλοτὲ ποτε γυναικεῖον μονιδριον ὁ Ταξιάρχης, τὸ Μετόχιον μονῆς Λειμῶνος παρὰ τὴν Καλλονὴν καὶ τὸ εἰς «Κλωπεδὴν», Β.Δ. τοῦ χωρίου Ἁγία Παρασκευή, ἡμεριεπωμένον Μετόχιον Ταξιάρχου. Ἐξῶθεν αὐτοῦ, παραπλευρῶς τῆς πύλης τοῦ περιβόλου, ὑπάρχει ἐπὶ κρήνης πλᾶξ φέρουσα α) Σταυρὸν μὲ γράμματα εἰς τὰς ἄκρας αὐτοῦ σημαίνοντα Ἰησοῦς Χριστὸς Νικᾷ ὡς καὶ χρονολογίαν τινὰ 1776 καὶ β) ἐπιγραφὴν ἔχουσαν οὕτω :

ΑΛΕ ΚΑΙ ΙΑ-ΙΘΙΓΥΜΙΣ ΕΚ ΘΕΜΕΛΙ^ο
-ΗΤΑ^ο ΟΑ ΓΗΓΗ ΔΕ ΙΑ Δ - Π̄Ᾱ Χ.

Κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν εἶναι γνωσταὶ αἱ μοναὶ : τοῦ Καλαμίου (Ἁγίου Ἀντωνίου) 1492 παρὰ τὴν Βατοῦσαν, τοῦ Ἁγίου Πέτρου 1574 ἐξάρτημα τῆς προηγουμένης, τοῦ Παρασιγίου (Ἁγίου Γεωργίου) 1492 - 1672 νῦν ἡρειπωμένον ἐξάρτημα τῆς τοῦ Λειμῶνος, ἡ Ἠράτεια 1579 καὶ αἱ ἐκ φερμανίου τινος τοῦ 1792 γνωσταὶ τοιαῦται : τοῦ Ἁγίου Γεωργίου παρὰ τὸν Πολυχνίτον, τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ Ἁγίου Νικολάου παρὰ τὰ Βασιλικά, τοῦ Ἀμπέλου (Ἁγίου Γεωργίου) παρὰ τὴν Ἀντισσαν, καὶ τοῦ Τατάρια (Ἁγίου Γεωργίου) παρὰ τὴν Ἐρεσσόν.

ΑΡΧΑΙΑ ΛΟΥΤΡΑ ΘΕΡΜΗΣ — ΘΕΡΜΙΑ ΑΡΤΕΜΙΣ

Βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως Μυτιλήνης καὶ εἰς ἀπόστασιν 12,5 χιλιομέτρων ἀπ' αὐτῆς, εἰς τὴν θέσιν κείνται σήμερον αἱ ἰαματικαὶ πηγαὶ Λουτροπόλεως - Θερμῆς, ἔκειτό ποτε ὁ ναὸς τῆς «Θερμίας Ἀρτέμιδος» καὶ λουτρῶνες ὑπὲρ αὐτῆς τιμώμενοι.

Τὰς πηγὰς ταύτας ἀναφέρει ὁ Περγαμηνὸς ἰατρὸς Κλαύδιος Γαληνός· ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστείδης Αἴλιος ὁμιλεῖ δι' αὐτὰς καὶ διὰ τὰς ἐορτάς τῆς, τὴν

περίφημον «Θερμαϊκήν Πανήγυριν». Ὁ δὲ Ἄγγλος ἀρχαιοδίφης W. Paton, διατρίψας ἐπὶ δύο ἔτη ἐν Λέσβῳ, συμπεριέλαβεν ἐπιμελῶς πᾶν ὅτι περὶ τῶν λουτρῶν τῆς Θερμῆς ἐφείλκυσε τὸ ἀρχαιολογικὸν αὐτοῦ ἐνδιαφέρον, ἐν ὄγκῳ-δαι τόμῳ τῶν «Ἐπιγραφῶν τῆς Λέσβου», ἐκδοθέντι ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου.

Κατὰ τὸ 1936, κατόπιν δοκιμαστικῶν ἀνασκαφῶν ὑπὸ τῆς Ἱστορικής καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, δι' ἐξόδων τῆς Κοινότητος Θερμῆς, ὅπισθεν τοῦ ξενοδοχείου Sarlidje Palace, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἐκσκαφὰς διὰ τὴν ἀνεγερσιν αὐτοῦ, ἀπεκαλύφθησαν μικροὶ λουτρῶνες εἰς δύο σειρὰς μὲ ὀχέτους εἰς τοὺς διαδρόμους των, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ θεμέλια ἐνὸς ὀκταγώνου μνημειώδους κτιρίου τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς ἀνήκεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος. Κατὰ σύντομον ἔκθεσιν τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης εἰς τὸ Archäologischer Anzeiger, 52, 1937, σελ. 159 - 160, τὸ κτίριον τοῦτο ἔχει διάμετρον 6,70 μ., μῆκος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας ἐκάστης πλευρᾶς 3 μ., ἐσωτερικῆς δὲ 2,40 μ., καὶ τὸ πλάτος θεμελίων 1,20 μ. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ κτιρίου, ὑπῆρχε λουτὴρ ὅστις ἀπέληγεν εἰς ἀψίδα. Τὸ δάπεδον ἐστολιζέτο μὲ ψηφιδωτῶν, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀνευρέθη λίαν κατεστραμμένον.

Ἡ ἐπὶ λίθου ἐπίσης, πλησίον τῆς πηγῆς, ἀνευρεθεῖσα ἐπιγραφή «Ἀρτέμιδι τῇ Θερμιά» μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι ἐκεῖ ἐλατρεύετο ἡ θερμία Ἄρτεμις, προστάτις τῶν θερμοπηγῶν. Τὰ δὲ ἀνευρεθέντα βᾶθρα μὲ τιμητικὰς ἐπιγραφὰς περὶ τῆς περιφήμου θερμαϊκῆς πανηγύρεως, ἀποδεικνύουν ὅτι ὑπῆρχε τὸ πάλαι ὡς καὶ ἐπὶ ρωμαιοκρατίας θρησκευτικὴ κίνησις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτελοῦντο ποιητικοὶ καὶ λοιποὶ ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τῆς Θερμίας, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀπεδίδοντο αἱ θεραπευτικαὶ ἰδιότητες τοῦ ὕδατος. Τὰ δὲ ἱαματικὰ αὐτῆς ὕδατα, ἐπροτιμῶντο ἰδιαίτερος ὑπὸ τῶν ἐπισήμων Ρωμαίων.

Ἡ λατρεία τῆς Θερμίας ἢ Θερμαίας Ἀρτέμιδος (κατὰ τὸν Β.Γ. Καλλιπολίτην, ἀρχαιολόγον, Λεσβιακὲς Σελίδες, 1950, σελ. 206 - 211) εἶναι γνωστὴ ἀπὸ πλήθος ἐπιγραφῶν ὡς καὶ ἀπὸ νομίσματα μὲ τὴν παραστάσιν τῆς, χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ 200 π.Χ. μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς ρωμαιοκρατίας. Αἱ πλεῖστα τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἀνευρέθησαν, ὡς εἰκός, εἰς Θερμὴν ὅπου καὶ τὸ κέντρον λατρείας τῆς ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῆς Μυτιλήνης καὶ εἰς πλεῖστα σημεῖα τῆς νήσου, ἀνευρέθησαν μνημεῖα σχετιζόμενα μὲ τὴν Ἀρτέμιδα.

Ἐκ τούτων ἀναφέρω μόνον τρία εὐρεθέντα ἐντὸς τῆς Μυτιλήνης καὶ φυλασσόμενα εἰς τὸ Μουσεῖον αὐτῆς.

α) Ἐπιγραφή σαρκοφάγου ἐκ λευκοφαίου λεσβιακοῦ μαρμάρου, ἣτις καθορίζει τὴν πληρωμὴν προστίμου εἰς τὴν Ἄρτεμιν (εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος), εἰς περίπτωσιν τυμβωρυχίας ἢ βεβηλώσεως τοῦ τάφου, μὲ σκοπὸν τὴν χρησιμοποίησιν του δι' ἐνταφιασμὸν ἄλλου νεκροῦ. Τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τοὺς τελευταίους σωζομένους στίχους ἔχει οὕτω :

E - M - ΝΕΑΝΔΕΑΛΛΟCΤΙCΕΠΙ
 ΤΗΔΕΥCΗΕΞΩΒΑΛΕΙΝΤΑΟCΤΑΠΡΟC
 ΤΕΙΜΟΝΘΗCΕΙΤΗΑΡΤΕΜΙΔΙΔΗΝΑΡΙΑ
 ΧΙΛΙΑΗΚΑΙΤΩΝΕΚΓΟΝΩΝΤΙCΕΠΙΧΕΙ
 ΡΗCΗΤΟΑΥΤΟΠΡΟCΤΕΙΜΟΝΕΞΕΙ

(E - M - N - εάν δὲ ἄλλος τις ἐπιτηδεύσῃ
ἔξω βαλεῖν τὰ ὄστα πρόστιμον θήσει τῇ Ἄρτε-
μιδι δηνάρια χίλια ἢ καὶ τῶν ἐγγόνων τις ἐπιχει-
ρήσῃ, τὸ αὐτὸ πρόστειμον ἔξει).

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων, χρονολογεῖται εἰς τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ.

β) Μικρὸς ἐνεπίγραφος δωμὸς, ἀπὸ λευκόφαιον μάρμαρον, ἀναθηματι-
κὸς εἰς τὴν Ἄρτεμιν. Ἔχει βάσιν ἀπὸ ἄβακα καὶ ἀνεστραμμένον κυμάτιον καὶ
κορωνίδα. Εἰς τὰς γωνίας δὲ ἀκρωτήρια, ἀπὸ σχηματοποιημένα μικρὰ ἀν-
θέμια. Ἡ ἐπιγραφή ἔχει οὕτω :

	Ἐλευθέρα μετάφρασις	
ΔΗΜΗΤΡΙΑ	(Δημητρία	Δημητρία
ΧΑΡΜΙΔΑ	Χαρμίδα	κόρη τοῦ Χαρμίδα
ΑΡΤΕΜΙΔΙ	Ἄρτέμιδι	εἰς τὴν Εὐάκουον Ἄρτέμιδα
ΕΑΚΩ	Εὐακόω).	(ἦτοι τὴν θεὰν ποῦ εἰσακούει τὰς δεήσεις).

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων, ἀνάγεται μεταξύ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος καὶ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων.

γ) Βωμὸς ἐνεπίγραφος, μὲ πλουσίαν γλυπτὴν διακόσμησιν, ἀπὸ προσω-
πεῖα καὶ γιρλάνδας, ὑποβασταζομένας ἀπὸ νίκας, εἰς τὰς γωνίας. Εἶναι ἀφιε-
ρωμένος ἀπὸ τὸν Ἀπολλώνιον Ἀπολλωνίου, τὸν Εὐφρόνιον Θεοδοῦτου καὶ τὰ
τέκνα τοῦ τελευταίου, εἰς τὴν Θερμίαν Ἄρτεμιν καὶ εἰς μίαν ἄλλην θεότη-
τα ἣτις ἀνεγράφετο εἰς τὴν τεθραυσμένην τώρα κορωνίδα τοῦ βωμοῦ.

Πλὴν τούτων ὅμως καὶ πλεῖσται ἄλλαι πλάκες, ἐνεπίγραφοι καὶ μὴ, καὶ
τεμάχια κίωνων προερχομένων ἐκ διαφόρων κτισμάτων, κείνται παρὰ τὸ ξενοδο-
χεῖον τῆς Λουτροπόλεως καὶ ἐντὸς τοῦ πάρκου αὐτοῦ. Μία ἐκ τούτων ἐνε-
πίγραφος, προερχομένη ἐκ μεταγενεστέρων τουρκικῶν συμπληρώσεων, καὶ
ἐντειχισμένη ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς μίας δεξαμενῆς κοινῆς λούσεως,
ὑπὸ Γαζῆ χασὰν πασά ἔλ Τζεζαερλή, καὶ κειμένη σήμερον ἔμπροσθεν τοῦ
ξενοδοχείου, φέρει τὴν κατωτέρω ἐπιγραφὴν τουρκιστί :

«Μόνος αἰώνιος εἶναι ὁ Θεός,
μόνος ἐκεῖνος εἶναι μόνιμος
ὁ κύριος ἀγαθοεργιῶν καὶ εὐεργεσιῶν
ὁ νικηφόρος Ἀλγερίνος ναύαρχος Χασὰν Πασάς.
Ὁ Θεὸς ὅς εὐκολύνει τὴν πραγμάτων
τῶν πόθων καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν του.»

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη μεταφρασθεῖσα ὑπὸ τοῦ τουρκομαθοῦς Δημοσθ.
Τζώρτζογλου, φέρεται ἐν τῷ βιβλίῳ (Π. Ι. Σαμάρ. Ὁ Χασὰν πασάς Τζε-
ζαερλή καὶ Ἡ Μυτιλήνη, Σελὶς 32. Μυτιλήνη 1947).

ΕΡΕΙΠΙΑ ΛΟΥΤΡΩΝ ΚΟΥΡΤΖΗ

Πλησιέστερος τῆς Θερμῆς, πρὸς Μυτιλήνην, κείται ὁ ρωμαϊκὸς λουτρῶν
τῆς Ἀχλιάς, καὶ πλησιέστερον τούτου, εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς πόλεως
Μυτιλήνης, αἱ θερμοπηγαὶ Κουρτζῆ.

Ἐπὶ τῆς θέσεως εἰς ἣν ἀναβλύζουν αἱ πηγαὶ Κουρτζῆ, ἔκειντό ποτε λουτρικαὶ ἐγκαταστάσεις ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς ἐποχῆς, τῶν ὁποίων σήμερον ἴχνη αὐτῶν διατηροῦνται. Παραπλεύρως ὁμως τούτων, πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, σώζονται νεωτέρας ἐποχῆς καὶ ἐν καλῇ καταστάσει ἐρείπια λουτρῶνος ρωμαϊκῆς, ὡς φαίνεται ἐποχῆς, ἐν εἶδει μεμονωμένων λουτήρων μεγίστης πολυτέλειας.

ΑΧΙΛΛΕΙΠΗΓΑΔΑ

Βορειοανατολικῶς τοῦ χωρίου Πέτρα, εἰς ἀπόστασιν 900 μ. ἐξ αὐτοῦ καὶ 56 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, κεῖται συνοικισμὸς τις μὲ τρεῖς ἀγροικίας καὶ ἐρείπια τουρκικῶν οἰκιῶν, ὀνομαζόμενος Χιλιοπηγάδα ἢ Ἀχιλλειοπηγάδα. Πλησίον αὐτοῦ, πρὸς τὴν θάλασσαν, εἰς ἀπόστασιν περὶ τῶν 500 μ., ἀπ' αὐτῆς καὶ εἰς τὸ αὐτὸ σχεδὸν ὑψόμετρον τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, σώζεται πέτρινὸς τις κρίκος.

Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι εἰς τὴν Ἀχιλλειοπηγάδα ἠγκυροβόλει τὰ πλοῖα τοῦ ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπραγματοποιεῖ τὰς ἐξορμήσεις του. Πιθανὸν νὰ ἔχει κάποιαν βάσιν ἡ παράδοσις αὕτη, δεδομένου ὅτι α) ἡ ἀπόστασις τῆς θέσεως ταύτης ἀπὸ τῆς θαλάσσης εἶναι μικρά, τὸ δὲ ὑψόμετρον τῆς ὀλίγον τι ὑπερθεν αὐτῆς, β) κατὰ τὸν Στράβωνα (Α, 45) «τοῦτο δ' οὐ μόνον τοῖς ὑφ' Ὀμήρου λεγομένοις μάχεται, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ, φησὶ γὰρ τὸν Ἀχιλλεὺς Λέσβον μὲν πορθῆσαι καὶ ἄλλα χωρία» καὶ γ) κατὰ ποίημα τοῦ ἐλεγειακοῦ ποιητοῦ Παρθενίου ἐκ Νικαίας τῆς Μ. Ἀσίας, ἀκμάσαντος τὸν α' π.Χ. αἰῶνα, ὅστις ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπολιόρκει τὴν Μήθυμναν [εὐρισκομένην εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Ἀχιλλειοπηγάδας] οὖσαν μὲ τὸ μέρος τῶν Τρώων καὶ τελικῶς κατέλαβεν αὐτήν.

Ἐπικουρεῖ δὲ ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης καὶ ἡ φιλονικία μεταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀγαμέμνων ἠπειλίησε τὸν Ἀχιλλεὺς συρίττων ὡς ὄφις (Ἰλιάς Α, 179 - 181) «οἴκαδ' ἰὼν σὺν νηυσὶ τε τῆς καὶ σοῖς ἐτάροισιν Μυρμιδόνεσσιν ἄνασσε, σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλεγίζω οὐδ' ὄθομαι κοτέοντος» καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς πράγματι ἔφυγεν ἀλλ' οὐχὶ μακρὰν τῆς Τροίας. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι πιθανὸν ὅτι, ὅπως πρὶν τῆς φιλονικίας εἶχεν ἐπιδράμει εἰς Λέσβον (Ἰλιάς Ι, 128 καὶ 665), οὕτω καὶ τώρα νὰ παρέμεινεν ἐν Λέσβῳ ἀγκυροβολήσας εἰς Ἀχιλλειοπηγάδα καὶ νὰ ἐπεδίεδετο εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Μηθύμνης.

ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ ΤΗΣ ΚΡΕΜΑΣΤΗΣ

Βορειοδυτικῶς τοῦ χωρίου Ἀγία Παρασκευή, περὶ τὰ 45' τῆς ὥρας ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῆς καὶ 44 χιλιομέτρα ἐκ Μυτιλήνης, σώζεται ὠραιότατη τοξοειδῆς γέφυρα κτισθεῖσα ἐπὶ δυναστείας τῶν Γατελούζων (1355 - 1462), ζευγνύουσα τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Τσικινιά καὶ ὀνομαζομένη, ἐκ τῆς περιοχῆς εἰς ἣν κεῖται, τὸ γεφύρι τῆς Κρεμαστῆς ἢ ἐκ τοῦ παρακειμένου ναοῦ, τὸ γεφύρι τοῦ Ἀγίου Θεράποντος.

Τούτο θεωρείται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς «στοιχειωμένο» καὶ ὑπάρχει περὶ τούτου θρύλος, παραλλαγή τις τοῦ θρύλου τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας. Ἄδεται ὅτι τὴν κατασκευὴν τῆς γεφύρας ἀνέλαβον δύο ἀδελφοὶ ἐργολάβοι, οἱ ὅποιοι ὁμως δὲν κατόρθωνον νὰ στερεώσουν ταύτην, διότι ὅσον τμῆμα αὐτῆς ἐκτίζετο τὴν ἡμέρα, τὸ ἐχαλοῦσε κατὰ τὴν νύκτα τὸ στοιχειὸ τοῦ ποταμοῦ. Ἐνα πουλὶ μὲ ἀνθρώπινη λαλιά, διάγγελος τῆς θείας Βουλῆς, παρεμβαίνει καὶ λέγει ὅτι διὰ νὰ στερεώσῃ τούτο πρέπει νὰ θυσιάσῃ ἡ γυναίκα τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν πρωτομαστόρων καὶ ἀποφασίζεται νὰ θυσιάσῃ ἐκεῖνη ποὺ θὰ ἐπῆγαινε πρώτη νὰ τοὺς συναντήσῃ. Ἡ μοῖρα ἔταξεν εἰς τὴν Ἄρετὴν νὰ πάῃ φαγητὸ εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, ἀφήνοντας τὸ παιδί τῆς εἰς τὴν κούνια. Τὸ δὲ δημοτικὸ τραγούδι λέγει :

«κούνια μου κούνια τὸ παιδί
κι' ἂν κλάψῃ δὸς του γάλα·
φοῦρνε μου ψῆσε τὸ ψωμί
ὡς ποὺ νὰ πάω καὶ νᾶρθω».

Ἡ μοῖρα τῆς, κατὰ τὸν θρύλον, ἔταξε νὰ ταφῇ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γεφύρας καὶ νὰ μὴν ἐπανεέλθῃ. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς γυναικὸς τοῦ πρωτομάστορα, λέγεται καὶ γεφύρι τῆς Ἄρετῆς. Μέχρι πρό τινος, αἱ παλαιαὶ γυναῖκες, περνώντας ἀπὸ ἐκεῖ ἀφίναν ψωμί εἰς μίαν «τράππαν τοῦ γεφυριοῦ», ἀπὸ ἔθιμο διὰ νὰ τὸ περάσουν.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΟΡΜΟΥ ΕΡΕΣΣΟΥ

Εἰς ἀπόστασιν 92,4 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, ἔξωθεν τοῦ συνοικισμοῦ Σκάλα Ἐρεσσοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ ὄρμου αὐτῆς, τὴν 27ην Μαΐου τοῦ 1821, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐσημειώθη τὸ πρῶτον σημαντικὸν κατὰ θάλασσαν ἱστορικὸν γεγονός.

Τὴν 24-5-1821 ἡ τουρκικὴ φρεγάτα «Κινούμενον ὄρος» ἢ «Φερμάν Ντεϊνιμεζ» ἦτοι «Φερμάνι δὲν περιμένει» (ἐπειδὴ καθεϊλκύσθη εἰς τὴν Ἄλικαρνασσὸν πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ σχετικοῦ αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος «φερμανίου»), δίκροτον τῶν 84 πυροβόλων καὶ πληρώματος ἑκατὸν χιλίων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν μοίραρχον Μπεκτὰς Ἄρναούτ, κατερχομένη ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντον διὰ νὰ μεταφέρῃ πολεμοφόδια εἰς διάφορα φρούρια καὶ ἀποσπάσματα τῶν νήσων Αἰγαίου καὶ νὰ συναντήσῃ κατόπιν τὴν εἰς Μοσχονήσια μοῖραν τοῦ Ἰριαλὰ μπέη Καρὰ Ἄλῃ, ἠγκυροβόλησεν πρὸς τούτο εἰς τὸν ὄρμον τῆς Ἐρεσσοῦ, ὅπου τουρκικὸν στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα 4.000 ἀνδρῶν.

Ὁ ἑλληνικὸς πολεμικὸς στόλος ἀποτελούμενος ἀπὸ πεντήκοντα πλοῖα καὶ δεκαπέντε μύστικα, ὑπὸ τὴν ἀρχηγείαν τοῦ ἐξ Ὑδρας Ἰακώβου Τομπάζη, εἰδὼν καὶ παρακολουθεῖσας τὸ «Κινούμενον ὄρος», ἀπέστειλε πυρπολικὸν ὑπὸ τὴν διακυβέρνησιν τοῦ Ὑδραίου Ἰωάννου Θεοχάρη, ἵνα πυρπολήσῃ τὸ «Κινούμενον ὄρος» ἀναφλεγέντος ὁμως προώρως τοῦ πυρπολικοῦ, ἢ ἀπόπειρα ἀπέτυχε.

Τὴν πρῶταν τῆς 27ης Μαΐου 1821, ἀποσταλεῖς ὁ ἐκ Ψαρρῶν Δημήτριος Παπανικολῆς, κατόρθωσε νὰ προσκολλήσῃ τὸ πυρπολικὸν του δι' ἐμβολῆς τοῦ προβόλου του ἐντὸς κανονιοθυρίδος τινος τοῦ «Κινουμένου ὄρους» καὶ

παρ' ὄλον τὸν καταϊγισμόν πυρὸς τῶν τυφεκίων καὶ κανονίων τοῦ κολοσσιαίου δικρότου, νὰ αναφλέξη τοῦτο. Ἐναφλεγέντος δὲ τοῦ «Κινουμένου ὄρους» ἀνετινάχθη, μόλις πως διασωθέντων ὀκτώ ἐκ τοῦ πληρώματός του. Πρὸς τιμὴν τοῦ μπουρλοτιέρη Δημητρίου Παπανικολῆ, ἀνηγέρθη εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ ὄρου Ἐρεσσοῦ μαρμάρινος προτομὴ αὐτοῦ. Τὸ νῦν ἐκ τοῦ «Κινουμένου ὄρους», σώζεται ἡ μία τῶν ἀγκυρῶν αὐτοῦ, ἥτις καὶ φυλάσσεται εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς ἐν Ἐρεσσῶ.

Κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀναφέρονται εἰς τὰ ὕδατα τῆς Λέσβου ἔτεροι δύο συγκρούσεις μετὰ τῶν τούρκων. Ἡ μία τῶ 1826, 27 - 28 Αὐγούστου, εἰς τὸ «στενὸν τῆς Μυτιλήνης», ὅπου συνεκρούσθησαν ὁ Μισαούλης καὶ ὁ Ταχίρ, σχόντες ἴσας ζημίας, καὶ ἑτέρα τὸν Μάϊον τοῦ 1828, ἔξω τῆς Μυτιλήνης, ὅπου ὁ Μισαούλης καὶ ὁ Κανάρης ἐθύθισαν δικάταρτον καὶ τουρκικὴν φρεγάταν.

ΜΑΧΗ ΚΛΑΠΑΔΟΥ

Βορείως τῆς πρὸς χωρίον Φίλια ἀγούσης ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, μεταξύ τῆς μονῆς Λειμῶνος καὶ τῆς μονῆς Μυρσινιωτίσσης, εἰς τὸ 45 χιλιόμετρον ἀπὸ Μυτιλήνης καὶ ἐπὶ τοῦ ὑψώματος «Τυρανίδα» (690 μ.), ἔχει στηθὴ ἀναμνηστικὴ στήλη ὑπὲρ τῶν, κατὰ τὴν τελευταίαν μετὰ τῶν τούρκων μάχην, πεσόντων.

Τὴν πρῶταν τῆς 8ης Νοεμβρίου 1912, ὁ ἐλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ναυάρχου Π. Κουντουριώτου, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταδρομικὸν «Ἀβέρωφ», ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου Μυτιλήνης. Μετὰ τὴν ἐπίδοσιν εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς τελεσιγράφου περὶ ἀμέσου παραδόσεως τῆς νήσου, ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη εἰς θέσιν Κλαπάδος ἐπὶ τοῦ ὑψώματος «Τυρανίδα», ὅπου ὄχυρωθεὶς ἐστρατοπέδευσεν.

Τὴν 4ην Δεκεμβρίου 1912, ἠγκυροβόλησαν εἰς Πέτραν τὰ ἐλληνικὰ ὀπλιταγωγὰ Ἀθῆναι, Μυκάλῃ καὶ Ἐσπερία, ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κουντουριώτην καὶ τὴν 6ην Δεκεμβρίου 1912, τὸ ἀποβιβάσθην ἐκείσε ἐλληνικὸν ἄγημα τῶν πεζοναυτῶν, τῇ συμμετοχῇ τῶν εἰς Μυτιλήνην ἀποβιβάσθέντων μετὰ τῶν πανταχόθεν τῆς νήσου προσδραμόντων ἐθελοντῶν, ἤρχισεν βάλλον διὰ τοῦ πυροβολικοῦ ἐπὶ τοῦ ὑψώματος εἰς ὃ εἶχον ὄχυρωθῆ οἱ τούρκοι. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐγένετο ἡ τελευταία μετὰ τῶν τούρκων μάχη, ἥτις ἀπέβη νικηφόρος ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔληξεν ὀριστικὰ τὸ τουρκικὸν καθεστῶς τῆς νήσου. Ἀπώλειαι Ἑλλήνων κατὰ τὴν μάχην ταύτην, 15 νεκροί, ὁ ἀνθ' ἑαυτῶν Μενδάκης καὶ 14 ὀπλίται καὶ 81 τραυματῆαι, 1 ἀξίωματικὸς καὶ 80 ὀπλίται.

Τῶ 1938 ἔγιναν ἐπιβλητικὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς ἀνωτέρω ἀναφερομένης ἀναμνηστικῆς στήλης, ὑπὲρ τῶν πεσόντων κατὰ τὴν μάχην Ἑλλήνων πεζοναυτῶν καὶ λεσβίων ἐθελοντῶν. Ἐν τῶ Κοινοτικῶ γραφεῖφ τοῦ χωρίου Λαφιῶνα, εἰς ὃ ὑπάγεται ἡ περιοχὴ ἐν ἣ ἐγένετο ἡ μάχη, φυλάσσεται μικρὸν τουρκικὸν πυροβόλον, ἐγκαταλειφθὲν ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν μάχην.

ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΛΕΣΒΙΟΙ

Α) Ο ΕΡΕΣΣΙΟΣ ΙΑΤΡΟΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΚΑΙ ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ

Ἐγενήθη ἐν Ἐρεσσῶ τῆς Λέσβου τῷ 372 π.Χ. καὶ ἀπέθανε τῷ 287 π.Χ. Μικρῶ τῆ ἡλικίᾳ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὅπου καὶ διήλθεν ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν βίον του. Ἐμαθήτευσε κατὰ πρῶτον παρὰ τῷ Ἀλκίππῳ ἐν Πατρίδι του, ἀργότερον παρὰ τῷ Πλάτῳ καὶ μετὰ ταῦτα παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη ἀργότερον.

Διογένης ὁ Λαέρτιος (V, 36) γράφει περὶ τούτου : «Θεόφραστος Μελάνα Ἐρέσσιος κναφέως υἱός, ὡς φησιν Ἀθηνόδωρος ἐν ὄγδῳ Περιπάτων. Οὗτος πρῶτον μὲν ἤκουσεν Ἀλκίππου τοῦ πολίτου ἐν τῇ πατρίδι, εἶτ' ἀκούσας Πλάτωνος μετέστη πρὸς Ἀριστοτέλην· κάκεινου εἰς Χαλκίδα ὑποχώρησαντος αὐτὸς διεδέξατο τὴν σχολὴν Ὀλυμπιάδι τετάρτῃ καὶ δεκάτῃ καὶ ἑκατοστῇ . . . . . ἀπῆλθον τ' εἰς τὴν διατριβὴν αὐτοῦ μαθηταὶ πρὸς δισχιλίους . . . . . Τοῦτον Τύρταμον λεγόμενον Θεόφραστον διὰ τὸ τῆς φράσεως θεσπέσιον Ἀριστοτέλης μετωνόμασεν· ἐτελεύτα δὴ γηραιός, βίους ἔτη πέντε καὶ ὄγδοήκοντα».

Ὁ δὲ Στράβων (ΙΓ' 618) λέγει περὶ αὐτοῦ «Τύρταμος δ' ἐκαλεῖτο ἔμπροσθεν ὁ Θεόφραστος, μετωνόμασε δ' αὐτὸν Ἀριστοτέλης Θεόφραστον, ἅμα μὲν φεύγων τὴν τοῦ προτέρου ὀνόματος κακοφωνίαν, ἅμα δὲ τὸν τῆς φράσεως αὐτοῦ ζῆλον ἐπισημαίνοντος· ἅπαντας μὲν γὰρ λογίους ἐποίησε τοὺς μαθητὰς Ἀριστοτέλης, λογιώτατον δὲ Θεόφραστον».

Ἐδίδαξεν ἐν τῇ περιπατητικῇ σχολῇ ἐπὶ τριάκοντα τέσσαρα ἔτη. Τὸ ὅλον συγγραφικόν του ἔργον ὑπῆρξε τεράστιον· περὶ τὰς διακοσίας τεσσαράκοντα συγγραφάς, ὡς ἀναφέρει Διογένης ὁ Λαέρτιος, ἱστορικὸς ἐκ Λαέρτης τῆς Κιλικίας (150 μ.Χ.). Ἔθιξε δὲ ἐν αὐτοῖς ὅλα τὰ ζητήματα τῆς ἐπιστήμης (μεταφυσικῆς, λογικῆς, πολιτικῆς, ἠθικῆς, ρητορικῆς, ποιητικῆς, περὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν κ. ἄ.). Τὰ λαμπρά του συγγράμματα, πραγματεύονται περὶ εὐδαιμονίας, πένθους καὶ φιλίας. Ἐπίσης περὶ φυτῶν ἱστορίας καὶ περὶ φυτῶν αἰτίας, κληθεὶς ἐκ τούτου καὶ πατὴρ τῆς Βοτανικῆς. Εἰς τὸ σύγγραμμά του «Χαρακτήρες» καταδεικνύεται ἡ μεγάλη τοῦ ἀνδρὸς φιλοσοφία καὶ ἐμπειρία. Τὰ γνωμικά του ἐπίσης εἶναι μεγάλης φιλοσοφικῆς ἀξίας· ἐν δὲ ἐκ τῶν ρητῶν του ἔχει οὕτω : «τύχη τὰ θνητῶν πράγματα οὐκ εὐβουλία».

Ἐδάδισεν ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τοῦ διδασκάλου του. Ὡς φιλόσοφος δέ, δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων τῶν φυσιογνωμιῶν αἵτινες διανοίγουν νέας ὁδοὺς. Ἦτο μᾶλλον εἰς ἐκ τῶν ἀόκνων, φιλοπόνων καὶ δραστηρίων ἐκείνων ἐργατῶν, οἵτινες εὐρύνουν καὶ ἀποπερατώνουν τὴν ὁδὸν τὴν ὁποῖαν ἐχάραξεν ὁ διδάσκαλος των.

B) Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΘΕΟΦΑΝΗΣ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ*

Ὁ ἱστορικὸς Θεοφάνης, υἱὸς τοῦ Ἱεροῖτα (Fabricius : *Mitteilungeu des Athenischen instituts*, IX, 87), ἐγεννήθη ἐν Μυτιλήνῃ περὶ τὸ 100 π.Χ. καὶ ἐξεπαιδεύθη ὡς ἤρμοζεν εἰς υἱὸν εὐπατρίδου ἀριστοκρατικοῦ.

Εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν ἠναγκάσθη νὰ μεταβῆ ἐξόριστος, μετὰ τοῦ πατρὸς του καὶ ἄλλων ἐπισήμων ὀλιγαρχικῶν, εἰς Ρώμην, καθ' ὅσον ἠναντιώθησαν πρὸς διαταγὴν τοῦ Μιθριδάτου ὅπως φονευθῶσιν οἱ καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειάν του ρωμαῖοι. Ὁ Θεοφάνης μετὰ τῶν ἄλλων φυγάδων κατέφυγεν εἰς τὸν ἰσχυρὸν Σύλλα, ὅστις μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, τὸν παρέλαβεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ὁ Θεοφάνης ἐγνώρισε καὶ συνεδέθη στενῶς μὲ τὸν εὐνοούμενον τοῦ Σύλλα, Πομπήϊον «τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον».

Ὁ Στράβων (IIΓ' 617) ἀναφέρει περὶ αὐτοῦ : «ὕστερον δ' ἐγένετο χρόνοις πολλοῖς. . . . καὶ ὁ συγγραφεὺς Θεοφάνης. Οὗτος δὲ καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ὑπῆρξε καὶ Πομπηΐῳ τῷ Μάγνῳ κατέστη φίλος μάλιστα διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην, καὶ πάσας συγκατάρθρωσεν αὐτῷ τὰς πράξεις, ἀφ' ὧν τὴν τε πατρίδα ἐκόμισε τὰ μὲν δι' ἐκείνου τὰ δὲ δι' ἑαυτοῦ, καὶ ἑαυτὸν πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐπιφανέστατον ἀνέδειξεν» υἱὸν τε ἀπέλιπε Μάρκον Πομπηΐον, ὃν τῆς Ἀσίας ἐπίτροπον κατέστησέ ποτε Καῖσαρ ὁ Σεβαστός, καὶ νῦν ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετάζεται τῶν Τιβερίου φίλων».

Ὁ Θεοφάνης συνώδευσε τὸν Πομπηΐον κατὰ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, παρευρέθη δὲ καὶ εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ ὄρειοῦ φρουρίου Καινοῦ (64 π.Χ.) καὶ μετὰ ταῦτα περιέγραψεν αὐτὴν ὡς αὐτόπτης μάρτυς. Κατὰ τῷ 61 π.Χ. ὁ Πομπηΐος διὰ λόγου ἐπαινετικοῦ, παρεχώρησεν ἐπισήμως εἰς τὸν Θεοφάνην τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου (Cicer. *pro arch. poeta*, 1024 «GN. Pompeius Theophanem, Scriptorum rerum Suarem, in contione militum civitate donavit»). Οὕτω ἔλαβεν τὸ ὄνομα Γναῖος Πομπηΐος Θεοφάνης.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 62ου ἔτους π.Χ. ὁ Πομπηΐος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους, προσήγγισεν εἰς Μυτιλήνην, προερχόμενος ἐκ τοῦ Πόντου, χάριν τοῦ Θεοφάνους, καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ ἐπ' ἄρκετὸν χρόνον. Ὁ Πλούταρχος (Πομπ., ΧLII) ἱστορεῖ : «Καὶ γὰρ [Πομπηΐος] εἰς Μυτιλήνην ἀφικόμενος τὴν τε πόλιν ἠλευθέρωσε διὰ Θεοφάνη καὶ τὸν ἀγῶνα τὸν πάτριον ἐθεάσατο τῶν ποιητῶν ὑπόθεσιν μίαν ἔχοντα τὰς ἐκείνου πράξεις».

Ἡ τελευταία περὶ Θεοφάνους εἰδησις διασώζεται παρὰ τῷ Κικέρωνι (CIC. AD. ATT. 15, 19,1), ὅστις γράφων πρὸς τὸν φίλον του Ἀττικόν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος τῷ 44ον ἔτος π.Χ., ἀναφέρει τὸν Θεοφάνην ὡς ζητήσαντα συνέντευξιν διὰ νὰ ἀνακοινώσῃ πρὸς αὐτὸν ἰδιαιτέρᾳ τινα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, οὐδὲν πλέον ἀναφέρεται περὶ τοῦ Θεοφάνους.

Σώζονται ἐπιγραφαὶ τιμητικαί, δεικνύουσαι τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Μυτιληναίων πρὸς τὸν Θεοφάνην, ὡς «Σωτὴρ καὶ κτίστης τῆς πόλεως». Ἄλλαι δὲ ἐπὶ νομισμάτων, τὰ ὅποια ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὄψεως φέρουσιν τὴν ἐπιγραφὴν «Θεοφάνης θεὸς Μυτιληναίων», ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας «Ἀχεδαμῆς θεά», ὅπερ πιθανώτατα εἶναι τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς του.

* *Περίληψις, ἐκ τῆς μονογραφίας τοῦ Δημ. Γ. Βερναρδάκη εἰς τὸ Λεσβιακὸν Ἡμερολόγιον 1950, σελ. 204-208.*

Γ) ΑΡΙΩΝ Ο ΜΗΘΥΜΝΑΙΟΣ

Ὁ Ἀρίων, διάσημος κιθαρωδὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἀκμάσας περὶ τὸν ὄν π.Χ. αἰῶνα, ἐτελειοποίησε τὸν διθύραμβον.

Ὁ διθύραμβος παλαιότατα ἦτο ἄσμα παραχῶδους καὶ ἐξημμένης ἐμπνεύσεως, σφοδροῦ καὶ ἐνθουσιαστικοῦ χαρακτήρος· ἐψάλλετο δὲ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἄνευ ὀρχήσεως, ἀτέχνως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀκριβείας. Κατὰ τὰ τέλη ὅμως τοῦ Ζ' π.Χ. αἰῶνος, ὁ Ἀρίων ἔδωκεν εἰς τὸν διθύραμβον ρυθμικὴν μορφήν καὶ ἔκτοτε ἐψάλλετο οὗτος μετ' ὀρχήσεως. Συνέστησεν ἐπίσης καὶ χορὸν κ υ κ λ ι κ ὸ ν ἐκ τῶν κληθέντων σατύρων, τῶν τραγοπόδων. Ὁ διθύραμβος ἐξετελεῖτο πρὸς τιμὴν τοῦ Διούσου, ὅστις ἔφερεν ἐπὶ πλεόν καὶ τὸ ὄνομα Διθύραμβος. (Γεώργ. Κουσιάδης : Ἀρχαῖοι καὶ Νεοὶ Ἑλληνικοὶ Χοροί, Ἀθήναι 1949).

Δὲν ἐκαλλιέργησε τὴν ποίησιν ἢ ὁποία ἐκυριάρχει εἰς τὴν Λέσβον, τὴν «μελικὴν ἢ τὸ Αἰολικὸν μέλος», ἀλλὰ ἔγινε ποιητῆς χ ο ρ ι κ ὸ ς καὶ ἐκαλλιέργησε τὸ «Δώριον μέλος». Κατὰ τὸν λεξικογράφον Σουΐδαν ὁ Ἀρίων εἶχε γράψει καὶ ἄσματα καὶ προοίμια, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδεὶς στίχος ἐσώθη μέχρις ἡμῶν.

Ὁ Ἀρίων μικρῶ τῇ ἡλικίᾳ, ἐμαθήτευσε ἐν Σπάρτῃ παρὰ τῷ Ἀλκαμάνῃ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐδιδάχθη τὴν ποιητικὴν τέχνην. Εἶτα ἐπὶ μακρὸν διατρίψας, μεταξύ τοῦ 625 - 585 π.Χ., ἐν τῇ πλουσίᾳ αὐλῇ τοῦ ἐκ τῶν ἐπτὰ σοφῶν καὶ τυράννου τῆς Κορίνθου Περιάνδρου, ἀπέκτησε μεγάλην φήμην καὶ ὄνομα. Περὶ αὐτοῦ ὁ Στράβων (ΙΓ' 618) λέγει «... ἐπειτα Μήθυμνα· ἐντεῦθεν δ' ἦν Ἀρίων ὁ ἐπὶ τῷ δελφίνι μυθεύμενος ὑπὸ τοῦ περὶ Ἡρόδοτον εἰς Ταίναρον σωθῆναι, καταποντισθεὶς ὑπὸ τῶν ληστών, οὗτος μὲν οὖν κιθαρωδός». Ὁ Ἡρόδοτος δὲ (I, 23, 24) λέγει «ἐτυράννευε δὲ ὁ Περιάνδρος Κορίνθου· διὴ λέγουσι Κορίνθιοι (ὑπολέγουσι δὲ σφί Λέσβιοι) ἐν τῷ βίῳ θῶμα μέγιστον παραστήναι, Ἀρίονα τὸν Μηθυμναῖον ἐπὶ δελφίνος ἐξενειχθέντα ἐπὶ Ταίναρον, ἐόντα κιθαρωδὸν τῶν τότε ἐόντων οὐδενὸς δευτέρου, καὶ διθύραμβον πρῶτον ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ποιήσαντά τε καὶ ὀνομάσαντα καὶ διδάξαντα ἐν Κορίνθῳ. τοῦτον τὸν Ἀρίονα λέγουσι, τὸν πολλὸν τοῦ χρόνου διατρίβοντα παρὰ Περιάνδρῳ, ἐπιθυμῆσαι πλωῶσαι εἰς Ἰταλίην τε καὶ Σικελίην, ἐργασάμενον δὲ χρήματα μεγάλα θελήσαι ὀπίσω εἰς Κόρινθον ἀπικέσθαι. ὀρμάσθαι μὲν νυν ἐκ Τάραντος, πιστεύοντα δὲ οὐδαμοῖσι μᾶλλον ἢ Κορινθίοισι μισθώσασθαι πλοῖον ἀνδρῶν Κορινθίων· τοὺς δὲ ἐν τῷ πελάγει ἐπιβουλεύει τὸν Ἀρίονα ἐκβαλόντας ἔχει τὰ χρήματα τὸν δὲ συνέντα τοῦτο λίσσεσθαι, χρήματα μὲν σφί προϊέντα, ψυχὴν δὲ παραιτούμενον. οὐκ ὦν δὴ πείθειν αὐτὸν τούτοισι, ἀλλὰ κελεύειν τοὺς πορθμέας ἢ αὐτὸν διαχράσθαι μιν, ὡς ἂν ταφῆς ἐν γῆ τύχη, ἢ ἐκπηδᾶν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ταχίστην. ἀπειληθέντα δὲ τὸν Ἀρίονα εἰς ἀπορίην παραιτήσασθαι, ἐπειδὴ σφί οὕτω δοκεῖ, περιιδεῖν αὐτὸν ἐν τῇ σκευῇ πάσῃ στάντα ἐν τοῖσι ἐσελθεῖν γὰρ ἦδονῆν εἰ μέλλοιεν ἀκούσεσθαι τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπων αἰοῖδου, ἀναχωρῆσαι ἐκ τῆς πρύμνης εἰς μέσης νέα. τὸν δὲ ἐνδύντα τε πᾶσαν τὴν σκευὴν καὶ λαβόντα τὴν κιθάρην, στάντα ἐν τοῖσι ἐδωλίοισι διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον, τελευτῶντος δὲ τοῦ νόμου ρῖψαί μιν εἰς τὴν θάλασσαν ἐωυτὸν

ὡς εἶχε σὺν τῇ σκευῇ πάση. καὶ τοὺς μὲν ἀποπλέειν ἐς Κόρινθον, τὸν δὲ δελφίνα λέγουσι ὑπολαβόντα ἐξενεῖκαι ἐπὶ Ταίναρον. ἀποβάνα δὲ αὐτὸν χωρέειν ἐς Κόρινθον σὺν τῇ σκευῇ καὶ ἀπικόμενον ἀπηγέεσθαι πᾶν τὸ γεγονός. Περίανδρον δὲ ὑπὸ ἀπιστίας Ἀρίονα μὲν ἐν φυλακῇ ἔχειν οὐδαμῇ μετιέντα, ἀνακῶς δὲ ἔχειν τῶν πορθμένων· ὡς δὲ ἄρα παρεῖναι αὐτοῦς, κληθέντας ἱστορέεσθαι εἴ τι λέγοιεν περὶ Ἀρίονος. φαιμένων δὲ ἐκείνων ὡς εἶη τε σῶς περὶ Ἰταλίην καὶ μιν εὖ πρήσσοντα λίποιν ἐν Τάραντι, ἐπιφανῆναί σφι τὸν Ἀρίονα ὡσπερ ἔχων ἐξεπήσσει· καὶ τοὺς ἐκπλαγέντας οὐκ ἔχειν ἔτι ἐλεγχόμενους ἀρνέεσθαι. ταῦτα μὲν νυν Κορίνθιοί τε καὶ Λέσβιοι λέγουσι, καὶ Ἀρίονος ἔστι ἀνάθημα χάλκεον οὐ μέγα ἐπὶ Ταινάρῳ, ἐπὶ δελφίνος ἐπέων ἄνθρωπος».

Ἐπὶ τοῦ ἐν Ταινάρῳ χαλκίνου ἀναθήματος ὑπῆρχεν ἐπίγραμμα ἔχον οὕτω : Ἀθανάτων πομπᾶιον Ἀρίονα, Κυκλέος [κατ' ἄλλους Κύκλονος] υἱὸν ἐκ Σικελοῦ πελάγους σῶσε ὄχημα τότε.

Ἡ διάσωσις τοῦ Ἀρίονος ὑπὸ τοῦ δελφίνου ἐγένετο γνωστὴ εἰς πάσας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, ἀπετυπώθη μάλιστα εἰς νομίσματα σύμπλεγμα παριστῶν αὐτὸν καθήμενον ἐπὶ τῆς ράχεως δελφίνου, ὧν πολλὰ σώζονται μέχρι σήμερον.

Δ) ΑΛΚΑΙΟΣ Ο ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ

Ἐγεννήθη ἐν Μυτιλήνῃ καὶ ἦτο σύγχρονος τῆς Σαπφούς καὶ τοῦ Πιπτακοῦ, ὅος π.Χ. αἰών. Ἀνῆκε εἰς ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν τῆς Μυτιλήνης καὶ εἶχεν ἀδελφούς τὸν Κίκιν καὶ τὸν Ἀντιμενίδην· ἐξ ὧν ὁ δεύτερος, μετὰ τὴν ἐκδιωξίν του ὑπὸ τοῦ Πιπτακοῦ, κατέφυγεν εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἀκολουθήσας τὸν βασιλέα αὐτῆς Ναβουχοδονόσορα ἐναντίον τῆς Ἰουδαίας ἠνδραγάθησε. Ὁ Στράβων (ΙΓ', 617) περὶ τούτου ἀναφέρει «Ἄνδρας δ' ἔσχεν [ἢ Μυτιλήνῃ] ἐνδόξους τὸ παλαιὸν μὲν Πιπτακόν, ἕνα τῶν ἑπτὰ σοφῶν, καὶ τὸν ποιητὴν Ἀλκαῖον καὶ τὸν ἀδελφὸν Ἀντιμενίδαν, ὃν φησιν Ἀλκαῖος Βαβυλωνίοις συμμαχοῦντα τελέσαι μέγαν ἄθλον καὶ ἐκ πόνων αὐτοὺς ρύσασθαι κτείναντα, ἄνδρα μαχαίταν βασιλῆϊων παλάσταν (ὡς φησιν) ἀπολείποντα μόνον μίαν πάχεων ἀπὸ πέμπων». Μετ' αὐτοῦ εἶχεν ἐκδιωχθῆ καὶ ὁ Ἀλκαῖος ὅστις κατέφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπέστρεψεν εἰς Μυτιλήνην.

Ὁ Ἀλκαῖος ἦτο πολιτικὸς καὶ ποιητὴς, ζωηρὸς καὶ φιλόπατρις. Μὲ τὰ στασιωτικὰ του ποιήματα («καὶ τὰ στασιωτικὰ καλούμενα τοῦ Ἀλκαίου ποιήματα» Στράβων (ΙΓ', 617) ἐπολέμησε τοὺς ἀντιπάλους του δημοκρατικούς. Ἐχειρίζετο μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας τὸ ξίφος καὶ τὴν λύραν, διαπρέπων οὐχ' ἦττον ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν ἢ ἐν συμποσίοις καὶ ταῖς ἐρωτοληψίαις.

Κατὰ τὸν Σιγειακὸν πόλεμον μεταξὺ Μυτιληναίων - Ἀθηναίων, ὅτε ἐνικήθησαν οἱ Μυτιληναῖοι, ὁ μετ' αὐτῶν συστρατεῦων πολιτικὸς ποιητὴς Ἀλκαῖος, ρίψας τὴν ἀσπίδα ἐτράπη μετ' ἄλλων συμπολεμιστῶν του εἰς ἄτακτον φυγὴν. Οἱ Ἀθηναῖοι, τιμῶντες πάντως τὴν ἀξίαν του, ἀφιέρωσαν τὴν ἀσπίδα του εἰς τὸν ἐν Σιγείῳ ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ Στράβων (ΙΓ', 600) ἀναφέρει τὸ γεγονός· ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡρόδοτος (V, 95) «πολεμούντων δὲ σφέων

παντοία καὶ ἄλλα ἐγένετο ἐν τῆσι μάχησι, ἐν δὲ δὴ καὶ Ἄλκαϊος ὁ ποιητῆς συμβολῆς γενομένης καὶ νικάντων Ἀθηναίων αὐτὸς μὲν φεύγων ἐκφεύγει, τὰ δὲ οἱ ὄπλα ἴσχυοσι Ἀθηναῖοι καὶ σφέα ἀνεκρέμασαν πρὸς τὸ Ἀθήναιον τὸ ἐν Σιγείῳ. ταῦτα δὲ Ἄλκαϊος ἐν μέλει ποιήσας ἐπιτιθεὶ ἐς Μυτιλήνην ἐξαγγελλόμενος τὸ ἑωυτοῦ πάθος Μελανίππῳ ἀνδρὶ ἐτάρω».

Ὁ δὲ Ἄλκαϊος οὕτω ἀνήγγειλε τὸ γεγονός εἰς τὸν Μελάνιππον : «κάρυκα κελ (ἦσατο) ἄγγελε (ταχέως) τοῖς ἐνὶ οἴκῳ· σάος Ἄλκαϊος, Ἄρηι' ἐν (τε) α δ' οὔ. (τῷ) κύτος ἀλκτῆριον (ἴσχανον) ἐς γλαυκῶπ (ι)ον Ἴρον (τὲ νιν) ὀγκρέμνασαν Ἄττικοι».

(ἔκραξε', μαντατοφόρο νὰ μνηύσει γρήγορα στοὺς σπιτικούς του «Σῶθηκεν ὁ Ἄλκαϊος, μὰ τὰ πολεμικά του τ' ἄρματα ὄχι. τὴν προφυλαχτάρτα τὴν ἀσπίδα τοῦ τὴ πήρανε καὶ στὸ ναὸ τῆς γλαυκομμάτας τὴν κρέμασαν λάφυρό τους οἱ Ἀθηναῖοι»). (Παν. Λεκατσά : Ἄλκαϊος, Τὰ σωζόμενα 108).

Μετὰ τὸν Σιγειακὸν πόλεμον ὅτε ἀνεδείχθη ὁ Πιπτακὸς εἰς Αἰσυμνήτην, ὁ Ἄλκαϊος συνελήφθη ὑπ' αὐτοῦ διότι καὶ μὲ τὸ ξίφος τὸν ἐπολέμησε καὶ ποιήματα πολὺ ὕβριστικά ἐναντίον του ἔγραψε καὶ ἀπρεπῶς τὸν ἐχλεύασε, καλῶντα αὐτὸν «σαράποδα» καὶ «χειροπόδην» καὶ «γαύρηκα» καὶ «φύσκωνα» καὶ «γάστρωνα» καὶ «ζοφοδορπίδαν» καὶ «ἄλυχνον» καὶ «ἀγάσυρτον» καὶ «ρυπαρὸν» (Διογένης. Λαέρτιος I, 81)· ὁ Πιπτακὸς ὅμως ὅστις ἐφημίζετο διὰ τὴν ἀνεξικακίαν του καὶ πάλιν τὸν ἠλευθέρωσεν, εἰπὼν τὸ σοφὸν λόγιον : «Συγγνώμη τιμωρίας κρείττων».

Τὰ ποιήματα τοῦ Ἄλκαϊοῦ, ἐπλήρωσαν δέκα τουλάχιστον βιβλία· δυστυχῶς ὅμως εἰς ἡμᾶς περιῆλθον μόνον ἀποσπάσματα ἐξ αὐτῶν. Ἡ ποίησις του, ἡ πολεμική, ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς συμπολεμιστὰς καὶ συστασιώτας του, ἐμπνέεται δὲ ἀπὸ τὰ σύγχρονά του γεγονότα. Πλὴν τούτων ὅμως ἔγραψεν καὶ ὕμνους καὶ συμποσιακὰ καὶ ἄλλα.

Χαρακτηρίζεται ὡς ὁ μέγιστος ἀντιπρόσωπος τοῦ αἰολικοῦ μέλους· ἡ δὲ «ἀλκαϊκὴ στροφή», ἡ γλῶσσα τῶν ποιημάτων του, ἦτο ἡ ἐν Λέσβῳ λαλουμένη αἰολικὴ διάλεκτος. Ἄλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησι καὶ Ῥωμαίοις ἦτο λίαν ἀγαπητὴ ἡ ποίησις τοῦ Ἄλκαϊοῦ.

Τὸ νῦν σώζονται ἐν Παρισίοις νομίσματα Μυτιληναίων, εἰκονίζοντα ἐπὶ τῆς μῖας ὄψεως τὸν Πιπτακὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἐτέρας τὸν ποιητὴν Ἄλκαϊον.

Ε) ΤΕΡΠΑΝΔΡΟΣ Ο ΑΝΤΙΣΣΑΙΟΣ

Μέγας μουσικὸς καὶ δημιουργὸς τῆς χορῆς ποιήσεως, γεννηθεὶς περὶ τῷ 710 π.Χ. ἐν Ἀντίσση καὶ ἀκμάσας μεταξύ 26ης καὶ 33ης Ὀλυμπιάδος. Ἀνήγε δὲ τὴν καταγωγὴν του εἰς παλαιὸν γένος μουσικῶν. Διωκόμενος ἐπὶ ἐγκλήματι, ἐγκατέλειψε τὴν πατρίδα του καὶ περιῆλθε πολλὰ μέρη τῆς ἐπὶ τῆς Μικρασίας Αἰολίδος γῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀσφαλῶς δὲ καὶ τῆς Λυδίας, ὡς ὁ ἴδιος ἐν ἀποσπάσματί του ἀναφέρει.

Κατὰ τὰς περιοδείας ἐν ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι, ἐκτελῶν εἰς πανηγύρεις καὶ ἀγῶνας τοὺς κιθαρωδικούς νόμους του ἢ τὰς μελοποιήσεις του εἰς στίχους ἰδικούς του ἢ τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, ἀπέκτησε φήμην μεγάλου μουσικοῦ ἦτις τὸν συνέδεσε μὲ μυθολογικὰς διηγήσεις. Λέγεται ὅτι μετὰ τὸν

Μεσσηνιακὸν πόλεμον, ἐκλήθη εἰς τὴν Σπάρτην ὅπου διὰ τῆς μουσικῆς του κατῶρθωσε νὰ κατευνάσῃ τὰς ἐμφυλίους ἔριδας· οἱ δὲ Σπαρτιάται, εὐγνωμονοῦντες, τὸν ἐστεφάνωσαν εἰς τὴν δημοτελῆ ἑορτὴν τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐνίκησεν εἰς μουσικὸν ἀγῶνα τῶν Καρνέων, πρῶτος ἅμα τῇ συστάσει των τῷ 676 π.Χ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ Πύθια ἀναφέρεται ὅτι ἐνίκησεν τέσσαρας φορές.

Ὁ Στράβων (ΙΓ', 618) ἀναφερόμενος περὶ Μηθύμνης τῆς πατρίδος τοῦ ποιητοῦ Ἀρίονος, λέγει περὶ τοῦ Τερπάνδρου τὰ ἀκόλουθα : «καὶ Τέρπανδρον δὲ τῆς αὐτῆς μουσικῆς τεχνίτην γεγονέναι φασὶ καὶ τῆς αὐτῆς νήσου, τὸν πρῶτον ἀντὶ τῆς τετραχόρδου λύρας ἐπταχόρδῳ χρησάμενον, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς ἀναφερομένοις ἔπεσιν εἰς αὐτὸν λέγεται, σοὶ δ' ἡμεῖς τετράγυρον ἀποτρέψαντες αἰοιδὴν ἐπτατόνῳ φόρμιγγι νέους κελαδήσομεν ὕμνους». Ὁ Τέρπανδρος ὡς ἀναφέρεται, εἶναι ὁ πρῶτος γνωστός ἐκ τῆς ἀπωτέρας ἀρχαιότητος προσωπικὸς τεχνίτης ὅστις ἐπεζήτησε συνθετοτέρας τῶν κρατούντων μορφᾶς μουσικῆς. Ἡ ἀνάγκη αὕτη τὸν ἤγαγεν εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς κιθάρας του, ἥτις ἀρχικῶς εἶχε μόνο τέσσαρας χορδὰς, ἤτοι τέσσαρας ἤχους. Ὁ Τέρπανδρος προσθέσας ἄλλας τρεῖς χορδὰς, τὴν ἕκαμε ἐπτάχορδον καὶ οὕτω ἔθεσε τὸ θεμέλιον τῆς ὀκτάβας, παρουσίασε δηλαδὴ κάτι τὸ σχετικῶς ἄρτιον τὸ ὁποῖον ἦτο σπουδαιότατον διὰ τὴν ἐποχὴν του. Αἱ ἐπτὰ χορδαὶ τῆς τερπανδρείου κιθάρας ὠνομάζοντο : νῆτη, παρανήτη, παραμέση, μέση, λιχανός, παρυπάτη, ὑπάτη. Τὰ διαστήματά των εἶχον τὸν αὐτὸν λόγον τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας πρὸς τὴν τετάρτην καὶ πέμπτην καὶ τῆς τρίτης πρὸς τὴν ἕκτην.

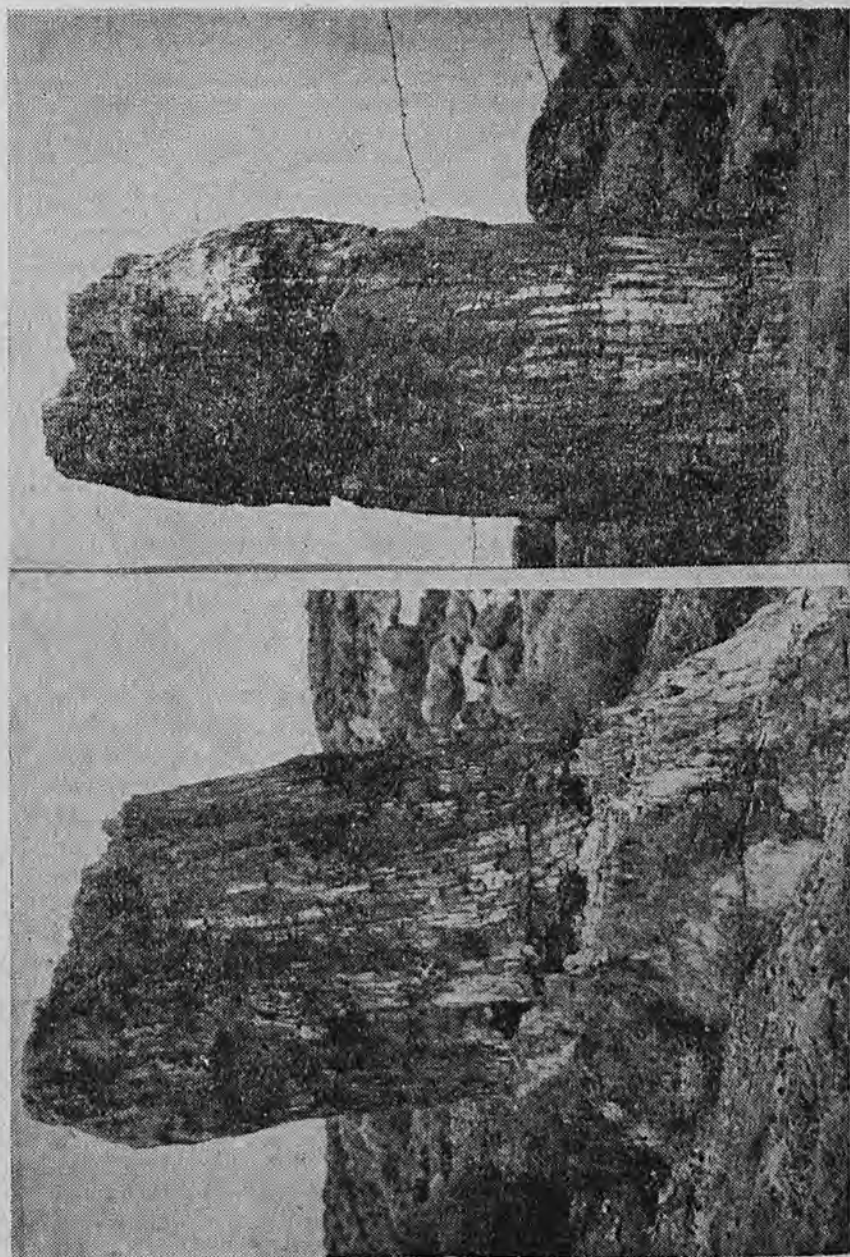
Ὁ Τέρπανδρος ἐπενόησεν ἐπίσης καὶ ἕνα νέον εἶδος λύρας τὸ ὁποῖον τὸ ὠνόμασεν «βάρβιτον»· χρησιμοποίησας ὡς φαίνεται εἰς αὐτὸ τὰς χαμηλὰς φωνὰς τῆς «πηκτίδος» διὰ «μπάσσα». Ὡς διηγεῖται ὁ Πίνδαρος εἰς τοὺς κατωτέρω στίχους του, ὁ Τέρπανδρος ἀκούσας κάποτε εἰς τὰ λυδικὰ συμπόσια τὴν «πηκτίδα» (= λυδικὴ ἄρπα) ἥτις περιελάμβανε δύο ὀκτάβας (16 νότας), ἐπενόησε τὴν «Βάρβιτον» :

Νέο δρῆκ' ὁ Τέρπανδρος ἦχο κιθάρας
ἀπ' τῶν λυδῶνε τίς ψαλμωδίες
στή λύρα παίρνοντας, τῆς ξένης ἄρπας
κόρδες βαρεῖες.'.....

Τοῦ Τερπάνδρου ἐφευρέσεις ἀναφέρεται καὶ εἶδος τι κιθάρας ὀνομαζομένης «ἀσίας», ἴσως διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀσιατικῶν μουσικῶν τεμαχίων, ὡς ἀναφέρεται εἰς ἀρχαῖον τι κείμενον «ἐκλήθη ἀσίας διὰ τὸ κεκρῆσθαι τοὺς Λεσβίους αὐτῇ κιθαρωδοὺς πρὸς τῇ Ἀσίᾳ κατοικοῦντας». Κατ' ἄλλους ἀναφέρεται ὡς ἐφευρέσεις τοῦ μαθητοῦ, τοῦ Τερπάνδρου, Κηπίωνος.

Διὰ τὰς συνθέσεις του μετεχειρίσθη πλὴν τῆς θεωρητικῆς (ἐλληνικῆς) κλίμακος καὶ ἀνατολικὰς τοιαύτας, τὴν «λυδικήν», τὴν «φρυγικήν», τὴν «μιξολυδικήν». Μετεχειρίσθη ἐπίσης καὶ τὴν «αἰολικὴν» κλίμακα (Λαίλ. Καρακάσης, Λεσβιακὲς Σελίδες 1950, σελ. 167).

Οἱ νόμοι τοῦ Τερπάνδρου, τὰ αὐτοτελῆ μουσικὰ τεμάχιά του τὰ μὴ συνοδευόμενα ὑπὸ ποιημάτων, εἶναι πολλοί· ἐκ τῶν ὁποίων γνωστοὶ εἰς

Απολιθωμένα δένδρα, Εοκένου

ἡμᾶς ἐπτά με τὰ ἀκόλουθα ὀνόματα : βοιώτιος, αἰόλιος, τροχάιος, ὄξυς, κηπίων (πρὸς τιμὴν τοῦ μαθητοῦ του Κηπίωνος), τερπάνδριος, τετραοίδιος. Ὁλόκληρος σχολὴ μουσικῶν ἰδίως Λεσβίων μαθητῶν αὐτοῦ, διεδέχθη τὸν Τέρπανδρον καὶ διέσωσε καὶ ἐτελειοποίησε τὸ μουσικὸν σύστημά του. Διὰ τὰ παραδοθῶν ὁμως ὡς κληρονομικὰ κειμήλια εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, πολυμερεῖς συνθέσεις ὡς τοῦ Τερπάνδρου, φαίνεται ὅτι ὁ μέγας οὗτος μουσικὸς ἐχρησιμοποίησε πρῶτος κάποια μουσικὰ σημεῖα ἀντὶ τὰς σημερινὰς νότας, τὰ φθογγόσημα.

Οἱ νόμοι τοῦ Τερπάνδρου ἦσαν συνθέσεις θρησκευτικῆς μορφῆς, μονωδίαι συνοδευόμεναι ὑπὸ κιθάρας με ὠρισμένην διάταξιν καὶ μεγαλοπρέπειαν· ὁ δὲ ρυθμὸς τοῦ τερπανδρικοῦ νόμου, ἦτο τὸ ἀντίστοιχον τοῦ ζωηροῦ καὶ παραχώδους διονυσιακοῦ ὕμνου, ἤσυχος ἄνευ ἐξάρσεων. Τὸ ποιητικόν του ἔργον ἀτυχῶς ἀπωλέσθη. Μερικὰ ποιήματα ἀποδιδόμενα εἰς αὐτὸν δὲν θεωροῦνται ὡς γνήσια.

Κατὰ τὸν λεξικογράφον Σουίδα, ὁ Τέρπανδρος ἀπεβίωσεν ἐν προβεβυκυῖα ἡλικίᾳ, ὅτε εὐρισκόμενος εἰς δεῖπνον, καὶ τραγουδῶν ᾠδὴν τινα, ἀπεπνίγη με ἐν σῦκον, τὸ ὅποῖον ἔσπρωξε μέσα εἰς τὸ στόμα τοῦ γηραίου ποιητοῦ, συμπότης ἦ, τὸ καὶ πιθανώτερον, ἀντίζηλος, ἀστείότητος χάριν δῆθεν. Ἴσως τὸ «σῦκα ἐσθίων ἐπνίγη» (MS COISL. 177) νὰ εἶναι μῦθος, πάντως δὲν συντρέχει λόγος ἐφ' ὅσον στερούμεθα στοιχείων, νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀπίστευτον μίαν τοιαύτην περίπτωσιν θανάτου του.

ΣΤ) ΠΙΤΤΑΚΟΣ Ο ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ

Ὁ Πιττακὸς ἢ Φίττακος ἐγενήθη ἐν Μυτιλήνῃ. Ὁ λεξικογράφος Σουίδα τοποθετεῖ τὴν γέννησίν του εἰς τὴν τριακοστὴν τρίτην Ὀλυμπιάδα, περὶ τῷ 652 π.Χ. Με μεγαλυτέραν ὁμως πιθανότητα, δυνάμεθα νὰ τὴν τοποθετήσωμεν εἰς τὸ 648 π.Χ. (Δημ. Π. Ματζουράνη. Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος, Μυτιλήνη 1948). Ὁ Ἡρόδοτος (Α, 27) τοποθετεῖ τὸν Πιττακὸν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Κροίσου (561 - 546) καὶ οὕτω ἐδημιουργήθησαν συμβιβαστικῶς δύο Πιττακοί, δύο Περιάνδρου, δύο Σαπφαι καὶ λοιπά. Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, τοποθετεῖ τὴν ἀκμὴν τοῦ Πιττακοῦ εἰς τὴν τεσσαρακοστὴν δευτέραν Ὀλυμπιάδα (612 - 608) καὶ εἶναι ὀρθὴ ἡ τοποθέτησις αὕτη, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ὑπελόγιζον τὴν ἀκμὴν εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας.

Ὁ πατὴρ τοῦ Πιττακοῦ, ὁ Τύρρας ἢ Ὑρρας, ἐκ τοῦ πατρωνυμικοῦ τύπου Ὑρράδιος «Πιττακὸς Ὑραδίου Μυτιληναῖος» (Διογένης ὁ Λαέρτιος Α, 74), ἦλθεν ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Καΐκου ποταμοῦ καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Μυτιλήνην. Δὲν κατήγετο ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν ὅπως ὁ Ἀλκαῖος, ἀλλὰ ἀργότερα καθίσταται τύραννος τῆς Μυτιλήνης. Ἐξ ἀφορμῆς τῆς καταγωγῆς τοῦ Πιττακοῦ, ὁ Ἀλκαῖος ὀνομάζει αὐτὸν «κακόπατρις» (Ἄлк. 143). Ἡ μήτηρ τοῦ Πιττακοῦ ἦτο Λεσβία. Εἰς μικρὰν ὡς φαίνεται ἡλικίαν ὁ Πιττακὸς ἐνυμφεύθη μίαν Πενθιλίδα, τὴν ἀδελφὴν τοῦ Πενθίλου Δράκοντος, ἐκ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Λέσβου. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου, ἀπέκτησεν ἐν τουλάχιστον τέκνον τὸν Τυρραῖον, ὅστις ἐφονεύθη ὑπὸ τινος Κυμαίου ἐντὸς κουρείου εἰς τὴν αἰολικὴν Κύμην. Ὅτε δὲ ἀργότερον οἱ Κυμαῖοι παρέδωσαν

εἰς τὸν Πιττακὸν τὸν φονέα τοῦ τέκνου του, οὗτος τὸν ἠλευθέρωσεν εἰπὼν εἰς αὐτὸν «συγγνώμη τιμωρίας κρείττων». Ὁ Πιττακὸς εἶχε καὶ ἄγαμον ἀδελφόν, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται οὐδαμῶς.

Ἡ εἴσοδος τοῦ Πιττακοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπραγματοποιήθη διὰ τοῦ φόνου, ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τοῦ ποιητοῦ Ἀλκαίου, Κίκιν καὶ Ἀντιμενίδα, τοῦ τυράννου τῆς Μυτιλήνης Μελάγχρου, κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν δευτέραν Ὀλυμπιάδα (612 - 608) «οὗτος μετὰ τοῦ Ἀλκαίου γενόμενος ἀδελφῶν Μελάγχρον καθεῖλε τὸν τῆς Λέσβου τύραννον» (Διογένης ὁ Λαέρτιος Α, 74).

Τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤρχισεν ἐν τῇ Μικρασιατικῇ ἀκτῇ, τῇ καλουμένῃ «Μυτιληναίων αἰγιαλός», ὁ Σιγειακὸς πόλεμος μετὰ Μυτιληναίων καὶ Ἀθηναίων. Εἰς αὐτὸν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἀλκαῖος καὶ ὁ Πιττακὸς τὸν ὁποῖον ἡ Μυτιλήνη ἀνεκήρυξε στρατηγόν. Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου τούτου ἀναφέρεται ἡ μονομαχία τοῦ Πιττακοῦ μετὰ τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Φρύωνος. Περὶ τῆς μονομαχίας ταύτης ὁ Στράβων (ΙΓ', 600) λέγει «Πιττακὸς δ' ὁ Μυτιληναῖος, εἰς τῶν ἑπτὰ σοφῶν λεγομένων, πλεύσας ἐπὶ τὸν Φρύωνα στρατηγὸν διεπολέμει τέως διατιθεὶς καὶ πάσχων κακῶς, ὕστερον δ' ἐκ μονομαχίας, προσκαλεσαμένου τοῦ Φρύωνος, ἀλιευτικὴν ἀναλαθὼν σκευὴν συνέδραμε, καὶ τῷ μὲν ἀμφιβλήστρω περιέλαβε τῇ τριαίνῃ δὲ καὶ τῷ ξιφιδίῳ ἔπειρε καὶ ἀνέιλε». Ὁ δὲ Διογένης ὁ Λαέρτιος (Α, 74) «Ἀθηναίων δὲ Φρύων παγκρατιαστής Ὀλυμπιονίκης, συνέθετο δὴ μονομαχήσαι πρὸς αὐτόν· καὶ δίκτυον ἔχων ὑπὸ τὴν ἀσπίδα λαθραίως περιέβαλε τὸν Φρύωνα, καὶ κτείνας ἀνεσώσατο τὸ χωρίον».

Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου «μένοντος δ' ἔτι τοῦ πολέμου Περίανδρος διαιτητῆς αἰρεθεὶς ὑπὸ ἀμφοῖν ἔλυσε τὸν πόλεμον» (Στράβων ΙΓ', 600), οἱ Μυτιληναῖοι ἀνεκήρυξαν τὸν Πιττακόν, περὶ τῷ 589 π.Χ. «αἰσυμνήτην», ἧτοι αἰρετὸν τύραννον, μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν δοθείσαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ, μὲ ἐντολὴν τοῦ Δήμου «εἰς τάξιν ἀγαγεῖν τὸ πολίτευμα» καὶ μὲ ἀπροσδιόριστον χρόνον ἀσκῆσεως τῆς αἰσυμνητείας. Ὁ Πιττακὸς διετήρησε τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ δέκα ἔτη, μέχρι τῷ 579 περίπου, καὶ ἔπειτα ἀπεσύρθη ἰδίᾳ τῇ βουλήσει εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, διὰ τὰ διέλθη ἕτερα δέκα ἔτη ζωῆς. Οἱ Μυτιληναῖοι μετὰ τὴν ἀπόφασίν του νὰ καταθέσῃ τὴν ἐξουσίαν, τοῦ προσέφερον τὴν «Πιττάκειον χώραν» ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἐν μέρος μόνον ἡ τόσῃ ὄσῃ ἔφθανε τὸ δόρυ του (Πλούταρχος V, 820), μὲ τὴν αἰτιολογίαν «τὸ ἴσον ἔστι τοῦ πλέονος πλέον». Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (Α, 74) ἀναφέρει περὶ τῆς παραχωρηθείσης εἰς τὸν Πιττακὸν γῆς. «Τότε δ' οὖν τὸν Πιττακὸν ἰσχυρῶς ἐτίμησαν οἱ Μυτιληναῖοι, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐνεχείρησαν αὐτῷ. ὁ δὲ δέκα ἔτη κατασχὼν καὶ εἰς τάξιν, ἀγαγὼν τὸ πολίτευμα, κατέθετο τὴν ἀρχὴν, καὶ δέκα ἔτη ἐπεβίω ἄλλα. καὶ χώραν αὐτῷ ἀπένειμαν οἱ Μυτιληναῖοι ὁ δὲ ἱερὰν ἀνήκεν, ἧτις νῦν Πιττάκειος καλεῖται».

Διαρκούσης τῆς αἰσυμνητείας τοῦ Πιττακοῦ, οὗτος ἐχορήγησε ἀμνηστίαν εἰς τοὺς ἐξοριστοὺς καὶ οὕτω ἐπανήλθεν ὁ ἐξωρισθεὶς Ἀλκαῖος. Οὗτος ὁ Ἀλκαῖος πολλὰ ποιήματα πολὺ ὑβριστικὰ ἐναντίον τοῦ Πιττακοῦ ἔγραψε καὶ ἀπρεπέστατα τὸν ἐχλεύασε. Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (X, 81) καὶ εἰς τὰ σωζόμενα τοῦ Ἀλκαίου (107), ἀναφέρεται «τοῦτον (Πιττακὸν) Ἀλκαῖος

σαράποδα μὲν καὶ σάραπον ἀποκαλεῖ διὰ τὸ πλατύπουν εἶναι καὶ ἐπισύρειν τῷ πόδε, χειροπόδην δὲ διὰ τὰς ἐν τοῖς ποσίν ραγάδας, ἄς χειράδας ἐκάλουν, γαύρηκα δὲ ὡς εἰκὴ γαυριῶντα, φύσκωνα δὲ καὶ γάστρωνα ὅτι παχὺς ἦν, ἀλλὰ μὴν καὶ ζοφορπίδαν ὡς ἄλυχον, ἀγάσυρτον, δὲ ὡς ἐπεσυρμένον καὶ ρυπαρόν». Προσέτι δὲ καὶ «κακοπάτριδα». Ἐκ τῶν σωζομένων τοῦ Ἄλκαίου (163) : «..... τὸν κακοπάτριδα Φίττακον πόλιος τὰς ἀχόλω καὶ βαρυδαίμονος ἐστάσαντο τύραννον μέγ' ἀπαίνεντες ἀόλλεες». Ἐνεκεν τούτων ὁ Πιττακὸς συνέλαβε τὸν Ἄλκαϊον ἀλλὰ ἀμέσως τὸν ἠλευθέρωσεν εἰπὼν αὐτῷ τὸ σοφὸν λόγιον «Συγγνώμη τιμωρίας κρείττων».

Ὁ Πιττακὸς ἐτελεύτησεν κατὰ τὴν πεντηκοστὴν δευτέραν Ὀλυμπιάδα, τῷ 570)69 κατὰ τὸν Διογένην τὸν Λαέρτιον, εἰς ἡλικίαν ὀγδοήκοντα περίπου ἔτων, ἀπὸ μίαν στομαχικὴν ἀπόφραξιν. Οἱ Μυτιληναῖοι τιμῶντες τὸν μέγαν αὐτὸν ἄνδρα, ἐχάραξαν ἐπὶ τοῦ τάφου του τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα :

οἰκείοις δακρύοις ἅ γειναμένα κατακλαίει
Πιττακὸν ἢ δ' ἱερὰ Λέσβος ἀποφθίμενον.

Τινὰ τῶν γνωμικῶν τοῦ Πιττακοῦ, ἐνὸς τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαιότητος, εἶναι τὰ «χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι», «ἀνάγκη οὐδὲ θεοὶ μάχονται», «Ἄρχῃ ἄνδρα δεικνύει», «συγγνώμη τιμωρίας κρείττων», «καιρὸν γνῶθι» καὶ τὸ γαμικὸν «τὴν κατὰ σαῦτόν ἔλα». Τὰ «συνετῶν ἀνδρῶν εἶναι, πρὶν γενέσθαι τὰ δυσχερῆ, προνοῆσαι ὅπως μὴ γένηται ἄνδρειῶν δέ, γενόμενα, εὐ θέσθαι», «φίλον μὴ κακῶς λέγειν ἀλλὰ μὴδ' ἐχθρόν». Ἐρωτηθεὶς τί ἄριστον : «τὸ παρὸν εὐ ποιεῖν» καὶ τίς ἀρχὴ μεγίστη : «ἡ τοῦ ποικίλου ξύλου» ἐννοῶν τὸν νόμον. Ἐπίσης τὸ «ἀφανὲς τὸ μέλλον, πιστὸν γῆ, ἄπιστον θάλασσα», «δὲ μέλεις πράττειν μὴ πρόλεγε ἄποτυχῶν γὰρ γελασθήσει», «ἀτυχίαν μὴ ὄνειδίζειν, νέμεσιν αἰδούμενον», «παρακαταθήκη λαβόντα ἀποδοῦναι» καὶ «εὐσέβειαν ἀσκεῖν, σωφροσύνην φιλεῖν, ἀλήθειαν ἔχειν, πίστιν, ἐμπειρίαν, ἐπιδεξιότητα, ἐπιμέλειαν». Τινὰ ἐξ αὐτῶν ἀποδίδονται ὑπὸ τινων, εἰς ἄλλους τῶν ἑπτὰ σοφῶν.

Ὡς νομοθέτης ὁ Πιττακὸς, ἐθέσπισεν πολλοὺς νόμους μὲ χαρακτηριστικὰ τὴν βαθύτητα καὶ τὴν ἐπιείκεια. Μόνον διὰ τοὺς μεθυσμένους παραβάτας τῶν νόμων, ἐθέσπισε μεγαλυτέραν ἢ διπλὴν τῆς κανονικῆς ποινὴν, περιορίζουσαν τὸ πρὸς οἰνοποσίαν πάθος. Ἄν ἀναλογισθῶμεν ὅμως ὅτι ὁ Σόλων ἐπέβαλε εἰς τοὺς μεθυσμένους τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, ἡ νομοθεσία τοῦ Πιττακοῦ ἦτο κατὰ πολὺ ἐπιεικεστέρα. Διὰ τὰ κληρονομικὰ ζητήματα, ὁ Πιττακὸς ἐθέσπισε τοὺς νόμους «νέμεσθαι πατέρα καὶ μητέρα τὴν ἴσην», «ἔχομε πᾶσι τὸ ἴσον» καὶ ἄλλους.

Ὁ Πιττακὸς δὲν ἦτο τύραννος μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως. Τὸ κατωτέρω δημοτικὸ τραγοῦδι, διατηρηθὲν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, δεικνύει πόσον εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὡς αἰσυμνήτης εἰς τὰ λαϊκὰ τουλάχιστον

ἄλει μύλα ἄλει
καὶ γὰρ Πιττακὸς ἄλει
μεγάλας Μυτιλάνας βασιλεύων.

Οὐδεὶς σοφὸς ἀπέκτησε τόσην φήμην ὅσην ὁ Πιττακὸς. Ὑπῆρξε τὸ

πνεύμα τῆς ἐποχῆς, ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἄρμονικὰ ἐκτίησατο συνέσεως ἀλλὰ καὶ δραστηριότητος. Ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν Μυτιληναίων ποικιλοτρόπως. Πλεῖστα ὄσα νομίσματα τῆς ἀρχαίας Μυτιλήνης φέρουν τὴν ἀνάγλυφον μορφήν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ΦΙΤ - ΤΑΚΟΣ.

Ζ) ΣΑΠΦΩ Η ΛΕΣΒΙΑ

Τὸ περὶ τῆς Σαπφούς θέμα εἶναι παγκόσμιον, διαφεύγον τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Τὸ αὐθεντικὸν αὐτῆς ὄνομα εἶναι, κατὰ τὴν Αἰολικὴν διάλεκτον καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς μαρτυρίαν (ἀπόσπ. 120) «κῶττι μοι μάλιστα θέλω γένεσθαι μαινόλαι θύμωι· τίνα δηῦτε Πείθω μαῖσ' ἄγειν ἐς σὰν φιλότατα; τίς σ', ὦ Ψάπφ', ἀδικήει;», ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῶν πρὸς τιμὴν τῆς νομισμάτων τῆς Μυτιλήνης, Ψάπφω ἢ Ψάπφα. Ἀπεναντίας τὰ νομίσματα τῆς Ἐρεσσοῦ, φέρουν τὸν ἀπλούστερον καὶ κοινῶς γνωστὸν τύπον τοῦ ὀνόματος Σαπφῶ.

Αἱ ἐκ τῆς γραπτῆς παραδόσεως ἄμεσοι πηγαὶ περὶ τοῦ βίου τῆς Σαπφούς εἶναι· τὸ Πάριον χρονικόν, ὁ Ὁξυρρυχιανὸς πάπυρος (No 1800) καὶ τὸ περὶ τῆς ποιητρίας ἄρθρον εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Σουΐδα. Ἐμμεσος πηγὴ ἢ ΧV ἐπιστολὴ τῶν Ἡρωίδων τοῦ Ὀβιδίου (Π. Λ ε κ α τ σ ἄ, Σαπφῶ).

Ὁ Σουΐδας φέρει ὡς ἰδιαιτέραν πατρίδα τῆς Σαπφούς τὴν Ἐρεσσόν, ὁ πάπυρος ἀπεναντίας τὴν Μυτιλήνην. Τὴν πρώτην ἐκδοχὴν ἐπιβεβαιοῦν τὰ νομίσματα τῆς Ἐρεσσοῦ καὶ ὁ Διοσκουρίδης (Α.Ρ. VII 407), τὴν δὲ δευτέραν τὰ νομίσματα τῆς Μυτιλήνης καὶ ὁ Ἡρόδοτος.

Ἡ Σαπφῶ ἦτο θυγάτηρ τοῦ Σίμωνος, κατ' ἄλλους δὲ τοῦ Εὐνομί-νου, κατ' ἄλλους τοῦ Ἡεριγύου, κατὰ τινὰς τοῦ Ἐκρύτου, κατὰ τοὺς δὲ τοῦ Σήμου ἢ καὶ τοῦ Κάμωνος, διὰ μερικοὺς τοῦ Ἐτάρχου, κατὰ δὲ τοὺς πολλοὺς τοῦ Σκαμανδρωνύμου· μητρός δὲ τῆς Κλειδῶς. Εἶχε τρεῖς ἀδελφούς, τὸν Λάριχον, τὸν Χάραξον καὶ τὸν Εὐρύγιον. Διὰ τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν τὸν Εὐρύγιον δὲν γνωρίζομεν οὐδεμίαν λεπτομέρειαν· διὰ τὸν Λάριχον ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου (Deipnosophistae. X, 425) «Σαπφῶ τε ἡ καλὴ πολλαχοῦ Λάριχον τὸν ἀδελφὸν ἐπαινεῖ ὡς οἴνοχοοῦντα ἐν τῷ πρυτανείῳ τοῖς Μυτιληναίοις» καὶ διὰ τὸν Χάραξον ὁ Ἡρόδοτος (II, 135) «Ῥοδῶπις δὲ ἐς Αἴγυπτον ἀπῆκετο Ξάνθου τοῦ Σαμίου κομίσαντός [μιν], ἀπικομένη δὲ κατ' ἐργασίην ἐλύθη χρημάτων μεγάλων ὑπὸ ἀνδρὸς Μυτιληναίου Χαράξου τοῦ Σκαμανδρωνύμου παιδός, ἀδελφεοῦ δὲ Σαπφούς τῆς μουσοποιοῦ... Χάραξος δὲ ὡς λυσάμενος Ῥοδῶπιν ἀπενόστησε ἐς Μυτιλήνην, ἐν μέλει Σαπφῶ πολλὰ κατεκερτόμησέ μιν. Ὁ Στράβων (XVII, I, 33, σελ. 808) ἐπεκτείνεται «λέγεται δὲ τῆς ἐταίρας τάφος γεγωνὸς ὑπὸ τῶν ἐραστῶν, ἦν Σαπφῶ μὲν ἢ τῶν μελῶν ποιήτρια καλεῖ Δωρίχαν ἐρωμένην τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Χαράξου γεγонуΐαν, οἴνου κατάγοντος εἰς Ναύκρατιν λέσβιον κατ' ἐμπορίαν, ἄλλοι δ' ὀνομάζουσι Ῥοδῶπιν». Κατὰ δὲ τὸν Ἀθήναιον (XIII, 596) «ἐνδόξους δὲ ἐταίρας καὶ ἐπὶ κάλλει διαφερούσας ἤνεγκεν καὶ ἡ Ναύκρατις· Δωρίχαν τε, ἦν ἢ καλὴ Σαπφῶ, ἐρωμένην γενομένην Χαράξου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς κατ' ἐμπορίαν εἰς τὴν Ναύκρατιν ἀπαίροντος, διὰ τῆς ποιήσεως διαβάλλει ὡς πολλὰ τοῦ Χαράξου νοσφισαμένη. Ἡρόδοτος δ' αὐτὴν Ῥοδῶπιν καλεῖ [II, 135]

ἀγνοῶν ὅτι ἑτέρα τῆς Δωρίχης ἐστὶν αὕτη, ἢ καὶ τοὺς περιβοήτους ὀδελίσκους ἀναθεῖσα ἐν Δελφοῖς».

Λέγεται δὲ ὅτι, ἡ Σαπφώ, ἐνυμφεύθη Κερκύλαν τινὰ ἐξ Ἄνδρου καὶ ὅτι ἔσχε ἐξ αὐτοῦ θυγατέρα ἣτις ἐπωνομάσθη Κλείς. Ἀμφισβητεῖται ὅμως ἡ ὑπαρξὶς τούτων ὑπὸ τῶν διαφόρων σχολιαστῶν, λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκῶν πηγῶν.

Ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ πολλῶν, ἐγεννήθη τῷ 612 π. Χ. κατὰ τὸ Α΄ ἔτος τῆς Ὀλυμπιάδος. Τῷ 596 ἡ Σαπφώ καὶ πλῆθος ἄλλοι ἀριστοκράται αὐτοεξορίσθησαν εἰς Σικελίαν. Ἐπανελθοῦσα μετὰ πάροδον ἐτῶν εἰς Μυτιλήνην, ἵδρυσεν σχολὴν μουσικῆς, ποιήσεως καὶ εὐπρεπειᾶς τρόπων, κατὰ τὰ τότε κρατοῦντα ἐν Λέσβῳ, ὅπου αἱ γυναῖκες ἔζων ἐλευθεριώτερον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς Ἀθίδας, τὸν καλούμενον «μουσιπόλον οἶκον» ὅπου ἐφοίτουσαν μαθήτριάς ἀπὸ τῆν Λέσβον καὶ τῆν ἔναντι Μικρασιατικὴν ἀκτὴν καὶ πολλαὶ φίλαι αὐτῆς. Ἐκατὸν κατ' Ὀβίδιον ἦσαν αἱ τρόφιμοι τῆς σχολῆς τῆς Σαπφούς.

Τὰ γραφόμενα περὶ τῆς Σαπφούς (Στράβων, Χ, 452) ὅτι κατεπόντισε ἑαυτὴν ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Λευκάδος ἵνα σβύσῃ εἰς τὰ κύματα τὸν παράφορον αὐτῆς πρὸς τὸν Φάωνα ἔρωτα, εἶναι καθαρὸς μῦθος. Προέκυψε δὲ ἀπὸ σκόπιμον σύγχυσιν τοῦ μύθου τοῦ Φάωνος, ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κωμωδιοποιῶν, καὶ ἐκ παρερμηνείας θρησκευτικῶν μύθων καὶ τελετῶν συντελουμένων ἐν Λευκάδι καὶ ἀλλαγῆς τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ συνέπειαν οὐδεὶς λόγος συντρέχει νὰ μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ Σαπφώ ἀπέθανεν ἐν προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ ἐν Λέσβῳ. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἀπὸ ἀπόσπασμα ποιημάτων τῆς σχετικόν.

Ἀπόσπασμα ἐκ, Σαπφούς Μελῶν I.

ὦ φίλ' ᾄοιδον λιγύραν χελύνναν
 πλντα χρῶα γῆρας ἤδη
 λεύκαι τ' ἐγένον]το τρίχες ἐκ μελαίαναν
 ]αι, γόνα δ' [ο]ύ φέροισι
 ..... (;)
 ἀ]λλὰ τί κεν ποεῖην;
 (Τῆ λύρα μὲ τὸν λιγυρὸ τὸν ἦχο
 Ὅλο τὸ σῶμα τῶρα πιά τὰ γερατιά [κατέχουν],
 καὶ λευκῆς γίναν' οἱ τρίχες ἀπὸ μαῦρες
 Δὲν βαστᾶνε τὰ γόνατα
 .....
 ἀλλὰ τί νᾶκανα;)

Π. Λεκατσᾶ, Σαπφώ.

Τὸ ὅλον ἔργον τῆς Σαπφούς ἦτο μέγα καὶ περίφημον. Ἀτυχῶς ὅμως ἡ ἀτεγκτος ἠθικὴ καὶ ὁ φανατισμὸς τῶν πρωτοχριστιανῶν, αἱ δηώσεις καὶ τέλος αἱ πυρκαϊαί, ἐξηφάνισαν ἀνεκτίμητα ἑλληνικὰ συγγράμματα, χειρόγραφα καὶ παπύρους. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀνευρέθησαν ἐντὸς τάφων τῆς Αἰγύπτου πολῦτιμοι πάπυροι, διαφυλασσόμενοι σήμερον εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ὁξφόρδης, Βερολίνου, Λονδίνου, Φλωρεντίας, Χάλκης κ. ἄ.

Τὰ ποιήματα τῆς Σαπφούς ταξινομηθέντα ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν Γραμματικῶν εἰς ἑνέα βιβλία ὅσα καὶ αἱ ἑνέα Μούσαι, ἀνάλογα τῶν μέτρων, ἦσαν καθαρῶς λυρικά, ἤτοι ὠδαί, ὕμνοι, ἐπιθαλάμια καὶ ἀμφισθητούμενα ἐπιγράμματα. Ἐκ τούτων ἐλάχιστα μόνον ἀποσπάσματα περιῆλθον μέχρς ἡμῶν.

Κατὰ τὸν Αἰλιανόν, «ἡ σοφὴ ποιήτρια» ἐφεύρε νέον εἶδος λύρας τὴν ἀποκληθεῖσαν π υ κ τ ῖ δ α. Κατὰ δὲ τὸν Σουΐδαν «πρῶτη πλήκτρον εὔρεν» ὡς καὶ τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα τῆς ἰδίας.

Ἀδῆλων βιβλία 38.

πόλυ πάκτιδος ἀδυμελεστέρα...

χρῦσω χρυσοτέρα...

Εἰς τὴν Σαπφῶ ἀπέδόθησαν πλείστα ὅσα τιμητικὰ ἐπίθετα. Οὕτω ὁ Πλάτων (Φαῖδρος, 235 C) ἀποκαλεῖ τὴν Σαπφῶ «καλὴν» ὅπερ καὶ παραμένει ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν ἐπίθετον τῆς ποιητρίας. Ὁ Ἀνακρέων ὀνομάζει αὐτὴν «ἠδυμελῆ» ὁ Λουκιανὸς «μελιχρὸν αὔχημα Λεσβίων» ὁ Στράβων (ΙΓ, 617) «θαυμαστὸν χρῆμα» καὶ ἐπεκτείνεται «οὐ γὰρ ἴσμεν ἐν τῷ τοσοῦτῳ χρόνῳ τῷ μνημονευομένῳ φονεῖσάν τινα γυναῖκα ἐνάμιλλον οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐκείνη ποιήσεως χάριν». Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς τὴν χαρακτηρίζει ὡς πρότυπον εὐγενοῦς καὶ ὠραίου ὕφους· ὁ Πλούταρχος ὀμιλεῖ δι' αὐτὴν μὲ θαυμασμὸν καὶ συμπάθειαν· ὁ Χριστόδωρος εἰς τὴν Ἔκφρασιν (Α. Ρ. ΙΙ, 69) τὴν ὀνομάζει «Πιερικὴ μέλισσα». Γνωστὸν ἐπίσης τυγχάνει ὅτι ὁ Πλάτων τὴν ἀπεκάλεσε δεκάτην Μοῦσαν: «Ἐννέα τὰς μούσας φασί τινες ὡς ὀλιγῶρως, ἠνίδε καὶ Σαπφῶ Λεσβόθεν ἡ δεκάτη».

Παραθέτομεν ἀποσπάσματά τινα τὰ ὁποῖα ἀποδίδωσι τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ ἔργου τῆς Σαπφούς :

INCERTI AUCTORIS 2.

Δέκυκε μὲν ἄ σελάνα

καὶ πληιάδες, μέσα δὲ νύκτες, παρὰ δ' ἔρχετ' ὦρα,

ἔγω δὲ μόνα κατεύδω.

(καὶ τὸ φεγγάρι ἐθύθισε

κι' ἡ πούλια πιά· σιμώνει τὸ μεσονύχτι· ἡ ὦρα περνᾷ,

κι' ἔγῳ κοιμᾶμαι μόνη).

INCERTI LIBRI 9.

Δαύοις ἀπάλας ἐτέρας ἐν στήθεσιν

(ὦ, νὰ κοιμᾶσαι σ' ἀπαλῆς τὰ στήθεια φιλενάδας).

INCERTI LIBRI 11.

Δεῦτε νυν ἄθραι Χάριτες καλλίκομοί τε Μούσαι

(Ἐλάτε, ὦ Χάρες τρυφερές, κι' ὁμορφομάλλες Μούσες).

INCERTI LIBRI 18.

Ἦρος ἄγγελος ἡμερόφωνος ἀήδων

(Τῆς ἄνοιξης ὁ μνητής, τὸ γλυκολάλο ἀηδόνι).

INCERTI LIBRI 25.

χρύσιοι δ' ἐρέβινθοι ἐπ' αἰόνων ἐφύοντο.
(καὶ ξεφυτρῶναν ρεβυθιῆς χρυσῆς γύρω στὶς ὄχθεις).

INCERTI LIBRI 36.

Πλήρης μὲν ἐφαίνεται ἅ σελάνα
αἱ δ' ὡς περὶ βῶμον ἐστάθησαν.
(ὀλόγιομη ξεπρόβαλε ἡ σελήνη
κι' αὐτές, σᾶν γύρω σὲ βωμὸ σταθήκαν).

ΜΕΛΩΝ Α 3

ἄστερες μὲν ἀμφὶ κάλαν σελάναν
ἄψ ἀπυκρύπτοισι φάεννον εἶδος,
ὄπποτα πλήθουσα μάλιστα λάμπη
γᾶν ἔ[πυ -ὺ].
(Γύρω ἀπ' τὴν ὤμορφη Σελήνη τ' ἄστρα
γοργὰ τὴν φεγγερὴ θεωρίαν τους κρύβουν,
σᾶν ὀλόγιομη λάμπη ἀπ' τὸν αἰθέρα
στὴν γῆν [ἀκέρηα ἐπάνω]).

Σαπφοῦς Μελῶν Α 39.

νυκτ[υ -ὺ]

- 5 πάρθενοι δι[έ - υ - υ - υ]
παννυχίσδομ[έν υ - υ - υ]
σᾶν αἰεῖδοι [σαι φιλότατα καὶ νύμ-]
φας ἰοκόλπω.
(Γαμήλιον. -... ὅλη τὴ νύχτα ἐμεῖς
οἱ παρθένες τὴν περνᾶμε [ἔμπρο-
στά στὴ θύρα σου αὐτὴ] τραγου-
δώντας [εὐτυχισμένε γαμπρὲ] τὸν
Ἔρωτά σου καὶ τὸν Ἔρωτα τῆς
νύφης μὲ τὸν κόρφο τὸν με-
νεξεδένιο...).

Σαπφοῦς Μελῶν Β 10.

χαῖρε πόλλα (Γύριν') ἰσάριθμά (τε) τῶν χρόνωι
ὄν [σέθεν υ - υ -] ἀπελειπόμεν
(πολλὰ τὰ «χαῖρε» Γύρινα δέξου ἀπὸ μένα, τόσα
ὄσες οἱ μέρες κι' οἱ στιγμὲς ποῦ ζῶ ἀπὸ σένα χώρια).

Σαπφοῦς Μελῶν Γ 1.

Βροδοπάχες ἄγναι Χάριτες, Δεῦτε Δίος κόραι.
(ὦ ροδοχέρεις χάριτες ἄγνές, ἐλάτε, ὦ Κόρες τοῦ Δία).

Σαπφοῦς Μελῶν Ζ 1.

Γλύκη ματερ, οὔ τοι δύναμαι κρέκη - τὸν ἴστον

πόθωι δάμεισα παῖδος βραδίναν δι' - Α' φροδίταν
(Μάνα γλυκειά, δὲν μπορῶ πιά στὸν ἀργαλειὸ - νὰ ὑφαίνω
μὲ ἔρωτα νέου μὲ λύγισεν ἡ τρυφερὴ Ἀφροδίτη).

Καὶ τὸ περιλάλητον καὶ μοναδικὸν ποίημα τῆς ΣΑΠΦΟΥΣ ΜΕΛΩΝ

Α - 2 χαρακτηρίζον τὸ ἐρωτικὸν τῆς ποιητρίας.

2 Φαίνεται μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν
ἔμμεν' ὦνηρ, ὅττις ἐναντίός τοι
ἰσδάνει καὶ πλαίσιον ἄδου φωνεί-
σας ὑπακούει.

5 καὶ γελάσας ἱμέροεν, τὸ μ' ἦ μὰν
καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόαισεν·
ὡς γὰρ ἔς σ' ἴδω βρόχε' ὡς με φώναι-
σ' οὐδ' ἐν ἔτ' εἴκει,

10 ἀλλὰ κάμ μὲν γλώσσα Γέαγε, λέπτον
δ' αὐτικά χρώι πῦρ ὑπαδεδρόμακεν,
ὀππάτεσι δ' οὐδ' ἐν ὄρρημ', ἐπιρρόμ-
βεισι δ' ἄκουαι,
ἀ δὲ μ' ἴδρωσ κακχέεται, τρόμος δὲ
παῖσαν ἄγρει, χλωροτέρα δὲ ποίας
ἔμμι, τεθνάκην δ' ὀλίγω ἔπιδεύην
φαῖνομ' υ - -

(2 Ὅμοια θεοῦ μοῦ φαίνεται ἡ θωριά του
τοῦ ἀντρὸς αὐτοῦ ποὺ κάθεται ἀντικρὺ σου
κι' ἀγροικαί με λαχτάρω τῆ φωνῆ σου.
σὰ μιλῆσης κοντά του.

5 Καὶ γλυκὰ σὰν γελάσης· μὰ ἡ καρδιά μου
στὰ στήθη μου ἀπὸ τοῦτο σπαρατάραι·
μόλις στρέψω καὶ ἰδῶ σε ξεψυχάει
κι' ἀποσβήν' ἡ λαλιά μου.

10 σὰν τῆ γλώσσα μου κάτι νὰ τσακίζη,
σιγανὴ φλόγα τρέχει τὸ κορμί μου,
θαμπωμένοι δὲν βλέπουν οἱ ὀφθαλμοί μου,
κι' ἡ ἀκοή μου βουίζει.

15 ἴδρωτ' ἀπὸ τὰ μέλη μου ἀναδίνω,
κι' ὀλη τρέμω, πιὸ πράσινη στὸ χρῶμα
κι' ἀπὸ χόρτο, καὶ λέω πὼς λίγο ἀκόμα
καὶ νεκρὴ θ' ἀπομείνω).

Ἐπὶ τούτου (γράφει εἰς τὴν κριτικὴν του ὁ Π. Λεκατσᾶς), ὁ μελετητὴς
καὶ ὁ βιογράφος τοῦ ἔργου τῆς Σαπφούς, ἀναγκάζεται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ
ἀντιμετωπίσῃ ἐν ἄλλο, ὄχι ὀλίγον πολὺπλοκον πρόβλημα, τὸ περιλάλητον
τῶν Ἐρώτων τῆς ποιητρίας. Ἡ Σαπφὼ εἶναι δι' ἡμᾶς τὸ μοναδικὸν ἀπὸ δ-
λην τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ποίησιν δεῖγμα τῆς λυρικῆς ὑπὸ τὴν σημερινὴν
τοῦ δρου ἔννοιαν, δηλαδὴ προσωπικῆς ποιήσεως· συνεπῶς πᾶσα μελέτη καὶ
ἐρμηνεία τοῦ Ἔργου τῆς, ἂν δὲν προσδιορίσῃ τὴν προσωπικότητά τῆς καὶ

τὸ ποιὸν τῶν αἰσθημάτων τοῦ ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὸ τόσον πάθος τῶν Ἑργῶν τῆς καὶ εἰς τὰς ὠραιότερας ἐμπνεύσεις τῆς, θὰ μένη μοιραίως ἀτελής καὶ ἄνευ σταθερᾶς τινος βάσεως.

Εἶναι ἀναμφιδόλως πολὺ δύσκολον νὰ προσδιορίσῃ κανεὶς τὰ ὅρια μεταξὺ αἰσθημάτων διαφόρου ἀγάπης· προκειμένου ὁμως περὶ τῆς Σαπφούς, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀπορρίπτῃ ὀλοσχερῶς τὴν παράδοσιν καὶ δὲν ἔχει νὰ κρίνῃ παρὰ ἀπὸ συντρίμματα ἐλαχίστα τοῦ Ἔργου τῆς, πείθεται ὅτι εὐρίσκεται πρὸ μιᾶς γυναικείας φύσεως τὴν ὁποίαν ὑπὲρ πάν ἄλλο συνεκίνει τὸ γυναικεῖον σωματικὸν κάλλος· ὅτι τὰ σφοδρότερα αἰσθήματα τοῦ ἔδόνῃσαν τὴν ὑπαρξίν τῆς ἦσαν ἔρωτες παρθενεραστικοί· καὶ ὅτι τὰ αἰσθήματα αὐτὰ μὲ τὰς παραφόρους ἐξάψεις των, δὲν εἶχον παρὰ τὸ γενετήσιον ἔνστικτον ὡς κίνητρον, καὶ συνεπῶς ὅτι δὲν ἐστάθησαν ἐντεύθεν τῶν ἀπολαυστικῶν ἐκδηλώσεων.

Ἀσφαλῶς θὰ δυνηθῶμεν νὰ κατανοήσωμεν εὐληπτότερον τὰ ἀνωτέρω συμπεράσματα τοῦ Π. Λεκατσᾶ, ὅταν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας τῶν λεγομένων τοῦ φιλοσοφικοῦ νοήματος τοῦ φόν Σαίφερ· «Ἡ συμπάθεια μιᾶς γυναικὸς χωρὶς ἐρωτικόν τι στοιχεῖον, οὐδὲ ἀπέναντι αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τῆς φύλου εἶναι νοητὴ. Ἡ γυνὴ διαθέτει εἰς τοῦτο ὀλόκληρον πάντοτε τὴν προσωπικότητά τῆς». Καὶ περαιτέρω: «Ἡ φιλία δύναται νὰ εἶναι κάτι ἐντελῶς ἔξω τῶν αἰσθήσεων· ἡ συγκίνησις ὁμως, μιᾶς γυναικὸς, ἐφ' ὅσον εἶναι βαθεῖα, πραγματικὴ καὶ διαρκὴς, δὲν εἶναι ποσῶς δυνατὴ ἄνευ αἰσθησιο - σωματικῆς ἐξαρτήσεως». (Thassilo Von Scheffer: Φιλοσοφία τοῦ Γάμου. Μόναχον 1921 - Μετάφρασις Γ. Π. Παπαϊωάννου). Σχετικῶς, ἀναφέρει καὶ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ρ. Οχψ. XV, 18ο, «Κ[α]τηγόρηται δ' ὑπ' ἐν[ί]ων [ν] ὡς ἄτακτος οὐ [σα] τὸν τρόπον καὶ γυναικε[ί]ρασι[τ]ριας».

Ἡ Σαπφῶ συγκινεῖται ἀπὸ τὸ γυναικεῖον σωματικὸν κάλλος καὶ τὸ φλογερὸν πάθος, τὸ συνδυαζόμενον καὶ συνταυτίζόμενον μὲ τὸν ποιητικὸν οἶστρον· εἶναι μίᾳ γυναῖκα μεσημβρινή, θερμὴ, φλογερά· εἶναι κόρη «ἰοπλόκαμος», «φιλόγελως», μικρόσωμη καὶ μελαχροίνῃ (μικρὰ καὶ μέλαινα).

Ἡ ποίησις τῆς διαφέρει τῶν ἄλλων λυρικῶν, συγχρόνων αὐτῆς καὶ μεταγενεστέρων. Δὲν ἔχει τὴν βαρύτητα τῆς πινδαρικῆς. Εἶναι καθαρῶς λυρική εἰς τὴν σύλληψίν τῆς, ἀφελὴς καὶ ζωηροτάτη εἰς τὴν ἔκφρασίν τῆς, πνευματικὴ καὶ ἀπέριττος, πάντοτε δὲ ὑποβλητικὴ, αὐστηρὰ καὶ ἐσχεδιασμένη εἰς τὴν σύνθεσίν τῆς. Εἶναι πηγαία χωρὶς ἢ σκέψις νὰ τὴν ταράττῃ. Δὲν κάμνει συλλογισμοὺς ἀλλὰ αἰσθάνεται. Δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ διανοητικὸν εἰς αὐτήν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ποιητῶν ἐκφράζουν τὴν πείρα τῆς ζωῆς των μὲ γνωμικά. Ἀπὸ τὰ χεῖλη ὁμως τῆς Λεσβίας δὲν βγαίνει κανένα γνωμικὸν ἀπόφθεγμα.

Ἡ εἰκονογραφία τῆς Σαπφούς συνακολουθεῖ τὴν φιλολογικὴν παράδοσιν. Αἱ πρῶται εἰκονογραφίαι εἶναι ἐπὶ νομισμάτων τῆς Λέσβου.

Ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ Ἑρεσοῦ φυλάσσονται νομίσματα, ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τῶν ὁποίων ἀπεικονίζεται γυνὴ φέρουσα λύραν καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «Σαπφῶ ἡ Λεσβία», ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας κεφαλῇ γυναικὸς περιβαλλομένη μὲ στέφανον κισσοῦ. Ἡ καλλιτεχνικὴ εἰκονογραφία ἀπασχολεῖ καὶ τοὺς ἀγ-

γειοπλάστας. Ἀρκεταὶ εἶναι αἱ ἐπὶ ἀγγείων παραστάσεις τῆς Σαπφούς, περιφημότερα ὅμως ὄλων ἢ ἐπὶ τοῦ κρατήρος τοῦ Μονάχου παράστασις τῆς μετὰ τοῦ Ἄλκαίου. Εἰς τὸ Ἐθνικὸν μουσεῖον Ἀθηνῶν, φυλάσσεται ἐπίσης ἐν ἔξοχον ἀγγεῖον, ἢ ὑπ' ἀρ. 1260 λεγομένη «Κάλπη τῆς Σαπφούς». Παρίσταται ἐπ' αὐτῆς ἡ Σαπφῶ, ἀπαγγέλουσα πρὸς ἄλλας νεάνιδας, τοὺς ἐπὶ κυλίνδρου γεγραμμένους στίχους τῆς: «Θεοὶ ἡρώων ἐπέων ἄρχομαι ἄλλων». Εἰς τὰς Συρακούσας ὅπου παρέμεινεν ἐξόριστος ἡ ποιήτρια, εὐρίσκετο μέχρι τοῦ 71 π. Χ., ἐπὶ διοικητοῦ τῆς Σικελίας Βέρρη, εἰς τὸ πρυτανεῖον ἄγαλμά τῆς, ἔργον τοῦ διασήμου χαλκοπλάστου Σιλανίωνος. Ὁμοιον ἴστατο, ἐν τῷ πρυτανεῖῳ Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῦοῦ διάφορα ἀντίγραφα ἐκ κεράμου καὶ μαρμάρου ἔχουσιν ἀνευρεθῆ. Ἐν τῷ πρυτανεῖῳ ἐπίσης τῆς Μυτιλήνης, ἴστατό ποτε χαλκόπλαστος προτομή τῆς. Ἄλλο ἄγαλμα αὐτῆς εὐρίσκετο εἰς τὴν διβλιοθήκην τῆς Περγάμου καὶ εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκεῖνο πού, μεταφερθὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν, περιέγραψεν ὁ Χριστόδωρος εἰς τὴν Ἔκφρασιν. Α. Ρ. II, 69-71: Πιερικὴ δὲ μέλισσα, λιγύθροος ἔζετο Σαπφῶ Λεσβιάς, ἡρεμέουσα· μέλος δ' εὐυμνον ὑφαίνειν· σιγαλαίς δοκέεσκεν ἀναψαμένη φρένα Μούσαις.

Ἐ π ἰ λ ο γ ο ς

Πολλὰ καὶ ποικίλα εἶναι τὰ τουριστικὰ προσόντα τῆς Λέσβου· ἐκ τούτων δὲ τὸ ἓν, ἐπὶ τοῦ ὁποῦοῦ καὶ μόνον στηρίζονται πλείστα ὄσαι χῶραι διὰ νὰ ἀναπτύξουν μίαν τουριστικὴν κίνησιν, εἶναι τὰ εἰς ὄλην τὴν ἔκτασιν αὐτῆς ἐγκατεσπαρμένα ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ μνημεῖα. Μόνον συντήρησιν καὶ προβολὴν τούτων εἰς τὸν ἔξω κόσμον χρειάζονται διὰ νὰ ἀξιοποιηθοῦν τουριστικῶς.

Κατεβλήθησαν θεβαίως καὶ καταβάλλονται προσπάθειαι, ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἀρμοδίων ὀργανισμῶν, γενικωτέρας ὅμως μορφῆς.

Πρῶτοι ἐνδιαφερθέντες διὰ τὴν Λέσβον καὶ ἐκτιμήσαντες τὴν τουριστικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν ἀξίαν τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων τῆς νήσου, εἶναι οἱ ξένοι περιηγηταὶ καὶ ἀρχαιολόγοι, οἵτινες ἐπισκεφθέντες τὴν νήσον ἐξετέλεσαν ἀνασκαφὰς καὶ πολλὰ ἔγραψαν διὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων καὶ τῶν λοιπῶν τοιούτων ἄτινα εὐρίσκονται ἀκόμη ἐντὸς τοῦ ἐδάφους αὐτῆς.

Πρῶτος ξένος περιηγητῆς, ἐπισκεφθεὶς τὴν Λέσβον τῷ 1432, ἀναφέρεται ὁ Bertrandon· ἔπεται δὲ τούτου ὁ ἀρχαιολόγος Boulan, ὅστις ἐξετέλεσεν ἀνασκαφὰς εἰς τὴν Ἐρεσσόν. Ἀκολουθοῦν, ὁ ἀρχαιολόγος Ρ. Rosocke, ἐκτελέσας τῷ 1739 εὐρυτέραν τῶν προαναφερθέντων περιήγησιν τῆς νήσου καὶ ἐπιχειρήσας ἀνασκαφὴν εἰς τὴν Ἐρεσσόν, ὁ κόμης Choiseulougouffier, ἐκτελέσας δύο ταξίδια περὶ τῷ 1776 πρὸς χαρτογράφησιν τῆς νήσου, ὁ ἀρχαιολόγος Sestini τῷ 1782, τοῦ ὁποῦοῦ ἡ ἐργασία ἀφορᾷ ἰδίως τὴν ἐπιγραφικὴν, ὁ Olivier τῷ 1798, ὁ Raczymsky τῷ 1814, ὁ Richter τῷ 1816, ὁ Prokesch - Osten τῷ 1825/26, οἱ Michaud καὶ Roujoulat τῷ 1830.

Ἐπίσης ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Κ. Otfried Muller ἐκτελέσας ἀνασκαφὰς ἐν Ἀντίσση περὶ τῷ 1830, ὁ Newton διπλωματικὸς πράκτωρ τῆς Ἀγ-

γλίας ἐν Μυτιλήνῃ τῷ 1852 - 1855 μετὰ τοῦ Δομνίκου *Ελλῖς Colnaghi, ἐκτελέσαντες ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας, ὁ Α. Conze συστηματικῶς περιηγηθεὶς σύμ-
πασαν τὴν νήσον τῷ 1858. Ἀκολουθοῦν ὁ Robert Koldewey, ἀποσταλεὶς ὑπὸ
τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ στενῶς συνεργασθεὶς μετὰ
τοῦ Η. Kierpert καὶ Η. G. Lolling, ἐπιμελῶς συγκεντρώσας εἰς σχέδια πᾶν τὸ
διασφωζόμενον ἐν τῇ νήσῳ, κατόπιν γενομένων ὑπ' αὐτοῦ ἐργασιῶν ἀπὸ τοῦ
1885|86.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς τούρκους, τὸ ὑ-
πουργεῖον Παιδείας διὰ τοῦ Ν. Κυπαρίσση, τῷ 1913, ἐξετέλεσεν δοκιμαστι-
κὰς σκαφὰς ἐν τῷ φρουρείῳ Μυτιλήνης· μεθ' ἣν συστηματικῶς ἀνέσκαψαν ἐν
ὄλῃ τὴν νήσον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀπὸ τοῦ 1913 διὰ τοῦ Δ. Εὐαγ-
γελίδου, συνεργασθέντος διὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἐρεσοῦ μετὰ τοῦ Γ. Χα-
διαρίδου· ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1928 διὰ τῆς Winifred Lamb,
καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ἀπὸ τοῦ 1927|28 διὰ τοῦ Ἀναστ. Ὀρλάνδου,
μελετήσαντος καὶ τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς νήσου.

Ἡ Λέσθος ἀφοῦ ἐπὶ πέντε καὶ πλέον αἰῶνας προσεῖλκυσε τὸ ἐνδιαφέ-
ρον τῶν περιηγητῶν καὶ ἀρχαιολόγων, μόλις τῷ 1950 κατάρθωσε, διὰ τῆς
ἐκδόσεως τοῦ ἀπὸ 18ης Ἰουλίου 1950 Β. Δ. «περὶ ἀνακηρύξεως καὶ τῆς
νήσου Λέσθου ὡς τουριστικοῦ τόπου», νὰ ἀναγνωρισθῇ καὶ ὑπὸ τοῦ Κράτους
ὡς τόπος μὲ πλείστας ὄσας τουριστικὰς δυνατότητας διὰ τὴν προσέλκυσιν
περιηγητῶν. Καὶ ἡ μὲν νήσος ἀνεγνωρίσθη ὡς τουριστικὸς τόπος· οἱ χῶροι
ὅμως αὐτῆς οἱ καλούμενοι τουριστικοί, παρέμειναν καὶ φαίνεται ὅτι θὰ παρα-
μείνουν εἰσέτι ἐπὶ πολὺ, μέχρι τῆς π ρ α γ μ α τ ι κ ῆ ς ἀναγνωρίσεως τῶν
τουριστικῶν αὐτῆς δυνατοτήτων, μὲ τὸν τίτλον καὶ μόνον, ἄνευ οὐδεμιᾶς ὑπὲρ
αὐτῶν φροντίδος ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων.

Μεταπολεμικῶς τουλάχιστον, ἐξ ὄσων ἔχω ὑπ' ὄψιν, οὐδεμία ἀρχαιολο-
γικὴ ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἐν τῇ νήσῳ, τῶσον ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου Παιδείας, ὅ-
σον καὶ ὑπὸ τῶν ξένων ἀρχαιολογικῶν ἀποστολῶν, καίτοι προσφάτως ἀκό-
μη ἐχορηγήθη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας χρηματικὸν τι ποσὸν δι' ἀρχαιο-
λογικὰς ἀνασκαφὰς εἰς τριάκοντα καὶ ἓνα ἀρχαιολογικοὺς χώρους τῆς λοι-
τῆς Ἑλλάδος. Αἱ ὑπὸ τῆς Τ. Ε. Τ. καὶ τῶν λοιπῶν τοπικῶν ὀργανισμῶν κα-
ταβαλλόμεναι προσπάθειαι συντηρήσεως τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων, τουλά-
χιστον τῶν παρὰ τὴν Μυτιλήνην κειμένων, εἶναι ἀνεπαρκεῖς. Ἡ συντήρησις, ἡ
ἐν μέρει ἀναστήλωσις, καὶ ἡ διατήρησις ἐνὸς φύλακος τοῦ Φρουρείου Μυτι-
λήνης ἐπὶ παραδείγματι, πράγματα τὰ ὅποια θεωροῦνται ἀπαραίτητα δι'
ἕκαστον ἀρχαιολογικὸν χῶρον, δὲν πραγματοποιιοῦνται μόνον διὰ τῆς εἰσπρά-
ξεως αὐτοτελοῦς χρηματικοῦ ποσοῦ, προϊόντος τῆς τυχούσης χοροεσπερίδος.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀρχαιολογικοὶ τόποι τῆς Λέσθου, παρουσιάζουν εἰκόνα
πλήρους ἐγκαταλείψεως. Διὰ τῶν γενομένων κατὰ καιροὺς ἀνασκαφῶν ἐτέθη
τακτοποιήσις τις τῶν εὐρημάτων, πλὴν ὅμως ὁ χρόνος, τὰ αὐτοφυδόμενα χόρ-
τα, αἱ ἄκωνθοι καὶ οἱ θάμνοι ἐκάλυψαν καὶ πάλιν τοὺς χώρους τούτους καὶ
οὕτω κατέστη προβληματικὴ τῶσον ἡ ἀνεύρεσίς των, ὅσον καὶ ἡ βατότης τοῦ
τόπου. Ὑπὸ τῶν χωρικῶν, οἱ χῶροι οὗτοι θεωροῦνται ὡς ἀροτριώσιμοι. Ἡ
σύλησις τῶν λίθων τῶν ἐν τῷ χώρῳ μνημείων, ὑπὸ τῶν τελευταίων, εὐρεῖα.

Ἄλλα ἐξ αὐτῶν καταστρέφονται ἀπὸ ἀδιαφορίας καὶ ἄγνοιας, ἄλλα δὲ ἀσβεστοποιούνται, μὴ ὑπαρχούσης σχετικῆς διαφυλάξεως αὐτῶν.

Ἡ προστασία τοῦ τοπίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μνημείων, ἀποτελεῖ τὴν βάσιν ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ δυνηθῆ νὰ ἀναπτυχθῆ, χάριν τῶν ἀρχαιοτήτων, τουριστικῆς κίνησις εἰς τὴν νῆσον. Διὰ τοὺς περιηγητὰς τὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα, ἢ ἱστορία καὶ ἡ τεχνοτροπία των, ἔχουν τὴν πρώτην θέσιν. Πολλοὶ τῶν χώρων αὐτῶν ἀνασκάπτονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιβλέψεως ἀρμοδίων, καὶ μόνον αἱ φιλοπρόοδοι διαθέσεις ὀλίγων Προέδρων Κοινοτήτων καὶ Δημάρχων καὶ τιῶν προοδευτικῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἔχουν ἐπίγνωσιν τῆς καταστροφῆς ἧτις πραγματοποιεῖται ὑπὸ τῆς ἀνειδικεύτου σκαπάνης τῶν χωρικῶν, ἀποτρέπουσιν τὰς πραγματοποιουμένας ταύτας καταστροφὰς τῶν μνημείων.

Μεγίστην ἐπιβλεψιν καὶ συντήρησιν χρῆζουν τόσον τὰ ἐρείπια τῶν εἰδωλολατρικῶν ναῶν, ὅσον καὶ τὰ ἐρείπια τῶν χριστιανικῶν τοιούτων, τῶν βασιλικῶν ἐκκλησιῶν μὲ τὰ θαυμασίας τέχνης ψηφιδωτὰ των. Ταῦτα ἀποτελοῦν, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἴσως διότι ὡς μεταγενέστερα διατηροῦνται καλύτερον καὶ εἶναι δυνατὴ ἢ μερικὴ ἔστω ἀναστήλωσις των, τὰ ἀξιολογώτερα ἀπὸ τουριστικῆς ἀπόψεως μνημεῖα. Καὶ ὅμως αἰσθάνεται κανεὶς βαθεῖαν ἀγανάκτησιν καὶ ἀπογοήτευσιν, ἀντιλαμβάνομενος διὰ τῆς ἐπισκέψεως τούτων, τὴν καταστροφὴν ἧτις ἔχει ἐπέλθει οὐχὶ ἐκ τοῦ χρόνου, ἀλλὰ ἐκ τῆς κακοποιου ἀγνοίας τῆς ἀρχαιολογικῆς καὶ γενικῶς τουριστικῆς ἀξίας των, ὑπὸ τῶν χωρικῶν.

Λείψανα προχριστιανικῆς καὶ μεταχριστιανικῆς λατρείας, προχριστιανικοὶ ναοὶ τῶν ὁποίων τὰ ὀλίγα εὐρήματα εἶναι ἱκανὰ νὰ μᾶς δώσουν εἰκόνα τοῦ μεγέθους, τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τοῦ πλούτου των, μεταχριστιανικοὶ ναοί, βασιλικά ἐκκλησία, μὲ τὴν ἀρμονικὴν σύνθεσιν τοῦ ὄγκου των, τὸν πλοῦσιον γλυπτὸν διάκοσμόν των, τὰ θαυμασίας τέχνης πολύχρωμα μωσαϊκά των, τὰ ὁποῖα μᾶς δίδουν μίαν εἰκόνα μὲ λαμπρότητα σπανίαν, ὅλα αὐτὰ καταστρέφονται. Καὶ ἀφοῦ ἔχουν συληθῆ σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου, εἰς τὴν θέσιν των κτιζονται ὑπὸ τῶν ἰδίων κακόζηλα ἐξωκκλήσια, καλύπτοντα οὕτω τὸν χώρον ὅπου ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη θὰ ἠδύνατο νὰ φέρῃ εἰς φῶς τὰ ἐναπομείναντα ἐντὸς τοῦ ἐδάφους ἐρείπια τῶν μεγαλοπρεπῶν βασιλικῶν ἐκκλησιῶν. Εἰς πολλὰ τῶν ἐξωκκλησιῶν ἔχει χρησιμοποιηθῆ διὰ τὴν τοιχοποιῶν αὐτῶν ὅλον τὸ ἀρχαῖον ὑλικόν, ἐπιγραφαί, ἀνάγλυφα καὶ πέτραι μὲ διαφόρους γλυφάς· προσέτι δὲ ἔχουσι ἐπιχρισθῆ, καθισταμένης οὕτω ἀδυνατοῦ τῆς μελέτης τοῦ ἀρχαίου ὑλικοῦ μὲ κανένα ἄλλον τρόπον παρὰ ἐὰν κρημνισθοῦν ταῦτα τὰ ἐξωκκλήσια, τὰ πλείστα τῶν ὁποίων εἶναι ἐκτισμένα ἄνευ ἀσβεστοκονιάματος. Αἱ δὲ μὴ πρόσφοροι διὰ τὴν τοιχοποιῶν ἐνεπίγραφοι πλάκες, αἱ κείμεναι παρὰ τὰ ἐξωκκλήσια, ἔχουσιν ἐπίμονα ἀσβεστωθῆ. Τὸ μοναδικὸν ὄφελος τὸ ὁποῖον προήλθεν ἐκ τῆς ἐντοιχίσεως τοῦ ἀρχαίου ὑλικοῦ εἰς τὰ ἐκκλησίδια ταῦτα, εἶναι ὅτι χάρις τῆς πρὸς αὐτὰ εὐσεβείας τῶν χριστιανῶν, διεφυλάχθη ἐκ τῆς συλήσεως τὸ πλείστον τοῦ ὑλικοῦ τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν ναῶν.

Συμπαθῆ ἐπίσης μνημεῖα, παρουσιάζοντα οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν προηγουμένων, ἐνδιαφέρον ἀπὸ τουριστικῆς τουλάχιστον πλευρᾶς, εἶναι αἱ νεώτεροι χριστιανικὰ ἐκκλησία μὲ τὸν θαυμασίας τέχνης ξυλόγλυπτον διάκο-

σμόν των. Ἐκκλησίαι ἀναγόμεναι ἀπὸ τοῦ ἡμίσεος τοῦ 16ου μέχρι τοῦ ἡμίσεος τοῦ 18ου αἰῶνος, μεταγενέστεραι δὲ τρίκλιτοι μὲ τὸν ρυθμὸν τοῦ ἀνατολικοῦ ροκοκὸ τοῦ διήκοντος ἕως τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ κατόπιν τούτου ἀπὸ τοῦ κλασικισμοῦ ὅστις ἐπεκράτησεν καθ' ὅλον τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἀνακαινίζονται καὶ ἐκμοντερνίζονται μὲ παραμορφώσεις τῶν ναρθήκων, ἀντικαταστάσεις τῶν ἐλαιοκανδηλίων δι' ἠλεκτροφωτίστων τοιούτων, ἐλαιοχρωματισμὸν τῶν κιόνων των, ἀνεγέρσεως κωδωνοστασιῶν ἀσυμβιδιάστων πρὸς τὸν ρυθμὸν καὶ τὸν ὄγκον τῶν ἐκκλησιῶν, χωρὶς σεβασμὸν οὔτε πρὸς τὸν ρυθμὸν, οὔτε κὰν πρὸς τὸν διάκοσμον καὶ τὸ στυλ, τῆς ἐποχῆς των.

Εἰς τὴν Λέσβον, λόγῳ τῆς προσφάτου ἀπελευθερώσεώς της ἀπὸ τοῦς τούρκους κατὰ τὸ 1912, εἶναι διάχυτος ἡ ἀνατολικὴ ἐπιρροή. Μουσουλμανικὰ τεμένη ὑψώνονται εἰς πολλὰ χωρία αὐτῆς καὶ τουρκικαὶ μαρμάρινοι κρήναι μὲ ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφὰς κοσμοῦν τὰς πλατείας των· πλὴν, λόγῳ τοῦ κακῶς ἐννοουμένου ἐθνικιστικοῦ φανατισμοῦ, τὰ πλείστα τούτων κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν καὶ συνεχίζεται εἰσέτι ἡ καταστροφή των καὶ σήμερον ὑπὸ τὰ ἀπαθῆ ὄμματα τῶν ἀρμοδίων.

Δι' ὅλα αὐτὰ, πρέπει νὰ ληφθῆ κάποια μέριμνα διαφυλάξεως καὶ συντηρήσεως τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τουριστικοῦ θησαυροῦ τῆς νήσου. Ἐπιβάλλεται ἡ αὐστηρὰ ἐφαρμογὴ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων, τῶν διατάξεων ἐκείνων αἱ ὁποῖαι προβλέπονται διὰ τοὺς τουριστικούς τόπους καὶ ἡ διαφώτισις τοῦ κοινοῦ περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀρχαιολογικῶν μνημείων, τῆς συμβολῆς των εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ ἐν τῇ νήσῳ καὶ τὰ οἰκονομικὰ ὀφέλη ἅτινα θὰ προκύψουν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀναπτύξεως. Διὰ νὰ ἀναπτυχθῆ ὅμως μία τοιαύτη τουριστικὴ κίνησις, δεόν ὅπως ἐξευρεθῆ τὸ ἀπαιτούμενον χρηματικὸν ποσὸν διὰ μίαν τακτοποίησιν τῶν εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους διεσκορπισμένων εὐρημάτων, ἀποφίλων τῶν πέριξ τῶν μνημείων χώρου ἐκ τῶν ἀγρίων χόρτων καὶ ἀκανθῶν, κατὰλληλος διαρρύθμισις τοῦ περιβάλλοντος, συντήρησις τοῦ χώρου καὶ σχετικὴ τις διαφύλαξις αὐτοῦ, ὑπὸ ὀργάνων τῆς ἀγροφυλακῆς ἐπὶ παραδείγματι, διὰ τοὺς μακρὰν τῶν κατωκημένων τόπων εὐρισκομένους ἀρχαιολογικοὺς χώρους.

Ἀπαιτεῖται νὰ καταβληθῆ προσπάθεια διὰ τὴν ἀναστήλωσιν τοῦ θεάτρου Μυτιλήνης, ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ μελλοντικὰς παραστάσεις ἀρχαίων τραγωδιῶν, δημιουργουμένης οὕτω μιάς μεγάλης καλλιτεχνικῆς καὶ τουριστικῆς κινήσεως, ἐνὸς λεσβιακοῦ Φεστιβάλ. Ἀναστήλωσις μερικῆ τῶν μνημείων διὰ τοῦ σφωζομένου ἀρχαίου ὑλικοῦ, ἀπαιτεῖται καὶ δι' ὅλους τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους τῆς νήσου, ὅπου αὕτη λόγῳ τῶν ἱκανῶν εὐρεθέντων τεμαχίων ἐπιτρέπεται. Πάντως νομίζω ὅτι δύναται κάλλιστα νὰ ἀναστηλωθῶν μερικῶς ὅλοι οἱ προχριστιανικοὶ καὶ μεταχριστιανικοὶ ναοὶ καὶ νὰ γίνῃ κάποια συμπλήρωσις τῶν φρουριῶν τῆς νήσου. Εἰς τὰς βασιλικὰς ἐκκλησίας εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἂν ὄχι ἡ συμπλήρωσις τῶν ψηφιδωτῶν των, πάντως ἡ διατήρησις αὐτῶν, διότι εἰς ἣν κατάστασιν εὐρίσκονται σήμερον, σὺν τῷ χρόνῳ θὰ καταστραφῶν τελείως, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ καθίσταται πλέον ἐφικτὴ ἡ ἐπιδιόρθωσις των.

Ἐπειδὴ ἡ φύλαξις τῶν χώρων τούτων θὰ εἶναι πάντοτε πλημμελής, διό-

τι δὲν εἶναι δυνατὸν μὲ τὸ σημερινὸν ὕψος τουριστικῆς κινήσεως νὰ διατίθεται φύλαξ δι' ἕκαστον τουριστικὸν χώρον, πρέπει τουλάχιστον τὰ εὐρήματα τὰ ἔχοντα μεγάλην ἱστορικὴν, ἀρχαιολογικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἀξίαν, νὰ μεταφερθοῦν εἰς ἀρχαιολογικὰς συλλογὰς, ἰδρυομένης εἰς κωμοπόλεις παρακειμέναις τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων καὶ δι' ὧν κατ' ἀνάγκην θὰ διέλθῃ ὁ ξένος διὰ νὰ τοὺς ἐπισκεφθῇ, μέχρις ὅτου καταστῇ δυνατὴ ἡ πλήρης διαφύλαξις αὐτῶν, ὅποτε δέον νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὸν χώρον ὅπου ἀνήκουν.

Ἀπαραίτητος ἐπίσης τυγχάνει καὶ ἡ τοποθέτησις πινακίδων κατευθυνουσῶν τοὺς ἐπισκέπτας πρὸς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἔκδοσις μικρῶν φυλλαδίων μὲ σύντομον περιγραφὴν τῶν ἐν τῇ νήσῳ τουριστικῶν χώρων, ἅτινα θὰ διανέμονται εἰς τοὺς ξένους ἐν Μυτιλήνῃ ὑπὸ τῶν ἐν γένει ὀργανισμῶν τουριστικῆς ὑπηρεσίας.

Μόνον οὕτω κατόπιν θυσίων οἰκονομικῶν καὶ πνευματικῶν κόπων καὶ προσπαθειῶν, θὰ δυνηθῇ εἰς τὴν Λέσβον νὰ ἀναπτυχθῇ τουριστικὴ κίνησις ἀνταξία τοῦ ἀρχαιολογικοῦ αὐτῆς πλοῦτου καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν καὶ λοιπῶν προσόντων τῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ—ΙΣΤΟΡΙΚΑ—ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

Ὁ ἀρχαιολογικὸς πλοῦτος τῆς Λέσβου εἶναι σημαντικὸς· μέγα δὲ μέρος αὐτοῦ ὑπερέχει εἰς ἀρχαιολογικὴν καὶ τουριστικὴν σπουδαιότητα, κατὰ πολὺ ἄλλων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων ὁ τουρισμὸς στηρίζεται μόνον εἰς τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα. Ἀξιοσημείωτος ἐπίσης εἶναι καὶ ὁ ἱστορικὸς καὶ ὁ λαογραφικὸς πλοῦτος τῆς νήσου.

Ὀλόκληρον τοῦτο τὸ ὕλικόν, τὸ ἀρχαιολογικόν, ἱστορικὸν καὶ λαογραφικόν, ἐφ' ὅσον διὰ τῆς προβολῆς του καὶ τῆς διὰ ταύτης ἀναπτύξεως τουριστικῆς κινήσεως, ἐκφράζεται εἰς χρῆμα καὶ εὐημερίαν τοῦ τόπου, σκόπιμον εἶναι νὰ διαφυλαχθῇ ὡς πολῦτιμος θησαυρὸς εἰς μουσεῖα ἰδρυόμενα πρὸς τοῦτο. Ἐξ ἄλλου ἢ μέχρι τοῦδε ἔλλειψις προσωπικοῦ συντηρήσεως καὶ διαφυλάξεως τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων τῆς νήσου, εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἀπογύμνωσιν τούτων ἀπὸ μεγάλου μέρους ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων. Πρὸς τοῦτο καὶ διὰ τὰ ἀνωτέρω, ἐπιβάλλεται ἡ περισυλλογὴ, ἡ διαφύλαξις, ἡ συντήρησις καὶ ἡ ἔκθεσις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μὲν ὕλικου εἰς ἀρχαιολογικὰς συλλογὰς παρακειμέναις τῶν χώρων εἰς οὓς ἀνήκον, τοῦ ἱστορικοῦ δὲ καὶ λαογραφικοῦ εἰς ἀντίστοιχα ἰδρυόμενα ἐν Μυτιλήνῃ μουσεῖα, ἵνα οὕτω προβαλλόμενα τὰ ἐκθέματα ταῦτα εἰς τοὺς ξένους ἐπισκέπτας, δυνηθοῦν νὰ ἀξιοποιηθοῦν τουριστικῶς.

Α) ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΛΕΣΒΟΥ

Προπολεμικῶς, τῷ 1934, κατεβλήθη μία τοιαύτη προσπάθεια, ἥτις ἐ-

στέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας, διὰ τῆς συμβολῆς τῆς εἰς τὴν τουριστικὴν ἀνάπτυξιν τῆς νήσου. Οὕτω τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Μητροπολίτου Μυτιλήνης Ἰακώβου, ἰδρῦθη τὸ Μουσεῖον Λέσβου, ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν (Ροκφέλλερ) καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Εἶναι μουσεῖον ἀρχαιολογικῶν ἐκθεμάτων καὶ ὑπάγεται εἰς τὴν διεύθυνσιν ἀρχαιοτήτων τοῦ ὑπουργείου Παιδείας, 1H' Ἐφορίαν ἀρχαιοτήτων ἀν. νήσων Αἰγαίου. Στεγάζεται ἐντὸς ὠραίου καὶ ἀπερίττου κυβικοῦ οἰκοδομήματος. Πλαισιούται ὑπὸ πολυπληθῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων πάσης ἐποχῆς καὶ παντὸς εἴδους· διακοσμεῖται καὶ περιβάλλεται ἀπὸ τὸ πράσινον τῶν πεύκων, ὡς κείμενον ἄντικρυ τοῦ φρουρίου Μυτιλήνης εἰς θέσιν «Κιόσκι». Ἡ θέσις αὕτη, καίτοι ὀλίγον ἀπομεμακρυσμένη τοῦ κέντρου τῆς πόλεως, ὄντως εἶναι καταλληλότερα ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως. Ἡ μεταλλικὴ αὐτοῦ θύρα περιβάλλεται ὑπὸ γεισώματος, ἀντιγράφου λεσβιακῆς τεχνοτροπίας, φέροντος καρδιοσχήματα μετ' ἀστραγάλων καὶ κοσμεῖται μὲ ρόδακας. Τὸ ὅλον οἰκοδόμημα διαθέτει τέσσαρας αἰθούσας. Λόγω ὅμως σχετικῆς στενότητος τοῦ χώρου, ἐν σχέσει μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐκθεμάτων καὶ ἵνα ἀποφευχθῇ τὸ μειονέκτημα τῆς συσσωρεύσεως αὐτῶν, ἔχει ἐπὶ πλεόν χρησιμοποιηθῆ διὰ τὴν ἔκθεσιν ὀγκωδῶν κυρίως εὐρημάτων καὶ ὁ προθάλαμος. Μετὰ τοῦ προθαλάμου, αἱ αἰθουσαι συμποσοῦνται ἤδη εἰς πέντε καὶ ἐν αὐταῖς ἔχουσι τοποθετηθῆ κατ' εἶδος καὶ ἐποχὴν τὰ εὐρήματα.

Ἡ δὲ ταξινόμησις τῶν αἰθουσῶν ἔχει οὕτω· ὁ προθάλαμος εἰς αἴθουσαν Α ἀριστερὰ τῶ εἰσερχομένῳ, ἢ αἴθουσα Β, δεξιὰ δ' αὐτοῦ ἢ αἴθουσα Γ, εἰς τὸ βάθος τοῦ προθαλάμου ἢ αἴθουσα Δ καὶ εἰς τὸν πρῶτον ὄροφον ἢ αἴθουσα Ε. Αἱ αἴθουσαι Α καὶ Β περιέχουν ἐκθέματα ἀρχαῖκά, κλασσικά καὶ ἑλληνορωμαϊκά. Ἡ αἴθουσα Γ βυζαντινά, ἢ Δ πῆλινα ἐκθέματα καὶ ἢ Ε τὰ προϊστορικὰ εὐρήματα τῆς Θερμῆς.

Εἰς γενικὰς γραμμὰς αἱ αἴθουσαι αὗται περιέχουν ἀντιστοιχῶς τὰ κάτωθι εὐρήματα:

Αἴθουσα Α.

Ἀγάλματα, θρόνος, ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα καὶ στήλαι ἐνεπίγραφοι.

Αἴθουσα Β.

Ἀγάλματα, προτομαί, ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα, στήλαι ἐνεπίγραφοι, κιονόκρανα, διάφορα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ναῶν καὶ μία προθήκη πηλίνων λύχνων.

Αἴθουσα Γ.

Χριστιανικὸν ψηφιδωτόν, τέμπλον, θρόνοι, κίονες, κίονια, τρεῖς προθήκαι διαφόρων εὐρημάτων, ὡς καὶ διάφορα ἄλλα ἀταξινόμητα εὐρήματα.

Αἴθουσα Δ.

Πῆλινα εὐρήματα τῆς Μυτιλήνης, Πύρρας, Ἀντίσσης, Περγάμου, Λήννου, Ρόδου καὶ τοῦ Καστελλορρίζου, ἐκ τῶν συλλογῶν τῶν δωρητῶν Σημαντήρη καὶ Γρημάνη.

ΑΪΘΟΥΣΑ Ε.

Προϊστορικά εὑρήματα τῆς ἀρχαίας Θερμῆς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Winifred Lamb.

Ἐπιπλέον, περιερχόμενος τις ἐκάστην αἶθουσαν, δύναται νὰ θαυμάσῃ τὰ κάτωθι ἐκθέματα.

ΑΙΘΟΥΣΑ Α.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐκθεμάτων ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ εἶναι : Μαρμάρινος θρόνος τοῦ ρήτορος Ποτάμωνος, ἐκ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφῆς ΠΟΤΑΜΩΝΟΣ ΤΩ ΛΕΣΒΩΝΑΚΤΟΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑ, ὅστις ἀνήκεν εἰς τὸ ἀρχαῖον θέατρον Μυτιλήνης, ὡς ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ὁποίου λεπτομερῶς ἀναφέρομεν. Ἐπιπλέον, ἀνακαλύφθη μαρμάρινος λέων, ὁ καλούμενος «λέων τῆς Γέρας», εὑρεθείς εἰς ἀγρόκτημά τι τῆς θέσεως «Μάννα» ἐν Γέρα, ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς, 4ου π. Χ. αἰῶνος.

Ἐπιπλέον, ἀνακαλύφθη ἀνδρὸς με ἀκρωτηριασμένας τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν, εὑρεθὲν ἐν τῷ φρουρίῳ Μυτιλήνης.

Ἐπιπλέον, ἀνακαλύφθη γυναικὸς, κλασσικῆς ἐποχῆς, με ἀκρωτηριασμένας τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν, ἣτις φέρει ποδῆρη χιτῶνα. Εἶναι θαυμάσια καὶ δημιουργοῦν κατάπληξιν εἰς τὸν ἐπισκεπτόμενον τὸ μουσεῖον, αἱ λεπτόταται πτυχῆαι τοῦ χιτῶνος τῆς γυναικὸς ταύτης, ἣτις φαίνεται ὡς ἀναδυθεῖσα ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ ὁ προσκολληθεὶς ἐπὶ τοῦ σώματός της χιτῶν ἐπιτρέπει νὰ διαγράφηται ὅλη ἡ πλαστικότης τοῦ σώματος καὶ νὰ ἀναδεικνύονται ὅλαι αἱ χάριτες τοῦ κορμοῦ αὐτῆς. Ἐπιπλέον, εὑρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Παιδικοῦ Σταθμοῦ Μυτιλήνης.

Ἐπιπλέον, ἀνακαλύφθη πλάξ ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνάγλυφοι δύο κόραι. Εὑρήματα ἐκ Λήμων.

Ἐπιπλέον, ἀνακαλύφθη στήλη γυνῆς καθήμενης καὶ ἄλλων ἰσταμένων προσώπων, ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐξ Ἰμβρου.

Ἐπιπλέον, ἀνακαλύφθη ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἐπιτύμβιοι ῥωμαϊκαὶ στήλαι.

Βωμίσκοι.

Πλάκες ἐκ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου Μυτιλήνης.

Μικροῦ μεγέθους κιονόκρανον, ἀντίγραφον αἰολικοῦ ρυθμοῦ ἄνευ ἀνθεμίου, ἐξ Ἐρεσσοῦ.

Μικρὸν ἀγαλμάτιον ἀναπαριστὸν σφίγγα, ἐκ τίνος ναοῦ καὶ

Ἐπιπλέον, ἀνακαλύφθη ἐπιτύμβιοι ῥωμαϊκαὶ στήλαι, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνάγλυφοι δύο κόραι. Εὑρήματα ἐκ Λήμων.

ΑΙΘΟΥΣΑ Β.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐν αὐτῇ ἐκθεμάτων, ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ θεωμένων, εἶναι τὰ κάτωθι :

Ἐπιπλέον, ἀνακαλύφθη ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἐπιτύμβιοι ῥωμαϊκαὶ στήλαι.

Μικρὰ ἐπιτύμβιοι σαρκοφάγος.

Μαρμαρίνη ανάγλυφος και ἐνεπίγραφος πλάξ ἀναπαριστῶσα ἐν μὲν τῇ πρώτῃ σειρᾷ ἀνθρωπομόρφους θεούς, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ζωομόρφους. Ἡ δὲ ἐπ' αὐτῆς ἐπίγραφη λέγει «ΔΩΔΕΚΑ ΘΕΟΙ». Εὔρημα ἐκ Λυκείας. Παρραπλευρῶς αὐτῆς ἕτερα ἀνάγλυφος πλάξ μὲ δύο μορφὰς ἀνθρωπομόρφων θεῶν.

Ἐπιτύμβιος κυλινδρικός θωμὸς φέρων σταυρὸν καὶ κεκοσμημένους μὲ περιπλοκάδας καὶ ρόδακας, εὑρεθεὶς εἰς τὸν χώρον τοῦ ὄρφανοτροφείου τῆς Μυτιλήνης.

Ἐπίκρανον ἐκ Μυτιλήνης.

Τετράγωνος θωμὸς μὲ περιπλοκάδας καὶ ρόδακας καὶ μίαν ἐνεπίγραφον ἀφιέρωσιν πρὸς τὸν Πομπηϊόν.

Ἐνεπίγραφος μαρμαρίνη πλάξ μὲ ἐπ' αὐτῆς χαριστήριον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Καίσαρα Γερμανικόν.

Ἐνδεκα κεφαλαὶ ἀγαλμάτων ἀναγομένων εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν, μὲ μεγάλην ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνιστικῆς. Αὐταὶ εἶναι: Κεφαλὴ παιδός, ἐκ Μυτιλήνης. | Κεφαλὴ νεανίου, ἐκ Μυτιλήνης. | Κεφαλὴ γυναικός. | Τρεῖς κεφαλαὶ Ρωμαίων στρατηγῶν. | Δύο εἰκονιστικαὶ κεφαλαὶ ἀνδρῶν, εὑρεθεῖσαι εἰς Μανδαμάδον. | Κεφαλὴ γυναικός, ἐκ Κάτω Φρουρίου Μυτιλήνης. | Κεφαλὴ Πανός ἢ Σειληνοῦ, ἐκ τῆς συλλογῆς Σημαντήρη. | Κεφαλὴ Διονύσου, ἐκ τῆς συλλογῆς Σημαντήρη.

Δεξιὰ χεὶρ ἀνδρὸς ὑπερφυσικοῦ ἀγάλματος, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐκ Μυτιλήνης. Ἐπιτύμβιον ἀγαλμα γυναικὸς φυσικοῦ μεγέθους ἀκέφαλον, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, πρότυπον τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος. Φέρει ποδῆρη χιτῶνα διπλοῦν μὲ ἐπιχιτώνιον. Εὑρέθη εἰς χωρίον Πάμφυλα.

Ἐξ ἀγαλμάτια, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, γυναικεῖα, ἄνευ κεφαλῶν, ἐξ ὧν τινὰ εἶναι δωρεὰ τῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων Μυτιλήνης καὶ ἕτερα, εὑρήματα εἰς Μυτιλήνην. Ἐξ αὐτῶν ἐν ἀγαλμάτιον ἄνευ κεφαλῆς τῆς θεᾶς Ἄρτέμιδος, ἣτις φέρει χιτῶνα καὶ περὶ τὴν ὄσφυν δορὰν ἐλάφου καὶ ἕτερα δύο ἀκέφαλα μὲ θαυμασίους ποδῆρεις χιτῶνας εὑρεθέντα εἰς τὸν Παιδικὸν Σταθμὸν Μυτιλήνης.

Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἀγαλμάτιον γυμνὸν τοῦ Ἡρακλέους, ἄνευ κεφαλῆς, ἀντίγραφον τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ εὑρισκομένου Ἔργου τοῦ Λυσίππου.

Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἀγαλμάτιον τοῦ Ἡρακλέους ἐν προδεθηκτικῇ ἡλικίᾳ. Μαρμαρίνη στήλη ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνάγλυφος κυνηγέτις Ἄρτεμις φέρουσα βραχὺ χιτῶνιον μέχρι τῶν γονάτων καὶ πρὸ αὐτῆς κύων ἀτενίζων ταύτην. Εὔρημα ἐκ χωρίου Πλαγιά.

Στήλη ἐφ' ἧς ἀνάγλυφος Ρωμαῖος πολεμιστής.

Ἀγαλμάτιον γυμνοῦ ἀνδρός, ἄνευ κεφαλῆς, χειρῶν καὶ ποδῶν, ἐκ Μυτιλήνης.

Γυμνὸς Σάτυρος μεθύων φέρων γενειάδα καὶ ἀνακεκλημένος συσπειρωμένος ἐπ' ἄσκού, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Μαρμαρίνος ἐλισσόμενος ὄφης εὑρεθεὶς εἰς προάστιον Μυτιλήνης Χρυσομαλλοῦσα.

Αἰολικὸν κιονόκρανον μετὰ τῆς βάσεως αὐτοῦ, περιγραφόμενον εἰς τὸ περὶ ναοῦ τοῦ Ναπαίου Ἀπόλλωνος κεφάλαιον, ἐκ Κλωπεδῆς.

Κοχλίας Ιωνικού κιονοκράνου, περιγραφόμενος εἰς τὸ περὶ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης κεφάλαιον, ἐκ τῆς ἐξοχικῆς περιοχῆς «Μέσα».

Ἀγαλμα τῆς θεᾶς Κυβέλης καθήμενης ἐπὶ πολυτελοῦς θρόνου. Σώζεται ἐκ τῆς ὄσφους καὶ κάτω, φέρει δὲ ποδῆρη ἐσθήτα. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἐκράτει τύμπανον. Εὐρημα ἐκ Μυτιλήνης.

Ἀγαλμάτιον ἐκ πορώδους λίθου ἀναπαριστὸν νέον καὶ νεάνιδα γυμνούς, τῆς γυναικὸς μόνον κεκαλυμμένης ὑπὸ χιτῶνος ἐκ τῆς ὄσφους καὶ κάτω. Ἐκ τῆς συλλογῆς Σημαντήρη.

Ἀγαλμάτιον Νίκης ἐξ ὑποκυάνου μαρμάρου. Φέρει χιτῶνα καὶ ἕτερον βραχὺν τοιοῦτον μέχρι τῆς ὄσφους. Ὁ ποδῆρης χιτῶν εἶναι σχιστὸς μέχρι τῆς ὄσφους εἰς τὸν ἀριστερὸν αὐτῆς πόδα σχηματίζων φαινομηρίδα, ἐπιτρέπουσαν νὰ διαφαινῆται ἡ λεία ἐπιδερμὶς τοῦ μηροῦ, κυματίζοντος τοῦ χιτῶνος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου. Εὐρημα Μυτιλήνης.

Ἀγαλμάτιον οἰνοχόου ἐξ ὑπομέλανος μαρμάρου, γυμνόν, κρατοῦντος ἀρρῦταιναν. Εὐρέθη εἰς τὸν χώρον τοῦ Δημοτικῆς σχολείου Ἐπάνω - Σκάλας Μυτιλήνης.

Δύο ἐνεπίγραφοι μαρμάρινοι στήλαι φέρουσαι ἑλληνορωμαϊκὰ ψηφίσματα, ἐκ Μυτιλήνης.

Μαρμάρινος ἐνεπίγραφος στήλη, ἣτις ἀποτελεῖται ἐκ δύο ψηφισμάτων συνθήκης συμμαχίας μεταξὺ Αἰτωλικῆς καὶ Μυτιληναϊκῆς συμπολιτείας. Ἐπ' αὐτῆς ἀνάγλυφος σιαγὼν ἀγριοχοίρου. Εὐρέθη ἐν Μυτιλήνῃ.

Ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον τμήμα ἀνδρὸς μέχρι τῆς ὄσφους, με χιτῶνα καὶ γενειάδα, εὐρεθὲν εἰς χωρίον Πέραμα.

Τμήμα ἀναγλύφου στήλης ἐπὶ τῆς ὁποίας τρεῖς κορασίδες, ἐκ τῆς ὄσφους καὶ κάτω σωζόμεναι. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν καθήμενη, αἱ δὲ ἕτεραι ἰστάμεναι, ἅπασαι φέρουσαι ποδῆρεις χιτῶνας.

Ἀνάγλυφος πλάξ εἰκονίζουσα τέσσαρας νύμφας ὄρχουμένας, ἀλληλοκρατουμένας. Ἄπασαι φέρουν μακροὺς πέπλους κυματίζοντας κατὰ τὸν ρυθμὸν τῆς ὄρχήσεως. Εὐρέθη ἐν Μηθύμνῃ.

Τρία τεμάχια χιτῶνος ὑπερμεγέθων ἀγαλμάτων, ἐκ Μυτιλήνης.

Βάσις τραπέζης ἢ βωμὸς κυκλικός, ἐκ Μυτιλήνης.

Τμήματα γείσων ναῶν, κεκοσμημένων με καρδιοσχήματα μετ' ἀστράγαλων (τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος πιθανῶς), λεσβιακῆς τεχντροπίας.

Τμήματα διακοσμητικὰ ἐκ τοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης τῶν Μέσων, με ὠοειδῆ σχήματα καὶ ἀνθέμια.

Μία προθήκη λύχνων, ἣτις περιέχει λύχνους τεσσάρων ἐποχῶν : α) Κλασσικῆς ἐποχῆς ἀπὸ τοῦ 470 π. Χ. καὶ ἐντεῦθεν· εἴκοσι πήλινοι καὶ εἰς χαλκοῦς· β) Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, ἐκ τῆς συλλογῆς Γρημάνη· γ) Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐκ τῆς συλλογῆς Σημαντήρη καὶ δ) Χριστιανικοί, ἐκ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς Ἀργάλων· τριάκοντα ἑπτὰ λύχνοι πήλινοι. Οὗτοι διακρίνονται ἀναλόγως τῶν θρυαλλίδων : α) Λύχνοι μονόφωτοι, β) Λύχνοι τρίφωτοι, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν, ἐκ τῆς συλλογῆς Σημαντήρη καὶ γ) Λύχνοι ἑπτάφωτοι τὸ καὶ ἀξιοσημείωτον, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν, ἐκ τῆς συλλογῆς Σημαντήρη. Οἱ πλεῖστοι τούτων ἔχουν ἐπ' αὐτῶν διαφόρους παραστάσεις. Ἐπὶ ἑνὸς ἐκ τῶν μονοφώτων διακρίνεται πτερωτὸς ἵππος με ἀναβάτην ἄνδρα

τοξοφόρον. Ἐπὶ δὲ τῶν ἑπταφώτων, παραστάσεις δύο προσώπων καὶ ταύρου ἢ πολεμιστοῦ. Πρόκειται περὶ σημαντικῶν Ἔργων λεπτοτάτης τέχνης.

Α Ι Θ Ο Υ Σ Α Γ.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐν αὐτῇ ἐκθεμάτων εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

Βυζαντινὸν ψηφιδωτὸν ἐκ τοῦ νοτίου κλίτους τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς «Ἀφεντέλλη». Ἐρεσσοῦ, μὲ τὴν κάτωθι βυζαντινὴν ἐπιγραφὴν !

ΥΠΕΡΕΥΧΗCTIMHCIOYKAIAPAN
TOCTOYOIKOYAYTOYEΠOIHCA
TOΔIAXΩPONEKTΩNTOYΘEOY

καὶ μὲ παράστασιν δύο ταῶ. Ἀνάγεται εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος. Παρ' αὐτῷ κεῖται θωράκιον τέμπλου βασιλικῆς ἐκκλησίας.

Διάφοροι ἐνεπίγραφοι πλάκες καὶ στήλαι.

Ξυλόγλυπτος ἀρχιερατικὸς θρόνος μὲ ὑπέροχον ξυλογλυπτικὴν τέχνην καὶ μὲ ἐπ' αὐτοῦ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ μὲ τὰ σύμβολα IC καὶ XC. Ἀνευρέθη εἰς παρεκκλήσιον νεκροταφείου τοῦ χωρίου Σκούντας.

Ἐψάνη (σινί) βυζαντινὸν τοῦ 1688, ἐκ Σκούντας.

Μαρμάρινος ἀρχιερατικὸς θρόνος μὲ δύο σταυροὺς ἐπὶ τῶν πλαγίων αὐτοῦ, ἄνευ ἐπιγραφῶν καὶ διακοσμῆσεων. Ἀνάγεται περὶ τὸ 480 μ. Χ. ἐποχῆς Ἰουστινιανοῦ. Εὐρέθη εἰς Σκόπελον Γέρας, εἰς παλαιοχριστιανικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Εὐπραξίας.

Τρία τεμάχια θωρακίων τέμπλων μὲ σταυροὺς, ἐκ χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν.

Ἐπιτύμβιος ἀνάγλυφος πλάξ, ἀναγομένη εἰς τὸ 1.400 μ. Χ. καὶ κεκοσμημένη διὰ παραστάσεως μίας Δεσποίνης μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας καὶ πλαισιουμένης ὑπὸ δύο ἐνετικῶν οἰκοσῆμων μὲ ἐχειρίδιον ἐπὶ τοῦ ἐνὸς καὶ λέοντα ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ρόμβος δὲ ἐπὶ ἀμφοτέρων καὶ ὑπὸ μίας ἐπιγραφῆς μὲ γοθτικὰ γράμματα, ἣτις λέγει : «Ἐνθάδε κεῖται ἡ Δεσποινὸν Ἀντζινέτα μετὰ τῶν υἱῶν της». Εὐρέθη εἰς τὸ φρούριον Μηθύμνης.

Μετρητὴς ὑγρῶν.

Ρωμαϊκὴ ἐνεπίγραφος καὶ ἀνάγλυφος στήλη μὲ δρομέα ἐπ' αὐτῆς.

Ἑλληνιστικαὶ ἐνεπίγραφοι στήλαι.

Στήλη ἐνεπίγραφος μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΛΕCΒΩΝΑΚ ΠΡΟΚΛΑC.

Ἀνάγλυφον ὀρθογώνιον τμήμα μαρμάρου μὲ παράστασιν μικροῦ βοσκού καὶ ἐνὸς κυνός· ἐν αὐτῇ δὲ δεξιὰ χεὶρ ὑπερμεγέθης ἐν σχέσει μὲ τὸ μέγεθος τοῦ βοσκού, ἐπιπίπτουσα ἐπὶ αὐτοῦ. Εὐρέθη ἐν Μηθύμνῃ.

Ἑλληνορωμαϊκαὶ ἐνεπίγραφοι πλάκες γείσων.

Δύο κιονόκρανα.

Εἰς κίων ἀράβδωτος.

Εἰς μαρμάρινος πίδαξ μὲ δώδεκα ἐπιστόμια.

Διάφορα τμήματα ἀπὸ ναοὺς καὶ ἀταξινόμητοι ἐνεπίγραφοι στήλαι.

Τρεῖς προθήκαι ποικίλων εὐρημάτων.

Ἡ μία τῶν προθηκῶν περιέχει : Ὀκτὼ χάλκινα καλύμματα κατόπτρων ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, εὑρεθέντα ἐν Μυτιλήνῃ. Ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τούτων, ἀνάγλυφον ἔλασμα γυνῆς ἰσταμένης, ἣτις προσδέχεται γυμνὸν νεανίαν, ὅστις ἀνατείνει τὴν χεῖρα ὀπισθεν καὶ περιπτύσσεται αὐτήν. Ἡ γυνὴ κρατεῖ θύρσον, ἐναντι δὲ αὐτῆς ἴσταται ἕτερος νεανίας ἐνδεδυμένος χλαμύδα καὶ κρατῶν κλάδον, ὀπισθεν δ' αὐτοῦ καθήμενος ἐπὶ βράχου ἐρωτιδεὺς παίζει δίαυλον. Ἐπὶ ἑτέρου καλύμματος κατόπτρου, παράστασις γυνῆς καθήμενης ἐπὶ βράχου καὶ κρατοῦσης ἰστάμενον ἐρωτιδέα. Ἐπὶ ἑτέρου καλύμματος, ἀνάγλυφον παιδὸς καθήμενου ἐπὶ ἄρματος καὶ κρατοῦντος ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ κέρας ἀμαλθείας πλήρες καρπῶν, ἐν τῇ ἀριστερᾷ δὲ φιάλην. Ἐπὶ ἑτέρου καλύμματος, ἀνάγλυφον εἰκονίζον ἀμαζόνα κραδαίνουσαν πέλεκυν ἐπὶ τρέχοντος ἵππου ἐφ' οὗ λεοντῆ. Φέρει αὐτῇ, βραχὺ χιτῶνιον καὶ εἰς τοὺς πόδας περικνημίδας. Πάντα τὰ καλύμματα ταῦτα εἶναι ἀρίστης ἐργασίας.

Ἔτερα ἐκθέματα ἐν τῇ αὐτῇ προθήκῃ : Χαλκὴν πόρπη ἐκ τοῦ Ναπαίου Ἀπόλλωνος Κλωπεδῆς. — Ὡτία ἀγγείων. — Δεκαπέντε χάλκινα αἰχμα: βελῶν. — Νόμισμα πέντε μνῶν. — Μικρὰ μαρμάρινος κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ. — Μαρμάρινος κεφαλὴ Ἀθηνῆς ἐν εἰρηνικῇ περιόδῳ μὲ τὴν περικεφαλαίαν ἀνασεσυρμένην, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. — Μαρμάρινος τρίμορφος κεφαλὴ τῆς θεᾶς τοῦ σεληνίου φωτὸς Ἐκάτης. — Μαρμάρινος κεφαλὴ σατύρου. — Ὑάλινοι δακρυοδόχοι ἀπὸ ρωμαϊκοὺς τάφους. — Πρωτοχριστιανικὰ ἐγκόλπια. — Πλείστα κεφαλαί, χεῖρες καὶ πόδες εἰδωλίων.

Ἡ ἑτέρα ἐκ τῶν τριῶν προθηκῶν, περιλαμβάνει εὐρήματα ἐκ τῶν κατὰ τὸ 1951 γενομένων ἀνασκαφῶν ἐν τῷ ἀεροδρομίῳ Μυτιλήνης πρὸς κατασκευὴν τούτου. Ταῦτα εἶναι ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ. Ἐκκλησιαστικὰ ἀργυρᾶ σκευή! δύο δίσκοι, δύο δισκάρια, ὀκτὼ λαβίδες τῆς θεᾶς μεταδόσεως, ἐν θυμιατόν, ἐν κηροπήγιον, εἰς πρόχους ἀγιασμοῦ, δύο μεγάλα κοχλιάρια καὶ μία σφραγὶς προσφορᾶς. Χρυσᾶ ἐκθέματα : δέκα ἕξ νομίσματα Ἡρακλείου 610 - 640, δέκα ἕξ νομίσματα ἐποχῆς Φωκᾶ 600 — 610, δύο ἄλυσωτοὶ ζωστήρες, δύο πόρπαι, ἐν βραχιόλιον παιδός, ἕξ βραχιόλια γυναικῶν, ἐν περιδέριον ἀπλοῦν, ἐν περιδέριον λιθόδετον ἐκ σαπφείρου λίθου, ὡς καὶ τινὰ θραύσματα σαπφείρου, δύο ἐνώτια καὶ τέσσαρα δακτυλίδια. Ἐν τῇ προθήκῃ ταύτῃ ὑπάρχει καὶ κάτοψις τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀεροδρομίου, ἐν τῇ ὁποίᾳ εὐρέθησαν καὶ πλείστα ὄστρακα τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος, ἐνδεικνύουσα τρεῖς ἐπ' ἀλλήλων ναοὺς μὲ τάφον μετὰ σκελετοῦ ἐν τῷ βορείῳ κλίτει αὐτοῦ, μήκος δὲ ἐκκλησίας 12,80 μ. Ἡ πολυτιμοτάτη αὐτῇ βυζαντινῇ συλλογῇ θεωρεῖται εἰς σπουδαιότητα ἐκ τῶν ὀλίγων ἀνὰ τὸν κόσμον.

Ἡ τρίτη τῶν προθηκῶν, περιλαμβάνει ἐκθέματα εὑρεθέντα κατὰ τὴν ἑσκαφὴν τῶν θεμελίων διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Ι.Κ.Α. εἰς Ἐπάνω Σκάλαν Μυτιλήνης. Ταῦτα εἶναι : δέκα λύχνοι πήλινοι, τρεῖς κεφαλαὶ γυναικείων ἀγαματίων καὶ πλείστα εἰδῶλια καὶ δακρυοδόχοι ρωμαϊκὰ, ὡς καὶ κάτοψις τῆς περιοχῆς τῆς Ἐπάνω - Σκάλας, εἰς ἣν εὐρέθησαν ταῦτα.

Α Ι Θ Ο Υ Σ Α Δ.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐν αὐτῇ ἐκθεμάτων εἶναι τὰ κάτωθι :

Τέσσαρες πίθοι μεγάλου μεγέθους. — Τεμάχιον τοίχου μὲ ἐπ' αὐτοῦ τοιχογραφίαν πελαργοῦ, ἐκ ρωμαϊκῆς οἰκίας, ἐν χώρῳ παρὰ τῷ Ὀρφανοτροφείῳ Μυτιλήνης. — Συλλογαὶ διαφόρων εὐρημάτων ἐξ ὧν διακρίνονται τρία πιθάκια, μαρμαρίνη ρωμαϊκῆ κεφαλὴ, στάθμαι καὶ λοιπά. — Μεγάλου μεγέθους πίθοι ἐπὶ τῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ ὀκτῶ προθηκῶν : δύο καστανόχρωες ἐκ Καστελλορίζου, τέσσαρες ὑπομέλανες ἐκ τῶν θεμελίων τοῦ κωδωνοστασίου τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Συμεῶν Μυτιλήνης καὶ ἕτεροι δύο ἐκ Μυτιλήνης.

Ἡ προθήκη Α περιέχει ἐκθέματα τῆς συλλογῆς Σημαντήρη, ἐξ ὧν πέντε πῆλινα ἀγαλμάτια, ταναγραῖαι τοῦ βου π. Χ. αἰῶνος καὶ διάφορα πῆλινα κτερίσματα, ἐκ τάφων (μικροῦ μεγέθους βόλοι, ἀγαλμάτια, κεφαλαί, κύνες, μικραὶ σαρκοφάγοι κ. ἄ.).

Ἡ προθήκη Β περιέχει κυρίως ἐκθέματα ἐκ τῆς Πύρρας, ἐξ ὧν μία πῆλινα πτερωτὴ Νίκη καθημένη ἐπὶ θρόνου, διακοσμητικοὶ κέραμοι ἐξ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τοῦ Ναπαίου Ἀπόλλωνος ἐν Κλωπεδῇ, ἀγαλμάτια κ. ἄ.

Ἡ προθήκη Γ περιέχει ἐκθέματα τῆς συλλογῆς Γρημάνη, ἐξ ὧν πῆλινα ἀγαλμάτια, μία ταναγραῖα, κτερίσματα ἐκ τάφων: κεφαλαὶ εἰδωλίων, βόλοι κ. ἄ.

Ἡ προθήκη Δ περιέχει ἐκθέματα ἐκ τῆς Λήμνου, ἐκ τῶν ὁποίων πλείσται πῆλινα κεφαλαὶ καὶ εἰδῶλια ἐπιδράσεως αἰγυπτιακῆς τεχντροπίας τοῦ βου π. Χ. αἰῶνος, ἀγαλμάτια, κτερίσματα ἐκ τάφων κ. ἄ.

Ἡ προθήκη Ε περιέχει καὶ αὕτη ἐκθέματα ἐκ τῆς Λήμνου, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλείστα, ἀγγεῖα μὲ ἐπίδρασιν ἀττικῆς τέχνης.

Ἡ προθήκη ΣΤ περιέχει ἐκθέματα τῆς συλλογῆς Σημαντήρη. Προκαλοῦν ἐνδιαφέρον τέσσαρες πελίκαι Ἀττικῆς, τέσσαρες ἀλάβαστροι, λήκυθοι Ἀττικῆς, ἓνας βοιωτικὸς κύλιξ, μία οἶνοχόη κ. ἄ. Ἐπίσης ὕδρια εὐρεθεῖσαι εἰς ἀρχαίαν Πέργαμον, δύο μεγάλου μεγέθους ὕδρια Ἀττικῆς μετὰ παραστάσεων καὶ ἕτερα τοιαύτη χρωματισμένη μαύρη μὲ ραβδώσεις, δακρυδόχοι ἐκ ρωμαϊκῶν τάφων, πέντε ὑάλινα καὶ ἕτεροι πῆλινα, ὡς ἐπίσης καὶ τριάκοντα καὶ εἰς ἀρύβαλλοι Κορινθιακοὶ ὧν τινες φέρουσι καστανόχρουν ἢ καστανέρυθρον σύνθετον ἐκ λωτοῦ καὶ ἀνθεμίου κόσμημα, καὶ ἄλλα.

Αἱ προθήκαι Ζ καὶ Η περιέχουν διάφορα ἐκθέματα. Τὰ πλείστα τούτων εἶναι γεωμετρικῆς περιόδου πῆλινα οἰκιακῆς χρήσεως ἀγγεῖα ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἀντίσσης, μὲ μονότονα μυκηναϊκὰ σχέδια, τοποθετούμενα μεταξὺ τοῦ 1400 καὶ 1200 π. Χ., εἶναι δὲ σύγχρονα τῆς Θερμῆς, Πύρρας καὶ τῆς Λάρισας τῆς Μ. Ἀσίας. Ἄξια προσοχῆς ἐπίσης εἶναι τέσσαρα ἀγγεῖα μικροῦ μεγέθους ὑάλινα μὲ διαφόρων χρωμάτων γραμμώσεις τοῦ 7ου π. Χ. αἰῶνος καὶ πλείστα ὄσαι πορσελάναι Ρόδου.

ΑΙΘΟΥΣΑ Ε.

Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἐκτίθενται τὰ εὐρήματα ἐκ τῆς ἀρχαίας Θερμῆς ὑπὸ τῆς Winifred Lamb, διὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ τὴν ὀνομάσωμεν αἷθουσαν προϊστορικῶν εὐρημάτων Θερμῆς ἢ αἷθουσαν τῆς Miss Lamb. Τὰ σπουδαιότερα τῶν εὐρημάτων τούτων ἐκτίθενται ἐντὸς ἑνῆς προθήκων, τῶν, ὁποίων ἡ μία περιέχει ἐργαλεῖα, ἡ ἑτέρα εἰδῶλια καὶ αἱ ἕτεροι ἑπτὰ ἀγγειοπλαστικῆς εἶδη.

Ἡ εἰς τὸ μέσον τῆς αἰθούσης κειμένη προθήκη, περιέχει ἐργαλεῖα νεολιθικῆς ἐποχῆς πρὸ τοῦ 3000 π. Χ. ἐκ λίθου κατειργασμένου, κοκκάλινα καὶ χάλκινα τοιαῦτα μεταγενέστερα. Διακρίνονται σφύραι, πελέκει, σμίλαι, ὄπλα καὶ ἄλλα αἰχμηρὰ ἐργαλεῖα ἀπὸ κυματοπέτρα· εἰδῶλια πέτρινα, τεμάχια μαρμαρίνων κυπέλλων· κοκκάλινα ἀντικείμενα (σφύραι, κοχλιάρια, κύλινδροι, ἰστοράφοι, βελόνας μὲ σχέδια ἢ ἀπλαί, τινὲς τῶν ὁποίων ἐξ ἐλεφαντοστοῦ καὶ ἄλλα αἰχμηρὰ ἀντικείμενα)· ὡς καὶ χάλκινα μικρὰ ἐργαλεῖα, ἦλοι, σμίλαι, αἰχμαὶ βελῶν, μάχαιραι καὶ ἔν ξίφος προφανῶς νεώτερον, μυκηναϊκοῦ ἢ κρητικοῦ τύπου.

Ἡ δυτικὰ τῆς αἰθούσης κειμένη προθήκη, περιέχει εἰδῶλια κατὰ τὸ πλεῖστον γυναικείων θεοτήτων, μὲ ἀπλὴν τέχνην ἄνευ ἀκριθειῶν εἰς τὰς ἀναλογίας. Αἱ γυναικεῖαι αὗται μορφαὶ ἔχουσι πλαστικὰ χαρακτηριστικά, εἶναι βαθύζωνες μὲ βραχὺν χιτῶνα καὶ φέρουσιν ὀπισθεν περὶ τὴν ὄσφυν κροσσούς καὶ γραμμὰς κεντητάς, ἀνατείνουσι δὲ τὰς χεῖρας ὡς ἰκέτιδες. Τινὰ τῶν εἰδῶλιων ἔχουσιν ἠνωμένους τοὺς πόδας ἄλλα δὲ μὴ καὶ ἕτερα στεροῦνται τοιούτων.

Αἱ λοιπαί, αἱ ἐπὶ τῶν τοίχων ἑπτὰ προθήκαι, περιέχουσι ἅπασαι πηλινὰ ἀντικείμενα ἀγγειοπλαστικῆς τέχνης. Τινὰ τῶν ἀγγείων μαῦρα καὶ κόκκινα, εἶναι ἀπὸ τὰς πόλεις 1 καὶ 2 τῆς Θερμῆς. Ἔτερα καστανόχροα ἢ κάποτε κοκκινωπὰ καὶ σπανίως ὑπόφαια, προέρχονται ἐκ τῶν πόλεων 1 καὶ 5. Ἔτερα δὲ μᾶλλον κοκκινωποῦ παρὰ φαιοῦ χρώματος, ἀνήκουσι εἰς τὴν πόλιν 3. Ἄπαντα εἶναι χειροποίητα. Τὰ ἀγγεῖα τῆς πρώτης καὶ δευτέρας περιόδου ἔχουσι πολλὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ μετὰ τῶν τῆς Τροίας· τῆς δὲ τελευταίας περιόδου, πλὴν τοῦ λαμπροῦ τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ σχήματος κατὰ τὸ πλεῖστον στρογγύλου, παρουσιάζουσι ἀνεξαρτησίαν. Πλεῖστα τούτων παρουσιάζουσι γεωμετρικὰ σχήματα. Μεταξὺ τῶν εἰς τὰ χαμηλότερα στρώματα τῆς Θερμῆς εὐρεθέντων ἀγγείων, ὑπάρχουσιν ἄρκετὰ τεμάχια ἀγγείων μὲ μονότονα μυκηναϊκὰ σχέδια, ὅμοια τῶν εἰς τὰς προθήκας Z καὶ H τῆς αἰθούσης Δ ἐκτιθεμένων ἀγγείων.

Κατὰ τὴν Miss Lamb οἱ κάτοικοι τῆς Θερμῆς, τῶν ὁποίων ἔργα τέχνης εἶναι τὰ ἀνωτέρω ἀγγεῖα, εἰς τὴν ἀγγειοπλαστικὴν ἦσαν καλλιτέχναι, ὁ δὲ πολιτισμὸς τῶν ὁμοιάζει μὲ τὸν πολιτισμὸν τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας ὅπου ἐπεκράτουσι τὰ μαῦρα ἀγγεῖα. Τὰ εἰς τὴν πρώτην προθήκην ἐκτιθέμενα ἐργαλεῖα ἐκ κατειργασμένου λίθου, κοκκάλινα καὶ χάλκινα, ἐμελετήθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων, Ἀγγλῶν καὶ ἄλλων, ἀρχαιολόγων, γεωλόγων καὶ ἀνθρωπολόγων ἐν παραλληλισμῷ πρὸς ἄλλα παρεμφερῆ καὶ μετ' ἀναστολὴν εἰς

Ἄγγλιαν, ἐπιστραφέντα, ἐκρίθησαν ὡς τὰ καλύτερα τῶν φυλασσομένων εὐρημάτων τοῦ εἴδους τῶν εἰς τὰ ἑλληνικὰ καὶ ξένα μουσεῖα.

Εὐρήματα περὶ τοῦ μουσείου ἐκτειθέμενα

Τὰ πλείστα ἐκ τούτων εἶναι ρωμαϊκὰ ὀγκώδη. Περιφερόμενοι τὸ μουσεῖον, ἀπὸ τὴν δόρειον πλευρὰν αὐτοῦ, μάς κινοῦν τὸ ἐνδιαφέρον δύο κίονες ἀράβδωτοι, μία ἐνεπίγραφος καὶ ἀνάγλυφος στήλη μὲ τὸν ἀετὸν καὶ τὰ πέταλα τῶν Γατελούζων, προφανῶς ἐκ τοῦ φρουρίου Μυτιλήνης, ἐπτὰ ἐπιτύμβιοι ἀνάγλυφοι πλάκες ἐξ ὧν ἡ μία φέρει τὴν ἐπιγραφὴν: ΚΑΛΛΙΝΙΚΗ ΤΙΤΟΥ ΣΕΡΟΥΓΙΛΙΟΥ ΘΥΓΑΤΗΡ ΧΑΙΡΕ καὶ τρεῖς ἐνεπίγραφοι στήλαι.

Δυτικῶς τοῦ μουσείου εἶναι ἐκτειθέμενα: εἰς σπόνδυλος κίονος μὲ ἀναπάραστασιν δύο προσώπων ἐπ' αὐτοῦ, τρεῖς κορμοὶ ρωμαϊκῶν ἀγαλμάτων, δέκα βωμοί, τέσσαρες βάσεις ἀγαλμάτων, κιονόκρανα, σπόνδυλοι ἀράβδωτοι μεγάλης διαμέτρου, τέσσαρες ἡμικίονες, εἰς κορμὸς γυναικείου ρωμαϊκοῦ ὑπερφυσικοῦ (3 X φυσικόν) ἀγάλματος, ἀπὸ τὴν ὄσφυν καὶ ἄνω, ἄνευ κεφαλῆς καὶ φέροντος χιτῶνα, τὴν δὲ κόμην ἐπικρεμαμένην ὀπισθεν, τέσσαρες κορμοὶ δύο ἀνδρῶν καὶ δύο γυναικῶν, ἄνευ κεφαλῶν, μὲ χιτῶνας καὶ πλείστα ἐνεπίγραφοι στήλαι.

Νοτίως τοῦ μουσείου ἐκτίθενται: μία ἀνάγλυφος πλάξ μὲ τρία πρόσωπα καθήμενα ἔμπροσθεν τραπέζης, μία πλάξ μὲ ἐπ' αὐτῆς ἀνάγλυφον μονομάχον φέροντα ξίφος εἰς τὴν δεξιάν, προσωπίδα γαλατικὴν καὶ κνημίδας, μία ἐνεπίγραφος καὶ ἀνάγλυφος πλάξ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ΜΕΓΙΣΤΟΚΛΗΚΑΙΚΙΔΑΧΑΙΡΕ καὶ τρεῖς στεφάνους, τοῦ μεσαίου φέροντος τὴν λέξιν: Ο ΔΑΜΟΣ, καὶ ἄλλαι πλάκες.

Ἀνατολικῶς τοῦ μουσείου, ὅπου ἡ εἴσοδος αὐτοῦ, ἐκτίθενται: ἓν αἰολικὸν κιονόκρανον, ὁμοιον τοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ Β τοῦ μουσείου εὐρισκομένου, ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ναπαίου Ἀπόλλωνος Κλωπεδῆς, δεκαπέντε διαφόρων ρυθμῶν κιονόκρανα, ἐξ ὧν δύο κιονόκρανα βασιλικῶν ἐκκλησιῶν, μία βάση κιονοκράνου ἐκ περιοχῆς Κάτω-Τρίτος, τεμάχια ἐκ βασιλικῶν ἐκκλησιῶν, ἐπιτύμβιοι, εἰς ἑλληνιστικὸς βωμὸς, εἰς ρωμαϊκὸς βωμὸς, ἀνάγλυφος πλάξ ἐκ τοῦ φρουρίου Μυτιλήνης προφανῶς, μὲ τὸν ἀετὸν καὶ τὰ τέσσαρα Β, ἑτέρα ἀνάγλυφος πλάξ μὲ τὸ σῆμα τῶν Παλαιολόγων, πλάξ μὲ ἀνάγλυφον μονομάχον καὶ ἐπιγραφὴν ΠΟΛΥΔΡΟΜΟΣ καὶ πλείστα ἐνεπίγραφοι στήλαι μὲ ἀφιερώσεις πρὸς ρωμαίους αὐτοκράτορας, ὧν μία λέγει: ΤΩ ΕΥΕΡΓΕΤΑ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΙ ΚΑΙ ΚΤΙΣΤΑ ΤΑΣ ΠΟΛΙΟΣ καὶ ἑτέρα ἐπιτύμβιος ἥτις λέγει: ΑΥΡΗΛΙΟΣ ΚΛΕΒΙΟΣ ΚΑΙ ΑΤΤΑΛΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΕΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ ΠΛΟΥΜΑΡΙΟΣ ΚΑΤΕΚΕΥΑΣΑ ΕΜΑΥΤΩ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΝ ΚΑΙ..... ΜΟΥΚΑΙΤΟΙΣ ΕΖΗΜΩΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙΣ.

Περὶ ἐπιγραφῶν ἐπὶ εὐρημάτων τῆς νήσου Λέσβου, πλείστα ὅσαι ἐκτίθενται ἐν τῷ διβλίῳ: INSCRIPTIONES GRAECAE INSULARUM LESBI NESI (EDIDIT GULIELMUS R. POTON) BEROLINI MDCCCXCIX.

Β) ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΡΕΣΣΟΥ

Ἰδρύθη τῷ 1931, μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς παλαιοχριστιανικῆς «Ἁφεντέλλη» τὰς γενομένας τὸ 1928, διὰ μικροῦ κονδυλίου χορηγίας τοῦ ὑπουργείου Παιδείας καὶ τῶν χρηματικῶν εἰσφορῶν πολλῶν κατοίκων τῆς Ἐρεσσοῦ. Οὕτω περισυλλέγησαν τὰ σπουδαιότερα εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τὰ διάφορα ἄλλα ἀρχαῖα λείψανα τὰ εὕρισκόμενα εἰς χεῖρας ιδιωτῶν καὶ τὰ ἐντειχισμένα εἰς τὰς οἰκίας καὶ τὰς μάνδρας ἀγροκτημάτων. Τὸ νῦν στεγάζεται εἰς μίαν αἴθουσαν τῆς ἄλλοτε Γεωργικῆς Σχολῆς.

Ἡ περισυλλογὴ τῶν ἀρχαιοτήτων παρουσίασεν ὡς ἦτο φυσικὸν μεγάλας δυσκολίας, διότι οἱ χωρικοὶ οἵτινες ἀγνοοῦν ὅτι ἡ ἔκθεσις τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων τῆς πόλεως τῶν θὰ ὠφελήσῃ αὐτοὺς οἰκονομικῶς, θεωροῦν τὰ εἰς χεῖρας τῶν εὐρημάτων ὡς κειμήλια καὶ τὰ ἀποκρύπτουν. Χαρακτηριστικὸν τῆς νοοτροπίας ταύτης, εἶναι τὸ κάτωθι ἐπεισόδιον. Μία γραῖα ἐξ Ἐρεσσοῦ εἶχεν εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ἓν γυναικεῖον ἀγαλμάτιον ὕψους 0,40 μ. μὲ ποδῆρη χιτῶνα, εὕρημα ὡς φαίνεται τῆς ἀρχαίας πόλεως. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο ἔθεωρετο ὑπ' αὐτῆς καὶ ὑπὸ τινῶν χωρικῶν καὶ ἐλατρεύετο ὡς ἀγία Παρασκευή· εἶχε δὲ ἀμαυρωθῆ ἐκ τοῦ καπνοῦ καὶ τῶν κηρίων ἅτινα ἐπεκόλλουν ἐπ' αὐτοῦ. Ὅσάκις δὲ ἠσθένει πρόβατόν τι βοσκοῦ, «ἡ γιάτρισσα» μετέφερεν ἐντὸς «τουρβά» (τρίχινον σακκίδιον) τὸ παλλάδιόν τῆς εἰς τὴν στάνην τοῦ βοσκοῦ, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὰ ἀσθενοῦντα πρόβατα. Οὕτω εἶχον τὰ πράγματα καὶ μόνον κατόπιν ἐπεμβάσεως τῆς χωροφυλακῆς, ἐπετεύχθη ἡ παράδοσις του εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν.

Ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ Ἐρεσσοῦ, ἐκτίθενται ἐπὶ τοῦ δαπέδου καὶ ἐντὸς προθήκης εὐρήματα κλασσικῆς, ἀλεξανδρινῆς, ρωμαϊκῆς, παλαιοχριστιανικῆς καὶ νεωτέρας ἐποχῆς. Ἐν τῇ προθήκῃ ἐκτίθενται, νομίσματα Τρωάδος, Ἀλεξανδρείας, Μυτιλήνης, Ἐρεσσοῦ, Ἐφέσου, Ποντιακά, Ρωμαϊκά, Βυζαντινά, Ἐνετικά, Τουρκικὰ ἢ Ἀραβικὰ κ.ἄ. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνονται νομίσματα τῆς ἀρχαίας Ἐρεσσοῦ μὲ παραστάσεις στάχους καὶ κεφαλὴν Ἀπόλλωνος, στάχους καὶ κεφαλὴν Ἑρμοῦ «οἱ θεοὶ Ἑρμῆν εἰς Ἐρεσσὸν ἔπεμψαν τοῦ σίτου χάριν αὐτῶν», τὴν Σαπφῶ καὶ τὴν λύραν τῆς καὶ ἄλλας παραστάσεις.

Ἐν τῷ δαπέδῳ τῆς αἰθούσης ἐκτίθενται : εἰδῶλιον γυνῆς καθήμενης, ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, μὲ καλὴν ἔκφρασιν καὶ χαρακτηριστικά, κεφαλὴ μικροῦ παιδὸς πιθανῶς, τὸ ἐμπρόσθιον μέρος μικρᾶς κεφαλῆς παιδός, ἀγαλμάτιον μὲ ποδῆρη χιτῶνα ἀκέφαλον, τεμάχιον μαρμάρου ἐφ' οὗ εἰκονίζεται γυμνὸς ἀνὴρ, δύο κεφαλαὶ ἀνδρῶν ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, κεφαλὴ παιδίου, ἡμίτομον γυναικὸς ἢ παιδὸς πιθανῶς, μὲ ποδῆρη χιτῶνα, πλᾶξ ἐφ' ἧς παρίσταται κεφαλὴ βοῦς μὲ δύο διακοσμητικοὺς κύκλους ἐκατέρωθεν, στρογγύλον τεμάχιον μαρμάρου ἐφ' οὗ εἰκονίζεται ἀνὴρ γυμνὸς μὲ περιέλιξιν σχοινοῦ, τεμάχιον μαρμάρου ἐφ' οὗ κεφαλὴ γυναικὸς, ἀκέφαλον ἀγαλμα γυναικὸς γυμνὸν κατὰ τὸ ἥμισυ, μαρμάρινον πέλμα κ. ἄ.

Ἐκτίθενται ἐπίσης ἐπιγραφαὶ διάφοροι μαρμάρينوι, τῆς ἀρχαίας Ἐρεσσοῦ καὶ μεταγενέστεραι. Ἀνάγλυφα τῶν ὁποίων τὰ σπουδαιότερα πλᾶξ μαρμαρινὴ μὲ παράστασιν γυναικὸς ἐπὶ ἵππου καὶ ἑτέρας ἧτις ἔπεται πεζῆ, ἐνεπίγραφος καὶ ἀνάγλυφος ἀναπαριστώσα γυναῖκα καθήμενη πρὸς

ήν προσέρχεται άνήρ, καί πλείσται άλλαι ένεπίγραφοι έπιτύμβιοι πλάκες.

Πλουσία έπίσης είναι ή συλλογή τών άγγείων καί άλλων πηλίνων είδών. Τούτων διακρίνονται εις άρύβαλος μικρού μεγέθους, χρώματος άνοικτού φαιού με διακόσμησιν έπ' αυτού φυλλωμάτων, έτερος άρύβαλος, λύχνοι άρχαϊκοί, δύο λήκυθοι με διακόσμησιν φύλλων καί άνθέων, τεμάχια άμφορέων, κρατήρων, ρυτών (ποτηρίων με πολύ στενόν στόμιον πρός τά κάτω ώστε νά ρέουν), ταναγραίαι κόραι τερρακότες, εύρεθείσαι έντός πίθου κατá την έκβάθυσιν φρέατος εις την παραλίαν τής Σκάλας Έρεσσοú, πλάκες έκ πορσελάνης με τουρκικás διακοσμήσεις, πίθοι μετá πώματος έξ όπτοú ηηλού χονδροειδούς κατασκευής, καί πλήθος άλλων άγγείων.

Έν τή άρχαιολογική συλλογή Έρεσσοú, έκτίθενται έπίσης καί εύρήματά τινα έκ τής παλαιοχριστιανικής βασιλικής εκκλησίας «Άφεντέλλη». Ταύτα είναι: δύο τεμάχια μαρμαρίνων πλακών με διακόσμησιν συνεχών κύκλων, εις κιονίσκος μαρμάρινος, έν τεμάχιον θωρακίου τέμπλου με διακόσμησιν έκατέρωθεν (ρομβοειδή καί κοχλιωτά), εις κιονίσκος θωρακίου τέμπλου, δύο τεμάχια κιονοκράνων, μία βάση κίονος, έτέρα βάση περιρραντηρίου πιθανώς, έν έγκαίνιον καί άλλα.

Νεωτέρας έποχής εύρήματα φυλάσσονται μόνον τεμάχια άγκύρας του τουρκικού δικρότου τών 84 πυροβόλων «τò κινούμενον όρος», όπερ έμπυρολήθη εις τά ύδατα του όρμου Έρεσσοú την 27ην Μαΐου του 1821 υπό του Δημητρίου Παπανικολή.

Γ) ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΜΗΘΥΜΝΗΣ

Τή πρωτοβουλία του δημοτικού συμβουλίου Μηθύμνης καί τής «τουριστικής όργανώσεως Μηθύμνης», ίδρύθη τελευταίως έν Μηθύμνη καί στεγάζεται έν τώ ίσογειώ του δημαρχιακού κτιρίου, ή άρχαιολογική συλλογή τής κωμοπόλεως.

Έν τή προθήκη τής αιθούσης ταύτης, έκτίθενται εύρεθέντα νομίσματα, κυρίως έκ τής άρχαίας Μηθύμνης· έν τώ δαπέδω δε αύτης, φυλάσσονται εύρήματα τής άρχαίας Μηθύμνης, του φρουρίου Μηθύμνης καί τινα έξ αυτού τουρκικά πυροβόλα. Άξιοσημείωτοι τυγχάνουν έπίσης καί αί εις χείρας ιδιωτών άρχαιολογικά συλλογαί. Μία έκ τούτων, ιδιωτική συλλογή, περιλαμβάνει σημαντικής αξίας άρχαία νομίσματα καί μεγάλης σπουδαιότητος άρχαία άντικείμενα προερχόμενα κατá μέγα μέρος έκ τής θέσεως «Ντάμπια» όπου ή άρχαία Μήθυμνα.

Δ) ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΛΕΣΒΟΥ

Τò ιστορικόν ύλικόν τής νήσου Λέσβου δέν δύναται δεβαίως νά θεωρηθή άρκετόν ώστε νά κοσμήση αιθούσας καί συστήση αύτοτελές μουσεϊόν. Θα ήδύνατο όμως με τò έναπομένον ιστορικόν καί πολεμικόν ύλικόν, τουρκικόν κυρίως, νά κοσμήση μίαν αίθουσαν μουσεϊού ή νά δημιουργήση, εις περιορισμένον όμως χώρον, έν αύτοτελές ιστορικόν μουσεϊόν.

Μία τοιαύτη προσπάθεια έγένετο τò 1919-20, έπί τή εύκαιρία τής άνεγέρσεως του μνημείου τών πεσόντων εις την σημερινήν τοποθεσίαν «μπλό-

κία», όπου ἔκειτο μικρός τις προμαχῶν τοῦ φρουρίου Μυτιλήνης, τὸ «κα-
στέλλι». Ἡ μελέτη - τοῦ μνημείου τούτου, εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Γερμανὸν
ἀρχιτέκτονα Ἑδ. Τσίλλερ, εἰδικὸν διὰ μνημεῖα καὶ κτίρια κλασσικῶν ρυθ-
μῶν. Οὗτος ἐπέβλεψε εἰς τὴν ἑνσωμάτωσιν τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἐλευθερίας
ἐν τῷ προμαχώνι, διὰ τῆς, τοποθετήσεως τούτου ἐπὶ θολωτοῦ κτίσματος
μέλλοντος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις τοῦ μνημείου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ
ἀλλοιωθῇ ἡ ἀρχικὴ μορφή καὶ ὁ ρυθμὸς τοῦ προμαχῶνος.

Κεντρικὸς κίων ὑπεστήριξε τὴν θολωτὴν στέγην προεξέχων ἄνωθεν,
ἐφ' οὗ ἐβασίζετο ἡ Ἐλευθερία, οἶονεὶ ἀναπηδῶσα ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ
προμαχῶνος. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ θολωτοῦ τούτου κτίσματος, ἦτο ἐπενδεδυ-
μένον διὰ μέλανος μαρμάρου, ἐφ' οὗ κεχαραγμένα χρυσοῖς γράμμασι τὰ
ὀνόματα τῶν θυμάτων ἐκάστου χωρίου τῆς Λέσβου. Ἡ ὀρόφή καὶ τὰ ἄλλα
μέρη, ἦσαν διακεκοσμημένα με ἀναλόγους παραστάσεις. Εἰς τὰ κοιλώμα-
τα θὰ ἐτοποθετοῦντο κειμήλια ἱστορικοῦ ὑλικοῦ, εὐρισκόμενα εἰς διαφόρων
χείρας.

Τὴν κατασκευὴν ἐφιλοτέχνησεν ὁ γλύπτης Γ. Ζευγῶλης καὶ τὸ πρό-
πλασμα τῆς κεφαλῆς τῆς Ἐλευθερίας ἐσχεδίασεν ὁ Λέσβιος ζωγράφος
Γ. Ἰακωβίδης, τὸ δὲ σύνολον ἐχύθη ὀρειχάλκινον εἰς Γερμανίαν. Ἀτυχῶς
ὁμως τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Τσίλλερ παρενοήθη καὶ ἐτροποποιήθη καὶ
τελικῶς ἐδραϊώθη τὸ ὀγκῶδες ἀγαλμα τῆς Ἐλευθερίας μόνον. Τοιοῦτοτρό-
πως ὁ ὠραῖος ἐκείνος συνδυασμὸς Μουσείου καὶ Ἡρώου, σχεδιασθεὶς με
τὴν συνεργασίαν τριῶν ξεχωριστῶν ἐργατῶν τῆς τέχνης καὶ με τὴν εὐρω-
στον ἔμπνευσιν τοῦ μεγαλοπράγμονος Τσίλλερ, χάρις εἰς τὴν ἀμάθειαν τῶν
τότε ἰθυόντων τὰ τῆς Πόλεως, οὐδέποτε ἐπραγματοποιήθη, πρὸς ἀθερά-
πυτον ζημίαν τῆς Μυτιλήνης.

Ε) ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΛΕΣΒΟΥ

Τὸ λαογραφικὸν ὑλικὸν τῆς νήσου Λέσβου, κάθε ἄλλο παρὰ εὐκατα-
φρόνητον εἶναι. Ἡ νήσος αὕτη ἔχει ἴδιον τοπικὸν χρῶμα, ἰδίας παραδόσεις,
ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ δημιουργήσῃ
ἰδίαν λαϊκὴν τέχνην καὶ παράδοσιν εἰς τὴν ἐνδυματολογίαν, τὴν ἐπίπλωσιν
διὰ ξυλογλύπτων ἐπίπλων, τὴν ἐπένδυσιν τῶν οἰκιῶν καὶ τέλος τὴν δια-
κόσμησιν εἰς ἀγγειοπλαστικὰ εἶδη.

Ὅλο αὐτὸ τὸ ὑλικὸν, χωρὶς ξένας ἐπιδράσεις, καθαρῶς λεσβιακόν,
θὰ ἠδύνατο νὰ καταρτίσῃ καὶ νὰ ἐξοπλίσῃ ἄριστα ἐν λαογραφικὸν μου-
σεῖον, πρωτότυπον εἰς τὸ εἶδος του καὶ ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς Ἑλλάδος.
Θὰ περιελάμβανε ἔπιπλα ξυλόγλυπτα τοῦ 1560, σκευή, τάπητας καὶ κιλί-
μια, διακοσμητικὰς πορσελάνας (πιατικὰ) διὰ τὴν κόσμησιν τῶν τοίχων καὶ
τοῦ τζακιοῦ, πλεῖστα εἶδη ἀγγειοπλαστικῆς βραβευθέντα πολλάκις εἰς
διεθνεῖς ἐκθέσεις ξυλόγλυπτα τοιαῦτα διακοσμητικὰ, γραφικὰς τυπικὰς ἐν-
δυμασίας, συλλογὰς ἐκ λεσβιακῶν τοπιῶν καὶ μίαν μικρὰν ἔκθεσιν με προϊόν-
τα καὶ στατιστικὰς πληροφορίας τῆς λεσβιακῆς οἰκοτεχνίας καὶ βιοτεχνίας.

Ἐπὶ τὰς ὑπάρχοντες φυσικὰ πολλὰ ἰδιωτικὰ συλλογαὶ λαϊκῆς τέχνης, ἀλλὰ δι'
ἰδίαν εὐχαρίστησιν καὶ χρῆσιν καὶ οὐχὶ πρὸς ἐπίδειξιν εἰς τοὺς ξένους καὶ

τουρίστας. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου, πρέπει νὰ δημιουργηθῆ ἐν Μυτιλήνῃ ἐν παρεμφερές μουσεῖον καὶ προβληθούν εἰς τοὺς ξένους τὰ ἔργα λαϊκῆς μας τέχνης, πρὸς γενικὸν ὄφελος τόσον τῆς βιοτεχνίας ὅσον καὶ τοῦ ὄλου τουρισμοῦ τῆς νήσου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον, ἐξ ὧν ἔχω ὑπ' ὄφιν, ἔχει καταβληθῆ ὑπὸ μερικῶν προοδευτικῶν ἀνθρώπων εὐγενικὴ προσπάθεια ἰδρύσεως λαογραφικοῦ μουσείου, ἀλλὰ δὲν ἐτελεσφόρησεν εἰσέτι. Προσφάτως ἀκόμη ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Ἡλίας Βενέζης, κατὰ μίαν συνεστίασιν τοῦ Ροταριανοῦ ὀμίλου Μυτιλήνης, ἐτόνισε τὴν ἀνάγκην δημιουργίας τοιοῦτου μουσείου καὶ εἰς τὴν Λέσβον. Ὡστόσο, ἐξετέθησαν τελευταίως εἰς τὸ «Τουριστικὸν Περίπτερον», τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ὀργανισμοῦ Λαϊκῆς Τέχνης, πλεῖστα ὅσα χειροτεχνήματα προκαλέσαντα τὸν θαυμασμόν. Τέλος πρέπει νὰ τονίσωμεν ὅτι ἡ ἴδρυσις ἐνὸς Μουσείου λαογραφίας, εἶναι μίᾳ ἐπιτακτικῇ ἀνάγκῃ διὰ τὸ Νησί τῆς Λέσβου. Καθότι — πρέπει νὰ τὸ ὁμολογίσωμεν — ὑπάρχει κάποτε ὁ φόβος, μὴ καὶ ἡ λαϊκὴ Τέχνη, ἐκφυλιζομένη, ἀκολουθήσῃ τὰς ἀλλοκότους νεωτεριστικὰς τάσεις· καὶ τότε, διαφεύγουσα τῶν ὀρίων τοῦ συμπαθοῦς λεσβιακοῦ τόνου καὶ τοῦ ἐντοπίου προτύπου, ἐξελιχθῆ καὶ καταντήσῃ ὡχρὸν ἀντικατόπτρισμα τῆς παλαιᾶς δημιουργίας μιᾶς λαϊκῆς παραδόσεως αἰωνοβίου, ἐπηρεαζομένης ἀπὸ ἔντονον ἀνατολικὸν ρυθμὸν, ὑπέροχον ἀπαύγασμα ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ, ἢ ὀρθότερον ἐνὸς ἀνατολίζοντος κράμματος ζυμωμένου μὲ τὴν Τέχνην μας καὶ τὴν Ζωὴν μας.

Ἐ π ἰ λ ο γ ο ς

Μουσεῖα βεβαίως δύνανται νὰ θεωρηθούν καὶ εἶναι ὑπὸ τὴν πραγματικὴν αὐτῶν ἔννοιαν, ὅλαι αἰ ἐν τῇ νήσῳ θυζαντιναὶ ἐκκλησίαι καὶ αἰ νεώτεραι τύπου βασιλικῆς, αἰ ὁποῖαι περικλείουν θαυμασίας τέχνης ξυλογλυπτικῆς καὶ γλυπτικῆς μαρμάρου. Τὰ θαυμάσια ξυλόγλυπτα τέμπλα, οἱ ἄμβωνες, οἱ θρόνοι, αἰ παλαιᾶς τέχνης εἰκόνες, αἰ ἀγιογραφαί, οἱ μαρμάρινοι κίονες καὶ τὰ λοιπὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς καὶ τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σύνολον αὐτῶν, ἀποτελοῦν φυσικὰ, ἐκθέματα ἐν τῷ πραγματικῷ, φυσικῷ αὐτῶν περιβάλλοντι. Ἀλλὰ καὶ αἰ Μοναὶ τῆς νήσου, πλὴν τῆς γλυπτικῆς καὶ τῶν ἀγιογραφιῶν, ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν εἰς τὸν ξένον κατὶ τὸ ἰδιάζον καὶ νὰ κινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον του. Ἡ μὴν Λειμώνος λ. χ. μὲ τὰ 2500 ἔντυπα καὶ 450 χειρόγραφα μεμβράνινα, μετάξινα καὶ χάρτινα, τοῦ Θ', Ι', ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνος, σημαντικῆς ἱστορικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀξίας, μήπως δὲν ἀποτελεῖ ἐν πραγματικὸν μουσεῖον βιβλίῳν;

Ἀλλὰ μήπως καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀρχαιολογικοὶ χώροι, οἱ παρουσιάζοντες ἱκανὰ ἐκθέματα, ἐὰν τακτοποιηθούν καταλλήλως, δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν ἓνα ἀδάπανον μουσεῖον ἀρχαιολογικῶν ἐκθεμάτων καὶ μάλιστα ὅπου τὰ ἐκθέματα μέσα εἰς τὸ φυσικὸν των πλαίσιον δύνανται νὰ ἀναδειχθούν ἐντονώτερον; Εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖον πλησιάζει ἡ ἀρχαιολογικὴ συλλογὴ, ἡ παρακειμένη τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ προτέρημά της. Ὡς ἐκ τούτου, ἀποτελεῖ ἐπιβεβλημένη ἀνάγκην ἡ ἴδρυσις ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν, εἰς ἀρχαιολογικοὺς χώρους τῆς νήσου, πα-

ρουσιάζοντας ικανά εύρηματα καὶ κειμήλια. Ἡ δὲ ἐπαναφορά, τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Μυτιλήνης ἀποσπασμάτων, εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον των, ἴσως θὰ ἐχρειάζετο νὰ γίνῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης τῶν εἰδικῶν. Τὸ ἐν τῇ αἰθούσῃ Γ τοῦ μουσείου ψηφιδωτὸν παραδείγματος χάριν, τῆς παλαιохριστιανικῆς Ἐρεσσῶ, ὁμοιάζει ὡς ἔργον ἀκρωτηριασμένον ἐκ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τοῦ σώματος, τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ συνόλου τῆς βασιλικῆς. Ἀσφαλῶς, διαφοροτρόπως θὰ ἐπροβάλλετο, ἐὰν ἐναπετίθετο εἰς τὴν ἀρχικὴν του θέσιν.

Ἡ ἐκθεσις ἐπίσης εὐρημάτων ἐν τῷ προθαλάμῳ τοῦ μουσείου, λόγῳ φυσικῶν τῆς σχετικῆς στενότητος τοῦ χώρου, προκαλεῖ ἕνα αἴσθημα συσσωρευσεως καὶ μειώνει τὴν ἐπιβλητικότητα καὶ καλλιτεχνικὴν ἀξίαν τῶν ἐκθεμάτων. Θὰ ἤρκει ἡ τοποθέτησις δύο κιόνων ἐν τῷ προθαλάμῳ καὶ ἐκατέρωθεν τῆς κυρίας εἰσόδου, οἷτινες θὰ ἔδιδον πραγματικὸν τόνον καὶ ἐπιβλητικότητα εἰς τὸν χώρον καὶ θὰ προδιέθετον εὐμενῶς τὸν ἐπισκέπτην. Τὸ πλῆθος καὶ ἡ μεγάλη ἀρχαιολογικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀξία τῶν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Λέσβου ἐκθεμάτων, δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ ἀποδώσουν τὴν πραγματικὴν αἴγλην αὐτῶν. Ὁ τρόπος ἐκθέσεως τῶν εὐρημάτων, παίζει πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν προβολὴν τῶν ἐκθεμάτων, καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αὕτη εἶναι πλημμελὴς καὶ πενιχρά, παρ' ὅλην τὴν καλὴν θέλησιν καὶ τὸν κόπον ποὺ καταβάλλουν οἱ ἰθύνοντες τὸ μουσεῖον. Ἡ ὑγρασία ἣτις ἐμποτίζει τοὺς τοίχους, ἔχει ἀποκολλήσει τὰ πλεῖστα τῶν ἐντειχισμένων ὑποστηριγμάτων διὰ τὴν τοποθέτησιν μικροῦ βάρους ἐκθεμάτων καὶ οὕτω, λόγῳ ἀσφαλείας, ἐκτίθενται παρατεταγμένα ἐν τῷ δαπέδῳ, παρὰ τὴν ρίζαν τῶν τοίχων. Ἡ ἔλλειψις οὕτω μέσων τεχνικῶν, ἰκριωμάτων καὶ μεταλλίνων ὀπλισμῶν, διὰ τὴν κατάλληλον συγκράτησιν καὶ προβολὴν τῶν ἐκθεμάτων, μειώνει κατὰ πολὺ τὴν ἀξίαν των.

Κατὶ ἄλλο, τὸ ὁποῖον νομίζω ὅτι δὲν χρῆζει δαπάνης, τὴν ὁποίαν δυστυχῶς ἀδυνατεῖ νὰ διαθέσῃ ἡ ἀρμοδία ὑπηρεσία, διὰ τὴν κατάλληλον προβολὴν τῶν εὐρημάτων καὶ τὴν καταλληλοτέραν ταξινόμησιν αὐτῶν, εἶναι ἡ περιγραφή τῶν ἐκθεμάτων εἰς τὸν στερούμενον ἀρχαιολογικῶν γνώσεων ἐπισκέπτην. Αἱ ὑπάρχουσαι παρὰ τὰς βάσεις τῶν ἀγαλμάτων μικραὶ καρτέλλαι, εἶναι τόσον φειδωλαὶ εἰς περιεχόμενον, ὥστε οὐδόλως διασαφηνίζουν ἢ ὀδηγοῦν τὸν ἐπισκεπτόμενον αὐτά. Δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ βεβαίως, βάσιμος βοήθεια εἰς τὸ νὰ σχηματίσῃ ἰδίαν ἰδέαν, περὶ τῆς ἀξίας ἐκθέματος ἑνὸς τηβεννοφόρου ἀνδρός, ὁ ἐπισκέπτης, ἐὰν ἀναγνώσῃ μόνον εἰς τὴν λεζάντα: «ἀγαλμα ἀνδρός»! Ἀπαραίτητος ὡσαύτως εἶναι, ἡ ἐκτύπωσις καὶ χορήγησις εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους τὸ μουσεῖον, φυλλαδίου (ὀδηγοῦ) με σύντομον περιγραφὴν τῶν ἐν αὐτῷ ἐκθεμάτων καὶ ἄλλας χρῆσιμους πληροφορίας. Ἐν κονδύλιον ἐπίσης, δεόν νὰ διατεθῇ, διὰ τὴν περίφραξιν τοῦ παρακειμένου χώρου τοῦ μουσείου, ἐν ᾧ ἐκτίθενται τὰ ὀγκῶδη εὐρήματα καὶ μία μικρὰ σχετικὴ δαπάνη διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ποτε ὑφισταμένων πρᾶσιῶν καὶ τὴν ἀνάπτυσιν τοῦ ἐκεῖσε ἀσουλίου.

Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ μουσεῖον μέχρι τὸν Αὐγουστον τοῦ 1957 ἦτο ἐλευθέρα, ὁπότε διὰ Β. Δ. τῆς 17ης Ὀκτωβρίου 1956 ἐπεβλήθη εἰσιτήριον

τριών δραχμών, καὶ μόνον τὴν Πέμπτην καὶ Κυριακὴν, συμφώνως τοῦ ἄρθρου 4 Ν. 4823) 1930, ἡ εἴσοδος εἶναι ἐλευθέρη. Ξενάγησις, δέ, προσφέρεται εἰς τοὺς ὁμαδικῶς προσερχομένους.

Ἡ κίνησις ὁμως τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ μουσείου, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος, νομίζομεν ὅτι δὲν δικαιολογεῖται τόσον μικρά, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀξίας τῶν ἐν αὐτῷ ἐκθεμάτων. Ἐν τούτοις, ἐκ τῶν ὄσων ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, τὸ ὕψος τῆς πρὸς τὴν νῆσον τουριστικῆς κινήσεως, θεωρεῖται ἐπαρκὲς διὰ νὰ προσδώσῃ ἱκανὴν κίνησιν εἰς τὸ μουσεῖον.

Ἀριθμητικὸς Πίναξ 16
Κίνησις ἐπισκεπτῶν ἀρχαιολογικοῦ μουσείου Λέσβου

	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Ἐπισκέπται γενικῶς . . .	454	284	34	210	99	819	6 0
» Ἀλλοδαποὶ	30	29	3	122	10	77	89
» Λέσβιοι . . .						476	260
» Λ. Ἑλλάδος						266	308

Μηνιαία κίνησις τοῦ 1956

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ἐπισκέπται γενικῶς . . .	72	21	29	79	60	62	60	118	130	84	69	35
» Ἀλλοδαποὶ	—	2	—	17	5	10	3	11	11	7	8	3
» Λέσβιοι . . .	59	9	16	36	47	39	29	47	71	60	49	14
» Λ. Ἑλλάδος	13	10	13	26	8	13	28	60	48	17	12	18

Μηνιαία κίνησις τοῦ 1957

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ἐπισκέπται γενικῶς . . .	30	39	39	96	50	59	67	89	80	40	35	33
» Ἀλλοδαποὶ	—	—	1	8	6	9	21	18	15	5	4	2
» Λέσβιοι . . .	24	23	29	31	34	15	14	24	22	15	14	15
» Λ. Ἑλλάδος	6	16	9	57	10	35	32	47	43	20	17	16

Σημειώσεις:

- 1) Κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1957 ἐχορηγήθησαν 48 εἰσιτήρια.
- 2) Κατὰ τὸν μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ 1957 ἐχορηγήθησαν 18 εἰσιτήρια.
- 3) Κατὰ τὸν μῆνα Νοέμβριον τοῦ 1957 ἐχορηγήθησαν 17 εἰσιτήρια.
- 4) Κατὰ τὸν μῆνα Δεκέμβριον τοῦ 1957 ἐχορηγήθησαν 15 εἰσιτήρια.

Ἡ μικρὰ φυσικὰ κίνησις ἐπισκεπτῶν τοῦ μουσείου, δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας τῶν ἐν αὐτῷ ἐκτεθειμένων καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν, ἀλλ' ὀφείλεται εἰς ἄλλα αἴτια γενικώτερα, καὶ οὔτε σταθμίζει τὸ μέγεθος τῆς καταβαλλομένης προσπάθειάς καὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ μουσείου. Ἄλλως τε τὸ λεσβιακὸν μουσεῖον, δὲν ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τουριστικῆς κινήσεως, ἀλλὰ ἐκπληροῖ καὶ ἀνάγκας λαϊκῆς μορφώσεως καὶ ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τῆς ἱστορίας, ὡς καὶ ἀνυψώσεως τῆς καλλιτεχνικῆς στάθμης τῆς Λέσβου.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Δ Ω Δ Ε Κ Α Τ Ο Ν Η Λ Α Ϊ Κ Η Τ Ε Χ Ν Η Ε Ν Λ Ε Σ Β Ω

Εἰς τὴν Λέσβον ἡ λαϊκὴ τέχνη δὲν εἶναι φαινόμενον νέον, ἀλλὰ ἔχει τὰς ρίζας τῆς εἰς ἄλλους πολιτισμούς, πολὺ παλαιούς. Ἐκ τῶν εὐρημάτων τῆς ἀρχαίας Θερμῆς ποὺ ἀντιπροσωπεύουν ἀκμὴν πολιτισμοῦ ἀπὸ τὸ 3300 π. Χ. μέχρι τὰς ἀρχὰς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, συνάγεται ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου π. Χ. αἰῶνος, εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Λέσβον πῆλινα μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα καὶ χάλκινα ξίφη τοῦ μυκηναϊκοῦ καὶ κρητικοῦ τύπου, ἅτινα ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς πρότυπα ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν. Οὕτω μὲ ξένην ἐπίδρασιν κατ' ἀρχὰς, ἀναπτύσσεται ἡ ἀγγειοπλαστικὴ καὶ ἡ χαλκοπλαστικὴ εἰς τὴν Λέσβον.

Παραλλήλως καὶ οἱ ἄλλοι κλάδοι τῆς λαϊκῆς τέχνης προοδεύουν. Ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν τρωϊκῶν καὶ κατὰ τὸν διάλογον μεταξὺ Ἄγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως, ἀναφέρει «δώσω δ' ἑπτὰ γυναῖκας ἅ μ ὕ μ ο ν α ἔ ρ γ α ἰ δ υ ἰ α ς, Λεσβίδας, ἅς, ὅτε Λέσβον ἐυκτιμένην ἔλεν αὐτός, ἐξελόμην αἱ κάλλι ἐνίκων φύλα γυναικῶν» (Ἰλιάς I, 128 - 130).

Τὸν 7ον π. Χ. αἰῶνα, τὴν ἐποχὴν ποὺ ἀκμάζουν ἡ Σαπφῶ, ὁ Πιπτακός, ὁ Ἄλκαϊος, ἡ Μυτιλήνη ἐγνώρισε τὴν μεγαλυτέραν ἐξέλιξιν εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν τομέα. Ἄλλὰ καὶ τὸ ἐμπόριον ἐγνώρισε μεγάλην ἀνθισιν. Ἡ Μυτιλήνη γνωρίζει ὅλα τὰ λεπτὰ καὶ ὠραῖα ἀντικείμενα· κόκκινα μανδύλια τῆς Φωκαίας, φακιόλια, λεπτοὺς διαφανεῖς χιτῶνας, ἀντικείμενα τουαλέττας, ἐριοβαφῆς τῶν Σάρδεων, τὴν μακεδονικὴν χλαμύδα, φορέματα καὶ ὑφάσματα τῆς Λυδίας. Τὰ περιζήτητα ἐκεῖνα ὑφάσματα τῆς Λυδίας, ἀπασχολοῦν καὶ τὴν Σαπφῶ, ὅπως ἡ κάτωθι στροφή :

Σαπφούς ΜΕΛΩΝ Α.

10-[υ-ὀ-υυ-] πόδας δὲ ποίκιππος μάσλης ἐκάλυπτε, Λύδιον κάλον Ἔργον. (καὶ τὰ πόδια ἐσκέπαζε χιτῶνας πλουμισμένους Λύδιον ὄμορφο Ἔργον).

Ἐπίσης πορφυρὰ ὑφάσματα, κεντητά, χρυσὰ κοσμήματα, ἀργυρὰ καὶ ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ποτήρια, πλήθος ἀρωμάτων, γουναρικά, χαλκιδικὰς σπάθας, στρατιωτικὰ εἶδη ὑπὸ τὴν γενικὴν ὀνομασίαν Καρικὰ καὶ ποτήρια ὑάλινα αἰγυπτιακῆς ἢ σιδωνικῆς κατασκευῆς.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Λέσβιοι τεχνῖται, εἰργάζοντο ἐντατικὰ εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν διὰ τὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ζήτησιν. Εἰς τὴν ἀγγειοπλαστικὴν τέχνην ἡ ἐργασία κατεμερίσθη. Ἐργαστήρια πηλίνων ἀγγείων ὑπῆρχον καὶ εἰς τὴν Μικρασίαν καὶ μάλιστα εἰς τὴν αἰολικὴν Λάρισαν, τῆς ὁποίας τὰ ἀγγεῖα ἔχουν μεγάλας ὁμοιότητας πρὸς τὰ τῆς Θερμῆς τοῦ 14ου καὶ 13ου π. Χ. αἰῶνος. Τὰ μαῦρα ὁμῶς ἀγγεῖα τῆς Λέσβου, λόγῳ τοῦ ἀκμάζοντος ἐμπορίου, ἐξήγηοντο μέχρι τῆς Ἐτρουρίας καὶ ἀπέφερον μέγα εἰσόδημα εἰς τοὺς λεσβίους ἀγγειοπλάστας. Αἱ αἴθουσαι Δ καὶ Ε τοῦ μουσείου Λέσβου, μᾶς δίδουν μίαν εἰκόνα τῆς ἀκμῆς ποῦ εἶχε φθάσει ἡ Λέσβος εἰς τὴν ἀγγειοπλαστικὴν τέχνην, κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν.

Ἡ ἴδια ἀγγειοπλαστικὴ τέχνη, μετὰ τρισχίλια ἔτη, διακοσμητικὴ τὴν φορὰν ταύτην ὁμῶς, ἀναφαίνεται καὶ πάλιν, εἰς τὴν κωμόπολιν τῆς Ἀγιάσου. Εἶναι καὶ ταῦτα χειροποίητα, ἐπὶ τὸ αὐτὸ στυλ, ἴσως ὑπερτεροῦντα εἰς ἀναλογίας, ἀλλὰ ὑστεροῦντα τῶν ἀρχαίων εἰς χρωματισμόν. Ἡ ἐργασία καὶ ἐδῶ εἶναι καταμερισμένη. Πλὴν τῆς διακοσμήσεως τοῦ ἀγγείου εἰς τὴν ὁποίαν ἐργάζονται συνήθως γυναῖκες, ἡ ὅλη κατασκευὴ αὐτοῦ συντελεῖται ὑπὸ ἀνδρῶν εἰδικευμένων εἰς τὸ «πλάσιμον» τοῦ πηλοῦ, εἰς τὴν διαμόρφωσιν αὐτοῦ διὰ τοῦ κεραμικοῦ τροχοῦ, εἰς τὸ ψήσιμον διὰ τοῦ φούρνου. Τὰ διατιθέμενα μέσα εἶναι πρωτόγονα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ κατασκευὴ αὐτῶν ἀποτελεῖ εἰδικευσιν, δεξιολογίαν καὶ καλλιτεχνικὴν ἰδιοσυγκρασίαν (ταλέντο) τοῦ τεχνίτου. Ἐν Ἀγιάσῳ ἀνθούν τέσσαρες ἐπιχειρήσεις ἀγγειοπλαστικῆς βιοτεχνίας, τὰ ἐκθέματα τῶν ὁποίων πολλὰκις ἔτυχον ἀργυροῦ βραβείου ἐν τῇ Διεθνῇ Ἐκθέσει Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὰ ἐργαστήρια ἀγγειοπλαστικῆς τῆς Ἀγιάσου, κατασκευάζονται κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας τέχνης, πῆλινα δοχεῖα, ἀμφορεῖς, ὑδρίαί, κρατήρες, κύλικες, λήκυθοι, κύαθοι, ἀπομιμήσεις ποροσελάνης κ. ἄ., τὰ ὅποια εὐρίσκουν προθύμους καταναλωτὰς μεταξὺ τῶν ἐντοπίων· ἀλλὰ κυρίως εἶναι περιζήτητα ἀπὸ τοὺς ξένους ἐπισκέπτας καὶ τὰ καταναλωτικὰ κέντρα τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, διαδοθέντα, ζητοῦνται ἀρκούντως. Κατασκευάζονται ἐπίσης, βάζα, πιάτα διακοσμητικὰ μὲ διαφόρους ἀρχαϊκὰς παραστάσεις ἢ καὶ μὲ λεσβιακὰ τοπία ἢ καὶ πύργους εἰς στυλ ἐντόπιον. Ἰδιάζοντα εἶναι καὶ δίδουν πράγματι τοπικὸν χρῶμα (Couleur locale), τὰ πῆλινα ἀγαλμάτια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν μὲ τοπικὰς ἐνδυμασίας, τύπων τῆς ὑπαίθρου, μία χωρική ἐστία μὲ τοπικὴν ἐπίπλωσιν καὶ μὲ πρόσωπα ἐνδεδυμένα μὲ τοπικὰς ἐνδυμασίας, εἰς κανατὰς, εἰς ἀγωγιάτης τοῦ ὁποίου τὸ ὑποζύγιον κομίζει κανάτια, μία βρύσις ἀνατολικοῦ στυλ, ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν εἰς τὰ χωρία, μὲ χωρικὰς ὑδροφορούσας. Ἐντοπίας καταναλώσεως, κατασκευάζονται πλεῖστα ὅσα εἶδη κεραμικῆς διὰ τὴν ὑδρευσιν τῶν λεσβίων, γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα «ἀγιασώτικα κουμάρια». Πάντα δὲ ταῦτα πῆλινα.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν κωμόπολιν Μανδαμάδος, ἀκμάζει βιοτεχνία κατασκευῆς ὑδροδοχείων, κεράμων, πλίνθων κ. ἄ., ἔχουσα ὡς πρώτην ὕλην τὸ ἀργιλώδες ἔδαφος (μέλαγκας). Ἐκ τούτων, περίφημα ὡς πρὸς τὴν ἰδιότητά των, λόγῳ τοῦ πορώδους αὐτῶν, νὰ προκαλοῦν ψῶξιν τοῦ ἐν αὐτοῖς ὕδατος κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας τοῦ θέρους, εἶναι τὰ «μανταμαδιώτικα κου-

μάρια». *Ετερα δύο άγγειοπλαστεία λευκών ειδών (πιάτα, φλυτζάνια κ. ά.), είναι τα εις τα Βατερὰ (Σκάλα Βρίσας) εύρισκόμενα, άτινα έξάγουν τοιαύτα και εις τα έκτός τής Λέσβου καταναλωτικά κέντρα.

Μεγάλην έξέλιξιν έλαβεν επίσης έν Λέσβω ή ξυλογλυπτική τέχνη. Τά θαυμάσια ξυλόγλυπτα τέμπλα, άμβωνες και άλλα μέρη τών ναών, του 12ου μέχρι και του 18ου αιώνος, θά παραμένουν ως άξιοθαύμαστα έργα λαϊκής τέχνης. Μέγα ενδιαφέρον επίσης προκαλεί, ή κασσέλα, τὰ «σεντούκια» τής 'Αγιάσου, έκ ξύλου καρυδέας, έργα ξυλογλυπτικής τέχνης του 1760, με διάφορα γλυπτά βυζαντινά σχέδια έπ' αυτών, με δικεφάλους άετούς, κυπαρίσσους, γιρλάντας και άλλα. Τέχνη, ήτις έκφράζει τὸ συναίσθημα του λαού, τὸ προερχόμενον έκ τής καταδυναστεύσεως και τής δουλείας.

Κατὰ τὰ τελευταία έτη, ένεφανίσθη έν Μυτιλήνη έν νέον είδος λαϊκής ξυλογλυπτικής, τὰ ξύλινα άγγεία και αί κασετίνας. Τὰ ξύλινα ταύτα άγγεία (κρατήρες, άμφορείς, ύδριαί κ. ά.), κατασκευάζονται κατ' άπομίμησιν τής αρχαίας τέχνης τών πηλίνων άγγείων, εις τὸν τόρνον, έκ ξύλου έλαίας. Διακοσμούνται δέ, με αρχαϊκάς παραστάσεις δια σινικής μελάνης και με «κεντητά», δι' έπικολλήσεως λεπτοτάτων τεμαχίων καλάμου. Τοιαύτα κατασκευάζονται μόνον έν Μυτιλήνη, ως και εις τὰς φυλακάς τής Κερκύρας. Εις τὰ πρατήρια τών 'Αθηνών είναι γνωστά ως «ξύλινα τής Μυτιλήνης» έξάγονται δέ και εις 'Αμερικήν, Γερμανίαν και άλλαχού. *Εν τοιούτον εργαστήριον του Α. Γαλάνη έν Μυτιλήνη, άπέστειλε τοιαύτα ξύλινα άγγεία τὸ 1956, εις τήν 21ην Διεθνή *Εκθεσιν Θεσσαλονίκης. *Ετερον τοιούτον εργαστήριον του Χ. Πατανου έν Μυτιλήνη, κατασκευάζει άγγεία με γλυπτάς έπ' αυτών αναπαραστάσεις, τὰς δέ λαβάς τών άγγείων έκ καμπτομένου κλαδίσκου έλαίας τών άλλων κατασκευαζομένων έκ κόντρα - πλακέ. *Επιδίδεται επίσης και εις τήν κατασκευήν ξυλίνων έξ έλαίας κασετινών, με «κεντητά» έκ λεπτοτάτων τεμαχίων καλάμου και έπ' αυτών με άπομίμησιν σχεδίου λεσβιακής «κασσέλας».

*Ενδιαφέρον επίσης προκαλεί ή αρχιτεκτονική τών παλαιών οικιών έν Λέσβω. Αί ιδιόρρυθμοι αυται οικίαι, έκτισμένοι έκατέρωθεν τών στενών δρόμων, τὰ «καλτερίμια» τών χωριών, ιδίως τής Μηθύμνης και 'Αγιάσου, αντιπροσωπεύουν ένα έντονον μικτόν ρυθμόν ανατολικο - μυτιληναϊκόν. Είναι οικίαι με ύψηλους τοίχους, ώσαν πύργοι, με μικράς θύρας και παράθυρα και ύψηλους έξώστας τὰ λεγόμενα «σαχνισίνια». *Αλλά και ὁ έσωτερικός διάκοσμος των προκαλεί τὸ ενδιαφέρον, με τὰς ξυλογλύπτους μετώπας (φρέσκα), τὰ διαζώματα και τὰς τοιχογραφίας.

*Αλλη τέχνη, καθαρως λαϊκή, είναι ή ύφαντουργική. *Ο «άργαλειός» εις τὰ χωρία, άποτελει άπαραίτητον συμπλήρωμα τής οικιακής έπιπλώσεως. Δι' αυτου ύφαινονται ύφάσματα δι' έσωρουχα και φορέματα, τὰ κλινοσκεπάσματα, τὰ χρωματιστά «χράμια», αί κουρτίνες, τὰ κιλίμια και άλλα. Είναι δέ ταύτα μάλλινα, βαμβακερά και μετάξινα, διαφόρων χρωματισμών. Τὰ κεντήματα επίσης είναι περιτέχνα και κυρία άπασχόλησις δια τὸ πλείστον τών γυναικῶν τής νήσου. *Η προίκα τών κοριτσιών, άποτελείται σχεδόν έξ ολοκλήρου από ύφαντά λαϊκής τέχνης.

Προπολεμικώς ηκμαζεν έν Μυτιλήνη και ή ταπητουργία. Σήμερον όμως

ολίγα μόνον οίκοτεχνίαί καί τινες βιοτεχνίαί ταύτης, ὑπάρχουν ἐν Μυτιλήνῃ. Ἡ ταπητουργία ἦτο παράδοσις ἐν τῇ νήσῳ, ἣτις σήμερον τείνει νὰ ἐκλείψῃ. Ἄλλ' ὁμως καί εἰς τὰ ὑπόλοιπα ταπητουργικά κέντρα τῆς Ἑλλάδος, ἢ λαϊκῆ αὐτῆ τέχνῃ, ὑφίσταται μαρασμὸν. Πατρίς, ὡς γνωστόν, τῶν χαλιῶν εἶναι ἡ Ἀνατολή· καί ἡ Λέσβος τόσον σιμὰ τῆς Ἀνατολῆς κειμένη, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν τέχνην αὐτήν. Ὡθῆσιν εἰς τὴν λεσβιακὴν ταπητουργίαν ἔδωσαν οἱ πρόσφυγες, οἵτινες διῆλθον ἀπὸ τὴν Λέσβου καί ὅσοι παρέμειναν ἐξ αὐτῶν ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ταπητουργικὴν τέχνην. Οὕτω ἀπὸ Ἑλλήνας τῆς Ἀνατολῆς ἤκμασεν ἡ ταπητουργία τῆς Λέσβου καί εἰς τὰ σχέδια τὰ ὁποῖα ἐκόμισαν οἱ Μικρασιάται, προσετέθησαν καί ἕτερα ἐκ τῆς λεσβιακῆς παραδόσεως καί ἔδωσαν ἐργασίαν εἰς πλείστας ἐργατικὰς χεῖρας. Σήμερον, ὡς ἀναφέρομεν, ἡ ταπητουργία τῆς Λέσβου διέρχεται κρίσιν, τὰ ἐργαστήρια ὀλιγοστεύουν καί ἡ θαυμασία αὐτῆ λαϊκῆ τέχνη σὺν τῇ παρῶδῳ τοῦ χρόνου ἐκλείπει.

Ἡ ὑφαντουργικὴ ὁμως καί τὰ κεντήματα τῆς νήσου εἶναι παράδοσις, ἣτις στηρίζεται ὄχι εἰς τὸ ἐμπόριον ὅπως ἡ ταπητουργία, ἀλλὰ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, τὴν ἔνδυσιν τῆς οἰκογενείας τοῦ χωρικοῦ τῆς Λέσβου. Ἀλλὰ καί ταύτης, ἡ πρόοδος καί ὁ ἐξευρωπαϊσμός, καθημερινῶς ἀναχαίττει τὴν ἐξέλιξιν, τὴν ἀντιμετωπίζει καί τὴν περιορίζει πρὸς χρῆσιν μόνον περασμένης ἡλικίας χωρικῶν.

Ἐχει καί αὕτη, ἡ ὑφαντικὴ τῆς λαϊκῆς ἐνδυμασίας, τὴν ἐπίδρασίν της ἐκ τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ λαϊκὸν ἔνδυμα ὡς συνηθίζεται νὰ φέρεται ὑπὸ τῶν χωρικῶν καί ἰδίως τῶν εὐρισκομένων εἰς προβεθηκυῖαν ἡλικίαν, ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ «βρακιά» ἢ «βρατσία», τὴν νησιωτικὴν δηλαδὴ βράκαν, διὰ τοὺς ἄνδρας τοὺς καλουμένους «βρακάδες», ἐν ἀντιθέσει μὲ τοὺς ἄνδρας, οἵτινες ἔφερον πανταλόνια, τὰ «φράγκικα», καί τὸ ἀνατολικὸν «σαλβάρι» διὰ τὰς γυναῖκας, τὰς καλουμένας «βρακοῦσες».

Τὴν ἀνδρικήν ἐνδυμασίαν ἀπαρτίζουν· τὸ «βρακί», μέλαν ἢ βαθυκύανον ἢ «γερανιό», πολύπτυχον, ἀναδιπλωμένον καί μόλις καλύπτον τὸ γόνυ καί κρατούμενον ἀπὸ μέλαν «ζωνάρι» ἐπιμήκη λωρίδα μαλλίνου ἢ βαμβακεροῦ συνήθως ὑφάσματος 5 - 6 πῆχων καί πλάτους περὶ τὰ 20 - 30 ἑκατοστά· τὸ «κάμσο», ὑποκάμισον, μέλαν ἢ βαθύχρουν ἄνευ περιλαιμίου, συνήθως βαμβακερὸν καί ἐπ' αὐτοῦ ἡ «σαλταμάρκα» ἢ «σταυρωτῆ», βαθυκύανον σταυρωτὸν γιλέκιον, τόσχιον ἢ καί βελούδιον ἐνίοτε, μὲ χωρικὰ κεντήματα «γαϊταγάνια» καί διακοσμητικὰς σειρὰς κομβίων ἐπενδεδυμένων διὰ τοῦ ἰδίου ὑφάσματος· διὰ τοὺς ἀπορωτέρους δὲ κανάβινον «καναβέτσα». Διὰ τοὺς γεροντοτέρους ἀκόμη, τὸ «ἀντερὶ», δεύτερον γιλέκιον φερόμενον ὡς ἐσώρουχον κάτωθεν τοῦ πρώτου, μάλλινον ὑφαντὸν καί τοῦτο· ἢ «πατατούκα», βαρὺς ἐπενδύτης μάλλινης βαθέος χρώματος κυανοῦ ἢ καί μέλανος διὰ τοὺς κατέχοντας κοινωνικὴν θέσιν· ἢ «γούνα», μέγα ἐπανωφόριον βαρύτατον ἐξ ἐριούχου ὑπομέλανος ἢ κυανοῦ, ἐπενδεδυμένον διὰ γουναρικοῦ, συνήθως δορᾶς προβάτου ἢ καί ἰκτίδος διὰ τοὺς εὐποροῦντας· ἢ «μαντήλα» μέλαν μανδήλιον, χρησιμοποιοούμενον καί ὡς κεφαλόδεσμος, ἀλλὰ κυρίως ριπτόμενον ἀφελῶς ἐπὶ τῶν ὤμων ὡς στόλισμα ἀπὸ τὰ παλληκάρια· ἢ «κατσούλα», πῆλημα μέλαν βελούδιον ἢ ἐξ ἀστραχᾶν καί παλαιότερον τὸ κόκκινον ἑλληνικὸν «φέσιον», δι-

πλωτόν, διαπλατύνετον μετὰ φούντας μεγάλης, θύσανον μετάξινον· περικνημίδες μέχρι τοῦ γόνατος πλεκτάς καὶ σκαρπίνια ἐγχώρια, ἤτοι «γόδες βρακίδισες» ἢ τὰ λεγόμενα «πατητὰ με κεφτέδες», δηλαδὴ διπλωτόν τὸ ὀπίσω φῶρτ καὶ ὁ ἐμπρόσθιος μπομπές διπλοῦς· τὰ τελευταῖα τὰ ἔφερον κατ' ἐξοχὴν τὰ παλληκάρια. Ταῦτα μὲν ἐντὸς τῆς πόλεως. Εἰς τὴν ὑπαιθρον ἔφερον ἅπαντες μπότες, τὰ λεγόμενα «τσεσμέδια», προφυλάσσοντα τοὺς πόδας ἀπὸ κακοκαιρίας καὶ κακὸδρομον. Οἱ γεωργοὶ ὑποδύοντο μὲ τσαρούχια, τὰς «λαδιές» δεμέναις μὲ «λαγάρες», ἤτοι σειρήτια δεμάτινα ἀνθεκτικά.

Τὴν γυναικειάν ἐνδυμασίαν ἀπαρτίζουν· τὰ «βρακιά», ἀλλεπάλληλα, πλέον τοῦ ἐνὸς καὶ ἐνίοτε ἕως ἐπτὰ, τὸ ἐξωτερικὸν μέλαν ἢ ποικιλόχρωμον μὲ ζωηρὰ χρώματα καὶ τὰ ἐσωτερικὰ λευκά, χρησιμοποιούμενα διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐκπληροῦν τὰ σημερινὰ «φουρώ», καλύπτοντα δὲ τὸν πόδα μέχρι τοῦ ἀστραγάλου διὰ τὰς Πλωμαρίτισσας καὶ μέχρι τοῦ μεσοκνημίου διὰ τὰς Ἀγιασώτισσας καὶ τὰς γυναῖκάς τῶν λοιπῶν χωριῶν· τὸ «ρούστικο», ὑποκαμισοειδὲς ζακέτιον, πολύχρωμον, ἐνίοτε κεντητόν· τὸ «σουρτούκο» ἢ «κοντογούνι», μάλλινος ἢ ἐκ δορὰς ἐπενδύτης χειμερινός· τὸ «σωγούνι», ἔσωγούνιον, μικρότερος ἐπενδύτης χειμερινός, ἐπενδεδυμένος διὰ μηλωτῆς πολυτίμου διὰ τὰς εὐπορούσας· ἢ «φενύκα» ἢ «μαντήλα», ἢ φενάκη, ποικιλόχρωμος κεφαλόδεσμος, παλαιότατα ἀντικαθιστώμενος ὑπὸ τοῦ γυναικειοῦ φεσίου καὶ ὀλίγον ὕστερον ὑπὸ τῆς «κορούπας» τοῦ 1870· ἢ τουρλωτῆ κορούπα ἐξειλίχθη εἰς φενύκαν «φνύκα» καὶ αὕτη εἰς ἀπλοῦν διὰ μανδουλίου δέσιμον τοῦ 1900 τὴν λεγομένην «μαλλίναν», ἐκφυλισθεῖσα δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀπὸ τοῦ 1912 καὶ μετὰ κατέληξεν εἰς τὸ λεπτόν «τουρμπάν» τῆς ἐσπερινῆς τουαλέττας τῶν κυριῶν μας.

Διὰ τὰς νεωτέρας χωρικές, εἶναι ἐν κοινῇ χρήσει καὶ τὸ «τσεμπέρ», ἢ τοι μικρότερον κάλυμμα ἐκ λεπτοῦ ὑφάσματος ἀραιᾶς ὑφάνσεως, ἀπὸ τὴν λεγομένην «μουστούκαν» [καλὲμ - κεριά] διηνηθισμένον μὲ κεντητὰ ἀνθύλλια, φεστόνια καὶ τιρτίρια ἢ καὶ μὲ χρυσᾶς «πούλιες», φέρον εἰς τὴν μίαν ἄκραν κόκκινον «φουντέλλι», θύσανον· τοῦτο δὲ ὡς ἀντίμαχον καὶ ξόρκι κατὰ τοῦ θανάτου (πρόκειται περὶ ἀθῶας δεισδαιμονίας ἀνατολικῆς προελεύσεως). Ὡς ὑπόδησις δὲ ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ «μποτινια» κουμβωτὰ ἢ δετὰ μὲ κορδόνια καὶ διὰ τὰς χωρικές ἰδιάζοντα χονδροειδῆ ὑποδήματα «κουντούρες», πρὸς καθημερινὴν δὲ χρήσιν τὰ «τσόκαρα» ἐκ ξύλου πλατάνου κατασκευαζόμενα, «τὰ πλατανίσσα», ἢ συνήθως λευκῆς. Κατὰ τὰ παλαιότερα χρόνια, ἐγένετο χρήσις εἰς τὰ «χαμάμια», τοὺς λουτρούς, καὶ εἰδικῶν πολυτελῶν «τσοκάρων» ἐκ ξύλου καρυδέας μὲ δύο τακούνια, ἕν εἰς τὴν πτέρναν καὶ ἕν εἰς τὰ δάκτυλα, πεποικιλμένων μὲ σεντέφια, ψηφίδας καὶ πόρπας. Τὸ πολυτελὲς τοῦτο εἶδος τῶν ὑψηλῶν ξυλοπεδίων, εἶναι καθαρῶς ἀνατολικῆς τεχντροπίας· σήμερον εἶναι σπανιώτατον· ἀποβαίνει δὲ θαυμάσιον διακοσμητικὸν εἶδος λαογραφικῆς τιнос συλλογῆς. Περικνημίδας, ἐφόρου τὸν παλαιὸν καιρὸν αἱ Μυτιληναῖαι, θαμβακερὰς λευκοῦ χρώματος.

Ὁ τρόπος τῆς κομμώσεως, συνήθως αἱ πλεξιίδες «βρουλίδες», ριπτόμεναι ἐπὶ τῶν ὤμων ἢ περιελισσόμεναι καὶ συγκρατούμεναι ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς, «κότσο», ἢ περιβάλλουσαι τὴν κεφαλὴν ὡς εἶδος στεφάνου «αυέολε», ζωντανὴ ἀπομίμησις τῆς ἀρχαίας κομμώσεως τῆς Ἑλληνίδος, διὰ μέσου τῶν αἰ-

ώνων διατηρηθεῖσα. Ἡ δὲ διαρρῦθμισις τοῦ κεφαλοδέσμου καὶ αἱ λεπτομέρειαι τοῦ σχήματος τοῦ θρακιου, ἀποτελοῦσι τοὺς κατὰ χωρία συρμούς.

Αἱ Μυτιληναῖαι κυριολεκτικῶς ἐφορτῶνοντο κοσμήματα (χρυσαφικά) κατὰ τὸν ἀνατολίτικον τρόπον· εἰς τοὺς καρπούς τῶν χειρῶν ἐφόρουσαν βραχιόλια, «ἀσημένιους» κρίκους (χαλκάδες) καὶ «μαλαματένιους» εἰς τὰ δάκτυλα, δακτυλῖδια (χαλκάδες, ἀντίκες, μπριλλάντια). Εἰς τοὺς τρυπημένους λοβοὺς τῶν αὐτίων, σκουλαρίκια χρυσᾶ (χαλκάδες, κρεμαστά, φαναρέλλια)· εἰς τὸν λαιμόν, ἢ χρυσὴ καρφίτσα (πόρπη) μὲ ἢ ἄνευ ἀδαμάντων· περὶ τὸν τράχηλον τὰ «μενταλιό» ἢ ἢ «καρδιά»· χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ, πολλακίς δὲ διακοσμούμενα μὲ διαμάντια. Παλαιότερον, ἀπαραίτητον κόσμημα ἦτο τὰ φλουριά εἰς «ἀρμαθίε» («μαχμουντιέδες, πεντόλιρα, τσιτσεκλή, τρακοσάρες, πεντακοσάρες» καὶ τὰ βυζαντινὰ χρυσᾶ «κωνσταντινάτα»).

Λαογραφικὸν ὅμως ὑλικὸν προερχόμενον ἐκ τοῦ λαοῦ, εἶναι καὶ ἡ λαϊκὴ μουσα καὶ οἱ θρύλλοι καὶ αἱ παραδόσεις καὶ τὰ παραμῦθια τοῦ λαοῦ. Αὐτούσια, λεσβιακὰ βέβαια, παραμῦθια καὶ θρύλλοι, δὲν ὑπάρχουν. Εἶναι ὅλα ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν ἢ καὶ ἀπὸ ξένας χώρας· πλὴν ὅμως ἔχουν λάβει τοπικὴν χροιάν, μὲ τὰς προσθήκας καὶ τὰς παραλλαγὰς καὶ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμά των. Τόνωσιν εἰς τὴν λαϊκὴν τέχνην παρέχουν καὶ τὰ ἔργα τοῦ φακοῦ, τὰ πλούσια εἰς λαογραφικὸν περιεχόμενον. Τοιαύτην ἀξιόλογον συλλογὴν κέκτηνται οἱ Χουτζαῖοι ἐν Μυτιλήνῃ. Τῶν δὲ ὑφαντῶν καὶ τῶν ξυλογλύπτων τῆς Ἀγιάσου, κέκτηται ὑποδειγματικὴν συλλογὴν ὁ ἀρχαιοφίλος Ἡλ. Ἡλιοπούλος καὶ πλείστοι ἄλλοι.

Ὅλον αὐτὸ τὸ λαογραφικὸν ὑλικόν, ἐπιβάλλεται νὰ συγκεντρωθῇ καὶ ἐκτεθῇ εἰς ἐπὶ τοῦτο ἰδρυθησόμενον μουσεῖον, ἢ δὲ λαϊκὴ τέχνη νὰ προστατευθῇ καὶ νὰ δοθῇ νέα ὥθησις εἰς ταύτην. Ὁ Δῆμος Μυτιλήνης, ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ συστήσῃ Ὁργανισμὸν προστασίας τῆς λαϊκῆς Τέχνης, ἀλλὰ δὲν ἐκαρποφόρησεν εἰσέτι ἢ προσπάθεια αὕτη. Καλὴ θὰ ἦτο καὶ ἡ ἐπαναβίωσις τῆς λεσβιακῆς ἐμποροπανηγύρεως καὶ ἡ διοργάνωσις φεστιβάλ ὑπὸ μορφήν πολυημέρων ἐορτῶν ἐν Μυτιλήνῃ.

Ἡ λεσβιακὴ λαϊκὴ τέχνη, δύναται ἰκανῶς νὰ προωθήσῃ τὴν τουριστικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Λέσβου, ἀρκεῖ νὰ ὀργανωθῇ, νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ γίνῃ κατάλληλος διαφήμισις αὐτῆς. Ἐφ' ὅσον ἀνδρῶνται αἱ οἰκοτεχνίαι καὶ βιοτεχνίαι μας καὶ τουριστικῶς θὰ ὠφεληθῇ ἡ νῆσος καὶ φράγμα κατὰ τῆς ἀστυφιλίας θέλει δημιουργηθῇ διὰ τῆς ἀπασχολήσεως ἐργατικῶν χειρῶν. Ἡ ποιότης καὶ ἡ ἐμφάνισις τῶν πηλίνων καὶ ξυλίνων ἀγγείων, κρίνονται ἰκανοποιητικαί καὶ μόνον εἰς οἰκονομίαν χώρου τοῦ ὄλου ὄγκου αὐτῶν καὶ εἰς προσαρμογὴν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ξένων, εἰς χρωματισμὸν καὶ ἀναπαράστασιν, αἰσθητῶς ὑπολείπονται. Οἱ ξένοι προτιμοῦν τὰ μέλανα πηλίνα ἀγγεῖα μὲ ἀρχαϊκὰς ἀναπαραστάσεις ἢ τὰ εἰδώλια χωρικῶν μὲ τοπικὰς ἐνδυμασίας καὶ χρωματισμούς ἢ τὰ βάζα μὲ ἀναπαραστάσιν δένδρων εἰς φυσικὸν ὅμως χρωματισμὸν καὶ οὐχὶ εἰς ἔντονα χρώματα ὡς συνήθως κατασκευάζονται. Τὸ προτιμητέον δὲ ὑπ' αὐτῶν μέγεθος εἶναι τὸ μικρόν, τὸ δὲ σχῆμα εἰς πόρτ - μπουνῆρ καὶ σουβενίρ. Ἡ συσκευασία αὐτῶν ἤτις σήμερον ἔλλειπει παντελῶς, δεόν ὅπως εἶναι ἐπιμελημένη, ἐντὸς ἀναλόγων χαρ-

τοκιθωτίων με τὴ φέρμα τοῦ κατασκευαστοῦ. Δέον λοιπὸν νὰ μελετηθοῦν προσεκτικῶς αἱ προτιμήσεις τῶν ξένων πρὸς τὸ συμφέρον ὄλων.

Τὰ ἐπικρατοῦντα σήμερον χρώματα εἰς τὰ πῆλινα, εἶναι τὰ ἔντονα ἐρυθρά, κυανᾶ, πράσινα καὶ λοιπά, ὡς προτιμώμενα ὑπὸ τῶν χωρικῶν καὶ τῶν πολλῶν. Θὰ ἠδύνατο ὁμως νὰ διαχωρισθῆ ἡ παραγωγή, κατὰ χρωματισμόν, εἰς τὰ προοριζόμενα δι' ἔντοπιάν κατανάλωσιν καὶ νὰ δοθῆ μεγαλύτερα προσοχὴ εἰς τὰ δι' ἔξαγωγήν προοριζόμενα. Εἶναι ἱκανοποιητικὸν δεβαίως, ὅτι τὰ πλεῖστα τούτων, τὰ δι' ἔξαγωγήν προοριζόμενα, εἶναι ἀληθῆ καλλιτεχνήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχει ἔνσαρκωθῆ ὅλη ἡ καλλιτεχνικὴ ροπή τοῦ τεχνίτου. Ἐξάγονται δὲ εἰς ἱκανὸν ἀριθμὸν τοιαῦτα καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Κάτι ἄλλο ὁμως, τὸ ὁποῖον ζημιοῖ κατὰ πολὺ, τὸν τουρισμὸν καὶ τὴν διαφήμισιν τῆς λαϊκῆς τέχνης τῆς νήσου, εἶναι ὅτι πολλοὶ τῶν καταναλωτῶν, οἱ μεταπράται, ζητοῦν ὅπως παραλείπεται ἡ ἐπὶ τῶν καλλιτεχνημάτων φέρμα τοῦ ἀγγειοπλάστου τῆς Ἀγιάσου καὶ ἀντ' αὐτῆς τίθεται ὁ τόπος τῆς καταναλώσεως.

Τὰ πῆλινα τῆς Ἀγιάσου εἶναι μετὰ παράδοσιν καὶ ἔχουν ἀναπτύξει τεχνίτας εἰδικευμένους, καλλιτέχνας εἰς τὸ εἶδος των. Δὲν ὑστεροῦν ὁμως εἰς καλαισθησίαν καὶ καλλιτεχνικὴν ἐμφάνισιν καὶ τὰ ξύλινα τοιαῦτα, μόνον ὅτι ἡ βιομηχανία αὕτη εἶναι εἰσέτι ἐν τῇ γενέσει της. Καὶ ὁ καλλιτέχνης ξυλουργὸς δουλεύει τὴν σμίλιν διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ξυλογλύπτου ἀγγείου, μετὰ τὴν αὐτὴν μαστρίαν μετὰ τὴν ὁποῖαν καὶ ὁ τεχνίτης ἀγγειοπλάστης πλάθει τὰ ἀγγεῖα του. Τὸ τρωτὸν τῆς ξυλογλυπτικῆς τῶν ἀγγείων, τόσον εἰς τὴν ἐμφάνισιν ὅσον καὶ εἰς τὴν στερεότητα καὶ τὸν κόπον κατασκευῆς αὐτῶν, παρουσιάζεται εἰς τὴν λαθὴν τοῦ ἀγγείου. Τὰ χρώματα καὶ τὸ σχῆμα τῆς λαθῆς, προσελκύουν περισσότερον τὰ βλέμματα ἐπ' αὐτῆς καὶ μειῶνουν τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν προβολὴν τοῦ κυρίως σώματος ἐνὸς ἀγγείου. Τελευταίως, ὡς προελέχθη, εἰς τεχνίτης ξυλουργὸς τῆς Μυτιλήνης, ἀποπειράται τὴν κατασκευὴν λαθῆς ἐκ κλαδίσκου ἐλαίας, ἥτις κατασκευαζομένη οὕτω, δίδει περισσοτέραν ὁμοιότητα πρὸς τὸ κλασσικὸν ἀγγεῖον. Ἡ πραγματοποίησις του, θὰ ἔχη μεγάλην ἐπιτυχίαν.

Πλὴν τούτων καὶ προηκτικαὶ ἐλκυστικαὶ πρέπει νὰ δημιουργηθοῦν καὶ πλουτισθοῦν πλεῖστα τῶν καταστημάτων τῆς Μυτιλήνης μετὰ τοιοῦτου εἶδους ἐνθύμια ἀγγειοπλαστικῆς τέχνης καὶ ἄλλων κλάδων τῆς λεσβιακῆς λαοτεχνίας. Ἐκαστος ἐπισκεπτόμενος τὴν νῆσον, θὰ ἐπεθύμει νὰ ἀποκομίσῃ ἐν ἐνθύμιον ἐξ αὐτῆς, καὶ τοῦτο πιστεύω, ὅτι εἶναι μία τῶν ἐπιδιώξεων τῆς λαϊκῆς μας τέχνης. Ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν περιηγητῶν, ἰδίως, προέχει παντὸς ἄλλου. Εἶναι δὲ γενικῶς ἀποδεκτόν, ὅτι ἡ λαϊκὴ τέχνη συμβάλλει κατὰ πολὺ εἰς τὴν τουριστικὴν ἐξέλιξιν τοῦ τόπου διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἅς προωθήσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟ ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟΝ ΔΑΣΟΣ

Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν τὸ κεφάλαιον τοῦτο, εἰς τὸ περὶ φυσικῶν περιέργων κεφάλαιον. Λόγῳ ὅμως τῆς ἰδιαζούσης σημασίας διὰ τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τῆς νήσου, τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν γνώμην μου κέκτηνται τὰ ἀπολιθώματα, ἐκρίναμεν σκόπιμον ὅπως ἐξετάσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ θέμα τοῦτο εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον.

Πλουσία εἰς φυτικὸν κόσμον ἦτό ποτε ἡ Λέσβος. Πλὴν ὅμως ἡφαιστειακαὶ ἀπτόμοι ἀναπάσεις καὶ γεωλογικαὶ μεταλλαγαὶ τοῦ ὑπέδαφους τῆς, ἀπεψίλωσαν αὐτὴν εἰς ὠρισμένα τμήματα, καὶ ἐκεῖ ὅπου ἐφύοντο γιγαντιαῖαι πτέριδες καὶ κολοσσιαῖα κωνοφόρα τῆς αἰολικῆς αἰγαίτιδος ἡπείρου, μόλις θάλλουν ἤδη θαμνώδης πόα καὶ ἀσθενικὰ δενδρύλλια. Τὸ δὲ ἔδαφός τῆς, κατὰ τὸν Γάλλον μεταλλειολόγον Ch. de launay, ὅστις ἐμελέτησε τοῦτο κατὰ τὸ 1887 καὶ 1894, ἀπετελέσθη ἐξ ἡφαιστειῶν ἀρχαίων ἐκκρήξεων τῆς ἐωκαίνου καὶ πλειστοκαίνου ἐποχῆς.

Ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὑπάρχουσα βλάστησις, ἐκαλύφθη ὑπὸ τῆς ἡφαιστειακῆς σποδοῦ, ἡ δὲ ἀκολουθήσασα μεθφαιστειακὴ ὑδροθερμικὴ ἐνέργεια, περιέχουσα ἄφθονον διοξειδίου τοῦ πυριτίου καὶ ἄλλων ἀνόργανων οὐσιῶν, διεπότισε τὰ κύτταρα τῶν δένδρων ἐπιφέρων ἀλλοιώσιν εἰς τὴν σύστασιν τῶν, μετατρέψαν αὐτὰ ἀπὸ ὀργανικὴν εἰς ἀνόργανον οὐσίαν. Οὕτω ἐγένετο ἡ ἀποπυριτίωσις τῶν ξύλων, ἡ ἀπολίθωσις αὐτῶν. Δὲν συνετελέσθη ὅμως αὐτὴ εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν, εἰς ὅλην τὴν φυτικὴν βλάστησιν. Οὕτω παρουσιάζονται καὶ μερικῶς ἀπηνθρακωμένα ξύλα, ποὺ ἀποτελοῦν λιγνιτοφόρα στρώματα. Ἄλλὰ ἡ ἀπολίθωσις τούτων, δὲν ἔχει ἐπέλθει, οὔτε καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον. Ἡφαιστειακοὶ δηλαδὴ παροξυσμοὶ ἐκάλυπτον τὰ ἀπολιθωμένα, ἐπὶ δὲ ἡφαιστειακῶν τόφων ἐνεφανίζετο νέα βλάστησις καὶ οὕτω ἔχομεν διαφόρους περιόδους βλαστήσεως. Εἰς τὴν «Χαμανδρούλαν», θέσιν κειμένην παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Τσιχλιώτας, ὡς ἀνεκοίνωσεν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου Γ. Βορρεάδης, ὑπάρχουν τόφοι 250 μ. πάχους, εἰς τὴν δάσιν τῶν ὁποίων ὑπάρχουν ἀπολιθωμένα δένδρα, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὸ μέσον καὶ εἰς τὴν κορυφὴν.

Τὰ ἀπολιθώματα τῆς Λέσβου, δὲν θεωροῦνται νέα ἀποκάλυψις. Ὁ Ch. de launay, ὅστις ἐμελέτησε τὸ ὑπέδαφος τῆς Λέσβου («Γεωλογικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου, Annales de Mines, τόμ. XIII, 1898»), ἀνεκάλυψεν εἰς τὰ στρωσιγενῆ πετρώματα τῆς νήσου, ἀπολιθωμένα ζῶα γλυκῶν ἢ ὑφαλμύρων ὑδάτων, ἀνήκοντα κατ' αὐτὸν εἰς τὴν πόντιον βαθμίδα τῆς νεογενοῦς ὑποδιαπλάσεως τῆς τρίτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ. Ἄλλὰ καὶ ὁ γεωλόγος Γ. Κ. Γεωργαλάς, ἀνεῦρεν, περὶ τὸ 1925, ἐντὸς φακῶν μαρμάρων, παρὰ τὰς ἰαματικὰς πηγὰς Κουρτζῆ καὶ παρὰ τὸν ὄρμον Γαβαθᾶ, ἀπολιθώματα ὀργανισμῶν, τῶν ὁποίων ὁ προσδιορισμὸς εἶναι ἀρκετὰ δυσχερὴς λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς μετακρυσταλλώσεως τοῦ ἀσβεστίου τῶν μαρμάρων. Προσομοιάζουν πολὺ καὶ ὑπενθυμίζουν τὰ ἀπολιθωμένα πρωτόζωα

«φουσουλιέλλας», τὰ ὁποῖα ἔζησαν κατὰ τὴν λιθαιθρακοφόρον καὶ τὴν πέρμιον περίοδον τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος.

Κατὰ τὸν De Launay, ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ δυτικὸν ἥμισυ τῆς Νήσου μας ἀποτελεῖται ἀπὸ λάβας βασικάς, βασάλτας καὶ λαβραδορίτας. Τὰ τριτογενῆ ταῦτα ἠφαιστειογενῆ πετρώματα, συνοδεύονται ἀπὸ λίαν σημαντικὰ ἀποθέματα τόφφων κροκαλοπαγῶν καὶ λατυποπαγῶν, παρουσιαζόντων συχνότατα στρώσιν τινα. Εἶναι πιθανὸν ὅτι τὰ ἠφαιστειογενῆ ταῦτα ἀναδλήματα, ἀπετέθησαν ἐντὸς λιμνῶν, ὑφισταμένων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐν αὐταῖς δὲ καὶ ἐντὸς τῶν ποντίων στρωμάτων ἐγκεκλεισμένα, ἀνευρέθησαν τὰ κάτωθι γένη μαλακίων : Βιθύνια, οὔνιον, κάρδιον, νεριτίνα, πλανόρβις, πυργίδιον, πύργουλα· ἅπαντα ὑδρόβια, ὡς καὶ τὸ ὄστρακώδες κύπρις. Εἰς τὰ κοιτάσματα ταῦτα καὶ ἐν ἀφθονίᾳ παρὰ τὸ ὄρος Ὁρδυμνος καὶ ἐν τῷ νησιδρίῳ τοῦ Σιγρίου, ἀνευρέθησαν καὶ ἀποπυριτωμένα τεμάχια κορμῶν δένδρων δύο τύπων δικοτυληδόνων φυτῶν, πιθανῶς κορμοὶ φοίνικος, ὡς καὶ δύο ἢ τριῶν τύπων κωνοφόρων, τῶν κεδροξύλων καὶ πυτιοξύλων καὶ ἴσως ἐνὸς ἀραουκαροξύλου.

Πολλοὶ ἐκ τῶν μελετητῶν τῶν ἀπολιθωμάτων τούτων, ἔγραψαν σχετικὰς μελέτας, καὶ πρῶτος ὁ De Launay ἔφερεν εἰς δημοσιότητα εἰς τὸν ἔξω κόσμον, τὸν ἐπιστημονικὸν τοῦτον θησαυρὸν, μὲ τὸν τίτλον «τὸ μαρμαρωμένο δάσος τῆς πατρίδος τῆς Σαπφούς». Ἐν τούτοις μόνον πολὺ ἀργότερον, κατὰ τὸ 1932, ὁ καθηγητὴς Ἰ. Λάσκαρης, ὑπέβαλεν ἔκθεσιν σχετικὴν εἰς τὸ ὑπουργεῖον Παιδείας, πλὴν καὶ αἱ μελέται αὐταὶ δὲν ἐκίνησαν τὸ ἐνδιαφέρον, καὶ οὕτω ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἀπολιθωμένων ἐλησμονήθη καὶ μόνον εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς νήσου παραμένον γνωστά, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὸ ἀντικρῦζον μὲ ἀδιαφορίαν, ὡς πρᾶγμα ἀπολύτως φυσιολογικόν.

Ὅποτε, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1955, ἀποπειρᾶται ἐκδρομὴν εἰς τὴν «Ἀπολιθωμένην» ὁ Ὁρειβατικὸς Ὁμιλος Μυτιλήνης, ὅστις καὶ ἀποστέλει φωτογραφίας σχετικὰς εἰς Ἀθήνας, μὲ σκοπὸν νὰ ἐλκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμόδιων. Καὶ οἱ μὲν ἀρμόδιοι δὲν συνεκινήθησαν καὶ πάλιν· ἀλλὰ ἐκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα εὐρισκομένου Ἑλληνοαμερικανοῦ γεωλόγου Δημ. Μεντελοπούλου, ὁ ὁποῖος ἐλθὼν εἰς Σίγριον παρέμεινεν ἐπὶ μακρόν, λαμβάνων φωτογραφίας καὶ ἀσχολούμενος περὶ τὰ ἀπολιθωμένα. Μετὰ δὲ τὴν εἰς Ἀμερικὴν ἐπάνοδόν του, ἐδημοσίευσεν ἄρθρα εἰκονογραφημένα περὶ τῶν νεκρῶν δένδρων τῆς Λέσβου. Κατὰ συνέπειαν ὁ περιοδικὸς ἐκεῖσε τύπος ἐνδιεφέρθη, τὸ δὲ παγκοσμίως ἔγκυρον περιοδικὸν «Laif», ἐξαπέστειλεν εἰδικὸν συνεργεῖον διὰ τὴν φωτογράφησιν τῶν ἀπολιθωμένων· ἀνέθηκε δὲ τὴν μελέτην τοῦ μοναδικοῦ φαινομένου εἰς ἀπεσταλμένον του, τὸν Ἐν Παρισίοις Γερμανὸν καθηγητὴν τῆς παλαιοδοτανικῆς R. Krausel. Ὁ τελευταῖος οὗτος, ἐπεσκέφη τὴν περιοχὴν τῶν ἀπολιθωμένων φυτῶν ἐν Λέσβῳ μελετήσας ταύτην. Σχεδὸν δὲ ταυτοχρόνως, προσήλθε καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς γεωλογίας τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν Γ. Βορρέαδης, ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Γεωλογικοῦ Ἰνστιτούτου, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τῆς μελέτης τοῦ φαινομένου δηλαδὴ τῶν ἀπολιθωμάτων τῆς Λέσβου. Τέλος, κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1957, πλὴν τόσων ἄλλων ἐπιστημόνων, ἐπεσκέφησαν τὴν

περιοχήν τῶν ἀπολιθωμένων δένδρων ὁ διευθυντὴς καὶ ὁ ὑποδιευθυντὴς τῆς Γεωφυσικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἀμερικῆς, ἥτις, ὡς γνωστόν, ἐκδίδει τὴν παγκοσμίου κύρους γεωφυσικὴν ἐπιθεώρησιν «Geographical Magazine». Οὗτοι μετὰ συνεργείου, ἔλαβον πλῆθος φωτογραφιῶν καὶ κινηματογραφικὰ φιλμς τῶν ἀπολιθωμένων δένδρων.

Ἐπὶ τούτου τοῦ ζητήματος καὶ σχετικὰ μὲ τὴν ἡλικίαν τῶν ἀπολιθωμένων, αἱ γνώμαι τῶν ἀνωτέρω ἐπιστημόνων διχάζονται. Ὁ Γάλλος De Launay, ἀνάγει αὐτὰ εἰς τὴν πλειόκαινον περίοδον, πρὸ 15 - 20 ἑκατομμ. ἐτῶν· ὁ δὲ Ἕλληνας Βορρεάδης, εἰς τὴν πλειστόκαινον, πρὸ 500.000 - 1.000.000 ἐτῶν. Ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἕλληνα ἐπιστήμονα παρουσιάζει ὁ Γερμανὸς Krausel, ὅστις τὰ ἀνάγει καὶ αὐτός, ὡς ὁ Γάλλος ἐπιστήμων, εἰς τὴν πλειόκαινον περίοδον. Ἐπιλέγει ἀκόμη, ὅτι παλαιότερα δένδρα ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἀφρικὴν (350 ἑκατομμ. ἐτῶν), χωρὶς νὰ εἶναι ὅμως οὔτε τόσο μεγάλα οὔτε τόσο καλῶς διατηρούμενα. Ὁ Krausel τονίζει ἐπίσης, ὅτι τὰ ἀπολιθωμένα τῆς Λέσβου ἦσαν τροπικὰ δένδρα, τὰ πλεῖστα δὲ τούτων, τοῦ εἴδους Sequoia (Σεκούϊα). Τέλος, ὁ Ἀμερικανὸς Mental, μᾶς καθιστᾷ γνωστόν ὅτι παρόμοια πετρωμένα δένδρα ὑπάρχουν μόνον εἰς τὴν Ἀριζόνα, μεγέθους ὅμως μικροτέρου, χρωματισμῶν ὠχροτέρων καὶ στιλπνότητος κατωτέρας. Κατὰ συνέπειαν ἢ ἀνακάλυψις των ἐνέχει μεγάλην σπουδαιότητα.

Ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους, κατὰ σύμφωνον γνώμην τῶν γεωλόγων, ἐξάγεται ὅτι ἡ νῆσος Λέσβος εἶναι ἡ πλέον ἠφαιστειογενὴς περιοχή τοῦ Αἰγαίου. τὸ δὲ ἡμισυ καὶ πλέον τῆς ἐπιφανείας τῆς, εἶναι ἠφαιστειακῆς προελεύσεως. Τρομακτικῆς βιαιότητος ἀναταραχαὶ τοῦ ὑπεδάφους τῆς ἔλαβον χώραν εἰς τοὺς παναρχαίους χρόνους· τὰ γεωλογικὰ στρώματα ἔχουσι διαδοχικῶς ἀναταραχθῆ, ἀναχωσθῆ καὶ συμπιεσθῆ· καθιζήσεις καὶ προσχώσεις, κατὰ διαφόρους γεωλογικὰς ἐποχάς, ἔχουσι ἀλλάξει ἄρδην τὴν σύστασιν καὶ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους.

Εἶναι γνωστόν εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους, ὅτι ὁ ἀνώμαλος βυθὸς τοῦ Αἰγαίου, ἀναμοχλεύεται καὶ δονεῖται ἀκατάπαυστα διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ἔχομεν παραδόξους ἐκδηλώσεις τῆς ἀκαταλύτου δυνάμεως τοῦ καταποντισμένου Ἐγκέλαδου. Ἡ ἀφύπνισις τοῦ ὑποβρυχίου κρατῆρος τῆς Σαντορίνης τῷ 1864, αἱ ἀναπάσεις τῶν σις τοῦ ὑποβρυχίου κρατῆρος τῆς Σαντορίνης τῷ 1864, αἱ ἀναπλάσεις τῶν κυκλαδικῶν βυθῶν μὲ τὴν αἰφνιδίαν ἐξέμεσιν τῆς νησίδος «Ἀφρόεσσα», ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ τῶν κυμάτων τοῦ νησιδρίου τῆς «Παλαιᾶς - Καυμένης», ἡ ἀνάδυσις τῆς νησοπούλας τοῦ «Ἁγίου Γεωργίου», ὁ καταποντισμὸς τῆς Νέας - Θηρεσίας καὶ τῆς «Ἀφροέσσης», τὸ καταπλακωμένον ἀπὸ τὰς ἐπαλληλοῦς προσχώσεις «νεκροταφεῖον τῶν ἐλεφάντων», τὸ ἀποκαλυφθέν, τῆς Σάμου, καὶ ἄλλα ὅμοια φαινόμενα. Καὶ ὡς φαίνεται, τὰ νησιά μας — αἱ κορυφαὶ δηλαδὴ τῶν βουνῶν τῆς παμπαλαιᾶς Αἰγαίτιδος ἠείρου — πρέπει νὰ εἶναι ἡ χώρα τῶν παραδόξων, καὶ τοῦτο χωρὶς ὑπερβολῆν. Ἐνδεικτικὸν εἶναι καὶ τὸ λεχθὲν ὑπὸ Γερμανοῦ γεωλόγου, ἐφέδρου ἀξιωματικοῦ κατὰ τὴν κατοχὴν ἐν Μυτιλήνῃ, ὅστις, εἰς στενὸν κύκλον ἐν ἡ ἐφιλοξενίτο οἰκίᾳ, κατετάραξε τὴν σεβαστὴν οἰκοδόσποιον μὲ τὴν ἀπροσδόκητον παρατήρησιν του : «οἱ κίνδυνοι τοῦ πολέμου, Κυρία μου, εἶναι τίποτε ἐμπρὸς εἰς τοὺς φυσικοὺς κινδύνους ποὺ δὲν ὑποπτεύσθε κἄν. Ὁφείλω νὰ εἶπω ὅτι

τὸ νησί σας, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν εἰδικῶν γεωλογικῶν φαινομένων, τῶν ὁποίων ἡ ἐξήγησις δὲν εἶναι τοῦ παρόντος, ἐπικρέμαται ὡς ὑπερφυσικὸς ἀμανίτης ἐπὶ πετρώδους μίσχου, κλονιζόμενον καὶ κινδυνεύον νὰ ἀποκοπῆ καὶ καταποντισθῆ ἐν τῇ λεκάνῃ τούτου τοῦ ἰδιορρύθμου Αἰγαίου, ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν».

Μὲ τὸ ἀνάλογον πρῖσμα τῆς ἐπιστήμης, πρέπει νὰ ἴδωμεν καὶ τὸ παράδοξον τοῦ γεωλογικοῦ φαινομένου τῆς ἀπολιθώσεως τοῦ Δάσου τῆς «Ἀπολιθωμένης», ὡς καὶ τὴν φύσιν καὶ σύστασιν τοῦ ὑπεδάφους ὀλοκλήρου τῆς Λέσβου. Εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ λεσβιακοῦ ὑπεδάφους εὐρίσκεται καὶ ὀρυκτὸς πλοῦτος ἀνεκμετάλλευτος. Πάντως μὲ τοιαύτην γεωλογικὴν σύστασιν, εἶναι βεβαία ἡ ὑπαρξίς μεταλλικῶν κοιτασμάτων. Ἐγένετο ἤδη ἡ διαπίστωσις τῆς ὑπάρξεως λιγνιτῶν ὑπὸ τὰ στρώματα τῶν ἡφαιστειογενῶν τόφφων. Μαγγάνιον ἐξωρύχθη ἤδη εἰς Πλωμάριον, περὶ τοὺς 800 τόνους. Εἰς διαφόρους τοποθεσίας τῆς νήσου ὑφίστανται στρώματα μαρμάρου 4 — 5 μέτρων. Εἰς τὰ Παλαιὰ Θέρμα, τὴν Ἐφταλοῦ καὶ τὸ Ἀκράσιον, ἐμφανίζεται ἐντὸς ρωγμῶν χαλκός. Διεπιστώθησαν ἐπίσης, ἐνθαρρυντικὰ κοιτάσματα χρωμιτῶν. Τὸ χρώμιον δὲ μόνον, δύναται νὰ δημιουργήσῃ οἰκονομικὸν κεφάλαιον διὰ τὴν Λέσβον. Πάντως ὁ καθηγητὴς Βορρεάδης ὁμολογεῖ ὅτι ἐγένοντο ἔρευναι, ἐπὶ τοῦ ὀρυκτοῦ πλοῦτου τῆς νήσου, μᾶλλον βεβιασμένοι. Ἡ Ἐνωσις Δήμων καὶ Κοινοτήτων ποῦ παρεκάλεσε τὸν Βορρεάδην νὰ ἐρευνήσῃ, πρέπει, τὸ καθ' ἡμᾶς, νὰ ἐπιμείνῃ παρὰ τῷ Γεωλογικῷ Ἰνστιτούτῳ, ὅπως τὸ ἴδρυμα τοῦτο διενεργήσῃ σοβαράς, διὰ συνεργεῖου πλήρους καὶ εἰδικῶς ἐντεταλμένου, ἐρέυνας ἐπὶ τῶν κοιτασμάτων τοῦ ὀρυκτοῦ πλοῦτου τῆς Λέσβου.

Τὰ ἀνωτέρω διὰ τὴν γενικὴν γεωλογικὴν σύστασιν τοῦ ὑπεδάφους τῆς νήσου μας. Ὅσον ἀφορᾷ δέ, διὰ τὰ ἀπολιθωμένα, ταῦτα εὐρίσκονται κυρίως εἰς δύο περιοχὰς τῆς νήσου. Εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Ἐρεσσοῦ καὶ κυρίως εἰς τὴν κοιλάδα τῆς «Χαμανδρούλας» καὶ κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ Τσιχλιώτας καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Σιγρίου καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ νησιδρίου τοῦ Σιγρίου καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Σίγρι. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἀπολιθωμένοι κορμοὶ καὶ εἰς τοὺς γηλόφους τοῦ χώριου Χύδηρα καθὼς καὶ εἰς τὰ περὶχωρα τοῦ Λισβορίου. Οὕτω ἡ δεσποτεία τῆς ἀπολιθωμένης φυτικῆς ζωῆς, ἐπεκτείνεται ἀνὰ ὀλόκληρον τὸ τμήμα τοῦτο τῆς Λέσβου.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς νήσου εἰς ὃ εὐρίσκονται τὰ ἀπολιθωμένα, εἶναι τὸ πλέον ἡφαιστειογενές. Εἰς τὸν αἰχμηρὸν καὶ ἄγονον αὐτὸν χώρον τὸν κατοικούμενον ὑπὸ ὄφρων καὶ σαυρῶν, κεῖνται νεκροί, καλυπτόμενοι ὑπὸ σκίνων, καμουφλαρισμένοι ὑπὸ τὰ σκληρὰ ἀγριόχορτα — τὴν μόνην ὑφισταμένην βλάστησιν, — βυθισμένοι εἰς τὴν γαλήνην αἰώνων ὀλοκλήρων, οἱ κρυσταλλωμένοι κορμοὶ τῆς παμπάλαιας ἐκείσε δενδρώδους βλαστήσεως. Κορμοὶ περιμέτρου 9,80 μέτρων, θραύσματα τούτων ὕψους 2,50 καὶ 6 καὶ 8,50 καὶ 10 μέτρων, ἀποκόμματα κλάδων 10 μέτρων, φυτὰ πετρωμένα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν φυσικῶν φαινομένων. Καὶ ἀκόμη οἱ λίθινοι αὐτοὶ κορμοί, εὔρηνται ἐξηπλωμένοι καὶ ἐντὸς τῆς θαλάσσης, πέραν τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς νησίδος τοῦ Σιγρίου. Ἐπὶ τῆς νησίδος ταύτης, εἶναι ἐριμμένοι σωρηδόν, οἱ μὲν ἐπὶ τῶν δέ, εἰς θανάσιμον ἐναγκαλισμόν, πλήθος κορμοὶ

παναρχαίας βλαστήσεως, με εϋδιακρίτους ἐπ' αὐτῶν τοὺς ἀπεξηραμένους φλοιούς των, τὰς θραυσθείσας ἴνας των, τὰς διαίως ἀποκοπείσας ρίζας των καὶ τοὺς κλάδους.

Ἄλλοι πάλιν ὀρθοῦνται, ὑπερφυσικοί, ἀσάλευτοι, παγωμένοι· εἶναι ὁ κόσμος τῆς νεκρᾶς ὕλης. Ἐπενδεδυμένοι τὸ παγερὸν παρίβλημά των, οἱ ἀπολιθωμένοι γίγαντες, εἰρνεύονται τὴν πάροδον τῶν αἰῶνων. Ζωηροὶ χρωματισμοὶ ἰριδίζουν ἐπ' αὐτῶν. Τὸ κίτρινον συνδυάζεται μετὰ τὸ φαειόχρουν, τὸ οὐρανόχρουν περιπτύσσεται τὸ λευκόν, τὸ πράσινον ὀργιάζει εἰς ὅλας του τὰς ἀποχρώσεις, ἐνῶ τὸ κόκκινον παρακάθηται εἰς τὸ μαῦρον τὸ ἀπομιμούμενον πολῦτιμον ἔβενον. Ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἀποστίλβουν ὡς κρύσταλλα· καὶ ἀντανακλοῦν, ὡς στιλπναὶ ἐπιφάνειαι κατόπτρων, χρωματισμοὺς ἀλλοκότους, ἀπιθάνους, μοναδικούς.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς ὑδροθερμικῆς ἐνεργείας, ἢ προκαλέσασα τὴν ἀπολίθωσιν τῶν κορμῶν διὰ τῆς μετατροπῆς τῆς ὕλης εἰς ἀνόργανον, τὰ ὀξεῖδια καὶ τὰ διάφορα ἐν διαλύσει μεταλλικὰ ἄλατα, ἐπέφερον παραδόξους ἀλλοιώσεις εἰς τοὺς φυσικοὺς χρωματισμοὺς των. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἔγραψε κάποιος τὴν ὠραίαν αὐτὴν ἀποστροφὴν· «οἱ χρωματισμοί; Ἐδῶ σταματᾷ πραγματικὰ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φύση πάνω στὸ μεγάλο τῆς παροξυσμό, ἂν ἀφῆρσε ἀπ' αὐτὰ τὴ ζωὴ, ὅμως τὰ ἔκανε ἀθάνατα δίδοντας τα τέτοιους χρωματισμοὺς ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ τοὺς περιγράψῃ λογοτέχνης ἢ χρωστήρας ζωγράφου. Ἀνακατώνονται κατὰ τέτοιο τρόπο τὰ χρώματα καὶ κατὰ τέτοια διάταξη, ποὺ ὄχι μονάχα τοῦ ἐνὸς δένδρου δὲν μοιάζουν μετὰ τοῦ ἄλλου, ἀλλ' οὔτε καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ δένδρου. Οἱ ἀποχρώσεις τοῦ μαύρου εἶναι ἀμέτρητες, τοῦ πράσινου ἀκατανόμαστες, τοῦ καφέ δυσκολοξεχώριστες, τοῦ σταχτιοῦ, τοῦ κίτρινου, τοῦ σκούρου μπλέ, τοῦ ρόζ, τοῦ μενεξεδιοῦ, τοῦ φιλντισένιου, μὰ καὶ τόσων ἄλλων, συμπλέκονται κατὰ ἓνα τρόπο ἀξεδιάλυτο, ποὺ εἶναι ἀδύνατο πολλὰς φορὲς νὰ πῆ κανεὶς ποια χρώματα ἔχει καὶ ἓνα μικρὸ κομματάκι. Ἡ στιλπνότης σὲ μερικὰ εἶναι τέτοια ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ καθρεπτισθῆ στὴν κομμένη λεία τους ἐπιφάνεια». [Ἀπόσπασμα ἀπὸ τρίπτυχο ἔκδοσις, τῆς Ἑλληνικῆς Περιηγητικῆς Λέσχης Μυτιλήνης 1956, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπισκεφθῆτε τὸ Μαρμαρωμένον Δάσος τῆς Λέσβου»].

Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι διὰ νὰ ἀξιοποιηθῆ τὸ «Μαρμαρωμένον Δάσος» τῆς Λέσβου καὶ ἀποδώσῃ τοὺς ἀναμενομένους καρπούς του, ἀπὸ τουριστικῆς πλευρᾶς, πρωταρχικὸν εἶναι νὰ ὑφίσταται ὁ τρόπος μεταβάσεως εἰς αὐτό. Πρὸς τοῦτο, θὰ ἦτο ἐποικοδομητικόν, νὰ δημιουργηθῆ δρόμος — μεταξὺ τῆς τοποθεσίας «Χαμαινδρούλα» καὶ κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ «Τσιχλιώτας», ὅπου ἐντὸς τῶν χαραδρῶν καὶ τῶν προσχώσεων, κατὰ τὴν δυναμένην νὰ ἐπινοασθῆ καθ' αὐτὸ «νεκρὰν κοιλάδα», κείνται τὰ πλεῖστα τῶν πετρωμένων δένδρων—ὅστις δρόμος νὰ ἐνούται μετὰ τὴν πρὸς Σίγριον ὑφισταμένην ἀμαξιτὴν, εἰς τὸ 87ον χλμ. αὐτῆς. Σημειώτεον ὅτι τὴν γνώμην ταύτην ἐκφέρει καὶ ὁ ἴδιος ὁ καθηγητὴς Βορρεάδης, ὅστις καὶ προσωπικῶς μετὰ τὴν μετέδωσεν, κατὰ ἐπιτόπιον συζήτησίν μας. Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ ὅτι, ἂν καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως ὁ καθηγητὴς λαμβάνῃ θέσιν ἔναντι τῶν «ἀπολιθωμένων» διστακτικὴν, θεσπίσας ὅτι ἡ ἀνακάλυψις του ἐπιστημονικῶς δὲν πα-

ρουσιάζει ἕτερόν τι ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὴν διαφώτισιν μιᾶς «γεωλογικῆς λεπτομερείας εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου», ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τουρισμοῦ καὶ ὠφελημάτων, τονίζει τὸ τεράστιον ἐνδιαφέρον ποῦ παρουσιάζουν καὶ μᾶς συμβουλεύει μὲ ἰδιαιτέραν θέρμην, μὲ τὸ πῶς νὰ ἀξιοποιήσωμεν καὶ διαχειρισθῶμεν τὰ τῆς μοναδικῆς ἀνὰ τὸν κόσμον πλέον ὑποθέσεως ταύτης.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Ἑρεσσός, καλῶς σταθμίσασα τὰ ὠφέλη τὰ ἐκ τῆς τουριστικῆς κινήσεως, λόγῳ τῶν ἀπολιθωμένων, μέλλοντα νὰ προέλθουν, ἐπιδίδεται δραστηρίως καὶ ἐσπευσμένως εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῆς ὁδοῦ Ἑρεσσού - Χαμανδρούλας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὁδὸς Καλλονῆ - Σίγριον δέον νὰ ἐπισκευασθῆ καὶ ἰδίως τὸ μεταξύ Ἀντίσσης - Σιγρίου τμήμα αὐτῆς, ὅπερ θεωρεῖται ἐκ τῶν πλέον κατεστραμμένων τῆς νήσου, οὕτως ὥστε νὰ κριθῆται προβληματικὴ ἢ διέλευσις λεωφορείου ἄνευ ἀνατροπῆς αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν ἀρμόδιοι ἀδρανοῦν τόσον εἰς τὴν κατασκευὴν ὁδοῦ παρουσιαζούσης ἀσφάλειαν, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀξιοποίησιν τῶν «ἀπολιθωμένων», καὶ μόνον οἱ ξένοι ἐπιδεικνύουν ἀμέριστον τὸ ἐνδιαφέρον των διὰ τὸ ἕκτακτον τοῦτο φαινόμενον τῶν ἀπολιθωμένων δένδρων τῆς Λέσβου. Παράδειγμα τὸ πρόσφατον, τοῦ Ἑλληνοαμερικανοῦ James Mantel. Οὗτος, παρέμεινεν εἰς Σίγριον ἐπιμόνως καὶ κατηνάλωσεν 9 μῆνας ὅλους, μελετῶν, ἐρευνῶν καὶ φωτογραφίζων τὴν περιοχὴν τῶν ἀπολιθωμένων. Καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ἀμερικὴν ἔστειλε στολὰς διὰ τὸν φύλακα τῶν ἀπολιθωμένων, 20 ἄλλας διὰ τοὺς τελειοφοίτους τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Σιγρίου, καὶ ἐπὶ πλέον ἠγόρασε καὶ ἐδώρησεν οἰκόπεδον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ χωρίου, μεταβληθὲν ὑπὸ τῆς προοδευτικῆς Κοινότητος εἰς Δημοτικὸν κήπον. Ἡ δὲ Κοινότης, εὐγνωμονοῦσα διὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀνδρός, τὸν ἀνεκήρυξε «δωρητὴν» καὶ τὸν ἔγραψεν ὡς «ἐπίτιμον δημότην».

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ φύλακος τῶν ἀπολιθωμένων, οφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐπιβάλλεται συστηματικὴ φύλαξις, περιφραξις, περισυλλογὴ καὶ φροντίς τῶν πετρωμένων δένδρων, δεδομένου ὅτι τὰ ἀπολιθωμένα κινδυνεύουν τὴν φορὰν ταύτην ἀπὸ τοὺς θαυμαστάς των. Ὁρθῶς ἐπρότεινεν ὁ κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1957 ἐπισκεφθεὶς τὸ Σίγριον καὶ τὴν Ἑρεσσόν, καθηγητῆς Ἀντ. Χριστομάνος, τῆς Βιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, ἀντιπρόσωπος τοῦ βιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Μονακῶ καὶ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑταιρείας Ὠκεανογραφικῶν μελετῶν, εἰς ἔκθεσιν κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Ἀθήνας, ὅπως τὰ ἀπολιθωμένα φωτογραφηθῶν καὶ ὅπως ὅλοι οἱ κορμοὶ — ἂν καὶ δαπανηρῶν — συγκεντρωθῶν εἰς ἓνα περιφραγμένον χῶρον, κατὰ προτίμησιν εἰς τὴν νησίδα τοῦ Σιγρίου ὅπου καὶ θὰ φυλάσσωνται εὐχερῶς. Ὁ καθηγητῆς ἐξέφρασε τὴν γνώμην ταύτην, διότι κάθε ἐκδρομεὺς καὶ τουρίστας καὶ διερχόμενος ἐκ τῆς «Ἀπολιθωμένης» ἢ ἐκ τῆς νησίδος τοῦ Σιγρίου, καταβάλλουν προσπάθειάς ἐν κρυπτῷ καὶ φανερῷ καὶ παντοίῳ τῷ τρόπῳ, ἀποσπάσεως καὶ συναπολομίσεως πετρωμένων τμημάτων. Ὁ σκοπὸς βέβαια, δὲν εἶναι ἡ κακὴ προαίρεσις, ὅσον ἡ ἰδιαιτέρα ἀνάμνησις — τὸ ἰδιότροπον Souvenir —, ἀλλὰ ἡ κατάληξις εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ τὴν φθοράν. Ὁ ἀνωτέρω καθηγητῆς, εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸ «Βῆμα», ἐπρότεινε μάλιστα ὅπως τὰ ἐπὶ τῆς γῆς κείμενα μικρὰ τεμάχια ἀπολιθωμένων κορμῶν, συλλε-

γούν και πωλούνται ὑπὸ τῶν φυλάκων, ἀντὶ μικροῦ τιμήματος, εἰς τοὺς ξένους, «τὸ ὅποῖον ὅμως θὰ ἦτο ἐν τῷ συνόλῳ του ἀρκετὸν νὰ τοποθετηθοῦν πινακίδες καὶ νὰ περιφραχθοῦν τοῦλάχιστον τὰ μεγάλα ἀπολιθωμένα δένδρα». Πρᾶγμα ποῦ καθ' ἡμᾶς θὰ ὠδήγει εἰς τὴν φθορὰν καὶ ἀρπαγὴν τῶν πετρωμένων δένδρων, διὰ τῆς μεθόδου πωλήσεώς των «καθ' ὑπέρβασιν»!

Ἡ θεραπεία τοῦ ἀτόπου τούτου, ἐγκτεται οὐ μόνον εἰς τὴν καλὴν φύλαξιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ τοπικοῦ τύπου πειθῶ, περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἐξαφανιζομένου καὶ φθειρομένου, ὡς καὶ τὸ σπάνιον καὶ μοναδικὸν δώρημα τῆς ἰδιοτροπίας τῆς Φύσεως πρὸς τὸν Τόπον μας. Τούτου δέ, πρέπει ἡμεῖς νὰ καταστῶμεν θεματοφύλακες καὶ ὄχι ἄρπαγες ἀτομισταί, ὡς φιλοπρόοδοι καὶ ἐξελειγμένοι Λέσθιοι. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς σκοποὺς, χρειάζεται σύστημα καὶ ὄχι προχειρολογία. Ὅχι μόνον καλοὶ φύλακες καὶ εὐσυνειδητοί, ἀλλὰ καὶ κατατοπισμένοι καὶ μορφωμένοι ὄδηγοὶ τῶν ξένων. Ἐφ' ὅσον δὲ ἐκ τῶν ἄνω, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναμένωμεν θετικὴν βοήθειαν, μόνη ἐλπίς μᾶς μένει ἡ διακυβέρνησις καὶ διευθέτησις τοῦ ζητήματος τῶν «ἀπολιθωμένων» ὑπὸ τῆς Ἐνώσεως Δήμων καὶ Κοινοτήτων μας. Εἶναι δὲ εἰς ὅλους γνωστὸν ὅτι ἡ εὐρωστος αὐτῆ δευτερογενῆς Ὀργάνωσις ἐν Λέσβῳ, δίδει καθημερινῶς ὑγιεῖς ἀποδείξεις πρωτοποριακῶν Ἔργων αὐτῆς.

Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἡ ὑπόθεσις τῶν «ἀπολιθωμένων τῆς Λέσβου», ὑπὸ ἄποψιν ἀξιοποίησεως γενικῶς, δὲν πρέπει οὐδαμῶς νὰ ἐπιβραδύνηται καὶ νὰ καθυστερήται. Ἡ σχετικὴ προώθησις ἐπιβάλλεται ὑπὸ πάντων τῶν παραγόντων καὶ τῶν λοιπῶν συντελεστῶν. Δὲν εἶναι ἀρκετὸν τὸ ὅτι «ἀπεκαλύφθη» σήμερον, τὸ ἀνευρεθὲν κατὰ τὸ 1887 «Νεκρὸν Δάσος τῆς πατρίδος τῆς Σαπφούς» ὑπὸ τοῦ De Launay. Δέον νὰ ἀνακαλυφθοῦν καὶ οἱ κατάλληλοι τρόποι διαχειρίσεώς του, ἵνα ἐκφρασθῶμεν οὕτω. Ἐὰν ἡ Φύσις, ἐν τῇ ἰδιότητι φαντασίᾳ της, διανοήθη νὰ προκίση — ὅπως τὴν ἀμερικανικὴν Ἀριζόνα καὶ τὴν Ἀφρικανικὴν Ζούγκλαν — καὶ τὴν ἰδικὴν μας Λέσβον, μὲ τὸ σπανιώτερον εἶδος τῶν ἀπολιθωμάτων, προκαλοῦντων τὸ ἐπιστημονικὸν ἀλλὰ καὶ τὸ παγκόσμιον ἐνδιαφέρον, εἰς ἡμᾶς ἐναπόκειται ἡ καθολικὴ ἀξιοποίησις των. Καὶ ἡ ὑπόθεσις τῆς «Ἀπολιθωμένης» τῆς Λέσβου, δὲν περιμένει. Εἶναι, ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, ὅπως ἔλεγον καὶ οἱ πρόγονοί μας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἐκ τῶν προεκτεθέντων, ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Λέσβος ἔχουσα τουριστικὰ προσόντα πλείστα, περικλείουσα θησαυροὺς ἀποκρύφους, ἐκθέτουσα δαψιλῶς ἄλλους φανεροὺς θησαυροὺς εἰς ἀτελείωτον σειρὰν, προικισμένη μὲ σπατάλην ἀπὸ τὴν φύσιν - ἔχει ὅλας τὰς δυνατότητας ν' ἀναπτύξη καὶ ἐδραιώση, ἰσχυράν, μόνιμον καὶ διακρινομένην τουριστικὴν κίνησιν.

Ἡ νῆσος τῆς Λέσβου, περιβαλλομένη ἀπὸ τὸ γαλανὸν κρύσταλλον τοῦ Αἰγαίου, μὲ τοὺς ψαράδες καὶ τοὺς ναύτας της, ἔχει ἀφιερωμένας τὰς μαγευτικὰς ἀκτὰς της ἀπὸ τοῦ ἔκπαλαι εἰς τοὺς Τρίτωνας τῶν βυθῶν, εἰς τὸν Πρωτέα καὶ εἰς τὰς Νηρηίδας τῶν ἀφρών. Εἰς δὲ τὰ ἐνδότερά της, καταποντι-

σμένη μέσα εις τὸ πράσινον τῶν ὠραίων δασῶν της, με τοὺς κυνηγούς της καὶ τὰς ὀρτυγοτρόφους πλαγιάς της, λατρεύει τὴν ἐλαφηβόλον Ἄρτεμιν καὶ τοὺς σημερινούς ἁγίους, Γεώργιον τῶν Κυνηγῶν - τῆς Κρατήγου, καὶ ἄγην - Γιάννη τοῦ «Ρουσέλλη».

Ἡ «Χρυσὴ Νήσος» τοῦ Αἰγαίου, με τὴν δέσμη τῶν ὑδρομεταλλικῶν πηγῶν της, ἐξ ὧν ἀναβλύζουν τὰ ἱαματικὰ νερὰ πάσης κατηγορίας, τὰς θερμὰς, τοὺς λουμένους καὶ τοὺς παραθεριστάς της, προσφέρει εἰς πάντας τὰ ὀνομαστὰ Ἀσκληπιεῖα της καὶ ἀναθέτει τὴν Στῆλην τῆς Ἑγείας - «Ἄρτεμιδι τῆς Θερμίας» πάντοτε, καὶ τὴν Σιλωάμειον Κολυμβήθραν σήμερον τῆς Ἁγίας Ἑλένης.

Ἡ «Νύμφη τοῦ Αἰγαίου», κατέχουσα μακραιῶνα ἱστορίαν καὶ πολιτισμὸν ζηλευτόν, ἀναδείξασα πρωτοπόρον ἄνθρωπον ἐν παντὶ καὶ πάντοτε, ἐγκολποθεῖσα ἓνα Ὀρφέα καὶ γεννήσασα μίαν Σαπφῶν, ἀναδειχθεῖσα ὡς πατρὶς τῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ γενομένη τὸ καταφύγιον τῆς Μουσικῆς καὶ τῶν Τεχνῶν, ἀκόμη ἐκθρέψασα πλειάδα σοφῶν καὶ πνευματικῶν ἀνθρώπων, καθὼς καὶ ἓνα Βερναρδάκη καὶ τὸν Ἀργύρη Ἑφταλιώτη, δικαίως ἐπαίρεται καὶ ἀξιοὶ νὰ τὴν προσέξουν, κατὰ καθῆκον καὶ καθ' ὑποχρέωσιν καὶ οὐχὶ κατ' ἐπιείκειαν, οἱ ἀρμόδιοι.

Ἡ «Πρωτεύουσα τοῦ Βορείου Αἰγαίου», ἡ διαφυλάξασα ἀπὸ μυρίων χρόνων, τὸ μοναδικόν, ἀνὰ τὰς ἐξ ἡπείρους, «πετρωμένον δάσος» της, προβαίνει ἤδη, με τὰ περιορισμένα ἰδικά της μέσα, εἰς τὴν συστηματικὴν προβολὴν ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν καὶ ἐρειπίων, τὰ ὅποια κάποτε ἐτίμησε με τὸν θαυμασμόν του αὐτὸς ὁ Μέγας Πομπήιος. Τὸ περίφημον ρωμαϊκὸν ὑδραγωγεῖον με τὰς αἰωνοβίους ἀψίδας του, τὰς μεγαλοπρεπεῖς «καμάρες», ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἡ ἀναστήλωσις τοῦ περιδλέπτου Θεάτρου τῆς Σαπφούς με τὴν ἐκθαμβωτικὴν ἔκθεσιν τῶν κειμηλίων τῆς Προθήκης τοῦ Μουσείου τῆς Μυτιλήνης, ἀφήνουν ἐκθαμβὸν τὸν παρατηρητὴν καὶ τὸν Τουρίσταν.

Σύγχρονος λογοτέχνης, ἔγραψε διὰ τὸ λέσβιον τοπίον καὶ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τοῦ νησιοῦ αὐτοῦ :

«Ἡ Λέσθος δὲν εἶναι νησί. Εἶναι ἓνας πλεούμενος κῆπος, εἶναι ἓνα μαγικὸ περιβόλι γεμάτο χρώματα χαρούμενα καὶ χυμώδη φρούτα ποὺ ἀρμενίζει στὴν πιὸ γαλάζια θάλασσα τοῦ κόσμου, ἀνάμεσα Ἑλλάδα καὶ Ἀνατολή».

Νὰ σημειώσωμεν, ἐν τέλει, ὅτι τὰ τουριστικὰ προσόντα τῆς Νήσου, δὲν εἶναι μόνον τὰ ἐκτεθέντα. Ἐν τῇ ἐρεύνῃ, ἀνευρίσκομεν πολλὰ ἄλλα, ἴσως ἐξ ἴσου ἀξιοπρόσεκτα, ἂν ὄχι τόσον γνωστὰ εἰς τὸν πολὺν κόσμον. Τὸ κατ' ἐμέ, ἀπλῶς, εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς παρουσίας μελέτης, προσεπάθησα νὰ σκιαγραφήσω τὴν ἐμπράγατον τουριστικὴν κατάστασιν τῆς Λέσθου.

ΜΕΡΟΣ Γ'

Ο ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ
ΜΕΣΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Αί εἰς τὸ Μέρος Β΄ τῆς παρουσίης, περιλαμβανόμεναι πηγαὶ ἀναπτύξεως τοῦ τουρισμοῦ ἐν τῇ νήσῳ καὶ πλείσται ἄλλαι, ἀποτελοῦν βεβαίως τὴν βάσιν ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ ἐδραιωθῇ ἡ ὅλη τουριστικὴ ἀνάπτυξις τῆς Λέσβου. Διὰ τὴν ἀξιοποίησιν ὅμως αὐτῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἰκανότητος πρὸς θεμελίωσιν τουριστικῆς κινήσεως ἐπὶ σταθερῶν βάσεων, εἶναι ἀναγκαία καὶ ἡ δημιουργία παραγόντων οἵτινες εὐνοοῦν τὴν τουριστικὴν ἐξέλιξιν τῆς νήσου· ἄνευ τῶν ὁποίων παραγόντων, μὲ ὅσαδῆποτε τουριστικὰ προσόντα καὶ ἂν εἶναι προικισμένη ἡ νήσος, εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀξιοποίησις αὐτῶν, ἡ ἀνάπτυξις τουριστικῆς κινήσεως καὶ γενικῶς ἡ εὐημερία τοῦ πληθυσμοῦ, ὅση βέβαια ἐπὶ τοῦ Τουρισμοῦ ἐρείδεται.

Ὡς ἐκ τούτου καθίσταται ἀπαραίτητον ὅπως, ἐν συμφωνίᾳ μὲ τὴν διατήρησιν, διαφύλαξιν καὶ εὐπρεπισμὸν τῶν ἀρχαιοτήτων, τῶν φυσικῶν καλλολωνῶν, τῶν ἰαματικῶν πηγῶν καὶ ἄλλων τουριστικῶν προσόντων, προικισθῇ ἡ νήσος καὶ μὲ τὸν ἀπαραίτητον, ὑπὸ γενικὴν ἔννοιαν λεγόμενον, τουριστικὸν ἐξοπλισμὸν καὶ ὅπως διὰ τῆς διαφημίσεως καὶ ἄλλων συναφῶν προσπαθειῶν, ἐπιτευχθῇ ἡ ἀξιοποίησις τῶν πραγματικῶν τουριστικῶν προσόντων τῆς νήσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΛΟΥΤΡΟΠΟΛΕΙΣ, ΚΕΝΤΡΑ ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΨΥΧΗΣ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ, ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ

Αί φυσικαί καλλοναί, οί αρχαιολογικοί θησαυροί, αί ιαματικά πηγαί, τὰ μαγευτικά ἀκρογιάλια, τὸ μοναδικὸν κλίμα καὶ μία φύσις ἀπαράμιλλος εἰς ποικιλίαν, ἑναρμονισμὸν καὶ ἐναλλαγὴν χρωμάτων, τὰ ὅποια κέκτηται ἡ Λέσβος, παίζουν βέβαια σημαντικὸν ρόλον, ἀλλὰ δὲν ἀποτελοῦν καὶ τὸ ἀπαντων διὰ τὴν προσέλκυσιν ἐπισκεπτῶν καὶ τὴν δημιουργίαν μεγάλης τουριστικῆς κινήσεως. Ἄλλοτε ὁ ξένος περιηγητὴς ἦτο λιτὸς εἰς τὰς ἀπαιτήσεις του. Ἦρκείτο μὲ τὸ ἐνδιαφέρον πού θὰ παρουσίαζεν ἕνας ἀρχαιολογικὸς χώρος, μὲ τὴν ὠραιότητα τοῦ τοπίου τὸ ὅποιον θὰ ἐπεσκέπτετο. Σήμερον ὅμως, καὶ τοῦτο ἔχει κατανοηθῆ ἀπὸ ὅλας τὰς χώρας αἱ ὅποια ἀνήγαγον τὸν τουρισμὸν εἰς βιομηχανίαν τῶν ξένων, ὁ περιηγητὴς ἔχει ἀξιώσεις. Καὶ ἡ Λέσβος δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ συγχρονισθῆ καὶ νὰ ἐξοπλισθῆ διὰ τῶν καταλλήλων μέσων, πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν, τὸσον τῶν βασικῶν ὅσον καὶ τῶν χάριν διασκεδάσεως δημιουργουμένων, τῶν περιηγητῶν καὶ ἐπισκεπτῶν τῆς.

Ἡ νέα ροπὴ τῶν πραγμάτων ἐπιβάλλει νὰ προσαρμοσθῶμεν. Ὁ ξένος δὲν ἐπισκέπτεται τὴν νήσον μας μόνον χάριν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἐπὶ παραδείγματι καὶ γενικῶς τουριστικοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ ὅποιον παρουσιάζει, ἀλλὰ προπαντὸς χάριν ἀναπαύσεως, σωματικῆς καὶ ψυχικῆς. Ὅλα αὐτὰ δύνανται νὰ τοῦ χορηγηθοῦν μόνον διὰ τῆς ὁργανώσεως τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς, διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως ἀνέτου καὶ συγχρονισμένης στέγης, κέντρων πρὸς ψυχαγωγίαν καὶ ὅ,τι ἄλλο ἐξασφαλίζει μίαν ἄνετον καὶ εὐχάριστον διαμονὴν ἐν τῇ νήσῳ.

Α) ΛΟΥΤΡΟΠΟΛΕΙΣ, ΚΕΝΤΡΑ ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΨΥΧΗΣ

Εἰς τὴν Λέσβον ἡ προσφορὰ ἀνέσεων, τὸσον εἰς τὴν μοναδικῶς ἀνεγνωρισμένην λουτρόπολιν τῆς Θερμῆς ὅσον καὶ εἰς τὰ διάφορα κέντρα παραθερισμοῦ, εἶναι περιορισμένη. Τὰ φυσικά, ὅμως, τουριστικὰ πλεονεκτήματα τῆς νήσου, προσφέρονται ἀφειδῶς καὶ οὕτω ἀμβλύνουν, κατὰ μικρὸν μὲν ἀλλ' ἐπιφελῶς, δυσμενεῖς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ ἐντυπώσεις, προκαλουμένας ἐκ τῆς ἐλλείψεως εὐπρεποῦς στέγης εἰς ὀρισμένους τουλάχιστον τόπους παραθερισμοῦ. Τοῦτο καὶ μόνον θὰ ἔπρεπε νὰ ὠθήσῃ τὸσον τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν ὅσον καὶ τὴν κρατικὴν μέριμναν εἰς τὴν, διὰ

τῆς ἰδρύσεως εὐπρεπῶν ξενοδοχείων καὶ κέντρων ψυχαγωγίας, ἀνάδειξιν τῶν κέντρων παραθερισμοῦ καὶ τὴν διὰ τούτου παράτασιν τῆς ἐν αὐτῇ διαμονῆς τῶν ξένων, πρὸς γενικὸν ὄφελος τόσον τοῦ ἐπιχειρηματίου ὅσον καὶ τοῦ ὄλου Τουρισμοῦ.

Τὸ νῦν, ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ εὐρισκομένων κέντρων παραθερισμοῦ, τὸ πλέον συγχρονισμένον εἰς ἀνέσεις εἶναι τὸ τῆς λουτροπόλεως Θερμῆς. Ἡ θέσις εἰς ἣν κείται, εἶναι πλεονεκτική. Εὐρίσκεται βορειοδυτικῶς τῆς Μυτιλήνης καὶ εἰς ἀπόστασιν 12,5 χιλιομέτρων ἀπ' αὐτῆς. Περιλαμβάνει μίαν περιοχὴν ἐκ τῶν πλέον προνομιούχων τῆς νήσου, συνδυάζουσαν κλίμα ὑπέροχον, τὸ ὑπὴνεμον τῆς θέσεως, τὸ πλούσιον τοῦ πρασίνου, τὰ ἱαματικά καὶ θαλάσσια λουτρά ὡς καὶ τὰ θαλάσσια σπόρ, τὴν τακτικὴν μετὰ τῆς Μυτιλήνης συγκοινωνίαν καὶ τὴν ἄνεσιν εἰς τὸ πολυτέλες ξενοδοχεῖον τῆς.

Πυρὴν τῆς λουτροπόλεως εἶναι ἡ ἱαματικὴ αὐτῆς πηγή, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄνετον ξενοδοχεῖον τῆς ΣΑΡΛΗΤΖΑ - ΠΑΛΛΑΣ. Κατὰ ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ὑπὸ τοῦ ἀνατολιστοῦ Μυτιληναίου Δημ. Τζώρτζογλου, τὸ Σάρλητσο εἶναι λέξις τουρκικὴ, ἐκ τοῦ ΣΑΡΗ ὅπερ σημαίνει χρῶμα κίτρινον καὶ τοῦ ΛΗΤΖΑ—λέξις παρεφθαρμένη ἐκ τοῦ ΗΛΗΤΖΑ καὶ ταύτην ἐκ τοῦ ΗΛΗΚΤΖΑ—ὅπερ σημαίνει θεραπευτικὸν ὕδωρ, ὑπόθερμον, θερμοπηγὴν. Ἐκ τοῦ κιτρίνου χρώματος λοιπὸν τὸ ὅποῖον καταλείπει τὸ ἱαματικὸν ὕδωρ καὶ ἐκ τῆς θεραπευτικῆς ιδιότητος καὶ τοῦ θερμοῦ τοῦ ὕδατος, ὠνομάσθη ἡ λουτρόπολις «Σάρλητζα» καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὸ ξενοδοχεῖον αὐτῆς ΣΑΡΛΗΤΖΑ - ΠΑΛΛΑΣ. Τοῦτο, θεωρεῖται ἐν ἐκ τῶν καλλιτέρων ξενοδοχείων τῆς νήσου, πλὴν παρουσιάζει καὶ αὐτὸ τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἐπαρχιακοῦ ξενοδοχείου. Εἰς πολυτέλειαν καὶ ἄνεσιν, εἶναι ἐκ τῶν πλέον συγχρονισμένων ξενοδοχείων τῆς Λέσβου. Τὰ δωμάτια, ἡ τραπεζαρία του, εἶναι πολυτελῆ. Παρέχει εἰς τοὺς ἐνοίκους φαγητὸν à la carte, περιποίησην δὲ ἐπιμελημένην. Τὸ πόσιμον ὁμῶς ὕδωρ, ὡς καὶ τὸ ποτιστικόν, εἶναι ἀνεπαρκές, ὡς καὶ ὁ φωτισμὸς αὐτοῦ, πραγματοποιούμενος ἐκ μικρᾶς τινος ἠλεκτρικῆς γεννητρίας τοῦ ξενοδοχείου. Αἱ διαθέσιμοι κλῖναι αὐτοῦ, κρίνονται ἐπαρκεῖς διὰ τὴν ὑφισταμένην σήμερον τουριστικὴν κίνησιν. Ἄλλὰ καὶ αἱ παραπλευρώς αὐτοῦ νεόδμητοι δι' οἰκογενείας ὀκτῶ οἰκίσκοι, ἐπεκτάσεις τοῦ ξενοδοχείου, πληροῦν τὰς ἀπαιτήσεις εἰς σχετικὴν ἄνεσιν διὰ τοὺς παραθερίζοντας.

Διὰ παροχὴν ὕπνου διαθέτει ἡ λουτρόπολις καὶ ἐνοικιαζομένους οἰκίσκους, παρουσιάζοντας ὁμῶς πενιχρὰν ἐντύπωσιν, κατὰ τὸ πλεῖστον. Εἶναι δὲ οὗτοι : ἐν οἰκῆμα τῶν δέκα δωματίων τοῦ Νέλλου Κουρτζῆ· πέντε οἰκήματα τῶν εἴκοσι τεσσάρων δωματίων συνολικῶς, τοῦ Ἰωάν. Ζεῖμπέκη· δώδεκα οἰκήματα συνεχόμενα τῶν εἴκοσι τεσσάρων δωματίων συνολικῶς, τοῦ Ἰωάν. Καφετζέλλη, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ξενῶνος «ἡ Καλλιθέα» δύο οἰκήματα τῶν δέκα ὀκτῶ δωματίων συνολικῶς, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Σκάντερ», τοῦ Θεοδοσιάδου· καὶ τέσσαρα οἰκήματα, παρὰ τὴν παραλίαν κείμενα, τοῦ Γεωρ. Χιωτέλλη. Αἱ τιμαὶ ἐνοικιάσεως αὐτῶν, κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον, κυμαίνονται ἀπὸ 20 ἕως 25 δρχ. ἡμερησίως, ἢ κατὰ συμφωνίαν.

Ἄπὸ ἀπόψεως ἐξωραϊσμοῦ τῆς λουτροπόλεως, πραγματικὸν τόνον δίδει τόσον τὸ ἰδιόρρυθμον τοῦ κτίσματος τοῦ ξενοδοχείου, ὅσον καὶ τὸ πράσινον τοῦ πάρκου αὐτοῦ. Τὸ τελευταῖον, μὲ τὰς πλουσίας πρασιάς καὶ τὰ

παντός είδους δένδρα, με την εις τὸ μέσον δεξαμενὴν ὕδατος, με τοὺς φωταγωγημένους πίδακας, πλαισιουμένης ὑπὸ ὠραισιτάτων ἀγροτικῶν καθισμάτων, ἀποτελεῖ ἐγκαλλώπισμα καὶ καύχημα, τόσον τοῦ ξενοδοχείου, ὅσον καὶ τῆς ὅλης Λουτροπόλεως.

Καταστήματα παντός είδους λειτουργοῦν ἐν τῇ Λουτροπόλει, ἐξυπηρετοῦντα τοὺς λουομένους καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ παραθερίζοντας. Ὑστερεῖ ὁμως κατὰ πολὺ ἄλλων λουτροπόλεων, ἀπὸ ἀπόψεως ψυχαγωγίας τῶν παραθεριζόντων ἐν αὐτῇ. Στερεῖται κινηματοθέατρου, τὰ δὲ κέντρα διασκεδάσεως εἶναι ἅπαντα λαϊκοῦ τύπου. Ὁ παραλιακὸς χώρος ἀποτελεῖ μίαν μαγευτικὴν φυσικὴν πλάζ, παρουσιάζουσιν καθ' ἐκάστην θερινὴν περίοδον μεγάλην κίνησιν εἰς λουομένους. Πολλὰ ὁμως δέον νὰ συντελεσθῶν ἵνα καὶ ὁ χώρος οὗτος καταστῇ ἀντάξιος τοῦ ὀνόματος τῆς Λουτροπόλεως. Οὕτω μετὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀσφαλτοστρώσεως τῆς ὁδοῦ Μυτιλήνης - Λουτροπόλεως, πρέπει νὰ προεκταθῇ αὕτη, καλύπτουσα τὸν ἔμπροσθεν τοῦ ξενοδοχείου καὶ τὸν παραλιακὸν χώρον, ὅπου ἡ εὐρεία ἔκτασις διὰ τὰ θαλάσσια λουτρά καὶ τὰ σπὸρ ἐν γένει.

Γνωστὸν ἐπίσης εἰς πάντας τυγχάνει, ὅτι ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἱαματικῆς ὕδατος ἐξαρτᾶται τόσον ἡ ὑγεία τῶν ἀσθενῶν ὅσον καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ὑπόστασις ἀκόμη τῆς Λουτροπόλεως. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν παρεχομένων ἀνέσεων καὶ τῆς ψυχαγωγίας, ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς λεγομένης παραθεριστικῆς κινήσεως ὡς καὶ τῆς λουτρικῆς τοιαύτης. Χάριν τῆς κινήσεως λοιπὸν τῶν λουομένων καὶ τῶν παραθεριστῶν, εἶναι ἀνάγκη ὅπως διαμορφωθῶν πλατεῖαι, δημιουργηθῇ κινηματοθέατρον καὶ εὐπρεπῆ κέντρα ψυχαγωγίας καὶ ὅπως, εἰς μικροτέραν ὁμως κλίμακα, διαμορφωθῶν αἱ γύρωθεν φυσικαὶ καλλοναὶ τῶν τοπίων. Οὕτω διὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς Λουτροπόλεως, θὰ συγκρατηθῇ ἡ ὑφισταμένη σήμερον ἀλλὰ καὶ θὰ ἀναπτυχθῇ ἡ μελλοντικὴ κοσμοπολιτικὴ κίνησις, προοιωνιζομένη σημαντικὴ. Πρέπει ὡσαύτως, νὰ καταβληθῇ προσπάθεια ἐπιμηκύνσεως τῆς θερινῆς saison καὶ εἰς ἐποχὰς καθ' ἃς δὲν ὑπάρχει μεγάλη περιηγητικὴ κίνησις, μειουμένης οὕτω κατὰ τὸ δυνατόν, τῆς νεκρᾶς περιόδου ὅλων τῶν ἐν τῇ Λουτροπόλει ἐπιχειρήσεων.

Πραγματοποιούντες τὰ ἀνωτέρω, δὲν ἐλπίζομεν θεβαίως νὰ μεταβληθῇ ὡς ἐκ θαύματος εἰς παράδεισον ἡ λουτρόπολις Θερμῆς, ἀλλὰ εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ καταστῇ τουλάχιστον ἐπαρκῆς, μετὰ ὅλας τὰς σχετικὰς ἀνέσεις τὰς ἀπαραιτήτους διὰ μίαν σύγχρονον λουτρόπολιν. Οὕτω μόνον δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι καὶ ἡ πρὸς τὴν Λουτρόπολιν τουριστικὴ καὶ παραθεριστικὴ κίνησις θὰ ἀύξηθῇ καὶ ἡ πρὸς τὴν Λέσβον τουριστικὴ κίνησις θὰ ἀναπτυχθῇ, μετὰ ῥυθμὸν ἀνιόντα.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον ἡ λουτρόπολις Θερμῆς ἣτις προσφέρει ὑγείαν, ἀνάπαυσιν καὶ ψυχαγωγίαν, εἰς τοὺς λουομένους καὶ παραθερίζοντας ἐν αὐτῇ. Ὑπάρχουν ἐν τῇ νήσῳ καὶ πλῆθος ἄλλων κέντρων παραθερισμοῦ, ἅτινα ἐξελισσόμενα δύνανται νὰ καταστοῦν θαυμάσια λουτροπόλεις, τόσον ἱαματικῶν ὅσον καὶ θαλασσίων λουτρῶν. Ἡ ἱαματικὴ πηγὴ τοῦ κόλπου Γέρας ὡς καὶ ἡ τῆς Ἐφταλοῦς, συγκεντρῶνουν εἰς ἐκάστην λουτρικὴν περίοδον ἀρκετοὺς λουομένους καὶ παραθεριστάς, ὡς συνδυάζουσαι τὸ ὑγιεινὸν ἐκ τοῦ κλίματος, τὸ θεραπευτικὸν ἐκ τοῦ ἱαματικῆς ὕδατος, τὴν ἀναψυχὴν καὶ τὴν

ψυχαγωγίαν. Παραθεριστὰς ἐπίσης, τόσον λεσβίους ὅσον καὶ ξένους, συγκεντρῶνουν λόγῳ τῶν θαυμασίων πλάζ, τῶν γύρω φυσικῶν καλλονῶν καὶ τῆς σχετικῆς ἀνέσεως, ἡ Σκάλα Ἐρεσσού, τὸ Σίγριον, ὁ ὄρμισκος τοῦ Γαθαθά, ἡ Πέτρα, ὁ κάμπος τῆς Μήθυμνας, ἡ ἀμώδης Ἀγκάλῃ τῆς «Ὀδριακῆς» εἰς τὸν κόλπον Γέρας, ὅπως καὶ ὀλόκληρος ὁ Κάμπος τῆς Γέρας, κατὰφυτος κοιλὰς μὲ ἀφθονα νερά, ὁ «Ἅγιος Ἰσίδωρος» παρὰ τὸ Πλωμάριον, ἡ ἀμώδης ἕκτασις τῶν Βατερῶν καὶ ὁ «Σορόκος», ἡ Σκάλα Πολυχίτου μὲ τὴν «Ἀποθήκαν», τὸ Καμμένο Χωριό, ἡ Συκαμιά, ἡ Νεάπολις καὶ ἄλλαι.

Ἄλλὰ καὶ αἱ ὄρειναι φυσικαὶ καλλοναὶ προτιμῶνται καὶ πλήθος παραθεριστῶν κατακλύζουσι αὐτὰς ἐκάστην θερινὴν περίοδον. Αὗται διακρίνονται, τόσον διὰ τὴν ὑπέροχον βλάστησιν καὶ τὸ δροσερὸν καὶ ὑγιεινὸν τοῦ κλίματος ὅσον καὶ διὰ τὸ πλήθος τῶν παραθεριζόντων ἐν αὐταῖς, ἡ κωμόπολις τῆς Ἀγιάσσου, τὸ Μεγαλοχώριον καὶ πλήθος ἄλλων μὲ φυσικὰ προσόντα σπάνια εἰς τοὺς ἄλλους τόπους τῆς Χώρας μας.

Ἐν ἄλλο θέμα, εἰδικόν, εἶναι αἱ ἐπιχειρήσεις παροχῆς διασκεδάσεως καὶ ἀναψυχῆς τόσον, ὅσον καὶ ἅπασαι αἱ συναφεῖς πρὸς τὸν τουρισμὸν ἐπιχειρήσεις. Ἀποτελεῖ πλέον ἀξίωμα ὅτι τὰ κέντρα διασκεδάσεως καὶ ψυχαγωγίας εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν προσέλκυσιν τῶν ξένων. Ἡ ἔλλειψις τοιούτων ἐπιχειρήσεων, ἤτοι κέντρων διασκεδάσεως, κινηματοθεάτρων, καφενειῶν, ζαχαροπλαστικῶν καὶ τῶν διαφόρων ἄλλων καταστημάτων τῶν ἐξυπηρετούντων καθ' οἷονδήποτε τρόπον τοὺς παραθερίζοντας ἢ τοὺς διερχομένους ἕκ τινος τόπου παραθερισμοῦ τουρίστας, ζημιοὶ κατὰ πολὺ τὴν τουριστικὴν κίνησιν καὶ βραχύνει τὴν διάρκειαν παραμονῆς τῶν ξένων. Δὲν εἶναι θεαίως ἡ ἀνεπάρκεια εἰς κέντρα λαϊκοῦ τύπου, οὔτε ἡ ἔλλειψις πολυτελῶν τοιούτων, ἐκεῖνο εἰς τὸ ὅποιον ὑστερεῖ ἡ νῆσος μας ἀπὸ ἀπόψεως ψυχαγωγίας, διότι ἡ ἐπιχειρηματικὴ πρωτοβουλία τῶν λεσβίων ἐφρόντισε τόσον διὰ τὴν ὑπαρξιν κέντρων ψυχαγωγίας λαϊκοῦ τύπου, ὅσον καὶ πολυτελείας ὅπου τοιαῦτα ἐπεβάλλοντο λόγῳ τῆς οἰκονομικῆς εὐρωστίας τῶν προσελκυσθέντων τουριστῶν. Τὸ θέμα εἶναι ἡ ποιότης τῶν κέντρων τούτων, ἀπὸ ἀπόψεως καθαριότητος καὶ περιποιήσεως. Ἐπιμελημένη καθαριότης, ἐν πλοῦσιον εἰς εἶδη ἐδουματολόγιον, ἐν ραδιόφωνον ἢ μία μικρὰ ὀρχήστρα μὲ ὀλίγην ἐκλεκτὴν μουσικὴν καὶ προπαντὸς προσωπικὸν μὲ καλοὺς τρόπους συμπεριφορᾶς, εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἀπαιτοῦνται δι' ἐν καλῆς ποιότητος κέντρον ψυχαγωγίας. Ἐνα τραπέζι ἀπέριττο μὲ ἕνα καθαρὸν τραπεζομάνδηλο, κάτω ἀπὸ τὰ πυκνὰ φυλλώματα ἑνὸς δένδρου, μὲ τὸ ὑπέροχον γύρω τοπίον, ἐξ ἐκείνων ποῦ ἀφθονοῦν εἰς τὴν λεσβιακὴν φύσιν, εἶναι ὅ,τι ἐνθουσιάζει τοὺς ξένους μας.

Μὲ ὀλίγας οἰκονομικὰς δαπάνας καὶ μὲ ὀλίγην προσπάθειαν, δυνάμεθα νὰ εὐχαριστήσωμεν τοὺς ξένους μας. Μὲ τὴν περιποίησιν δὲ καὶ τὴν εὐγένειαν νὰ ἐνθουσιάσωμεν αὐτούς. Οὕτω ἐξυπηρετοῦμεν πρῶτον τὸ ἄμεσον συμφέρον μας καὶ δεύτερον γενόμεθα πρόξενοι διαφημίσεως τῆς εἰς τὸν τόπον μας εὐχαρίστου διαμονῆς τῶν ξένων, ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τουριστικῆς κινήσεως εἰς τὴν νῆσον, πρὸς γενικὸν οἰκονομικὸν καὶ ἐκπολιτιστικὸν ὄφελος τῆς ὁλότητος τῆς λεσβίων.

Β) ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ, ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ

Είναι εκτός πάσης συζητήσεως ὅτι ἡ ἔλλειψις ἀνέτου, εὐπρεπούς καὶ συγχρονισμένης στέγης, διὰ τοὺς πρὸς περιήγησιν κινουμένους εἰς τόπους παρουσιάζοντας ὀπωσδήποτε τουριστικὸν ἐνδιαφέρον, εἶναι αἴτιον ἐπιδρῶν δυσμενῶς ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τουριστικῆς κινήσεως.

Ἡ Λέσθος, βεβαίως, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι παρουσιάζει ἔλλειψιν ξενοδοχείων διὰ τὴν παροχὴν, ἀπλῶς ἔστω, μιᾶς σχετικῆς ἀναπαύσεως καὶ ὕπνου, διότι ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τοῦ λεσβίου, ἐφρόντισε νὰ ἰδρῦναι ξενοδοχεῖα ἐκεῖ ὅπου παρουσιάζετο κάποια κίνησις ξένων, ὑπολογίζον ὁμῶς ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς μεγάλου ποσοστοῦ κέρδους καταλειπομένου εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν. Δὲν ἐπρόβλεψε μόνον τὴν μελλοντικὴν ροὴν τῆς κινήσεως, μετὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν τουριστικῶν πηγῶν τῆς νήσου. Ἀλλὰ καὶ τότε, εἶναι βέβαιον, ὅτι, μὲ τὴν ἐλαχίστην κρατικὴν ἀρωγὴν, ἡ ἐπιχειρηματικὴ πρωτοβουλία τῶν λεσβίων, θὰ φροντίσῃ καὶ πάλιν διὰ τὸν ὁμοίωμορον καταμερισμὸν τῶν ξενοδοχειακῶν ἐπιχειρήσεων, συμφῶνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς κινήσεως.

Ὁ κατωτέρω πίναξ μᾶς δίδει μίαν εἰκόνα τοῦ καταμερισμοῦ, κατὰ χώρον καὶ δυναμικότητα, τῶν ὑφισταμένων σήμερον ἐν τῇ νήσῳ ξενοδοχείων.

Αἱ τιμαὶ τῶν ξενοδοχείων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς νήσου, κυμαίνονται μετὰ ξὺ 8 καὶ 15 δραχμῶν. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ πλεῖστα δωμάτια καὶ ἐνοικιαζόμενα οἰκίαι προσφέρονται εἰς τοὺς ξένους, οἵτινες ἐπιθυμοῦν νὰ διανυκτερεύσουν ἢ καὶ νὰ παραθερίσουν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς νήσου.

Τὰ ξενοδοχεῖα, βεβαίως, πρέπει νὰ εἶναι ἰδιαίτερος συνδεδεμένα μὲ τὰς ἀνάγκας παροχῆς ὕπνου, αἵτινες ὑφίστανται ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει κίνησις τουριστικῆ. Νὰ εἶναι γεωγραφικῶς καὶ ἀριθμητικῶς κατὰ δυναμικότητα κλινῶν, κατανεμημένα εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς νήσου, ἀναλόγως τοῦ ποσοστοῦ τῆς κινήσεως τὸ ὁποῖον δέχεται ἐκάστη. Ταῦτα δεόν νὰ ὑφίστανται τόσον ἐντὸς τῆς Μυτιλήνης καὶ τῆς λουτροπόλεως Θερμῆς, ὅσον καὶ εἰς θέσεις πλησίον τῶν σπουδαιότερων τουλάχιστον ἀρχαιολογικῶν χώρων καὶ εἰς τὰ διάφορα κέντρα παραθερισμοῦ, ὡς καὶ εἰς ἀπάσας τὰς ἱαματικὰς πηγὰς τῆς νήσου.

Πρὸς τοῦτο, ὡς προείπομεν, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ μελλοντικὴ ροπὴ τῆς τουριστικῆς κινήσεως ἐν τῇ νήσῳ. Μὲ τὴν βελτίωσιν τοῦ ὁδικοῦ δικτύου τῆς νήσου, τὴν ὀργάνωσιν τῶν τόπων παραθερισμοῦ καὶ τῶν ἱαματικῶν πηγῶν, ἡ κίνησις τῶν ξένων δὲν θὰ περιορίζεται μέχρι τῆς Μυτιλήνης καὶ τὰ προάστια τῆς ὡς κυρίως μέχρι σήμερον συμβαίνει, ἀλλὰ θὰ ἐπεκταθῇ καὶ θὰ διαμερισθῇ καὶ ἐκτὸς τῆς νήσου, εἰς τόπους παρουσιάζοντας μεγαλύτερον τουριστικὸν ἐνδιαφέρον ἐκ τοῦ τῆς Μυτιλήνης. Οὕτω, τὰ ξενοδοχεῖα τῆς πρωτεύουσος τῆς νήσου, θὰ χρησιμεύσουν μελλοντικῶς, μᾶλλον ὡς διαμετακομιστικὸς σταθμὸς τῆς τουριστικῆς κινήσεως.

Διὰ νὰ ἐκπληρώσουν ὁμῶς τὴν ἀποστολὴν τῶν τὰ ξενοδοχεῖα καὶ ὡς ἐπιχειρήσεις καὶ ὡς παράγοντες διὰ τὴν τουριστικὴν ἐξέλιξιν τῆς νήσου, ἀνάγκη ὅπως εἶναι ἀρτίως συγκροτημένα καὶ ὠργανωμένα. Ἡ παροχὴ ἀνέτου καὶ συγχρονισμένης στέγης εἰς τοὺς ξένους, δὲν ἔγκειται εἰς τὴν ὑπερ-

Πίναξ 17
Ξενοδοχεία της νήσου Λέσβου

Έδρα	Έπωνυμία	Τάξις	Σύνολον		Σημειώσεις
			Δωματίων	Κλινών	
Μυτιλήνη (Προκυμαία)	Λέσβιον	Β'	36	66	30 δίκλινα, 6 μονόκλινα, 12 λούξ
Μυτιλήνη (Πλ. Τελωνείου) τηλ. 3-87	Αιγαίον	Β'	17	26	9 δίκλινα, 8 μονόκλινα
Μυτιλήνη (Κιάσκι) τηλ. 3-23	Ρεξ	Β'	17	30	11 δίκλινα
Μυτιλήνη (Προκυμαία) τηλ. 2-49	Μ. Βρεττανία	Δ'	32	46	
Μυτιλήνη	Λυκαβηττός	Δ'	16	27	(Κουμιδιά, Λήμνου 1) τηλ. 5-91 (Προκυμαία)
»	Μ. Άλέξανδρος	Ε'	13	27	(Έναντι Λιμ/χείου)
»	Κέντρον	Ε'	13	19	»
»	Λήμνος	Ε'	6	13	»
»	Άκταίον	Πανδ. Α'	7	14	(Έπάνω Σκάλα)
»	Έρμης	Πανδ. Α'	10	20	(Προκυμαία)
»	Καλλονή	Πανδ. Α'	4	9	
Λουτρ/λις Θερμής	Σαρλίτζα—Πάλλας	Β'	39	71	
Άγιάσσοσ	Όλυμπος	Δ'	24	24	
»	Άγιάσσοσ	Πανδ. Α'	5	10	
Άγ. Παρασκευή	Λέσβος	Ε'	12	20	
»	—	Πανδ. Α'	4	7	
* Αντισσα	Άθήνα	Ε'	4	7	
Ν. Άρίσβη	Μήλυτος	Ε'	3	6	
Βρίσα	Έρμης	Ε'	6	9	
Βασιλικά	Κύπρος	Ε'	5	9	
Βατούσα	Κωνστ/πολις	Ε'	3	4	
»	Κριονέρι	Ε'	3	5	
Έρεσσός	Σαμφώ	Ε'	2	4	
»	Ή Έλπις	Ε'	3	6	
Καλλονή	Μικρά Άσία	Ε'	6	12	
»	Διεθνές	Πανδ. Α'	5	9	
Μεσότοπος	Κέντρον	Ε'	3	8	
Μήθυμα	Ή Μήθυμα	Ε'	4	9	
Παπάδος	Σπλέντιτ	Δ'	8	16	
Πέτρα	Αιγαίου	Ε'	4	6	
Παράκοιλα	—	Πανδ. Α'	2	5	
Πέραμα	—	Ε'	3	5	
Πλωμάριον	Άκτῆ	Ε'	5	5	
»	Πέργαμοσ	Ε'	4	8	
»	Όμόνοια	Πανδ. Α'	2	6	
Πολυχίτοσ	Όλυμπος	Δ'	14	16	
»	Κέντρον	Ε'	4	6	
Σκαλοχώριον	—	Πανδ. Α'	3	5	
Σκουτάροσ	Παπανικολῆσ	Ε'	2	5	
Στύψις	—	Πανδ. Α'	3	6	
Μεγαλοχώριον	έν τῶ Κοινοτικῶ Γραφείῳ		1	2	
Νέαι Κυδωνίαι	» » »	»	1	2	
Χάλιξ Μηθύμης	» » »	»	1	2	

βολικήν πολυτέλειαν. Ἐγκείται κυρίως εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς θέσεως τοῦ ξενοδοχείου, ἥτις νὰ πληρῆ τὸ κεντρικὸν αὐτῆς ὡς πρὸς τὸν τόπον παραθερισμοῦ καὶ ἀπαραιτήτως νὰ ἰκανοποιῆ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἐπιβατῶν τοῦ ξενοδοχείου ἀπὸ ἀπόψεως ἡσυχίας, ὑγιεινῆς, συνάμα δὲ καὶ αἰσθητικῆς. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ὑπάρχη ἐπιμελημένη καθαριότης, νὰ ἐπανδρῶνται δὲ ὑπὸ προσωπικοῦ μὲ ἐπαγγελματικὴν κατάρτισιν καὶ καλοὺς τρόπους συμπεριφορᾶς. Αὐτὰ εἶναι τὰ κύρια προσόντα ἐνὸς ξενοδοχείου τὸ ὁποῖον ἐξασφαλίζει ἄνεσιν εἰς τοὺς ἐπιβάτας αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον βεβαίως τοῦ παρέχονται καὶ μὲ λογικὸν ἐνοίκιον. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παρίδωμεν καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν κρυπτόμενα, τὸ φῶς, τὸ νερό, τὴν θέρμανσιν, ποὺ παίζουν σημαντικώτατον ρόλον καὶ κρίνονται ἀπὸ τὰ πλέον ἀπαραίτητα, διὰ τὰ ξενοδοχεῖα ἰδίως τῆς Μυτιλήνης καὶ τῆς λουτροπόλεως Θερμῆς.

Εἰς τὰς λουτροπόλεις τῆς νήσου καὶ εἰς τὰ ἀξιολογώτερα τῶν κέντρων παραθερισμοῦ, τὰ ξενοδοχεῖα θὰ πρέπει προσέτι νὰ εἶναι ἐφωδιασμένα μὲ ἐστιατόρια, ἐγκαταστάσεις ψυχαγωγίας, κινηματογράφον, ὄρχηστραν, μπάρ, αἶθουσαν παιχνιδίων, ραδιοφωνικῶν καὶ τηλεφωνικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ βεράντας πρὸς τὸ μέρος τῆς καλυτέρας θέας. Διὰ τὰ εἰς παραθαλασσίας τοποθεσίας κείμενα, ὅπου ὁ παραθαλάσσιος χώρος προσφέρεται διὰ τὴν ἀνόδειξιν τῆς περιοχῆς εἰς λουτρόπολιν θαλασσίων λουτρῶν, κρίνεται ἀπαραίτητον ὅπως ταῦτα κέκηνται ἐπὶ πλεόν καὶ ὄλας τὰς ἀνάσεις μιᾶς παραθαλασσίου διαμονῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν καταλληλότητα τῶν ξενοδοχείων ἀπὸ ἀπόψεως κλάσεως τιμῶν, νομίζομεν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς ἐπικρατοῦσης σήμερον ροπῆς τοῦ τουριστικοῦ ρεύματος, ὅτι διὰ τὴν Μυτιλήνην καὶ τὴν λουτρόπολιν Θερμῆς ἐπιβάλλεται ὅπωςδῆποτε ὅπως, τὸ ἐν δεύτερον τουλάχιστον τῆς δυναμικότητος αὐτῶν εἰς κλίνας, εἶναι τὸ τῆς Β' τάξεως. Διὰ τὰ ξενοδοχεῖα ὅμως τῆς ἐπαρχίας, ὁ καταλληλότερος τύπος εἶναι ὁ τῆς Δ' τάξεως· δυνάμεν ὅμως νὰ λειτουργήσουν ἐπικερδῶς καὶ ξενοδοχείων Β' τάξεως εἰς ὠρισμένα κέντρα παραθερισμοῦ τῆς ὑπαίθρου, μετὰ μίαν γενικὴν ὀργάνωσιν τοῦ τουριστικοῦ συστήματος τῆς Λέσβου. Πασίφανές ἐπίσης τυγχάνει ὅτι τὰ μεγάλα ξενοδοχεῖα ἔχουν σαφῆ τὸ χαρακτῆρα τῆς κερδοσκοπικῆς ἐπιχειρήσεως, ἐνῶ τὰ μικρὰ δύνανται καὶ ἐπιβάλλεται νὰ διατηροῦν τὸν οἰκογενειακὸν καὶ φιλόξενον αὐτῶν χαρακτῆρα ὡς καὶ τὸ τοπικὸν χρῶμα. Πρὸς τούτοις ἐπιβάλλεται ἢ ἐπιπλῶσις αὐτῶν μὲ κιλίμια καὶ τάπητας καὶ ἔπιπλα τὰ ὁποῖα συνηθίζονται εἰς τὰ χωρία. Ὑδρίας οὐχὶ ὑαλίνας ἀλλὰ κανάτια πηλίνα καλῆς ποιότητος καὶ πάντοτε καινουργῆ, τοπικῆς κατασκευῆς. Κλινοσκεπάσματα εἰ δυνατόν ὑφαντὰ καὶ μίαν ἐστίαν χωρικοῦ ρυθμοῦ διὰ θέρμανσιν μὲ ξύλα πάντοτε ἐντὸς αὐτῆς.

Ἐξυπηρετοῦντα πολὺ τὴν τουριστικὴν κίνησιν, τὴν μεμονωμένην, εἶναι τὰ «ξενοδοχεῖα τοῦ χωριοῦ». Τοιαῦτα πολλὰ ἐν τῇ νήσῳ ὑφίστανται, ὡς εἰς τὸ Μεγαλοχώριον, τὰς Νέας Κυδωνίας, τὸν Χάλικα Μηθύμνης καὶ ἀλλαχοῦ τῆς νήσου. Διὰ τούτους οἱ ὁποῖοι μόνον ὡς προσωρινοὶ σταθμοὶ τῶν διερχομένων ἐπισκεπτῶν χαρακτηρίζονται, ὡς εἶναι τὰ χωρία Λάμπου - Μύλοι, Κεραμιά, Ντίπι καὶ αἱ τοποθεσίαι Καρύνη καὶ Ἁγιος Δημήτριος καὶ ἄλλαι, ἐπιβάλλεται ὁ τύπος τοῦ περιπτέρου, ὅστις θεωρεῖται ὁ πλέον οἰκονομικὸς

καὶ κατάλληλος. Ἐξυπηρετεῖ δὲ τὰ μέγιστα τόσον τὴν κίνησιν ξένων περιηγητῶν, ὅσον καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τουριστικὴν κίνησιν.

Ἄλλὰ καὶ οἱ «ξενώνες» τῶν μονῶν Ὑψηλοῦ καὶ Λειμῶνος καὶ εἰς ἣν κατάστασιν εὐρίσκονται σήμερον, ἐξυπηρετοῦν τοὺς διερχομένους. Αἱ μοναὶ αὗται κείνται εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς νήσου, παρὰ τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν καὶ εἰς μαγευτικὰς τοποθεσίας· παρέχουν δὲ ἐντελῶς δωρεὰν φαγητὸν καὶ ὕπνον κέκτηνται δὲ προσέτι καὶ ἀναρρωτηρίου διὰ τοὺς διερχομένους.

Τέλος, εἰς ἀρκετὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς νήσου, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὴν Ἀγιάσσον, τὴν λουτρόπολιν τῆς Θερμῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Μυτιλήνῃ, παρέχεται στέγη καὶ περιποιήσις εἰς ξένους, διερχομένους καὶ διαμένοντας ἐπὶ μικρὸν διάστημα, εἰς δωμάτια οἰκιῶν. Εἰς τὰ ἐν λόγῳ δωμάτια, ὁ ξένος φιλοξενεῖται σχεδὸν εἰς οἰκογενειακὸν περιβάλλον — κάτι τὸ ἀνάλογον πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν pension — καὶ συνήθως ἀντὶ ἐλαφροῦ ἐνοικίου. Τὸ σύστημα τοῦτο, τῆς παροχῆς στέγης ἐν ἐνοικιαζομένῳ δωματίῳ — κατὰ τὴν γνώμην μου — παρέχει πολλὰ πλεονεκτήματα καὶ εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο αἱ ἀρμόδιαι ὑπηρεσίαι Τουρισμοῦ Λέσβου, νὰ ἐπελαμβάνοντο τῆς φροντίδος ἐξευρέσεως ἀναλόγων ἐνοικιαζομένων δωματίων ἐν Μυτιλήνῃ κυρίως· τοῦτο θὰ ἦτο καὶ ὁ λυσιτελέστερος τρόπος νὰ καλυφθοῦν αἱ αἰχμαὶ τῆς τουριστικῆς κινήσεως Μυτιλήνης, κατὰ τοὺς θερινοὺς ἰδίως μῆνας.

Ἄς ἐπανέλθωμεν ὁμῶς εἰς τὰ κυριώτερα τῶν ξενοδοχείων τῆς νήσου, τὰ ἐξυπηρετοῦντα κατὰ μέγα μέρος τὴν τουριστικὴν κίνησιν καὶ ἃς ἐξετάσωμεν τὴν τάξιν ἣτις ἐπιβάλλεται, κατὰ πόσον τὰ ὑφιστάμενα ξενοδοχεῖα ἐξυπηρετοῦν τὴν κίνησιν καὶ ἐξασφαλίζουν τὰς συγχρόνους ἀνάσεις τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς ξένους καὶ ἐὰν ἐπαρκοῦν διὰ μίαν ἠὺξημένην μελλοντικὴν τουριστικὴν κίνησιν. Μὲ τὴν σήμερον ὑφισταμένην τουριστικὴν κίνησιν εἰς τὴν νήσον μας, ἡ περιηγητικὴ κίνησις ἀνακόπεται εὐθὺς ἀφικνουμένη εἰς Μυτιλήνην. Ἐλάχιστον μέρος αὐτῆς καταλύει εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς λουτροπόλεως Θερμῆς καὶ μηδαμινὸν εἰς τὰ λοιπὰ ξενοδοχεῖα τῆς ὑπαίθρου. Αἱ ἐντυπώσεις δέ, αἱ προκληθεῖσαι εἰς τὸν ξένον λόγῳ τῆς παρεχομένης ἢ μὴ, ἀνάσεως ὑπὸ τῶν ξενοδοχείων τῆς Μυτιλήνης καὶ τοῦ «Σάρλιτζα» τῆς Θερμῆς, θὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῆς προκαθορισθείσης ὑπὸ τῶν ξένων ἐκδρομικῆς ἐν τῇ νήσῳ κινήσεως καὶ θὰ καθορίσουν τὴν διάρκειαν παραμονῆς τούτων εἰς τὴν Λέσβον.

Εἰκόνα τῆς ὑφισταμένης κινήσεως ἐπιβατῶν τῶν ξενοδοχείων Μυτιλήνης, Θερμῆς τῆς Ἀγιάσσου, μᾶς παρέχουν οἱ κατωτέρω ἀριθμητικοὶ πίνακες.

Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ προηγουμένου πίνακος, ἐκ τῆς πράξεως ἀποδεικνύμενον, κατὰ μέσον ὄρον καὶ καθ' ὅλον τὸ 1957, τὰ Β' τάξεως ξενοδοχεῖα Μυτιλήνης λειτουργοῦν μὲ πληρότητα 44 περίπου τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῶν διαθεσίμων κλινῶν, τὸ Β' Θερμῆς μὲ 10 τοῖς ἑκατὸν, τὰ Δ' τάξεως Μυτιλήνης μὲ 45 τοῖς ἑκατὸν, τὰ Ε' τάξεως Μυτιλήνης μὲ 38 τοῖς ἑκατὸν καὶ τὰ πανδοχεῖα Μυτιλήνης μὲ 29 τοῖς ἑκατὸν. Ἐν τῷ συνόλῳ τῶν τὰ ξενοδοχεῖα Μυτιλήνης λειτουργοῦν κατὰ μέσον ὄρον μὲ πληρότητα 38 τοῖς ἑκατὸν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι μὲ τὴν ὑφισταμένην τουριστικὴν κίνησιν τὰ ξενοδοχεῖα Μυτιλήνης, εἰς διαθεσίμους κλίνας, ἐξυπηρετοῦν πλήρως,

καὶ κατὰ τὰς ἐποχὰς ἀκόμη κατὰ τὰς ὁποίας ἀνέρχεται εἰς τὸ maximum ἢ κινήσις αὕτη, τοὺς προσερχομένους εἰς τὴν νῆσον μας ξένους. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν ποιότητα αὐτῶν, μόνον τὸ νεόδμητον «ΛΕΣΒΙΟΝ» καὶ τὸ «ΑἶΓΑΙΟΝ», παρέχουν ἀνέσεις ἐφαμίλλους τῶν πλέον συγχρονισμένων ξενοδοχείων τῶν καλλιτέρων τουριστικῶν κέντρων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀνάγκη αὕτη καὶ ἰδίως ἡ προβλεπομένη μελλοντικὴ τουριστικὴ κίνησις, ἣτις ὡς προτίμησιν ἔχει τὰ Β' τάξεως ξενοδοχεῖα, προσέτι δὲ καὶ ἡ μελλοντικῶς παρουσιασθησομένη ἀνεπάρκεια τῶν Β' τάξεως ξενοδοχείων εἰς τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν τῶν ξένων, ἐξώθησε μερικοὺς εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ ἑτέρου Β' τάξεως ξενοδοχείου.

Ἡ φύσις τῆς τουριστικῆς ὁργανώσεως, ἐπιβάλλει ὅπως οὐχὶ ἡ τουριστικὴ κίνησις συμβαδίζῃ ἀπλῶς μὲ τὰ στεγαστικὰ μέσα, ἀλλὰ ἡ ἐπάρκεια τῶν στεγαστικῶν μέσων νὰ προηγήται τῆς τουριστικῆς κινήσεως. Οὕτω, ὑπὸ τοιούτων ἀρχῶν διεπόμενοι, λέσβιοί τινες, ἀπεφάσισαν, κατὰ τὴν γενομένην σύσκεψιν αὐτῶν τὴν 10-6-55, τὴν ἴδρυσιν ἐν Μυτιλήνῃ ἀνωλύμου διὰ μετοχῶν τουριστικῆς ἐταιρίας, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΛΕΣΒΟΥ Α.Ε.». Σκοπὸς τῆς ἐταιρίας ταύτης, ἡ ἀγορὰ οἰκοπέδων ἢ οἰκοδομῶν πρὸς ἴδρυσιν τουριστικῶν ξενοδοχείων ἐν τῇ πόλει τῆς Μυτιλήνης καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Λέσβου, τουριστικῶν περιπτέρων, ὡς καὶ ἡ δημιουργία πάσης σχετικῆς τουριστικῆς ἐπιχειρήσεως (ἴδρυσις κέντρων ἀναψυχῆς, ἐστιατορίων κ.λ.π.).

Οὕτω, μόνον διὰ τῆς ἰδρύσεως συγχρονισμένων ξενοδοχείων, θὰ δυνηθῶμεν νὰ ὁργανώσωμεν τὰς ὑπηρεσίας ὑποδοχῆς. Τὰ δὲ ξενοδοχεῖα θὰ δυνηθῶν νὰ ἀποκτήσουν προσωπικὸν εἰδικευμένον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, τόσον διὰ τὸ προσωπικὸν τῶν ξενοδοχείων ὅσον καὶ τῶν διαφόρων κέντρων διασκεδάσεως καὶ τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν τουρισμὸν ἐπιχειρήσεων, καλὸν θὰ ἦτο νὰ λειτουργήσῃ εἰς τὴν Μυτιλήνῃν μία Τουριστικὴ Σχολή, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ φοιτήσουν ὑποχρεωτικῶς ὅλοι οἱ ἐργαζόμενοι εἰς ξενοδοχεῖα, κέντρα διασκεδάσεως, ζαχαροπλαστεῖα, καφενεῖα καὶ διάφορα ἄλλα κατὰστάματα. Οὕτω, μὲ ἐκπαιδευτὰς διευθυντὰς ἐπιχειρήσεων καὶ τὸ ἄριστον τοῦ προσωπικοῦ ὀργανωμένων κέντρων, θὰ δυνηθῇ ἡ Σχολὴ νὰ συμβάλῃ, μὲ τὴν ἐκμάθησιν καλῆς ἀγωγῆς εἰς τὸ ἐργαζόμενον προσωπικὸν τῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς τὴν εὐόδωσιν τῶν ἐργασιῶν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων, ἣτις εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν ὅλην τουριστικὴν προόδον τῆς νήσου. Μία τοιαύτη προσπάθεια, ὡς πληροφοροῦμεθα, καταβάλλεται ἐσχάτως ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων Ὑπηρεσιῶν.

Αὐτὸ ἐπιβάλλει τὸ καλῶς ἐννοούμενον γενικὸν λεσβιακὸν συμφέρον, εἰς ὃ περιλαμβάνεται καὶ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον ἐκάστου ἐπιχειρηματίου, νὰ ἀποδώσῃ ἢ ἐπιχειρήσις του, ἡ ἐξαρτωμένη κατὰ μέρος τουλάχιστον ἐκ τῆς τουριστικῆς κινήσεως, διὰ τῆς ἀναπτύξεως τουρισμοῦ ἐν τῇ νήσῳ. Πρὸς τοῦτο, δέον νὰ δημιουργηθῶν ξενοδοχεῖα εἰς τὴν ὑπαιθρον λαϊκὰ μὲν ἀλλὰ δυναμικότητος 30 κλινῶν, ἣτοι ὅσους ἐκδρομεῖς δύναται νὰ προσκομίσῃ τὸ λεωφορεῖον. Ἡ διαφήμισις καὶ ἡ εἰσροὴ ξένων εἰς τὴν νῆσον μας, θὰ μαρὰν ἄνεπανορθῶτως τὴν ἐξέλιξιν τῆς τουριστικῆς κινήσεως, ἐὰν δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ παράσχωμεν εἰς αὐτοὺς πᾶσαν ἀνεσιν, φαγητόν, ὕπνον

καί ψυχαγωγίαν. Προσπάθειά τις πρέπει νὰ καταβληθῆ καὶ διὰ τὴν ἔτι περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς ἐσωτερικῆς, περιηγητικῆς καὶ ἐκδρομικῆς, κινήσεως τῆς νήσου, ἀποβλέποντες εἰς τὴν κάλυψιν μέρους τῶν δαπανῶν τῶν ξενοδοχείων, ἐκ πελατείας προερχομένης ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης κινήσεως. Τὸ ξενοδοχεῖον τῆς λουτροπόλεως Θερμῆς θὰ ἡδύνατο, κατόπιν

Ἄ ρ ι θ μ η τ ι κ ὸ ς
Ἐπιβατικὴ κίνησις (ἡμεδαπῶν καὶ

	ΑΙΓΑΙΟΝ	ΑΚΤΑΙΟΝ	ΕΡΜΗΣ	ΚΑΛ- ΛΟΝΗ	ΚΕΝ- ΤΡΟΝ	ΛΗΜΝΟΣ
	*Ἄτομα Διαν/σεις	Α/Δ	Α/Δ	Α/Δ	Α/Δ	Α/Δ
1 9 5 6						
Ἰούλιος	173/593	63/67	185/208	23/23	139/162	175/191
Αύγουστος	141/734	63/67	142/165	20/25	144/186	155/186
Σεπτέμβριος	172/608	54/59	207/257	29/35	190/216	145/216
Ὀκτώβριος	137/606	73/90	195/218	32/38	164/193	55/182
Νοέμβριος	115/546	62/79	154/213	44/49	171 194	74/194
Δεκέμβριος	116/461	76/82	154/224	36/36	135/147	131/181
1 9 5 7						
Ἰανουάριος	81/420	52/58	168/227	44/44	163/188	151/175
Φεβρουάριος	79/329	63/84	174/276	40/40	173/189	134.217
Μάρτιος	89/270	58/63	171/220	35/56	219/292	43/182
Ἀπρίλιος	100/323	65/71	213/251	61/61	197/229	115/150
Μαῖος	85/278	72/88	231/231	56/65	224.239	164/201
Ἰούνιος	98/249	58/63	190/277	62/72	123/138	142/201
Ἰούλιος	123/383	41/43	168/234	32/32	129/169	146/175
Αύγουστος	151/531	50/54	215/387	62/74	163/184	140/203
Σεπτέμβριος	115/478	67/75	187/313	42/65	179/190	97/216
Ὀκτώβριος	131/316	83/86	191/262	72/114	151/159	150/233
Νοέμβριος	79/274	58 63	192/397	62/72	154/171	127/178
Δεκέμβριος	76/173	55/58	193/372	65/65	162/173	137/191
1 9 5 8						
Ἰανουάριος	82/284	93/104	213/320	67/68	156/164	142/203
Φεβρουάριος	91/392	72/76	209/446	65/72	150/160	121/151
Μάρτιος	96/356	72/72	224/385	65/65	156/171	187/261
Ἀπρίλιος	43/376	47/50	217/308	50/60	124/263	113/132
Μαῖος	120/405	67/69	217/319	24/24	135/141	133/186
Ἰούνιος	100/349	60/69	183/332	32/58	142/153	119/170
Ἰούλιος	122/370	59/64	191/288	—	107/117	122/180
Αύγουστος	147/657	58/62	197/375	—	111/117	125/180
Σεπτέμβριος	95/599	69/73	229/369	—	135/148	157/195
Ὀκτώβριος	84/375	72/85	172/286	—	152/175	127/148
Νοέμβριος	98/379	67/85	237/435	—	142/162	162/206
Δεκέμβριος	73/334	79/79	263/466	—	164/196	153/188

καταβαλλομένων προσπαθειών και οικονομικών θυσιών υπό του Τ.Σ.Α.Υ., να άποκτήση κίνησιν και κατά την νεκράν περίοδον του χειμῶνος. Διά τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν τῷ ξενοδοχείῳ κεντρικῆς θερμάνσεως, τῆς παροχῆς στοιχειώδους ψυχαγωγίας και ἐλαττώσεως εἰς τὸ minimum τῶν τιμῶν διαμονῆς, πολλοὶ θὰ ἦσαν ἐκεῖνοι οἵτινες θὰ ἐπεθύμουν νὰ διαχειμῶσιν ἐν τῷ ξε-

Πίναξ 20

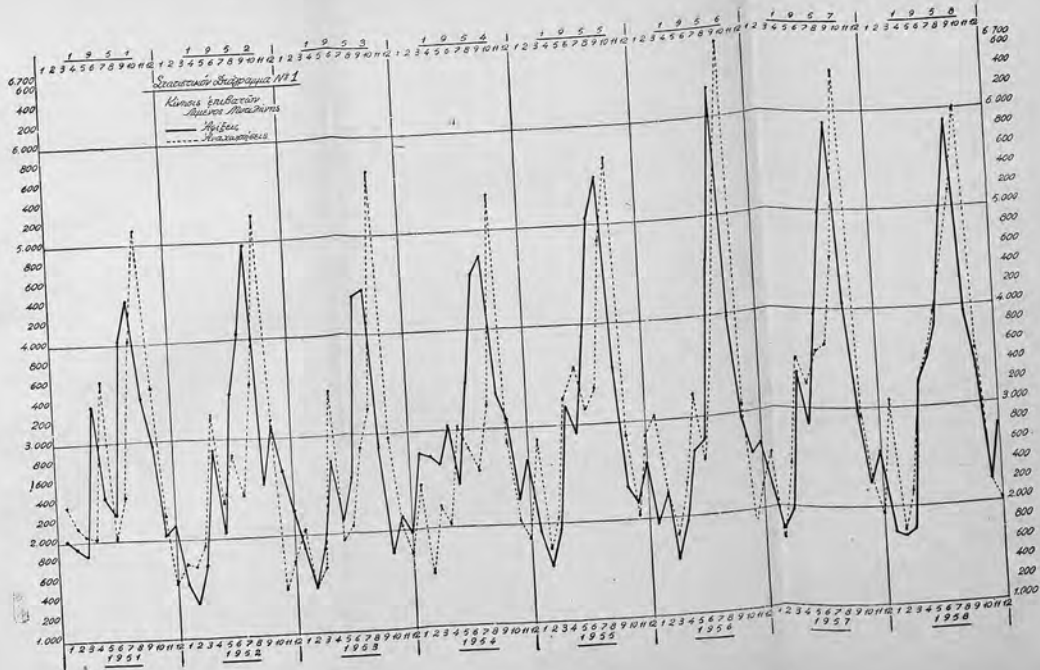
ἀλλοδαπῶν) ξενοδοχείων τῆς Λέσβου

ΛΥΚΑ- ΒΗΤΤΟΣ	Μ. ΒΡΕΤ- ΤΑΝΙΑ	Μ. ΑΛΕ- ΞΑΝΔΡΟΣ	ΡΕΞ	ΣΑΡΛΙΤΖΑ ΠΑΛΛΑΣ	ΛΕΣΒΙΟΝ	ΟΛΥΜΠΟΣ Ἀγιάσσου
Α/Δ	Α/Δ	Α/Δ	Α/Δ	Α/Δ	Α/Δ	Α/Δ
219/508	240/898	136/347	72/440	173/ 536	—	—
245/489	297/996	108/345	154/500	126/1513	—	—
224/475	274/781	100/376	102/328	79/ 562	—	—
182/405	224/602	80/217	48/269	4/ 20	—	—
172/358	205/429	100/192	59/265	Κλειστ.	—	—
176/586	161/489	70/161	24/181	»	—	—
179/522	179/339	80/203	16/128	»	72/ 170	17/ 35
152/470	142/461	70/241	18/135	»	154/ 511	19/ 26
188/418	140/288	95/225	18/174	»	192/ 674	38/ 68
255/541	169/340	90/234	47/240	»	254/ 816	21/ 48
274/601	142/417	130/284	16/ 52	18/ 18	266/ 701	23/ 40
172/373	184/406	95/220	21/ 86	36/ 63	298/ 581	16/ 65
177/354	211/471	94/210	50/340	112/ 344	354/1100	37/ 91
236/619	249/642	137/322	58/306	174/ 679	435/1655	82/237
259/568	268/551	179/374	44/180	84/ 584	347/1128	38/304
244/536	194/418	149/295	24/142	11/ 38	261/ 788	23/ 31
179/381	182/406	107/275	13/ 77	Κλειστ.	267/ 805	15/ 27
212/425	198/466	100/250	— —	»	268/ 730	11/ 22
223/436	196/418	102/203	13/ 76	—	295/ 941	14/ 21
218/535	212/433	97/130	13/ 76	—	244/ 673	18/ 23
205/518	246/596	94/175	22/135	—	291/ 834	20/ 29
164/298	244/542	70/150	18/153	—	309/ 822	13/ 20
215/377	308/649	73/149	54/146	9/ 86	362/ 892	30/ 65
204/438	250/583	77/163	27/104	20/ 145	313/ 842	18/ 45
185/384	287/585	116/232	64/326	97/ 385	403/1291	26/ 72
255/592	314/676	138/245	87/408	156/1129	418/1537	50/348
243/552	285/731	184/278	66/290	87/ 587	410/1174	39/ 66
196/368	264/541	99/118	20/129	—	295/ 867	20/ 48
227/510	293/646	—	27/118	—	243/ 692	25/ 69
216/510	217/437	—	21/106	—	247/ 835	14/ 23

Πίναξ 21
Πληρότης, επί τοις εκατόν, μεθ' ἧς λειτουργοῦν τὰ ξενοδοχεῖα Μυτιλήνης καὶ Θερμῆς

	Νέσπιον Β'	Αίγατον Β'	Ρέσ Β'	Μαρίτζα Θέρις Β'	Μ. Βρετανία Δ'	Νκαβητός Δ'	Μ. Ἀλέξανδρος Ε'	Αήνος Ε'	Κέντρον Ε'	Ἀκτιον Α'	Ἐρηθς Α'	Καλονή Α'	Μέσος μηνίος ὄρος πληρότης
1956													
Ἰούλιος		74-100	47-84	26-50	63	61	42	47	28	15	34	8	45
Αύγουστος		90-100	54-95	73-100	70	58	41	46	32	15	27	9	47
Σεπτέμβριος		78-100	36-64	28-55	57	59	46	55	38	14	23	13	44
Ὀκτώβριος		75-100	28-49	1-2	42	48	26	45	33	21	35	14	39
Νοέμβριος		70-100	29-52	—	31	44	24	50	34	19	36	18	38
Δεκέμβριος		57-87	19-34	—	34	70	19	45	25	19	36	13	36
1957													
Ἰανουάριος	21-39	52-80	14-24	—	24	62	24	43	32	13	37	16	33
Φεβρουάριος	27-48	42-64	15-26	—	26	58	30	56	33	20	46	15	36
Μάρτιος	33-60	34-51	19-33	—	20	50	27	44	50	15	35	20	34
Ἀπρίλιος	41-75	41-63	27-47	—	25	67	29	39	40	17	42	23	39
Μάιος	34-63	35-53	6-10	1-2	29	72	34	50	41	20	37	23	37
Ἰούνιος	29-54	32-49	10-17	3-5	29	46	27	51	24	15	46	27	33
Ἰούλιος	54-99	47-73	37-65	16-29	33	42	25	43	29	10	38	12	38
Αύγουστος	81-100	66-100	33-58	31-56	45	74	38	50	31	12	62	26	51
Σεπτέμβριος	57-100	61-94	20-35	27-50	40	70	46	55	33	18	52	24	47
Ὀκτώβριος	38-71	39-60	15-27	2-3	29	64	35	58	27	20	42	41	37
Νοέμβριος	41-75	35-54	8-16	—	29	47	34	46	30	15	66	27	37
Δεκέμβριος	36-65	21-33	—	—	33	51	30	47	29	13	60	23	36
Μέσος ὄρος πληρότη- τος κατὰ ξενοδοχεῖον καθ' ὄλον τὸ 1957	56	53	23	10	30	59	32	49	33	16	47	23	38

νοδοχείω, πραγματοποιοῦντες συγχρόνως καὶ τὰ ἱαματικά λουτρά των, τὰ ὅποια εἶτε λόγῳ τῶν ἐργασιῶν των εἶτε λόγῳ τῶν ὑψηλῶν κατὰ τὸ θέρος τιμῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πραγματοποιηθῶσιν.

Ἀποτελεῖ ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην ἡ ὀργάνωσις, γενικῶς, τοῦ τουρισμοῦ, τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς εἰδικώτερον, διὰ τῆς δημιουργίας τῶν ἀπαιτουμένων ξενοδοχείων ἐκεῖ ὅπου ὑφίσταται ἀνάγκη, λόγῳ τῆς ὑφισταμένης ἢ ἀναμενομένης μελλοντικῆς τουριστικῆς κινήσεως, εἰς τὸν ἀρμόζοντα τύπον καὶ τὴν ἀρμόζουσαν κλάσιν εἰς ἕκαστον τόπον, διὰ νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ὁ Τουρισμὸς τῆς νήσου θὰ ἀναπτυχθῆ καὶ οἱ λέσβιοι γενικῶς θὰ εὐημερήσουν. Οὕτω μόνον θὰ ἀξιοποιηθῶσιν τὰ διαθέσιμα τουριστικὰ κεφάλαια τῆς Λέσβου, διὰ τῆς συστηματικῆς ἀξιοποιήσεως τῶν οὐσιαστικῶν προσόντων αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ὅπως τὰ ξενοδοχεῖα οὕτω καὶ ἡ συγκοινωνία, ἀπὸ τουριστικῆς πλευρᾶς ἐξεταζομένη, ἀποτελεῖ ἓν ἀπὸ τὰ μέσα ἀξιοποιήσεως τῶν οὐσιαστικῶν τουριστικῶν προσόντων τῆς νήσου. Ἐὰν δὲν δοθοῦν εἰς τὸν ξένον τὰ ἄνετα, ταχέα καὶ συγχρονισμένα μέσα κινήσεως του, εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀνάπτυξις τουριστικῆς κινήσεως εἰς οἰανδήποτε περιοχὴν τῆς νήσου, μὲ ὅσα τουριστικὰ προσόντα καὶ ἂν εἶναι προικισμένη.

Εἰς τὴν Λέσβον ὑφίστατο συγκοινωνία, ἀνέκαθεν, τόσον θαλασσία, ὅσον καὶ ὀδική διὰ τὰς ἐντὸς τῆς νήσου κειμένας τοποθεσίας. Προπολεμικῶς συνεδέθη ἀεροπορικῶς, ἐκ τῶν πρώτων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Πρωτεύουσαν, μέσῳ τῶν Ἰταλικῶν ἐπιβατικῶν ἀεροχημάτων γραμμῆς. Τῷ 1953 ἀπέκτησε καὶ ἀερολιμένα εἰς θέσιν «Κράτηγος». Ἦδη, μὲ τὴν «Ὀλυμπιακὴν», συνδέεται μὲ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα μὲ ἐναέριον γραμμὴν.

Πρωταρχικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Τουρισμοῦ ἐν τῇ νήσῳ, ἔχουσι, βεβαίως, τόσον ἡ θαλασσία ὅσον καὶ ἡ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία, διὰ τὴν ἄφιξιν ξένων εἰς τὴν Λέσβον. Κατὰ δεύτερον λόγον δέ, ἡ ὀδικὴ ἐντὸς τῆς νήσου συγκοινωνία, διὰ τὴν προώθησιν τῶν περιηγητῶν εἰς τοὺς διαφόρους ἀρχαιολογικοὺς χώρους, τὰς ἱαματικὰς πηγὰς καὶ τοὺς τόπους παραθερισμοῦ. Διὰ τὴν ὀδικὴν ὁμως συγκοινωνίαν, παίζουσι σημαντικὸν ρόλον τόσον ἡ κατάστασις, ἀπὸ ἀτόψεως καταστρώματος καὶ καμπυλότητος τροφῶν, τῶν ἀμαξιτῶν δρόμων, ὅσον καὶ τὰ μέσα μεταφορᾶς τῶν ἐπιβατῶν.

Ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ θὰ ἐξετάσωμεν συνοπτικῶς τὸ θαλάσσιον, ἀεροπορικὸν καὶ ὀδικὸν δίκτυον τῆς νήσου.

Α) Θ α λ ἄ σ σ ι ο ν δ ῖ κ τ υ ο ν

Ἡ Λέσβος, ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων, ἐκέκτητο μεγάλης θαλασσίας ἐμπορικῆς καὶ ἐπιβατικῆς κινήσεως. Κατὰ τὸν 7ον καὶ 6ον π. Χ. αἰῶνα, — τὴν ἐποχὴν τοῦ Πιττακοῦ, τῆς Σαπφούς, τοῦ Ἀλκαίου, — ἡ Μυτιλήη εἶχεν

	1 9 5 1				1 9 5 2			
	'Αφίξεις		'Αναχωρήσεις		'Αφίξεις		'Αναχωρήσεις	
	Πλοία	'Επιβ.	Πλοία	'Επιβ.	Πλοία	'Επιβ.	Πλοία	'Επιβ.
'Ιανουάριος	23	2020	25	2359	28	1526	28	1743
Φεβρουάριος	26	1954	26	2127	25	1334	25	1731
Μάρτιος	34	1860	34	2016	21	1721	21	1945
'Απρίλιος	25	3395	24	2025	26	2900	25	3248
Μάιος	23	2451	24	3622	22	2082	22	2332
'Ιούνιος	17	2259	17	2020	27	3464	27	2817
'Ιούλιος	20	3944	20	2424	38	4061	38	2443
Αύγουστος	21	4442	21	4023	31	4981	31	3541
Σεπτέμβριος	20	3422	20	5116	31	2521	31	5260
'Οκτώβριος	21	2948	21	3535	38	3121	38	3191
Νοέμβριος	24	2058	24	2259	33	2643	33	1450
Δεκέμβριος	24	2142	24	1556	30	2285	29	1730
Σύνολον	278	42 895	280	33 112	340	32 639	348	31 434
	1 9 5 3				1 9 5 4			
'Ιανουάριος	27	1862	26	2093	32	1783	31	2471
Φεβρουάριος	24	1481	24	1444	27	1732	27	1561
Μάρτιος	26	1806	27	1634	17	1648	18	2208
'Απρίλιος	24	2777	23	3421	22	3003	22	2017
Μάιος	26	2137	25	1918	30	2467	30	3019
'Ιούνιος	30	2553	30	2090	21	3468	20	2803
'Ιούλιος	38	4372	38	2826	22	4577	21	2570
Αύγουστος	38	4448	38	3263	16	4769	17	3210
Σεπτέμβριος	33	2889	33	5653	23	3327	23	5363
'Οκτώβριος	31	1762	30	2320	23	3067	22	2863
Νοέμβριος	29	2156	30	2099	24	2270	25	2041
Δεκέμβριος	30	1953	30	1752	29	2658	29	1895
Σύνολον	356	30 190	354	31 113	285	34 769	285	32 021
	1 9 5 5				1 9 5 6			
'Ιανουάριος	26	1901	26	2825	31	1910	32	3040
Φεβρουάριος	26	1583	26	1700	19	2222	19	2235
Μάρτιος	29	1933	29	2051	16	1552	16	1813
'Απρίλιος	28	3195	27	3205	26	1955	26	2387
Μάιος	30	2904	31	3568	17	2631	17	3221
'Ιούνιος	29	3894	29	3138	19	2744	18	2594
'Ιούλιος	31	5076	31	3379	28	4556	29	3629
Αύγουστος	32	5492	32	4826	29	6274	29	5274
Σεπτέμβριος	28	3521	28	5682	23	3960	23	6624
'Οκτώβριος	29	2337	29	2841	29	2945	29	3096
Νοέμβριος	26	2184	26	2063	26	2544	25	1869
Δεκέμβριος	26	2544	25	2869	31	2676	31	2244
Σύνολον	340	36 564	339	38 147	299	35 969	299	38 026

1 9 5 7								
	Α φ ί ξ ε ι ς				Α ν α χ ω ρ ή σ ε ι ς			
	Έπιβ. πλοία	Έλ. Φ.	Ξ. Φ.	Έπιβάται	Έπιβ. πλοία	Έλ. Φ.	Ξ Φ.	Έπιβάται
Ίανουάριος	26	1	2	2168	27	1	2	2586
Φεβρουάριος	22	3	3	1709	22	3	3	1671
Μάρτιος	28	2	3	1957	28	2	3	2421
Άπρίλιος	26	10	4	3341	26	10	4	3500
Μάϊος	26	8	2	2808	26	8	2	3211
Ίούνιος	26	8	4	3915	26	8	4	3588
Ίούλιος	28	9	—	4972	28	9	—	3603
Αύγουστος	26	7	4	5871	25	7	3	4506
Σεπτέμβριος	26	7	4	4005	26	7	4	6400
Όκτώβριος	24	7	3	2943	24	7	4	2970
Νοέμβριος	26	6	5	2213	26	6	5	2245
Δεκέμβριος	30	10	3	2503	31	10	3	1917
Σύνολον	314	78	37	38 405	315	78	37	38 618

1 9 5 8				
	Α φ ί ξ ε ι ς		Α ν α χ ω ρ ή σ ε ι ς	
	Έπιβ. πλοία	Έπιβάται	Έπιβ πλοία	Έπιβάται
Ίανουάριος	30	1742	30	3085
Φεβρουάριος	27	1706	27	1850
Μάρτιος	24	1767	24	2140
Άπρίλιος	30	3262	30	3254
Μάϊος	32	3489	32	5525
Ίούνιος	28	3812	28	9933
Ίούλιος	31	4946	31	3319
Αύγουστος	31	5884	31	5175
Σεπτέμβριος	29	3928	29	5996
Όκτώβριος	29	3343	29	3547
Νοέμβριος	23	2219	23	2207
Δεκέμβριος	27	2772	27	2012
Σύνολον	341	38 870	341	40 043

αναπτύξει έμπορικὰς συναλλαγὰς μετὰ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ταρσοῦ, τῆς Λυδίας καὶ τοῦ Πόντου. Ὁ βόρειος λιμὴν αὐτῆς, ὁ καλούμενος «Μαλόης», ἤκμαζε. Σήμερον τὴν έμπορικὴν καὶ έπιβατικὴν κίνησιν έξυπηρετεῖ ὁ νότιος λιμὴν, τοῦ βορείου ὑποπέσαντος εἰς δευτέραν μοῖραν. Θεωρεῖται δέ, ὁ νότιος λιμὴν, ένισχυθεὶς καὶ διὰ τεχνικῶν έργων, εἰς τῶν καλλιτέρων φυσικῶν λιμένων τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τουριστικῆς πλευρᾶς, ἡ Λέσβος, λόγω τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς της, περιβρεχομένη ἐξ ὄλων τῶν πλευρῶν αὐτῆς ὑπὸ τῆς θαλάσσης, καθίσταται κατ' έξοχὴν νῆσος ναυτικοῦ τουρισμοῦ. Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τουρισμοῦ εἰς τὴν Λέσβον, εἶπομεν ὅτι έπιβάλλεται νὰ προηγηθῆ ἡ ὀργάνωσις τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς, ἣτις σημαίνει ἐπὶ πλέον καὶ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ λιμένος προσεγγίσεως τῶν πλοίων καὶ τὴν ἀπόκτησιν ταχέων, άνέτων, καθαρῶν ἀτμοπλοικῶν μέσων συγκοινωνίας. Εἶναι δέ βέβαιον ὅτι διὰ τὴν Λέσβον τουλάχιστον, τὸ ἀτμόπλοιον ὡς τουριστικὸν μέσον μεταφορᾶς, ἀσκεῖ ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς νήσου. Σήμερον, τὸ ὑπάρχον θαλάσσιον δίκτυον εἰς τὴν Λέσβον δὲν έξυπηρετεῖ μὲν ἀπολύτως τὸν τουρισμὸν αὐτῆς, διότι έκμεταλλεύομενον καὶ τὴν έμπορικὴν κίνησιν δὲν δύναται νὰ παρέχῃ τὴν ἀναγκαίαν ταχύτητα, άνεσιν καὶ οἰκονομίαν χρόνου, μὲ τὰς ὡς ἐκ τῆς έμπορικῆς κινήσεως έπιβαλλομένης προσεγγίσεις καὶ καθυστερήσεις, πλὴν ὅμως ἀπὸ ἀπόψεως συχνότητος δρομολογίων διὰ τοὺς τουρίστας κρίνεται λίαν ἱκανοποιητικόν. Κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἡ τουριστικὴ κίνησις εὔρισκεται εἰς τὸ maximum, τὰ μετὰ τοῦ Πειραιῶς δρομολόγια έκτελοῦνται καθ' έκάστην ἡμέραν. Ὀρισμένα δέ ἐξ αὐτῶν δρομολόγια, περατοῦνται καὶ μέχρι τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ ἄλλων ναυτικῶν κέντρων τῆς Μακεδονίας.

Αἱ μετὰξὺ Πειραιῶς - Μυτιλήνης τιμαὶ εἰσιτηρίων, ἔχουν ὡς ἀκολούθως : Α' θέσεως 261 δρχ., Β' θέσεως 150, Τουριστικῆς 115 καὶ Γ' θέσεως 77 δραχμάς. Τὰ δέ μήκη εἰς ναυτικὰ μίλλια, ἔχουν ὡς ἐξῆς : Πειραιεὺς - Χίος 147 μίλλια, Χίος - Μυτιλήνη 56, Μυτιλήνη - Τένεδος 55, Τένεδος - Ἰμβρος 30, Ἰμβρος - Σαμοθράκη 24 καὶ Σαμοθράκη - Ἀλεξανδρούπολις 29 μίλλια.

Ἡ κίνησις ἀτμοπλοικῶν σκαφῶν γραμμῆς τοῦ λιμένος Μυτιλήνης, ἔχει ὡς κατωτέρω.

Ὁ ἄνωτέρω πίναξ περιλαμβάνει τὴν κίνησιν έπιβατῶν, δι' ἀκτοπλοικῶν σκαφῶν γραμμῆς, μετὰξὺ Πειραιῶς - Μυτιλήνης, μὴ συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς κινήσεως δι' ἀτμοπλοίων καὶ ἱστιοφόρων ὡς καὶ τῆς κινήσεως μετὰξὺ Μυτιλήνης - Λήμνου - Ἀλεξανδρουπόλεως - Θεσσαλονίκης ἐπὶ παραδείγματι. Ἡ ἄνωτέρω δέ διαγραφομένη κίνησις, ἀπεικονίζουσα τὴν κίνησιν τοῦ προηγηθέντος ἀριθμητικοῦ πίνακος, περιλαμβάνει πάσης κατηγορίας έπιβάτας, ἐκ τῶν ὁποίων έν ποσοστὸν αὐτῶν εἶναι περιηγηταί.

Διὰ τοὺς τελευταίους, ἡ πολλαπλῆ χρησιμοποίησις τῶν σκαφῶν καὶ ὡς έπιβατικῶν καὶ ὡς έμπορικῶν, ἀποβαίνει εἰς βάρος των καὶ έπομένως πρὸς ζημίαν τοῦ λεσβιακοῦ τουρισμοῦ. Πρὸς τούτοις, ἵνα ἡ μετὰ τῆς Λέσβου ἀκτοπλοικὴ συγκοινωνία έκπληροῖ πλήρως τὸν σκοπὸν τῆς καὶ ὡς τουριστικῆς τοιαύτης καὶ διὰ νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς ταξιδεύοντας περιηγητὰς τὴν ἀπαι-

τουμένην άνεσιν, ταχύτητα καὶ ψυχαγωγίαν, ἀπαραίτητα στοιχεῖα διὰ τὴν δημιουργίαν τουριστικοῦ ρεύματος πρὸς τὴν Λέσβον, λόγῳ τῆς μεγάλης ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἀποστάσεως, δέον ὅπως καθορισθῶν διὰ τὸ θέρος τοῦ ὑφίσταται μεγάλη κίνησις, ὠρισμένα δρομολόγια καθαρῶς τουριστικά, ἐξυπηρετούμενα ἀποκλειστικῶς δι' ἐπιβατικῶν ταχέων ἀτμοπλοίων. Καταλληλότατον εἰς τὸν τύπον του, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τουριστικῶν δρομολογιῶν, ἦτο τὸ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1957 ἐκτέλεσαν δρομολόγια μεταξὺ Πειραιῶς - Μυτιλήνης, ταχύπλοον καθαρῶς ἐπιβατικῶν ἀκτοπλοϊκῶν σκάφος Δ)Π «ΠΑΝΤΕΛΗΣ». Ἀτυχῶς, τὸ σκάφος τοῦτο, τὸ ἐξυπηρετήσαν μεγάλως τὴν τουριστικὴν κίνησιν τοῦ 1957, διέκοψε τὴν μεταξὺ Πειραιῶς - Μυτιλήνης δρομολόγησίν του.

Β) Ἀεροπορικὸν Δίκτυον

Τὸ κυριώτερον καὶ ἀκαταγώνιστον φυσικὸν πλεονέκτημα τοῦ ἀεροπλάνου διὰ τὴν μεταφορὰν ἐπιβατῶν, εἶναι ἡ ἐξαιρετικὴ αὐτοῦ ταχύτης δι' ἧς ἐκμηδενίζονται αἱ ἀποστάσεις καὶ αἱ ταλαιπωρίαι τὰς ὁποίας ὑφίστανται αἱ διὰ τῶν θαλασσίων καὶ χερσαίων μεταφορικῶν μέσων κινούμενοι ἐπιβάται. Εἰς τὴν Λέσβον, τὸ κατὰ τὸ 1951 κατασκευασθὲν καὶ ἀπὸ τοῦ 1953 λειτουργοῦν ἀεροδρόμιον, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀμαλῆ καὶ εἰς ἀπόστασιν 8,5 χιλιομέτρων ἐκ Μυτιλήνης, ἐξυπηρετεῖ πλήρως τὴν ἐπιβατικὴν καὶ τουριστικὴν κίνησιν τῆς νήσου. Κατὰ τὸ θέρος, αἱ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν ἀεροπορικαὶ συγκοινωνίαι εἶναι τακτικώταται, πέντε ἕως ἕξ δρομολόγια ἑβδομαδιαίως. Αἱ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν τιμαὶ εἰσιτηρίων ἔχουν ὡς ἀκολουθῶς : Εἰσιτήριο ἀπλοῦν 335 δρχ. Μετ' ἐπιστροφῆς 602 δρχ. Μετ' ἐπιστροφῆς διαρκείας 4 ἡμερῶν (ἐμπορικῶν) 481 δρχ. Εἰς τὰ οἰκογενειακὰ εἰσιτήρια, παρέχονται ἐκπτώσεις, διὰ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας μέχρι 40 τοῖς ἑκατόν.

Ἡ κίνησις ἐπιβατῶν τοῦ ἀερολιμένος ἀπὸ τῆς λειτουργίας του, ἔχει ὡς ἀκολουθῶς :

Τὰ αἴτια τὰ παρακινοῦντα τοὺς ἐπιβάτας τοῦ ἀεροπλάνου εἰς τὴν προτίμησιν τοῦ μέσου τούτου τῆς μεταξὺ Ἀθηνῶν - Μυτιλήνης συγκοινωνίας, εἶναι πολλά. Μερικὰ τούτων εἶναι, τὸ ἀξιοθέατον τῆς διαδρομῆς τῆς ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ πανοραματικῆς εἰκόνας τῶν φυσικῶν καλλονῶν τῶν νήσων, ἡ συντόμευσις τοῦ ταξιδίου — ἥτις παίζει σημαντικὸν ρόλον λόγῳ τῆς μακρᾶς ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἀποστάσεως τῆς νήσου, αἱ παρεχόμεναι άνέσεις καὶ αἱ παρεχόμεναι σοβαραὶ ἐκπτώσεις ἐπὶ τοῦ εἰσιτηρίου. Τὸ μειονέκτημα τῆς ἀσφαλείας, τὸ ὁποῖον παρουσίαζε τὸ ἀεροπλάνον ἄλλοτε, σήμερον μὲ τὴν τεχνικὴν ἐξέλιξίν του δὲν θεωρεῖται σοβαρὸν, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ ποσοστὸν τῶν θανατηφόρων ἀτυχημάτων, ἐν συγκρίσει μετὰ τῶν ἄλλων μεταφορικῶν μέσων.

Τὸ ἀεροπλάνον, βεβαίως, ἀπὸ τουριστικῆς πλευρᾶς, δὲν δύναται νὰ ἀσκήσῃ μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ποσοτικὴν αὔξησιν τῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς Λέσβου, ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν δυναμένων νὰ δαπανήσωσι τὴν μεγάλην ἐν σχέσει πρὸς τὸ πλοῖον τιμὴν εἰσιτηρίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς ποσοστιαίας ἐπιβαρύνσεως τοῦ εἰσιτηρίου ἐπὶ τῶν προϋπολογισθέντων ὑπὸ τῶν περιηγητῶν δαπανῶν, ἰδίως ὅταν ὁ χρόνος

Πίναξ 23

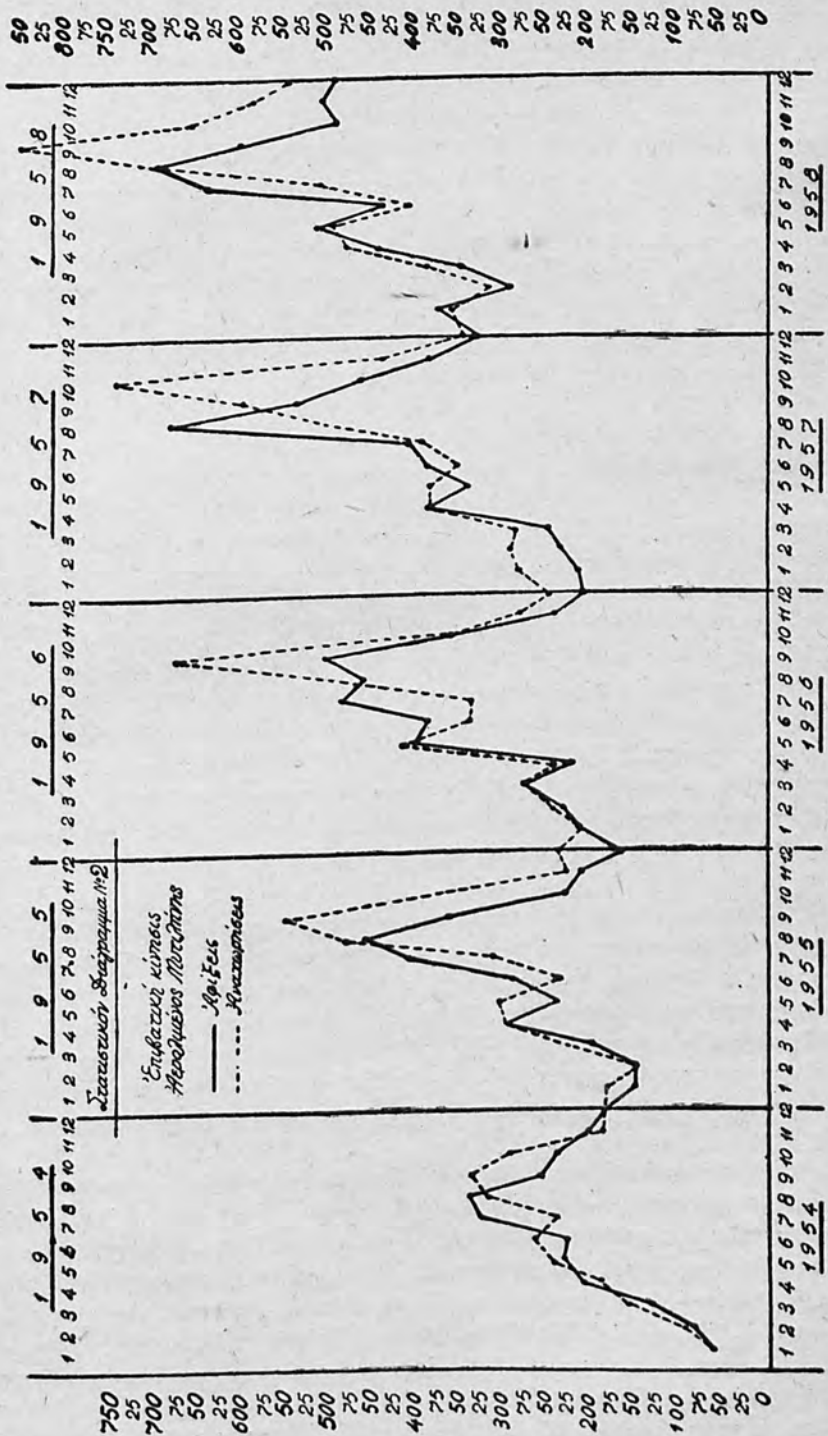
Ἐπιβατική κίνησης ἀερολιμένος Λέσβου

	1954		1955		1956		1957		1958	
	Ἀφίξεις	Ἀναχωρ.	Ἀφίξεις	Ἀναχωρ.	Ἀφίξεις	Ἀναχωρ.	Ἀφίξεις	Ἀναχωρ.	Ἀφίξεις	Ἀναχωρ.
Ἰανουάρ.	71	71	151	195	219	218	222	283	374	369
Φεβρουάρ.	86	93	150	151	236	248	235	291	290	314
Μάρτιος	136	162	204	232	277	286	250	290	348	385
Ἀπρίλιος	214	198	303	302	225	241	384	377	443	478
Μάϊος	230	249	248	310	409	425	341	389	513	497
Ἰούνιος	228	273	298	243	393	349	382	360	433	410
Ἰούλιος	325	243	414	320	498	344	410	395	634	514
Αὐγουστ.	344	325	461	486	470	499	677	514	696	699
Σεπτέμβρ.	257	349	368	568	505	676	531	602	602	854
Ὀκτώβρ.	247	299	229	380	366	371	468	751	487	658
Νοέμβριος	204	198	220	227	249	287	390	440	507	587
Δεκέμβρ.	193	191	174	241	210	250	330	350	495	548
Σύνολον	2535	2651	3220	3649	4057	4194	4620	5042	5822	6313

παραμονῆς ἐν τῇ νήσῳ εἶναι βραχύς. Θέλει ὁμως ἐπιδράσει ἐπὶ τῆς ποιοτικῆς βελτιώσεως τῶν ξένων, λόγω τῆς εὐχερεστερας προσελκύσεως εὐπορούντων ὡς καὶ προσωπικοτήτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀφίξεις εἰς τὴν νῆσον μας, καταλλήλως διαφημιζομένη, θέλει ἀποβῆ ὠφέλιμος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ τῆς νήσου. Τὸ ἀεροπλάνον ἐπίσης, ὄχι μόνον δὲν θέλει ἀφαιρέσει ἐπιβατικὴν κίνησιν ἀπὸ τὰ θαλάσσια μεταφορικὰ μέσα, ἀλλὰ καὶ θὰ δημιουργήσῃ ἰδικὴν του, λόγω τῆς μακρᾶς τῆς νήσου ἀποστάσεως ἐκ τῶν κέντρων διελεύσεως τῶν τουριστικῶν ρευμάτων καὶ λόγω τῶν ὑφισταμένων ὡς ἐκ ταύτης ταλαιπωριῶν διὰ τῶν θαλασσίων μέσων συγκοινωνίας.

Γ) Ὁ δίκων δίκτυον

Διὰ τῆς θαλασσίας καὶ ἀεροπορικῆς συγκοινωνίας ἀποβλέπομεν εἰς τὸ νὰ ἐλκύσωμεν τουρίστας πρὸς τὴν νῆσον μας. Διὰ τῆς ὀδικῆς ἐν τῇ νήσῳ ὁμως συγκοινωνίας, ἀποβλέπομεν ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου τουρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παράτασιν τῆς διαμονῆς τῶν ξένων, διὰ τῆς προωθήσεως τούτων εἰς τὸ ἐνδότερον τῆς νήσου, εἰς περιοχὰς αὐτῆς μὲ ἀξιόλογον τουριστικὸν ἐνδιαφέρον. Ἡ ἀνασυγκρότησις ἐπομένως τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Λέσβου, θέλει συμβάλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν

50
 25
 800
 75
 750
 25
 700
 75
 50
 25
 600
 75
 50
 25
 500
 75
 50
 25
 400
 75
 50
 25
 300
 75
 50
 25
 200
 75
 50
 25
 100
 75
 50
 25
 0

παράλληλον ανάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ τῆς. Θὰ ἦτο προθύστερος ἐνέργεια νὰ καταβάλωμεν προσπάθειαν διὰ τὴν ἴδρυσιν ἐπαρχιακῶν τῆς νήσου ξενοδοχείων, τὸν ἐξωραϊσμόν τῶν ἀρχαιολογικῶν μας χώρων καὶ γενικῶς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς τῶν ξένων, εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς νήσου, ὅταν αἱ συνθήκαι κυκλοφορίας, ἐπὶ τοῦ ὁδικοῦ δικτύου τῆς Λέσβου, δὲν εἶναι ἀνεκταὶ εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους τοὺς τουριστικούς μας τόπους περιηγητάς. Θὰ ἦτο ἐπίσης ἀνωφελὲς καὶ ἐπιζήμιον διὰ τὸν τουρισμόν τῆς νήσου, ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν προσέλκυσιν ξένων, οἵτινες ἐπισκεπτόμενοι τοὺς τουριστικούς χώρους τῶν ἐπαρχιῶν τῆς νήσου — καὶ γνωστοῦ ὄντος ὅτι οἱ περιηγηταὶ ἀρχίζουν τὴν περιήγησιν ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπιβιβασθοῦν τοῦ αὐτοκινήτου, — ἀναχωροῦντες θὰ ἀπεκόμιζον τὰς μάλλον δυσμενεῖς διὰ τὸν τουρισμόν τῆς νήσου ἐντυπώσεις.

Ἀπὸ ἀπόψεως πυκνότητος, τὸ ὁδικὸν δίκτυον τῆς Λέσβου εἶναι ἐκ τῶν μάλλον πυκνοτέρων ὁδικῶν δικτύων αἰσθητέστερον περιοχῆς τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο εἶχε διανοιχθῆ καὶ ἐπιστρωθῆ ἐπὶ τουρκοκρατίας τῆς νήσου, κατὰ μέγα μέρος δὲ ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἐπαρχιακοῦ ταμείου ὁδοποιίας, τοῦ «γιὸλ παρασι». Πρὸ τοῦ 1865, τῆ ἐνεργείᾳ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως, εἶχε χαραχθῆ ἡ μεγαλυτέρα εἰς μῆκος ἀμαξιτὴ ὁδὸς τῆς νήσου, ἡ ἄγουσα πρὸς Σίγριον, ἡ δὲ κατασκευὴ τῆς ἐπερατώθη ὀλίγον μετὰ τὸ 1874. Τὸ 1909, εἰς τὴν Λέσβον ὑπῆρχον ὁδοὶ συνολικοῦ μήκους 500 χιλιομέτρων. Τὸ δὲ 1931, τὸ μῆκος τῶν ὁδῶν ἐκάλυπτε τὰ 610 χιλιόμετρα, ἦτοι 378 μέτρα κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον εἰς ὀριζοντίαν διατομήν. Τὸ πυκνὸν τοῦτο ὁδικὸν δίκτυον, ἐπὶ τουρκοκρατίας, διετηρεῖτο εἰς καλὴν κατάστασιν. Ὑπῆρχεν ἓν σύστημα ἐπιβλέψεως καὶ ἀμέσου ἐπιδιορθώσεως αὐτοῦ. Εἰς ἕκαστον τμήμα 10 χιλιομέτρων τῆς ὁδοῦ εἶχεν ἐγκατασταθῆ φυλάκιον μὲ ὄλα τὰ ἀπαιτούμενα ἐργαλεῖα καὶ μὲ ἓνα φύλακα - ἐργάτην ὅστις ἐπέβλεπε καὶ ἀμέσως ἐπιδιόρθωνε τὴν παραμικρὴν φθορὰν τοῦ ὁδοστρώματος τοῦ τμήματος τὸ ὅποῖον τοῦ εἶχεν ἀνατεθῆ.

Σήμερον, ἔπειτα ἀπὸ μακροχρόνιον παραμέλησιν, τὸ ὁδικὸν δίκτυον τῆς νήσου εὐρίσκεται οὐχὶ εἰς ἀρίστην κατάστασιν, εἰς τινα σημεῖα δέ, ἡ βατότης του καθίσταται προβληματικὴ, κατὰ δὲ τὸν χειμῶνα ἀδύνατη μὲ οἰονδήποτε συγκοινωνιακὸν μέσον. Τελευταίως ὅμως, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1956 καὶ τὴν διάρκειαν τοῦ 1957, διὰ τοῦ ἐπαρχιακοῦ ταμείου ὁδοποιίας, ἐπετεύχθη σχετικὴ βελτίωσις τοῦ ὁδικοῦ δικτύου, διὰ τῆς ἀσφαλτοστρώσεως μέρους αὐτοῦ, τῆς εὐρύνσεως τινῶν κεντρικῶν ὁδῶν καὶ τῆς βελτιώσεως τῆς βατότητος ἐτέρων.

Τὸ συνολικὸν μῆκος τοῦ ὁδικοῦ δικτύου τῆς νήσου — ἐθνικοῦ, κοινοτικοῦ, ἐπαρχιακοῦ — ὑπερβαίνει καὶ σήμερον, ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς τουρκοκρατίας τῆς νήσου, τὰ 600 χιλιόμετρα. Αἱ χιλιομετρικαὶ ἀποστάσεις τῶν συνδεομένων διὰ ἀμαξιτῆς ὁδοῦ χωριῶν τῆς νήσου μετὰ τῆς Μυτιλήνης, διαφαίνονται ἐν τῷ κατωτέρῳ πίνακι.

Διὰ ΒΔ. τῆς 8-2-56 (Ἐφημ. Κυβερ., Τεύχος πρῶτον, Ἄρ. φύλλου 47) καθορίζονται αἱ ἐπαρχιακαὶ ὁδοὶ τῆς νήσου εἰς συνολικὸν μῆκος 515 περίπου χιλιόμετρα. Ἐθνικαὶ ὁδοὶ θεωροῦνται ἡ ὁδὸς Καρὰ Τεπές - Καλλονή, μέσφ Μόριας, μήκους 39 χιλιομέτρων, ἡ ὁδὸς Μυτιλήνης - Λουτρόπολις

Πίναξ 24

Χιλιομετρικαὶ ἀποστάσεις τῶν χωρίων τῆς νήσου,
ἀρχόμενα ἐκ τοῦ Δημοτικοῦ Κήπου Μυτιλήνης

Ἁγία Ἄννα	44	Κέντρον	6	Παναγιούδα	6,9
Ἁγία Μαρίνα	6,5	Κεραμιὰ	14,8	Παπιανὰ	43
Ἁγία Παρασκευὴ	40,3	Κεράμιον	42,3	Παπάδος	23,9
Ἁγιάσσοσ	26	Κλαπάδος	50	Παράκοιλα	51,7
Ἁγιοὶ Ἀνάργυροι	19,5	Κλειοῦ	43,4	Πελόπη (Γέλια)	47,2
Ἁγιος Δημήτριος	23,6	Κλίκι	12,4	Πέρασμα	29,2
Ἁγρα	68	Κουντουριά	12	Πέτρα	57,4
Ἀεροδρόμιον Κρατήγ.	8,5	Κράτηγος	9	Πηγὴ	20,9
Ἀκράσιον	57,7	Κώμη	22,1	Πλαγιὰ	36,6
Ἀκρωτήριον	4	Λάμπου Μύλοι	16,8	Πλακάδος	22,8
Ἀλιφαντὰ	3	Λαφιῶνα	53,2	Πληγῶνι	6
Ἀμπελικὸ	50	Λισβόριον	41,5	Πλωμάριον	40,8
Ἀνεμῶτια	55,5	Λουτρά (Χωρίον)	8	Πολυχνίτος	45,3
Ἀντισσα	76,4	Λουτρά Κόρφου Γέρας	8,4	Πτεροῦντα	69,8
Ἀργενος	50	Λουτρά Ἐφταλοῦς	73,5	Πυργί	5,5
Ἀριανὰ	42	Λουτρόπολις Θερμῆς	12,5	Πύργοι Θερμῆς	10,7
Ἀρίσβη	39,5	Μανδαμάδος	37,4	Πύρρα (Ἀχλαδερί)	35
Ἀσώματος	21,5	Μεγαλοχώριον	51,3	Ρέμα	68
Ἀφάλωνας	7	Μεσαγγρὸς	25,5	Σανατόριον (ἐξ Ἀγιάσ.)	32
Βαρειά	3,8	Μεσότοπος	76	» (ἐκ Πλωμαρ.)	62,8
Βασιλικά	38,6	Μονὴ Λειμῶνος	45,6	Σίγριον	94
Βατερὰ	54	Μονὴ Περιβολῆς	71	Σκάλα Ἐρεσσοῦ	92,4
Βατοῦσα	66,8	Μονὴ Ὑψηλοῦ	81	Σκαλοχώριον	58,3
Βορὸς	56,2	Μόρια	6	Σκόπελος	25,5
Βοῦρκος	57	Μήθυμνα	61,9	Σκούντα	17,4
Βρίσα	50,8	Μυστεγνὰ	18,3	Σκουτάρος	64,3
Γαβαθὰς	80	Μυχοῦ	15,5	Στύψις	55,6
Δάφια	42,1	Νάπη	43,5	Συκαμιὰ	49,2
Ἐρεσσὸς	89,2	Νέαι Κυδωνίαι	23,3	Ταξ/ρχης Μανδαμάδου	39
Θερμὴ	13,4	Ντίπι	13,5	Ταξιάρχῶν (Καγιάνη)	5,5
Ἴππειος	16,5	Νυκτάντα	18,7	Τρίγωνας	36
Καλλουή	40,3	Παγανὴ	33,5	Ὑψηλομέτωπον	52,7
Κάπη	43,1	Παλαιόκηπος	21,9	Φίλια	51,7
Καρύνη	18,1	Παλαιοχώριον	53,5	Χάλικας Μυτιλήνης	2
Κάτω Τρίτος	15,5	Πάμφιλα	8,7	Χάλικας Μηθύμνης	52
				Χύδηρα	75

Θερμῆς μήκους 12,5 χιλιομέτρων καὶ ἡ ὁδὸς Μυτιλήνη - Κράτηγος μήκους 9,5 χιλιομέτρων. Τὸ ἐθνικὸν ὁδικὸν δίκτυον συντηρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ ταμείου ὁδοποιίας μὴ ὑπάρχοντος δὲ τοιοῦτου ἐν Λέσβῳ, αἱ κατασκευαὶ καὶ ἐπιδιορθώσεις τῶν ἐθνικῶν ὁδῶν, συντελοῦνται ὑπὸ τοῦ Ἐπαρχιακοῦ ταμείου ὁδοποιίας, δαπάναις τοῦ Ὑπουργείου Δημοσίων Ἔργων. Τὸ ἐπαρχιακὸν ὁδικὸν δίκτυον, συντηρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐπαρχιακοῦ ταμείου ὁδοποιίας καὶ τὸ κοινοτικόν, ὑπὸ τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων.

Μέχρι τοῦ 1955, ἐκ τῶν 600 καὶ πλέον χιλιομέτρων ὁδικοῦ δικτύου, μόνον 13,9 χιλιόμετρα, ἀπὸ Μυτιλήνης μέχρι τῆς διακλαδώσεως πρὸς Κε-

ραμιά και Λάμπου Μύλοι, είχαν επιστρωθῆ δι' ασφαλτικού τάπητος. Τὰ υπόλοιπα, κατεσκευασμένα ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ μὴ συντηρούμενα, ἐκ κυκλοφοριοπήκτου ἐξ ἀμμοχαλικίου ὁδοστρώματος καὶ ἕτερα ἄνευ ὁδοστρώματος, κατέστησαν ἀδύνατον τὴν κατὰ τὸν χειμῶνα κυκλοφορίαν τῶν διαφόρων ὀχημάτων. Τῶν ἐξ ασφαλτικού τάπητος 13,9 χιλιομέτρων, τὰ 10 χιλιόμετρα εἶναι τοῦ ἐπαρχιακοῦ δικτύου καὶ τὰ 3,9 τοῦ ἐθνικοῦ.

Ἀπὸ τοῦ 1955 ὅμως, κατόπιν συνεχιζομένων προσπαθειῶν, ἐπετεύχθη ἡ βελτίωσις τόσον τοῦ ἐθνικοῦ, ὅσον καὶ τοῦ ἐπαρχιακοῦ δικτύου τῆς νήσου. Οὕτω, τοῦ μὲν ἐθνικοῦ δικτύου, ἡ ὁδὸς Μυτιλήνη - Ἀεροδρόμιον καὶ πέραν αὐτοῦ μέχρι τοῦ 10ου χιλιομέτρου καὶ ἡ ὁδὸς Μυτιλήνη - Λουτρόπολις Θερμῆς, 12,5 χιλιομέτρων, διηνοίχθη καὶ κατεσκευάσθη ὁδοστρώμα βάσεως ἐκ σκυρωτοῦ με' ασφαλτικὴν ἐπάλειψιν. Ἔτερα δὲ 4 χιλιόμετρα, μεταξὺ τῆς διακλαδώσεως Λάμπου Μύλοι - Κεραμιά καὶ τῆς θέσεως «Ἅγιοι Ἄγγελοι» τῶν Λάμπου Μύλων, τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Μυτιλήνης Καλλονῆ, διηνοίχθησαν καὶ ασφαλτοστρώθησαν.

Ἄλλὰ καὶ τοῦ ἐπαρχιακοῦ δικτύου, πολλὰ ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Ταμείου Ὀδοποιίας νομοῦ Λέσβου. Οὕτω τμῆμα τῆς ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἐκ τῆς θέσεως «Λάρ' σος» πρὸς Πλωμάριον, διηνοίχθη καὶ ασφαλτοστρώθη. Τμῆμα ἐπίσης τῆς ὁδοῦ Κεραμιά - Ἀγιάσος, ἐκ τῆς διασταυρώσεως Λάμπου Μύλοι - Κεραμιά μέχρι πέραν τῆς Καρύνης, μήκους 8,5 χιλιομέτρων, διηνοίχθη καὶ ασφαλτοστρώθη. Ἀσφαλτοστρώθησαν ἐπίσης 3 χιλιόμετρα ὁδοῦ, μεταξὺ Θερμῆς - Μυστεγνάς, καὶ 1 χιλιομέτρου, μεταξὺ Λουτροπόλεως Θερμῆς καὶ Θερμῆν. Ἐπεσκευάσθησαν δὲ γέφυραι καὶ ἐβελτίωθη ἡ βατότης 70 περίπου χιλιομέτρων.

Πλὴν ὅμως, αἱ χορηγούμεναι πιστώσεις καὶ οἱ τοπικοὶ πόροι, διὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἐργασιῶν εἶναι ἀνεπαρκεῖς, διὰ τὴν καθολικὴν ἐπισκευὴν τοῦ ὅλου ὁδικοῦ δικτύου τῆς νήσου. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου, τὴν 29ην Ἰουνίου τοῦ 1956, κατὰ γενομένην σύσκεψιν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Ἐμποροβιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Μυτιλήνης, τῇ συμμετοχῇ τοῦ Νομάρχου καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῶν βιομηχανικῶν, ἐμπορικῶν καὶ ἐπαγγελματοβιοτεχνικῶν συλλόγων, ὀργανώσεων καὶ σωματείων, συνεζητήθη σχέδιον τοῦ προέδρου τοῦ Ἐμπορικοῦ Συλλόγου Μυτιλήνης Δημ. Ἀμπατζιδέλλη, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπεδεικνύετο τρόπος ἐξευρέσεως τῶν ἀπαιτούμενων πόρων διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἀπαραιτήτων δαπανῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐντὸς εὐλόγου χρονικοῦ διαστήματος θὰ κατεσκευάζετο ἕνα καλῆς καταστάσεως ὁδικὸν δίκτυον. Τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ Ἀμπατζιδέλλη, υἱοθετήθη καὶ ὑπὸ τοῦ ὅλου ἐμπορικοῦ κόσμου καὶ ὑπὸ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν τῆς νήσου. Ἐγκεῖται δὲ τοῦτο εἰς τὴν θέσπισιν ὑπὸ τοῦ Κράτους μιάς τοπικῆς εἰσφορᾶς, ὑπὲρ τοῦ ὁδικοῦ τῆς νήσου δικτύου, ἐπιβαλλομένης ἐπὶ τῶν διακινουμένων διὰ τοῦ λιμένος ἐμπορευμάτων. Ἡ ἐπιβαρυνσις αὕτη τῆς τιμῆς τῶν ἐμπορευμάτων, θὰ κυμαίνεται μεταξὺ 3 ἕως 5 λεπτῶν τῆς δραχμῆς κατὰ κιλόν. Τῆς ἐπιβαρύνσεως θὰ ἐξαιρεθοῦν αἱ πρῶται ὄλαι τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, ὡς καὶ τὸ ἐλαιόλαδον τὸ πρὸς ἐξαγωγήν προοριζόμενον. Κατὰ τὴν γνώμην μου, διὰ νὰ θεωρηθῇ τοπικὴ εἰσφορά, δεόν ὅπως ἐπιβαρυνθοῦν μόνον τὰ προϊόντα τὰ κατανάλισκόμενα ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἀπαλλαχθοῦν τῆς ἐπιβαρύνσεως τὰ ἐξα-

γόμενα πρὸς τὰ ἐκτὸς τῆς νήσου εὐρισκόμενα κέντρα καταναλώσεως, ἐνῶ τὸ σχέδιον προβλέπει μόνον τὰ πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν ἐξαγόμενα. Τοῦτο, διότι πιθανὸν ἐφ' ὅσον τὸ ἐξαγόμενον τῆς νήσου εἶδος, ἔλαιον ἐπὶ παραδείγματι, ἐπιβληθῆ, ἢ λόγῳ τῆς ποσότητος ἢ ὡς μονοπωλιακὸν εἶδος ἐπὶ τῶν ὑπολοίπων προϊόντων, θὰ δυνηθῆ νὰ ἐπιδράσῃ ὑψωτικῶς ἐπὶ τῆς τιμῆς καὶ τῶν ὁμοίων προϊόντων ἢ ὑποκαταστάτων αὐτοῦ, ἐπιβαρυνομένου τοῦ καταναλωτικοῦ πληθυσμοῦ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντος μὲ τὸ ὀδικὸν δίκτυον τῆς Λέσβου. Ἐὰν ὅμως συμβῆ ἡ τιμὴ αὐτοῦ, ἐπιβαρυνομένη μὲ τὴν εἰσφορὰν ὑπὲρ τοῦ ὀδικοῦ δικτύου, νὰ παραμείνῃ εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος ὃ εἶχεν πρὸ τῆς ἐπιβαρύνσεώς του, τότε βέβαιον εἶναι ὅτι, ἡ διαφορὰ τῆς τιμῆς — ἡ εἰσφορὰ — θὰ ἐπιβαρύνῃ τοὺς παραγωγοὺς τῆς Λέσβου καὶ οὐχὶ ὅπως ἐπιδιώκεται τοὺς καταναλωτάς, ποῦ ἀποτελοῦν τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν λεσβίων.

Κατὰ τὸ σχέδιον Ἀμπατζιδέλλη, ἡ ἐπιβάρυνσις αὐτῆ τῆς τιμῆς τῶν ἐμπορευμάτων, θὰ βαρύνῃ διὰ χρονικὸν τι διάστημα τὸ καταναλωτικὸν κοινὸν τῆς Λέσβου. Βελτιουμένου ὅμως τοῦ ὀδικοῦ δικτύου τῆς νήσου καὶ προοδευτικῶς, θὰ καταργηθοῦν ὠρισμένοι ἐπιβαρύνσεις, οὕτως ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐκλείψῃ ἡ ὑπέρογκος σήμερον ἐπιβάρυνσις τῶν λεσβίων. Θὰ καταργηθῆ οὕτως τὸ ἐπὶ τοῦ κομίστρου ἐπιβατῶν τῶν ὑπεραστικῶν λεωφορείων ἐπιβληθὲν 10 τοῖς ἑκατὸν, θὰ ἐλαττωθῆ ὡσαύτως καὶ ἡ βασικὴ τιμὴ εἰσιτηρίου κατὰ χιλιόμετρον καὶ θὰ μειωθοῦν κατὰ 30 τοῖς ἑκατὸν τὸ ἐντὸς τῆς νήσου κόμιστρον προϊόντων, λόγῳ τῆς σήμερον ὑπερβαλλούσης τῶν τιμῆς ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος.

Τὰ ἔσοδα ὑπὲρ τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Ταμείου Ὀδοποιΐας ἐκ τῶν διακινουμένων ἐμπορευμάτων, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου Ἀμπατζιδέλλη, ὑπολογίζονται οὕτω : Ἐκ τῶν λιμένων τῆς νήσου διακινοῦνται περὶ τὰς 140 ἕως 160 χιλιάδες τόνοι ἐμπορευμάτων ἑτησίως. Τὸ ἐξ αὐτῶν ἔσοδον διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς εἰσφορᾶς, ὑπολογίζεται εἰς 4500 ἕως 6500 ἑκατομμύρια δραχμὰς ἑτησίως. Προστιθεμένης τῆς ἐξ 600.000 δρχ. περίπου κρατικῆς ἐπιχορηγήσεως, τῆς ἐξ 1.100.000 δρχ. ἑτησίως συμβολῆς τοῦ Συνδέσμου Δήμων καὶ Κοινοτήτων καὶ 500.000 δρχ. περίπου ἑτησίως ἐκ τῆς ἐπιβαρύνσεως τοῦ κομίστρου ἐπιβατῶν, ὡς καὶ ἄλλων πόρων, θὰ ἔχωμεν ἑτήσιον ἔσοδον περὶ τὰ ὀκτῶ ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ἡ δαπάνη διὰ τὴν κατασκευὴν ἑνὸς χιλιομέτρου ἀσφαλτοστρωμένης ὁδοῦ, βάσεως ἐκ σκυρωτοῦ μὲ ἀσφαλτικὴν ἐπάλειψιν, πλάτους 4,50 ἕως 5,20 μέτρα καὶ μὲ ρεῖθρον ἑκατέρωθεν 0,50 μ., ὑπολογίζεται εἰς 120 ἕως 150 χιλιάδων δραχμῶν. Διὰ τὴν κατασκευὴν ἀσφαλτικοῦ τάπητος μήκους 250 χιλιομέτρων — ὅσον καὶ τὸ μήκος τῶν κεντρικῶν ἀρτηριῶν τῆς νήσου — ἀπαιτοῦνται 30 ἕως 38 ἑκατομμύρια δραχμὰς.

Παρ' ὅλα αὐτά, τὸ τόσον εὐεργητικὸν σχέδιον διὰ τὸν τουρισμὸν καὶ διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς νήσου γενικῶς δὲν ἐθεσπίσθη.

Οὕτω, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἀνεπτυγμένον μήκος τοῦ ὀδικοῦ δικτύου τῆς νήσου καὶ τὸ περιορισμένον τῶν οικονομικῶν μέσων τοῦ Ἐπ. Ταμ. Ὀδοποιΐας, ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι αἱ ἐργασίαι βελτιώσεως τοῦ ὀδικοῦ δικτύου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περατωθοῦν ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος. Πάντως, τὸ κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1955 εὐρισκόμενον ὀδικὸν δίκτυον τῆς Λέσβου

εις «άθλιαν κατάστασιν, λόγω τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν χορηγουμένων χαμηλῶν πιστώσεων συντηρήσεως αὐτοῦ» (Πράξις ὑπ' ἀριθ. 1 τοῦ Ε.Τ. Ὀδοποιίας Νομοῦ Λέσβου), σήμερον, μετὰ παρέλευσιν δύο ἐτῶν, ἐβελτιώθη κατὰ πολὺ. Εἰς τὰ 13,9 χιλιόμετρα, τὰ κατασκευασθέντα τὸ 1953, ἀσφαλτοστρωμένης ὁδοῦ, προσετέθησαν ἕτερα 18 χιλιόμετρα ἀσφαλτοτάπητος. Ἔτερα δὲ 70 χιλιόμετρα περιήτου, τοῦ ἐπαρχιακοῦ δικτύου, ἐβελτιώθησαν σημαντικῶς.

Πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ γενικωτέρου συμφέροντος τῆς Λέσβου, κατὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ ὁδικοῦ δικτύου τῆς νήσου, πρέπει νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν τοὺς ἐξῆς παράγοντας: α) τὸ πλάτος, τὰς καμπύλας καὶ τὰς κλίσεις τῶν ὁδῶν. β) Τὰς διαστάσεις καὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν τεχνικῶν ἔργων, γεφυρῶν κ.λ.π. γ) Τὴν ἔντασιν κυκλοφορίας τῶν διαφόρων κυρίων ἀρτηριῶν καὶ δ) Τὴν τουριστικὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς νήσου, τῶν παρουσιαζόντων τουριστικῶν ἐνδιαφέρον. Εἰς τὸν τελευταῖον παράγοντα δεόν νὰ δοθῇ ἰδιαιτέρα σημασία, καθ' ὅσον πολλάκις δὲν ἐξυπηρετεῖ μὲν ἀνάγκας μεταβάσεως, πρὸς τὴν πρωτεύουσαν, τῶν ἐντοπίων καὶ οὔτε τὸ ἐμπόριον αὐτῶν, ἀλλ' ὁμως ἢ ἐπισκευὴ τῶν ὁδῶν τούτων κρίνεται ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν προώθησιν, πρὸς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους, τῶν εἰς Μυτιλήνην ἀφικνουμένων ξένων. Ἐνδεικτικῶς μόνον, ἀναφέρομεν τὴν ὁδὸν Ἀγιάσσοσ — Μεγαλοχώριον, ἣτις ἀπὸ ἀπόψεως φυσικῶν καλλονῶν παρουσιάζει ἐξοχον ἐνδιαφέρον καὶ ἣτις χρήζει συντηρήσεως μόνον τὴν πρὸς Ἀγίους Ἀναργύρους ἄγουσαν τοποθεσίαν, ἣτις κρίνεται ἐκ τῶν καλλιτέρων τῆς νήσου καὶ τὴν μεταξύ Ἀντίσσης - Σιγρίου, ὡς καὶ τὴν κατασκευὴν ὁδοῦ ἐνούσης τὴν «Χαμανδρούλαν» μετὰ τῆς προρρηθείσης ὁδοῦ, ἀμφοτέρας ἐξυπηρετούσας τὴν πρὸς τὸ ἀπολιθωμένον δάσος τουριστικὴν κίνησιν.

Λέγοντες ὁμως συγκοινωνίαν, δὲν ἐννοοῦμεν μόνον τὸ ὁδικὸν δίκτυον, ἀλλὰ καὶ τὰ μέσα μεταφορᾶς τῶν ἐπιβατῶν. Εἶναι δὲ πασιδηλον ὅτι αἱ συγκοινωνιακαὶ ἐπιχειρήσεις εἶναι στενῶς συνδεδεμέναι μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ τῆς νήσου. Τὰ ὑπάρχοντα σήμερον συγκοινωνιακὰ μέσα ἐν τῇ νήσῳ, συνοψίζονται ὡς ἀκολουθῶς :

Α) Λεωφορεῖα: Ὑπεραστικῶν γραμμῶν 37. Ἀστικῶν γραμμῶν 19.

α) Τὰ ὑπεραστικά λεωφορεῖα ἐδρεύουν εἰς τὰ κάτωθι χωρία: Ἀγία Παρασκευὴ (2), Ἀγιάσσοσ (4), Ἀντίσσα (1), Βατοῦσα (1), Βρίσα (1), Ἐρεσσὸσ (1), Ἴππειοσ (1), Καλλονὴ (1), Κλειῶ (1), Μανδαμάδοσ (1), Μεγαλοχώριον (1), Μεσότοποσ (1), Μήθυμνα (1), Νέαι Κυδωνίαι (1), Παπάδοσ (5), Παράκοιλα (1), Πηγὴ (1), Πλωμάριον (4), Πολυχίτοσ (3), Πτεροῦντα (1), Σκουτάροσ (1), Στύξις (1), Φίλια (2).

β) Τὰ ἀστικά λεωφορεῖα ἐδρεύουν εἰς τὰ κάτωθι χωρία: Ἀγία Μαρίνα (2), Ἀκρωτήριον (6), Θερμὴ (1), Κουντουριά (2), Λουτρά (1), Μόρια (2), Πάμφιλα (5).

Τὰ λεωφορεῖα Ἀστικῶν συγκοινωνιῶν, ἐξυπηρετοῦσι τὴν ἐπιβατικὴν κίνησιν τῶν εἰς ἀκτίνα 12 χιλιομέτρων τῆς Μυτιλήνης εὐρισκομένων χωρίων. Ἡ κατὰ μῆνα ἐπιβατικὴ κίνησις καὶ τὰ διανυθέντα χιλιόμετρα, συμφώνως τῶν στοιχείων ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀποστελλομένων, διὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. 203504)50 καὶ 1166172)50 διαταγῶν τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνιῶν,

εις τὴν Γεν. Δ)νσιν Αὐτοκινήτων Τμήμα Ἀστικῶν, ἔχει ὡς κατωτέρω :

Τὰ ἐν Μυτιλήνῃ Ἀστικά λεωφορεῖα, χρησιμοποιοῦν ὡς σταθμούς τοὺς ἀνοικτοὺς χώρους κειμένους εἰς Ἐπάνω Σκάλαν, εἰς θέσιν παρὰ τὸ τελωνεῖον Μυτιλήνης καὶ εἰς ἑτέρας δύο παρὰ τὸν Δημοτικὸν κήπον. Εἰς τὴν τελευταίαν μόνον, ἐντὸς ἀκραίου χώρου τοῦ Δημοτικοῦ κήπου, ἔχει χορηγηθῆ ὑπὸ τοῦ Δήμου δι' ὠρισμένον χρόνον τὸ δικαίωμα χρησιμοποίησεως, ὑπὸ τοῦ Κ.Τ.Ε.Λ. Ἀστικῶν, κτίσματος, ὡς περίπτερον ἀναμονῆς τῶν ἐπιβατῶν. Ἐκδοτήρια εἰσιτηρίων ἐλλείπουν εἰς ἅπαντας τοὺς σταθμούς.

Τὰ λεωφορεῖα Ὑπεραστικῶν συγκοινωνιῶν, ἐξυπηρετοῦσι τὴν ἐπιβατικὴν κίνησιν καὶ τοῦ πλέον ἀπομακρυσμένου τῆς Μυτιλήνης χωρίου τῆς νήσου. Σταθμεῖουν εἰς τὸν παρὰ τὸ Πάρκον Μυτιλήνης ἀνοικτὸν χώρον καὶ εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ἐπάνω Σκάλας. Τελευταίως, διὰ τὴν καλλιτέραν ὀργάνωσιν τῶν ὑπεραστικῶν συγκοινωνιῶν, εἰς τὸν παρὰ τὸ Πάρκον ἀνοικτὸν χώρον ἀνηγέρθη Σταθμὸς περιλαμβάνων Γραφεῖα, ἐκδοτήρια εἰσιτηρίων, αἴθουσαν ἀναμονῆς ἐπιβατῶν καὶ γενικῶς ὅλας τὰς ἀπαιτούμενας ἐγκαταστάσεις ἐνὸς συγχρονισμένου Σταθμοῦ λεωφορείων. Διὰ τὴν πληρεστέραν δὲ ἐξυπηρέτησιν τῆς ἐκδρομικῆς κινήσεως, ἐτέθη εἰς κυκλοφορίαν πολυτελέστατον λεωφορεῖον τύπου Πούλμαν. Τὸ κατὰ νόμον ἐπιβαλλόμενον κόμιστρον ἐπιβατῶν, ἐπὶ τῶν ὑπεραστικῶν λεωφορείων, ὀρίζεται εἰς 0,444 δρχ. κατὰ χιλιόμετρον. Προστιθέμενον δὲ καὶ τοῦ 10 τοῖς ἑκατὸν ὑπὲρ τῆς ἐπαρχιακῆς ὁδοποιΐας, ἀνέρχεται εἰς 0,488 δρχ.

Ἡ κατὰ μῆνα ἐπιβατικὴ κίνησις καὶ τὰ διανυθέντα χιλιόμετρα, συμφῶνως τῶν στοιχείων ἐκμεταλλεύσεως καὶ στατιστικῆς, δυνάμει τῆς ὑπ' ἀριθ. 162381)1)8)62 διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνιῶν, ἔχει ὡς κατωτέρω:

Διὰ τῆς ὀργανώσεως τῶν ὑπεραστικῶν κυρίως συγκοινωνιῶν, τῆς ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως — διὰ τοῦ συστήματος τῶν ὁδοφυλάκων — τοῦ πυκνοῦ ὁδικοῦ δικτύου τῆς νήσου, τῆς τοποθετήσεως πινακίδων δεικνυσῶν τὴν κατεύθυνσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους, ἐξυπηρετοῦμεν τὸ συμφέρον μας· διότι ταῦτα ἀποβαίνουν πρὸς ὄφελος τῆς τουριστικῆς προσπάθειας, διὰ τῆς διοχετεύσεως τῆς κινήσεως τῶν ξένων πρὸς τὸ ἐνδότερον τῆς νήσου καὶ τῆς συγκρατήσεως τούτων, περισσότερον χρονικὸν διάστημα εἰς τὴν Λέσβον.

Κατωτέρω παραθέτομεν στατιστικὸν διάγραμμα τῆς ἐν τῇ νήσῳ ἐπιβατικῆς κινήσεως.

Παραλλήλως ὁμως μὲ τὴν συγκοινωνίαν — τὴν θαλασσίαν, ἀεροπορικὴν καὶ ὁδικήν, — ὡς μέσον ἐξυπηρέτησεως τῆς τουριστικῆς κινήσεως, πρέπει νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ τὴν τηλεπικοινωνίαν.

Ἡ Λέσβος ἔχει πλήρες τηλεπικοινωνιακὸν δίκτυον, τόσοσιν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν ἄλλων περιφερειῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅσον καὶ ἐντὸς αὐτῆς, διὰ τηλεφῶνων — αὐτομάτων καὶ μῆ, — ραδιοτηλεφῶνων, ἀσυρμάτων καὶ ὄλων τῶν ἄλλων συγχρονισμένων τηλεπικοινωνιακῶν μέσων τοῦ Ο.Τ.Ε. Τὰ κατωτέρω παραστατικὰ διαγράμματα, μᾶς δεικνύουν τὸ μέγεθος τῆς τηλεπικοινωνιακῆς ἐξυπηρέτησεως ἡμῶν τῶν λεσβίων, ἀλλὰ καὶ τῆς πλήρους ἐξυπηρέτησεως ξένων, παραθεριζόντων καὶ γενικῶς τῶν τουριστῶν.

Πίναξ
Ἐπιβατικὴ κίνησις λεωφορείων

	Θέσεις λεωφορείων	Ἀπλῆ διαδρομαὶ	Χιλιόμετρα	Ἐπιβάται
1952				
Αὐγουστος	439	3.408	33.112	77.079
Σεπτέμβριος	672	5.630	46.158	123.832
Ὀκτώβριος	632	5.372	50.743	113.576
Νοέμβριος	»	4.618	36.972	100.521
Δεκέμβριος	»	4.392	37.979	96.700
1953				
Ἰανουάριος	632	4.138	37.376	87.989
Φεβρουάριος	»	3.854	34.525	79.011
Μάρτιος	»	4.334	38.585	89.399
Ἀπρίλιος	»	2.416	46.957	104.769
Μάιος	»	2.706	53.515	117.332
Ἰούνιος	»	2.379	45.435	101.307
Ἰούλιος	»	2.860	58.271	121.811
Αὐγουστος	»	3.134	67.783	137.027
Σεπτέμβριος	675	2.846	60.850	121.989
Ὀκτώβριος	»	2.609	52.814	106.935
Νοέμβριος	»	2.433	49.884	99.661
Δεκέμβριος	»	2.451	49.224	97.706
1954				
Ἰανουάριος	675	2.225	45.114	81.821
Φεβρουάριος	»	2.000	35.454	72.866
Μάρτιος	691	2.164	38.619	78.874
Ἀπρίλιος	694	2.308	41.443	87.562
Μάιος	»	2.567	47.517	98.557
Ἰούνιος	»	2.492	47.248	97.333
Ἰούλιος	693	2.765	53.987	114.846
Αὐγουστος	»	2.928	57.289	128.258
Σεπτέμβριος	»	2.741	51.602	114.307
Ὀκτώβριος	»	2.555	39.532	106.586
Νοέμβριος	647	2.206	42.108	90.430
Δεκέμβριος	»	2.208	41.805	89.600

25

τῶν ἀστικῶν γραμμῶν τῆς νήσου

	Θέσεις λεωφορείων	Ἀπλῆ διαδρομαὶ	Χιλιόμετρα	*Επιβάται
1955				
Ἰανουάριος	664	2.211	40.776	88.640
Φεβρουάριος	624	2.060	38.203	83.738
Μάρτιος	»	2.206	40.599	89.711
Ἀπρίλιος	»	2.408	44.346	101.303
Μάιος	»	2.639	52.862	120.662
Ἰούνιος	»	2.630	47.354	103.281
Ἰούλιος	683	3.096	58.465	126.463
Αὐγουστος	726	3.114	62.151	131.517
Σεπτέμβριος	716	3.025	58.353	131.231
Ὀκτώβριος	726	2.795	51.806	112.700
Νοέμβριος	»	2.547	48.935	102.143
Δεκέμβριος	»	2.621	50.083	100.496
1956				
Ἰανουάριος	»	2.423	46.765	90.666
Φεβρουάριος	»	2.251	43.230	80.319
Μάρτιος	»	2.545	48.667	89.737
Ἀπρίλιος	»	2.255	44.000	86.162
Μάιος	742	2.674	52.225	108.986
Ἰούνιος	»	2.626	46.668	110.716
Ἰούλιος	»	2.954	60.921	120.734
Αὐγουστος	»	3.097	55.461	128.259
Σεπτέμβριος	»	3.129	64.169	127.817
Ὀκτώβριος	»	3.086	55.148	113.559
Νοέμβριος	»	2.564	49.928	103.871
Δεκέμβριος	»	2.551	50.150	103.641
1957				
Ἰανουάριος	»	2.507	47.636	95.855
Φεβρουάριος	»	2.245	42.710	88.404
Μάρτιος	»	3.019	52.203	116.857
Ἀπρίλιος	»	3.281	53.085	120.242
Μάιος	»	3.475	71.623	140.624
Ἰούνιος	»	5.388	79.850	191.732
Ἰούλιος	758	6.040	92.246	216.812
Αὐγουστος	»	6.289	98.855	240.203
Σεπτέμβριος	789	6.351	96.488	221.913
Ὀκτώβριος	»	5.946	88.557	181.642
Νοέμβριος	»	5.523	77.719	173.862
Δεκέμβριος	»	5.621	77.644	184.551

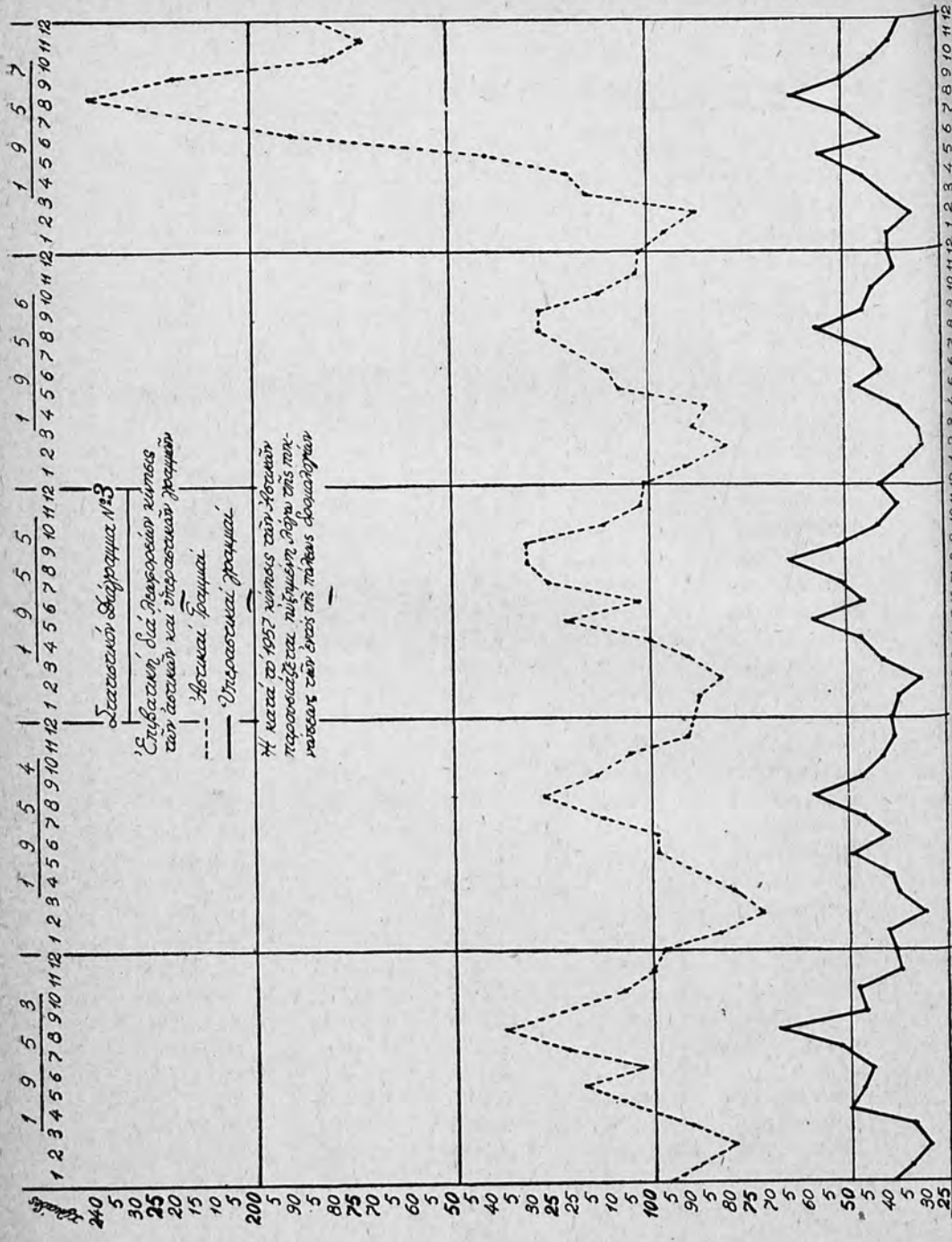

Πίναξ
Ἐπιβατική κίνησης λεωφορείων

	Θέσεις λεωφορείων	Ἀπλῆ διαδρομαὶ	Χιλιόμετρα	Ἐπιβάται
1952				
Αὐγουστος		2.112	65.128	58.354
Σεπτέμβριος		1.999	61.928	55.621
Ὀκτώβριος		1.830	53.313	47.673
Νοέμβριος		1.426	47.542	37.536
Δεκέμβριος		1.410	48.390	38.772
1953				
Ἰανουάριος		1.291	43.477,5	33.646
Φεβρουάριος		1.090	38.275,5	28.611
Μάρτιος		1.280	42.532	33.510
Ἀπρίλιος		1.873	60.987	49.497
Μάιος		1.676	51.845,5	46.324
Ἰούνιος		3.332	54.243,5	43.246
Ἰούλιος		1.774	56.016,5	50.911
Αὐγουστος		2.405	71.982	66.654
Σεπτέμβριος		1.637	51.928	45.080
Ὀκτώβριος		1.670	50.994	46.145
Νοέμβριος		1.567	47.656,5	36.747
Δεκέμβριος		1.498	48.840	38.790
1954				
Ἰανουάριος		1.447	43.033,5	39.963
Φεβρουάριος		1.393	40.205,5	32.299
Μάρτιος		1.598	47.682,5	37.934
Ἀπρίλιος		1.562	48.191	38.452
Μάιος		1.987	60.360	48.028
Ἰούνιος		1.605	49.252	39.968
Ἰούλιος		1.755	54.085	46.676
Αὐγουστος		2.209	67.666,5	58.285
Σεπτέμβριος		1.732	55.428	46.693
Ὀκτώβριος		1.599	49.182	41.704
Νοέμβριος		1.621	48.761,5	38.862
Δεκέμβριος		1.565	49.169,5	39.261

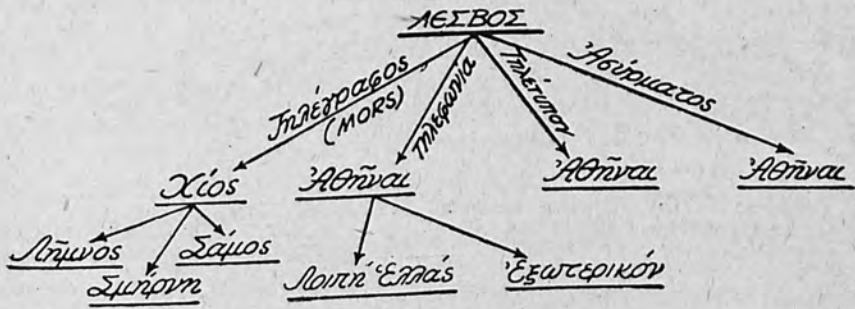
των υπεραστικών γραμμών της νήσου

	Θέσεις λεωφορείων	Ἀπλάι διαδρομαί	Χιλιόμετρα	Ἐπιβάται
1 9 5 5				
Ἰανουάριος		1.426	46 012,5	37.437
Φεβρουάριος		1.237	39.976,5	32.600
Μάρτιος		1.581	49.324	41.801
Ἀπρίλιος		1.600	55 823,5	46.302
Μάιος		2.214	89.912	58.752
Ἰούνιος		1 652	67.028,5	46.754
Ἰούλιος		1.836	74.549,5	52.509
Αὐγουστος		2.382	91.602,5	64.226
Σεπτέμβριος		1.804	72.004	50.168
Ὀκτώβριος		1.562	59.908,5	42.219
Νοέμβριος		1.549	54 932	37.219
Δεκέμβριος		1.654	61.720	40.304
1 9 5 6				
Ἰανουάριος	834	1.616	58.293,5	35.030
Φεβρουάριος	»	1.572	56.595	30 502
Μάρτιος	»	1.510	54 808	32.496
Ἀπρίλιος	»	1.535	57.090	37.087
Μάιος	»	1.842	72.765	46.055
Ἰούνιος	»	1.733	70.722	41.042
Ἰούλιος	»	1.724	67 595	44.528
Αὐγουστος	»	2.304	86.790	57.044
Σεπτέμβριος	»	1.669	66.736	45.422
Ὀκτώβριος	»	1.721	63.235	44.380
Νοέμβριος	»	1.569	58.625	37.957
Δεκέμβριος	»	1.559	60.141	38.537
1 9 5 7				
Ἰανουάριος	»	1.616	60.024	38.981
Φεβρουάριος	»	1.476	53.116	34.432
Μάρτιος	»	1.582	57.555	39.454
Ἀπρίλιος	»	1.789	68.940	47.051
Μάιος	»	2.576	93 107	57.808
Ἰούνιος	»	1.748	67.414	42.993
Ἰούλιος	»	1.985	74.691	49.771
Αὐγουστος	837	2.517	91.261	63.605
Σεπτέμβριος	»	1.860	75 253	52.327
Ὀκτώβριος	»	1.682	65.096	43.985
Νοέμβριος	»	1.734	62.608	38.069
Δεκέμβριος	»	1.620	57.804	36.505

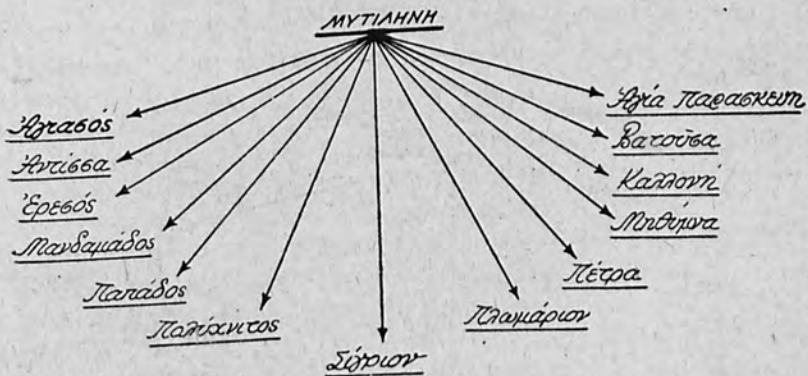
Διάγραμμα Νο 4

Ἡ, μετὰ τὰ ἔκτος τῆς Λέσβου κείμενα κέντρα, τηλεπικοινωνία

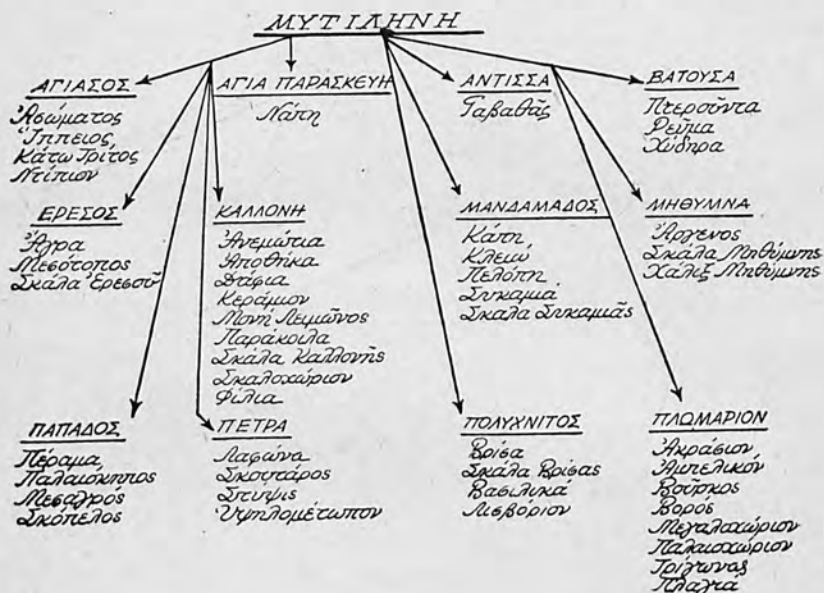

Διάγραμμα Νο 5

Α) Αἱ ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Μυτιλήνης συνδεόμεναι κωμοπόλεις τῆς νήσου, διὰ τηλεγράφου

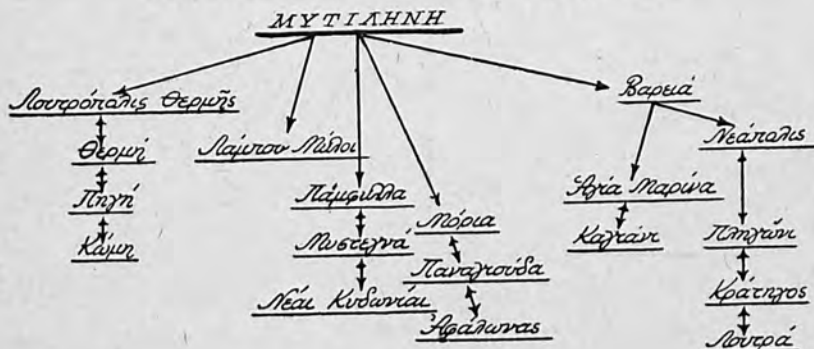

B) Χωρία της νήσου συνδεόμενα μετὰ τῆς Μυτιλήνης
διὰ τηλεφώνου, μέσῳ κωμοπόλεων

Διάγραμμα Νο 6

Χωρία της νήσου, συνδεόμενα άπ' εϋθείας μετὰ τῆς πόλεως
τῆς Μυτιλήνης (αὐτόματα τηλέφωνα)

Ἡ συγκοινωνία καὶ ἡ τηλεπικοινωνία ἐν μέρει, παίζουσι βεβαίως σπουδαίον ρόλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τουρισμοῦ εἰς ἓνα τόπον. Διὰ τὴν Λέσβον ὅμως, ἥτις κέκτηται ὅλα τὰ φυσικὰ προσόντα καὶ ὅσα ἡ ἱστορία τῆς ἐκκληροδότησε, ἅτινα εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν τουριστικὴν ἐξέλιξίν τῆς, ἡ συγκοινωνία ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖον βῆμα διὰ τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησίν τῆς. Δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐλκύνωμεν καὶ νὰ ἐπιτυγχάνωμεν τὴν ἀφίξιν ξένων εἰς τὴν νῆσον μας. Οἱ ξένοι ἔρχονται μὲ ἀπαιτήσεις, αἱ ὁποῖαι πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ἐκπληρωθοῦν. Οἱ τουρίσται ἐνδιαφέρονται δι' ὠρισμένα πράγματα, τὸ δὲ ἐνδιαφέρον των πρέπει νὰ ἰκανοποιηθῇ. Οἱ χώροι μας οἱ ἀρχαιολογικοί, αἱ φυσικαὶ καλλοναί, αἱ ἰαματικαὶ πηγαί, τὰ ἀπολιθωμένα, εἶναι ὅ,τι ἐνδιαφέρουν τοὺς ξένους.

Πρέπει λοιπὸν νὰ ὀργανώσωμεν τὴν ἐσωτερικὴν τῆς νήσου συγκοινωνίαν, νὰ δημιουργήσωμεν ὁδοὺς τουριστικάς, πρὸς τουριστικοὺς χώρους ἀγούσας, αἵτινες νὰ εἶναι ὄχι μόνον βαταὶ ἀλλὰ καὶ ἀκίνδυνοι καὶ ὁμαλαί, ἐν ἄλλοις, καλῆς καταστάσεως ὁδικὸν δίκτυον. Διὰ τὴν ἐπίτευξιν ὅθεν τῶν ἐνωτέρω, ἀπαραίτητον τυγχάνει νὰ γίνῃ πανταχόθεν ἀντιληπτόν, ὅτι ἡ ἀνασυγκρότησις τῶν ἐν γένει συγκοινωνιῶν τῆς νήσου, θὰ συμβάλῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν παράλληλον ἀνάπτυξιν τοῦ Τουρισμοῦ αὐτῆς, ἥτις ἀνάπτυξις, θὰ ἐπιφέρῃ εὐημερίαν εἰς τὴν ὁλότητα τῶν Λεσβίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ — ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΙΣ

Ἡ ἀξιοποίησις τῶν τουριστικῶν πηγῶν τῆς νήσου, δύναται νὰ συντελεσθῇ καὶ νὰ ἀποφέρῃ οἰκονομικὰ ὠφέλη — ἐφ' ὅσον φυσικὰ ἔχουν καταστῆ τεχνικῶς ἀξιοποιήσιμοι — μόνον διὰ τῆς προβολῆς τούτων εἰς ἡμᾶς τοὺς λεσβίους κατὰ πρῶτον καὶ κατὰ δεύτερον καὶ κύριον λόγον εἰς τὸν ἔξω τῆς Λέσβου κόσμον.

Πρὸς τὸ παρόν, εἰς τὴν διαφώτισιν τῶν λεσβίων καὶ τὴν προβολὴν εἰς τοὺς τουριστικοῦ μας πλοῦτου, προσφέρουν σήμερον μέγιστας ὑπηρεσίας αἱ ἐν Λέσβῳ Τουριστικαὶ ὀργανώσεις καὶ Σωματεία, εἰς τὸ μέλλον δέ, κατόπιν τῆς προσδοκωμένης τουριστικῆς ὀργανώσεως τῆς νήσου, αἱ ἀρμόδια Κρατικαὶ Ὑπηρεσίαι. Διὰ τὴν προβολὴν ὅμως ταύτην τῶν τουριστικῶν προσόντων τοῦ νησιοῦ, εἰς τὸν ἔξω κόσμον πρὸς προσέλκυσιν τουριστῶν, ἀρμόδια καὶ κυρίως κατάλληλοι εἶναι αἱ ὑπηρεσίαι διαφημίσεως τοῦ Τουρισμοῦ. Διὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν, συνειδητῶς ἢ ἀσυναισθῆτως, πολλάκις καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, διὰ τῆς ἐπιδεικνυομένης εὐγενείας καὶ προθύμου ἐξυπηρετήσεως τῶν ξένων, γινόμεθα πρόξενοι, διὰ τῶν ξένων αὐτῶν τούτων τῆς διαφημίσεως τοῦ τόπου μας.

Αἱ πανηγύρεις, αἱ ἐμποροπανηγύρεις, ἑορταὶ καὶ ἐκθέσεις, ἐφ' ὅσον ἔχουσιν ἀποκτήσει παράδοσιν, οἱ δὲ Λεσβιοὶ τουριστικὴν ἀντίληψιν τῆς σημα-

σίας των διὰ προώθησιν τοῦ λεσβιακοῦ τουρισμοῦ, ἀποτελοῦν πραγματικὸν κεφάλαιον διὰ τὴν Νήσον. Πιστεύω ὅμως ὅτι αὐταὶ δύνανται καὶ νὰ δημιουργηθοῦν καὶ ὅπου ἀκόμη δὲν ὑπάρχει παράδοσις. Καὶ νὰ συνδράμουν οὕτω σοβαρῶς εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν τουριστικῶν πηγῶν τῆς Λέσβου, ἐλκύουσαι ξένους χάριν διασκεδάσεως ἢ ἐμπορικῶν ὑποθέσεων ἢ καὶ θρησκευτικοῦ κινήτρου, τῶν ὁποίων ἐν μέρος ἀσφαλῶς θὰ ἐπίσκεφθῆ καὶ τοὺς τουριστικοὺς τόπους καὶ τὰ κέντρα παραθερισμοῦ καὶ ἀναψυχῆς.

Ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ, θὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον οἱ ἀνωτέρω συντελεσταὶ συμβάλλουσι εἰς τὴν τουριστικὴν ὀργάνωσιν τῆς νήσου, ὡς καὶ τί δέον γενέσθαι διὰ τὴν ἔτι περαιτέρω ὀργάνωσιν αὐτῶν πρὸς τὴν ἀρτιωτέραν ἀπόδοσιν τοῦ τουριστικοῦ αὐτῶν Ἔργου.

Α) Τουριστικαὶ Ὀργανώσεις καὶ Σωματεῖα

Διὰ τὴν προώθησιν τῆς ἐσωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως τῆς νήσου καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἐμμέσως κινήσεως ξένων, πρὸς τὴν Λέσβον, καταβάλλεται ἤδη τεραστία προσπάθεια. Πρὸς τοῦτο, ἔχουν δημιουργηθῆ καθ' ἅπασαν τὴν νήσον, πλείστα ὅσα σωματεῖα καθὼς καὶ ὀργανώσεις, ἀποβλέπουσαι σὺν τοῖς ἄλλοις ὡς διακηρύσσουν καὶ ἐν τῷ καταστατικῷ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τουριστικῆς ἐν Λέσβῳ κινήσεως, Πράγματι, ἡ συμβολὴ τούτων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐσωτερικῆς κυρίως ἐκδρομικῆς κινήσεως ἀνὰ τὸ νησί, εἶναι μεγάλη. Κίνητρα δέ, εἰς τὴν δημιουργίαν των ὑφίστανται πολλά. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι : ἡ ἀπ' αὐθείας δημιουργία τουριστικῆς κινήσεως εἰς ἐνίας περιοχὰς τῆς νήσου· ἡ ἀνάπτυξις τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Τέχνης· ἡ γοητεία καὶ ἡ ἄφθαστος μαγεία τοῦ λεσβιακοῦ τοπίου καὶ ἡ εὐγενὴς ἄμιλλα μεταξὺ των.

Πρωτεύοντα ρόλον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ ἀνὰ τὴν Λέσβον, παίζει ἡ ἀπὸ τοῦ 1955 σύστασις Τοπικῆς Ἐπιτροπῆς Τουρισμοῦ Λέσβου (Τ. Ε.Τ.). Μεγίστη δὲ εἶναι καὶ ἡ συμβολὴ τῆς Ἐταιρίας Λεσβιακῶν Μελετῶν, ἀποβλεπούσης κυρίως μὲν εἰς «τὴν συλλογὴν, μελέτην καὶ δημοσίευσιν τῶν μνημείων τοῦ λόγου καὶ τοῦ βίου τοῦ λεσβιακοῦ λαοῦ», ἐμμέσως δὲ συνδεομένης μὲ πᾶσαν πνευματικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν κίνησιν, σχέσιν ἔχουσαν μὲ τὴν Λέσβον. Διὰ τὴν προώθησιν ἀκόμη τοῦ λεσβιακοῦ τουρισμοῦ, ἱκανῶς συνέβαλε καὶ τὸ σωματεῖον «Λεσβιακὴ Τουριστικὴ Ὀργάνωσις» ἰδρυθὲν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 312)1934 ἀποφάσ. Πρωτοδικείου. Εἰς τὸ ἄρθρον 2 τοῦ καταστατικοῦ αὐτοῦ ἀναγράφεται : «σκοπὸς τοῦ Συλλόγου εἶναι ἡ κατὰ πάντα πρόσφορον τρόπον διαφήμισις τῆς Λέσβου εἰς τὸ Ἐσωτερικὸν καὶ τὸ Ἐξωτερικόν, ὡς φυσικῆς καλλονῆς, ὡς ἱστορικῆς παραδόσεως, ὡς ἀντικειμένου ἀρχαιολογικῶν καὶ λαογραφικῶν ἐρευνῶν, ὡς Λουτρόπολις, ὡς θερινὸν διαμονητήριον, ὡς πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον». Ἐκ τῆς δράσεως τούτου, ἀξιόλογος ἀναφέρεται καὶ ἡ ὑπὸ τούτου διενέργεια, προπολεμικῶς, Ἐτησίως Ἐκθέσεως Μυτιλήνης. Ἡ Ἐκθεσις συνεστήθη τὸ πρῶτον τὸ 1928, ὡς φιλανθρωπικὴ ἐορτὴ καὶ ἐλειτούργησεν ἐπὶ δύο ἔτη. Κατὰ τὸ 1934, ὀργανώθη καὶ πάλιν ἐπὶ νέας γραμμῆς, ἦτοι ὡς Τουριστικὴ ἐορτὴ καὶ Τοπικὴ Ἐκθεσις, εἰς τὴν ὁποίαν συμμετείχον δι' ἰδίων Περιπτέρων καὶ αἱ

γειτονικά νήσοι, καθώς και τινες βιομηχανία Πειραικά κυρίως. Αί λεγόμεναι ἐκ θ ἐ σ ι ς αὐται, ἀποτελοῦν αὐτοτελή πηγὴν τουρισμοῦ διὰ τὴν νήσον. Ἐνάλογος προσπάθεια κατεβλήθη κατὰ τὸ 1952 διὰ μίαν πλέον συντονισμένης μορφῆς παρουσίαςιν Μυτιληναϊκῆς τοπικῆς πανηγύρεως - ἐκθέσεως, πρωτοστατοῦντος τοῦ Δήμου Μυτιλήνης· ἀλλὰ καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη ἀνεκόπη ἔκτοτε.

Ἴδιον καὶ ἀπηλλαγμένον μικτῶν κατευθύνσεων, ἀχθὲν μόνον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τουρισμοῦ, εἶναι τὸ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 532)1955 ἀπ. Πρωτοδικείου ἀναγνωρισθὲν σωματεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Τουριστικὴ Ὀργάνωσις Μηθύμνης»· σκοπὸς «ἢ κατὰ πάντα πρόσφορον τρόπον διαφήμισις Μηθύμνης - Ἐφταλούς, εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὸ ἐσωτερικὸν κ.λ.π.». Ἐπιδιώκει δὲ τὸν σκοπὸν τούτον, διὰ τῆς διοργανώσεως ἐκθέσεων, ἐορτῶν, διαλέξεων, τῆς συγκεντρώσεως ἀρχαιολογικῶν καὶ λαογραφικῶν στοιχείων κ.λ.π.

Ἡ ἀπαράμιλλος εἰς γοητεῖαν λεσβιακῆ φύσις, με συμπλήρωμα τὸ μοναδικὸν λεσβιακὸν τοπίον, ἐξασκεῖ ἀκατανίκητον ἔλξιν ἐπὶ παντὸς λεσβίου, πάσης ἡλικίας, παντὸς φύλου, πάσης τάξεως. Τὸ ἥπιον δὲ τοῦ κλίματος κατὰ τὸν χειμῶνα, ὡς καὶ ἡ θαυμασιὰ ἀειθαλῆς βλάστησις τῶν πεύκων καὶ τοῦ ἐλαιοδένδρου, ἐπιτρέπει εἰς τὴν Λέσβον καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τῶν χειμερινῶν σπόρ, πράγμα ποῦ ὑποβοηθεῖ τὴν χειμερινὴν ἐκδρομικὴν κίνησιν. Σήμερον, τὴν ἐσωτερικὴν ἐκδρομικὴν κίνησιν, ἐξυπηρετοῦν ἐν τῷ συνόλῳ τῆς σχεδὸν τὰ διάφορα ἐκδρομικὰ Σωματεῖα τῆς Μυτιλήνης. Ἐκ τούτων, ἐκεῖνα ποῦ παρουσιάζουν ἀξίαν λόγου ἐκδρομικὴν δράσιν εἶναι τὰ κατωτέρω :

α) Ἑλληνικὴ Περιηγητικὴ Λέσχη (Τμῆμα Μυτιλήνης).

Τὸ Τμῆμα Μυτιλήνης ἰδρύθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1954 καὶ ἀριθμεῖ σήμερον περὶ τὰ 200 μέλη. Αἱ πραγματοποιηθεῖσαι ἐκδρομαὶ καὶ λοιπαὶ ἐκδηλώσεις του, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως καὶ μέχρι Ὀκτωβρίου 1956, εἶναι :

1) Ἐκδρομαὶ ἀνα τὴν νήσον διὰ λεωφορείων, βενζινοπλοίων καὶ ὄδοιπορικῶν (θεριναὶ καὶ χειμεριναὶ).	61
2) Διήμερος ἐκδρομὴ διὰ πλοίου εἰς Λήμνον.	1
3) Ἐκδρομὴ εἰς Τουρκίαν :	
α' ἡμερησίᾳ εἰς Αἶθαλῆ καὶ Πέργαμον	1
β' ἑβδομαδιαίᾳ εἰς Κωνσταντοῦπολιν	1
4) Ἀρχαιολογικοὶ περίπατοι, με ὀμιλίᾳ ὑπὸ ἐιδικῶν.	4
5) Ξενάγησις εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Λέσβου.	1
6) Διαλέξεις	2
7) Προβολαὶ ἐγχρῶμων φωτογραφιῶν λεσβιακῶν τοπίων (Slides).	
8) Διαγωνισμὸς ἀνεμώνης (μαθητικαὶ Ἐκθέσεις).	1
9) Συναυλία κλασσικῆς μουσικῆς ἀπὸ δίσκους.	1
10) Ἐκθεσις φωτογραφιῶν λεσβιακῶν τοπίων (50 φωτογραφία 24X30 με λεζάντες ἀπὸ κείμενα λεσβίων λογοτεχνῶν). Ἡ ἐν Μυτιλήνῃ ἐκθεσις διήρκεσε ἐπὶ δύο ἑβδομάδας, μετὰ ἐξετέθησαν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα εἰς Ἀθήνας, εἰς τὴν	1

αΐθουσαν τῆς Ε.Π. Λέσχης. Ὡσαύτως ἐξετέθησαν εἰς Κέρκυραν.

- 11) Ἔκδοσις διαφημιστικοῦ τριπτύχου ὑπὸ τίτλον «Ἐπισκεφθῆτε τὸ Μαρμαρωμένο Δάσος τῆς Λέσβου». Ἐξεδόθησαν 10.000 ἀντίτυπα, ἐξ ὧν τὰ 6.000 διενεμήθησαν εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι μέλη τῆς Περιηγητικῆς Λέσχης· τὰ δὲ 4.000 εἰς τουριστικὰ γραφεῖα, ξενοδοχεῖα κ. ἄ. Ἀθηνῶν καὶ ἀλλαχοῦ.

β) Ἐκδρομικὸς Ὁμιλος Μυτιλήνης.

Ἰδρυθεὶς τὸ 1954 ἀριθμεῖ περὶ τὰ 80 μέλη. Σκοπὸς : «Ἡ διάδοσις τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν φύσιν, ἡ ὀργάνωσις ἐκδρομῶν, ἐορτῶν καὶ διαλέξεων, ἡ ἔρευνα, μελέτη καὶ προστασία τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ λαογραφικῶν θησαυρῶν κ.λ.π.». Ἀπὸ ἀπόψεως ἐκδρομικῆς κινήσεως ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς νήσου, ἔρχεται μεταξὺ τῶν πρώτων ἐν Μυτιλήνῃ ὁμοίων Σωματείων.

γ) Ἑλληνικὸς Ὀρειβατικὸς Σύνδεσμος. (Τμῆμα Μυτιλήνης).

Λειτουργεῖ ἀπὸ τὸ 1950 καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς τμῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀρειβατικοῦ Συνδέσμου τὸ 1954. Ἀριθμεῖ περὶ τὰ 50 μέλη. Ἐνεργεῖ ἐκδρομὰς κατὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον ἀπὸ Ὀκτωβρίου μέχρι Μαΐου, καθ' ἑκάστην Κυριακὴν. Προβλέπεται νὰ ὀργανώσῃ καὶ τμῆμα ἀναρριχίσεως, διὰ τὰ ὄρη Ὀλυμπος καὶ Λάρ'σος. Ἐκδίδει ἀνά δίμηνον δίφυλλον, προγραμματίζον ἀναβάσεις καὶ διαδρομὰς.

δ) Ροταριανὸς Ὁμιλος Λέσβου.

Ἰδρύθη τὸ 1953 καὶ ἀριθμεῖ περὶ τὰ 50 μέλη. Σκοπὸς τοῦ κυρίως εἶναι ἡ ἀνιδιοτελεῖς ἐξυπηρέτησις τοῦ πληθίου· ἀνέπτυξεν ἀξιόλογον κοινωνικὴν δράσιν, ὡς καὶ ἐκπολιτιστικὴν. Ἐξέδωκε καὶ διένειμε πεντάπτυχον διαφημιστικὸν τῆς Νήσου ὑπὸ τὸν τίτλον ΛΕΣΒΟΣ.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὁμῶς Σωματείων καὶ Ὀργανώσεων, πλείστοι ὄσοι σύλλογοι καὶ ὀργανισμοὶ ἐκδράμουν τὰς Κυριακὰς εἰς τὴν Ἐπαρχίαν τῆς νήσου, συμμετέχοντες οὕτω εἰς τὴν προσπάθειαν ἀναπτύξεως τουριστικῆς κινήσεως. Τὰ ἀθλητικὰ σωματεῖα Μυτιλήνης καὶ κωμοπόλεων, κατὰ τὰς κυριακάτικας συναντήσεις, πραγματοποιοῦν ἐκδρομὰς καὶ μεταβάσεις καὶ ὑποβοηθοῦν τὴν κίνησιν ἐν τε τῇ νήσῳ ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς γειτονικάς. Ἀναπτύσσεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον Αἰγαιοπελαγητικὸς ἀθλητισμὸς, δυνάμενος ν' ἀποβῇ σημαντικὸς φορεὺς παραλλήλου ἀναπτύξεως τουρισμοῦ. Καὶ ἀκόμη ἡ Ἐργατικὴ Ἔσθια ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, τὴν 1.9.1953, πραγματοποιεῖ σημαντικὸν ἀριθμὸν ἐκδρομῶν. Τέλος, αἱ μαθητικαὶ ἐκδρομαὶ καὶ αἱ διάφοροι σχολικαὶ ἐξοδοὶ, πραγματοποιοῦν σημαντικὸν ἀριθμὸν καὶ αὐταί. Εἰς ταῦτας πρέπει νὰ προστεθοῦν οἱ θρησκευτικοὶ σύλλογοι καὶ ἄλλα.

Κατωτέρω παραθέτομεν τὸ ἐλάχιστον τῆς ἐκδρομικῆς ἐν τῇ νήσῳ κινήσεως.

Ἡ ἐκδρομικὴ τῆς νήσου κίνησις, ἀντιμετωπίζει τὸ ὑψηλὸν διὰ λεωφορείων κόμιστρον καὶ τοῦτο λόγω τοῦ ἐπιβληθέντος τέλους ὁδοποιίας ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ ὁδικοῦ δικτύου. Πρὸς καλλιτέραν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἐκδρομικῆς καὶ ἐν γένει τῆς ἐσωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως, συνεστήθη

Πίναξ 27

Η διά λεωφορείων όμαδική έντός τής νήσου έκδρομική κίνησης

ΛΕΩΦΟΡΕΙΑ	*Εργατική Έστία	*Ελλ. *Ορειβατικός Σύνδεσμος	*Έκδρομικός *Όμιλος Μυτιλήνης	*Ελλ. Περιηγητική Λέσχη	Ποδοσφαιρικά όργανώσεις	Κυνηγετικοί *Όμιλοι	*Εκπαιδευσις	Θρησκευτικοί όργανώσεις	*Αλλοδαποί Περιηγ.	*Ημεδαποί Περιηγητ.	Διάφοροι	Σύνολον
1954												
Άπρίλιος		5			4		3	1			1	14
Μάϊος			4	2	5	1	14	2			10	38
Ίούνιος				1			5	2	8		4	20
Ίούλιος		1		1			8				3	13
Αύγουστος				5			11	1	9	1	10	37
Σεπτέμβριος				2	5		9	4			4	24
Όκτώβριος				1	1	2					7	11
Νοέμβριος		1			1	1					4	7
Δεκέμβριος				1							1	2
1955												
Ίανουάριος	—	3	—	—	—	—	3	—	—	—	—	6
Φεβρουάριος	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	3	5
Μάρτιος	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Άπρίλιος	—	2	—	1	2	—	3	—	—	1	4	13
Μάϊος	—	1	2	3	6	2	12	1	—	—	8	35
Ίούνιος	—	—	1	4	—	—	12	1	—	—	6	24
Ίούλιος	17	1	6	2	1	—	7	4	—	—	1	39
Αύγουστος	7	—	4	3	3	—	9	—	2	—	19	47
Σεπτέμβριος	—	—	1	1	2	2	8	2	—	—	—	16
Όκτώβριος	—	—	1	1	6	4	—	2	—	—	4	18
Νοέμβριος	—	1	—	—	2	2	1	1	—	—	—	7
Δεκέμβριος	—	2	—	1	1	4	—	—	—	—	1	9
1956												
Ίανουάριος	—	2	—	1	—	4	—	1	—	—	—	8
Φεβρουάριος	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Μάρτιος	—	1	—	—	—	1	—	3	—	—	—	5
Άπρίλιος	—	3	—	2	3	—	3	—	—	—	—	11
Μάϊος	—	1	1	1	2	—	12	—	—	—	—	16
Ίούνιος	—	1	1	4	2	—	41	—	—	1	17	67
Ίούλιος	25	2	4	2	3	—	8	—	—	—	5	49
Αύγουστος	17	—	4	2	3	—	10	—	—	—	8	44
Σεπτέμβριος	—	—	—	—	2	—	7	2	—	—	—	11
Όκτώβριος	—	—	—	2	2	—	—	2	—	—	—	8
Νοέμβριος	—	3	—	—	2	2	—	—	—	—	—	7
Δεκέμβριος	—	4	—	1	1	2	2	—	—	—	2	12
1957												
Ίανουάριος	—	1	—	—	—	2	1	—	—	—	—	4
Φεβρουάριος	—	4	—	—	1	1	—	—	—	2	—	8
Μάρτιος	—	1	—	2	2	—	1	3	—	—	—	9
Άπρίλιος	—	2	—	2	3	—	—	1	—	5	—	13
Μάϊος	—	1	—	—	1	—	11	6	—	—	16	35
Ίούνιος	—	—	2	2	4	—	15	3	—	—	7	33
Ίούλιος	13	—	—	3	9	—	7	4	1	—	5	42
Αύγουστος	10	—	4	2	2	—	9	—	—	—	9	36
Σεπτέμβριος	11	—	1	—	1	—	1	—	—	—	5	19
Όκτώβριος	—	2	—	1	2	3	1	—	—	—	—	9

διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 24336)16-9-1955 ἀποφ. Νομαρχίας Λέσβου, συνεταιρισμός περιωρισμένης εὐθύνης ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Παλλεσβιακὸς τουριστικὸς συνεταιρισμὸς ὑπεραστικῶν λεωφορειούχων αὐτοκινητιστῶν. Συν. Π.Ε.». Ἐν τῷ καταστατικῷ τοῦ συνεταιρισμοῦ τούτου διακηρύσσεται ὅτι «ὁ συνεταιρισμὸς ἔχει ὡς κύριον σκοπὸν τὴν διὰ συνεργασίας τῶν μελῶν τοῦ προαγωγὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ τουρισμοῦ, ἐν τῇ Λέσβῳ· καὶ εἰδικώτερον τὴν προσέλκυσιν ἐπισκεπτῶν καὶ τουριστῶν, προερχομένων εἴτε ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ εἴτε ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, διὰ τῆς διενεργείας σχετικῆς προπαγάνδας καὶ ἐκδόσεως εἰδικοῦ τουριστικοῦ περιοδικοῦ, τῆς προβολῆς καὶ δημοσιεύσεως εἰκόνας καὶ παραστάσεων τουριστικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν χώρων μετὰ τῶν σχετικῶν ἐπεξηγήσεων. Τῆς ἐκτυπώσεως εἰδικῶν τευχῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ εἰς ξένας γλώσσας, τῆς προβολῆς κινηματογραφικῶν ταινιῶν, τῆς ὀργανώσεως διαλέξεων, τῆς διοργανώσεως καλῶν συγκοινωνιῶν πρὸς τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ τουριστικὰ κέντρα τῆς Λέσβου, μὲ κατ'ἀλληλον προσωπικόν, πεπειραμένους διερμηνεῖς καὶ ξεναγούς, τῆς ἐξασφαλίσεως ἰδίων συγχρονισμένων καὶ καταλλήλων διὰ τὰς τουριστικὰς ἀνάγκας αὐτοκινήτων, τῆς ἰδρύσεως τουριστικῶν γραφείων διὰ συνεργασίας μὲ παρεμφερεῖς Ὀργανισμοὺς ἡμεδαπούς ἢ ἀλλοδαπούς. Τῆς ἰδρύσεως τουριστικῶν περιπτέρων καὶ πρακτορείων καὶ γενικῶς τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν καλλιτέρων δυνατῶν μέσων ἐξυπηρητήσεως τῶν τουριστῶν».

Ὁ ἀνωτέρω συνεταιρισμὸς, ἔθεσεν ἤδη εἰς κυκλοφορίαν τὸ πρῶτον ἐκδρομικὸν αὐτοκίνητόν του τύπου Πούλμαν, πολυτελέστατον 34ων θέσεων, μὲ ἀνακλινόμενα καθίσματα, ραδιόφωνον, μεγάφωνα καὶ ἐγκαταστάσεις θερμάνσεως (καλοριφέρ) καὶ ψύξεως.

Β) Πανηγύρεις, Ἐκθέσεις.

Ἀντιθέτως πρὸς πολλοὺς οἵτινες πιστεύουν ὅτι αἱ ἑορταί, πανηγύρεις καὶ ἐκθέσεις εἶναι πλασματικαὶ καὶ ἀσταθεῖς πηγαὶ τουρισμοῦ, πρεσβεύω ὅτι ὄχι μόνον αἱ πανηγύρεις καὶ αἱ διάφοροι ἑορταὶ εἶναι πραγματικαὶ καὶ σταθεραὶ πηγαί, ἀλλὰ πολλάκις καὶ πλεόν ἀποδοτικαὶ οἰκονομικῶς τῶν ἐκ τῆς φύσεως παρεχομένων πηγῶν. Παράδειγμα ἡ πανήγυρις τῆς Τήνου, ἡ Διεθνὴς Ἐκθεσις Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλαι, αἵτινες ἔχουσιν ἀποκτήσει παράδοσιν καὶ προσελκύουν κατ' ἔτος χιλιάδες ἰδιοκτοῦς μας καὶ ξένους τουρίστας.

Διὰ τὴν Λέσβον, ἡ θρησκευτικὴ κίνησις, σχεδὸν πάντοτε, συνδυάζεται μὲ τὴν ἐμπορικὴν καὶ ἀκόμη μὲ τὴν χάριν τέρψεως δημιουργουμένην ἐκδρομικῆν. Αἱ πλείστα τῶν πανηγύρων καθιερώθησαν εἴτε χάριν τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνας ἑνὸς Ἁγίου, ἢ καὶ χάριν τοῦ ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς ἐκκλησίας, εἴτε καὶ χάριν τοῦ ἰδιοτύπου τῆς θέσεως τοῦ ναοῦ· καὶ ἅπασαι, κατὰ κανόνα, χάριν τῶν γύρωθεν ὑπερόχων φυσικῶν καλλόνων.

Αἱ πλεόν ἀξιόλογοι τῶν πανηγύρων, τῶν ἔχουσῶν παλλεσβιακὸν χαρακτήρα, εἶναι αἱ κάτωθι :

α') Πανήγυρις Κοιμήσεως Θεοτόκου,
εἰς Ἀγιάσσον

Ἡ πανήγυρις αὕτη τελεῖται τὴν 14 — 15 Αὐγούστου· ἐν τούτοις ἡ συρροή προσκυνητῶν ἄρχεται ἀπὸ 1ης Αὐγούστου διὰ τὸ καθιερωμένον «δεκαπέντισμα», ἧτοι τῆς παραμονῆς ἐπὶ 15 ἡμέρας εἰς τὰ κελλία τῆς ἄλλοτε μονῆς τῆς Παναγίας· ὡς καὶ εἰς τὰ ξενοδοχεῖα τῆς κωμοπόλεως καὶ εἰς τὰς διαφόρους οἰκίας εἰς δωμάτια ἐπ' ἐνοικίῳ. Κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς 14ης Αὐγούστου ὡς καὶ τὴν ἐπαύριον, ἡ συρροή τῶν προσκυνητῶν εἶναι τοσαύτη, ὥστε τὰ πλήθη διανυκτερεύουν, μὴ ἐξευρισκομένου καταλύματος, εἰς τὴν γύρω τῆς κώμης ὕπαιθρον, ὑπὸ τὰς μηλέας, τὰς καστανάας καὶ τὰς πλατάνους, ποὺ ἀφθονοῦν ἐκεῖσε. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ Ἀγιάσσος παραμένει ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ πολυσύχναστα παραθεριστικὰ κέντρα τοῦ νησιοῦ μας. Αἱ φυσικαὶ αὐτῆς καλλοναὶ εἶναι ἀπαραμίλλοι· κατὰ δὲ τὴν θερινὴν περίοδον συγκεντρῶνει παραθεριστὰς ὑπὲρ τὰς 100 οἰκογενεῖας κατ' ἔτος.

Ὁ ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους, ἀλλὰ καὶ πλουσιωτέρους εἰς ἐσωτερικὸν διάκοσμον. Ἡ θαυματουργὸς εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς βρεφοκρατούσης, τὸ μαρμάρινον τέμπλον, ὁ πλούσιος διάκοσμος τοῦ ἁμβωνος, τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου, αἱ ἑκατοστύες τῶν χρυσῶν, ἐπιχρῦσων καὶ ἀργυρῶν κανδηλίων, οἱ ἀργυροὶ πολυέλαιοι καὶ αἱ χιλιάδες τῶν καιομένων λαμπάδων καὶ κηρίων, σκηνοθετοῦν πραγματικὸν βυζαντινὸν περιβάλλον, προκαλοῦν τὴν κατάνυξιν, ἀλλὰ καὶ τὸ θρησκευτικὸν δέος εἰς τὰ ἐκκλησιαζόμενα πλήθη, ποὺ συνωστίζονται, ἵνα καταθέσωσι τὰ ἀφιερῶματά των, τὰ «τάματα» καὶ τὸ εὐλαβικὸν προσκυνήματων.

Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ ἀπὸ 20ης Ἰουλίου μέχρι τῆς 14ης Σεπτεμβρίου, κάθε χρόνον, οἱ προσερχόμενοι προσκυνηταὶ ὑπολογίζονται ἄνω τῶν τριάντα χιλιάδων. Κατὰ τὴν παραμονὴν καὶ τὴν ἡμέραν τῆς πανηγύρεως τοῦ 1955, τὰ ὑπεραστικά λεωφορεῖα μετέφερον 3.200 προσκυνητὰς· δι' ἄλλων δὲ συγκοινωνιακῶν μέσων, προσῆλθον ἕτεροι 3.000 περίπου προσκυνηταί.

β') Πανήγυρις Σταυροπροσκυνησεως Ἀγιάσσου

Ἡ πανήγυρις αὕτη τελεῖται τὴν 13ην καὶ 14ην Σεπτεμβρίου ἐκάστου ἔτους. Ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Ἀγιάσσου κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας δέχεται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς νήσου προσκυνητὰς. Ὑπολογίζονται ἄνω τῶν 800 οἱ προσερχόμενοι.

γ') Πανήγυρις Παναγίας Γλυκοφιλοῦσης
τῆς Πέτρας

Ἡ πανήγυρις αὕτη τελεῖται τὴν 14ην καὶ 15ην Αὐγούστου. Ὁ ἰδιότυπος ναὸς τῆς Γλυκοφιλοῦσης, εἶναι ἐκτισμένος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου Πέτρα, ἐπὶ βράχου μεμονωμένου, ὕψους ὑπερεκατὸν μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ παρουσιάζει τὴν ὄψιν παλαιοῦ Κάστρου. Δυνάμεθα νὰ τὸν ἀποκαλέσωμεν, τὰ λεσθιακὰ μετέωρα. Ἡ διὰ τοῦ βράχου πρὸς τὸν ναὸν ἄνοδος, ἐπιτελεῖται διὰ 111 λαξευτῶν βαθμίδων ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἐχει δὲ ἰδιάζου-

σαν θέαν. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, παρασκευάζεται ἐκ κοπανισμένου σίτου καὶ κρέατος, τὸ καθιερωμένον «κεσκέτ» (ἀνατολικὸν ἔδεσμα) ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς, τῇ εἰσφορᾷ τῶν προοδευτικῶν κατοίκων, καὶ διανέμεται εἰς τοὺς προσκυνητάς, κατὰ τὴν παλαιὰν κοινοβιακὴν ὥραϊαν συνήθειαν. Ὑπολογίζεται ὅτι, ἀπὸ 1ης μέχρι 15ης Αὐγούστου, οἱ προσερχόμενοι προσκυνηταὶ ὑπερβαίνουνσι καὶ ἐδῶ τὰς 4 χιλιάδας.

δ') Πανήγυρις Ταξιάρχων Μανδαμάδου

Ἡ ἐν λόγῳ πανήγυρις λαμβάνει χώραν κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Μυροφόρων, εἰς τὸ χωρίον Μανδαμάδος καὶ εἰς τὸ προσκύνημα τὸ εὑρισκόμενον εἰς θέσιν «Λεσβάδα» καὶ ἀπέχον 1,6 χιλιόμετρα ἐκ τοῦ χωρίου. Ἡ Κυριακὴ καθ' ἣν τελεῖται κυρίως ἡ ἑορτὴ, εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τοὺς ξένους, ἡ δὲ Δευτέρα εἰς τοὺς ἐνοπίους. Τὸ προσκύνημα ἦτο ἄλλοτε κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἢ κατὰ τὸν βον αἰῶνα, μονή, ἔκτοτε δὲ καὶ μέχρι σήμερον διατηροῦνται κελλία, εἰς τὰ ὁποῖα προσφέρεται ὕπνος εἰς τοὺς ξένους προσκυνητάς καθὼς καὶ φαγητόν. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκτίθεται ἀνάγλυφος ἢ εἰκὼν τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ, ἥτις κατὰ τὸν Gonze εἶναι βυζαντινῶν χρόνων, κατὰ δὲ τὸν Α. Παπ. Κεραμέα, εἶναι τοῦ βου αἰῶνος. Ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τοῦ ναοῦ, διαφυλάσσεται ἓν ἔγγραφο παλαιόν, ὡς καὶ ὁ ἀρχιερατικὸς σάκκος τοῦ ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'.

Ὁ ναὸς εἶναι πλουσίως ἐστολισμένος μὲ ὥραϊον τέμπλον, ἄμβωνα καὶ δεσποτικὸν θρόνον, πάντα ξυλόγλυπτα. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει μία κρήνη, εὑρισκομένη εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἀπόστασιν, ἔργον κάποιου ἱερομονάχου Βενιαμίν. Ἡ δρύσις αὐτὴ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν :

ΟΙΚΟΔΟΜΗΘΗ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΑΓΙΑΣΜΑ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΤΟΥ
ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΔΙ ΕΞΟΔΩΝ ΚΑΙ ΚΟΠΟΝ ΠΑΡΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ
ΚΑΙ ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΤΩΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΩΝ. ΕΝ ΕΤΕΙ 1662.

Ὁ ναὸς, ὡς μοναστήριον τὸ πρῶτον, ἐπὶ βυζαντινῶν χρόνων, εἶναι παλαιὸς ἀνακαινισθεὶς πλειστάκις· τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἀρθῆκος, ἥτις ἔχει ὡς κάτωθι :

Ο ΠΕΡΙΚΛΕΗΣ ΚΑΙ ΘΕΙΟΣ ΝΑΟΣ
ΤΩΝ ΠΑΜΜΕΓΙΣΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΩΝ
ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΙ ΓΑΒΡΙΗΛ ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΟΙ
ΠΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ ΚΑΤ ΕΠΟΧΗΝ
ΑΓΝΩΣΤΟΝ ΙΔΡΥΘΕΙΣ ΕΙΤΑ ΔΕ
ΤΡΙΣ ΕΝ ΕΤΕΣΙ ΑΨΚΗ (1) ΚΑΙ ΑΨΖΗ (2)
ΚΑΙ ΑΨΗΣ (3) ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΘΕΙΣ
ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ ΕΠΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΤΕΡΟΝ
ΚΑΙ ΚΟΜΨΟΤΕΡΟΝ ΤΩ ΑΨΘΘ' ΑΥΓΟΥ
ΣΤΟΥ Θ' ΔΑΠΑΝΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ
ΜΑΝΔΑΜΑΔΟΥ 1879.

1 = 1728   2 = 1768   3 = 1796

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῶν ἁγίων Πάντων, τὸ παρακείμενον,

διατηρούνται ωραίαι εἰκόνες. Ἡ κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς πανηγύρεως κίνησις, ἀριθμεῖ ὑπὲρ τὰς 2.000 ξένους προσκυνητάς.

ε') Ἡ πανήγυρις τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους, ἡ λεγομένη καὶ «τοῦ Ταύρου»

Ἡ ἐν λόγῳ πανήγυρις, καθιερώθη ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας ἀπὸ τοῦ 1774 καὶ γίνεται τὴν 10ην Φεβρουαρίου εἰς τὸ ἐξωκκλήσιον τοῦ ἀγίου Χαραλάμπους καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους Ταῦρος, τοῦ κειμένου μεταξὺ Πηγῆς καὶ Ἀγίας Παρασκευῆς. Ὑπάρχει παράδοσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐρείδεται ἡ καθιέρωσις τῆς πανηγύρεως· ἡ κατωτέρω: Χωρικός ἐξ Ἀγίας Παρασκευῆς, ὀνόματι Νικόλαος Μαλομύτης, ἔχασε τὸν ταῦρον του· περιπλανώμενος εἰς τὸ δάσος τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Τσαμλίκ», συνέτυχε Τούρκον ληστήν· καταδιωκόμενος δὲ καὶ μέλλων νὰ φονευθῆ, ἐξηφανίσθη ἀπὸ θαύματος καὶ διεσώθη. Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θαύματος τελεῖται ἀπὸ τότε ἡ πανήγυρις καὶ θυσιάζεται κατὰ τὸ ἐπικρατήσαν ἔθιμον ὁ ταῦρος (τὸ λεγόμενον «κουρμπάν»). Μὲ τὸ αἷμα τοῦ ταύρου ἀλείφονται οἱ πιστοὶ καὶ μὲ τὸ κρέας παρασκευάζεται τὸ «κεσκέτ» μοιραζόμενον εἰς τοὺς πανηγυρίζοντας. Τῆς παραδόσεως ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἕκδοσις σχετιζομένη πάντοτε μὲ τὸν ταῦρον: Ὁ γεωργὸς Μαλομύτης, ἔχων τὰ ἀροτριῶντα ζῶα του εἰς τὸν κοινοτικὸν βοσκότοπον «Καμίνια - Μέσα Ράχη», ἔχασε τὴν ἀγελάδα αὐτοῦ θηλάζουσαν μόσχον. Μετὰ ἀναζητήσεις πολυκαίρους, ἀνεύρε τὴν ἀγελάδα του, ἀκολουθουμένην ἀντὶ τοῦ μοσχαρίου ὑπὸ ταύρου ἐν πλήρει τῇ ἀναπτύξει. Τοῦτον ἐθυσίασε καὶ διένειμε εἰς τοὺς συγχωριανούς του καὶ ἔκτοτε παραμένει τὸ ἔθιμον.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πανηγύρεως ταύτης, γίνονται καὶ αἱ ὀνομασταὶ ἵπποδρομίαι· διαδρομὴ θεαματικὴ μὲ ἀφετηρίαν τὸ ἐξωκκλήσιον, τέρμα τὴν «Καυκάραν», θέσιν παρὰ τὴν Ἀγίαν Παρασκευὴν καὶ ἔπαθλα τιμητικά. Εἰς τὴν πανήγυριν συμμετέχουν 1.500 καὶ ἄνω ξένοι πανηγυρισταί.

στ') Ἡ πανήγυρις τοῦ Ἀγίου Ἰγνατίου τῆς Μονῆς Λειμῶνος

Ἡ πανήγυρις γίνεται τὴν 14ην Ὀκτωβρίου ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ ἀνδρῶν τοῦ Λειμῶνος.

Ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Ἀγαλιανὸς ἐτελεύτησε τὴν 14ην Ὀκτωβρίου 1568. Ἡ ἅγια κάρα αὐτοῦ ὡς καὶ ἡ ποιμαντορικὴ ράβδος, φυλάσσονται ἐν τῇ Μονῇ. Ὁ τάφος τοῦ Ἀγίου, εὑρηται ἐν τῇ παρακειμένη γυναικειᾷ Μονῇ τῆς Μυρσινιωτίσσης. Ἐν τῇ Μονῇ Λειμῶνος, ὑφίστανται θαυμασίας τέχνης τοιχογραφίαι· ναὸς δὲ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ τῶν Ταξιαρχῶν. Ἐν αὐτῇ περικλείονται πληθὺς καλλιτεχνικῶν κειμηλίων. Ἀλλὰ καὶ πνευματικοὶ θησαυροὶ φυλάσσονται ἐκεῖ ζηλοτύπως. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς ἀποτελεῖ πραγματικὸν μουσεῖον. Πλὴν τῶν πολυτίμων χειρογράφων, φυλάσσεται καὶ ἡ πνευματικὴ διαθήκη τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου.

Οἱ ὑπερχίλιοι καθ' ἕκαστον χρόνον προσκυνηταί, δύνανται νὰ καταλύσωσιν εἰς τὸν θαυμάσιον «Ξενῶνα» τῆς μονῆς· πλὴν τοῦ ὕπνου δέ, προσφέρεται καὶ δωρεὰν φαγητὸν καὶ ἀκόμη ἰδιαίτερος ἄρτος μικροῦ στρογγύλου σχήματος, τὰ ὀνόματα καὶ εὐγευστα καλογηρικὰ «κομούλια» ἀπὸ σιτάριον τῶν

ἀγρῶν τῆς ἰδίας μονῆς. Παλαιότερον ἐν τῇ Μονῇ Λειμῶνος, ἐλάμβανε χώραν καὶ ζωοπανήγυρις. Κατὰ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας τῆς πανηγύρεως, τὸ κύμα τῶν προσκυνητῶν κατέρχεται εἰς τὰ κέντρα τῆς Καλλονῆς, ὅπου καὶ διασκεδάζει.

ζ') Ἡ λιτανεὶα τοῦ ἁγίου Θεοδώρου
εἰς Μυτιλήνην

Ἡ ἑορτὴ αὕτη καθιερώθη διὰ Β. Δ. καὶ λιτανεύεται ὁ ἅγιος Θεόδωρος, κατὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Παραλύτου. Εἰς τὴν λιτανεύσιν συμμετέχει ἀθρόως ὁ κόσμος τῆς ὑπαίθρου καὶ σύσσωμος ὁ πληθυσμὸς τῆς Μυτιλήνης.

η') Περιφερειακαὶ τοπικῆς σημασίας
πανηγύρεις

Αἱ κυριώτεραι εἶναι :

Τῶν Ταξιαρχῶν, εἰς τὸ προάστιον Καγιάνι, τελεῖται τὴν 8ην Νοεμβρίου καὶ συγκεντρώνει ὑπὲρ τὰς 5.000 προσκυνητάς.

Ἡ ἑορτὴ τῆς ὁσίας Μαγδαληνῆς· τελεῖται τὴν 22αν Ἰουλίου εἰς τὸν Σκόπελον τῆς Γέρας μὲ συγκεντρώσιν ὑπερπεντακοσίων προσκυνητῶν.

Ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ἄσσου, ἣτις τελεῖται τὴν 10ην Μαΐου εἰς τὴν θέσιν «Κουρκούτι» τῆς Γέρας συγκεντρώνει περὶ τοὺς 500 ξένους.

Ἡ πανήγυρις τοῦ ἁγίου Προκοπίου εἰς τὸ Ἱππείους λαμβάνει χώραν τὴν 8ην Ἰουλίου, διαρκεῖ 2 ἡμέρας καὶ δέχεται περὶ τοὺς 600 προσκυνητάς.

Ἡ πανήγυρις τῶν ἁγίων Ἀναργύρων· τελεῖται τὴν 1ην καὶ 2αν Ἰουλίου εἰς τὸ γραφικὸν ἐξωκκλήσιον τῶν ἁγίων τούτων, τὸ κείμενον εἰς τὴν μαγευτικὴν τοποθεσίαν «Ἁγιανάργυρ» παρὰ τὸ χωρίον Ἀσώματος. Διατηρεῖ ἀγίσασμα. Ἡ πλουσία πηγὴ ἀναβλύζει ψυχρότατον ὕδωρ, ἐν κουβουκλίῳ λουόμενοι οἱ προσκυνηταί, ἀποβάλλουσι πᾶσαν νόσον καὶ κυρίως τοὺς πυρετούς. Δέχεται ὑπὲρ τοὺς 800 προσκυνητάς καὶ ὀλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τῶν παρακειμένων χωρίων. Ἡ πανήγυρις αὕτη συνδυάζει κατὰ ἰδεώδη μορφήν τὸ θρησκευτικὸν προσκύνημα μὲ τὴν ἐκδρομὴν.

Ἡ πανήγυρις τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἰς τὸ χωρίον Στύψις· τελεῖται τὴν 23ην Αὐγούστου καὶ συγκεντρώνει περὶ τοὺς 600 προσκυνητάς. Ἡ πανήγυρις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου εἰς τὸ Λισθόριον· τελεῖται τὴν 29ην Αὐγούστου καὶ δέχεται περὶ τοὺς 400 ξένους.

Ἡ πανήγυρις τοῦ ἁγίου Ἐρμογένους, γινομένη εἰς εἰδυλλιακὴν τοποθεσίαν, κειμένην παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῆς Γέρας, τῆς μαγευτικῆς ταύτης λεσβιακῆς λίμνης, ἐκ τῶν γραφικωτέρων τῆς Ἑλλάδος. Τελεῖται τὴν 29ην Αὐγούστου, μὲ συρροὴν πολλῶν προσκυνητῶν καὶ ἐκδρομῶν.

Ἡ πανήγυρις τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ· ἐορτάζεται τὴν 20ην Ἰουλίου εἰς τὸ ἐξωκκλήσιον τοῦ φερώνυμου ἁγίου, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψηλοτέρου ὄρους τῆς Λέσβου, τὸν Ὀλυμπον τῆς Ἀγιάσσου ἢ τοπωνυμικῶς τὸν Ἅγιο - Ληά. Συγκεντρώνει ὄλον τὸν φιλέορτον κόσμον τῶν χωρίων τῶν γεινιαζόντων μὲ τὴν Ἀγιάσσον. Εἶναι καθαυτὸ ἡ ἑορτὴ τῶν βοσκῶν καὶ τῶν ὄρεσιβίων. Ἰδιότυπος παρουσιάζεται ἡ βραδυνὴ ἐπάνοδος τῶν πανηγυριστῶν ἐποχομένων ἐπὶ τῶν ἡμιόνων, στολισμένων καὶ τούτων μὲ δάφνας καὶ μυρσίνας καὶ ἐνδεδυμένων τῶν ἀναβατῶν τὰς τοπικὰς ἐνδυμασίας. Πρόκειται διὰ πραγματικὴν παρέλα-

σιν συρμών λεσβιακῆς ἐνδυματολογίας καὶ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα γραφικὰ θεάματα τοῦ νησιοῦ μας.

Ἡ πανήγυρις τῆς ἁγίας Φωτεινῆς εἰς τὴν θέσιν «Μπαμπαδοῦλα», παρὰ τοὺς Λάμπου - Μύλους, τελούμενη τὴν πρώτην Πέμπτην μετὰ τὸ Πάσχα. Ἡ Ἁγία λατρεύεται ὑπὸ τὸ τοπικὸν ὄνομα «Ἁγιά - Φωτιά», ὡς προστάτις δὲ τῶν οἰκοκυρῶν δέχεται τὸ εὐλαβὲς προσκύνημα τοῦ γυναικείου κόσμου τῶν περιχώρων, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐκδρομῶν. Ἡ τοποθεσία τῆς Ἁγίας - Φωτιάς εἶναι παλαιοτάτη, εὐρίσκονται δὲ ἐρείπια, πλάκες καὶ πέτραι πιθανῶς ἀρχαίου ναοῦ. Τὸ ἐσπέρας τῆς ἑορτῆς, οἱ ἑορτασταὶ διαχύνονται εἰς τὰ κέντρα τοῦ πλησιοχώρου Λάμπου - Μύλοι, ὅπου καὶ ἐπιδίδονται εἰς ὀλονύκτιον οἰκογενειακὴν διασκέδασιν.

Ἡ πανήγυρις τῶν ἁγίων Ἀγγέλων. Τελεῖται τὴν Τετάρτην μετὰ 25 ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, εἰς τὴν θέσιν «Ἀγιανατζέλλι», παρὰ τὸ χωρίον Λάμπου - Μύλοι, ἐν τῷ μέσῳ ὑπερόχου πευκῶνος ὀργιαστικοῦ πρασίνου καὶ ἀναβλυζόντων ὑδάτων τῆς ἰσχυρᾶς πηγῆς ἁγίων Ἀγγέλων, ἐκπηδῶσης παρὰ τὸ ναῖδριον. Τὰ πλούσια ρεῖθρα διοχετευόμενα διὰ συγχρονισμένων τεχνητῶν ἔργων τῆς καλλίστης καὶ προοδευτικῆς μικρᾶς Κοινότητος, κινουσιν ὑδρομύλους καὶ ἀρδεύουσιν ὀπωροκήπους ὀνομαστούς. Ἡ ὄντως μαγευτικὴ τοποθεσία, συναθροίζει πλήθη κόσμου ἐκ τῶν πλησιοχώρων, βοσκούς, ὑλοτόμους, ἀγρότας, ἀλλὰ καὶ ἐκδρομεῖς ἐκ τῶν πόλεων. Κατὰ τὴν νύκτα, ἡ ἑορτὴ συνεχίζεται εἰς τὰ καφενεῖα τῶν Λάμπου - Μύλων μὲ ἐντοπίους χοροὺς καὶ λαϊκὴν μουσικὴν. Τόσον ἡ ἑορτὴ τῆς ἁγίας Φωτεινῆς, ὅσον καὶ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, συγκεντρῶνουν ἐκάστη περὶ τὰς τρεῖς χιλιάδας πιστοὺς καὶ ἐκδρομεῖς.

Ἡ πανήγυρις τοῦ ἁγίου Κηρύκου τοῦ ἐπιλεγομένου τοῦ «Κουρουκλίου», ἐκ τῆς τοποθεσίας. Λαμβάνει χώραν εἰς τὸ χωρίον Χύδηρα τὴν 14ην Ἰουλίου καὶ διαρκεῖ δύο ἡμέρας. Εἶναι ἑορτὴ καὶ πανήγυρις παλαιά, εἰς ἣν συνέρρεον πανηγυρισταὶ πάμπολλοι Ἀντισσαῖοι καὶ Ἐρεσσῶτες καὶ Βατουσιανοί. Καὶ σήμερον ἀκόμη προσέρχονται ἀπὸ τὰ περίχωρα οἱ χωρικοὶ σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις· φιλονεξοῦνται δὲ εἰς τὰς «μάνδρας» τῶν βοσκῶν τῶν ἐντοπίων· οἱ δὲ ποιμένες αὐτοὶ διατηροῦν τὸ ἔθιμον τῆς φιλοξενίας, ἱερὸν καὶ πατροπαράδοτον. Παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ὑπάρχει ἁγίασμα, ἰσχυρὸν ρεῖθρον, σχηματίζον λαγκάδι, διαρρέον τὰ λιβάδια καὶ ποτίζον χωράφια καὶ ἀγροκτήματα. Παρὰ τὸ ναῖδριον εὐρίσκεται πέτρα θολωτὴ, τὴν ὁποῖαν οἱ ἐκκλησιαζόμενοι καὶ οἱ «ταμμένοι», πιστεύουν ὡς θαυματουργόν· διερχόμενοι δὲ κάτωθεν τῆς πέτρας ταύτης οἱ ἀσθενοῦντες, ἀποβάλλουσι τὴν νόσον. Τὴν 17ην Ἰουλίου οἱ πανηγυρισταὶ συνεχίζουσι τὸν ἑορτασμὸν τῆς ἁγίας Μαρίας εἰς τὸ «Τσαμλῆκι», δηλαδὴ τῆς ἁγίας Μαρίας τῶν Πεύκων. Πρόκειται περὶ ἐξωκκλησίου ἐκτισμένου εἰς τὸ δάσος. Ἡ πανήγυρις διαρκεῖ δύο ἡμέρας. Οἱ χωρικοὶ ἐκ τῶν ἔξω χωρίων, ἀπὸ τὴν Φτεροῦντα, Βατοῦσα, Ρέμμα, Σκαλοχώρι καὶ λοιπῶν, διανυκτερεύουσιν εἰς τὰ «ντάμια» ἐν τῇ ἐξοχῇ. Τέλος, εἰς τὰς 15 Αὐγούστου, ἄγεται ἡ πανήγυρις τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐντὸς τοῦ χωρίου μὲ μεγάλην συρροὴν κόσμου καὶ διάρκειαν τριήμερον. Οὕτω κλείει ὁ κύκλος τῶν πανηγύρεων τοῦ χωρίου Χύδηρα. Χαρακτηριστικὸν ἰδιάζον εἶναι εἰς τὰ μέρη

αυτά, ὅτι χρέη ξεναγῶν καὶ φιλοξενούντων, ἐκτελοῦν, κατὰ παράδοσιν, οἱ καλοὶ ποιμένες τῆς βορείου περιοχῆς τοῦ νησιοῦ.

Ἐκτὸς τῶν περιγραφομένων, πεντηκοντὰς εἰσέτι τοπικῶν μὲν ἀλλὰ μὲ σημαντικὴν κίνησιν πανηγύρεων, ἐορτάζονται καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ χρόνου. Ὅπως εἶναι φανερόν, ἐξ ὄλων τούτων, εἰς τὴν Λέσβον, τὸ ὕλικόν ὑφίσταται πλοῦσιον, ὅσον καὶ πηγαῖον. Παραδόσεις, θρόλοι, προσκυνήματα καὶ λιτανεῖαι, μοναδικαὶ τοποθεσίαι καὶ παλαιὰ μοναστήρια, συντελοῦσιν εἰς τὴν συνέχισιν ἐορτῶν καὶ πανηγύρεων παλαιῶν. Καὶ ἀκόμη, εἰς τὴν Λέσβον, αἱ πανηγυρεῖς ἔχουν, ὡς εἶπομεν, λαογραφικὸν χαρακτήρα, εἰς τὰ — κατὰ παράδοσιν καὶ κατὰ συνήθειαν — προγράμματα τῶν ὁποίων, συμπεριλαμβάνονται : ἵπποδρομιαί, ἀγωνίσματα, θυσίαι σφαγείων, λαϊκοὶ χοροί, ἐπίδειξις τοπικῆς ἐνδυματολογίας, στολῶν ἐκ τῶν φυλασσομένων ζηλοτύπως εἰς τὴν πολῦτιμον νησιωτικὴν προίκα τῶν γυναικῶν τοῦ χωριοῦ, καὶ πολλὰ ἄλλα ἰδιόρρυθμα ἔθιμα.

Καὶ ἴσως, αἱ ἐορταὶ αὐταί, ὀργανοῦμεναι ὑπὸ κατεύθυνσιν, ὑπὸ μορφήν ἀναβιώσεως τῆς Ἐμποροπανηγύρεως Μυτιλήνης, ἐπὶ παραδείγματι, ἢ κάτι τὸ παραπλήσιον, θὰ ἠδύνατο νὰ συνδράμωσιν ἐποικοδομητικῶς, τόσον εἰς τὴν τόνωσιν τῆς ἐσωτερικῆς τουριστικῆς κινήσεως, ὅσον καὶ πλατύτερα, εἰς τὴν ἀ π ό κ τ η σ ι ν π α ν ε λ λ α δ ι κ ο ὗ χ α ρ α κ τ ῆ ρ ο ς — διὰ μερικὰς ἐκ τούτων βέβαια — καὶ εἰς ἀνάκτησιν οὕτω τῆς ἄλλοτε προπολεμικῆς θρησκευτικῆς κινήσεως, ἐξ ἀπάσης τῆς Χώρας πρὸς τὴν Λέσβον.

Γ) Τουριστικὴ Διαφήμισις

Ἐπὸ τὴν σημερινὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, ὁπότεν ἄλλαι χώραι καὶ πλησιέστερόν μας, ὅταν ἄλλαι περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος δαπανοῦν μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ διὰ τὴν προσέλευσιν τουριστῶν, ἡ Λέσβος, ἐφ' ὅσον τουριστικῶς δὲν ἔχει σχεδὸν ἐξελιχθῆ, εἶναι καὶ ἀδύνατον νὰ καταστή — ὡς θὰ ἤρμοζεν, — ἐν τῶν καλλιτέρων κέντρων τουρισμοῦ τῆς Χώρας μας, χωρὶς προηγουμένως νὰ καταβληθῆ ἡ ὀφειλομένη προσπάθεια καὶ ἡ χρηματικὴ δαπάνη, ἡ ἀπαραίτητος πρὸς διαφήμισιν καὶ προβολὴν αὐτῆς καὶ εἰς τὸν ἐσωτερικόν καὶ εἰς τὸν ἕξω κόσμον. Εἶναι ἀνάγκη πρῶτιστα νὰ διενεργηθῆ συστηματικὴ καὶ ἔντεχνος διαφώτισις τοῦ κοινοῦ, ἀπάντων τῶν τάξεων καὶ στρωμάτων, τοῦ εὐποροῦντος κατὰ προτίμησιν κοινοῦ τῶν μεγαλοπόλεων ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ κατὰ μέγα μέρος προέρχονται οἱ πιθανοὶ τουρίσται.

Διὰ τῆς διαφημίσεως λοιπὸν καὶ μόνον, θὰ καταστοῦν γνωστὰ ἀνὰ τὸν κόσμον, τὰ μέχρι τοῦδε ἄγνωστα τουριστικὰ ἐνδιαφέροντα τῆς νήσου· συνεπεία δὲ ταύτης θὰ ἐπακολουθήσουν τὰ οικονομικὰ ὀφέλη ἐκ τῆς ἐν Λέσβῳ παραμῆνης τῶν ξένων, τόσον πρὸς παραθερισμὸν ὅσον καὶ πρὸς περιήγησιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ προσελκύσωμεν τοὺς ξένους καὶ διαφημίζοντες διὰ τῶν ἰδίων περιηγητῶν καὶ παραθεριστῶν τὰς εὐμενεῖς συνθήκας διαμονῆς, θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπαυξήσωμεν τὴν τουριστικὴν κίνησιν.

Διὰ νὰ ἔχωμεν, ὁμως ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς διαφημίσεως, πρέπει πρῶτον νὰ καταστοῦν ἀξιοποιήσιμοι καὶ οἱ ἀρχαιολογικοὶ χώροι, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἀξιοπεριεργα τῆς νήσου. Ἡ δὲ προσπάθεια αὕτη, δὲν πρέπει νὰ ἀκολουθῆ, ἀλλὰ νὰ προηγήται ἢ τουλάχιστον νὰ συμβαδίζῃ μὲ τὴν πραγμάτων τοῦ

κυρίως προγράμματος ὀργανώσεως τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς τῆς νήσου. Ἄλλως, ἡ προκληθησομένη δυνάμει διαφημίσεως αὔξησις τῆς πρὸς τὴν νήσον τουριστικῆς κινήσεως, θέλει ἀποβῆ ἐπιζημία ἀντὶ ὠφέλιμος, δημιουργοῦσα λόγῳ δυσφημίσεως, ὑπὸ τῶν μὴ ἐξυπηρετηθέντων τουριστῶν, μιάς καταστάσεως σοβαράς καὶ κρισίμου διὰ τὸν τουρισμὸν τῆς νήσου μας.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι, αἱ καταβληθησόμενα προσπάθειαι διαφημίσεως τοῦ λεσβίου τουρισμοῦ, θὰ ἀντιμετωπίσῃ οὐλιγώτερας δυσκολίας τῶν ὄσων θὰ ἀπαιτήσῃ αἱ ὑπηρεσίαι ὑποδοχῆς πρὸς ὀργάνωσίν των. Τοῦτο εἶναι αὐταπόδεικτον· διότι ἡ Λέσβος εἶναι πλουσιωτάτη εἰς τουριστικὰ προσόντα· ἀρχαιολογικοὶ χώροι, φυσικὰ τοπία, ἰαματικά ὕδατα καί, τὸ πάντων προέχον, τὸ μοναδικὸν ἀπολιθωμένον δάσος· ὥστε τὸ διαφημιστικὸν ὑλικὸν ὑπάρχει ὑπεραρκετὸν καὶ πρόσφορον εἰς τὸ νὰ πείσῃν κάθε περιηγητὴν νὰ ἐπισκεφθῆ τὸν τόπον μας.

Βασικὸς τώρα παράγων ἐπιτυχίας τῆς διαφημίσεως τῶν προεκτεθέντων τουριστικῶν προσόντων, καθίσταται ἡ κατανόησις τῆς νοοτροπίας καὶ ἡ μὴ ἐσπευσμένη μελέτη τῆς ψυχολογίας τῶν πιθανῶν περιηγητῶν, τοὺς ὁποίους ἐσπευσμένη μελέτη τῆς ψυχολογίας τῶν πιθανῶν περιηγητῶν, τοὺς ὁποίους ἀποβλέπει νὰ ἐλκύσῃ πρὸς περιήγησιν τῆς νήσου. Ἡ ἀρμοδία δὲ ὑπηρεσία ἀπὸβλέπει νὰ ἐλκύσῃ πρὸς περιήγησιν τῆς νήσου. Ἡ ἀρμοδία δὲ ὑπηρεσία εἶναι ἐκεῖνη, ἣτις θ' ἀναλάβῃ νὰ διαφωτίσῃ τοὺς ἀπανταχοῦ καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς μακρὰν τῆς διελεύσεως τουριστικῶν ρευμάτων ξένους. Ἡ ἴδια ὑπηρεσία θὰ εἶναι ἐκεῖνη, ποῦ θὰ λαμβάνῃ μὲ σχολαστικὸν οὕτως εἰπεῖν λεπτολογισμὸν, τοὺς πολλοὺς ἄλλους παράγοντας, οἵτινες εἰδικῶς ρυθμίζουσι τὴν πρὸς τὴν Λέσβον ἀνάπτυξιν ἐντόνου τουριστικῆς κινήσεως.

Ἐν ἐκ τῶν πρώτων βημάτων τῆς διαφημιστικῆς ἐξορμήσεως τοῦ τουρισμοῦ τῆς νήσου, εἶναι ἡ διὰ τοῦ κινηματογράφου προβολὴ τῶν ἀξιοθεάτων τῆς Λέσβου. Κατὰ δεύτερον, ἀκολουθεῖ ὁ φωτογραφικὸς φακός. Καὶ τέλος, ἔπεται ἡ ὀλοκληρωτικὴ διαφήμισις μέσῳ τοῦ Ε.Ο.Τ., ἀνὰ τὸν ἔξω τῆς νήσου κόσμον.

Εἰς ὅλα αὐτά, θὰ πρέπει νὰ προστεθῆ ἡ ἀπαραίτητος τουριστικὴ διαπαιδαγώγησις τῶν λεσβίων, ἡ κατανόησις τῆς οἰκονομικῆς σημασίας τοῦ τουρισμοῦ καὶ διὰ τούτων, ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἔτι περαιτέρω ἡ ἀπόκτησις τῆς λεγομένης τουριστικῆς συνειδήσεως. Αὕτη εἶναι ἡ κατάληξις καὶ τὸ τελικὸν σημεῖον ὄλων τῶν προσπαθειῶν· χωρὶς τὴν κατανόησιν καὶ τὸν ἐνστερνισμὸν τῶν ἀληθειῶν τούτων, οὐδὲν ἀποτέλεσμα θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπιτύχωμεν ποτε.

Ἐξετάσαμεν ἤδη ἀναλυτικὰ τοὺς ἀνωτέρω τρεῖς κυρίους συντελεστάς τῆς ἀποτελεσματικῆς διαφημίσεως τοῦ τουρισμοῦ τῆς Λέσβου.

Ἡ π ρ ο β ο λ ῆ. Ἄποδοτικός, ἂν καὶ ὀλίγον δαπανηρὸς ὁ διὰ τῶν κινηματογραφικῶν ταινιῶν τρόπος διαφημίσεως, ἀλλὰ καὶ ἀποτελεσματικός. Ἡ σημερινὴ ἀλματώδης πρόοδος τοῦ ὄργανου τῆς ἐβδόμης τέχνης, ἔφθασε εἰς τὸ σημεῖον νὰ εἶναι τὸ σπουδαιότερον μέσον τὸ διαφημιστικὸν ἐνὸς τόπου. Παράδειγμα, ὁ ἰταλικὸς κινηματογράφος, μὲ τὰς ὑπερόχους ταινίας του, ποῦ ἐξυμνοῦν τὸ ἰταλικὸν τοπίον καὶ διαγράφουν ρεαλιστικὰ τὴν ζωὴν τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς πόλεως.

Γενικά, ἡ διὰ τοῦ κινηματογραφικοῦ φακοῦ προπαγάνδα, ἀπευθύνεται λόγῳ τῆς γενικεύσεως τῶν θεαμάτων, πρὸς τὸ εὐρύτερον κοινόν. Διὰ τῆς κι-

νηματογραφικῆς προβολῆς, δίδεται ζωὴ καὶ ὄντοτης εἰς τὴν νεκρὰν φύσιν τῶν προβαλλομένων τοπίων, ἀρχαιοτήτων καὶ λοιπῶν, ὃ δὲ θεατῆς, ὑποβάλλεται εἰς τὸν ἔντονον πόθον νὰ ζῆση καὶ νὰ περάσῃ τὰς διακοπὰς του εἰς τὸν τόπον καὶ ἐν μέσῳ τῶν τοπίων, ποὺ ἐθαύμασε προβαλλόμενα.

Ὡς θέματα πρὸς διαφήμισιν τῆς Λέσβου ἔχομεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν πάμπολλα. Σενάριο ἀνάλογον π.χ. εἰς τὸ ὁποῖον ἐντέχνως νὰ παρεντίθῃται ἡ ἀναβίωσις τοῦ ἀρχαίου κόσμου τῶν Μυτιληναίων, διὰ σκηνῆς καὶ πράξεως παιζομένης ἐν τῷ χώρῳ τοῦ περιφήμου θεάτρου τοῦ Πομπηίου, συμπληρουμένων, φυσικῶ τῷ λόγῳ, τῶν σημερινῶν εὐρημάτων, κατὰ σκηνηκὴν ἀνάγκην, διὰ θεμέλης, κερκίδων, βωμοῦ καὶ ὀρχήστρας· καὶ μεταφερομένου, ἕνεκα τῆς παραστάσεως, τοῦ λεγομένου «θρόνου τοῦ Ποτάμωνος» ἐκ τοῦ Μουσείου, ὅπου καὶ φυλάσσεται, εἰς τὸ ἀρχαῖον θέατρον. Ἄλλο, ἀνάλογον σενάριο, ποὺ νὰ συνδυάζῃ τὰ γραφικὰ τοπία τοῦ κόλπου τῆς Γέρας μὲ τὴν εἰδυλλιακὴν τοποθεσίαν τῶν «λουτρῶν τοῦ κόλπου» μὲ σκόπιμον καὶ θεαματικὴν ἀναπαράστασιν, τῆς ἑορτῆς τῶν καλλιστείων τῶν λεσβιακῶν, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον χώραν εἰς τὸ ἄδυτον τοῦ ἐκέισε Ἰεροῦ τῆς Ἥρας, ὡς προστάτιδος τῶν καλλιστείων, τῶν λεγομένων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, «γυναικῶν κρίσεις». Τὸ σενάριο τοῦτο δύναται νὰ διαμορφωθῇ μὲ τὴν συνδρομὴν τῶν ἀναλόγων χωρίων, ἀρχαίων συγγραφέων, ὅπως τὰ ἐπόμενα, σχετικὰ μὲ τὰς «γυναικῶν κρίσεις».

Κατὰ τὸν Ἀθηναῖον (Diepnsophistae XIII, 610) «ἐνιαχοῦ δὲ φησιν ὁ αὐτὸς Θεόφραστος καὶ κρίσεις γυναικῶν περὶ σωφροσύνης γίνεσθαι καὶ οἰκονομίας, ὥσπερ ἐν τοῖς βαρβάροις· ἐτέρωθι δὲ κάλλους, ὡς δέον καὶ τοῦτο τιμᾶσθαι, καθάπερ καὶ παρά... καὶ Λεσβίοις».

Ἡ τὸ ὁμηρικὸν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν Τρωϊκῶν. «Δώσω δ' ἑπτὰ γυναῖκας ἀμόμονα ἔργα ἰδυίας, Λεσβίδας, ... αἱ κάλλι ἐνίκων φύλα γυναικῶν» (Ἰλιάς I, 128 - 130).

Ἐν γένει, σενάριο κινηματογραφικὸν καὶ ὑπόθεσιν θεατρικοῦ ἔργου, εἶναι πρόσφορος νὰ ἐμπνεύσῃ ἡ λεσβιακὴ ζωὴ μὲ τὰ ἦθη τῆς καὶ ἡ λεσβία φύσις μὲ τὴν ἀσύγκριτον καὶ ἰδιότυπον καλλονὴν τῆς. Ἡ γενικὴ δοκικὴ — ἡ *prova generale* — ἔχει γίνεαι ἤδη καὶ ἔχει δώσει καλὰ ἀποτελέσματα· τὰ ἐξῆς :

α) Ἡ λεσβιακὴ ἠθογραφία «Ὁ Βουρκόλακας» τοῦ κορυφαίου λεσβίου λογοτέχνου Ἀργύρη Ἐφταλιώτη, δοθεῖσα ἐφέτος εἰς τὸ Μονακό, εἰς τὸ Φεστιβάλ Ἐρασιτεχνικῶν Θιάσων τῆς Εὐρώπης ὑπὸ τοῦ ἐρασιτεχνικοῦ Ὁμίλου Μυτιλήνης «Τὸ Μπουρίνι», ὄχι μόνον ἐσημείωσεν ἀξιόλογον ἐπιτυχίαν, ἀλλὰ συνέβαλεν ὥστε τὸ «Μπουρίνι» νὰ γίνῃ δεκτὸν ὡς μέλος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συνδέσμου Ἐρασιτεχνῶν καὶ ἀκόμη εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ δημιουργηθῇ ἀτμόσφαιρα τιμητικὴ διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνθισιν τῆς Λέσβου, νὰ γίνῃ μνεῖα ἐνθουσιώδης τῆς πνευματικῆς θέσεως τῆς Λέσβου, ὑπὸ διεθνὲς πρῖσμα πλέον κρινομένης, καὶ τέλος, τὸ ὄνομα τῆς Μυτιλήνης νὰ καταστῇ γνωστὸν εἰς εὐρὸν διεθνὲς κοινόν.

β) Κατὰ τὸ παρελθόν, ἐγένετο ἡ κινηματογράφισις τοῦ μυθιστορήματος τοῦ λεσβίου συγγραφέως, τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος, Λόγγου «Δάφνις καὶ Χλόη», μὲ γύρισμα ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν Λέσβον, εἰς τὸν καταγάλανον κόλ-

ἐν κυριολεξίᾳ συνθέσεις, τοῦ λεσβιακοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ.

Ἀρίστην ὡσαύτως ἐντύπωσιν, ἀφήκεν εἰς τὸν φιλότεχνον κόσμον, ἡ Ἔκθεσις περιωρισμένων φωτογραφικῶν πινάκων, τοῦ λεσβίου καλλιτέχνου Γ. Ζουρέλλη, ἐκτεθείσα κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1957 εἰς τὴν αἶθουσαν τοῦ Τουριστικοῦ Περιπτέρου Μυτιλήνης. Ἡ ἰδιόρρυθμος τεχνοτροπία τοῦ Γ. Ζουρέλλη, συνίσταται εἰς τὸ νὰ τονίζη διὰ τοῦ χρωστήρος τὰ φωτογραφιθῆντα τοπία, οὕτω μετατρέπομενα εἰς ἔγχρωμα ταμπλῶ τοπίων καὶ συνθέσεων. Τὴν Ἐκθεσίν του, σκοπεύει νὰ συνεχίσῃ ἐν εὐρυτέρῳ πλαισίῳ εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ συγκεντρώσῃ εἰς λεύκωμα μὲ λεζάντες εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ μίαν ξένην γλώσσαν. Πρόκειται διὰ μίαν ἐργασίαν λεπτήν, ἰδιοτύπου μορφῆς, ἀξίαν προσοχῆς ὑπὸ τῶν Μυτιληναίων, καθότι, διὰ τῶν ἐκθέσεων τῆς διαφημίζονται ἔντονα αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ καὶ τὸ τοπίον τῆς Λέσβου.

Ἡ ΔΙΑ ΤΟΥ Ε.Ο.Τ. ΔΙΑΦΗΜΙΣΙΣ

Ἔντυπα — Τύπος — Ραδιοφωνικὸς σταθμὸς — Συνέδρια — Ἐκθέσεις — Τὸ ἀπολιθωμένον δάσος.

Ἡ διαφήμισις διὰ τοῦ Ε.Ο.Τ. ἀποτείνεται κυρίως εἰς τὸν ἔξω τῆς νήσου κόσμον. Κατὰ συνέπειαν ἀνάγκη νὰ συγκεντρωθῇ τὸ ἀπαραίτητον ὑλικὸν τὸ πρὸς διαφήμισιν καὶ νὰ ἀποσταλῇ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν τοῦ τουρισμοῦ τῆς νήσου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ὁ Ε.Ο.Τ. συμπεριλάβῃ εἰς τὰ ὑπὸ ἔκδοσιν φυλλάδιά του καὶ τὴν Λέσβον. Ἐξ ὧων δὲ γνωρίζω, εἰς τὰς ἐκδόσεις τοῦ Ε.Ο.Τ., μόνον εἰς τὸ ὀκτάπτυχον φυλλάδιον «Grèce, Croisières en Egée» 1957, εἰς Γαλλικὴν, Ἀγγλικὴν καὶ Γερμανικὴν, περιλαμβάνεται — καὶ τοῦτο, λόγῳ τῆς κατὰ Ἰούνιον καὶ Αὐγουστον πραγματοποιηθείσης πρὸς τὴν Λέσβον διὰ τοῦ Μ)S SEMIRAMIS, κρουαζιέρας — δεκάγραμμον περὶ Λέσβου.

Ἐνεκα τοῦ περιωρισμένου χώρου, τὸν ὁποῖον δύναται νὰ διαθέσῃ ἐν διαφημιστικῶν φυλλάδιον τοῦ Ε.Ο.Τ. διὰ τὴν Λέσβον, ἐπιβάλλεται ἡ παρ' ἡμῶν τῶν ἰδίων ἐκδόσις καλλιτεχνικοῦ φυλλαδίου, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐκτίθενται ἐκτενέστερον τὰ σπουδαιότερα καὶ ἐμφανεστερα ἐκ τῶν φυσικῶν, ἀρχαιολογικῶν καὶ λοιπῶν προσόντων τῆς νήσου, τοιαύτη προσπάθεια κατεβλήθη καὶ ἀπέφερε σχετικῶς τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, ὑπὸ τοῦ Τμήματος Μυτιλήνης τῆς Ἑλληνικῆς Περιηγητικῆς Λέσχης καὶ ὑπὸ τοῦ Ροταριανοῦ Ὁμίλου Λέσβου. Ἡ μὲν πρώτη ἐξέδωσεν τρίπτυχον διαφημιστικὸν φυλλάδιον, ἀφιερωμένον εἰς τὸ λέσβιον ἀπολιθωμένον δάσος, ἐξ ὀλοκλήρου· ὁ δὲ Ὁμιλος «Rotary», ἐξέδωσεν πεντάπτυχον διαφημιστικὸν περὶ τῆς Λέσβου φυλλάδιον, περιλαμβάνον φωτογραφίας διαφόρους, ὡς τῆς Μυτιλήνης, τῆς Ἀγιάσσου Μηθύμνης, τῆς Λουτροπόλεως Θερμῆς, τοῦ Φρουρίου Μυτιλήνης, τοῦ κόλπου Γέρας, τῆς ἐκκλησίας τῆς Πέτρας, πληροφορίας περὶ τῶν συγκοινωνιῶν καὶ τῶν ξενοδοχείων καὶ ὁμοια.

Γενικὰ, ἐν διαφημιστικῶν φυλλάδιον, πρέπει νὰ διαλαμβάνῃ, λόγῳ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ χώρου του, χάριν ἀποφυγῆς δὲ σχοινοτενῶν περιγραφῶν, τὰ ἀπαραίτητα, ἅτινα καὶ ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ νὰ δημιουργοῦν, λόγῳ τῆς σπουδαιότητός των, ἀμέσους καὶ ζωηρὰς διὰ τὴν νήσον ἐντυπώσεις. Ἦτοι, εἰς τὸ φυλλάδιον τοῦτο περὶ Λέσβου, πρέπει νὰ διαλαμβάνωνται ὀλίγα μὲν

πλὴν παραστατικά, περὶ τῆς ἱστορίας τῆς νήσου, μερικά περὶ τῶν σπουδαίων ἀρχαιολογικῶν χώρων, τοῦ ἀπολιθωμένου δάσους, περὶ τῶν ἱαματικῶν πηγῶν, περὶ τοποθεσιῶν παραθερισμοῦ. Ὡσαύτως, ὀλίγα περὶ συγκοινωνίας. Πρὸς τούτοις, περὶ ξενοδοχείων καὶ πανδοχείων, μετὰ τῶν σχετικῶν τιμολογιῶν αὐτῶν. Συντόμους σημειώσεις προσέτι, περὶ Συλλόγων καὶ ἐν γένει καλλιτεχνικῶν ἰδρυμάτων. Τέλος, εἰς καταλλήλους θέσεις, τὸ φυλλάδιον νὰ κοσμηθῆται ἀπὸ καλλιτεχνικὰς εἰκόνας καὶ λεσδιακὰ τοπία.

Ἡ περιγραφή βέβαια πρέπει νὰ εἶναι ἐντυπωσιακὴ, ὀλιγόλογος, περικλείουσα ἐνίοτε καὶ ὀλίγον χιουμοριστικὸν τόνον, εἰς σημεῖον ὅμως νὰ μὴν ἀλλοιοῦται τὸ πραγματικὸν τοῦ περιγραφομένου, οὔτε καὶ νὰ ἀδικῆται τὸ αὐστηρὸν τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀντικειμένου πρὸς διαφήμισιν, ἐπὶ παραδείγματι τῶν ἱαματικῶν πηγῶν. Ἐν προκειμένῳ, μοῦ ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν μία ρεκλάμα γιὰ κάποιον χωριουδάκι. «Ἐλάτε στὰ Βίλλια. Κάτω ἀπὸ τὸν Κιθαιρώνα. Ἐλάτε. Παστρικὰ δωμάτια, φθινὰ σπιτάκια καί... σὰς ὀρκιζόμεσθε δὲν θὰ μιλοῦμε ἀρβανίτικα. Ἐλάτε». Οὕτω μὲ τὴν ἄρνησιν, διαφημίζει κάτι τὸ ἰδιαιτέρον. Ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν τοῦ εἰκονογραφημένου διαφημιστικοῦ φυλλαδίου, πρέπει νὰ εἶναι πολυτελής καὶ νὰ διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον· ἐν ἄλλοις νὰ εἶναι ἀξιοπρόσεκτον καὶ νὰ διακρίνεται μετὰ τῶν ὁμοίων ἐντύπων. Μέρος τῶν ἐξόδων τῆς ἐκδόσεως, δύναται νὰ καλυφθῆ διὰ τῶν ἐν αὐτῷ διαφημίσεων ἐπὶ πληρωμῇ, ὠρισμένων τουριστικῶν ἐπιχειρήσεων, διὰ διοργανώσεως χοροεσπερίδων ὑπὲρ τοῦ τουριστικοῦ σκοποῦ, ὡς καὶ δι' ἄλλων ὁμοίων. Σημειοῦμεν χρονολογικῶς, ὅτι προπολεμικὰ κατεβάλλετο κάποιον προσπάθεια ἐπὶ τούτου. Ὑπῆρχον καὶ Τουριστικοὶ ὁδηγοὶ (μπέντεκερ), αἱ δὲ ἐπιθεωρήσεις καὶ τὰ περιοδικὰ, ἠσχολοῦντο καὶ μὲ τὴν προβολὴν τῆς νήσου. Μεταπολεμικῶς ὅμως, ἡ ὠραία πατρις τῆς Σαπφούς ἐλησημονήθη. Συμβαίνει ἀκόμη καὶ τοῦτο· νὰ διαφημίζονται ἐντατικὰ ἄλλαι περιοχαὶ τῆς Χώρας, μὴ ἔχουσαι καὶ μεγάλα πράγματα νὰ παρουσιάσουν. Τὸ συμπέρασμα εἶναι, κατὰ τὴν ὀρθὴν λαϊκὴν παρομίαν, ὅτι προτιμότερον «νὰ ξέρης παρὰ νὰ ἔχης».

Ἡ Λέσθος, ἐπὶ παραδείγματι, ἔχει νὰ προβάλῃ εἰς τὸν κόσμον καὶ νὰ διαφημίσῃ τὸ μοναδικὸν ἀπολιθωμένον δάσος τῆς. Ἐπὶ τούτῳ ὅμως ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ, δὲν ἐγένε μέχρι σήμερον. Ἐγράφησαν, βεβαίως, πολλὰ καὶ ἐδημοσιεύθησαν ἀρκετὰ φωτογραφίαι τῶν ἀπολιθωμένων εἰς τὸν τύπον. Ἐξ ὅλων τούτων, ἐξέχουν ἡ περιγραφή τοῦ Περιοδικοῦ «ΕΙΚΟΝΕΣ» (τεύχος 36ον, Ἰούλιος 1956), παισιουμένη μὲ καλὰς εἰκόνας. Ἐπίσης ὁ ἄλληνοαμερικανὸς Μέντελ ἔλαβε ὠραιότητας φωτογραφίας, τὰς ὁποίας καὶ ἐξέθεσεν εἰς τὸ Τουριστικὸν Περίπερον Μυτιλήνης. Ὁ ἐν Ἀθήναις ἐπίσης, κάλλιστος συμπαλίτης μας Ἐδουάρδος Ἠλιόπουλος, ἔλαβεν ἐγχρώμους φωτογραφίας καὶ ἐκίνηματογράφησε τὴν περιοχὴν τῆς «ἀπολιθωμένης». Δὲν θὰ ἦτο, βέβαια δαπανηρὸν, σκόπιμον δέ, νὰ διαβιβασθοῦν μερικά καλλιτεχνικὰ ὄφσετ, ὀλίγαι φωτογραφίαι εἰς τὸν Ε.Ο.Τ. καὶ νὰ προβληθοῦν εἰς εὐρύτερον κοινόν, τὸ ἑλληνικόν, ἀκόμη καλλίτερα δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Μία εὐστοχος προβολὴ καὶ περιγραφή τῆς δάσους τῶν ἀπολιθωμένων δένδρων τῆς Λέσθου, βεβαίως, θὰ κινήσῃ ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν περιηγητῶν, τῶν ὁποίων ἰσχυρὸν ρεῦμα ὤδευε πρὸς τὴν νήσον μας.

Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τουριστικῆς πρὸς τὴν Λέσβον κινήσεως, ἰσχυρὸν μέσον διαφημίσεως ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς καὶ ὁ Τύπος. Ὁ ἐγχώριος τόσον, ὅσον καὶ ὁ Ἀθηναϊκός. Παρὰ τὸ περιορισμένον τοῦ χώρου, ὁ λεσβιακὸς τύπος, πράττει τὸ δυνατόν ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ τοπικοῦ τουρισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος, ἡμερήσιος καὶ περιοδικός, πολλὰ συνεισφέρει διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν τουριστικῶν προσόντων τῆς Λέσβου. Ὁραῖον παράδειγμα μεταξὺ πολλῶν διατριβῶν, μελετῶν, σχολίων καὶ γνωμῶν, ἔχομεν τὸν «Ἐλαιο-παραγωγὸν» (φύλλον τοῦ τῆς 22-9-57), μὲ τὴν προκήρυξιν διαγωνισμοῦ μὲ τὰ ἐρωτήματα : 1) Ποῖος τρόπος δύναται νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ μόχθου τῶν ἐλαιοπαραγωγῶν 2) Τί δύναται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν προσπάθειαν διὰ τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τῆς Λέσβου ; καὶ μὲ δράβουσιν ἀκόμη διὰ χρηματικῶν ἐπάθλων. Ὁ λεσβιακὸς τουρισμός, στηρίζει πολλὰς ἐλπίδας εἰς τὸν Τύπον.

Εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ διαφήμισις τοῦ νησιοῦ κρίνεται καὶ εἶναι πλέον ἀποδοτικὴ, ὅταν δὲν συντελεῖται ἀπὸ τὰς ὑπηρεσίας διαφημίσεως τοῦ τουρισμοῦ, ἀλλὰ αὐθορμήτως ἀπὸ λογοτέχνας καὶ πρόσωπα μὲ κάποιον κύρος, μὴ ἔχοντα μᾶλλον σχέσιν μὲ τὸν τουρισμόν. Ὡς ἐκ τούτου ἀπαραίτητον τυγχάνει, ὅπως ἐπιδιωχθῇ ἢ εἰς τὴν Λέσβον ἄφικξις προσωπικοτήτων, εἰς τοὺς ὁποίους φυσικὰ συνακολουθοῦν καὶ οἱ δημοσιογράφοι. Οὕτω, αἱ κατὰ Ἰούλιον καὶ Αὐγούστον τοῦ 1957 ἐκτελεσθεῖσαι Croisières ὑπὸ τοῦ M)S «SEMIRAMIS», ἔδωσαν εἰς τοὺς Μυτιληναίους τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὑποκινήσωσι τινὰς τῶν σταυροφόρων τούτων τῶν νέων καιρῶν, ὅπως δημοσιεύσωσι κάτι ἀπὸ τὰς ἐντυπώσεις των, τὰς ἐκ τῆς περιηγήσεως τοῦ νησιοῦ μας.

Ἀνάλογον γεγονός, ἀλλὰ πλέον σημαντικὸν καὶ ἀποδοτικὸν διὰ τὴν ἀποψίν μας, εἶναι καὶ ἡ σύγκλησις εἰς Μυτιλήνην τοῦ 13ου Πανελληνίου συνεδρίου τῆς Ἱατροχειρουργικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν. Ἦτο μία ἀξιόλογος κίνησις. Ἐκατὸν εἴκοσιν ἐπιστήμονες, πολλοὶ συνοδευόμενοι καὶ ἀπὸ τὰς οἰκογενεῖας των, κατέπλευσαν εἰς τὴν Λέσβον καὶ διέμειναν ἀπὸ 18 - 25 Ἀπριλίου τοῦ 1957. Γοητευμένοι, ἐν τῇ κυριολεξίᾳ, ἀπεχώρησαν οἱ σύνεδροι, μετὰ τὸ πέρασ τοῦ συνεδρίου των καὶ νοσταλγοὶ τῆς Νύμφης τοῦ Αἰγαίου. Αἱ ἐντυπώσεις των ἀποκρυσταλλοῦνται εἰς τὴν ἀνταπόκρισιν συνεργάτου τῆς «Ἑγειονομικῆς Φωνῆς», καταχωρηθεῖσαν εἰς τὸ φύλλον τῆς 5ης Μαΐου 1957.

Καθ' αὐτό, δὲν πρόκειται περὶ περιγραφῆς ἀνταποκριτοῦ ἐκ τῆς Σάμου καὶ τῆς Λέσβου, ἀλλὰ περὶ ὕμνου· «Ἐπέροχα Νησιά, στὰ ὅποια ὁ Πλάστης ἐχάραξε μὲ τὴν σμίλην του ἀθάνατες φυσικὰς καλλονὰς. Χρῶματα μέσσα σὲ ἀπειρη ποικιλία συνδυασμῶν, συνθέσεων μὲ τοὺς πιὰ λεπτοὺς τόνους, τὴν πιὰ ἀρμονικὴν συμφωνίαν, σὲ μιὰ ποιητικὴν ἀτμόσφαιραν. Νησιά ποῦ ἐνέπνευσαν φιλοσόφους σὰν τὸν Πιττακὸ καὶ τὸν Πυθαγόρα καὶ ποῦ ἐδημιούργησαν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὰ Ἱωντανὰς λογοτεχνικὰς συνθέσεις τῆς Νεώτερης Ἑλλάδος. Παντοῦ, στὶς ὁμορφες ἀκρογιαλιὰς ὅπου τὸ κύμα ἀπαλὰ χαϊδεύει τὰ βράχια, ἢ ὅπου μανιασμένον ξεσπᾷ, στὶς ράχες, στὶς πράσινες ἐναλλαγὰς τῶν πύκων, τῆς λεύκας, τοῦ πλατάνου καὶ τῆς ἐληῆς, στὶς ἀμμουδιὰς καὶ στὶς βουνοκορφάς, νοιώθεις ἕνα πλημμύρισμα χαρᾶς καὶ ζωῆς. Μιὰ ψυχικὴ ἀνάπαυσις καὶ ἕνα γαλήνιο λουτρὸν ψυχῆς καὶ σώματος».

Αὐτὸς εἶναι ὁ ὕμνος τῶν ἰατρῶν - ἐκδρομῶν, πρὸς τὸ νησί ποὺ τοὺς ὑπεδέχθη. Αὐτὸ δὲ ζητεῖ καὶ ἡ Λέσβος εἰς ἀντιστάθμισμα. Τοιαύτας περιγραφὰς καὶ διατριβὰς, ὄχι μόνον πρέπει νὰ τὰς δεχώμεθα μὲ αὐταρέσκεια, ἀλλὰ ἀνάγκη καὶ νὰ τὰς ὑποκινῶμεν καὶ τὰς ἐκμαιεύωμεν.

Καὶ τῶρα ἡ σειρὰ τοῦ ἄλλου ὄργανου τῆς διαφημίσεως, τῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, τοῦ ραδιοφώνου. Ἡ Λέσβος εἶναι ἡ δευτέρα ἑλληνικὴ νῆσος, ἣτις ἀπέκτησε ραδιοφωνικὸν σταθμὸν. Ὁ ἐν λόγῳ σταθμὸς πατρωναίεται ὑπὸ τοῦ Ἑρασιτεχνικοῦ Ὁμίλου Μυτιλήνης «Τὸ Μπουρίνι», ἔχει δὲ παραχωρηθῆ εἰς τὸν Ὁμιλον ὑπὸ τοῦ κατασκευαστοῦ του Μαρίου Κρητικοπούλου. Ὁ σταθμὸς εἶναι βραχέων κυμάτων, 60 W. ἰσχύος. Ἐλειτούργησε, κατὰ διαλείμματα, τρεῖς φορές. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1949 κατὰ τὴν «ἐθνικὴν ἐβδομάδα Ἑργασία καὶ νίκη» κατόπιν προσωρινῆς ἀδείας τοῦ E.I.P. Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1949, κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Βασιλέων, διὰ προσωρινῆς καὶ πάλιν ἀδείας καὶ διὰ τρίτην φοράν τὰς ἡμέρας 26 - 28 Ὀκτωβρίου 1949, βάσει τῆς αὐτῆς ἀδείας. Κατόπιν τῶν ἐκπομπῶν τούτων, σπεφθέντων ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας, ἐγένοντο σχέδια διὰ τὴν κατασκευὴν, ὑπὸ τοῦ Μ. Κρητικοπούλου πάντοτε, νέου πομποῦ, βραχέων καὶ μεσαίων κυμάτων, μήκους 48,05 μ. (624 χ. κ.), μὲ ἰσχὺν ἐξόδου 100 - 110 W. Ὡς σῆμα διακριτικὸν θὰ ἐχρησιμοποιούντο οἱ φθόγγοι τοῦ γνωστοῦ τοπικοῦ τραγουδιοῦ τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Στρατῆ Παπανικόλα : «Ἡ Μυτιλήν'ι - μας εἶν'ι...». Ἡ αἴτησις περὶ ἰδρύσεως ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ Μυτιλήνης ἀπερρίφθη. Ἐὰν κάποτε λειτουργήσῃ ὁ τοπικὸς σταθμὸς, πολλὰ θὰ προσέθετεν εἰς τὴν διαφῆμισιν τῆς νήσου. Ἐν τῷ μεταξύ, μὴ δυνατῆς ἐτέρας λύσεως, εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἡ ἀνάθεσις ἀρμοδίως εἰς σταθμὸν ἐτέρας περιοχῆς, τῆς ἀναγραφῆς ἐν τῷ προγράμματι καὶ περὶ Μυτιλήνης.

Σπουδαῖος συντελεστὴς διαφημίσεως καθίστανται καὶ αἱ ἐκθέσεις· εἴτε ὡς Ἀγροτικαί, εἴτε ὡς Ἐμποροπανηγύρεις. Ἀποτελοῦσι δὲ ἐν τῶν καλλιτέρων διαφημιστικῶν μέσων, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἔχουν ὀργανωθῆ πλήρως· καθότι ὀργανοῦμεναι ὑπὸ εἰδικῶν καὶ καταλλήλων προσώπων, δύνανται νὰ ἀποδώσουν καλὰ ἀποτελέσματα, ἐξυπηρετοῦσαι καὶ τὸν τουρισμὸν καὶ τὴν ἐμπορικὴν πλευράν. Ἰδεῶδες εἶναι διὰ τὰ μέρη μας, νὰ κατορθωθῆ ὥστε νὰ ἰσοσταθμίσῃ ὁ ἐμπορικὸς αὐτῶν χαρακτήρ, μὲ τὸν τουριστικόν. Κατὰ τὴν ἰδικὴν μας ἀποψιν, μία τοιαύτη Ἐκθεσις, πρέπει νὰ περικλείῃ τὰ κατάλληλα ἐκθέματα προϊόντων, ἐν συνδυασμῷ πάντοτε μὲ τουριστικὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῶν. Ἀναπαραστάσεις παλιῶν σπιτιῶν καὶ πύργων, τεμάχια ἀκόμη, πλάκες καὶ γλυπταὶ διακοσμῆσεις ξυλογλυπτικῆς ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας, πρέπει νὰ συντεθοῦν καὶ νὰ ἀποδώσουν τὸ πραγματικὸν λεσβιακὸν χρῶμα. Ἡ διακοσμητικὴ μετὰ, θὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν γραμμὴν τοῦ σχεδίου. Βιοτεχνικὰ καὶ λαϊκῆς τέχνης ἐκθέματα, πρέπει νὰ κατακλύζουσιν τὰ σχετικὰ περίπτερα· εἶδη ἀγγειοπλαστικῆς καὶ πιατικῆς διακοσμῆσεως, ἀργαλειοί, καρπέτες, χαλιά, κουρτίνες, κεντητά, ὅλα τὰ εἶδη χειροτεχνίας μὲ τὴν πλουσίαν λεσβιακὴν χρωματικὴν τεχντροπῖαν. Πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ σκαλιστικὴ τῶν παλιῶν σεντουκιῶν καὶ τῶν ἐπίπλων. Τέλος, πρέπει νὰ προβληθῆ μὲ ἄπλετον φῶς ὁ Λεσβιακὸς Ρυθμὸς. Παράδειγμά μας εἶναι Τοπικὴ Ἐκθεσις προπολεμικῆ, ἡ ὁποία ἐπλησίασεν ἐν σχετικῷ βαθμῷ, τὸ βαθύτερον νόημα λεσβιακῶν ἐκθέσεων.

Ἡ ἀτονίσασα σήμερον ἔκθεσις Μυτιλήνης, πρέπει νὰ ἀναβιώσῃ ὑπὸ μορφήν γεωργικὴν, λαϊκῆς τέχνης καὶ εὐρείας βιοτεχνίας. Κυρίως ὁμῶς πρέπει νὰ ὀργανωθῇ καὶ ἀπὸ ἐμποροπανηγύρις λεσθιακοῦ περιεχομένου, νὰ ἐξελιχθῇ σὺν τῷ χρόνῳ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ Αἰγαιοπελαγίτικὴν φήμην. Νὰ περιβληθῇ ἐντόνως τὸ τοπικὸν χρῶμα. Νὰ τὴν εὐρύνουν μὲ σκηνὰς καὶ εἰκόνας τοπικῶν ἐθίμων, μὲ παρένθεσιν χωριανῶν ἔνδυμασιῶν καὶ μὲ πλαisiώσιν ἐντοπιῶν χορογραφικῶν ἀναπαραστάσεων. Ὅλα αὐτὰ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὀργανώσεως καὶ μακρὰν τῆς προχειρολογίας. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἴδιαι αἰ ἐκθέσεις καὶ αἱ ἐμποροπανηγύρεις, ἂν καὶ εἶναι μέσον διαφημίσεως, χρειάζονται καὶ αὐτὰ τὴν ἀνάλογον διαφήμισιν. Τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐπανακτῆσιν τὴν καλὴν φήμην, ἣν καὶ εἶχον ἐπὶ τουρκοκρατίας — ὅταν αἱ ὀρθόδοξοι Κοινοτήτες ἔκαμαν θαύματα εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς — καὶ ἐξελισσόμεναι σὺν τῷ χρόνῳ, θὰ τονώσουν κίνησιν καὶ τουρισμόν.

Ἐν συνόψει, τὰ μέσα τῆς τουριστικῆς διαφημίσεως — ἐννοοῦμεν τὰ ὀλιγώτερον δαπανηρὰ — εἶναι : Ὁ τύπος, τὰ ἐντυπα φυλλάδια καὶ δελτάρια, οἱ τουριστικοὶ ὁδηγοὶ (μπαίντεκερ), ὁ κινηματογράφος, τὸ ραδιόφωνον, αἱ ἐκθέσεις καὶ ἐμποροπανηγύρεις, αἱ φωτογραφικοὶ ἐκθέσεις ἐν γένει καὶ αἱ διαλέξεις, τὰ συνέδρια καὶ αἱ κρουαζιέρες. Ὑπάρχουν δεδαίως καὶ ἕτερα μέσα, πολυτελῆ, οὕτως εἰπεῖν, δαπανηρὰ ὁμῶς, ἀποτεινόμενα εἰς τὸ εὐρύτερον κοινόν, χρῆζοντα ἀπαραιτήτως τῆς κρατικῆς συναντιλήψεως ὅσον ἢ ἀπεικόνισις τοπιῶν ἐπὶ γραμματοσήμων, ἀπεικόνισις ἐπὶ κυτίων τουριστικῶν πυρεῖων καὶ ὁμοια.

Κατὰ συμπέρασμα, ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχομεν φθάσει εἰς τὸ σημεῖον τοῦ νὰ δημιουργήσωμεν καὶ νὰ ὀργανώσωμεν τὰς ἀνὰ τὴν νῆσον τουριστικὰς ἐκδηλώσεις. Ἐτι πλεόν, ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχομεν χρησιμοποίησει πᾶν διαφημιστικὸν μέσον. Δὲν ἀρκοῦν μόνον ταῦτα. Χρειάζεται ἀκόμη, διὰ νὰ καταστοῦν ἀποδοτικαὶ αἱ πρὸς διαφήμισιν προσπάθειαι μας, νὰ μεριμνήσωμεν καὶ διὰ τὴν καλλιτέραν διανομὴν τῶν τουριστικῶν πληροφοριῶν.

Πρὸς τοῦτο, μετὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν διαφημίσεως τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀρμόδιοι πρέπει νὰ συγκεντρώσουν λεπτομερεῖς στατιστικὰς κινήσεως, ἀλλοδαπῶν, ἡμεδαπῶν, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο στοιχεῖον χρήσιμον καὶ δυνάμενον νὰ προσδιορίσῃ, τὴν προέλευσιν, τὴν οἰκονομικὴν δυναμικότητα, τὴν πραγματικὴν κατάστασιν καὶ τὰς ἰδιαιτέρας προτιμήσεις τῶν περιηγητῶν. Τὸ πολὺπλευρον τοῦτο ὕλικόν εἶναι ὁ γνώμων πρὸς προσδιορισμόν τῆς κατευθύνσεως τῶν ὑπηρεσιῶν μας καὶ τῶν προσπαθειῶν μας, πρὸς τὴν ὅσον ἔνεστι καλλιτέραν ἀπόδοσιν.

Καὶ μὲ τ' ἀνωτέρω πάντα, δὲν δύναται κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ἔχει ὀλοκληρώσει τὴν ὅλην ὑπόθεσιν τῆς διαφημίσεως τοῦ τουρισμοῦ. Ἐξυπακούεται ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἀναζητῶμεν συνεχῶς νέα καὶ πλεόν ἀποδοτικὰ μέσα διαφημίσεως καὶ νὰ ἐλκῶμεν καὶ νὰ ἀλιεῶμεν τοὺς πιθανοὺς περιηγητὰς πρὸς τὴν νῆσον, μὲ τὸν πλεόν ἀποδοτικὸν τρόπον. Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπινοητικότητα τῶν προσώπων καὶ τῶν διευθυνόντων τὰς τουριστικὰς ὑπηρεσίας, διὰ τὴν πρωτότυπον σύλληψιν σχεδίων, ἱκανῶν νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν προβολὴν τῶν πολλῶν τουριστικῶν προσόντων τοῦ νησιοῦ εἰς τὸν ἔσω καὶ ἔξω τῆς Χώρας κόσμον.

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΙΣ
ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΠΡΟ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΔΡΑΣΕΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΝ ΛΕΣΒΩ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Εἰς τὸ Μέρος Γ' τῆς παρουσίας, διεξήλθομεν ἀδρομερῶς τὴν τεχνικὴν πλευρὰν τοῦ τουριστικοῦ προβλήματος τῆς Λέσβου. Ἐν τῷ παρόντι μέρει, θὰ ἐξετάσωμεν τὰς προϋποθέσεις αἰτίνας ὑφίστανται ἢ δεόν νὰ δημιουργηθῶσιν διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἔδρασιν ἐπιχειρήσεων ἐξυπηρετουσῶν τὴν τουριστικὴν τῆς νήσου κίνησιν.

Κατ' ἀρχὴν δεόν νὰ τονίσωμεν ὅτι, οἰκονομικὴ ἀνασυγκρότησις τῆς νήσου διὰ τῆς δημιουργίας νέων ἐπιχειρηματικῶν μονάδων δυναμένων νὰ ἐξυπηρετήσωσι πλήρως τὴν τουριστικὴν κίνησιν, εἶναι ἀπραγματοποιήσιμος ἄνευ συγχρόνου ἀναπτύξεως τῆς τουριστικῆς λεγομένης συνειδήσεως τῶν λεσβίων καὶ τονώσεως τοῦ ἠθικοῦ τῶν ἐπιχειρηματιῶν, διὰ πραγματικῶν στοιχείων παρεχομένων εἰς αὐτούς, ἅτινα θὰ γενήσουν τὴν αἰσιοδοξίαν διὰ νὰ δημιουργηθῶν αἱ ἀπαιτούμεναι ἐπιχειρήσεις. Πρὸς τοῦτο, πρέπει νὰ καταβληθῇ ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδίων, πᾶσα δυνατὴ προσπάθεια πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Πρέπει δηλαδὴ νὰ χορηγηθῶν εἰς αὐτούς αἱ ἀπαιτούμεναι ἐγγυήσεις· νὰ παρασχεθῶν ὁδηγία περὶ τῆς θέσεως, τοῦ εἶδους καὶ τοῦ τύπου τῶν ἐνδεικνυομένων ἐπιχειρήσεων· προσέτι δέ, νὰ χορηγηθῶν καὶ στατιστικὰ δεδομένα περὶ τῆς, ἕκ τινος τόπου, ὑφισταμένης κινήσεως ξένων καὶ ἐκδρομικῆς τοιαύτης, ὡς καὶ τῆς μελλοντικῶς ἐξελισσομένης τουριστικῆς κινήσεως.

Τὸ Κράτος δεόν νὰ τύχη ἀρωγὸς τῶν προσπαθειῶν τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν τουρισμοῦ τῆς νήσου, διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐνίσχυσεως καὶ διὰ τῆς προτροπῆς, λόγῳ τοῦ κύρους του, τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἐκείνων, οἵτινες θὰ διστάσων νὰ ἐπωφεληθῶν μίᾳς ἐξελίξεως εἰς τὸν τομέα τοῦ τουρισμοῦ, καὶ νὰ ἐπενδύσων εἰς τουριστικὰς ἐπιχειρήσεις κεφάλαιά των. Εἶναι δὲ βέβαιον, ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης προστατευτικῆς ὑπὲρ τοῦ τουρισμοῦ πολιτικῆς του, θέλει ἐπιδράσει ἀμεσώτατα διὰ τῆς παροτρύνσεως ἰδιωτῶν πρὸς ἐπένδυσιν τῶν κεφαλαίων των καὶ οὕτω θέλουσιν διανοιχθῆν νέα στάδια εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἀνορθωθῆ οὕτω οἰκονομικῶς ἐπὶ τὸ μονιμώτερον ἢ νῆσος. Γενικῶς παραδεκτὸν ἐπίσης τυγχάνει ὅτι, ὅπου ἐλλείπει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Κράτους καὶ τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν τουρισμοῦ, ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία περιέρχεται εἰς ἀδράνειαν καὶ ἀτονοῦν ὅλαι αἱ καταβαλλόμεναι δημιουργικαὶ προσπάθειαι, πρὶν εἰσέτι διαμορφωθῶν εἰς ἔργα. Ἡ ἀδράνεια οὕτως εἰπεῖν τῶν ἀρμοδίων, ἀσκεῖ ἐπιβλαβεῖς ψυχολογικὰς ἐπιδράσεις, ἐπὶ πάσης ἀγαθῆς ἰδιωτικῆς προθέσεως πρὸς δημιουργίαν ἐπιχειρήσεων ἐξυπηρετουσῶν τὸν τουρισμόν.

Βεβαίως, τὸ ἐπιχειρηματικὸν κίνητρον τῶν λεσβίων, ὑπῆρξε πάντοτε δημιουργικόν, ἀλλὰ μόνον εἰς ἐπιχειρήσεις αἰτίνας παρέχουσιν τὴν ἐντύπωσιν

ἀσφαλείας τοῦ ἐπιζομένου κέρδους. Ἐδρανεὶ ὁμως εἰς ἐπιχειρήσεις ἐδραζομένης κυρίως ἐπὶ τῆς τουριστικῆς κινήσεως, αἵτινες γεννοῦν τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἀβεβαιότητος, λόγῳ τοῦ ὑποαναπτύκτου τουριστικῶς τῆς Νήσου. Μόνον εἰς μικρὰς ἐπιχειρηματικὰς μονάδας, ὅπου τὸ πάγιον κεφάλαιον, τὸ δυσκόλως ρευστοποιούμενον, εἶναι περιορισμένον, ἡ δὲ πελατεία αὐτῶν ἐξυπηρετεῖται πλήρως ὑπὸ τῆς ὑφισταμένης ἐσωτερικῆς τῆς νήσου τουριστικῆς κινήσεως καὶ κατὰ μικρὸν ὑπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τουρισμοῦ, ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία ἔχει κινηθῆ παραγωγικῶς καὶ διαθέσει μέγα μέρος τοπικοῦ κεφαλαίου πρὸς ἴδρυσιν πολυπληθῶν ἐπιχειρήσεων ποῦ ἐξυπηρετοῦν σήμερον, στοιχειωδῶς μὲν ἀλλ' ἐπωφελῶς, τὴν ὑφισταμένην τουριστικὴν κίνησιν. Εἰς μεγάλας ὁμως τουριστικὰς ἐπιχειρήσεις, τὰς ξενοδοχειακὰς λόγου χάριν, ὅπου κατὰ κανόνα ἀπαιτεῖται μέγα μέρος παγίου κεφαλαίου, ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία εἶναι λίαν ἐπιφυλακτικὴ εἰς τὴν ἐπένδυσιν κεφαλαίων δυσκόλως ρευστοποιουμένων. Ὡς ἐκ τούτου, διὰ τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἰδιωτικῆς πίστεως, ἐπιβάλλεται ὅπως τὸ Κράτος ἀναλάβῃ, διὰ δημοσίων αὐτοῦ Ὄργανισμῶν, τὴν κάλυψιν μέρους τῶν δαπανῶν ἀνεγέρσεως κτιριακῶν λ.χ. ἐγκαταστάσεων.

Ἡ Λέσθος, ἀπὸ ἀπόψεως τουριστικῆς ἐκμεταλλεύσεως, εἶναι πηγὴ πλούτου, ἀξιοποιουμένη δέ, ὑπόσχεται λαμπρὸν τουριστικὸν μέλλον. Φυσικὸν ἐπακόλουθον τῆς ἀναμενομένης αὐξήσεως τῆς τουριστικῆς κινήσεως, εἶναι νὰ δημιουργηθοῦν νέαι ἀπαιτήσεις πληρεστέρας ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν τῶν ξένων, μὴ δυναμένων νὰ ἱκανοποιηθοῦν ὑπὸ τῶν ὑφισταμένων μικρῶν ἀνοργανῶτων ἐπιχειρήσεων, εἰμὴ μόνον ὑπὸ μεγάλων τουριστικῶν ἐπιχειρήσεων, ὠργανωμένων καὶ πλήρως προσηρμοσμένων πρὸς τὰς σύγχρονους ἀπαιτήσεις. Ὁ ἐνδεδειγμένος τύπος τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν, νομίζομεν ὅτι εἶναι ὁ τῆς Ἄνωμόμου Ἑταιρίας. Διὰ τοῦ τύπου τούτου θὰ δυνηθῇ, πλὴν τοῦ κεφαλαίου τῶν λεσβίων ὁμογενῶν, καὶ τὸ μικρὸν κεφάλαιον τοῦ ἀγρότου καὶ τοῦ ὑπαλλήλου νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν τουριστικὴν ἀνόρθωσιν τῆς νήσου. Οὕτως, αἱ ἐπιχειρήσεις αὗται, θὰ καταστοῦν κτῆμα τοῦ συνόλου τῶν λεσβίων, τὸ δὲ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς τουριστικῆς ἀξιοποιήσεως τῆς νήσου, θὰ εἶναι καθολικὸν καὶ παραγωγικόν. Παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ ἐν Μυτιλήνῃ συσταθεῖσα «Τουριστικὴ Ἑταιρεία Λέσθου Α. Ε.».

Ἡ τοιαύτη «Τουριστικὴ Ἑταιρεία Λέσθου Α.Ε.», ἐπιδιώκουσα κοινωνικοὺς καθαρῶς σκοποὺς (1) φιλοδοξεῖ νὰ διαθέσῃ τὰς μετοχὰς τῆς εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον κύκλον μετόχων, μὲ τὸν ἀπώτερον σκοπὸν, ἡ διὰ πρώτην φορὰν ἐμφανιζόμενη ἐπιχείρησις, αὕτη εἰς τὴν Μυτιλήνῃ νὰ καταστῇ κτῆμα βαθμηδὸν ἀπάντων τῶν Λεσβίων, ἡ δυνατόν καὶ παράδειγμα πρὸς μίμησιν διὰ τὰς λοιπὰς περιφερείας τῆς Ἑλλάδος.

Ἰδρυτικὸν κεφάλαιον εἶναι 3.000.000 δραχμῶν καλυφθὲν ἤδη κατὰ τὸ ἥμισυ, μὲ μετοχὴν 300 δραχμῶν.

Ὅπως βλέπομεν, ἡ ἀρχὴ εἶναι καλὴ καὶ διὰ τὸ προσεχὲς μέλλον οἱ οἰωνοὶ διαγράφονται ἄριστοι.

1) Παρατίθεται κείμενον σχετικῆς διαλέξεως κ. Μιχαὴλ Γούτου γενομένης εἰς Μήθεμναν τὴν 23/10/59.

Εἰς τὴν Ἑταιρίαν ἔχει περιέλθει κτῆμα 400 στρεμμάτων, κείμενον εἰς τοποθεσίαν χιλιομέτρου μόλις ἀπὸ τὸν Μόλυβον, παραθαλάσσιον, περιλαμβάνον ὠραίαν πλάζ, με' προοπτικὴν οἰκισμοῦ ξενοδοχειακῶν ἐγκαταστάσεων δυναμένων νὰ φιλοξενήσωσι καὶ τριακόσια ἄτομα. Ἀρχομένου τοῦ 1960 θὰ ἀνεγείρη συγχρονισμένον ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ξενοδοχεῖον. Συγχρόνως δημιουργεῖται καὶ ἡ πλάζ, εἰς ἔκτασιν 600 περίπου μέτρων, με' πλήρη διαμόρφωσιν ἀνάλογον τῆς ἐκεῖσε θαυμασίας ἀκτῆς, με' καμπίνες λούζ, καταιωνισμοὺς ψυχροῦ ὕδατος καὶ με' ὄλας τὰς ἀνάσεις.

Ἐν συνεχείᾳ ἡ Ἑταιρία σχεδιάζει σχετικὴν ξενοδοχειακὴν ἐγκατάστασιν, εἰς τὸ Σίγρι, δυναμένην νὰ φιλοξενήσῃ τριάνα ἄτομα. Εἶναι τόσον γνωστοί, νομίζομεν, οἱ φυσικοὶ παράγοντες, τοῦ καθιστοῦν ἐπιτακτικὴν καὶ ἐπείγουσαν τὴν ἀνέγερσιν ξενοδοχειακοῦ συγκροτήματος πολιτισμένου, παρὰ τὸ μοναδικὸν λεσβιακὸν ἀκρωτήριον, ὥστε νὰ παρέλκῃ πᾶσα ἐξέμνησις· ἀρκεῖ νὰ σημειώσωμεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ παρακειμένου δάσους τῶν ἐξαισίων καὶ θαυμαστῶν ἀπολιθωμάτων διὰ τοὺς φυσιολάτρας, τὰς δυνατότητας ὑποβρυχίου ἀλιείας διὰ τοὺς ἐραστὰς τῶν ὑποθαλασσίων σπῶρ εἰς τοὺς ἐκεῖ ὑφάλους καὶ ἰχθυοβριθεῖς βυθοὺς καὶ τὰς ἀπολαύσεις κυνηγετικῶν ἄθλων διὰ τοὺς νεμρώδ, τοὺς ἐπιζητούντας θηρευτικὰς καὶ ὁμοίας συγκινήσεις...

Παραλλήλως, ἡ Τουριστικὴ Ἑταιρία, μελετᾷ τὴν ἐπισκευὴν ἑνὸς παλαιοῦ ἀρχοντοσπιτοῦ, κειμένου εἰς Σκάλαν Συκαμιάς, δυναμικότητος φιλοξενίας εἰκοσι πέντε ἀτόμων. Ἡ ἐργασία αὕτη θὰ περαιωθῇ ἐντὸς τοῦ 1960. Τονίζομεν ἐδῶ, ὅτι ἐκτὸς τοῦ τουριστικοῦ σκοποῦ, με' τὴν συντήρησιν ἑνὸς ἀρχοντοσπιτοῦ ἀπὸ τὰ παλῆὰ Μυτιληναϊκά, θὰ διαφυλαχθῇ καὶ ὁ νησιώτικος ρυθμὸς, ποῦ διατηρεῖται εὐτυχῶς ἀκόμη εἰς εὐάριθμα ἀνὰ τὴν νῆσον «ἀρχοντικά» καὶ παληοὺς ἐξοχικοὺς «πύργους». Ἡ σημασία τούτου, ἀπὸ καλλιτεχνικῆς καὶ λαογραφικῆς πλευρᾶς, δὲν δύναται νὰ παραβλέπεται. Τέλος ὑπὸ τῆς Τουριστικῆς Ἑταιρίας Λέσβου, ἐκπονοῦνται τὰ σχέδια ξενοδοχειακῶν ἐγκαταστάσεων ὁμοίας φύσεως, παρὰ τὴν Μυτιλήνην, συγχρονισμένης τουριστικῆς ἐξυπηρετήσεως δυναμένων νὰ ὑποδεχθῶσι τουλάχιστον 100 ἄτομα.

Ἐτέρα τουριστικὴ δραστηριότης εἶναι ἡ ἀξιοποίησις τῶν περιφῆμων νερῶν «Τζίγκου» περιοχῆς Ἀγιάσσου. Ὑπάρχει πρόγραμμα ἀνεγέρσεως παρὰ τὴν θέσιν Ἅγιος Δημήτριος, Ἀγιάσσου, εἰς μαγευτικὴν τοποθεσίαν κειμένην εἰς 26 χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ Μυτιλήνης καὶ παρὰ τὸν δρόμον Μεγάλης Λίμνης πρὸς Πολυχιτῶν, ἐξ οἰκημάτων, νεωτάτου τουριστικοῦ τύπου (κιόσκια), δυναμένων νὰ ἐπαρκέσωσι διὰ τὴν ἄνετον φιλοξενίαν 24 ξένων.

Τὸ ἐστιατόριον - περίπτερον τοῦ ξενοδοχειακοῦ τούτου συγκροτήματος θὰ λειτουργῇ καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Ὁ ἐξοπλισμὸς του θὰ εἶναι πλήρης, τὸ δὲ προσωπικὸν ἄριον. Οἱ φιλοξενοῦμενοι τουρίσται θὰ δύνανται εἰς τὴν ἱερονομιοῦχον αὐτὴν λεσβιακὴν περιοχὴν, νὰ τύχουν πολιτισμένης περιποιήσεως, νὰ ἀπολαύσουν τὴν γαλήνην τοῦ πευκοφύτου δάσους, νὰ χαροῦν τὰ δροσερὰ νερὰ τοῦ μικροῦ καταρράκτου καὶ ἐπὶ πλεον νὰ κάνουν ποσιθεραπείαν με' τὸ περίφημον νερὸ τοῦ «Τζίγκου» ὕδατος, θεραπευτικοῦ διὰ στομαχικὰς παθήσεις, καὶ ὡς ἐπιτραπέζιον, ἄκρως χωνευτικοῦ καὶ ὑγιεινοῦ. Ἡ Ἑταιρία σκοπεύει νὰ προβῇ εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἐκμετάλλευσιν δι'

έμφιαλώσεως του περιφήμου και όνομαστού τούτου νερού. Η φήμη του έπιτραπεζίου αυτού νερού αναδύεται ζωηρά από τὰ παλιὰ χρόνια. Είναι τὸ νερὸ ποὺ έπινε ὁ καλὸς ἐκεῖνος ἐπὶ τουρκοκρατίας Βαλῆς τοῦ Αἰγαίου, ὁ Ἄμπεδδὶν - Πασάς, ὁ ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων, ἐκεῖνος ὁ μορφωμένος ἄνθρωπος, ὁ μεγάλος φίλος τοῦ νησιοῦ, ἔκαμε καὶ ἀνάλυσιν τούτου (ἔστειλε δείγμα στὴν Ἑλβετίαν), ἀποδείξασαν ὅτι δύναται νὰ ὑποστῆ σύγκρισιν μὲ τὸ ὅμοιον τοῦ Βισσῦ.

Πρὸς δημιουργίαν τουριστικῶν ἐν Λέσβῳ ἐπιχειρήσεων, οἱ Λέσβιοι τοῦ ἔξωτερικοῦ, κατ' ἀρχὴν εὐκόλως ἐπέισθησαν ὅτι ἐπενδύοντες τὰ κεφάλαιά των εἰς τουριστικὰς ἐπιχειρήσεις, συμβάλουν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τουριστικῆς κινήσεως πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν των πατρίδα καὶ διὰ ταύτης συμβάλουν νὰ ἀνορθωθῇ ἡ οἰκονομία τῆς Λέσβου. Ἡ ἐκ μέρους ὁμως τῶν ἀρμοδίων, μὴ ἀνάληψις σοβαρᾶς διαφωτιστικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἡ ἀχαρκτηρίστος ἀδράνειά των, ἐδημιούργησεν, ἐκ τῶν ὑστέρων, κλίμα φοβίας καὶ δυσπιστίας, τόσον μεταξὺ τῶν ὁμογενῶν ὅσον καὶ μεταξὺ τῶν Λεσβίων κατόχων κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα ὑπὸ διαφόρους ψυχολογικὰς ἐπιδράσεις θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπενδυθοῦν καὶ οὕτως νὰ δημιουργηθοῦν ἐξ αὐτῶν, ὅλαι αἱ τουριστικὰ ἐκεῖναι ἐπιχειρήσεις, ἄνευ τῶν ὁποίων οὐδεμία τουριστικὴ πρόοδος δύναται νὰ συντελεσθῇ.

Διὰ νὰ προσελκουσθῇ ὁμως τὸ ἰδιωτικὸν κεφάλαιον καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἴδρυσιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τουριστικῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐπιχειρήσεων, δεόν, πλὴν τῆς ἠθικῆς τουλάχιστον ἐνισχύσεως ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν, νὰ πεισθῇ, ὅτι τὸ διατιθέμενον πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον κεφάλαιον, θὰ εἶναι ἐξησφαλισμένον ἐκ πάσης ἀντιξόου καταστάσεως καὶ θὰ ἀποδώσῃ ἂν ὄχι τὰ κέρδη τὸ προσδοκώμενα ἐξ ἄλλων ἐπιχειρήσεων, βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν, πάντως τὸν λογικὸν τουλάχιστον τόκον τοῦ κεφαλαίου. Ἐκεῖ ὅπου θὰ ὑφίσταται ἔλλειψις ἰδιωτικοῦ ἐνδιαφέροντος, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως πίστεως εἰς τὴν ἀποδοτικότητα τῆς ἐπιχειρήσεως, δεόν ὅπως ἀναλάβουν αἱ ἀρμόδιαι ὑπηρεσίαι, διὰ καταλλήλου πολιτικῆς, νὰ προωθήσουν τὴν κίνησιν καὶ πρὸς τὰς περιοχὰς ταύτας καὶ καταστήσουν καὶ τὰς ἐκεῖ ἐπιχειρήσεις βιωσίμους. Πάντως, ἐκεῖ ὅπου ἐκ τῶν πραγμάτων εἶναι ἐξηκριβωμένον ὅτι ὑπάρχει ἀσφάλεια κεφαλαίου καὶ μικρὸν τι κέρδος, τὸ ἰδιωτικὸν κεφάλαιον, ἄνευ οὐδεμιᾶς παρεμβάσεως, εἶναι θέβαιον ὅτι ἐνισχυόμενον βάσει τῆς ἰδίας του πίστεως καὶ μὲ ξένον τοιοῦτον, θὰ διατεθῇ διὰ τὴν ἐπένδυσιν εἰς τουριστικὰς ἐπιχειρήσεις, καλύπτον τουριστικὴν τινὰ ἀνάγκην.

Διὰ νὰ κινηθῇ ὁμως παραγωγικῶς τὸ ἰδιωτικὸν κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς τὸ πλέον ἐνδεδειγμένον διὰ τὴν δημιουργίαν ἀποδοτικῶν τουριστικῶν ἐπιχειρηματικῶν μονάδων, δεόν ὅπως παρασχεθοῦν εἰς αὐτὸ καὶ αἱ κάτωθι εὐνοϊκαὶ προϋποθέσεις : α) Νὰ ὀργανωθοῦν καὶ καταστοῦν ἀξιοποιητέαι ὅλαι αἱ ἐν Λέσβῳ πηγαὶ προσελκύσεως τουριστῶν. β) Νὰ δημιουργηθῇ πραγματικὴ περιγητικὴ κίνησις πρὸς τὰς ἐπαρχίας τῆς νήσου, ἥτις νὰ εἶναι διαρκῆς, διὰ τῆς ἀναπτύξεως χειμερινῆς ἐκδρομικῆς καὶ κοσμοπολιτικῆς κινήσεως καὶ νὰ παρουσιάσῃ εὐμενῆ προοπτικὴν περαιτέρω αὐξήσεώς της, εὐρύνσεως δέ, διὰ τῆς ἀναπτύξεως μεγαλυτέρας ἔξωτερικῆς πρὸς τὴν νήσον κινήσεως καὶ ὡς ἐκ τούτων ἀποδοτικότητος, καὶ γ) Νὰ ὑ-

πάρξη θετική όργάνωσις, με πρόγραμμα τής τουριστικής προσπάθειάς και εύρεία διαφήμισις του τόπου.

Πλήν τών άνωτέρω, απαιτείται κατεύθυνσις υπό τών άρμοδίων ύπηρεσιών τουρισμού, τής ιδιωτικής πρώτοβουλίας, ήτοι διερεύνησις τών τουριστικών δυνατοτήτων έκάστης περιοχής τής νήσου, μελέτη του απαιτούμενου είδους τουριστικών επιχειρήσεων και έξέρσεις, διά τας έχούσας άνάγκην μεγάλου παγίου κεφαλαίου επιχειρήσεις, του οικονομικού συνδυασμού κεφαλαίων κρατικής άρωγής και συμμετοχής τοιούτου τών άποδήμων Λεσβίων, ώς και του τοπικού ιδιωτικού κεφαλαίου. Άπαιτείται επίσης άναδιοργάνωσις, επέκτασις και συγχρονισμός, του πραγματοποιηθέντος ήδη τουριστικού έξοπλισμού, ίνα δυνηθή να άποδώση οικονομικώς και καλύψη μέρος δημιουργηθησομένων άναγκών τών έκ τής μελλοντικής κινήσεως προερχομένων.

Ούτω, διά τής ένθαρύνσεως και μόνον και κατευθύνσεως του ιδιωτικού κεφαλαίου, του παραμένοντος σήμερα εις τó στάδιον τών άγαθών προθέσεων, θα καταστή έφικτόν να επενδυθή τουτο εις τουριστικάς επιχειρήσεις, καθιστάμενον παραγωγικόν, διά τής προοδευτικής ανάπτυξεως τής έσωτερικής και έξωτερικής τής νήσου κινήσεως και άναδιοργανώσεως του τουρισμού, έπ' ώφελεία του νησιωτικού μας Τουρισμού και έν γένει τής λεσδιακής οικονομίας.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΗΘΥΜΝΑ *

Τό θέμα με τó όποίο θα σας άπασχολήσω λέγεται : «Κοινωνικός Τουρισμός και Μήθυμνα».

Θα ήτο πλεονασμός, Κύριε Δήμαρχε, να τονίσω πόσο χαίρομαι που βρίσκομαι πάλι στο Μόλυβο. Κάθε φορά που βρίσκομαι στο Μόλυβο αισθάνομαι αυτή την περίεργη χαρά.

Άπό μαθητής του σχολείου που έρχόμουν έκδρομή στο Μόλυβο, ώς τὰ σήμερα με θέλγει τó τοπίο, οί άνθρωποι...

Και πέρασαν χρόνια πολλά άπό τότε. Τὰ σπίτια έρημώθηκαν, οί δουλιές λιγόστεψαν, οί άνθρωποι φτώχηναν, έμειναν όμως οί ίδιοι καθώς και τó περιβάλλον, ó χώρος, τó τοπίο. Ήμεροι άνθρωποι, γαλήνιο τοπίο.

Αυτή τή διαπίστωση έκανα άπό χρόνια και τώρα βρίσκω πώς ήταν σωστή.

Θα ήθελα στη σημερινή φιλική αυτή συγκέντρωση, να σας έλεγα σαν ένα είδος έξομολόγησις :

Γιατί ένδιαφέρομαι για τó Μόλυβο.

Ποιά είναι τὰ σχεδιά μου.

Τί είναι ó «Κοινωνικός Τουρισμός».

---

* Διάλεξις του κ. Μιχαήλ Γούτου γενομένη εις Μήθυμναν τήν 23/10/59.

Τί μπορεί να γίνει.

Καί πώς θα επιτύχη το σχέδιο αυτό.

Ό κάθε άνθρωπος στη ζωή του έχει ένα επάγγελμα, ο ένας είναι γιατρός και ενδιαφέρεται για τις αρρώστιες, ο άλλος ψαράς και ενδιαφέρεται για τα ψάρια, ο άλλος καφετζής και ενδιαφέρεται για την περιποίηση των πελατών και για την κατανάλωση των καφέδων.

Δική μου δουλειά είναι τα κοινωνικά θέματα. Αυτά σπουδάσα, αυτό είναι η δουλειά μου. Με ενδιαφέρει η μοίρα και η τύχη των ανθρώπων και η δυνατότητα βελτιώσεως της ζωής των.

Όταν στα 1947, ξαναήρθα μετά τον πόλεμο, είδα γυναίκες βαριεστησμένες από τον κάματο της ζωής να περιμένουν ώρες και να βασανίζονται και να ταλαιπωρούνται για λίγο νερό. Γιατί έλειπε το νερό στο χωριό.

Θυμάμαι τον μακαρίτη Καζάζη, τον ξενοδόχο, και τον τότε Δήμαρχο, που ζητούσαν νερό, και πίστευαν πώς αυτό ήταν μεγάλο πρόβλημα της ζωής του χωριού, και όταν αργότερα έχοντας μια υπεύθυνη θέση στο Υπουργείο Συντονισμού, τους βοήθησα για να έλθη τέλος πάντων το νερό, ανέκαλυψα πώς δεν ήταν μόνον το νερό που μάς έλειπε. Το μεγάλο πρόβλημα, το αληθινό ήταν η φτώχεια του λαού, η φτώχεια των ανθρώπων, που ζούσαν στον Μόλυβο. Λίγες οικογένειες τα βόλευαν. Οί περισσότερες είχαν μεγάλες οικονομικές στενοχώριες. Δεν είχαν λεπτά, πολλές φορές, να σπουδάσουν τα παιδιά των ακόμα και στο Σχολείο.

Και οι άλλοι που πίστευαν, πώς είχαν κάποια περιουσία δεν είχαν καμμία ασφάλεια, η ζωή των εξαρτώνταν από τα κέρφη της θάλασσας, από τη βροχή, από το δάκο.

Η στοιχειώδης ευημερία των ήτο υπό αίρεσιν. Δεν είχαν ούτε μισθό σημαντικό, ούτε ένα εισόδημα τέτοιο, που να αισθάνονται ένα αίσθημα ασφαλείας. Και έτσι σιγά - σιγά έφθασα στο συμπέρασμα, πώς δεν έχω το δικαίωμα να χρησιμοποιώ τον Μόλυβο σαν ένα σκηνικό εύχρηστο, φέρνοντας φίλους μου, μεταφέροντας έκδρομείς από την Αθήνα ή από την Μυτιλήνη και πώς θα έπρεπε, ίσως μέσα στα ταξίδια μου σε χώρες διάφορες και σε πολιτείες ναβάλω ένα ακόμα σκοπό «το Μόλυβο», και να σκύψω επάνω του, όπως ο γιατρός στον άρρωστο και να ζητήσω με όλες μου τις δυνάμεις τη γιατριά. Πώς δηλαδή οι 500 οικογένειες θ' αύξησουν το οικονομικό αλλά και το κοινωνικό και πολιτιστικό τους επίπεδο. Και να ζητήσω συστηματικά να βοηθήσω το Μόλυβο, ν' ανεβάσω τη στάθμη της ζωής των ανθρώπων του.

Γιατί κανείς δεν έχει σήμερα το δικαίωμα στη ζωή, να ευχαριστιέται και να ζή σ' έναν τόπο, όταν οι πολλοί του τόπου αυτού άνθρωποι δυστυχούν. Έχει μια υποχρέωση να κάνει όποια προσπάθεια μπορεί, για να τους βοηθήσει και να τους βγάλει από τη δυστυχία τους αυτή.

Άφου λοιπόν εξησφάλισα την δυνατότητα βοηθείας ώρισμένων παραγόντων, προχωρώ σήμερα σε μια ώλοκληρωμένη προσπάθεια ανάπτυξεως της περιοχής. Μία από τας μεθόδους η καλύτερα ένα τμήμα αυτής της προσπάθειας μπορούμε να το ονομάσουμε από τώρα «κοινωνικό τουρισμό», χωρίς αυτό να εκφράζει την όλην προσπάθειαν.

Το όλον πρόγραμμα αφορά την ανάπτυξιν των κοινωνικών και οικονο-

μικῶν δυνάμεων τῆς περιοχῆς. Μέσα διὰ τὸ ἔργον αὐτὸ θὰ εἶναι διάφορα, π.χ. ἡ προπαρασκευὴ ἀνθρώπων διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀγοράν, ἡ ἀνάπτυξις βιοτεχνίας, ὁ κοινωνικὸς τουρισμὸς μετὰ τὰ εὐεργετικὰ του ἀποτελέσματα κ.λ.π.

Τί σημαίνει, ἀλήθεια, κοινωνικὸς τουρισμὸς ;

Τί διαφέρει ἀπὸ τὸν ἀπλὸν τουρισμὸν ;

Γιατὶ δὲν μπορεῖ ὁ κοινωνικὸς τουρισμὸς νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν Μυτιλήνην ; Ὁ ἀπλὸς τουρισμὸς εἶναι ἡ ἐπίσκεψις ξένων κάθε καρυδιάς καρύδι σὲ ἓνα τόπο, γιὰ νὰ θαυμάσουν τὰ ἀρχαῖα ἢ τὰ καλλιτεχνικὰ του κειμήλια.

Τουρισμὸς γίνεται στὴ Δῆλο, γίνεται στοὺς Δελφούς.

Στὸ Μόλυβο ἀρχαῖα δὲν ὑπάρχουν. Θεατὰ τουλάχιστον ἀρχαῖα. Ὑπάρχουν ἀπλῶς ὑποψίες, ποὺ ἂν γίνονιν κάποτε ἀνασκαφῆς μπορεῖ ἴσως νὰ βρεθοῦν, ἀφοῦ καὶ ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Θουκυδίδης μιλοῦν γιὰ τὴν Μήθυμνα καὶ ἀναφέρεται μετὰ καμάρια ἀκόμα, πῶς ὁ πρῶτος μυθιστοριογράφος τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ Λόγγος, ἐδῶ ἔγραψε τὴν αἰσθηματικὴ ἱστορία, τὴν αἰσθηματικὴ ζωὴ τοῦ Δάφνη καὶ τῆς Χλόης, γιὰ νὰ τέρψῃ τίς δέσποινες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τίς ἀρχόντισσες τῆς Μηθύμνης, ποὺ δὲν εἶχαν γιὰ ψυχαγωγίαν τὸν κινηματογράφον τῆς Σοφίας Λῶρενς.

Σήμερα ὅμως ἀρχαῖα δὲν ὑπάρχουν. Καὶ τὰ κειμήλια εἴτε λέγονται Κάστρο τῆς ἐποχῆς τῶν Γατελούζων, εἴτε μιναρῆς μετὰ γραφικότητα, εἴτε παλαιὰ ἀρχοντικά μετὰ τοιχογραφίας, ἐρειπώθηκαν, γιατί οἱ ἄνθρωποι τῆς γενιάς αὐτῆς δὲν φαντάστηκαν πῶς θὰ μπορούσαν ν' ἀξιοποιηθοῦν ποτὲ καὶ ἄφησαν τὸ χρόνο καὶ τοὺς πρακτικοὺς νὰ τὰ καταστρέψουν καὶ νὰ τὰ κάνουν σέτια καὶ τοιχοποιεῖς. Ὡστε δὲν μένει στοὺς τουρίστες παρὰ μόνο τὸ τοπίον καὶ νὰ γνωρίσουν τοὺς κατοίκους, ποὺ ἴσως εἶναι φτωχοί, ἔχουν ἀξιοπρέπεια ὅμως καὶ αὐτὸ κυρίες μου καὶ κύριοι εἶναι ἓνα σπάνιον εἶδος στὴν ἐποχὴ μας: φτωχοὶ ἄνθρωποι νὰ ὑπάρχουν μετὰ πολλὴ ἀξιοπρέπεια.

Μοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία στὴ Χάγη σὲ ἓνα Φροντιστήριον γιὰ τὴν Ψυχικὴ ὑγείαν, νὰ μιλήσω γιὰ ἓνα σχετικὸν θέμα καὶ νὰ πῶ τότε πῶς οἱ ἄνθρωποι ποὺ εἶναι σκλάβοι τοῦ ρολοιοῦ, τοῦ χρόνου καὶ τῆς μηχανῆς, ἓνα εἶδος αἰχμαλώτων τῆς ζωῆς, χωρὶς νὰ ἔχουν τὸν καιρὸν νὰ σκεφθοῦν καὶ βεβαίως χωρὶς νὰ ἔχουν τὸν καιρὸν νὰ ἀγαπήσουν, νὰ αἰσθανθοῦν τὴ μεγάλη χαρὰ τῆς ζωῆς, γιατί τρέχουν πάντα, τρέχουν καταδυναστευμένοι ἀπὸ τὴν ἐπαγγελματικὴν τοὺς ὑποχρέωσιν, θὰ ἔπρεπε κάποτε νὰ ἔρχωνται σὲ μέρη σὰν τὸν Μόλυβο ποὺ λὲς κι' ὁ χρόνος σταματᾷ καὶ ἡ ζωὴ προχωρεῖ μετὰ ἓνα ρυθμὸν πολὺ σιγανόν.

Βρεθήκατε ποτὲ τίς πρωινῆς ὥρες στὴν Ὀμόνοια; Χιλιάδες ἄνθρωποι ξεχύνονται ἀπὸ τὰ ὑπόγεια τοῦ Σιδηροδρόμου καὶ τρέχουν, τρέχουν βιαστικά γιὰ νὰ φθάσουν στὴ δουλειὰ τους. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ σ' ὅλες τίς μεγάλες πόλεις. Σ' ὅλες τίς πόλεις τῆς βιομηχανικῆς λεγομένης κοινωνίας, ὅπου ἄνθρωπος καὶ μηχανὴ ἔχουν συνδεθῆ τόσο πολὺ ποὺ εἶναι δύσκολον νὰ τοὺς ξεχωρίσῃς καὶ ὅπου ὁ ρυθμὸς τῆς μηχανικῆς ζωῆς ἔχει ἀλλάξῃ τίς συνήθειες τῶν ἀνθρώπων, ἔχει ἐπηρεάσει τὴ ζωὴ των.

Κι' ἔπειτα ἐλάτε ἐδῶ, στὸν ἤρεμον καὶ γαλήνιον αὐτὸν χώρον, ὅπου οἱ ἄνθρωποι, τὰ ζῶα, τὰ πλοῖα, ὅλα κινοῦνται σὰν νὰ στέκωνται. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἐδῶ ζοῦν μιὰ δικὴν των ζωὴν μετὰ τὰ κακὰ τῆς ἀδρανείας, σὰν τοὺς

στίχους του Καβάφη και του Καρυωτάκη, και όλοι οι άνθρωποι των πόλεων ζούν την ένκνευριστική ζωή της μηχανής, του πειθαρχημένου χρόνου και των υποχρεώσεων. "Αν μπορούσαμε κάποτε να κάνουμε τους ανθρώπους αυτούς της ήσυχίας και της ήρεμίας να γνωρισθούν με τους άλλους, ασφαλώς θα τους έπηρεάζαν και θα εύρισκαν κάποια ψυχική ισορροπία. 2 - 3 από τους άκροατάς μου της Χάγης ήλθαν περίπου με φόβο και δυσπιστία στο Μόλυβο, γιατί στα ταξιδιωτικά γραφεία που ζητούσαν πληροφορίες, ο Μόλυβος ήταν άγνωστος, γιατί φοβούνταν τους κατοίκους που δεν ήξεραν τη γλώσσα του και οι ξένοι είναι πάντοτε φοβισμένοι, όταν δεν μπορούμε να τους καταλάβουμε, κι' όμως, παρ' όλα αυτά χάρηκαν τη ζωή και τους ανθρώπους και το τοπίο και δημοσίευσαν γράμματα σε τοπική έφημερίδα της Μυτιλήνης με τις έντυπώσεις των.

Μου δόθηκε έτσι θάρρος και αρχισα στις Πρεσβείες και στους Διεθνείς 'Οργανισμούς και όπου μπορούσα να μιλώ γι' αυτή την ανάγκη της ξεκουρασιάς αυτών των ανθρώπων της βιομηχανοποιημένης ζωής και την έπαφή των άλλων ανθρώπων της άπλης ζωής με τους πρώτους, σαν μια ανάγκη σπασίματος της αδρανείας. Αύτης της αδρανείας της έπαρχιακής ζωής που οδηγεί κάποτε σε νευρασθένεια και αλκοολισμό τους ανθρώπους που είχαν κάποτε κάποιο πνευματικό περιεχόμενο και σε κακίες και μοχθηρίες τους άλλους που στερούνται πνευματικού κόσμου «Provinzleben Syndromon» έπαρχιωτισμού σύνδρομον — ή σύμπλεγμα κατωτερότητας που δημιουργεί ή ζωή της έπαρχίας, ή στέρησης των έπαφών, ή απομόνωσης, ο φόβος της κριτικής του γείτονος, ή νοσηρά περιέργεια των τρίτων των λεπτομερειών της ιδιωτικής μας ζωής, που σε τελευταία ανάλυση μάς ανήκει.

"Όλα αυτά τα μοιραία χαρακτηριστικά της έπαρχίας που εδώ στο Μόλυβο εκφράζονται με πολιτισμό.

Και φέτος για πρώτη φορά δημιουργήθηκε μια μικρή κίνηση από μια ομάδα εξαιρετών ανθρώπων, που γνωρίστηκαν με τους ντόπιους, τους έξετιμψαν βαθύτατα και αν δεν φοβόμουν μήπως κριθώ σαν υπερβολικός τους αγάπησαν και έφυγαν νοσταλγοί της ζωής αυτής, έφυγαν λυπημένοι για το χωρισμό και μόνοι των είπαν πως θα ξανάρθουν και θα ξανάρθουν με τους φίλους των και έτσι πιστεύω πως από το 1960 και το 1961 θα υπάρξει ένας σημαντικός αριθμός ανθρώπων, που θα έρχονται και θα περνούν αρκετόν καιρό στον τόπο αυτόν, γνωρίζοντας και αγαπώντας τους κατοίκους της περιοχής αυτής. Γιατί κατά βάθος «κοινωνικός τουρισμός» είναι να βρης πνευματικούς ανθρώπους, διαλεγμένους, που να μπορούν να καταλάβουν την αξία της άπλης ζωής, που δεν έχουν σχέση με την πολυάνθρωπη Βενετία ή το Μόντε Κάρλο, που πλήττουν ακόμη εκεί πέρα και νάρθουν εδώ και να γνωρίσουν τους άπλους ανθρώπους του τόπου και να τους αγαπήσουν σαν φίλους. Μεγάλο είναι το καλό που μπορεί να προέλθει απ' αυτή τη γνωριμία. 'Ο κόσμος έχει γίνει τόσο μικρός και τα σύγχρονα τεχνικά μέσα έσπασαν την αβυπαρξία κάθε έθνικής οικονομικής ζωής. Και όλοι μας, λίγο ή πολύ, μικροί και μεγάλοι έξαρτώμεθα από μια εύρύτερη κοινότητα οικονομικής δραστηριότητος και ή κοινή αγορά κάθε μέρα φαίνεται πως είναι μια ανάγκη. 'Αργά ή γρήγορα ή οποιαδήποτε Κυβέρνησις, ή σημερινή ή μια άλλη, δεν

μπορεί παρά θά προχωρήσει στην κοινή αγορά. Και όσο περισσότερο οι εργάτες μας και οι υπάλληλοι και οι επιστήμονες είναι εξωπλισμένοι με μια γλώσσα ευρωπαϊκή τόσο πιο εύκολα θά μπορούν να αντιμετωπίσουν τους ξένους και να συνεργασθούν μαζί των όχι σαν ραγιάδες, αλλά ίσοι προς Ίσους. Και αν αυτό πραγματοποιηθή θά υπάρξει περισσότερο πιθανότης πώς θά μπορέσωμε να επιβληθούμε και να επιβιώσωμε στην κοινή αγορά.

Γι' αυτό σύντομα πρέπει να οργανώσωμε εδώ στη Μήθυμα ένα σχολείο εκμάθησεως ευρωπαϊκής γλώσσας. Μιάς από τις γλώσσες τής κοινής αγοράς. Να προχωρήσει ο πληθυσμός και τα όφελή θά είναι σημαντικά, γιατί εκείνοι που θά εργασθούν θά αισθανθούν ν' αύξάνη το εισόδημά των άμεσα ή έμμεσα. Θά μπορούσε επίσης να γίνει μια προσπάθεια ν' αναπτύξωμε σ' ένα περιορισμένο τουλάχιστον κύκλο στην αρχή και σε ένα ευρύτερο άργότερα, την οικοτεχνία, όχι με συμβούλια και έπιτροπές και με τα γνωστά, νόμους και νομοσχέδια, αλλά με κίνητρο την άτομική δραστηριότητα. Θά υπάρξει λοιπόν μια κίνηση προσφοράς εργασίας τής κοινής αγοράς και δέν αποκλείεται παράλληλα να υπάρξει και μια κίνησης θελιώσεως του επαγγελματικού μας επιπέδου με την επιμόρφωση τών τεχνιτών που γνωρίζουν μερικές, άρκετες θά έλεγα, λέξεις μιάς ξένης γλώσσας. Γιατί με ώρισμένες λέξεις ευρωπαϊκής γλώσσας θά μπορούν εύκολα να εργασθούν στην κοινή αγορά, με αποτέλεσμα την αύξηση τών εισοδημάτων των. Και τέλος τή γνωριμία με ένα κόσμο πολύ ένδιαφέροντα.

Χρειάζεται όμως μια σοβαρή κοινωνική τουριστική οργάνωση. Συνηθίζομε στον τόπο μας να τα περιμένωμε όλα από το κράτος. Το κράτος όμως δέν είναι δυνατόν ούτε διοίκηση να άσκη, ούτε να οργανώνη κοινωνικό τουρισμό. Ίσως θά μπορούσε να μάς βοηθήσει στην έξεύρεση ή στην έγγύηση κεφαλαίων. Ο «κοινωνικός τουρισμός» όμως, θά έπιτύχη, μόνο αν τον αναπτύξωμε ήμείς οι ίδιοι και μάς βοηθήσει ολόκληρος ο λαός. Δέν είναι υπόθεσις κράτους, είναι υπόθεσις λαού, είναι υπόθεσις συνόλου ανθρώπων, είναι υπόθεσις κοινής συνειδήσεως.

Μία άλιευτική έπιχειρήσις μπορεί να έξαρτάται απ' την ύπαρξη κεφαλαίων και από την εκμετάλλευση άλιεύματος. Μία κοινωνική τουριστική έπιχειρήσις ή μάλλον οργάνωσις, δέν έχει τόσον ανάγκη από κεφάλαια. Η βασική τής προϋπόθεσις είναι ή ύπαρξις πολλών ανθρώπων που έχουν συνείδηση τής άποστολής των. Ο μεταφορέυς τής βαλίτσας, ο βαρκάρης, ο σωφέρ, ο ξενοδόχος, ο έστιάτωρ και ένα πλήθος άλλων επαγγελματιών είναι ή προθήκη του κοινωνικού τουρισμού. Η καθαριότης τής πόλεως, ή καθαριότης του σπιτιού, ή άτομική καθαριότης τών ανθρώπων, ή ευγένεια, ή καλωσύνη, ή φιλοξενία, είναι δυνάμεις που δεσμεύουν τους πνευματικούς ανθρώπους. Όλοι αυτοί οι παράγοντες συνθέτουν την τουριστικήν συνείδησιν.

Η έπιτυχία λοιπόν του «κοινωνικού τουρισμού» δέν έξαρτάται πλέον τόσον από κεφάλαια, όσον από τον κόσμο που κινείται εις τον χώρον του κοινωνικού τουρισμού και έμμέσως τουλάχιστον από όλην την νήσον.

Έγώ πιστεύω ότι, ή πλέον κατάλληλος περιφέρεια για να αρχίσει το πείραμα αυτό είναι ή περιφέρεια τής Μυθήμης, που αρχίζει από την Σκαμιά

καί περιλαμβάνει τὴν Πέτρα καὶ τὸ Σίγρι. Εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτὴν, κατ' ἀναλογίαν τουλάχιστον ζοῦν οἱ καλύτεροι κάτοικοι τῆς νήσου.

Βεβαίως χρειάζεται διαφήμισις, βεβαίως χρειάζεται ἡ ἐκμάθησις μιᾶς γλώσσας εὐρωπαϊκῆς. Ἡ διαφήμισις δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποίησῃ μεγάλα οἰκονομικὰ μέσα. Μποροῦμε μὲ τὰ ἐλάχιστα νὰ ἐπιτύχωμε μεγάλα ἀποτελέσματα.

Ὁ Ἕλλην Φωτογράφος Χαρισιάδης, ὁ ὁποῖος, χάρις εἰς τὴν καλὴν ἔμπνευσιν τοῦ Προέδρου τῆς Τουριστικῆς Ἐπιτροπῆς Λέσβου κ. Τάκη Λαλέλη καὶ εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν του καὶ εἰς τὸ πάθος του γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ τῆς Λέσβου, γύρισε τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκάδια καὶ τὰ ἀκρογιάλια μᾶς ἔκανε ἓνα θαυμάσιο λεύκωμα ἀπὸ φωτογραφίες, ποῦ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν μιᾶς μεγάλης διαφημιστικῆς προσπάθειας. Ἄν εἰς αὐτὸ προστεθῇ καὶ τὸ ἔργον δύο ἢ τριῶν ζωγράφων, ποῦ βρίσκονται ἤδη στὸν Μόλυβο καὶ ζωγραφίζουσι τὰ τοπία, ἂν συμπληρωθῇ τὸ ἔργον αὐτὸ μὲ τὴν βάσιμην ἐλπίδα μιᾶς σοβαρᾶς κινηματογραφικῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία θὰ ἀρχίσῃ τὴν ἀνοιξὴ ἐδῶ πέρα, μὲ σενάριο γραμμένο ἀπὸ Ἕλληνα Λογοτέχνην, ἂν προστεθοῦν τὰ βιβλία τοῦ Βενέζη καὶ τοῦ Μυριβήλη, ποῦ μεταφράζονται σὲ ξένες γλώσσες καὶ ἀποτελοῦν τοὺς κράχτες, τοῦ τόπου καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἂν τέλος, λάβωμε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἔχει ἀποφασισθῇ ἡ ἔκδοσις ἑνὸς πνευματικοῦ περιοδικοῦ μὲ τὸν τίτλον «Μήθυμα» καὶ μιᾶς μηνιαίας ἐφημερίδος, ἡ ὁποία θὰ κυκλοφορῇ εἰς τοὺς ἀνὰ τὸν κόσμον φίλους τοῦ Μολύβου, νομίζω ὅτι ὁλόκληρο τὸ δίκτυον τῆς διαφημιστικῆς δραστηριότητος, θὰ ἔχη τουλάχιστον προγραμματισθῇ.

Παρὰ ταῦτα ἐντὸς τοῦ ἔτους θὰ ἔχωμεν ἤδη τὴν ἐγκατάστασιν σχολείου διὰ τὴν ἐκμάθησιν μιᾶς ξένης γλώσσης, ἴσως καὶ τὴν δυνατότητα δύο γλωσσῶν, τουλάχιστον δι' ὅλους ἐκείνους ποῦ θὰ θέλουν νὰ μάθουν μιὰ ξένη γλώσσα, ἀσχέτως οἰκονομικῆς τῶν δυνάμεως.

Τέλος, ὠργανωμένως κρουαζιέρες μὲ τὸ θαυμάσιον τρόπο ποῦ ὠργανώθηκε ἡ πρώτη κρουαζιέρα ἀπὸ τὸν Δήμαρχον κ. Κυριακοῦ, μὲ δημοσιογράφους καὶ καλλιτέχνους ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης, θὰ ἀποτελέσουν διὰ τὸ προσεχὲς θέρος μίαν σπουδαίαν αἰτίαν διαφημίσεως τῆς ἐννοίας τῆς Μήθυμης, τῆς ἐννοίας αὐτῆς ποῦ δὲν ἀποτελεῖ ἓνα τουριστικὸν ὀρόσημον, ἀλλὰ μίαν προσπάθειαν μὲ ἓνα βαθύτερον περιεχόμενον τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου τοῦ αἰχμαλώτου τῆς μηχανῆς καὶ τοῦ χρόνου, νὰ σταθῇ σὲ κάποιον τόπον καὶ νὰ σκεφθῇ, γνωρίζοντας ἀνθρώπους ποῦ ἐκπέμπουν μηνύματα ἀνθρωπιάς.

Μία Ἀγγλὶς Συγγραφεὺς ποῦ πέρασε φέτος τὸ καλοκαίρι της στὸ Μόλυβο, ἡ κυρία Στάρκ, γνωστὴ γιὰ τὸ τελευταῖον της βιβλίον «Ὁ δρόμος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου», ποῦ ἐσημείωσε μεγάλη ἐκδοτικὴ ἐπιτυχία, ἔζησε τὴν ἀπλὴ ζωὴ μιᾶς οἰκογενείας, ἐδῶ στὸ Μόλυβο, τῆς οἰκογενείας Κράλλη - Κοντοῦ. Ἐζησε μὲ τοὺς ἀνθρώπους — ἔζησε καὶ μὲ τοὺς φίλους της ποῦ εἶχε μαζί της (6 ἀνθρώπους). Καὶ ὅταν ἔφυγε αἰσθάνθηκε λύπη γιὰ τὸ χωρισμό.

Τὴ συνήνησα πρὶν λίγες μέρες στοῦ Ἐλευθερουδάκη, ψάχνοντας γιὰ βιβλιογραφίαν, γιὰ τὴν ἀρχαία Μήθυμα καὶ σὰν νὰ μὲ γνώριζε ἀπὸ καιροῦ,

μέ πήρε παράμερα και μου είπε. «Μην άπορείτε και μη με κοιτάζετε περίεργα που άγαπώ τόσο πολυ τους άνθρώπους και τόσο πολυ το χωριό αυτό. Άπο μικρή είχα τó προνόμιο να ζω στους μεγάλους κύκλους του Λονδίνου, να φοιτήσω σε κάποιο σχολείο άριστοκρατικό, που με έμαθαν πώς να πίνω τó τσαί και πώς να χαιρετώ τή Βασίλισσα. Μ' έμαθαν όλα τά σωστά και όλα τά πρεπούμενα τής ζωής. Άλλά τί τά θέλετε, εδώ στο Μόλυβο, άπο τους άπλους άνθρώπους έμαθα πώς ύπάρχει και κάτι άλλο, ύπάρχει ή άνθρωπιά, που δεν μαθαίνεται στα σχολεία, που ύπάρχει άπο ψυχική καλλιέργεια και αυτούς τους άνθρώπους με τήν άληθινή άνθρωπιά θα τους νοσταλγώ και θα τους βλέπω με χαρά σ' όλη μου τή ζωή». Και άλλοι έφθασαν σε τέτοια συμπεράσματα.

Ό Γερμανός Συγγραφεύς Γαϊτανίδης, που έγραψε τó βιβλίο «Ή Έλλάς χωρίς άρχαιότητες» και που μάς μιλά κάθε Δευτέρα στο Ραδιοφωνικό Σταθμό του Μονάχου, σε κάποιο ταβερνάκι εδώ του Μολύβου γνώρισε έναν άγρότη, τόν φίλο Καμίτσο, και έμεινε ώρες πολλές κουβεντιάζοντας μαζί του για τά «άνθρώπινα». Του διάβασε ο Καμίτσος ένα γράμμα του παντρεμένου γιου του που τόν καλούσε να μείνη στην Άθήνα σε κάποιο διαμέρισμα πολυκατοικίας και του έξομολογήθηκε πώς δεν θέλει να πάη στην Άθήνα και να γίνη σκλάβος του διαμερίσματος και τών άνθρώπων. Δεν τόν κατάλαβε καλά ο Γαϊτανίδης και τήν έπομένη του είπε για να πάνε στο πανηγύρι του Βαφιού. Δεν μπορώ του είπε ο Καμίτσος, σήμερα περιμένω τόν κτηνίατρο να μπολιάση τά ζώα μου, γιατί βρέθηκε πώς έχουν πυρετό στην περιοχή και φοβούμαι μη μου ψοφήσουν. Κι' ο Γαϊτανίδης του είπε «βλέπω πώς είσαι σκλάβος και συ τής δουλειάς και τών ζώων σου». «Ναί», του άπήντησε «είμαι σκλάβος τών ζώων, άρνούμαι όμως να γίνω σκλάβος τών άνθρώπων. Σκλάβος τής φύσης, τών ζώων και τής όμορφιάς θέλω να μείνω, δε θέλω να γίνω σκλάβος τών άνθρώπων και να χρωστώ χάρι σε κανέναν». Και ο Γαϊτανίδης που γυρεύει έντυπώσεις και συγκινήσεις έσκυψε στο ήμερολόγιο του ταξιδιού και τά σημείωσε αυτά. Περίεργοι άνθρωποι. Μεγάλοι άνθρωποι. Καλλίτερα άληθινοί άνθρωποι.

Και ο Σάλλ, ο κριτικός συγγραφεύς που παρέδωσε τόν περασμένο μήνα τó κοινωνικό του μυθιστόρημα «Ή νέα ζωή», εδώ στο Μόλυβο, γνωρίζοντας τή δυστυχία τών άνθρώπων, αλλά και τόν έντονο ψυχικό τους κόσμιο, άλλαξε τόν τίτλο του βιβλίου και «Ή νέα ζωή» έγινε «Οί λίγοι και οί πολλοί» και προσπάθησε μέσα στον τίτλο αυτό να βρη τó περιεχόμενον μερικών άνθρώπων, τóπων όπου οί άνθρωποι οί λίγοι δεν άφομοιώνονται με τους πολλούς, ζούν τή ζωή τους όπως τήν αισθάνονται και όχι όπως πάντοτε τά πράγματα τήν έπιβάλλουν.

Άγαπητοί φίλοι, νομίζω ότι σας κούρασα. Δεν έχω έτοιμάσει μιá διάλεξη. Έτσι πρόχειρα σκέπτομαι μερικά πράγματα που ίσως αν πραγματοποιηθούν θα βοηθήσουν κάποιους άνθρώπους, όλους τους άνθρώπους του χωριού να γνωρίσουν καλλίτερες μέρες. Να μην έρειπώνονται τά σπίτια, να δουλεύουν περισσότερο οί άνθρωποι. Αυτά που σας λέγω δεν είναι καινούργια. Όταν ψάξετε στην ιδιωτική άλληλογραφία ενός μεγάλου συμπατριώ-

τη σας, πού σάν λογοτέχνης είναι γνωστόν στο Πανελλήνιο με τὸ ὄνομα Ἐφταλιώτης καὶ σάν οἰκονομικὸς παράγων ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα στελέχη μιᾶς ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες οἰκονομικὲς ἐπιχειρήσεις, πρὶν ἀπὸ τὸν πρῶτο πόλεμο με τὸ ὄνομα Μιχαηλίδης, καὶ διαβάσετε ἕνα γράμμα πού ἔγραψε σὲ μιὰ κοσμικὴ κυρία, θὰ θρῆτε ὅλη αὐτὴ τὴν ἰδέα τοῦ κοινωνικοῦ τουρισμοῦ νὰ περιλαμβάνεται σ' αὐτὸ τὸ γράμμα καὶ νὰ ἔχη βγῆ ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο πού γεννήθηκε στὰ χῶματα αὐτά. «Κυρία μου, ἔγραφε, με ρωτᾶτε τὴ γνώμη μου, πού πρέπει νὰ κτίσετε τὸ σπίτι σας, στὸ Λονδῖνον ἢ στὸ Παρίσι. Καὶ ἐγὼ κυρία μου σᾶς παρακαλῶ νὰ προσέξετε καὶ νὰ μὴ σπαταλήσετε τὰ χρήματά σας ἄδικα. Πέρα ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ ἀπὸ τὸ Λονδῖνο ὑπάρχουν τὰ νησιά τῆς Ἑλλάδος, πού οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἕνα ψυχικὸ κόσμο καὶ μιὰ καλωσύνη καὶ διάθεσι φιλοξενίας τόσο μεγάλη, πού σὲ σκλαβώνει. Ἐκεῖ νὰ κτίσετε ἕνα σπίτι, καὶ νὰ τὸ κτίσετε ὅσο εἶναι καιρὸς, γιατί κάποτε οἱ Φράγκοι θὰ μάθουν τὴν ἀξία τῶν νησιῶν μας καὶ θὰ τὰ ἐπισκέπτονται γιὰ νὰ γνωρίσουν τοὺς ἀνθρώπους, μὰ τότε θὰ εἶναι ἀργὰ κυρία μου, γιατί θὰ κατακλύσωμε τὰ νησιά μας με τοὺς ξένους καὶ σεῖς ἀπὸ μίμησι θὰ πηγαίνετε μαζὺ με τοὺς Φράγκους στὰ νησιά. Προφθάστε λοιπὸν νὰ πᾶτε πρὶν ὅσο εἶναι καιρὸς.» Αὐτὰ εἶναι τὰ λόγια ἐνὸς συμπατριώτου σας καὶ λίγο πολὺ οἱ ἰδέες αὐτὲς περιελήφθησαν καὶ σὲ ἕνα διήγημά του.

Αὐτὴ τὴν ἰδέα, πὼς δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι πού ζοῦν τὴ μονότονη ρουτίνα τῆς μηχανοκρατομένης ζωῆς, οἱ ἄνθρωποι πού συναναστρέφονται ἐκείνους πού πρέπει νὰ συναναστραφούν καὶ πού ζοῦν με ἐκείνους πού πρέπει νὰ ζοῦν, χωρὶς νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα πάντα νὰ τοὺς διαλέγουν, ἔχουν ἀνάγκη κάποτε νὰ ζήσουν πιὸ ἐλεύθεροι καὶ περισσότερο μόνοι, με τὸν ἑαυτὸν των. Ἐχουν ἀνάγκη νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ ἀγαπήσουν καὶ τὴν ἀνάγκη αὐτὴ τῶν κουρασμένων ἀνθρώπων τὴν προσφέρει ὅσο κανένα ἄλλο μέρος ἢ Μήθυμα. Γι' αὐτὸ, με φίλους ἀξιόλογους καὶ με ἀνθρώπους δυνατοὺς, με πνευματικὸς ἀνθρώπους σάν τὸν Μυριβήλη, τὸν Βενέζη καὶ τὸν Ἄνδρέα Κυριακοῦ, τὸν ἀξιόλογο Δήμαρχο σας, ἀρχίζω μιὰ προσπάθεια.

Ἄν ὅλοι σεῖς ἐνωμένοι μᾶς βοηθήσετε, ἂν εἰς τὴν Ἑταιρίαν τὴν Τουριστικὴν δώσωμε δάθρο λαϊκὸ, ἂν οἱ πολλοὶ γίνουν μέτοχοι γιὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς πολλοὺς, τὸ ἔργο θὰ ἐπιτύχη καὶ τὸ ἔργο θὰ εἶναι δικό σας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ὁ Τουρισμὸς δὲν ἀποτελεῖ ἀφηρημένην ἔννοιαν, ἀλλὰ κάτι τὸ συγκεκριμένον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀποδοθῆ καὶ μὲ ἀριθμούς. Ἡ θετικὴ ὀργάνωσις αὐτοῦ, βασιζομένη ἐπὶ τῆς καλυτέρας συσχετίσεως τῶν ἀριθμῶν (πινάκων κινήσεως, προελεύσεως, οἰκονομικῆς δυνατότητος καὶ ἀποδοτικότητος κ. ἄ.), θὰ καταδείξη τὴν χρησιμότητα τῶν ἀριθμῶν, διὰ τὸν τουρισμὸν τῆς νήσου μας.

Συμπεράσματα, ὅμως, βάσιμα καὶ θετικά, προερχόμενα ἀπὸ πᾶν χρησιμον στοιχείον, κατευθύνοντος τὰς ὑπηρεσίας τουρισμοῦ τῆς νήσου μας εἰς τὴν καλλιτέραν ἐξυπηρέτησιν τῶν ξένων, τὴν καθοδήγησιν καὶ τὴν ὅσον ἔνεστι ἀρτιωτέραν διάρθρωσιν τῆς λεγομένης Βιομηχανίας τῶν Ξένων, ἐξάγονται μόνον ἐκ τῶν ἐξηκριβωμένων ἀριθμῶν.

Παρὰ τὸ ἐλλιπὲς αὐτῶν, βασιζόμενος εἰς τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα, θὰ προσπαθῆσω νὰ καταστρώσω συγκριτικούς ἀριθμούς καὶ γραφικούς πίνακας τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τουριστικῆς κινήσεως καὶ νὰ διατυπώσω τὰ ἐκ τούτων οὐσιωδέστερα συμπεράσματα.

Πρὸς τοῦτο εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ βασισθῶμεν ἐπὶ πάσης πηγῆς, ἵνα ἐκ τούτων συλλέξωμεν τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα, διὰ τὴν κατάρτισιν ἑνὸς παραστατικοῦ διαγράμματος, κατὰ τὸ μᾶλλον πλησιάζοντος τὴν πραγματικότητα, τῆς πρὸς τὴν νήσον μας τουριστικῆς κινήσεως.

Κατωτέρω παραθέτομεν ἀριθμητικὸν πίνακα τῆς κινήσεως τοῦ Λιμένος καὶ Ἀερολιμένος Μυτιλήνης, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου βασιζόμενοι θὰ προσπαθῆσωμεν νὰ διαχωρίσωμεν τοὺς ἐν αὐτῷ συμπεριλαμβανομένους τουρίστας.

Πίναξ 28

'Επιβατική κινήσις λιμένος και 'Αερολιμένος Μυτιλήνης

	1951		1952		1953		1954	
	'Αφιξ.	'Αναχ.	'Αφιξ.	'Αναχ.	'Αφιξ.	'Αναχ.	'Αφιξ.	'Αναχ.
'Ιανουάριος	2.020	2.359	1.526	1.743	1.862	2.093	1.854	2.542
Φεβρουάριος	1.954	2.127	1.334	1.731	1.480	1.444	1.818	1.654
Μάρτιος	1.860	2.046	1.721	1.945	1.806	1.634	1.784	2.370
'Απρίλιος	3.395	2.025	2.900	3.248	2.777	3.421	3.217	2.215
Μάιος	2.451	3.622	2.082	2.332	2.137	1.918	2.697	3.268
'Ιούνιος	2.259	2.020	3.464	2.817	2.553	2.090	3.696	3.076
'Ιούλιος	3.944	2.424	4.061	2.443	4.372	2.826	4.902	2.813
Αύγουστος	4.442	4.023	4.981	3.541	4.448	3.263	5.113	3.535
Σεπτέμβριος	3.422	5.116	2.521	5.260	2.889	5.653	3.584	5.712
'Οκτώβριος	2.948	3.535	3.121	3.194	1.762	2.920	3.314	3.162
Νοέμβριος	2.058	2.259	2.643	1.450	2.156	2.099	2.474	2.239
Δεκέμβριος	2.142	1.556	2.285	1.730	1.953	1.752	2.851	2.085
Σύνολον	42.895	33.112	32.639	31.434	30.190	31.113	37.304	34.672
	1955		1956		1957		1958	
	'Αφιξ.	'Αναχ.	'Αφιξ.	'Αναχ.	'Αφιξ.	'Αναχ.	'Αφιξ.	'Αναχ.
'Ιανουάριος	2.052	3.020	2.129	3.258	2.390	2.869	2.116	3.454
Φεβρουάριος	1.733	1.851	2.458	2.483	1.944	1.962	1.996	2.164
Μάρτιος	2.137	2.283	1.829	2.099	2.207	2.711	2.115	2.525
'Απρίλιος	3.498	3.507	2.180	2.628	3.725	3.877	3.705	3.732
Μάιος	3.152	3.878	3.040	3.646	3.149	3.600	4.012	4.122
'Ιούνιος	4.192	3.381	3.137	2.943	4.297	3.748	4.245	4.343
'Ιούλιος	5.490	3.699	5.054	3.973	5.382	3.998	5.500	3.833
Αύγουστος	5.953	5.312	6.744	5.773	6.548	5.020	6.580	5.874
Σεπτέμβριος	3.889	6.242	4.465	7.300	4.536	7.012	4.530	6.850
'Οκτώβριος	2.566	3.221	3.311	3.467	3.411	3.721	3.830	4.205
Νοέμβριος	2.404	2.290	2.793	2.156	2.603	2.685	2.726	2.794
Δεκέμβριος	2.718	3.110	2.886	2.494	2.833	2.267	3.267	2.560
Σύνολον	39.784	41.796	40.026	42.220	43.025	43.660	41.692	46.356

Πίναξ 29
Κίνηση άλλων από εισπραχθέντων Ξενοδοχείων Μυτιλήνης

	Άγγλα		Αίγυπτος		Αυστραλία		Αίθιοπία		Βέλγιο		Γαλλία		Γερμανία		Ελλάδα εκτός Ελλάδας		Ελβετία		Η.Π.Α.		Ήνδία		Καναδάς		Αλβανία		Νέα Ζηλανδία		Ολλανδία		Ούγγαρια		Σουηδία		Σοβιετική Ένωση		Τουρκία		Σύνολο άλλων από εισπραχθέντων			
	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ	A	Δ		
	1954		1955		1956		1957		1958		1959		1960		1961		1962		1963		1964		1965		1966		1967		1968		1969		1970		1971		1972		1973		1974	
1954	1	3			2	32			8	1	6	8	1	1	7	31	24	117			12	40	1	3							1	1			2	4	1	1	48	183		
1955																																							25	75		
1956																																							25	75		
1957																																									25	75
1958																																									25	75
1959																																									25	75
1960																																									25	75
1961																																									25	75
1962																																									25	75
1963																																									25	75
1964																																									25	75
1965																																									25	75
1966																																									25	75
1967																																									25	75
1968																																									25	75
1969																																									25	75
1970																																									25	75
1971																																									25	75
1972																																									25	75
1973																																									25	75
1974																																									25	75

* A = Άρβις Άνοιμα, Δ = Άρβις Διακρητίσεων.

Κρίσεις επί του διαγράμματος Νο 7

Ὡς παρατηροῦμεν, ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω διαγράμματος ἀτμοπλοϊκῆς καὶ ἀεροπορικῆς ἐπιβατικῆς κινήσεως τῆς νήσου, κατὰ τὰ διαρεύσαντα ἕξ τελευταῖα ἔτη, ἐμφανίζεται ποῖα τις τάσις ὑψώσεως ἐκδηλος, τόσον τῶν ἀφίξεων ὅσον καὶ τῶν ἀναχωρήσεων.

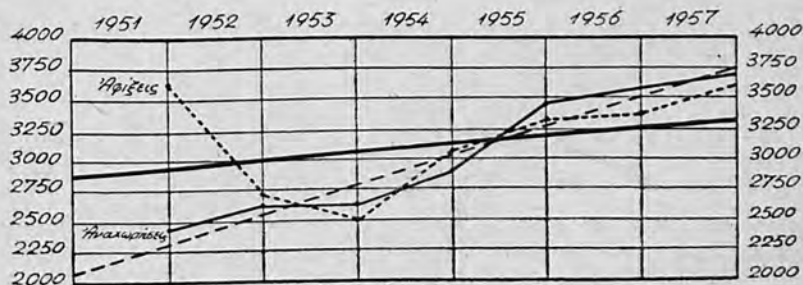
Τοῦτο, καταφανῶς δεικνύεται καὶ ἐκ τῆς διευθύνσεως τῆς εὐθείας μακρᾶς διαρκείας ὡς κατωτέρω.

Ἀφίξεις 1951 — 1957

Ἔτη	Μέση ἀριθμητικὴ τιμὴ τεταγμένων	Τετμημένα	Μ.Τ. Τεταγμένων Χ Τετμημένα	Τετράγωνο τετμημ.	
1951	42.895 : 12 ≈ 3.574,6	- 3	-10.723,8	9	$Y = \frac{22.145,3}{7} =$ $= 3.163,6$ <p>Συντελεστὴς διευθύνσεως εὐθείας μακρᾶς διαρκείας</p> $= \frac{2083}{28} = +74,4$
1952	32.639 : 12 ≈ 2.710	- 2	- 5.420	4	
1953	30.190 : 12 = 2.515,8	- 1	- 2.515,8	1	
1954	37.304 : 12 = 3.108,7	0	0	0	
1955	39.784 : 12 = 3.315,3	+ 1	+ 3.315,3	1	
1956	40.026 : 12 = 3.335,5	+ 2	+ 6.671	4	
1957	43.025 : 12 = 3.585,4	+ 3	+10.756,3	9	
	265.863	22.145,3	0	+ 2 083	28

Ἀναχωρήσεις 1951 — 1957					
1951	33.112 : 12 = 2.426	- 3	- 7.278	9	$Y = \frac{21.167,1}{7} =$ $= 3.023,9$ <p>Συντελεστὴς διευθύνσεως εὐθείας μακρᾶς διαρκείας</p> $= \frac{6.324,8}{28} = +225,9$
1952	31.434 : 12 = 2.619,5	- 2	- 5.239	4	
1953	31.113 : 12 = 2.592,7	- 1	- 2.592,7	1	
1954	34.672 : 12 = 2.889,3	0	0	0	
1955	41.796 : 12 = 3.483	+ 1	+ 3.483	1	
1956	42.220 : 12 = 3.518,3	+ 2	+ 7.036,6	4	
1957	43.660 : 12 = 3.638,3	+ 3	+10.914,9	9	
	258.007	21.167,1	0	+ 6.324,8	28

Ειδικότερον, κατά τὰ 2 τελευταία ἔτη, ἡ εὐθεία μακρᾶς διαρκείας διαμορφοῦται ὡς ἑξῆς:

Ἄφίξεις τοῦ 1956

Ἀναχωρήσεις τοῦ 1956

Μήνες	Ἄφίξεις τοῦ 1956				Μήνες	Ἀναχωρήσεις τοῦ 1956			
	Τεταγμένα	Τετμημένα	Τεταγμένα X Τετμημένα	Τετράγωνα Τετμημένων		Τεταγμένα	Τετμημένα	Τεταγμένα X Τετμημένα	Τετράγωνα τῶν Τετμημένων
1	2.129	-5,5	-11.709,5	30,25	1	3.258	-5,5	-17.919	30,25
2	2.458	-4,5	-11.061	20,25	2	2.483	-4,5	-11.173,5	20,25
3	1.829	-3,5	-6.401,5	12,25	3	2.099	-3,5	-7.346,5	12,25
4	2.180	-2,5	-5.450	6,25	4	2.628	-2,5	-6.570	6,25
5	3.040	-1,5	-4.560	2,25	5	3.646	-1,5	-5.469	2,25
6	3.137	-0,5	-1.568,5	0,25	6	2.943	-0,5	-1.471,5	0,25
7	5.054	+0,5	+2.527	0,25	7	3.973	+0,5	+1.986,5	0,25
8	6.744	+1,5	+10.116	2,25	8	5.773	+1,5	+8.659,5	2,25
9	4.465	+2,5	+11.162,5	6,25	9	7.300	+2,5	+18.250	6,25
10	3.311	+3,5	+11.588,5	12,25	10	3.467	+3,5	+12.134,5	12,25
11	2.793	+4,5	+12.568,5	20,25	11	2.156	+4,5	+9.702	20,25
12	2.886	+5,5	+15.873	30,25	12	2.494	+5,5	+13.717	30,25
	40.026	0	+23.085	143		42.220	0	+14.500	143
			$Y = \frac{40026}{12} = 3.325,5$					$Y = \frac{42220}{12} = 3.518,3$	
			Συντ/στής διεύθυνσεως εὐθείας μακρᾶς διαρκείας $\frac{23085}{143} = +161,4$					Συντ/στής διεύθυνσεως εὐθείας μακρᾶς διαρκείας $\frac{14500}{143} = +101,4$	

1957

Μήνες	Τεταγμένα		Τετμημένα	Τεταγμένα X Τετμημένα		Τετρ. Τετμ.	
	Ἄφ.	Ἀν.		Ἄφίξεις	Ἀναχωρήσ.		
Ἰαν.	2390	2869	-5,5	-13145	-15779,5	30,25	Ἄφίξεων $Y = \frac{43025}{12} = 3.585,4$
Φεβ.	1944	1962	-4,5	-8748	-8829	20,25	
Μάρτ.	2207	2711	-3,5	-7724,5	-9488,5	12,25	Συντελεστής εὐθείας $= \frac{17284,5}{143} = 120,9$
Ἀπρ.	3725	3877	-2,5	-9312,5	-9692,5	6,25	
Μάιος	3149	3600	-1,5	-4723,5	-5400	2,25	Ἀναχωρήσεων $Y = \frac{43660}{12} = 3.638,3$
Ἰούν.	4297	3748	-0,5	-2148,5	-1874	0,25	
Ἰουλ.	5382	3998	+0,5	+2691	+1999	0,25	Συντελεστής εὐθείας $= \frac{13545}{143} = 94,7$
Αὐγ.	6548	5020	+1,5	+9822	+7530	2,25	
Σεπτ.	4536	7002	+2,5	+11340	+17505	6,25	
Ὀκτ.	3411	3721	+3,5	+11938,5	+13023,5	12,25	
Νοέμ.	2603	2685	+4,5	+11713,5	+12082,5	20,25	
Δεκέμ.	2833	2267	+5,5	+15581,5	+12468,5	30,25	
	43025	43660	0	+17284,5	+13545	143	

Σπουδάζοντες όμως την υπ' αριθ. 7 αριθμητική γραφικήν παράστασιν, παρατηρούμεν καὶ τὰ ακόλουθα:

α') Κατὰ τοὺς χειμερινούς μῆνας, ἀπὸ Νοεμβρίου μέχρι καὶ τοῦ Μαρτίου, ἔχομεν τὴν ἐλαχίστην ἐπιβατικὴν κίνησιν τῶν λιμένων μας· αἱ δὲ ἀφίξεις καὶ ἀναχωρήσεις ἀλληλοεξουδετεροῦνται.

β') Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου παρουσιάζεται μία ἀνοδος τῆς κινήσεως, χαρακτηριστιζομένη ὡς ἐποχικὴ λόγω τῶν ἐπικειμένων ἑορτῶν· ἡ ἀνοδος δὲ αὐτῇ, ὑφίσταται κάμψιν κατὰ Ἰούλιον. Αἱ ἀναχωρήσεις τῆς περιόδου ταύτης, προηγούνται κατὰ τι τῶν ἀφίξεων· ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἡ ἐν λόγω κίνησις προέρχεται ἐκ τῆς νήσου μας.

γ') Ἡ καθ' αὐτὸ ἐπιβατικὴ κίνησις, ἣτις μᾶς ἐνδιαφέρει, τῆς γραφικῆς παραστάσεως ἐξεταζομένης ἀπὸ τουριστικῆς σκοπιᾶς, εἶναι ἡ τῆς περιόδου ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι καὶ τοῦ Ὀκτωβρίου. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παρατηρούμεν, ὅτι, κατὰ κανόνα, αἱ ἀφίξεις προηγούνται τῶν ἀναχωρήσεων κατὰ ἓνα καὶ δύο μῆνας· τὸ ὅποιον δεικνύει ὅτι, ἐφ' ὅσον αἱ ἀύξομιώσεις τῆς κινήσεως τῶν ἀμέσως προηγουμένων μηνῶν συμβαδίζουν καὶ ἀλληλοεξουδετεροῦνται, χωρὶς νὰ παρουσιάζουν μεγάλας χρονικὰς καὶ ποσοτικὰς διαφορὰς, ἡ κίνησις αὐτῇ γεννᾶται ἐκδήλως ἐξ ἄλλης αἰτίας, ἐκ τῆς πρὸς τὴν νήσον κινήσεως ξένων. Ὁ παρᾶγων τῆς μετακινήσεως Λεσβίων σπουδαστῶν, λόγω τῶν θερινῶν διακοπῶν, εἶναι ἀμελητέος, ἐν συγκρίσει μὲ τὸ μέγεθος τῆς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐπιβατικῆς κινήσεως.

Παρατηρεῖται ἐπίσης ὅτι αἱ μέγιστα τάσεις ὑψώσεως τῶν ἀφίξεων, πραγματοποιοῦμεναι κατὰ μῆνα Ἰούλιον καὶ ὀλοκληροῦμεναι τὸν Αὐγούστον, συμπίπτουν μὲ τὴν μεγίστην πληρότητα μὲ τὴν ὁποίαν λειτουργοῦν τὰ ἐν Μυτιλήνῃ ξενοδοχεῖα κατὰ τοὺς δύο τούτους μῆνας. Ἡ δὲ ἀπότομος ἀνοδος τῶν ἀναχωρήσεων κατὰ τὸν Σεπτέμβριον καὶ ἡ ἀπότομος κάμψις αὐτῶν κατὰ Ὀκτώβριον, συμβαδίζει μὲ τὴν κάμψιν τῆς εἰς ἐπιβάτας πληρότητος τῶν ξενοδοχείων.

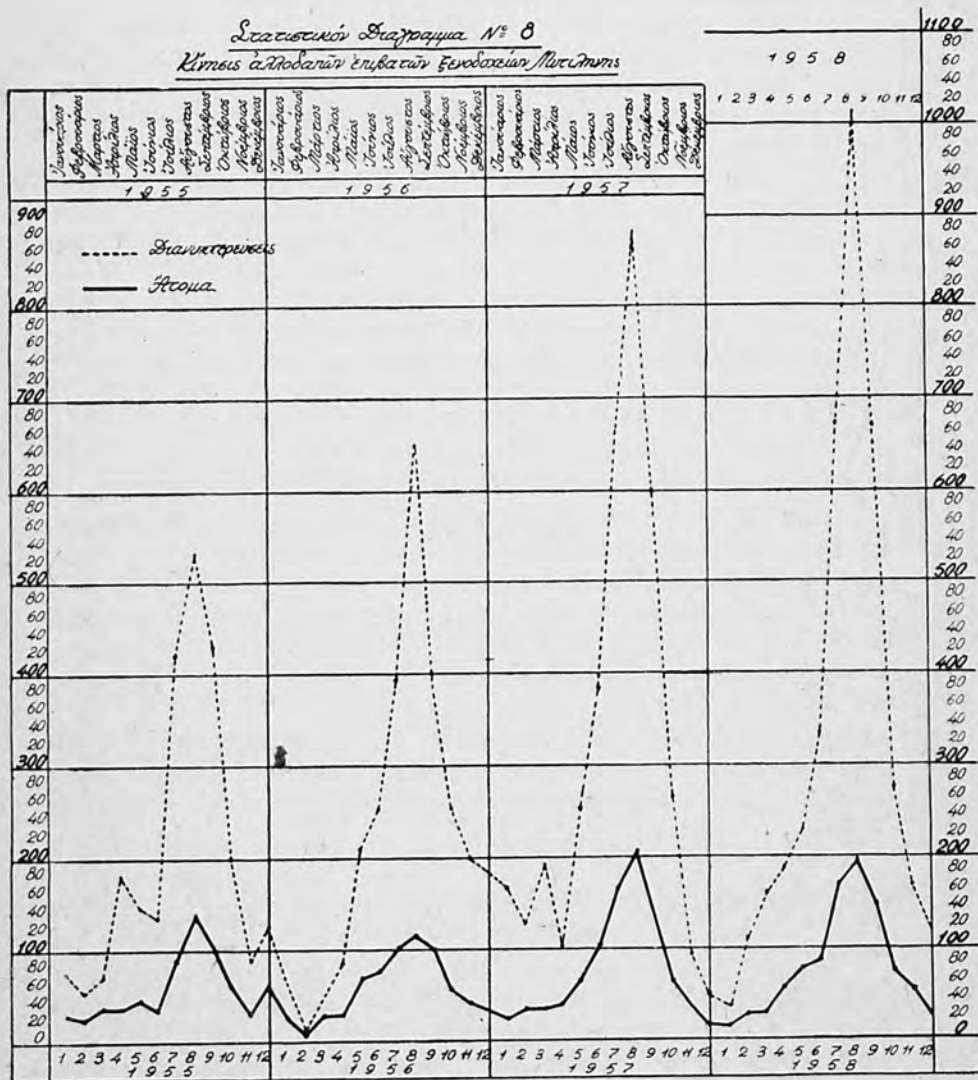
Κατωτέρω παραθέτομεν ἀριθμητικὸν πίνακα καὶ ἀριθμητικὴν γραφικὴν παράστασιν τῆς κινήσεως ἀλλοδαπῶν ἐπιβατῶν τῶν ξενοδοχείων Μυτιλήνης, ἣτις κίνησις κυρίως ἐκφράζει τὴν γενικῶς καλουμένην τουριστικὴν κίνησιν.

Κρίσεις ἐπὶ τοῦ ἀριθμητικοῦ πίνακος Νο 30 καὶ τοῦ στατιστικοῦ διαγράμματος Νο 8

Α) Ὡς παρατηρούμεν, ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω στατιστικοῦ διαγράμματος, αἱ καμπύλαι τῶν ἀτόμων καὶ διανυκτερεύσεων ταυτίζονται μὲ τὴν διαγραφομένην εἰς τὸν πίνακα Νο 7 ἐπιβατικὴν κίνησιν τοῦ λιμένος καὶ ἀερολιμένος. Ἡ ταύτησις τῶν καμπυλῶν τῶν διαγραμμάτων τούτων, ὡς εἶναι φανερόν, δεικνύει τὴν ἐξάρτησιν τῆς κινήσεως ἀλλοδαπῶν ἐπιβατῶν τῶν ξενοδοχείων Μυτιλήνης, ἐκ τοῦ ὕψους τῆς πρὸς τὴν νήσον μας ἀφίξεως ξένων.

Β) Ἐκ τοῦ ἀριθμητικοῦ πίνακος Νο 30, τοῦ ὁποίου τὰ στοιχεῖα παρέχονται ἀναλυτικώτερον, ἐξάγομεν τὰ κάτωθι χρήσιμα συμπεράσματα. Ἡτοι: ἐκ τοῦ παρατιθεμένου πίνακος παρέχονται:

Στατιστικόν Διαγράμμα Νο 8
 Κλίμα αλλοδαπών εργατών ξενοδοχείων Πυλίων

α') 'Η ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἀναλογία ἄλλοδαπῶν περιηγητῶν, ὡς πρὸς τὸ σύνολον τῶν διανυκτερευσάντων εἰς τὰ ξενοδοχεῖα Μυτιλήνης ἀτόμων (ἄλλοδαπῶν περιηγητῶν), κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 1955 - 1956 - 1957.

β') 'Η ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἀναλογία διανυκτερεύσεων κατὰ τὴν ἴδιαν χρονικὴν περίοδον, σχετιζομένην ὡς πρὸς τὸ σύνολον τῶν πραγματοποιουμένων διανυκτερεύσεων ὑπὸ τῶν κατακλυσάντων εἰς ξενοδοχεῖα Μυτιλήνης ἄλλοδαπῶν· καὶ

γ') 'Η ἀντιστοιχοῦσα ἀναλογία ἀτόμων καὶ διανυκτερεύσεων κατὰ κατηγορίαν ἄλλοδαπῶν.

	Ἐκατοστιαία ἀναλογία		Ἄναλογία ἀτόμων πρὸς διανυκτερεῦσ.
	ἀτόμων	διανυκτερεύσεων	
* Ἕλληνες μὲ προξενικά διαβατ.	34,4	36,1	1/4
Η. Π. Α.	32,6	30,2	1/4
Γερμανία	5,5	11,1	1/8
Ἄγγλία	4,7	2,5	1/2
Γαλλία	4,6	3,5	1/3
Ἑλβετία	2,6	1	1/1
Ἰταλία	2,4	2,7	1/5
Αὐστραλία	2,1	2	1/4
Αἴγυπτος	2,1	3	1/6
Τουρκία	2	1,3	1/3
Βέλγιον	1,8	1,5	1/3
Σουδάν	1,7	2,8	1/7
Καναδάς	1,6	1	1/2
Σουηδία	0,6	0,4	1/3
Νέα Ζηλανδία	0,4	0,2	1/2
Ὀλλανδία	0,4	0,2	1/2
Οὐγγαρία	0,3	0,2	1/2
Αὐστρία	0,2	0,3	1/4
	2203 ἄτομα =	100.—	100.— = 8929 δ/σεις

Ὡς καταφαίνεται, σκοπὸς τῶν προεκτεθειμένων στοιχείων εἶναι νὰ καταδειχθῇ ἐν ταῖς γενικαῖς αὐτῆς γραμμααῖς ἡ ὑφισταμένη ὀλικὴ τουριστικὴ κίνησις ἄλλοδαπῶν καὶ περιηγητῶν ἐκ λοιπῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Λέσβον.

Καὶ εἶναι ἔκδηλον ὅτι, οἱ ἄλλοδαποὶ ἀποτελοῦσι τὴν ἐπικρατεστέραν κατηγορίαν τουριστῶν. Ἄλλὰ φανερόν ὡσαύτως τυγχάνει ὅτι διὰ τούτων καὶ μόνον, δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ ἡ τουριστικὴ μας κίνησις.

Πρὸς πληρεστέραν ὄθεν κατάταξιν καὶ ὁδηγίαν διὰ τὴν ἐξαγωγήν θετικῶν συμπερασμάτων, προήλθεμεν εἰς τὴν σύνταξιν καὶ τὴν κατωτέρω παράθεσιν ἀριθμητικῶν πινάκων κινήσεως τῶν ξενοδοχείων Μυτιλήνης, οἱ ὅποιοι περιλαμβάνουν ἐπιβάτας ἄλλοδαπούς, ἐπιβάτας ἐκ λοιπῆς Ἑλλάδος προερχομένους, καὶ Λεσβίους τοιούτους.

Πίναξ 30

Κίνησις ἐπιβατῶν ξενοδοχείων Μυτιλήνης
(Λέσβιον, Αἰγαῖον, Σάρλιτζα, Ρέξ, Μ. Βρεταννία, Λυκαβητὸς)

	Λέσβιοι	Λοιπῆς Ἑλλάδος	Ἄλλο- δαποὶ
1 9 5 6			
Ἰούλιος	335	442	100
Αὔγουστος	266	593	114
Σεπτέμβριος	301	452	100
Ὀκτώβριος	289	253	53
Νοέμβριος	260	264	40
Δεκέμβριος	254	189	34
	1 705	2.193	441
1 9 5 7			
Ἰανουάριος	256	248	22
Φεβρουάριος	292	223	30
Μάρτιος	329	269	29
Ἀπρίλιος	396	393	36
Μάϊος	433	321	63
Ἰούνιος	374	334	101
Ἰούλιος	447	422	158
Αὔγουστος	431	676	196
Σεπτέμβριος	482	509	126
Ὀκτώβριος	487	319	69
Νοέμβριος	465	221	34
Δεκέμβριος	435	303	16
Σύνολον 1957	4.827	4 238	870
1 9 5 8			
Ἰανουάριος	453	342	14
Φεβρουάριος	452	300	26
Μάρτιος	412	423	25
Ἀπρίλιος	324	399	55
Μάϊος	443	553	72
Ἰούνιος	443	388	83
Ἰούλιος	485	512	161
Αὔγουστος	468	728	181
Σεπτέμβριος	471	585	130
Ὀκτώβριος	495	300	65
Νοέμβριος	544	289	55
Δεκεμβριος	465	286	52
Σύνολον 1958	5.453	5.105	892

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τ' ἀνωτέρω ἀριθμητικὰ συμπεράσματα, ὡς καὶ τὰ ἐκ τῶν προαναφερθέντων ἀριθμητικῶν πινάκων Νο 28 - 31 προσποριζόμενα, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐξαγάγωμεν στατιστικὸν διάγραμμα τῆς εἰς Ξένους (ἀλλοδαποὺς καὶ ἐκ λοιπῆς Ἑλλάδος) κινήσεως πρὸς τὴν νῆσον μας. Καὶ βέβαια, τὰ παρεχόμενα στοιχεῖα εἶναι ἑλλιπῆ, ἀλλ' ὅμως, συμπληροῦντες ταῦτα καὶ μὲ ἐμπειρίαν τινά, πλησιάζομεν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, πρὸς τὴν ὑφισταμένην, τὴν πραγματικὴν πρὸς τὴν Λέσβον κίνησιν εἰς Ξένους. Οὕτω, ἡ ἐκτεθειμένη εἰς τὸν ἐπόμενον ἀριθμητικὸν πίνακα κινήσεις, ἐξαγομένη ἐκ στοιχείων παρεχομένων ὑπὸ τῶν ξενοδοχείων (κινήσεις εἰς ἐπιβάτας), καὶ τὸ ἐπακολουθοῦν συνοπτικὸν διάγραμμα τὸ εἰκονίζον τὴν κίνησιν ταύτην, ἀντιστοιχεῖ εἰς κινήσιν Ξένων, καταλυσάντων εἰς τὰ ξενοδοχεῖα Μυτιλήνης καὶ Θερμῆς.

Παρατίθεται, παρὰ πόδας, ἀριθμητικὸς πίναξ ὑπ' ἀριθ. 32. Διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν στηλῶν του, δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν τὸ ὕψος τῆς πρὸς τὴν νῆσον ἡμῶν τουριστικῆς κινήσεως. Σημειωτέον, ὅτι ἡ στήλη Νο 8 δὲν ἀπεικονίζει, αὐστηρῶς, τὴν τουριστικὴν κίνησιν τῆς Λέσβου εἰς Ξένους, καθόσον ἡ ἐν λόγῳ κίνησις προέρχεται ἀπὸ Ξένους ἐπιβάτας τῶν ξενοδοχείων Μυτιλήνης καὶ Θερμῆς, πολλοὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἀπλῶς ἐμπορευόμενοι, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ τις χρησιμοποίησις τῆς ἐδῶ παραμονῆς των, εἰς προσωπικὴν τέρψιν καὶ ἀναψυχήν. Ἀκόμη, εἰς τὴν στήλην ταύτην, δὲν περιλαμβάνονται οἱ εἰς συγγενικὰς οἰκίας καταλυσάντες Ξένοι, οὔτε οἱ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς νήσου ὀδεύσαντες, χωρὶς νὰ διανυκτερεύσωσι εἰς ξενοδοχεῖον τῆς Μυτιλήνης ἢ τῆς Θερμῆς. Τέλος, ἡ εἰς ξενοδοχεῖα ἐπαρχιακὰ τῆς Λέσβου κινήσις Ξένων, παραλείπεται, ἐφ' ὅσον, ἅπαντες σχεδὸν ἐκ τούτων, ἔχουσιν ἤδη διέλθει ἕκ τινος ξενοδοχείου τῆς Μυτιλήνης, περιλαμβανόμενοι ἄρα εἰς τὴν κίνησιν τῆς στήλης Νο 8 τοῦ κατωτέρω πίνακος.

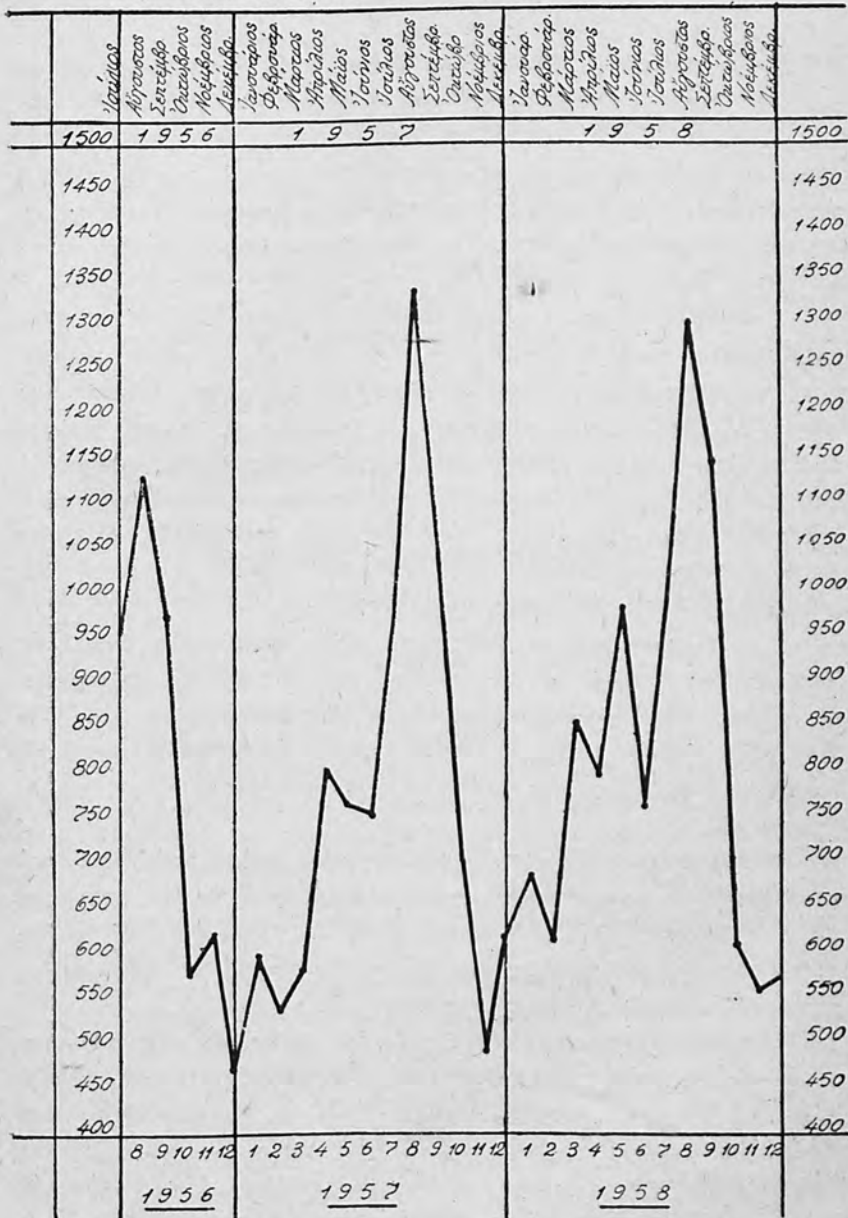
Π ί ν α κ η 31

Συγκριτική άπεικόνισις τής κινήσεως τοῦ Λιμένος — Ἀερολιμένος
καὶ τῶν ξενοδοχείων Μυτιλήνης καὶ Θερμῆς

	Στήλη No 1	Στήλη No 2	Στήλη No 3	Στήλη No 4	Στήλη No 5	Στήλη No 6	Στήλη No 7	Στήλη No 8
	Κίνησις Λιμένος— Ἀερολιμένος (Ἀφίξεις)	Κίνησις Ξενοδοχείων (ἡμεδαποί· Ἀλλοδαποί)	Κίνησις Ξενοδοχείων (ἡμεδαποί)	Κίνησις τῶν ὁ Ξενοδοχείων (ἡμεδαποί)	Ἐπιβάται λοιπῆς Ἑλλάδος τῶν ὁ Ξενοδοχείων Ἀρ. Πίνακος No 31	ἡμεδαποί Ἐπιβάται λοιπῆς Ἑλλάδος	Ἀλλοδαποί Ξενοδοχ. Μυτιλήνης— Θερμῆς	Σύνολον Ξένων καταλυσάντων εἰς Ξενοδοχεῖα Μυτιλήνης—Θερμῆς
1956								
Ἰούλιος	5054	1598	1498	777	442	852	100	952
Αὐγουστος	6744	1595	1481	859	593	1022	114	1136
Σεπτέμβριος	4465	1576	1476	751	452	888	100	988
Ὀκτώβριος	3311	1194	1141	542	253	533	53	586
Νοεμβριος	2793	1156	1116	514	264	573	40	613
Δεκέμβριος	2886	1079	1045	443	189	446	34	480
Σύνολον	25253	8198	7757	3886	2193	4314	441	4755
1957								
Ἰανουάριος	2390	1185	1162	505	248	571	23	594
Φεβρουάριος	1944	1199	1169	515	233	506	30	536
Μάρτιος	2207	1248	1219	598	269	548	29	577
Ἀπρίλιος	3725	1566	1529	788	393	763	37	800
Μάιος	3149	1678	1613	738	321	702	65	767
Ἰούνιος	4297	1479	1378	708	334	650	101	751
Ἰούλιος	5382	1637	1476	869	422	717	161	976
Αὐγουστος	6548	2070	1867	1105	676	1142	203	1345
Σεπτέμβριος	4536	1868	1737	991	509	892	131	1023
Ὀκτώβριος	3411	1661	1599	801	319	637	62	699
Νοεμβριος	2603	1420	1386	686	221	447	34	481
Δεκέμβριος	2833	1466	1448	738	303	595	18	613
Σύνολον	43025	18477	17583	9042	4238	8170	894	9162
1958								
Ἰανουάριος	2116	1582	1568	795	342	675	14	689
Φεβρουάριος	1996	1492	1466	752	300	585	26	611
Μάρτιος	2115	1658	1632	835	423	827	26	853
Ἀπρίλιος	3705	1399	1344	723	399	742	65	797
Μάιος	4002	1717	1645	996	553	914	72	986
Ἰούνιος	4245	1527	1444	831	388	674	83	757
Ἰούλιος	5580	1753	1592	997	512	818	161	979
Αὐγουστος	6580	2006	1825	1196	723	1111	181	1292
Σεπτέμβριος	4530	1960	1827	1056	585	1012	133	1145
Ὀκτώβριος	3830	1481	1413	794	300	534	68	602
Νοεμβριος	2726	1496	1441	833	289	500	55	555
Δεκέμβριος	3267	1433	1408	749	286	338	25	563
Σύνολον	44692	19504	18605	10557	5105	8930	899	9829

Στατιστικόν Διάγραμμα Νο 9

• Κινήσις ἀποδοτιῶν καὶ ἐκ ποίητος ἑλλάδος
προσαπομέναν ἐπιβατιῶν τῶν ξηροδοσιῶν Μικελίνης

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Ἐν συμπεράσματι, ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι διὰ νὰ καταστή ἡ Λέσθος ἀξιοσημείωτον κέντρον τουρισμοῦ, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ λυθοῦν τὰ τεχνικὰ προβλήματα· πρέπει ἀκόμη νὰ μελετηθοῦν καλῶς καὶ νὰ τεθοῦν εἰς ἐφαρμογὴν μὲ προγραμματισμὸν καὶ σύνεσιν, αἱ προϋποθέσεις αἱ ἀπαιτούμεναι διὰ τὴν οἰκονομικὴν στήριξιν ἐπιχειρήσεων δυναμένων νὰ τυνάσσουν καὶ νὰ ἐδραιώσουν ἀπὸ γενικῆς οἰκονομικῆς πλευρᾶς τὴν λεγομένην Βιομηχανίαν τῶν Ξένων.

Ἐπὶ τοῦτο, πρέπει νὰ συντονισθῶσιν αἱ ἐνέργειαι διὰ τὴν ἀξιοποίησιν ὀρισμένων συντελεστῶν. Εἶναι δὲ αὐτοί : ἀρχικά, ἡ ἀνάπτυξις τουριστικῆς συνειδήσεως τῶν Μυτιληναίων. Ἀκολουθοῦν : ἡ τόνωσις διὰ παντοίων τρόπων τοῦ ἠθικοῦ τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ἡ ἐνίσχυσις τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Ἡ παροχὴ ἐγγυήσεων, ὁδηγιῶν, στατιστικῶν ἐνημερώσεων καὶ ἐξελίξεων τῆς ὅλης κινήσεως τῶν Ξένων. Ἐφαρμογὴ προστατευτικῆς τουριστικῆς πολιτικῆς. Μεσολάβησις τοῦ Κράτους, μὲ ἀνάληψιν διὰ δημοσίων Ὄργανισμῶν συμπαραστάσεως διὰ τὴν κάλυψιν δαπανῶν τουριστικῆς φύσεως, κρινομένων ὡς ἀναγκαίων ἢ ἀπαραιτήτων.

Αὕτῃ ἡ συνισταμένη καὶ μόνῃ τῶν ἀνωτέρω σημειουμένων δεδομένων, ἐφαρμοζομένη, σταθερὰ καὶ ἀποφασιστικά, θὰ διαλύσῃ τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς φοβίας, τὴν αἰωρουμένην ὑπεράνω τῶν κεφαλαίου μας, τοῦ μέσου ἀλλὰ καὶ τοῦ μικροῦ λεσδιακοῦ κεφαλαίου, καὶ θὰ στρέψῃ τὴν ἐπένδυσιν του εἰς γονίμους καὶ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου σταθερὰς τουριστικὰς ἐπιχειρήσεις.

Ταῦτα, καὶ ἐὰν πραγματικὰ ἐπιδιώκωμεν νὰ λυθῇ τὸ πολύπλοκον καὶ πολύπλευρον τουριστικὸν πρόβλημα τοῦ Νησιοῦ μας. Νὰ γίνῃ πραγματικότης καὶ ὄχι προσδοκία ἡ τουριστικὴ ἀξιοποίησις του. Οὕτω θὰ δυνηθῶμεν νὰ συγκρατήσωμεν τὴν δημιουργηθεῖσαν ἤδη τουριστικὴν κίνησιν καὶ νὰ αὐξήσωμεν σταθερῶς ταύτην ἔτι περαιτέρω.

Ἄλλως, ἡ «βασίλισσα τοῦ Αἰγαίου» θὰ εὐρεθῇ σιγὰ - σιγὰ ἀπομωμένη πάσης κινήσεως τουριστῶν καὶ ξένων, μὲ μοναδικούς θαυμαστάς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ μοναχοὺς, τῶν θαυμασίων της, τῶν ἀρχαιοτήτων της, τοῦ ἀρχαίου Θεάτρου της, τοῦ Ρωμαϊκοῦ ὕδραγωγείου της, τοῦ λιθίνου δάσους της, τῶν θερμοπηγῶν της καὶ τῶν τοπιῶν καὶ αἰγιαλῶν αὐτῆς — θὰ εὐρεθῇ μοιραίως ἀσφυκτικὰ περιεσφιγμένη εἰς τὰ ἴδια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- «*Πυρσός*» : Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια.
«*Ἥλιος*» : Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν.
Παν. Λ. Σουλαντικά : *Ὁ Τουρισμός*. Ἀθήναι 1951.
Ἀθαν. Δημ. Μάνου : *Ὁ Τουρισμός ἐν Ἑλλάδι*. Ἀθήναι 1935.
Σ. Χιλιάδακη : *Πῶς θὰ δημιουργήσωμε Τουρισμό*. Ἀθήναι 1940.
Μ. Καλλοναίου : *Λέσβος*. Μυτιλήνη 1934.
Α.Σ.Β.Σ. : *Ἀ Δωδεκαήμερον Τουριστικῆς Βιομηχανίας*. Ἀθήναι 1955.
Ν. Αἰγινήτου : *Ἡ Τουριστικὴ Ἴσορροπία* τοῦ Angello Mariotti (ἀνάπτυξις τοῦ θέματος ἐν «Σπουδαίς», Τόμος Δ', 1953 - 1954).
Ν. Eghinitis : *Psicologia Turistica*. Κεφάλαιον *Characterizaciones del Turismo*, (ὅπου παρατίθεται χαρακτηρισμὸς τοῦ τουρισμοῦ ὑπὸ τοῦ Leszczycki).

Βιβλιογραφία τοῦ 9ου Κεφαλαίου

- Ε.Ο.Τ. Διεύθυνσις ἱαματικῶν πηγῶν : *Λουτροπόλεις καὶ ἱαματικά πηγαὶ 1951 - 1952 - 1953*. Ἀθήναι 1954.
Μ. Α. Περτέση : *Τὰ μεταλλικὰ ὕδατα τῆς νήσου Λέσβου*. 1932.

Βιβλιογραφία τοῦ 10ου Κεφαλαίου

- Οἰκονόμου Σ. Τάξη : *Συνοπτικὴ ἱστορία καὶ τοπογραφία τῆς Λέσβου*. Κάϊρον 1909.
Νομαρχίας Λέσβου : ΣΤ' Διεθνῆς Ἐκθεσις Θεσσαλονίκης *Νομὸς Λέσβου*. Μυτιλήνη 1931.
Νομαρχίας Λέσβου : Λεσβιακὴ ἔκθεσις *Λέσβος*. Μυτιλήνη 1939.
Γεωργικοῦ ἐπιμελητηρίου Λέσβου : ΧΙ Διεθνῆς ἔκθεσις Θεσσαλονίκης *Νομὸς Λέσβου*. Μυτιλήνη 1936.
Γ. Χ. Γαβριηλίδου : *Μέγας ὁδηγὸς τῆς νήσου Λέσβου*. Μυτιλήνη 1935.
Μ. Ι. Μιχαηλίδου : *Λεσβιακαὶ σελίδες*, (Μέρος δεύτερον), Μυτιλήνη 1939.
Ἄρ. Δελή καὶ Δ. Μαντζουράνη : *Λεσβιακὲς σελίδες*. Μυτιλήνη 1950.
Δ. Βερναρδάκη καὶ Π. Σαμάρᾶ : *Λεσβιακὸν ἡμερολόγιον*. Μυτιλήνη 1950.
Π. Ι. Σαμάρᾶ : *Ὁ Χασάν πασᾶς Τζεζαερλή καὶ ἡ Μυτιλήνη*. Σελίς 31 - 32. Μυτιλήνη 1947.
Δ. Π. Μαντζουράνη : *Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος*. Μυτιλήνη 1948.
Δ. Σ. Λουκίδου : *Ἱστορικὰ σημειώματα περὶ Ἐρεσσοῦ τῆς Λέσβου*. Μυτιλήνη 1955.
Στρατῆ Π. Κολαζιζέλη : *Θεῶλος καὶ ἱστορία τῆς Ἀγιάσσου*. (Τεύχος Α'). Μυτιλήνη 1947.
Ἀναστασίου Κ. Ὁρλάνδου : *Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος*. (Τόμος Γ', τεύχος 2ον). Ἀθήναι 1937.
Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τοῦ ἔτους 1927. (Ἀνασκαφαὶ ἐν Λέσβῳ) ὑπὸ Δ. Εὐαγγελίδου. Ἀθήναι 1928).

- Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1928 (Ἀνασκαφαὶ Κλοπεδῆς Λέσβου ὑπὸ Δ. Εὐαγγελίδου). Ἀθήναι 1928.
- Περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας: *Ἀρχαιολογικὴ ἐφημερίς 1936* (Κεφάλαιον, Παρατηρήσεις εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Λέσβου ὑπὸ Ἰωάννου Κοντῆ). Ἀθήναι 1937.
- Γεωργίου Κουσιάδου: *Ἀρχαῖοι καὶ νέοι ἐλληνικοὶ χοροὶ*. Ἀθήναι 1949.
- Thassilo von Scheffer: *Φιλοσοφία τοῦ γάμου* (Μετὰφρασις Γ. Π. Παπαϊωάννου). Μόναχον 1921.
- Παν. Λεκατσᾶ: *Σαπφώ*.
- Παναγῆ Γ. Λεκατσᾶ: *Ἀλκαῖος τὰ σωζόμενα*. Ἀθήναι 1939.
- Λόγγου Ποιμενικά: *Δάφνις καὶ χλόη*. (Ἐπανεκδόσις ὑπὸ Γ. Δ. Ζευγώλη). Ἀθήναι 1939.
- Ξενοφώντος Ἑλληνικά* Librorum Argumenta Lib I - VII.
- Herodoti Historiarum Libri IX (Editio Altera H. Kallenberg). Lipsiae MCMVI.
- Thucydidis Historiae Vol. I, Libri I - IV (Editio Minor Carolus Hude) Lipsiae MCMV.
- Homeri Ilias (Der C. Hentze), Lipsiae MCMX.
- Homeri Odyssea (Der C. Hentze). Lipsiae MCMXII.
- Strabonis: Geographica (Der Augustus Meinere). Lipsiae MDCCCLII.
- Diodori Siculi: Bibliotheca Historica (Der Emmanuelis Bekkeri). Lipsiae MDCCCLIII.
- Plutarchi: Vitae Parallelae. (Caroli Sintenis) Vol. I Lipsiae MDCCCXXXIX.
- Athenaei: Deipnosophistae (Augusti Meineke) Vol. III. Lipsiae MDCCCLIX.
- Theophrasti Eresii: Opera (Friderici Wimmer) Tomus Primus. Lipsiae MDCCCLIV.
- P. Ovidii Nasonis: Metamorphoses (47. Lehrem des Pythagoras 282-284). (Von Dr Johannes Siebelis). Leipzig 1882.
- Diogenis Laertii: Vitae Philosophorum (Ant. Westermann) Parisiis MDCCCL.
- Suidae Lexicon (Codices Manuscriptos Thomas Gaisford S.T.P.). Tomus II Κ-Ψ Oxonii MDCCCXXXIV.
- Dionysii Halicarnassensis: Opera Omnia (Di Angelo Maio) Lipsiae 1829.
- C. Cornelii Taciti: Annales Continens (Tomus Prior, Liber VI, Cap. 3). Lipsiae MDCCCLIII.
- G. Plinius Secundus Major: Naturalis Historia.
- Lesbiacorum Liber (Severus Lucianus Plehn) Berolini MDCCCXXVI.
- Robert Koldewey: Die Antiken Baureste der Insel Lesbos. Berlin 1890.

Βιβλιογραφία τοῦ 13ου Κεφαλαίου

- Περιοδικὸν «*Εἰκόνες*»: *Τὸ μαρμαρωμένο δάσος*. Τεύχος 36ον, Ἰούλιος 1956.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α'.

Τουρισμός, κατηγορίες και είδη αυτού	»	3
Εισαγωγή	Σελ.	5
<i>Κεφάλαιον Πρώτον</i>		
*Έννοια του Τουρισμού	»	9
<i>Κεφάλαιον Δεύτερον</i>		
*Η Λεσβιακή Τουριστική Συνείδησις	»	10
<i>Κεφάλαιον Τρίτον</i>		
*Η οικονομική και έκπολιτιστική σημασία του τουρισμού δια την Λέσβον	»	14
<i>Κεφάλαιον Τέταρτον</i>		
*Ο Θετικός Τουρισμός τής Λέσβου	»	17
<i>Κεφάλαιον Πέμπτον</i>		
*Ο Άρνητικός Τουρισμός τής Λέσβου	»	21
<i>Κεφάλαιον Έκτον</i>		
*Ο Έσωτερικός Τουρισμός τής Λέσβου	»	22
<i>Κεφάλαιον Έβδομον</i>		
Καταστάσεις επηρεάζουσαι την τουριστικήν κίνησιν	»	30

ΜΕΡΟΣ Β'.

*Εμπράγματος τουριστική κατάστασις	»	35
<i>Κεφάλαιον Όγδοον</i>		
Φυσικαί καλλοναί — Δάση — Κυνήγιον — Φυσικά περίεργα — Κλίμα — Έξωραϊσμός — Υγεία πόλεων :		
Α') Φυσικαί καλλοναί	»	36
Β') Δάση — Κυνήγιον	»	38
Γ') Φυσικά περίεργα	»	44
Δ') Κλίμα	»	47
Ε') Έξωραϊσμός — Υγεία πόλεων	»	48
<i>Κεφάλαιον Ένατον</i>		
*Ιαματικά πηγαί	»	62
Α') Ιαματική πηγή Λουτροπόλεως Θερμής	»	63

Β')	Ἱαματική πηγή «Θερμά» Κόλπου Γέρας	Σελ.	71
Γ')	Ἱαματική πηγή «Θερμαί» Κουρτζή	»	77
Δ')	Ἱαματική πηγή Δήμου Πολυχνίτου	»	82
Ε')	Ἱαματική πηγή Χριστιανού (Πολυχνίτος)	»	90
ΣΤ')	Ἱαματική πηγή «Ἁγιος Ἰωάννης» Λισβορίου	»	92
Ζ')	Ἱαματική πηγή Ἑφταλοῦς Μηθύμνης	»	95
Η')	Λοιπαὶ Ἱαματικαὶ πηγαὶ τῆς Λέσβου, δευτερευούσης σημασίας	»	100
α)	Ἱαματικὴ πηγή Γαβαθᾶ	»	100
β)	Ἱαματικὴ πηγή «Παναγίας Κρυφτῆς» Παλαιοχωρίου	»	101
γ)	Ἱαματικὴ πηγή «Ἁγίας Μελάνης» Πυργί	»	101
δ)	Ἱαματικὴ πηγή «Θερμάκια» Μόριας	»	101
ε)	Ἱαματικὴ πηγή Νέων Κυδωνιῶν	»	102

Κεφάλαιον Δέκατον

Ἀρχαιολογικοὶ καὶ ἱστορικοὶ χῶροι καὶ μνημεῖα :	»	104
Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς νήσου Λέσβου	»	104
Ἡ ἀρχαία Μυτιλήνη	»	120
Τὸ ἀρχαῖον Θέατρον Μυτιλήνης	»	125
Ἡ προϊστορικὴ Θέρμη	»	128
Ἡ ἀρχαία Μηθύμνα	»	131
Ἡ ἀρχαία Ἐρεσσός	»	137
Ἡ ἀρχαία Ἀντισσα	»	140
Ἡ ἀρχαία Πύρρα	»	142
Ἡ ἀρχαία Ἀρίσβη	»	144
Ἡ ἀρχαία Νάπη	»	144
Ἡ ἀρχαία Βρίσα	»	145
Ἡ ἀρχαία Αἶγειρος	»	146
Ἡ ἀρχαία Ἴερά	»	147
Ἡ ἀρχαία Πενθίλη	»	147
Ἀρχαῖαι δευτερευούσης σημασίας πόλεις τῆς Λέσβου	»	148
Λάρισσαι καὶ Λαρισσαῖαι πέτραι	»	149
Φρούριον Μυτιλήνης	»	150
Φρούριον Μηθύμνης	»	156
«Παληόκαστρο» Σκάλας Ἐρεσσοῦ	»	158
«Παληόκαστρο» ἀκρωτηρίου Ἐβραιοκάστρου	»	159
Κάστρον Καλλονῆς	»	159
«Παλαιόπυργος» Βρίσας	»	160
«Καστέλι» Ἀγιάσσου	»	160
«Παληόκαστρο» Γέρας — «Καστέλλι» Γέρας	»	161
Κάστρον Σιγρίου	»	161
Ἄτερα ἐν Λέσβῳ κάστρα, πύργοι καὶ ὀχυρώσεις	»	162
Ρωμαϊκὸν Ὑδραγωγεῖον (Καμάρες)	»	162
Ὑδρεῖς τῆς Μυτιλήνης ἐπὶ τουρκοκρατίας. Τουρκικὰ μνημεῖα	»	168
Ναὸς τῆς Ἥρας — Καλλιστεῖα	»	170
Μαλθεῖς Ἀπόλλων	»	172
Ναὸς Διοσύσου τοῦ Βρησαγενοῦς ἢ Βρисяίου	»	172

Ναός τοῦ Ναπαίου Ἀπόλλωνος	Σελ. 173
Ναός τῆς Ἀφροδίτης	» 175
Ἡ παλαιοχριστιανική βασιλική Χαλινάδου	» 176
Ἡ παλαιοχριστιανική βασιλική Ἀγίου Ἀνδρέου	» 178
Ἡ παλαιοχριστιανική βασιλική Ἀφεντέλλη	» 179
Ἡ παλαιοχριστιανική βασιλική Ὑψηλομετώπου	» 181
Ἡ παλαιοχριστιανική βασιλική Ἀργάλων	» 182
Ἡ βασιλική ἐκκλησία Λουτρῶν	» 182
Ἡ βασιλική ἐκκλησία Ἀχλαδεῆς	» 183
Ἡ βυζαντινὴ ἐκκλησία «Παναγία ἡ Τουρλωτῆ»	» 183
Τὰ «Λαγύμια» τῆς Ἀγίας Μαγδαληνῆς	» 184
Λοιπαὶ ἐκκλησίαι μὲ ἐνδιαφέρουσαν τέχνην	» 184
Μονὴ Ὑψηλοῦ	» 189
Μονὴ Λειμῶνος	» 190
Μονὴ Μυρσινιωτίσσης	» 191
Μονὴ Δαμάντρι	» 191
Μονὴ Περιβολῆς	» 191
Ἔτεροι μὴ λειτουργοῦσαι τὸ νῦν μοναὶ	» 192
Ἀρχαῖα λουτρά Θερμῆς — Θερμία Ἀρτεμῖς	» 193
Ἐρείπια λουτρῶν Κουρτζῆ	» 195
Ἀχιλλειοπηγάδα	» 196
Τὸ γεφύρι τῆς Κρεμαστῆς	» 196
Ὁ ἱστορικός χώρος Ὀρμου Ἐρεσσοῦ	» 197
Μάχη Κλαπάδου	» 198
Ἐπιφανεῖς Λέσβιοι :	» 199
α') Ὁ Ἐρέσιος ἱατροφιλόσοφος καὶ βοτανικός Θεόφραστος	» 199
β') Ὁ ἱστορικός Θεοφάνης ὁ Λέσβιος	» 200
γ') Ἀρίων ὁ Μηθυμαῖος	» 201
δ') Ἀλκαῖος ὁ Μυτιληναῖος	» 202
ε') Τέρπανδρος ὁ Ἀντισσαῖος	» 203
ς') Πιπτακὸς ὁ Μυτιληναῖος	» 206
ζ') Σαπφῶ ἡ Λεσβία	» 209
Ἐπίλογος 10ου Κεφαλαίου	» 215

Κεφάλαιον Ἐνδέκατον

Ἀρχαιολογικά — Ἱστορικά — Λαογραφικά μουσεῖα	» 219
Α') Μουσεῖον Λέσβου	» 219
Β') Ἀρχαιολογικὴ συλλογὴ Ἐρεσσοῦ	» 229
Γ') Ἀρχαιολογικὴ συλλογὴ Μηθύμνης	» 230
Δ') Ἱστορικὸν μουσεῖον Λέσβου	» 230
Ε') Λαογραφικὸν μουσεῖον Λέσβου	» 231
Ἐπίλογος 11ου Κεφαλαίου	» 232

Κεφάλαιον Δωδέκατον

Ἡ Λαϊκὴ Τέχνη ἐν Λέσβῳ	» 235
----------------------------------	-------

<i>Κεφάλαιον Δέκατον τρίτον</i>	
Τὸ ἀπολιθωμένον δάσος	» 242
Ἐπίλογος Β' Μέρους	» 248

ΜΕΡΟΣ Γ'.

<i>Ὁ Τουριστικὸς ἐξοπλισμὸς – Μέσα ἀξιοποιήσεως τῶν Τουριστικῶν πηγῶν τῆς Λέσβου</i>		» 251
<i>Κεφάλαιον Δέκατον τέταρτον</i>		
Λουτροπόλεις – Κέντρα παραθερισμοῦ καὶ ἀναψυχῆς – Ξενοδοχεῖα – Τουριστικὰ περίπτερα		» 253
Α') Λουτροπόλεις, κέντρα παραθερισμοῦ καὶ ἀναψυχῆς		» 253
Β') Ξενοδοχεῖα, τουριστικὰ περίπτερα		» 257
<i>Κεφάλαιον Δέκατον πέμπτον</i>		
Συγκοινωνία		» 265
Α' Θαλάσσιον δίκτυον		» 265
Β') Ἀεροπορικὸν δίκτυον		» 269
Γ') Ὀδικὸν δίκτυον		» 270
<i>Κεφάλαιον Δέκατον ἕκτον</i>		
Τουριστικαὶ Ὀργανώσεις καὶ Σωματεῖα – Πανηγύρεις – Τουριστικὴ διαφήμις		» 285
Α') Τουριστικαὶ Ὀργανώσεις καὶ Σωματεῖα		» 286
Β') Πανηγύρεις, Ἐκθέσεις		» 290
Γ') Τουριστικὴ Διαφήμις		» 296

ΜΕΡΟΣ Δ'.

**Ὀικονομικὴ ἐξέτασις
τοῦ τουριστικοῦ προβλήματος τῆς Λέσβου**

<i>Κεφάλαιον Δέκατον ἑβδομον</i>	
Προϋποθέσεις οἰκονομικῆς ἐδράσεως τουριστικῶν ἐν Λέσβῳ ἐπι- χειρήσεων	» 307
<i>Κεφάλαιον Δέκατον ὄγδοον</i>	
Στατιστικὰ στοιχεῖα	» 319
Ἐπίλογος	» 330
Βιβλιογραφία	» 331

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

No 1.	Μηνιαία συγκέντρωτική κίνησης άλλοδαπῶν περιηγητῶν τῆς Λέσβου	Σελ. 18
No 2.	Ὅμαδικαί, διὰ λεωφορείων, ἐν τῇ νήσῳ τουριστικαί ἐκδρομαί	» 24
No 3.	Ἐκδρομικὴ διὰ λεωφορείων κίνησης, κατὰ τὰς λεσβιακὰς πανηγύρεις	» 25
No 4.	Ἡ διὰ λεωφορείων πραγματοποιουμένη ἐσωτερικὴ τῆς νήσου τουριστικὴ κίνησης	» 35
No 5.	Ἀριθμητικὴ ἐμφάνισις ἐκδραμόντων λεωφορείων, κατὰ τὸ 1957, εἰς διαφόρους ἐκδραμικοὺς χώρους τῆς Λέσβου	» 28
No 6.	Ἀριθμητικὴ ἐμφάνισις πραγματοποιηθέντων ἐκδρομῶν κατὰ τὸ 1957, ὑπὸ διαφόρων ὀργανώσεων, σωματείων καὶ λοιπῶν	» 29
No 7.	Ἐκατοστιαία ἀναλογία πραγματοποιηθεισῶν ἐντὸς τῆς νήσου ἐκδρομῶν, ὑπὸ διαφόρων ὀργανώσεων	» 29
No 8.	Ἐκτασις τῶν δασῶν τῆς Λέσβου κατὰ χαρακτηρισμοὺς ἰδιοκτησίας	» 39
No 9.	Ἐκτασις τῶν δασῶν τῆς Λέσβου κατὰ δασικὰ εἶδη	» 39
No 10.	Κίνησης λουομένων καὶ πραγματοποιηθεῖσαι λούσεις, τῆς Λουτροπόλεως Θερμῆς	» 70
No 11.	Κίνησης λουομένων καὶ πραγματοποιηθεῖσαι λούσεις, τῆς λουτροπηγῆς Κόλπου Γέρας	» 76
No 12.	Κίνησης λουομένων καὶ πραγματοποιηθεῖσαι λούσεις, τῆς λουτροπηγῆς Κουρτζῆ	» 81
No 13.	Κίνησης λουομένων καὶ πραγματοποιηθεῖσαι λούσεις, εἰς τὰς λουτροπηγὰς Δήμου Πολυχίτου, Χριστιανοῦ καὶ Ἐφταλοῦς	» 87
No 14.	Ἡ ἀπὸ τοῦ 1933 ἕως 1940 καὶ 1950 ἕως 1957 λουτρικὴ κίνησης, εἰς τὰς κυριωτέρας τῶν ἐν ἐκμεταλλεύσει ἱαματικῶν πηγῶν τῆς Λέσβου	» 100
No 15.	Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ὄλων τῶν ἐν ἐκμεταλλεύσει καὶ μὴ, ἱαματικῶν πηγῶν τῆς νήσου Λέσβου	» 103
No 16.	Κίνησης ἐπισκεπτῶν ἀρχαιολογικοῦ μουσείου Λέσβου	» 234
No 17.	Ξενοδοχεῖα τῆς νήσου Λέσβου	» 258
No 18.	Κίνησης Ἡμεδαπῶν ἐπιβατῶν τῶν ξενοδοχείων τῆς Λέσβου	» 257
No 19.	Κίνησης Ἀλλοδαπῶν ἐπιβατῶν τῶν ξενοδοχείων τῆς Λέσβου	» 257
No 20.	Ἐπιβατικὴ κίνησης (ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν) ξενοδοχείων τῆς Λέσβου	» 262

No 21.	Πληρότης, ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, μεθ' ἧς λειτουργοῦν τὰ ξενοδοχεῖα Μυτιλήνης καὶ Θερμῆς	»	264
No 22.	Ἐπιβατικὴ κίνησις λιμένος Μυτιλήνης	»	266
No 23.	Ἐπιβατικὴ κίνησις ἀερολιμένος Λέσβου	»	270
No 24.	Χιλιομετρικαὶ ἀποστάσεις τῶν χωρίων τῆς νήσου	»	273
No 25.	Ἐπιβατικὴ κίνησις λεωφορείων τῶν ἀστικῶν γραμμῶν τῆς νήσου	»	278
No 26.	Ἐπιβατικὴ κίνησις λεωφορείων τῶν ὑπεραστικῶν γραμμῶν τῆς νήσου	»	280
No 27.	Ἡ διὰ λεωφορείων ὁμαδικὴ ἐντὸς τῆς νήσου ἐκδρομικὴ κίνησις	»	289
No 28.	Ἐπιβατικὴ κίνησις Λιμένος καὶ Ἀερολιμένος Μυτιλήνης	»	320
No 29.	Κίνησις ἀλλοδαπῶν ἐπιβατῶν τῶν ξενοδοχείων Μυτιλήνης	»	321
No 30.	Κίνησις ἐπιβατῶν ξενοδοχείων τῆς Μυτιλήνης (Λέσβιοι—Λοιπῆς Ἑλλάδος—Ἀλλοδαποὶ)	»	326
No 31.	Συγκριτικὴ ἀπεικόνισις τῆς κινήσεως τοῦ Λιμένος—Ἀερολιμένος καὶ τῶν ξενοδοχείων Μυτιλήνης καὶ Θερμῆς	»	328

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

No 1.	Κίνησις ἐπιβατῶν λιμένος Μυτιλήνης	»	265
No 2.	Ἐπιβατικὴ κίνησις Ἀερολιμένος Μυτιλήνης	»	271
No 3.	Ἐπιβατικὴ διὰ λεωφορείων κίνησις τῶν Ἀστικῶν καὶ Ὑπεραστικῶν Γραμμῶν	»	282
No 4.	Ἡ, μετὰ τὰ ἑκτὸς τῆς Λέσβου κείμενα κέντρα, τηλεπικοινωνία	»	283
No 5.	Α') Αἱ ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Μυτιλήνης συνδεόμεναι κωμοπόλεις τῆς νήσου, διὰ τηλεγράφου	»	283
	Β' Χωρία τῆς νήσου, συνδεόμενα μετὰ τῆς Μυτιλήνης διὰ τηλεφώνου, μέσφ κωμοπόλεων	»	284
No 6.	Χωρία τῆς νήσου, συνδεόμενα ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Μυτιλήνης (αὐτόματα τηλέφωνα)	»	284
No 7.	Ἐπιβατικὴ κίνησις Λιμένος καὶ Ἀερολιμένος Μυτιλήνης	»	321
No 8.	Κίνησις ἀλλοδαπῶν ἐπιβατῶν τῶν ξενοδοχείων Μυτιλήνης	»	324
No 9.	Κίνησις ἀλλοδαπῶν καὶ ἐκ λοιπῆς Ἑλλάδος προερχομένων ἐπιβατῶν τῶν ξενοδοχείων Μυτιλήνης	»	229